Pamph
Scandinavia
Hist.
W.

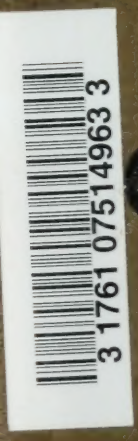

CARL X GUSTAFS TESTAMENTE

DEN POLITISKA STRIDEN I SVERIGE 1660

AKADEMISK AFHANDLING

AF

GEORG WITTROCK

UPPSALA 1908 · ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

CARL X GUSTAFS TESTAMENTE

DEN POLITISKA STRIDEN I SVERIGE 1660

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETEN I UPPSALA

FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

GEORG WITTROCK

FILOSOFIE LICENTIAT AF STOCKHOLMS NATION

Å LÄROSALEN N:R IV

TISDAGEN DEN 26 MAJ 1908

KL. 10 F. M.

UPPSALA 1908

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Förord.

De inre motsatserna i det svenska samhället hade under Karl X Gustafs regering måst träda tillbaka under krafternas spännande för lösningen af yttre uppgifter. Genom hans död förändrades ställningen: krigen bragtes till slut, så snart deras frukter kunde bärgas genom hederliga freder; inom riket åter framträdde omedelbart frågan, huru styrelsen under den unge Karl XI:s omyndighetstid skulle ordnas, förknippad med alla de politiska och sociala intressen, som måste beröras af dess afgörande. Bestämmelserna i Karl Gustafs testamente, hvilkas tillämpning vid riksdagen i Göteborg i februari 1660 uppsköts till vidare pröfning, blefvo vid höstens riksdag i Stockholm i det mesta åsidosatta; som samhällets starkaste makt i dåvarande läge fastställde adeln den nya regeringens sammansättning och reglerna för dess verksamhet, hvarvid dock myndig konungs rätt af de tre lägre stånden framgångsrikt värjdes; rådet åter fogade sig efter tvänne skarpa sammanstötningar i hufvudsak efter ridderskapets önskningar och kraf.

WILHELM THAM har i sina *Bidrag till svenska riksdagarnes och regeringsformernas historia* skildrat 1660 års politiska tilldragelser med noggrannhet och reda efter råds- och ståndsprotokollens vittnesbörd. I sin uppsats om Karl XI:s förmyndare och deras samtid i tidskriften Frey 1848 har han gifvit en kort kommentar till sitt större arbetes framställning, där han medvetet hade låtit handlingarna genom referat i det hela tala för sig själfva. De enskilda källor, som THAM lämnat åsido, äro däremot i ganska stor utsträckning påvisade och använda af ANDERS FRYXELL i hans *Berättelser ur svenska historien;* om hertig Adolf Johans föga lysande roll i händelsernas utveckling erhåller man sålunda genom honom ökad upplysning. Färgad af FRYXELLS allmänna starkt adelsvänliga åskådningssätt, står hans skildring därigenom i stark motsats till FREDRIK FERDINAND CARLSONS i andra delen af *Sveriges historia under*

konungarne af pfalziska huset. Öfversiktlig och klar, lider dock dennes berättelse delvis af en viss flyktighet, som icke till fullo försvaras af arbetets plan med däraf följande kraf på korthet, samt af författarens böjelse att, med öppen blick för reduktionsfrågans äfven under detta tidsskede stora betydelse, alltför mycket låta de konstitutionella frågorna träda i bakgrunden.

Föreliggande afhandling ansluter sig närmast till THAMS arbete, men med sträfvan att tillgodogöra sig ett större material, särskildt ur enskilda samlingar i våra offentliga arkiv och bibliotek, och med begränsning af ämnet; ty medan THAM behandlar den inre historien i nästan hela den vidd, hvari den återgifves i rådets och ständernas protokoll, upptager denna framställning endast en del däraf — striden om förmyndareregeringens sammansättning, om regelbindandet af dess verksamhet, och de sträfvanden af olika art, som stå i omedelbart samband med denna fråga och gifva den dess fulla vikt och innebörd. Härvid har afsikten icke varit att undersöka framställda yrkandens och åskådningars teoretiska sammanhang och förutsättningar — en eljest hälst i ett större sammanhang utan tvifvel intressant och gifvande uppgift —, utan att framställa dåtida praktiskt politiska syften, handlingar och önskemål; ur denna synpunkt behandlas här äfven 1660 års Additament, som i hvarje afhandling, som rör detta års inre politik, måste tilltvinga sig en framträdande plats. Af det så fattade ämnet har afsikten varit att gifva en så vidt möjligt konkret och fyllig skildring, med ingående uppmärksamhet fäst såväl vid de mera betydande handlande personernas uppträdande i och utom debatterna, som vid råds- och riksdagsarbetets yttre förlopp.

Det *arkivmaterial*, som vid arbetet stått till förfogande, kan i det hela sägas rikt, men företer dock vissa vid ämnets behandling starkt kännbara luckor. Om rådets öfverläggningar äger man god kunskap; från juni månads början till årets slut fördes 1660 i rådkammaren dubbla protokoll af sekreterarne Sven Franc och Arvid Gustafsson. Af dessa är Franc, som en jämförelse ständigt ånyo visar, i referat af diskussioner och anföranden afgjordt öfverlägsen såväl med afseende på fullständighet som noggrannt återgifvande af yttrandenas innehåll; men Arvid Gustafssons protokoll — för denna tid icke som Francs egenhändigt renskrifna — måste dock genomgående användas ej blott till kontroll, och då protokoll af Franc saknas, utan äfven eljest till kompletterande af dennes uppgifter på många enskilda

punkter. — En sådan fullständighet och utförlighet som Sven Francs rådsprotokoll förete ej riksdagsståndens. Ridderskapets och adelns fördes i Göteborg alltifrån 29 januari af riddarhussekreteraren Samuel Kempensköld, i Stockholm af dennes efterträdare Samuel Schillerfelt; den förre återger med ganska erkännansvärd noggrannhet öfverläggningarna om Karl X Gustafs testamente, hvari Klas Rålambs anföranden intaga förnämsta platsen; den senare har rätt ordentligt, ehuru utan framstående skicklighet, antecknat förhandlingarnas förlopp, särskildt voteringar och utskottsunderhandlingar. Prästerskapets protokoll äro såväl i Göteborg som i Stockholm förda med omsorg, i Stockholm af ståndets ordinarie notarie vid riksdagen, Johan Arhusius från Västerås stift. Från detta riksmöte — hösten 1660 — är för samma stånd äfven bevaradt protokoll af dess dåvarande extra ordinarie notarie, Jakob Waldius från Uppsala — tyvärr dock med en lucka för tiden 19—31 oktober —; i det hela mindre säker i uppfattandet och framhållandet af det väsentliga än Arhusius, är däremot denne i smärre saker esomoftast utförligare och skänker äfven på sina ställen värdefulla tillägg och rättelser till den förres uppgifter. Borgerskapets protokoll hafva, såsom de bevarade utdragen röja, endast i sammanfattande öfversikt redogjort för ståndets förhandlingar, utskott och beslut.

Gynnsam för föreliggande undersökning har den omständigheten varit, att i Riksarkivet äro samlade betydande brefsamlingar från tiden omkring 1600:talets midt — här finnas ej blott en mängd af Magnus Gabriel de la Gardies, Sten Bielkes och Bengt Horns mottagna bref, utan äfven Per Brahes och Karl Gustaf Vrangels brefväxlingar äro efter Skoklostersamlingens deponerande i Riksarkivet här lätt tillgängliga för forskning. Och Adolf Johans brefväxling i Stegeborgssamlingen erbjuder viktiga bidrag till belysning af stämningar, planer och personliga förhållanden. Dock rådde i skriftligt meddelande af politiska underrättelser i allmänhet stor försiktighet — ej sällan lämnar en uttrycklig hänvisning till muntliga upplysningar den nutida läsarens frågor obesvarade —; och dessutom upphöra de flesta af dessa källor att vara gifvande just då de bäst behöfdes — riksdagarne samlade till personlig samvaro flertalet af de politiskt betydande män, hvilkas bref äro bevarade. Blott enstaka uppgifter i riksrådet Johan Rosenhanes dagbok och några bref till den i Östergötland kvarblifne pfalzgrefven Adolf

Johan kasta under hösten 1660 strödda glimtar till belysning af den politiska verksamhet utom de protokollförda öfverläggningarna, som det för en undersökning som denna vore af så synnerlig vikt att närmare lära känna. Särskildt kännbart är, att för hela året förtroliga upplysningar från den segrande sidan, från rådets och adelns flertal, äro så sällsynta — de förnämsta skänkas — frånsedt Rosenhanes anteckningar — af ett par Nils Brahes bref till Karl Gustaf Vrangel under dess sommarmånader. Möjligen kan ur enskilda arkiv framdeles komma i dagen ett eller annat bidrag, ägnadt att minska denna brist.

Den i Kungliga Biblioteket förvarade historiska framställning af sina tidigare år, som hertig Adolf Johan på 1680:talet låtit sin sekreterare A. F. Heiderich författa, är, hvad året 1660 angår, af värde nästan endast genom sina uppgifter om en del af händelserna vid riksdagen i Göteborg. Den kan här kontrolleras bland annat genom jämförelse med den berättelse om Braheättens öden från 1100:talets slut till 1664, som nu efter det på Rydboholm förvarade exemplaret för 1592 och följande år är tryckt af PETRUS NORDMANN i hans lefnadsteckning öfver Per Brahe den yngre, och som just på samma punkt är af betydelse för 1660 års historia.

Om förloppet vid tillkomsten af Karl Gustafs yttersta vilja har för öfrigt upptagandet af frågan om denna vid riksdagen 1682 — i december — indirekt skänkt ganska rika upplysningar. Det är nämligen uppenbart vid detta tillfälle, som Edvard Ehrensteen affattat den berättelse om Karl Gustafs sista dagar, som finnes bland hans handlingar i Uppsala Universitets Bibliotek, jämte ett tydligen samtidigt uppsatt förslag till en skrifvelse i ständernas namn, som väsentligen har karaktär af ett försvar för Karl X Gustafs testamente, och utmynnar i en förkastelsedom öfver förfarandet med detta 1660 jämte en försäkran om troget efterlefvande af Karl XI:s i fall af dennes död. Detta försvar såväl som i samma band inbundna latinska punkter, uppsatta till ledning vid dess författande, upprepa åtskilliga af nyssnämnda berättelses uppgifter.

I samband med behandlingen af testamentssaken 1682 och det i december detta år mot Klas Rålamb inför Svea Hofrätt väckta åtalet för hans uppträdande 1660 står utan allt tvifvel tillkomsten af de utdrag ur rådets och ständernas protokoll i testamentsfrågan sistnämnda år, som, vidimerade af Svea Hofrätts ledamöter, finnas i två lika exemplar i Riksarkivet och i

Uppsala Universitets Bibliotek. Till åren 1683—1684 hänvisa hofrättsmedlemmarnes egenhändiga namnteckningar, med Gustaf Adolf de la Gardie och Olof Thegner i spetsen. Af vikt äro dessa utdrag därför, att af borgerskapets protokoll 1660, så vidt bekant, endast här något är bevaradt. Åtalet mot Rålamb, ehuru snart nedlagdt, har för öfrigt framkallat en försvarsskrift af denne, skrifven senare, som i sak skänker ett par meddelanden af värde.

* * *

I fråga om citeringssättet i denna afhandling anmärkes härmed, att i Riksarkivet befintliga arkivalier i noterna anföras med angifvande endast af samlingens namn, medan eljest vid anförande af bref och andra handskrifter det bibliotek eller arkiv nämnes, där de finnas. *De la Gard.* är sålunda De la Gardieska samlingen i Riksarkivet; *LB, De la Gard.*, hänvisar till De la Gardieska samlingen i Lunds Universitetsbibliotek.

Citat i texten äro gifna i efter nutida språkbruk lämpad form; citaten i noterna med normaliserad användning af stora bokstäfver och skiljetecken samt med upplösning af vissa förkortningar, men i öfrigt med försök att så vidt möjligt oförändrad återgifva originalens stafning. Citaten ur borgerskapets protokoll i Göteborg äro hämtade ur det i Uppsala Universitetsbibliotek förvarade exemplaret af utdragen ur 1660 års protokoll.

Med 1718 års upplaga af *Les anecdotes de Suède*, nämnd i flera af första kapitlets noter, afses första upplagan af detta arbete, med Haag som uppgifven tryckort, ej Stockholmsupplagan af samma år. — Dateringen följer såväl i text som noter gamla stilen, där ej annat är anmärkt; anförda brefs årtal är 1660, då icke annat år angifves.

Litteraturförteckningen, som ej afser fullständighet, upptager hufvudsakligen dels sådana arbeten, som vid afhandlingens utarbetande oftare kommit till användning, dels några nyare undersökningar af betydelse för dess ämne. Andra tryckta skrifter, som anlitats på enstaka punkter, finnas anförda i noter.

Till professor HARALD HJÄRNE önskar jag härmed uttala min djupt kända tacksamhet såväl för föregående akademisk

undervisning som för kritik och råd med afseende på föreliggande afhandling. I samma tacksamhetsskuld står jag till professor NILS EDÉN.

Amanuensen vid Landsarkivet i Uppsala, filosofie kandidat SVEN TUNBERG, har jag att tacka för välvilligt biträde vid korrekturarbetet med afhandlingens nio sista ark; filosofie kandidat OLOF PALME för ett par uppgifter ur handskrifter på Bibliothèque Nationale i Paris samt för undersökning af ambassadören Hugo de Terlons bref från norden 1660 i Franska Utrikesministeriets Arkiv, hvilka enligt hans benägna meddelande icke innehålla några bidrag till belysning af föreliggande framställnings ämne.

Kammarherren grefve ADAM LEWENHAUPT är jag skyldig stor erkänsla för tillträde till handskriftsamlingen på Sjöholm; herrar tjänstemän vid af mig besökta arkiv och bibliotek, särskildt Riksarkivet, för därvid visadt tillmötesgående.

Stockholm i maj 1908.

Georg Wittrock.

INNEHÅLLSÖFVERSIKT.

Sid.

Förord . . . . . III—VIII

Källor och litteratur . . . . . XII—XIX

I. **Karl Gustafs testamente och frågan om riksstyrelsen vid riksdagen i Göteborg** . . . . 1— 86

Arfprinsens hyllning och »provisional tutel», s. 1. Karl Gustafs sjukdom, s. 5. Konungens testamente, s. 6. Konungens död, s. 13. Testamentets bestämmelser, s. 14. — Adolf Johan och Per Brahe, s. 21. Rådet, s. 24. Ständernas utskott hos rådet, s. 25. — 14 febr.: Rådet, s. 26. Ridderskapets och adelns utskott, s. 27. Adelns utskott hos rådet, s. 30. Prästerskapet, s. 31. Borgerskapet, s. 34. Ställningen, s. 34. — 15 febr.: Allmogen hos ridderskapet, s. 36. Utskott af bönderna på riddarhuset, s. 38. Prästerskapet, s. 40. Utskott af prästerskapet hos adeln, s. 40. Utskott af borgerskapet hos adeln, s. 46. Borgarne hos rådet, s. 48. — Utskott från bönder och borgare hos prästerskapet, s. 48. Ny öfverläggning i prästeståndet, s. 49. Allmogen, s. 51. Gustaf Bonde och Axel Sparre hos prästerskapet, s. 52. Utskott af adeln hos prästeståndet, s. 53. Uppskof till följande dag, s. 55. Rådet, s. 56. Hertigen, s. 57. Drottningen, s. 57. Återblick, s. 58. Rådets och adelns skäl mot testamentet, s. 60. — 16 febr.: Adeln, s. 68. Prästerskapet, s. 69. Ståndernas utskott i Tyska kyrkan. Beslut om interimsregering, s. 70. Ståndernas utskott hos rådet, s. 73. Drottningen och hertigen underrättas, s. 74. Beslutets betydelse, s. 74. Beslutets uppsättande och underskrifvande, s. 76. Beslutets innehåll, s. 78. — Åtgärder af rådsregeringen, s. 79. Sekreterarne och striden om testamentet, s. 80. Rådet, s. 82. Herman Fleming, s. 84. Riksdagens slut, s. 85.

II. **Mellan riksdagarna: Rådets verksamhet. Hertig Adolf Johan. Drottning Kristina.** . . . 87—171

De svenska riksråden i Danmark, s. 87. Rådet i mars, s. 89. Herman Fleming i rådet 20 mars, s. 92. Herman Fleming och Sten Bielke, s. 95. Magnus Gabriel de la Gardie och Karl Gustaf Vrangel, s. 96. — Karl Gustafs likfärd. 4 april—13 maj, s. 98. Adolf Johan lämnar Stockholm, s. 99. Drottningen och rådet, s. 100. Fred med Polen, s. 100. Klas Rålamb landshöfding i Uppland, 30 maj, s. 101. Fred med Danmark, s. 103. Stridiga frågor i rådet under juni, s. 103. — Adolf Johan under juni. Magnus Gabriel de la Gardie, s. 106. Rådets stämning, s. 110. Hertig Adolf och de la Gardie. Stridens innebörd, s. 111. Hedvig Eleonora och Adolf Johan, s. 114. —

Rådet om begrafningsriksdagen. 28 juni, s. 115. Reduktionen, s. 116. Bornholms vederlag, s. 117. Herman Fleming, s. 119. — Drottning Kristinas ankomst bådad. Riksdagen sammankallas till september. 17—23 juli, s. 119. Rådet och allmogen, s. 124. Drottning Kristina. 7 aug., s. 125. Om godsförpantning, s. 126. Reduktionen. 14 aug., s. 129. — Adolf Johan under juli, s. 131. Herman Fleming och Adolf Johan. Början af aug., s. 134. Hedvig Eleonora och Adolf Johan. O. 10—20 aug., s. 138. — Karl Gustaf Vrangel, s. 140. Lars Kagg, s. 141. Drottning Kristina i Hamburg. Öfverläggningar i rådet, s. 141. Utskottsmöte. Lorens von der Linde utsänd mot Kristina. 4—5 sept., s. 146. — Per Eriksson, s. 149. Ture Oxenstierna, s. 151. Adolf Johan o. 20 aug.—20 sept., s. 151. Rådets resolution om regeringen. 17—19 och 25 sept., s. 155. Adolf Johan närmast före riksdagens början, s. 157. Drottning Kristinas resa från Hamburg till Stockholm. 6 sept.—1 okt., s. 160. — Ställningen vid riksdagens början, s. 170.

III **Riksdagen i Stockholm. 1. 27 september—20 oktober: Beslut om riksstyrelsen. Regeringsformen.** . . . . . 172—237

Riksdagens öppnande. Propositionen. 27 sept., s. 172. Om drottning Kristinas mottagande, s. 174. Om riksstyrelsens inrättning, s. 176. 28 sept.: Utskottskonferens om regeringen, s. 178. Regeringsfrågan i ständen, s. 180. 29 sept.: Rådet, s. 182. Prästerskapets beslut, s. 184. 30 sept.: Ständernas svar afgifvas i rådet, s. 187. Om förändring af prästers och borgares skriftliga svar. 1—4 okt., s. 187. Svarens underskrifning, s. 190. Herman Fleming, s. 191. Ståndens skriftliga svar om regeringen och förmynderskapet, s. 191. — Hertig Adolf Johan och Lars Romans bref 29 sept.—2 okt., s. 194. — Drottning Kristinas ankomst till Stockholm. Hennes angelägenheter 1—16 okt., s. 196. — Rådet och Regeringsformen, s. 202. Ridderskapets initiativ, s. 205. 1634 års Regeringsform i rådet. 5 okt., s. 206. Adelns taktik. 8 okt., s. 207. Regeringsformen på riddarhuset och i rådet. 9 okt., s. 209. Förslag till biakt till 1634 års Regeringsform i rådet. 12 okt., s. 212. Regeringens förslag tillställes ständerna. 13 okt., s. 217. — Adolf Johan 10—15 okt., s. 218. — Adelns afsikter och rådets, s. 220. Adelns påminnelser meddelas präster och borgare. 13 okt., s. 221. Tvist mellan rådet och adeln om Regeringsformens behandling. 15—18 okt., s. 222. Per Brahes hållning, s. 228. Förlikning mellan rådet och ridderskapet. 18 okt., s. 229. Regeringsformen i ständen. Utskottskonferenser. 15—20 okt., s. 230.

IV. **Riksdagen i Stockholm. 2. 19—27 oktober: Striden om marsk-, kanslers- och skattmästareämbetena.** . . . . . 238—297

Inledning, s. 238. — 19 okt.: Öfverläggning i rådet om riksmarskval, s. 245. Beslut, s. 248. 20 okt.: Notifikation till ståndens talmän, s. 251. Lars Kagg vald, s. 252. Drottning Kristina, s. 253. M. G. de la Gardie och Herman Fleming erkända af rådet som kansler och skattmästare, s. 253. Adeln och prästerskapet, s. 254. Notifikation till de högre ståndens utskott, s. 255. Drottning Kristina, s.

258. Fyra riksråd på riddarhuset, s. 259. — 21 okt.: Adelns skrift om fritt »ius adprobandi et improbandi», s. 261. Gustaf Bonde och Bengt Oxenstierna på riddarhuset, s. 262. Adelns skrift antagen af ståndet, s. 264. — 22 okt.: Öfverläggning i rådet, s. 266. Ridderskapets skrift öfverlämnad, s. 268. Prästerskapets ställning, s. 269. Öfverläggning i rådet, s. 270. Åter fyra af rådet på riddarhuset, s. 272. Adeln begär förslag till kanslers- och skattmästareämbetena, s. 272. M. G. de la Gardies hållning, s. 273. Förslag gifves, s. 274. — 23 okt.: Adelns votering om de tre riksämbetena, s. 276. Öfverläggning i rådet. Drotsen frånvarande, s. 278. Adeln begär nytt förslag till skattmästareämbetet, s. 280. Prästerskapet ooh adeln, s. 281. — 24 okt.: Öfverläggning i rådet, s. 282. Flemings sak hos ständerna, s. 284. Meddelande i rådet till präster, borgare och bönder, s. 285. Votering i rådet: uppskof, s. 286. Präster och borgare, s. 287. — 25 okt.: Utskottskonferens på riddarhuset, s. 288. Borgerskapets beslut, s. 289. 26 okt.: Ny votering i prästeståndet, s. 290. 27 okt.: Prästerskapets beslut, s. 293. Rådet, s. 294. — Återblick, s. 294.

V. **Riksdagen i Stockholm. 3. 24 oktober—december: Regeringsformen. Hertig Adolf Johan. Drottning Kristinas protest. Reduktionen.** . . . . . 298—362

Ståndens påminnelser vid Regeringsformen. 24—25 okt., s. 298. Ridderskapets påminnelser, s. 299. Prästerskapets påminnelser, s. 303. Borgerskapets påminnelser, s. 303. — Regeringsformen i rådet. 25 okt., s. 304. Konferens med utskott af ständerna. 26 okt., s. 306. Fortsatt konferens. 27 okt., s. 308. Regeringens förslag omarbetadt. 29 okt., s. 309. Ny konferens, s. 310. Ytterligare påminnelser af adeln. 30 okt.—3 nov., s. 311. — 1660 års Additament, s. 313. — Skattmästarefrågan i rådet. 30 okt., s. 316. Ständerna äska nytt förslag, s. 317. Val af riksskattmästare. 31 okt., s. 318. Gustaf Bonde vald, s. 319. — Adolf Johans ankomst till Stockholm. 28 okt., s. 320. Rådet om hertigen och riksdagsbeslutet. 30 okt., s. 321. Notifikation till hertigen. 31 okt., s. 323. Ständerna om hertigen och riksdagsbeslutet, s. 324. — Riksdagens högtidliga afslutning. 3 nov., s. 326. Riksdagsbeslutet, s. 327. — Andra propositionen. 29 sept.—18 nov., s. 329. Svaren på andra propositionen, s. 332. — Drottning Kristinas recess. 17 okt.—2 nov., s. 333. Kristinas protest om eventuell arfsrätt till kronan. 16 nov., s. 335. Fråga om revers och reprotestation. 17 nov., s. 339. Kristinas sak 18—22 nov., s. 345. Reprotestationen mot drottning Kristina, s. 347. Kristinas revers, s. 348. — Biafskedet. 21—23 nov., s. 348. Riksdagens slut. 20—29 nov., s. 350. — Adolf Johans memorial m. m. 10 nov.—13 dec., s. 352. Herman Flemings supplikation. 11 dec., s. 355. Reduktion och donationer. 19 nov.—17 dec., s. 356. — Återblick, s. 358.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

Riksarkivet. *[R. A.]*

Riksrådets protokoll 1660. *[RP. I—V.]*

Band I: *14 jan.—5 juni. Protokoll af Arvid Gustafsson 14 jan.—2 mars och 14 maj—5 juni, af Sven Franc 3 mars—25 april.*
Band II: *6 juni—29 sept. Protokoll af Arvid Gustafsson.*
Band III: *30 sept.—19 dec. Protokoll af Arvid Gustafsson.*
Band IV: *1 juni—20 sept. Protokoll af Sven Franc.*
Band V: *22 sept.—19 dec. Protokoll af Sven Franc.*

Prästeståndets riksdagsprotokoll. *[Präst. Prot.]*

Protokoll vid riksdagen i Göteborg 1659—1660.
Protokoll vid riksdagen i Stockholm 1660.

Riksdagsjournaler.

Protokoll i prästeståndet 27 sept.—19 okt. och 1—29 nov. 1660 af ståndets e. o. notarie Jakob Waldius. [Wald. Prot.]

Extrakt af rådets och ständernas protokoll 1660.

Se denna afhandlings Förord. — Bland dessa extrakt äro i utdrag bevarade:

Borgareståndets riksdagsprotokoll 1660. *[Borg. Prot.]*

Protokoll vid riksdagen i Göteborg.
Protokoll vid riksdagen i Stockholm.

Riksdagsacta.

Riksdagsakter från riksdagen i Göteborg 1660.
Riksdagsakter från riksdagen i Stockholm 1660.

Riksdagsbeslut.

Original på pergament med rådets och adelns underskrifter.

Statsrättsliga urkunder.

Karl X Gustafs testamente. Original.

Riksregistratur. *[RR.]*

Skrifvelser till Kungl. Maj:t.

Handlingar rörande riksrådet.

Rådsresolution 19 sept. 1660.

Skrifvelser till Hedvig Eleonora.

Handlingar rörande Christina Alexandra. *[Handl. rör. Krist.]*

Handlingar rörande drottning Kristinas besök i Sverige 1660 och 1667.

Bielkesamlingen. *[Bielk.]*

Bref till Sten Bielke.

Brahesamlingen. *[Brah.]*

Bref till Per Brahe.
»Uttåg» af Kungl. Arkivets och Visingsborgs Kanslis akter och handskrifter om Braheätten 1190—1664.
Finnes äfven i Linköpings Stiftsbibliotek (vol. *Biografi 64)* och i Rydboholms Arkiv. Delvis tryckt; se denna afhandlings Förord.

De la Gardieska samlingen. *[De la Gard.]*

Bref till Magnus Gabriel de la Gardie.

Bengt Horns samling. *[Horn.]*

Bref till Bengt Horn.

Skoklostersamlingen. *[Skokl.]*

Bref till Per Brahe.
Per Brahes koncept.
Karl Gustaf Vrangels brefväxling.
Miscellanea.

Stegeborgssamlingen. *[Steg.]*

Pergamentsbref.
Bref till Adolf Johan.
Adolf Johans koncept.

Bland dessa ligga Adolf Johans egenhändiga bref till Lars Roman i original.

Handlingar och bref rörande Adolf Johan och hans gemåler, deras lefnadsförhållanden och arfsanspråk.

Tottska samlingen. *[Tott.]*

Bref till Klas Tott.

Riksrådet Johan Rosenhanes dagbok 1652—1661. *[Rosenhane.]*

Biographica. *[Biogr.]*

Danica. *[Dan.]*

Residenten Gustaf Duvalls bref till Kungl. Maj:t.

Gallica. *[Gall.]*

Legaten Mattias Biörnklos bref till Kungl. Maj:t.
Ambassadören Hugo de Terlons memorial och noter.

Germanica. *[Germ.]*

Residenten i Frankfurt Georg Snoilskys bref till Kungl. Maj:t.
Residenten i Hamburg Vincent Möllers bref till Kungl. Maj:t.

Acta Historica.

Samlingen är upplöst. Se »*Skrifvelser till Kungl. Maj:t*», »*Handlingar rörande riksrådet*» och »*Handlingar rörande Christina Alexandra*».

Kungl. Biblioteket. *[KB.]*

Bref till och från medlemmar af ätten Bielke.

A. F. Heiderich, Historie von Herzog Adolph Johann. *[Heiderich.]*

Se denna afhandlings Förord.

Rålambska samlingen. *[Rål.]*

Folio, 5. [Klas Rålambs] Deduktion om 1680 års riksdagsärender.

Finnes äfven i Riksarkivet och annorstädes. Om författaren se Sam. Clason, *Till reduktionens förhistoria,* Bilagor, s. 55.

Folio, 15. Afhandlingar af Klas Rålamb.

Afskrifter. — Bland dessa:

Klas Rålambs uppsats till sitt försvar med anledning af mot honom dec. 1682 vid Svea Hofrätt väckt åtal för hans uppträdande i fråga om Karl X Gustafs testamente 1660.

Finnes äfven i vol. *N. 195* i Uppsala Universitets Bibliotek tillsammans med Rålambs Deduktion.

Folio, 40. Skrifvelser från Christina Alexandra till generalguvernören öfver hennes underhållsländer Seved Bååt och från denne till Christina.

Afskrifter.

Folio, 116. Aktstycken till Klas Rålambs politiska historia, m. m.

Bland dessa:

Ridderskapets och adelns utskotts yttrande om Karl X Gustafs testamente vid riksdagen i Göteborg 1660.

Egenhändigt koncept af Klas Rålamb; renskrift af annan hand. — Andra afskrifter finnas i vol. folio, 15, bland bilagorna till Rålambs ofvan anförda uppsats, i Riksarkivet bland Riksdagsacta och i vol. *N. 228* i Uppsala Universitets Bibliotek.

Anders Lilliehöks och Jöran Sperlings attest för Klas Rålamb 29 mars 1683, om hans förande af tredje klassens votum på riddarhuset vid riksdagen i Stockholm 1660.

Original. — Afskrift finnes i vol. folio, 15, bland bilagorna till Rålambs ofvan anförda uppsats.

Uppsala Universitets Bibliotek. *[U. B.]*

Allmänna handskriftsamlingen.

E. 436. Edvard Ehrensteens handlingar. II. 1659—1660.

Bland dessa:

Berättelse om tillkomsten af Karl X Gustafs testamente.

Egenhändigt koncept af Ehrensteen; renskrift af annan hand.

Promemoria till ett försvar för Karl X Gustafs testamente.

Af Ehrensteens hand; uppsatt på latin i numrerade punkter.

Försvar för Karl X Gustafs testamente i form af en ständernas skrifvelse.

Koncept, egenhändigt rättadt och enligt påteckning dikteradt af Ehrensteen; renskrift.

Se om dessa skrifter denna afhandlings Förord.

E. 458. Extrakt af rådets och ständernas protokoll 1660.

Se denna afhandlings Förord.

E. 459. Edvard Ehrensteens protokoll.

Nordinska samlingen.

Banden anföras med löpande nummer: *N. 192* o. s. v.

Palmskiöldska samlingen.

Banden anföras med löpande nummer: *P. 43* o. s. v.

Lunds Universitets Bibliotek. *[LB.]*

De la Gardieska samlingen.

Bref till Kristoffer Ekeblad från Johan Ekeblad.
Bref till Arvid Forbus.
Minnesbok rörande tilldragelser inom Oxenstiernasläkten 1583—1684.

Egenhändiga anteckningar af Bengt Oxenstierna t. o. m. 19 sept. 1641, därefter af hans syster Kristina. — Afskrift, besörjd af Bengt Oxenstierna, finnes på Uppsala Universitets Bibliotek, vol. *X. 279.*

Linköpings Stiftsbibliotek. *[Link.]*

Banden anföras efter Elof Tegnérs handskrifna katalog: *Historia 47 (Repertorium Benzelianum:* s. 19 f.), *Biografi 64 (ib.:* s. 14 f.), *Bref 2 (ib.:* s. 12 och 160), o. s. v.

Uppsala Landsarkiv.

Riksdagsacta. Upplands allmoges besvär och Kungl. Maj:ts resolutioner därpå. 1660, 1686—1756, 1769.

Kommissorialrättens dom mellan grefve Ture Oxenstierna och hans bönder, Uppsala 8 sept. 1660.
Koncept och vidimerad afskrift.

Sjöholms Arkiv.

Autografsamlingen.

Gyldenstolpeska samlingen.

Edvard Ehrensteens själfbiografi.
Med egenhändiga rättelser och tillägg af denne. Dessa tillägg ingå i den text, som efter annan handskrift är tryckt hos Loenbom, *Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män*, I.

B. Källpublikationer.

Ahlqvist, A., Bexell, S. P., Lignell, A., Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur presteståndets archiv. Stockholm 1835.

Arckenholtz, J., Memoires concernant Christine Reine de Suede. I—IV. Amsterdam och Leipzig 1751—1760. [Arckenholtz.]

Fant, E. M., Handlingar till uplysning af svenska historien. I. Uppsala 1789. [Fants *Handlingar.*]

[Gjörwell, C. G.,] Handlingar uti svenska historien, utgifne utur Upfostrings Sälskapets bibliothek. I. Stockholm 1786.

Handlingar rörande Skandinaviens historia. V. IX. XVII. XXVIII. Stockholm 1818, 1821, 1832, 1847. [*HSH.*]

Hildebrand, E., Sveriges regeringsformer 1634—1809 samt konungaförsäkringar 1611—1800. Stockholm 1891.

Loenbom, S. S., Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män. I. Stockholm 1770—1771. [Loenbom, *Anecdoter.*]

Loenbom, S. S., Historiska märkvärdigheter till uplysning af svenska häfder. II, 2 uppl., III, IV. Stockholm 1770, 1767, 1768. [Loenbom, *Hist. Märkv.*]

Neikter, J. F., Collectio monumentorum historiam Suecanam illustrantium. Sectiones XIII—XX. Uppsala 1802—1810.

Nordmann, P., Per Brahe. Illustrerad lefnadsteckning. (Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LX.) Helsingfors 1904.

Stiernman, A. A., Alla riksdagars och mötens besluth. II. Stockholm 1729. Bihang utaf åtskillige allmenna handlingar. Stockholm 1743. [Stiernman, II; Stiernman, *Bihang*.
Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll. VII. 1660. Förra riksdagen. Stockholm 1881. — VIII. 1660. Senare riksdagen. Stockholm 1886. [*RAP.*]
Trolle Bonde, C., Anteckningar om Bondesläkten. Kongliga rådet och ambassadören grefve Carl Bonde. II. Carl Bondes skrifter. Lund 1900.
Wieselgren, P., De la Gardiska archivet. IX, XII. Lund 1837, 1839. [*DGA.*]

C. Litteratur.

Les anecdotes de Suede ou l'histoire secrete des changements arrivez dans la Suede sous le regne de Charles XI. Haag 1716.
Beckman, K. V., Bidrag till svenska riksdagens historia 1650—1680. Uppsala 1888.
Beckman, K. V., Bidrag till utskottsmötenas historia. Ak. afh. Uppsala 1887.
Bergh, S., Rangstriderna inom adeln under 1600:talet. Historisk Tidskrift 1896.
Bildt, C. N. D., Christine de Suède et le cardinal Azzolino. Lettres inédites (1666—1668) avec une introduction et des notes. Paris 1899. [Bildt.]
Blomberg, H., Om svenskt statsborgarskap. Uppsala 1891.
Carlson, Fr. F., Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset. I, II. Stockholm 1855, 1856. [Carlson.]
Clason, S., Studier i 1600:talets svenska statsrätt. Johannes Loccenius och hans lära om rikets »fundamentallagar». Statsvetenskaplig Tidskrift 1901.
Clason, S., Om uppkomsten af bestämda perioder för den svenska riksdagens sammanträde. Historisk Tidskrift 1892.
Costerus, J., Augustissimi, gloriosissimæ memoriæ Caroli Gustavi, Regis Sueciæ etc. etc. morbi et obitus relatio medica. [1663.] [Costerus.]
Fridericia, J. A., Adelsvældens sidste Dage. Danmarks Historie fra Christian IV:s Død til Enevældens Indførelse (1648—1660). Köpenhamn 1894.
Fryxell, A., Berättelser ur svenska historien. X, 3 uppl., XIII, 3 uppl., XIV, 3 uppl. Stockholm 1861, 1863, 1867. [Fryxell.]
Fåhræus, G. R., Johan Gyllenstiernas riksdagsmannabana. Historisk Tidskrift 1899.
Hildebrand, E., Svenska statsförfattningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar. Stockholm 1896. [Hildebrand.]
Nordenfalk, J., Om 1660 års Regeringsform och förhandlingarne rörande densamma vid riksdagen i Stockholm s. å. Ak. afh. Stockholm 1857. [Nordenfalk.]

Nordmann, P., Per Brahe. Illustrerad lefnadsteckning. (Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LX.) Helsingfors 1904.

Nordwall, J. E., Svensk-ryska underhandlingar före freden i Kardis (1658—1661). Ak. afh. Uppsala 1890.

Odhner, C. T., Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare. Stockholm 1865. [Odhner.]

Pufendorf, S., De rebus a Carolo Gustavo Sueciæ Rege gestis commentariorum libri septem. Nürnberg 1896. [Pufendorf.]

Stille, A., Schering Rosenhane som diplomat och ämbetsman. (Lunds Universitets Årsskrift. XXVIII.) Lund 1892.

Terlon, H. de, Memoires du chevalier de Terlon, pour rendre compte au Roy, de ses négociations, depuis l'année 1656 jusqu'en 1661. I—II. Paris 1681. (Ed. Billaine.)

Tham, W., Bidrag till svenska riksdagarnes och regeringsformernas historia från midten af sjuttonde århundradet. I. Stockholm 1845—1847. [Tham.]

Tham, W., Några ord om K. Carl XI:s förmyndare och deras samtid. Frey, Tidskrift för vetenskap och konst. 1848.

Varenius, O., Ansvarsbestämmelserna för förmyndarestyrelse af 1634 och 1660. Historisk Tidskrift 1888.

Wingqvist, O., De testamento Regis Caroli Gustavi ab ordinibus regni mutato. I—II. Uppsala 1836—1837.

Rättelser och tillägg.

Sid. 17 not 1, 19 not 1, 39 not 2, 52 not 2, 58 not 2. Läs: Les anecdotes de Suede. Haag 1710.

Sid. 66 not 2. Bestämmelsen i *RHO.* 1626 § 9, att inflyttad adelsmans barn med svensk adlig maka äro svenska adelsmän utan naturalisering, anföres till Adolf Johans förmån i bref till honom från Daniel Plan Stockholm 19 sept. och från Lars Roman s. o. 15 okt. 1660, *Steg.*

Sid. 89. I *RR.* 8 mars finnes försäkran för öfverste Per Sparre att efter sin farbroder, riksrådet Ture Sparres död få tillträda de gårdar, som denne besitter under Norrköpings besluts villkor. Då löfte af Karl Gustaf åberopas såväl här som i *RP.* I 2 mars, torde detta vara samma donation, som Gustaf Bonde denna dag bekämpade i rådet.

Sid. 99. Uttåg om Braheätten, Brah. och *Link.*, NORDMANN, *Per Brahe*, s. 500, meddelar, att drotsen på kallelse af änkedrottningen och rådet infann sig hos dem i Nyköping, och att där förhandlades om åtskilliga angelägna värf. Något protokoll finnes emellertid icke i *RP.* I mellan 25 april och 14 maj.

Sid. 112 not 1. Rörande frågan om de värfvade truppernas användning se JOHN E. NORDWALL, *Svensk-ryska underhandlingar före freden i Kardis (1658—1661)*, ak. afh. 1890, s. 94 ff.

Sid. 189 not 2. De i originalet tillagda orden finnas anmärkningsvis af Runells hand tillskrifna i kanten af första renskriften.

Sid. 209 not 4. Adelns första påminnelser vid Regeringsformen taga hänsyn till regeringens 13 okt. öfverlämnade förslag endast genom en i inledningen införd hänvisning. *RAP.* VIII s. 190 (bil. C).

Sid. 215. Sten Bielkes yttrande: »Dhe fem föra altijdh directorium och hålla subscriptionen, men slutet står hoos Rådet. Kunna och somliga saker debatteras hoos Collegierne, så behöfwes intet låta komma till Senaten.» *RP.* V. Men enligt *RP.* III uttalade han, »att alt huadh Collegierne kunna förrätta, det behöfwes intet komma för Regieringen».

Sid. 223. Ptolemæus Sticht skrifver till Adolf Johan Stockholm 15 okt. 1660: »Man treibt sehr von der Ritterschafft die Resolution uber (!) die Wahl zu den 5 grossen Ämptern, alleine dazu wil sich Niemandt verstehen, ehe undt bevor auff der Ritterschafft übergebene 26 (!) Hauptpuncta resolviret ist.» *Steg.*

Sid. 315. Ehuru utskottsmöten i *Additamentets* § 18 i dess antagna lydelse öfverhufvud icke omtalas, torde de dock få anses förbjudna dels genom uteslutningen af det, som stod om dem i regeringens förslag, dels genom punktens antagna affattning i det hela. Möjligen kan man likväl på regeringens sida hafva ansett sig genom denna hålla en om ock svag möjlighet öppen för deras anlitande i utomordentliga fall.

I.

Karl Gustafs testamente och frågan om riksstyrelsen vid riksdagen i Göteborg.

Arfprinsens hyllning och provisionel tutel.

De faror, för hvilka Karl X Gustaf under sina krig var utsatt, väckte hos Sveriges ständer på riksdagen i Göteborg i januari 1660 tankar att såvidt möjligt trygga sig och sitt land mot dessa, dels genom att söka förmå konungen att därefter stanna hemma i Sverige — något som äfven skulle vara till största gagn för den inrikes styrelsen — dels genom anordningar för den möjliga händelsen af hans död.[1] Den 12 januari var frågan om en förnyad hyllning af den unge arfprinsen före hos ridderskapet och adeln, alldenstund, som det heter, de ofredliga tiderna syntes sådant fordra; samma dag begärde borgerskapet pästerskapets råd, om man icke borde anhålla hos K. M.,

[1] Adel och präster voro i Göteborg tämligen fåtaligt tillstädes. Adeln utgjorde 11 jan. öfver 100 personer, 17 jan. o. 120 (Johan till Kristoffer Ekeblad, *LB, De la Gard.*). En förteckning öfver närvarande ridderskap och adel upptager 27 af första klassen, 9 af andra, 130 af tredje, summa 166, hvartill kommer landtmarskalken Gustaf Posse. Ständernas förklaring om riksstyrelsen 17 febr. är undertecknad af 126 adelsmän (utom rådet), landtmarskalken Posse inräknad; riksdagsbeslutet 1 mars af 107 (utom rådet), landtmarskalken Per Sparre inräknad; Posse och fem andra, som 20 febr. intagits i rådet, hafva här sina namn bland dettas. *RAP.* VII s. 234 ff. (bil. L, I, K). — *Präst. Prot:s* förteckning öfver prästerskapet upptager 42 personer, hvaribland blott tre biskopar (Samuel Enander i Linköping, Johannes Christophori i Skara, Zacharias Lundebergius i Växiö) och en superintendent (Erik Brunnius i Göteborg). Ständernas förklaring 17 febr., *RA*, är undertecknad af 43 präster, riksdagsbeslutet (de tre lägre ståndens exemplar), *ib.*, af 40; båda dessa akter äro underskrifna af biskop Johan Matthiæ i Strängnäs. — Borgerskapets underskrifter visa på ständernas förklaring 17 febr. 74 namn; böndernas namn under samma akt — alla skrifna af en hand — äro 143. I riksdagsbeslutet representeras borgare och allmoge af sina stads- och häradssigill. — Jfr kap. III vid 27 sept., och BECKMAN, *Bidrag till Svenska riksdagens historia 1650—1680*, s. 10, 17, 18, 21.

att han måtte blifva hemma i landet, samt om det icke skulle vara rådligt att offentligen påminna om H. K. H:s fullkomliga hyllning.[1] Den 13 uppvaktades adeln i dessa ärenden af utskott från präster och borgare. I enlighet med den mening, hvartill adeln föregående dag kommit, förklarade landtmarskalken Gustaf Posse, att den funne sådana påminnelser skäliga; om de skulle ske af ständerna tillhopa eller hvart stånd för sig, en sak hvarom prästerskapet äskat dess mening, därom ville dess medlemmar närmare öfverlägga sig emellan. Han uttalade också adelns ogillande af ordet hyllning, eftersom H. K. H. enligt 1654 års beslut vore född till konungslig rätt och succession, som nu blott kunde bekräftas, men detta uttryck godkändes dock följande dag, då ridderskapet och adeln också för sin del beslöt, att samtliga ständerna skulle gemensamt uppvakta konungen för ståtligare anseendes skull. Härmed tillkännagåfvo präster och borgare sin belåtenhet, och åtminstone adeln och prästerskapet utsågo den 16 utskott att gå till K. M. Denna uppvaktning förhindrades emellertid af den sjukdom, som vid denna tid träffade Karl Gustaf. Adeln utsåg emellertid den 18 ett nytt något fåtaligare utskott i samma syfte; då frågade också landtmarskalken, om man skulle meddela sig om hyllningen med riksens råd, innan man androge saken för konungen, men härom vardt intet afgjordt, förmodligen i ovisshet om dennes behag därutinnan.[2]

I rådet framställdes dessa ärenden några dagar senare, den 23 januari, af riksdrotsen, i hvars kammare det sammanträdde på grund af konungens sjukdom; han berättade, att han genom sekreteraren Lenæus hört sig för hos denne, om det icke i fråga om hyllningen vore nog, att saken infördes i riksdagsbeslutet, och att ständerna vid riksdagens afslutning efter att hafva kysst konungens hand gåfve H. K. H. handen — ett förslag, som äfven rådet för sin del gillade.[3] Drotsen berörde också spörsmålet, huru om regeringen skulle förordnas, i fall något dödligt skulle hända konungen, och om denne icke skulle behaga att lämna ett testamente efter sig, som tills vidare kunde förvaras försegladt; men som konungen ännu icke betänkt sig om detta,

[1] Redan vid riksdagens högtidliga öppnande 4 jan. påminde prästerskapet, men intet annat stånd, om arfprinsens hyllning. *Rosenhane.*

[2] *RAP.* VII s. 19 ff. (hufvudkälla för denna sak). *Präst. Prot.* (korta notiser).

[3] *RP.* I. *Rosenhane.*

uppsköts det till hans vidare förklaring. — I detta sammanträde deltogo jämte drotsen elfva rådsherrar.[1]

Samma dag lät Karl Gustaf begära af ständerna, att de måtte med en gemensam skrift påminna om hyllningen, emedan hans opasslighet icke tillåte honom att mottaga det beslutna utskottet. Till följd häraf sammanträdde på riddarhuset utskott af alla fyra stånden; under öfverläggningen erinrades af landtmarskalken samt prästers och borgares talmän, biskop Samuel Enander i Linköping och borgmästaren i Stockholm Johan Prytz, om 1604, 1627 och 1650 års beslut. En viss motsats framskymtar mellan de ofrälse och adeln, när Enander nu äfven påminde, att det skulle hemställas till H. M., hvem förmynderskapet för arfprinsen och dennes uppfostran »vid all händelse skulle anförtros, och att konungen, om han ändtligen reste bort, ville insätta någon att mottaga ständernas besvär — i samma anda synes äfven Prytz hafva yttrat sig —; till svar framhöll nämligen landtmarskalken Regeringsformen, »däruti alla saker vore infattade, alla ämbeten och riksregering och hvad mer». Det talades om att hvarje stånd skulle affatta ett förslag till skrifvelse, men blef bestämdt att ridderskapets utskott först skulle uppsätta sitt. Detta föredrogs för de andra ståndens den 29 och godkändes af dem, ehuru prästerna skulle önskat, att däruti utförligare utvecklats skälen mot konungens personliga deltagande i krig i Tyskland — ty det var krig på tysk mark, som man särskildt hade i tankarne. Man beslöt, att skriften skulle inlämnas i rådet af en eller två af hvart stånd. Dessförinnan gillades den af samtliga ridderskapet och adeln, af prästeståndet den 1 februari, gifvetvis också af borgarnes och böndernas plena, och det bestämdes, att den skulle underskrifvas af sex utsedde af hvart och ett af de högre stånden samt af åtta bönder.[2]

Daterad den 2 februari, innehåller denna skrift två skilda hufvudstycken.[3] I det första framhålles så väl den gynnsamma verkan på krigsaktioner och fredsunderhandlingar, som konungens personliga närvaro vid dem plägat utöfva, som ock betydelsen af hans närvaro i sitt rike för »den inrikes statens styrsel och hela väsendets konservation»; ständernas deputerade bedja, att

[1] Närvarande: Drotsen, T. Sparre, S. Bååt, K. Mörner, G. Bonde, G. Oxenstierna, K. Lejonhufvud, A. Forbus, Kl. Bielkenstierna, P. Ribbing, E. Fleming, J. Rosenhane. *RP.* I.

[2] *RAP.* VII s. 38 ff. *Präst. Prot.* (korta notiser).

[3] Rikets Ständers skrifvelse angående Arffurstens hyllning m. m. är tryckt *RAP.* VII s. 224 ff. (bil. F).

H. K. M. om möjligt tacktes hugna sina trogna undersåtar med att stanna i fäderneslandet, men åtminstone så mycket som möjligt spara sin person i förekommande faror. I det andra tala de om arffursten, hvar unga år synas tarfva något, som till rikets styrka bast kan gifvas af konungens egen disposition.[1] De erinra sig arfföreningen 1544 och Gustaf I:s testamente, ständernas beslut 1604, 1611, 1650 och 1654, och huru de efter dessa tvänne sista ingen annan konung hafva och erkänna än H. K. M. och efter honom hans äkta manliga bröstarvingar. I åtanke häraf betyga de, att ändock H. K. H. är hyllad i kraft af tidigare beslut och försäkringar, äfven före födseln, skulle det dock märkligen styrka och förvissa dem, om denna arfshyllning upprepades och stadfästes, och de fortsätta: »Dock hvad sjalfva viset och sättet vidkommer, vid nådigste arffurstes uppfostran och information, vid all oförmodlig händelse provisional tutel, dess högfurstliga stat och underhåll, med annat mera som härvid hänger, lämna och öfvergifva ständerna E. K. M:s höga conduite och dess konungsliga egna förordning.»[2]

Sålunda förbands med anhållan om arffurstens hyllning en slags indirekt begäran om testamentariska bestämmelser för det möjliga fallet af konung Karl Gustafs död. Om detta från bör

[1] Arffurstens »ännu fast unga åhr synes ock något sådant oundhwikeligen kunna betarfwa, som utaf Eders Kongl. Maij:tz egne nådigste disposition säkerste och högstberömmeligaste kan till Rikzens styrka contribueras». *A. st.* s. 226. — *Tham*, I s. 12, fattar detta såsom afseende arfprinsens behof af oafbruten faderlig omvårdnad, men ordalagen synas förebåda konungens sedan omtalade egen förordning om sättet för hyllningen, prinsens uppfostran och förmynderskap.

[2] Bland allmogens skrifvelser bland *Riksdagsacta* finnes en skrift, på tecknad: »1660 in Jan: Allmogens uthj Rikzdaghen inlaga», och vederbörligen underskrifven: »Ed. Kongl: Maij:tz allerunderdånigste tro: undersåtare, samptl: Allmogens Fullmechtige». Denna innehåller först en bön, att konungen ville förskona sin person med allt vidare utresande till fiendeland, där kriget kan föras af hans väl pröfvade generalspersoner; därnäst anhålles, för allt mänskligt dödstillfälles skull, att konungen »allernådigst behagade något wist resolvera och fatta låtha, på wist sätt och wijs, huru H:s Kongl: Högheet skall tursteligen underhollas och genom förmynderskap föreståås i ungdooms åhren at wiss förordnadt[e] Regering, som Rijkzens wälfärdh wederbörligen kan sig låta wara befalladt»; detta ärende hemställes konungens disposition och godtfinnande. Det ser alltså ut, som om allmogen kommit ständernas gemensamma skrifvelse i förväg med en egen inlaga till K. M. i dessa ting. Denna är särskildt af intresse därför, att den tydligt förutsätter, att förmynderskapet och rikets styrelse skola vara förenade.

jan varit deras mening, som bragte hyllningssaken å bane — de faror, som kunde hota konungen, därest han åter ginge ut i kriget, kunde därtill gifva fullt tillräcklig anledning —, eller om behofvet af dylika uttryckliga föreskrifter först tilldrog sig lifligare uppmärksamhet till följd af Karl Gustafs sjukdom, får lämnas därhän; det förra är kanske det sannolikare. Denna skulle emellertid snarare, än man kunde vänta och frukta, gifva full betydelse åt denna hemställan, som törhända på grund af motvilligheten hos de ledande inom adeln erhöll den form, den har; ty man skulle eljes vänta en rättframmare anhållan i en särskild punkt eller åtminstone mening i stället för dessa liksom bihangsvis införda vändningar, i hvilka det äfvenledes är anmärkningsvärdt, att rikets regering icke uttryckligen nämnes.[1]

Karl Gustafs sjukdom.

Konungens sjukdom omtalas först den 17 och 18 januari i riksrådet Johan Rosenhanes dagbok och i ridderskapets protokoll; den 17 skrifver den förre, att konungen befinner sig något opasslig, och den 18 säges i det senare, att för H. K. M:s opasslighets skull går ståndets utskott icke i dag upp. Denna hade emellertid börjat redan tidigare;[2] det var en bröstsjukdom, som blef langvarig och fördröjde riksdagens arbeten och afslutning, men som tills vidare icke synes hafva väckt svårare farhågor, hälst i slutet af januari och början af februari förbättring

[1] Om användningen och betydelsen af ordet »provisional» se s. 19 f.

[2] Den började med hosta 8 jan. enligt Adolf Johans bref till drottning Kristina Göteborg 26 febr. (koncept), *Steg. Relation om Karl X Gustafs död och likfärd, UB, N. 193*, äfven *Link., Hist. 49*, uppger som begynnelsedag 11 jan.; Klas Kristoffer Lützow i bref till Erik Drake Göteborg 20 jan., *Link., Bref* 20, nämner den 16 (»seit Montags»). 15 jan. dateras sjukdomens början i Karl Gustafs lifläkare, doktor Johannes Costerus (Kösters) *Relatio medica*, s. 3, och i tryckta flygblad (se Warmholtz, *Bibliotheca Historica Sveo-Gothica*, IX s. 109).

Tham, I s. 10, meddelar, att »enligt en uppgift» konungen insjuknade i följd af en förkylning, som han ådragit sig vid riksrådet Krister Bondes begrafning, som stod, icke 15 jan., som Tham säger, utan den 10 (*Rosenhane;* Johan till Kristoffer Ekeblad 11 jan., *LB, De la Gard.*). — Om ogrundade misstankar om förgiftning Costerus, s. 13; jfr. Tham, I s. 14, *Linköpings Bibliotheks Handlingar*, II s. 366, Linköping 1795, *DGA*, XII s. 163, och *Rosenhane.* Dennes anteckning om Karl Gustafs till honom yttrade misstanke om mordanslag från danske konungen är af 8 jan. (ej 9, såsom *DGA* daterar den). Anledningen till tron, att konungens död vållats af gift, gåfvo enligt Costerus de fläckar, som efter döden iakttogos på hans kropp.

inträdde.[1] Den 7 februari eller natten mellan den 7 och 8 inträffade emellertid en betydlig försämring i konungens tillstånd, agnad att väcka den allvarligaste oro.[2] Johan Rosenhane och statssekreteraren Edvard Ehrensteen förhandlade annu i dessa dagar i hans uppdrag med ständernas sekreta utskott,[3] men därmed afstannade fullständigt riksdagsarbetet. Rådet hade dock den 11 på konungens begäran ett sammanträde hos riksdrotsen för att öfverlägga om möjligheten att sluta riksdagen trots Karl Gustafs sjukdom; därvid uttalade drotsen, att med riksdagsbeslutets uppsättande och behandling torde nog åtta dagar gå förbi; emellertid finge man se, huru det ville lämpa sig med sjukdomen. Gustaf Bonde ansåg, att man icke borde afvakta konungens återställelse.[4]

Konungens testamente.

Alltför uppenbara voro olägenheterna af Karl X Gustafs död, särskildt under brinnande krig, för att man icke skulle vilja hoppas det bästa in i det sista. Emellertid hade konungen redan den 7 februari mot aftonen låtit kalla till sig Ehrensteen och befallt honom genomse ständernas skrift om hyllningen, samt att efter kvällsmåltiden återkomma för att referera dess

[1] Om förloppet af konungens sjukdom: Johan till Kristoffer Ekeblad Göteborg 22, 25 jan., 1, 8, 18 febr., *LB, De la Gard.*, Johan till Margareta Ekeblad s. o. 3 febr., *ib.* — refererade *DGA*, IX s. 3 ff., där det ej anmärkes, att brefvet den 3 är ställdt till systern, och där brefvet 18 febr. är dateradt den 10 —; Klas Bielkenstierna till K. G. Vrangel s. o. 1 febr., *Skokl.* — CARLSON, I s. 427 not 1, orätt: »till riksdrotsen» —; Kristoffer Delphicus Dohna till Sten Bielke s. o. 6 febr., *KB.*; Emund Gripenhielms anteckningar (afskrift ur hans egenhändigt uppsatta personalier), *Link., Hist.* 47; *Relation om Karl Gustafs död och likfärd, UB, N.* 193; *Bengt och Kristina Oxenstiernas Minnesbok, LB, De la Gard.*; PUFENDORF, s. 601 f., samt COSTERUS, s. 3 ff. COSTERUS omtalar försämring 18 jan., förbättring 24 jan., betydlig förbättring 3 febr., så att konungen t. o. m. tänkte på att besöka Erik Stenbocks begrafning. Karl Gustaf var blott tidtals sängliggande.

[2] 7 febr. enligt COSTERUS, s. 9, och PUFENDORF, s. 601; 8 febr. enligt relationen *UB, N. 193*, och *Heiderich, KB*, — enligt *Heiderich* dock på morgonen —; natten mellan den 7 och 8 enligt Adolf Johans bref till Kristina 26 febr., *Steg., Rosenhane, Oxenstiernornas Minnesbok, LB, De la Gard.*, och Ehrensteens *Personalier öfver Karl X Gustaf, UB, E.* 423 och *N.* 192. — Enligt COSTERUS bestod sjukdomen nu i »pleuritis lateris dextri maligna», »diarrhoea», »lipothymia, vigiliæ continuæ, et singultus».

[3] *RAP.* VII s. 48 f. *Rosenhane.*

[4] *RP.* I.

innehåll.[1] Så skedde ock, och Karl Gustaf befallde då statssekreteraren att tänka på ett testamente och att uppsätta fullmakter för de lediga riksämbetena, nämligen marskens och kanslerns, hvarvid han bestämde sin broder, pfalzgrefven hertig Adolf Johan, till fältherre och till kansler riksrådet Gustaf Bielke. Att han fann denne skicklig till rikskanslerstjänsten, yttrade han ock till sin syster Maria Euphrosyne,[2] men i fråga om hans utnämning ändrade han dock mening till följande dag, då Ehrensteen efter middagen afgaf berättelse om sitt arbete med sekreta utskottet; konungen berömde då mycket Gustaf Bielkes förtjänster, men klagade öfver hans sjuklighet, som gjorde honom mindre lämplig för det ansträngande kanslersämbetet och befattningen med prinsens upptuktan; i stället fäste han sina tankar vid hans broder riksrådet Sten Bielke, vid denna tid legat vid fredsunderhandlingen i Danmark.[3]

De tre följande dagarne ägde ingen meddelelse om testamentet rum med Ehrensteen, emedan sjukdomen tog öfverhand; fredagen och lördagen ville konungen öfverhufvud icke veta af några papper. Däremot skall han under dessa dagar hafva meddelat sin broder sina afsikter i dessa ting.[4] — Den 11 mot-

[1] Hufvudkällan för den följande framställningen till och med konungens död är *Ehrensteens* 1682 uppsatta *berättelse*, *UB*, *E* 436, jämförd med hans *försvar* för Karl X:s testamente och latinska *minnespunkter* till detta från samma år, *ib.*, och kontrollerad genom *Heiderich*, *KB*, *Rosenhanes* korta anteckningar, Costerus och i följande noter anförda uppgifter från andra håll.

[2] Maria Euphrosynes egen lefvernesbeskrifning i Fants *Handlingar*, I s. 48. — Karl Gustaf sporde henne först, hvar han skulle få en rikskansler, hvarmed hon trodde att han ville bringa henne att föreslå sin gemål.

[3] Dessa uppgifter om bröderna Bielke förklara Ehrensteens bref till Sten Bielke Göteborg 17 febr., *Bielk.*, där det heter: »Jagh kan betyga, huad æstime dhen dhen (!) herren giorde om E. Ex. sampt dhess H. broders oprichtige dygder, och huad H. M:t hadde om dhem i sinnet». De förklara ock den af Tham, I s. 13 noten, och Carlson, II s. 116 noten, anförda randanteckningen i afskriften af M. G. de la Gardies kanslersfullmakt *UB*, *N.* 193: »primo positum nomen Stenon: Bielke». — Krister Horn skrifver till Bengt Horn redan 3 dec. 1659 från Stockholm, *Horn.*, om Gustaf Bielke, från hvilken han medsänder bref: »honnom är uthaff H:s M:th anpræsenterat Rikz Cantz: chargen, men han [har] innte wela accepterat henne» — tydligen på grund af sin sjuklighet, hvarom kunna ses hans egna bref till brodern Sten, *Bielk.*

[4] *Heiderich*, *KB*. — Pufendorf, s. 602, berättar, att konungen 11 febr. kallade till sig drottningen och kronans förnämste tjänare och framför allt manade dem till fred med rikets fiender efter hans död. Drottningen var ock hos sin make vid Gripenhielms uppvaktning hos denne s. d. *Link.*, *Hist.* 47 (se s. 6 not 1). Däremot låg hon till sängs konungens dödsdag och dagen förut — d. v. alltså s. den 13 och 12. *Heiderich*, *KB*.

tog konungen nattvarden af sin hofpredikant doktor Erik Emporagrius.[1]

Söndagsmorgon den 12 februari före predikan inkallades åter Ehrensteen till konungen, som nu gaf honom uttrycklig befallning att uppsätta testamentet och fullmakterna, eftersom han kände, att sjukdomen icke saktade sig. I testamentet skulle anföras samtliga ständers anmodan af den 2 februari, att K. M. skulle göra en provisional förordning för händelsen af sin död, och däri skulle bestämmas följande hufvudpunkter. I regeringen under prinsens minderårighet skulle drottningen presidera och där hafva tvänne röster. Näst henne skulle hertig Adolf Johan hafva sitt ställe i regeringen och bivista prinsens uppfostran; han skulle ock tillika blifva riksfältherre. Därnäst skulle i regeringen sitta riksdrotsen grefve Per Brahe, riksamiralen grefve Karl Gustaf Vrangel, rikskanslern, hvartill dittillsvarande skattmästaren grefve Magnus Gabriel de la Gardie nu var utsedd, och som riksskattmästare efter denne kammarpresidenten Herman Fleming. Skulle drottningen dö eller träda i nytt gifte, så skulle hennes ordförandeskap och tvänne röster öfvergå till hertigen, och hon själf skulle efter nytt giftermål icke vidare hafva någon del i regeringen.

Medan Ehrensteen i kansliet uppsatte urkunderna, förrättades gudstjänsten och inkallades därefter de närvarande af rådet till konungen, hvarjämte åtskilliga personer utom rådet, såsom hertig Adolf,[2] öfverkammarherren grefve Nils Brahe och landtmarskalken Gustaf Posse, befunno sig i hans rum. Konungen talade då med dem om sin omsorg för riket och sin sons uppfostran samt hvad han befallt Ehrensteen att uppsätta. Han gaf äfven tillkänna några herrars namn, som han ämnat till riksråd, nämligen Nils Brahe, Klas Stiernsköld, Svante Baner, Knut Kurk, landtmarskalken Gustaf Posse, Jöran Fleming och Lorens Creutz, hvilka grefve Nils antecknade på en sedel, som han tillsände Ehrensteen i kansliet. Några herrar som funno, att äfven någon af de tre generalerna Henrik, Krister och Bengt Horn kunnat ihågkommas, bådo Ehrensteen föredraga detta för H. K. M.; några, enkannerligen riksrådet Axel Sparre, erinrade äfven om grefve Johan Oxenstierna.

Omkring klockan 2 eftermiddagen kom statssekreteraren

[1] Emporagrius berättelse om Karl Gustafs saliga hädanfärd, *UB*, *P.* 43; tryckt hos Swederus, *Stockholms Magazin*, II s. 745 ff., Stockholm 1780.

[2] *Heiderich*, *KB.* — Jfr f. ö. Fants *Handlingar*, I s. 49.

med de färdiga dokumenten upp till konungen, som han fann sittande på sin stol framför elden — på grund af svårighet att andas liggande i sin säng tillbragte nämligen denne alltifrån den 8 mesta tiden sittande uppe —;[1] Ehrensteen knäböjde och föreläste sina koncept till testamentet och de tre fullmakterna. I dessa föreskref konungen vissa ändringar; han lät i fältherrefullmakten stryka de efter vanligt bruk införda orden om rikets armeers förande i fält mot fienden, och påade sin broder endast, hvad han som president i krigskollegium kunde förrätta, för att han ständigt skulle kunna vistas vid hofvet hos sin unge brorsson — där behöfdes han ju ock bäst, medan för ledningen af krigståg mera framstående härförare funnos att tillgå. Ett åläggande för hertigen att städse blifva hemma i riket infördes i enlighet härmed i testamentet. I samband med detta lät han ur Karl Gustaf Vrangels titel i testamentet uttaga orden »lieutenant du roi vid dess armeer i Tyskland», i det han sade, att man kunde få behof af den mannen annorstädes. Vidare befallde han Ehrensteen att förklara hans vilja om nya riksråd, och lade på dennes påminnelse till de förut utsedde alla tre Hornarne; däremot afböjde han förslaget om Johan Oxenstierna med förklaring, att denne kunde bida till en annan riksdag.[2] I betraktande af Herman Flemings sjuklighet tillsade han, att för riksrådet Gustaf Bonde skulle utfärdas bref att under honom vara kammarpresident — på samma sätt som Fleming förut varit under de la Gardie —, för att sålunda kammarsakerna icke skulle löpa fara att tidvis blifva liggande. Slutligen gaf han Ehrensteen order att uppsätta ett bref till den eventuella nya regeringen till förman för hertig Adolf, på det denne i stället för de honom gifna gods utrikes, som han icke kunnat behålla, skulle blifva försedd med nödigt underhåll för att i sin nya ställning »styrka sin furstliga stat».

---

[1] Cosperus, s. 70.

[2] Johan Ekeblad berättar i bref till sin fader Göteborg 22 febr., att man mycket undrar, hvi Johan Oxenstierna ej kom i rådet. *LB, De la Gard.* — På Hornarne hade konungen själf tänkt långt före sin sjukdom enligt bref från Krister till Bengt Horn Stockholm 11 maj, *Horn.* Dens. till dens. s. o. 10 dec. 1659, *ib.*, meddelar: »Dett will och säijess, att Greff Nielss Brahe och Chlas Rolamb skulle wara Rikz Rådh blefne; om dett är sanntt, så är iagh försäkrat, att Gustaff Poose inte är wäll content dermed.» — Karl Larsson Sparre till Bengt Horn Arensburg 23 apr., *ib.*, beklagar, att konungen ingen regard haft på hans broder Gustaf Sparre.

Emot aftonen voro alla dessa akter och skrifter renskrifna, hvarpå Ehrensteen åter infann sig utanför konungens gemak. Vid denna tid fattade emellertid dennes omgifning en öfvergaende förhoppning om förbättring i hans tillstånd med anledning af inträdande svettning, hvarför Ehrensteen liksom åtskilliga andra aflägsnade sig för att intaga aftonmåltid.[1] Han vågade dock icke stanna länge borta, och erfor vid sin återkomst, att i sjukdomen ingen lindring spordes. När han senare inträdde i sjukrummet och konungen fick se honom,[2] frågade denne, om han vore färdig med det anbefallda, och lät vid hans jakande svar ånyo föreläsa urkunderna. Därpå lät konungen framdraga bordet, hvarifrån kammarherren Arvid Ivarsson Natt och Dag aflägsnade medicinflaskorna för att i deras ställe lägga fram en atlas. På denna underskref Karl Gustaf två exemplar af testamentet, marsk-, kanslers- och skattmästarefullmakterna, brefvet om presidentskapet i kammaren och brefvet om hertigens underhall, samt bjöd Ehrensteen att i händelse af hans död lämna ett exemplar af testamentet till drottningen och det andra till hertig Adolf, samt tillställa vederbörande fullmakterna.[3] Han nämnde ock, att riksrådet Seved Bååt skulle

[1] Costerus, s. 12, anför flere skäl, hvarför svettningen i detta fall ej kunde vara något godt tecken. Den utbröt enligt honom »circa tertiam vespertinam».

[2] Enligt *Hemerich, RB*, var det hertig Adolf, som bad Ehrensteen träda fram, på grund af konungens gifna befallning, att han i tid skulle påminna om underskrifvandet, och efter öfverläggning med doktor Köster. Dennes *Relatio*, s. 12, berättar härom, att han kl. 12 på natten meddelade hertigen den nära dödsfaran, och att denne i sin ordning underrättade rådsherrarne, som därefter gingo in till konungen för att höra hans yttersta vilja — härvid nämnes tillika Ehrensteens tillkallande —; efter dess inhämtande och en sista hälsning drogo de sig åter tillbaka.

[3] Alla dessa handlingar finnas i *RR* för 12 febr. I *RA* finnas dessutom ett exemplar af testamentet samt Adolf Johans fullmakt i original, den senare på pergament. Karl Gustafs namnteckning är på båda fullständig och skrifven med hans vanliga stil. (Oriktig uppgift om dess ofullständighet i testamentet, med falskt åberopande af *Rosenhane*, bland Anecdota Benzeliana i *Linköpings Bibliotheks Handlingar*, II s. 375.) — Att det bevarade testamentsexemplaret varit drottningens synes framgå af en anteckning på det sista, f. ö. tomma bladets baksida: »J M. d S. kö Tesetement», hvars stil och stafning röja Hedvig Eleonoras hand. — Tham, I s. 13, uppgifver oriktigt, att Adolf Johans och de la Gardies fullmakter varit daterade 8 febr., hvilket datum finnes i afskrifterna af dessa, *UB*, *N*. 193. — Karl X Gustafs testamente är tryckt *RAP*. VII s. 230 ff. (bil. H).

Johan Ekeblad skrifver till sin fader Göteborg 18 febr. om Karl Gustaf: »sitt goda och sanna förstånd haar han confirmerat in i döden, och ett ögne-

hafva presidentskapet i kommerskollegium; härom kunde visserligen nu ingen skrift utfärdas, men anordningen gick dock sedan i uppfyllelse.[1]

Medan konungen var sysselsatt med underskrifvandet, kom hertig Adolf in; Karl Gustaf riktade till honom några förmaningar, anbefallande honom vården om sin son. Därefter inkom Gustaf Posse, med hvilken konungen också talade, samt flere dels af rådet, dels andre herrar och män, som vakade utanför. Af rådsherrar voro nu tillstädes Karl Mörner, Gabriel Oxenstierna, Klas Bielkenstierna, Per Ribbing, Axel Sparre, Johan Rosenhane och möjligen någon mera;[2] bland de öfrige voro utom Posse och hertigen Nils Brahe, Jöran Fleming, Klas Ralamb, Ernst Creutz.[3] När konungen såg rådet närvarande, lät han taga undan den skärm, som afskilde den del af kammaren, där han befann sig, och talade tämligen vidlyftigt om testamentet och sin förordning, samt lät till slut ånyo uppläsa det, hvarvid Gustaf Posse höll ljuset för Ehrensteen, som läste. Efter slutad föreläsning utvecklade han ännu en gång sina tankar och begärde, att man skulle behjärta hans goda afsikter för fäderneslandet, utståndna mödor och den lycka, Gud genom honom beredt Sverige, och alltså akta hans yttersta vilja. Härtill svarade Karl Mörner såsom den äldste närvarande af rådet, i det han tackade konungen för hans omsorg och gaf dess löfte med orden: »Eders Majestät, vi vilja hållat in i döden.»[4]

---

bleek för än han affsämnade haar han med egen hand underskreffwit ett testament och disposition i Regimentet»; vidare: »Hans M:tz Sahlig haar och i sitt yttersta styrkt till freed och myket annaet berömliget, som han har omtaalt.» *LB*, *De la Gard.* — Konungens maningar till fred omtalas äfven i *Ehrensteens Försvar* för testamentet, *UB*, samt af PUFENDORF, s. 602.

[1] Nämnes äfven af *Heiderich*, *KB.* — Denna befordran skulle måhända delvis vara en ersättning för riksskattmästareämbetet, hvartill enligt CARLSON, II s. 153 not 2, äfven Bååt under Karl X:s lifstid varit i fråga.

[2] Mörner, Oxenstierna, Sparre och Rosenhane nämnas såväl i den sistnämndes *Dagbok* som i *Ehrensteens Berättelse*, *UB*; Ribbing nämnes blott af *Ehrensteen* och Bielkenstierna blott af *Rosenhane*. *Ehrensteen*, som vill uppräkna så många närvarande, som han kan komma ihåg, säger: »flere af Rådet kan iagh intett grant minnas»; *Rosenhane* talar om »Rådett så många som tillstädess woro, såsåm» etc.; ingendera angifver alltså sin uppräkning som fullständig.

[3] *Ehrensteens Berättelse*, *UB.* — Creutz förnamn anföres ej.

[4] *Ehrensteens Berättelse*, *UB. Heiderich*, *KB.*: »biss in ihren Todt und letzten Bluts Tropfen». — *Rosenhane*: »klåckan in emot ett om natten skreff H: K: M:tt under sitt testamente ahngående Regimäntett, och lät först upläsatt för Rådett, så många som tillstädess woro, såsåm Richs Marskalken,

Därpå vände sig Karl Gustaf till Ehrensteen och frågade honom, hvarför han satt, att eventualregeringen skulle regera »efter Sveriges lag och vanliga regeringsform». Sekreteraren svarade att han tänkt på den förra minorenniteten under drottning Kristinas unga år. Härtill genmälde konungen: »Det är ambigue.[1] och kunde väl tagas för Regeringsformen 1634, den som ännu är aldrig af någon konung författad, ej häller underskrifven eller konfirmerad. Låten hällre strykas ut de orden och behallen, efter Sveriges lag.» Ehrensteen strök därpå i båda exemplaren öfver orden »och vanliga regeringsform». Konungen påminte än en gång om öfverlämnandet af testamente och fullmakter, i fall han skulle dö, och tillade, att om han dröjde till andra dagen, Ehrensteen skulle meddela allt åt drotsen, som på grund af sjukdom hvarken kunnat infinna sig om middagen, då konungen redogjorde för de närvarande af rådet för hvad han befallt att uppsätta, eller om aftonen, då underskrifningen och det följande försiggick.[2]

Carl Mörner [illegible] Axell Sparre [illegible] och frågade, om wij hadhe däremot någhott att säija, däd ingen dristade sigh att giöra uthi hans stora swagheet.» — PUFENDORF, s. 602, säger, att ingen svarade på konungens fråga, om någon hade något att invända; FRYXELL, XIII s. 10, att Mörner svarade ett kort nej».

Anmärkningsvärd är *Rosenhanes* uppgift, att testamentets uppläsning för rådet skett *före* dess undertecknande, en uppgift, som äfven finnes hos *Heiderich*, *KB*, och PUFENDORF, s. 602. Hos dessa bägge behöfver den dock icke hafva annan grund, än att denna ordning förefallit dem naturlig, och Rosenhane kan hafva misstagit sig, ifall han kom in till konungen — i hans rum eller inom skärmen — efter underskrifvandet, och åter drog sig tillbaka efter Mörners svar. Deras vittnesbörd synes därför icke äga tillräcklig styrka för att jäfva Ehrensteens framställning. I fråga om timmen för underskrifningen är dennes uppgift utan tvifvel oriktig (se s. 13 not 1), men detta misstag är förklarligt och dess rättande sönderrifver icke sammanhanget i hans berättelse, hvilket däremot sker genom att sätta rådets tillfrågande före underteckningen. Minnesfel hos Ehrensteen synes här uteslutet, och något skäl för honom att här medvetet omkasta tidsföljden kan svårligen upptänkas.

[1] »sådant war H. Sal. K. M:tz ord». *Ehrensteens Berättelse*, *UB*. Platsen för denna parentes, efter de tre orden »dhet är ambigue», anger väl, att det följande trots den direkta anföringsformen ej gör anspråk på att lika ordrätt återge konungens yttrande. Efter dettas fullständiga anförande tillägger han: »märkiandes iagh, att K. M:t wille undwijka här med implicite confirmera be:te Regiergingzform». Att Ehrensteen själf verkligen åsyftat denna, styrkes af hans *Försvar* för testamentet, *ib.* — Den befallda öfverstrykningen återfinnes i det bevarade testamentsexemplaret, *RA*. Den skedde enligt *Ehrensteens Berättelse* och *Försvar* i närvaro af hertigen, riksråd och andra.

[2] Om konungens uppdrag till sin broder se s. 22 not 1.

Under allt detta hade emellertid tiden framskridit: enligt flere uppgifter var den öfver midnatt;[1] de kringstående bådo konungen skona sig och lyckades slutligen förma honom att gå till hvila.[2] Ehrensteen gick då ut och lät i kansliet besegla papperen. — Då slutet synbarligen var nära, tillkallades konungens själasörjare doktor Emporagrius, som läste för den döende några böner och förmanande språk, och därpå höll bön med dem, som befunno sig väntande i en sal utanför. Klockan inemot 2 på morgonen den 13 februari afled så konung Karl X Gustaf.[3] *Konungens död.*

* * *

[1] *Ehrensteens Berättelse*, *UB*, säger visserligen: »medan dhetta för hender hades, skiötz tijden uth öfwer kl. 10», och uppgifver, att konungen sedan öfvertalades att gå till sängs »ungefär emot kl. 12 om natten»; motsvarande tidsbestämningar gifver han äfven i sina *Minnespunkter* och sitt *Försvar*, *ib.* enligt de förra lästes testamentet för Karl Gustaf kl. 9, enligt det senare för rådet icke öfver fyra timmar före dennes afsomnande. Men häremot strida såväl COSTERUS s. 10 not 2 anförda uppgift, att han först kl. 12 gaf anledning till rådsherrarnes inkallande, som Johan Ekeblads (se s. 10 not 3), att konungen undertecknade testamentet ett ögonblick innan han afsomnade, och *Rosenhanes* (se s. 11 not 4), att det skedde inemot kl. 1. Dessa tre vittnesbörd jämförda bevisa gentemot Ehrensteens tjugo år senare uppgifter otvifvelaktigt det, att testamentets uppläsning för rådsherrarne skedde först efter midnatt. Emellertid tro vi, att underskrifningen dock skedde tidigare, än Rosenhane och Ekeblad säga, nämligen strax efter doktor Kösters meddelelse med hertig Adolf vid 12-tiden, och före uppläsningen för rådet (se s. 10 not 2 och s. 11 not 4). Ekeblads uttryck kan i hvarje fall ej fattas efter bokstafven.

[2] Nils Brahe nämnes i *Ehrensteens Berättelse*, *UB*, riksmarskalken och läkarne af *Heiderich*, *KB*, »adstantes» af PUFENDORF, s. 602. — COSTERUS omtalar stundom rådplägningar med arfprinsens läkare doktor Belovius.

[3] Omkring kl. 2: COSTERUS, s. 12; PUFENDORF, s. 602; bref till riksråd m. fl. 16 febr., *RR*. Inemot kl. 2: *Ehrensteens Berättelse*, *UB*; dens. *Personalier öfver Karl X Gustaf*, *ib.* Kl. ½ 2: *Relation om Karl X Gustafs död och likfärd*, *UB* och *Link*. Mellan 1 och 2: *Rosenhane*; riksdagsbeslutet 1 mars, STIERNMAN, II s. 1310; lektor Petrus Grubbs riksdagsrelation, *HSH*. XXVIII s. 183. — Ännu i det sista utdelade konungen enligt *Ehrensteens Berättelse* åtskilliga gunstbevis; bl. a. skänkte han hvart och ett af grefve Erik Stenbocks tio barn 4,000 Rdr. Inga bref därom kunde då utfärdas, men på intyg af närvarande herrar gingo de dock senare i fullbordan. Attest för Stenbocks döttrar om gåfvan till dem finnes bland Adolf Johans koncept, *Steg.*, Göteborg 23 febr. 1660, med anförande af motsvarande intyg af grefve Nils Brahe, som också varit tillstädes. Allmän uppgift om konungens sista belöningar PUFENDORF, s. 602.

ser.

Sveriges rike och folk voro salunda berofvade en kraftfull och med all djärfhet statsklok konung, och kronan öfvergick till hans fyraårige son. Vården om denne och rikets styrelse tillföllo den genom testamentet insatta förmyndareregeringen; på denna föll uppgiften att snarast möjligt skaffa landet hederlig fred med dess många fiender — ty ett längre än för detta mål nödvändigt fortsatt krig, om icke med Ryssland, låg efter Karl X Gustafs död utom betraktande —; på denna föll och det icke mindre svåra och viktiga värfvet att däreſter bringa ordning och jämvikt i landets inre tillstånd och särskildt i dess hushållning. Den stora fragan om den genom krigen hämmade reduktionens kraftiga återupptagande, nedläggande eller uppskjutande maste därvid få en mycket afgörande vikt.

Det föll af sig själft, med den svenska statsförvaltningens dåvarande organisation och den förra förmyndareregeringens föredöme under drottning Kristinas omyndighet, att Karl Gustaf vid ordnandet af riksstyrelsen under sin sons unga år skulle öfverlämna den åt de högste ledarne af förvaltningens olika grenar, de fem höga riksämbetsmännen. Drots var vid denna tid Per Brahe, amiral Karl Gustaf Vrangel, skattmästare Magnus Gabriel de la Gardie. Men två af de höga ämbetena voro lediga, nämligen marskens och kanslerns; de stodo obesatta sedan ett par år tillbaka, antagligen mindre på grund af brist på lämpliga personer till deras fyllande, an därför att Karl Gustaf utan dessa höga ämbetsmän funnit sig friare bestämmande än eljest.[1] Detta förhållande kunde emellertid icke få fortfara efter hans död; konungen hade alltså att besluta sig, huru han ville besätta dem.

Det kunde också ligga ganska nära till hands både efter svenska och utländska exempel att i regeringen äfven bereda plats åt konungahusets kvarlefvande myndiga representanter. Dessa voro drottningen, Hedvig Eleonora af Holstein, och pfalzgrefven hertig Adolf Johan, som anskont utan all slags rätt till svenska tronen i någon händelse, dock som Gustaf II Adolfs systerson och Karl Gustafs broder stod den unge konungen och

[1] Att Karl Gustaf dock äfven tidigare tänkt på att tillsätta dem, intygas af flere uppgifter. Se s. 7 not 3, s. 11 not 1, s. 15 not 1, s. 18 not 2, s. 19 not 1. Dessa tidigare utnämningsplaner torde emellertid egentligen framkallats af tanken på regeringens skötsel efter hans egen möjliga död. Jfr med afseende härpå ytterligare biskop Enanders uppgift i prästeståndet 14 febr., att konungen redan för två år sedan tänkt på ett testamente, upprepad på riddarhuset 15 febr. Se s. 31 och 43.

hans intresse personligen så nära som möjligt.[1] För att trygga arffursten vid kronan var dessas insättande bland hans förmyndare säkerligen öfverflödigt, och därom hyste nog icke häller Karl Gustaf något tvifvel; men för den anda och art, efter hvilken styrelsen under hans omyndiga år skulle komma att föras, kunde deras närvaro och deltagande blifva af stor, kanske bestämmande betydelse.

Deras allmänna mål borde rimligtvis vara att i sin stad och framför andra öfvervaka och förebygga, att icke till äfventyrs under konungens minderarighet hans och rikets intresse vårdslösades, kanske ock hans rätt, befogenhet och makt inkräktades och inskränktes. Det kom härvid mindre an på deras personliga egenskaper — Karl Gustaf måste väl veta, att hans gemål icke var af naturen synnerligen lämpad för statshvärf, och att hans broder visserligen, efter hvad det synes, till nöjes förvaltat sitt generalguvernörskap i Göteborg under Kristinas sista år, och i Polen och Preussen visat sig som en tapper och brukbar

[1] I *HSH.* V s. 224 finnes en berättelse, att Karl Gustaf redan år 1656 eller 1657 — riksmarsken Gustaf Horn dog först 1657 — tänkt göra hertig Adolf till riksmarsk, för det fall, att han själf skulle dö; konungen skulle funnit sin broder underlig till sinnes och icke att lita på och velat göra honom oskadlig genom en utnämning, som skulle göra honom beroende af regeringens öfriga medlemmar. Berättelsen säges hämtad från en mot slutet af 1600-talet skrifven anteckning bland presidenten Anders Liljehöks handskrifter i öfverkammarherre Stjernelds samling; sagesman skall vara Bengt Oxenstierna, med hvilken konungen talat om saken. — Adolf Johan själf säger sig i sin skrift till ständerna 1664, STIERNMAN, *Bihang*, s. 393, kunna med sina förtrognes bref styrka, att Karl Gustaf redan några år haft samma afsikt med honom, som han visat på sitt yttersta. I ständernas svar, *ib.* s. 397, erkännes i allmänhet om testamentet, att konungen redan några år tänkt därpå. I ett oafsändt egenhändigt bref till Hedvig Eleonora från Stegeborg aug. 1660 bland Adolf Johans koncept, *Steg.*, åberopar denne Ehrensteens och »många andras» muntliga och skriftliga vittnesbörd om dessa Karl Gustafs planer rörande hans person. — Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 11 juli 1660, *ib.*, påstår, att konungen för ett år sedan befallt Ehrensteen i ett testamente förordna hertigen till »Grand Connestable» och öfverdirektor öfver de fem kollegierna, något som höge och låge visste att berätta. Jfr ock ett odateradt bref till Bengt Horn från Bengt Oxenstierna, *Horn.*, som synes vara från tiden kort före eller vid riksdagen i Göteborg, där det efter omnämnande af tidender från Sverige och önskan om »mascula consilia» på »denna Ricksdagen» heter: Grefwe Stenbock berättas och wara Ricks Admiral och Hertigh Adolph i förslagh at blifua Ricks Dråtzet, äffter Grefwe Pär Brahe säijes wela dancka af. Doch ähr ingen af de mina, som mälder något här om. Wet altså intet, om det hafuer någon grundh. Migh komer det otroliget före. Herren uplyse sit ansichte öfuer oss och war oss nådigh, så at wij rätt måga lära känna fålket.»

krigare — på den senare orten såsom öfverbefälhafvare, sedan konungen lämnat det polska kriget —[1], men att han dock ingalunda var någon begäfning af högre ordning, och i alltför hög grad böjd att lämna fritt lopp åt ett misstänksamt och häftigt lynnes öfverilningar.[2] Med hjälp af trogna rådgifvare och medarbetare kunde de alltid med sina röster, sitt ord och det kungliga husets och namnets myndighet och anseende dels häfda konungamaktens ställning i det hela, dels törhända särskildt, när det gällde, gifva den politiska riktning styrka, som vid 1655 års riksdag hemburit sin första stora seger — den riktning, som fordrade nödig sparsamhet i statshushållningen, men tillika atgärder agnade att varaktigt bringa finanserna och hela staten på säker fot, och att därvid inskränka adelns till öfvermatt tillvuxna makt, besittningar och inkomster så mycket, som kronans och rikets intresse kräfde.

Karl X Gustaf hade 1655 i hufvudsak bestämt riksdagens beslut —, visserligen utan genomgående och afgjord förkärlek för reduktionens utväg; det var adeln själf, som föredrog fjärdepartens afträdande framför motsvarande bevillning.[3] Men sedan

[1] Här måste lämnas därhän, hvad vår hertig Adolfs egen insats såsom styresman och befälhafvare varit; men hade han förvaltat sina tjänster illa, skulle man vänta att finna det sagdt eller antydt under striderna om testamentet. Motsatt påstående i prästeståndet se s. 32.

[2] Ett kändt exempel erbjuder hans tvist med sin närmaste man i Preussen von der Linde; se FRYXELL, XIII s. 4 f., att jämföra med hans källa, Lindes bref till Adolf Johan [illegible] 1658, *Steg.* [illegible] Linde till Bengt Horn 5 sept. n. st. s. å., *Horn.*, och Erik Drake till Adolf Johan 29 juli 1659, *Steg.* Hertigen skrifver själf till sin förtrogne Lars Roman 15 okt. 1660, *ib.*, att »alt missverståndh medh Lindhen allenast par pure malheur är upkommit och genom falska berättelser, och intet genom något hatt». — Om Karl Gustafs missnöje med sin broder, då denne i aug. 1659 egenmäktigt lämnat sitt befäl i Preussen, se FRYXELL, XIII s. 5 f.; jfr Erik Drake till Adolf Johan juli—aug. s. å., särskildt 23 och 31 aug., *Steg.*, och dens. till M. G. de la Gardie samma månader, *De la Gard.* Drake förde hertigens talan inför konungen och påstår själf i bref till denne 2 okt. 1661, *Steg.*, att han mången gång gjort det »mäd pericul aff all min wälferd och Kongl: nååd». — Här må ock anföras Lars Romans bref till hertig Adolf 20 juni 1660, *ib.*: »Grefwe Magnus frågade mig her om dagen, om E. D:tt hade hafft tillfellen confidenter at tala medh Saligh Kongl. Maij:tt och betaga honnom dee supçoner, som andres rapporter hafwe hoss H. M:tt förorsakat; swarade iag ja, och förmeente det wahra skeedt på weegen åt Giöteborg.» — Naturligtvis kan man icke utan vidare döma hertig Adolf vid denna tid efter hans underligheter på äldre dagar efter åratals delvis tvungen overksamhet.

[3] Se särskildt ELLEN FRIES, *Erik Oxenstierna*, s. 166 ff. (1889).

reduktionen en gång var besluten, för fjärdeparten ej mindre än för kronans omistande gods, och då adelns ovillighet att fritaga sig från denna genom uppoffring af sin skattefrihet utan tvifvel fortfarande var densamma, medan andra tillräckliga medel att fylla kronans behof vid denna tid, så vidt man ser, icke funnos eller hastigt nog kunde skapas — under dylika förhållanden ställde sig för Karl Gustaf dess fullföljande under förmyndareregeringen efter vunna freder förmodligen som en självfallen sak, såvida motståndet kunde öfvervinnas. Och af dessa skäl torde man böra antaga, att icke blott reduktionskollegiepresidentens insättande i regeringen betydde mer än befordrandet af en nitisk och duglig, det pfalziska huset hängifven ämbetsman, utan att äfven drottning Hedvig och den unge konungens farbroder bland annat hade till uppgift att stödja den finanspolitik, som synes betecknad af Flemings namn.[1]

Deras plats gaf sig sedan tämligen af sig själf. Änkedrottningen erhöll på grund af sin rang presidiet med tvänne röster; hertig Adolf Johan skulle intaga rummet därnäst, och i händelse drottningen doge eller trädde i nytt gifte intaga hennes ställe. Hans och den kungliga sidans ställning skulle stärkas därigenom, att han tillika utnämndes till riksens marsk och generalfältherre,

[1] Jfr CARLSON, II s. 115, som starkt betonar reduktionsfrågans betydelse. FRYXELL, XIII s. 8 f. och 12 not 3, anser Flemings utnämning som otillräckligt bevis för det antagna syftet att upprätthålla reduktionen och talar om testamentets »dynastiska rigtning», till »sonens och konungahusets betryggande mot republikanska sjelfstyrelseplaner». Han finner denna tämligen tydligt styrkt af Karl Gustafs uttalande till sin syster under sina sista dagar, att han måste hafva en kansler icke blott för riket, utan också för sin sons skull; se Maria Euphrosynes lefvernesbeskrifning, FANTS *Handlingar*, I s. 48; jfr *ib.* s. 45 f.: liknande ord af konungen troligen 1658. — Den särskilda omsorgen om Karl Gustafs son och hus passade bättre kanslern än någon annan af de höga riksämbetsmännen; såsom bevis för FRYXELLS påståenden äro konungens yttranden alltför allmänna.

I stället för Fleming kunde Karl Gustaf nämnt till skattmästare Gustaf Bonde, visserligen en bestämd anhängare af 1655 års reduktion, men afgjordt hofsammare än den förre, eller Seved Bååt, hvars ställning till frågan synes varit neutral. (Jfr om denne s. 11 not 1.) — Om konungens egen ställning till reduktionsspörsmålet jfr ock förmodandena i *Les Anecdotes de Suede*, s. 65 ff. (1716 års upplaga), och om Fleming s. a., s. 74 f. — Om hertig Adolfs uppgift säger *Ehrensteen* i sitt *Försvar* för testamentet, *UB.*: »Medlertijdh hade han lijquäl warit som en hwättesten att betaga försummelsse och med ijfwer drijfwa Konungens jnteresse och affairer. Och är troligit, att med hans perssons förryckiande någon begynnelsse lagd är till the actioner, som sedan med hårdt answar hafwa mongen belastat.»

dock med förbehåll, att han icke därför skulle hafva sitt säte under drotsen, såsom marsken eljest plägade, och därigenom att den nya regeringen genom ett den döende konungens bref anbefalldes att sörja för hans broders värdiga underhåll.

Därmed var sålunda ett af de lediga ämbetena fylldt, och detta ett, som riksskattmästaren Magnus Gabriel de la Gardie veterligen hade önskat att få bekläda.[1] Denne hade konungen redan tidigare tankt på att befordra till rikskansler,[2] men under sina sista dagar hade han, såsom vi sett, till en början i tankarne att på denna plats sätta endera af bröderna Gustaf och Sten Bielke, till hvilkas energi och klokhet han sannolikt hade större tillit. Därigenom skulle visserligen de la Gardie få stanna vid skattmästarechargen, för hvilken han icke ägde duglighet, hvarför konungen ock aflägsnat honom från dess skötsel i andra uppdrag; men med skickliga underordnade, såsom främst kammarpresidenten Herman Fleming och kammarrådet Gustaf Bonde,

[1] De la Gardies egen uppgift till Adolf Johans sekreterare Lars Roman enligt dennes bref till hertigen Stockholm 14 juni, *Steg.* Att de la Gardie däremot aldrig önskade kanslersämbetet, säger sig Bengt Horn i sin lyckönskningsskrifvelse till denne Sitz 5 apr., *De la Gard.*, ha för detta hört af honom själf. Det ena som det andra styrkes af Maria Euphrosynes lefvernesbeskrifning, Fants *Handlingar*, I s. 45; det senare äfven af de la Gardies yttranden i rådet 20 okt. e. m., *RP.* V, och 22 okt. e. m., *RP.* III. — Jfr ock Anders Gyldenklo till de la Gardie Stralsund 24 nov., *De la Gard.*, efter dennes täflan om fältherretjänsten vid höstriksdagen med Lars Kagg: »mongens ögnemärcken till Rikz Marsks embetet hafuer j medler tidh warit kastat opå E. Excellentz, om huilken saak iagh och emot E. Ex:tz snart för 2 åhr j Stettin jättadhe.»

[2] Franske ambassadören Hugues de Terlon skrifver från Köpenhamn 7 mars (n. st.) till de la Gardie om hans utnämning: »c'estoit une chose que Sa Maiesté d'heureuse memoire m'auoit dit asses souuent et auuant qu'elle partist de Cronenbourg.» *De la Gard.;* anförd af Carlson, II s. 116 noten. — Maria Euphrosyne berättar, huru Karl Gustaf, såsom det synes efter utskottsmötet i Göteborg 1658, meddelade henne sin afsikt att göra hennes make till kansler, hvaremot hon förebragte, att denne hällre ville blifva vid sin faders och farfaders krigiska yrke; konungen lät förmå sig att uppskjuta saken. Fants *Handlingar*, I s. 45 f. Jfr *Memoires du chevalier de Terlon*, II s. 530 f., Paris 1681; enligt hvilka Karl Gustaf aderton månader före sin död sagt Terlon, att han för det fall, att Gud kallade honom bort, tänkte på att gifva kanslerstjänsten åt de la Gardie, som han trodde mer än någon annan vid hofvet tillgifven sin son, men att han fruktade, att denne hällre önskade marskämbetet. — Adolf Johan i bref till de la Gardie Göteborg 5 mars, *De la Gard.*, meddelar f. ö., att Karl Gustaf äfven yttrat, »att han swåger destinerat hade Rixdrotzenss embete, i fahl hånom uthi swågerss lifsstidh något dödeliget skulle påkomma» — en tanke, som kom till utförande tjugo år senare.

borde statshushållningen ju fortfarande kunna skötas mer eller mindre utan honom. Gustaf Bielkes sjuklighet förklarar tillräckligt, hvarför Karl Gustaf öfvergaf tanken att utnämna honom till kanslerns kräfvande syssla; när han i afgörandets stund föredrog grefve Magnus framför den yngre Bielke, torde väl skälen varit både den förres nära förbindelse med konungahuset genom sitt gifte med Karl X:s syster Maria Euphrosyne, och de fördelar konungen kunde vänta af att sätta den kraftfulle och stridbare Herman Fleming in i själfva regeringen.[1] Äfven dennes hälsa var visserligen vacklande, men för olägenheterna däraf sökte konungen råda bot genom utseendet af Gustaf Bonde till Flemings efterträdare som kammarpresident.

Med afseende på testamentets form och affattning förtjänar uppmärksamhet det där använda uttrycket, att konungen »provisionaliter» vill förordna, hvad han däruti stadgar; ett uttryck, som är att sammanställa med orden »provisional tutel» i ständernas skrifvelse om arffurstens hyllning.[2] Man finner icke, att betydelsen af dessa ord afhandlats under striderna om testamentet dagarna efter Karl Gustafs död; men vid början at riksdagen i Stockholm på hösten uttydde dem Klas Rålamb å adelns vägnar såsom inskränkande dettas giltighet och förbehållande råd och ständer ytterligare talan.[3] Dess författare Ehrensteen åter har sedermera vid riksdagen 1682 förklarat ordet »provisionaliter» i Karl Gustafs sista förfogande såsom liktydigt med »in omnem eventum».[4] Det »provisoriska för-

[1] *Les anecdotes de Suede*, s. 76 (1716 års upplaga), beteckna som orsaken till konungens tillit till de la Gardie, att denne till följd af de gamla familjernas afund måste söka sitt stöd hos det kungliga huset. — Flemings utnämning till skattmästare omtalas som påtänkt redan 1658 i bref från Krister Horn till Bengt Horn enligt CARLSON, I s. 428, noten. I skrifvelse till rådet 28 febr. 1660 omtalar Fleming själf, att konungen för två år sedan erbjudit honom ämbetet. *Skrifvelser till K. M., Acta Historica.*

[2] Orden »provisional» och »provisionaliter», hafva i årets bref och protokoll alltid betydelsen »provisorisk(t)». Så kallas regeringen mellan riksdagarna 1660 »provisional»: *Prast. Prot.* 15 febr. e. m.; *RP.* I 20 febr. e. m., 15 maj, V. 19 okt. e. m., 3 nov.; Per Brahe till K. G. Vrangel Visingsborg 13 apr., *Skokl.*; äfven »provisionaliter satt»: *RP.* II. 7 juli.

[3] Se kap. III.

[4] *Ehrensteens Försvar* för testamentet, *UB.* Han hänvisar därvid till dettas ord strax förut om en »nödigh eventual disposition och förordning». — Denna förklaring afgafs äfven inför ständernas utskott, såsom intygas af prosten *Erik Duræus Dagbok* 8 dec. 1682 (LIDÉN, *Handlingar om riksdagen 1682*, Norrköping 1788, s. 89), enligt hvilken Ehrensteen då »uttydde ock ordet provisionaliter, at det war ment, så framt han skulle dö, det ännu war owisst etc.»

mynderskapet» i ständernas skrift kan utan tvifvel med en denna tids handlingar icke ovanlig fyllighet i uttrycket beteckna ett förmynderskap, provisoriskt i så måtto, som det gifvetvis skulle upphöra med själfva omyndigheten;[1] så hafva utan tvifvel de ofralse fattat detta uttryck; samma betydelse vore äfven tänkbar i testamentet, där dess användning tor bero på minnet af dess förekomst i ständernas anhållan. Att Karl Gustaf ville bestämma för hela omyndighetstiden, är i sig själf klart och styrkes af testamentets ordalag. — Men det *kan* tänkas, att ordet »provisional» i ständernas skrift, som ju uppsattes af adelns utskott, verkligen från dettas sida införts i syfte att hålla en möjlighet öppen för senare förändringar. Då emellertid, såsom nämndt, intet spår röjer, att det i Göteborg af testamentets angripare brukats till stöd vid bestridandet af dess kraft, synes detta ådagalägga, antingen att de då ännu icke själfva fattat det på sådant vis, eller att de för en dylik tolkning väntat så liten genklang, att de ansett klokare att spara den till en lägligare tid.

Testamentet åberopar skrifvelsen af den 2 februari och gifver därvid tydligt tillkänna, att dess anhållan fattas såsom afseende lika väl rikets välgång och regeringens förande som arfprinsens vård och uppfostran.[2] Efter all sannolikhet ansåg konungen genom denna skrift på samma gång ständernas bifall till hans bestämmelser på förhand gifvet; rådets sökte han under sina sista timmar inhämta. —

Så som den af Karl X Gustaf utsedda regeringen var sammansatt, var det icke antagligt, att den skulle hälsas af alla med oblandad tillfredsställelse. Man kunde knappast vänta, att riksdrotsen grefve Per, stolt öfver sin tjänst och sin börd och redan med en lång och ärofull bana bakom sig, skulle med nöje se den unge pfalzgrefven såsom marsk taga plats öfver honom i strid med ämbetenas vanliga rangföljd. Hertig Adolfs och änkedrottningens deltagande i regeringen kunde öfverhufvud synas öfverflödigt för en adel, hvars främste man utan sådant biträde styrt landet med berömmelse i tolf år ej långt förut, och som utan tvifvel äfven nu trodde dem om att göra detsamma med heder. Än mer, deras delaktighet i rådslag och

[1] Denna tanke finnes också i *Ehrensteens Försvar, UB*, dock icke såsom tolkning af här ifrågavarande termer, utan som ett medgifvande om syftet med testamentet.

[2] *RAP*, VII 1 231 (bil. H).

beslut kunde synas somliga rent af skadlig, om man tilläfventyrs tänkte dem göra sitt inflytande gällande mer eller mindre i en Herman Flemings anda — en tanke, som icke bör hafva legat alltför fjärran. Men särskildt kunde hertigens plats i regeringen och befäl öfver rikets krigsmakt synas vådliga, ty den unge konungen kunde dö, och i sådant fall kunde Adolf Johan, ehuru utan arfsrätt, lätt nog blifva kandidat till tronen — mången åtminstone af de lägre ständen skulle säkert hällre rikta sina blickar på honom på grund af hans släktskap och svenska uppfostran, än på någon verkligen utländsk prins eller på en adelsherre —, och förfogandet öfver hären kunde i dylikt fall varda af afgörande inverkan.[1] — Johan Kasimir hade efter sin svåger Gustaf II Adolfs död sett sig utesluten från del i regeringen;[2] Karl Gustafs egen upphöjelse till tronföljare och arffurste hade mött ett starkt motstånd bland högadelns främste; äfven sedan, såsom rikets blifvande konung, hade han funnit sig stängd från rådet och från allt inflytande på styrelsen — skulle hertig Adolf, såsom personlighet vida mindre betydande än fader och broder, röna ett välvilligare mottagande för sina anspråk än de?

* * *

Adolf Johan och Per Brahe.

Efter Karl Gustafs död tillslötos stadsportarna, antagligen på befallning af guvernören och riksrådet Per Ribbing.[3] Det gällde att trygga ordningen och förekomma, att underrättelsen om dödsfallet i förtid spridde sig utom staden. Hertig Adolf sände på tillstyrkan af riksrådet Axel Sparre samt Ernst Creutz och Klas Rålamb den sistnämnde till riksdrotsen för att fråga, om hertigen och rådet kunde på morgonen samlas hos honom

[1] Att allmogen hade sina blickar på hertig Adolf för händelsen af den unge konungens död, visa dess yttranden i rådet 15 febr. (se s. 52), och vittnas af *RAP.* VIII s. 20, 30 sept. 1660.

[2] Odhner, s. 10 ff.; jfr äfven s. 100 f.: om planen att få Karl Gustaf utsedd till drots 1641.

[3] *Heiderich, KB,* uppgifver, att det skedde efter meddelelse mellan honom, öfriga närvarande riksråd och hertigen. — *Heiderich* och *Uttåg om Braheätten, Brah.* och *Link., Biografi* 64, för åren 1592—1664 tryckt hos Nordmann, *Per Brahe,* s. 436—501, äro källorna för följande underhandling mellan Adolf Johan och Per Brahe; de måste här grunda sig på dessas egna uppgifter. I det väsentligaste öfverensstämma de, men i fråga om enskildheterna i *Heiderichs* framställning af hertigens och drotsens samtal manar utom arbetets tendens och sena affattning äfven berättelsens utförlighet till försiktighet.

— detta i enlighet med den aflidne konungens befallning till sin broder;[1] att drotsen skulle lämna sin bostad, kunde icke sättas i fråga på grund af hans sjukdom. Rålamb kom tillbaka med det svar, att pfalzgrefven icke borde visa sig offentligen så snart efter sin broders död; om han ville besöka drotsen, borde det därför ske före dagbräckningen och innan riksråden samlat sig, hvilka Brahe sammankallat hos sig till morgonen.[2] Detta hade skett genom riksrådet Arvid Forbus, som först bragt honom bud om Karl Gustafs bortgång.[3] Hertig Adolf, som under Rålambs frånvaro gått till hvila, klädde sig genast och åkte till Brahes bostad.

Efter hälsningar och vederbörlig kondoleans kom här strax på tal den aflidne konungens förordning om förmynderskapet och rikets styrelse. Sedan hertigen redogjort för denna, utspann sig mellan honom och Per Brahe ett meningsutbyte, hvarunder den senare med åberopande af det förtroende, som borde vara dem emellan på grund af Adolf Johans tidigare äktenskap med drotsens dotter Elsa Beata, försäkrade, att han ej sökte annat än rikets säkerhet och pfalzgrefvens egen heder, och rådde denne att icke förhasta sig. Men, heter det i berättelsen härom från Braheska sidan, för pfalzgrefven var intet olidligare än dröjsmål, och han sökte därför att »med ifver skynda verket»; följden vardt, att det ena ordet gaf det andra, så att det hela slutade med ett häftigt uppträde och hertig Adolf förtörnad gick sin väg ur drotsens sängkammare.[3]

Enligt den berättelse om dessa händelser, som bevarar hertigens hågkomster, påstod drotsen, när han, genast från början med en viss häftighet, afrådde från öfverilning, att han själf gärna skulle lämna sitt ämbete, om han kunde blifva befriad

[1] Sedan konungen efter testamentets undertecknande förmåtts att gå till sängs, hade han enligt *Heiderich* befallt sin broder att nästa dag begifva sig till drotsen, sammankalla rådet, vare sig konungen upplefde denna dag eller icke, och ännu en gång framställa för detta dennes sista vilja samt med detta öfverlägga om rikets ställning. — I Adolf Johans skrifvelse till ständerna 1664 säges, att konungen befallt honom att föredraga *dessa* sin yttersta viljas fullbordan. STIERNMAN, *Bihang*, s. 391. Därvid afses väl det meddelande, som den nya regeringen i en eller annan form skulle haft att göra ständerna om sitt öfvertagande af styrelsen.

[2] Så *Heiderich, KB. Uttåget, Brah.*, låter pfalzgrefven genom icke namngifvet bud anhålla om samtal, infinna sig hos drotsen mot dennes afrådan — med hänsyn till konungens död — och själf hos denne äska rådets sammankallande.

[3] *Uttåg om Braheätten, Brah.*

därifrån; men hertigen kunde icke inträda i rådet, innan han blifvit på riktigt sätt intagen däri. Då Adolf Johan gjorde gällande, att detta redan skett genom konungen, som därjämte befallt honom att i drottningens frånvaro framställa hans sista vilja för detta, genmälde Per Brahe, att han icke ville råda någon att tränga sig till regeringen; för öfrigt kunde han icke svara något bestämdt, innan han fått tala med de andre. Olika tänkesätt funnes, och det ville mycket till att bringa alla till enighet.[1] Det kunde ej skicka sig att tillsätta en fältherre, så länge Wrangel hade armeerna i sina händer; och ehuru Per Brahe icke gjorde hertigen någon rang stridig för sin person, kunde han i sitt ämbete som riksdrots icke utan skymf vika för denne, hälst sedan han nu så länge innehaft det.

Samtalet afbröts först af en sekreterares, sedan genom riksrådet amiral Klas Bielkenstiernas inträde; därefter anlände äfven riksråden Ture Sparre och Gustaf Bonde. För dessa tre senare berättade hertig Adolf hvad som förekommit; han ville nu, sade han, icke truga sig till att vara tillstädes, men bad dem att icke utesluta drottningen ur regeringen; själf hade han i denna sak intet annat intresse än att troget efterlefva, hvad han hade lofvat konungen i han sista stunder. Då herrarne icke ville yttra sig om testamentet, återvände hertigen därefter till sin och konungens bostad.[2] —

Härmed var det alltså redan klart, att Karl X Gustafs testamente icke utan vidare skulle oförändradt få träda i kraft. Ett närmare afgörande måste bero på rådets och ständernas pröfning. Törhända skulle visserligen hertig Adolf Johan vid närmare betänkande icke sky att bruka våld för att häfda sin rätt; men hans utsikt till framgång var i så fall icke stor, då stadens garnison genom sina befälhafvare, guvernören Per Ribbing, själf riksråd, och stadskommendanten Karl Sjöblad, icke var i hans, utan i rådets händer.

Hittills hade pfalzgrefven icke varit i besittning af sin fullmakt eller sitt exemplar af testamentet, men efter hans åter-

[1] Enligt *Heiderich* förklarade sig Per Brahe i detta sammanhang förut okunnig om konungens afsikter; enligt *Uttåget* erkände han sig hafva någon kunskap därom, nämligen genom sekreteraren Lenæus-Klo (jfr s. 2). *Heiderich* uppgifver emellertid, att Nils Brahe underrättat sin farbroder om Karl Gustafs sista vilja och inför denne förklarat honom nöjd därmed, och ur stånd att infinna sig hos konungen. Hans framställning är tydligen källan för Fryxells uppgift, XIII s. 9, om Karl Gustaf och Per Brahe.

[2] *Heiderich, KB.*

komst till sin bostad öfverlämnades de till honom af statssekreteraren Ehrensteen, som äfven tillställde drottningen hennes exemplar.[1] Hertigen uppvaktades för öfrigt af präste- och borgareståndens talmän, biskop Samuel Enander och borgmästaren Johan Prytz, som rimligtvis öfverlade med honom om ställningen. Ehrensteen åter begaf sig ytterligare till Herman Fleming, som mottog sin fullmakt med vörnadsfulla ord och kysste konungens underskrift darpå. Från honom gick han till drotsen och det hos denne utan sekreterare eller protokollist församlade rådet, och fick där göra reda för testamentet. Sedan han lämnat besked härom och icke försummat att till slut framhålla Karl Mörners svar till konungen, önskade drotsen honom god morgon, hvarpå Ehrensteen drog sig tillbaka.[2]

1. Rådet, som enligt Johan Rosenhanes dagbok redan klockan 6 om morgonen samlat sig hos drotsen, beslöt först att sända några herrar att kondolera den kungliga familjens medlemmar; till drottningen och hertig Adolf skickades Gustaf Bonde och Gabriel Oxenstierna, till prinsen Vilhelm Taube och Axel Sparre, och till furstinnan Maria Euphrosyne Erik Fleming och Johan Rosenhane. De förstnämnde anhöllo också af drottningen, att hon skulle låta rådet och ståndera se testamentet; och då hon hänvisade dem till sin svåger, framställde de samma begäran till denne, och erhöllo af honom både testamentet och hans fullmakt i original.[3] Dessa upplästes därefter i rådet, där man fann fullmakten gifva hertigen stor makt, ehuru den icke tillade honom större myndighet, än föregående riksmarsk ägt,[4] och där

[1] *Heiderich, KB. Ehrensteens Berättelse, UB.*

[2] *Ehrensteens Berättelse, UB,* som slutar här.

[3] *Rosenhane;* i fråga om uppvaktningen hos hertigen äfven *Heiderich, KB,* som uppgifver, att Karl Lejonhufvud deltog däri. — Inga rådsprotokoll finnas för dagarna 12—17 febr.

[4] Landtmarskalken framhöll senare s. d. på riddarhuset, att hertigens ämbete genom fullmakten ej var »så limiterat, att han förordnadhe om embetherne i militiæstaten och hadhe gönom memorialer, fullmachter, instructioner och mehra sådant at disponera», utan att han äfven hade »öfwercommendet öfwer hela S[weriges] R[ikes] militie, så innom som uthan lands». *RAP.* VII s. 52. »Commendera, föreslå och regera» rikets hela krigsmakt till lands skulle dock äfven Gustaf Horn enligt sin riksmarskfullmakt af 21 febr. 1653, *RR,* och det både i fält och eljest. Som hertig Adolfs motsvarande uppgift betecknas i hans fullmakt, *RA,* att presidera och föra direktionen i krigskollegiet och hafva öfverinspektion öfver allt krigsfolk till häst och fot, jämte artilleriet, öfver hela riket och i dess underlydande provinser.

det gjordes gällande, att testamentet icke vore uppsatt efter Sveriges lag, ej häller med riksens råds råde. Drotsen lade sig mycket emot testamentet, men det beslöts dock, att det skulle meddelas ett utskott af ständerna.[1]

Ständernas utskott hos rådet.

Utskott af samtliga ständer infunno sig på kallelse i riksdrotsens hus efter middagen. Ridderskapet och adeln företrädes af fjorton personer jämte landtmarskalken Gustaf Posse; af första klassen medföljde grefve Nils Brahe, grefve Johan Oxenstierna samt friherrarne Krister Horn och Knut Kurk; bland tredje klassens representanter märktes Klas Rålamb.[2] Af prästerskapet inställde sig jämte Enander biskopen i Skara Johannes Christophori, fältsuperintendenten Zacharias Klingius, hofpredikanten Erik Emporagrius, professor Lars Stigzelius i Uppsala och nio andra.[3] Af borgarne finnes blott talmannen Prytz namngifven; af bönderna nämnes ingen vid namn, men de anfördes förmodligen som eljest af sin talman, Per Eriksson från Tuna socken och Olands härad i Uppland, en sjuttio års man.[4]

För detta ständernas utskott upplästes först konung Karl Gustafs testamente, därefter hertig Adolf Johans fullmakt. Därpå framhöllos af grefve Per de afvikelser, som enligt honom funnos i dessa förfoganden från Sveriges vanliga regeringssätt.[5] De voro trenne: drottningens presidium i regeringen med tvänne röster, hvilket vore ovanligt; hertig Adolfs plats däri, med rätt att i vissa fall inträda i drottningens ställe, ehuru han vore en främmande furste utan arfsrätt och icke immatrikulerad på rid-

[1] *Rosenhane.*

[2] Fullständig lista *RAP.* VII s. 50.

[3] *RAP.* VII s. 50 nämner superintendenten i Göteborg, doktor Brunnius, som närvarande, men *Präst. Prot.* i stället hans vikarie, lektor Jonas Thorinius.

[4] Per Erikssons ålder enligt hans supplik till K. M., bilagd landshöfding Rålambs bref till drottning Hedvig Eleonora 9 jan. 1661, *Skrifvelser till K. M.* — Lars Roman kallar honom i bref till Adolf Johan Stockholm 16 sept. 1660, *Steg.*, »den bonden ... som plegar ... tahla för Bönderne på Herredagen»; likaså Daniel Plan till dens. s. o. 19 sept., *ib.*: »dhen bonden, som plägar i Rijkzdagarne wara förspråkare för dhe andra». Förmodligen är han samme man som »Peder Erichson een Roospijckz bondhe», som förde ordet för allmogen på rikssalen 6 juli 1650 enligt *D:r Jonas Petris Dagbok, HSH.* XXII s. 68 f.; jfr *ib.* s. 183: »een Vplandz bondhe», s. 197: »een Roospick». Vid riksdagarna 1652, 1654 och 1655 lär böndernas talman ej finnas namngifven. — Böndernas närvaro i utskottet omtalas i *Präst. Prot.* och *Borg. Prot.*

[5] Så *Präst. Prot.*; *Rosenhane:* »förra Regierings form».

darhuset; samt förandringen med drotsens och marskens inbördes rang, som vore emot fundamentallag och urminnes bruk.[1] Likaledes framhäfde drotsen, hvad fara det vore att förtro hertigen hela krigsmakten i handerna under konungens omyndiga år.[2] Han begärde, att ständerna skulle taga detta i moget öfvervägande och väl besinna, att sedan de förenat sig om ett beslut, måste detta strängt efterlefvas. De borde allenast se på rikssens och sin unge konungs säkerhet och välfärd och förmanades att förklara sig så snart som möjligt; till dess måste stadsportarna hållas slutna. Ständerna togo de framlagda ärendena till öfverläggning i ständen och lofvade svar till andra dagen.

Samma dag förstärktes ridderskapets utskott till ett antal af sextio personer: tjugoen af första, fem af den fatáliga andra och trettiofyra af tredje klassen. Bland den förstas representanter märktes bland andra fyra af de af Karl Gustaf till riksråd nyutnämnde herrarne: grefve Nils Brahe, Krister Horn, Knut Kurk, Svante Baner, afvensom Gustaf Posses senare efterträdare som landtmarskalk Per Sparre Persson, Ernst Creutz och Johan Oxenstierna. Detta utskott fick aflägga tysthetsed.[3] Edvard Ehrensteen erhöll på grund af sin befattning med testamentets tillkomst tillåtelse att vara borta.

* * *

14 febr.
Rådet

Följande morgon, den 14 februari klockan 8, kom rådet åter tillsammans hos Per Brahe till behandling af samma ämne som dagen förut. Somliga voro nu af den meningen, att man skulle skrida till att i rådets namn utfärda bref och utgifva order, intill dess ständerna kunde förena sig om regeringssättet, och ansågo, att rådet och adeln väl kunde förbinda sig, om än de andra ständen icke ville samtycka till deras vilja. Allt blef dock uppskjutet, till dess ständerna komme med sina svar.[4]

[1] »emot wår fundamental lag och af alder öfwade loflige bruk» *Borg. Prot.*; »emot uhrminness bruuk» *Präst. Prot.*; »emot Swerighes fundamental lagh» *Rosenhane.*

[2] *Rosenhane.*

[3] Fullständig förteckning *RAP.* VII s. 50 f. Eden *ib.* s. 230 (bil. G 2).

[4] *Rosenhane.*

Ridderskapets och adelns utskott.

Emellertid behandlade de olika ständen den fråga, som de föregående dag fått sig föreställd. Å ridderskapets och adelns vägnar pröfvades den af dess utsedda utskott, där landtmarskalken utförligt utvecklade dess läge och beskaffenhet;[1] han framhöll därvid bland annat det hertigen såsom riksmark tillagda öfverkommandot öfver Sveriges rikes krigsmakt så inom som utom lands såsom i hans tillämnade ställning betänkligt.[2] Utskottet begärde att få votera klassvis; det anhöll ock, att öfverläggningen skulle protokolleras. Rådet synes hafva påmint om skyndsamhet, enär ingen finge komma in i staden eller ut, hvarigenom ett eller annat kunde komma att ligga nere till det allmännas skada.

Voteringen började i öflig ordning af tredje klassen, hvars votum togs af Klas Rålamb, som utförligt och klart utredde sakens ställning och innebörd.[3] Han uppställde den frågan, om K. M:s testamente skulle skattas så högt, att det skulle få kullslå grunderna för regeringssättet, och besvarade den så, att de alla hölle det i högt värde, och på grund af Karl Gustafs berömliga gärningar, som vittnade om hans gudfruktiga hjärta och stora kärlek till sitt konungarike, gärna ville älska honom och hålla hans yttersta vilja; men deras trohet och skyldighet kräfde, att de å andra sidan toge i betraktande sin unge konungs rätt och rikets välfärd,[4] och så vägde det ena mot det andra, att

[1] »widlyfftteligen» enligt *RAP.* VII s. 51, där sammanträdet oriktigt dateras 13 febr.

[2] Se s. 24 not 4.

[3] Rålambs yttrande återgifves här efter *RAP.* VII s. 52 ff. I af honom själf utarbetadt skick föreligger hans framställning i en uppsats, som, renskrifven af annan hand, finnes bland adelns skrifvelser bland *Göteborgs Riksdagsacta*, 1660. En annan renskrift, med Rålambs egenhändiga rättelser, finnes i *Rålambska samlingen* på *KB*, folio n:o 116; efter denna är inbunden följande anteckning af Rålamb: »Upsatz aff den discours, som H:r Clas Rålamb förde om Kongl: M:tz Carl Gustafz testamente, hwilken sedan så på R. Ridderskaps begiäran som Senatens befalningh bleff aff honom skrifftteligen upsatt och inlewereradh, till att leggias ad acta.» *Ib.* finnes äfven Rålambs egenhändiga koncept, hvari äro införda såsom rättelser de ändringar, som de andra ståndens motstånd i fråga om änkedrottningens ställning medförde i adelns ursprungliga förslag. I renskrifterna äro dessa iakttagna. — Yrkandet om drottningens uteslutande ur regeringen förekommer icke i något af Rålambs tal å adelns vägnar 15 febr. Aftal mellan de ledande om att låta det falla måste alltså hafva träffats senast den 15 på morgonen. Dessförinnan måste således hans uppsatskoncept vara skrifvet.

[4] »Hans Kongl. Maij:t wår allernådigste unga Konungz räätt och säker[het]. . . . Rijkzens Stenders uthi Sueriges fundamentall lag grundade frijheet,

fosterlandets val framför allt främjades, liksom det alltid af den aflidne konungen tagits i hög akt. Härvid framdrog Rålamb till belysande af testamentets natur skillnaden mellan privaträtten samt natur- och folkratten, hvarur den offentliga rätten härflöte. Testamenten fölle under den förstnamnda, och genom sådana kunde icke stadgas i ting, som hörde under offentlig rätt; vid sammanstötning måste denna hafva företräde.[1] Väl ville man sålunda halla testamentet i respekt, så vida det grundade sig på salig K. M:s höga och godhjärtade intention, men rikets basta hade mer att innebara. Regementet borde föras efter lag och förra statuter och ordningar; testamentet, om det ville vara ett testamente, måste inskränkas efter lagligt bruk.

Att drottningen skulle hafva tvänne vota i rådet, hade aldrig varit brukligt; icke häller vore lag likmätigt, att hon skulle regera: lagens uttryckliga innehåll om regementets förande vore, att makten skulle utofvas af man, ej af någon kvinna.[2] Eljest ville de alla gärna och af hjärtat unna H:es K. M. sin höga vördnad efter de villkor, som rikets lag angåfve.

Hvad Hans Furstliga Durchlaucht vidkomme, ville de ock alska och vörda honom, såsom sin salige konungs broder och nuvarande konungs farbroder, som dessutom varit brukad i åtskilliga krig och höga tjänster. Men de maste dock som patrioter betänka, att riket och regementet enligt Landslagens uttryckliga ord borde styras och besättas med infödde svenske riddare och svenner;[3] och H. F. D. vore visserligen född i Sve-

och hela wårt kere fädernes landz wählfärdh och conservation» omtalas i *Rålambs Uppsats, Riksdagsacta.*

[1] *RAP.* VII s. 52 f., jämförd med *Rålambs Uppsats, Riksdagsacta*, där det heter: »När wij nu till decision af dhetta gå till sielfwe uhursprunget, huadan som rättigheet at giöra testamenten härflyter, finner man dem hafwa sitt uphof, rätt och form af iure privato, som kallaz civile, och sålunda böre restringeras till dhee stycker och materier allenast, som äre iuris privati; i ansende att ius privatum icke kan derogera iuri publico och dhet som dher af henger, såssom flytande uthur den naturlige och gentium iure», o. s. v.

[2] Härmed afses enligt *Rålambs Koncept, KB, Rål.*, Landslagens ord om rådet: »införddom Swenskom mannom» samt »ei uthföddan man», »der sexus masculinus twenne gongor uthtryckeligen setties».

[3] »medh infödde Riddarom och Swänom, som ordhen expresse lyda». *RAP.* VII s. 53. Bättre *Rålambs Uppsats, Riksdagsacta:* »Först måste achtas, at mången kan wara införd i Suerige och lijkwäl icke wara införd Suensk; sedan kan man wara uthfödh och likwähl icke wara uthlänsk; derföre sätter lagen dhesse tre särskilte orden, införd Suensk, uthlänsk och uthfödh, såsom de der huartera hafwe sin särdeles signification, så at dhed ordet införd Suensk begrijper uthi sig icke allenast at wara födh i Suerige, uthan och tillika med fodzlo(!) rätten hafwe nåt ius civitatis i Suerige.»

rige, men af en tysk familj, icke immatrikulerad på svenska riddarhuset; och skulle han från främmande blifva svensk, måste han betraktas som adelsman och således först immatrikuleras. — Sant vore väl vidare, att man vore förbunden af sin ed och samvetsplikt att befordra sin konungs tjänst och hindra allt, hvad man funne vara till hans otjänst och osäkerhet; men man vore dock människor och inga gudar;[1] affekter kunde uppkomma och förleda hjärtats tankar till ärelystnad, äfven den stadigaste människa i världen kunde öfvervinnas af dem, och höge andar vore dem synnerligast underkastade. Man ville icke härmed säga, att H. F. D. icke skulle styra dem, men det vore dock tänkbart, att om han finge tillfälle att uppnå kunglig höghet något kunde befaras, som kunde vålla otrygghet. Och detta kunde sedan varda föredöme för en annan. Det vore icke försvarligt att så hålla sig vid testamentet, att deras unge konung komme med riket i fara.

I fråga om drottningen ville därför tredje klassen förmoda, att hon läte sig nöja med att blifva medförmynderska med rådet och i öfrigt njuta respekt efter lag, utan att göra anspråk på del i regeringen, röst och underskrifningsrätt i detta.[2] — Härvid framhölls, att en annan drottning i samma läge framdeles skulle vilja hafva samma rätt, som nu medgåfves. — Hertigen åter unnade man gärna i alla andra samkväm sin furstliga heder näst deras unge konung samt ett godt underhåll; men i rådet och regeringen borde han icke hafva någon röst eller del, utan denna borde som tidigare föras af rådet efter lag.

Detta Rålambs votum å tredje klassens vägnar antogs äfvenledes af andra och första klasserna. Om något motstånd förtäljer adelns protokoll ingenting; möjligen oliktänkande måste underkasta sig de ledande och det af dem bestämda flertalet. —

[1] *RAP.* VII s. 54 i första person: »wij», och: »att wår eed oss tillbinder».

[2] »icke seendes så myckit där på, att hon prætenderar in senatu Regementhet, vota och underskrifft». *RAP.* VII s. 54. — *Rålambs Koncept, KB, Rål.:* »Wår allernådigste Enkedråtningh skall wara contutrix aff sin son wår unge Konungh medh de andre höge herrer aff Regeringen, och henne älliest tilleggias all den respect, ähra och wördnadh, som kan uptenkias och wara hänne till tröst och förnöijelse, samt henne skee communication aff hwadh som i Riksens Regeringh och styrelse wichtigt förehafwes, allenast hon sigh icke antager præsidium och directionen eller nogot votum uti R. Regeringh och Rådh; på dedh om en annan tijdh Rijket skulle fåå en Enke Dråtningh, som icke wore aff så nobelt, dygdigt och wälmeenande humeur som denne, den samme då icke skulle draga sigh detta till conseqwentie och störta Riket i olägenheet.»

Återstod att öfverlägga med de andra ständen och att meddela rådet sina tankar. Det föreslogs, att man först skulle söka draga bondeståndet till sin mening, genom att framhålla för detta den aflidne konungens syfte, som naturligen borde uttolkas efter adelns önskningar, och hvad den unge konungens säkerhet kräfde. Vore adeln och bonden förenade, skulle nog de andra ständen gifva efter. Andra ville, att man först skulle vända sig till prästerskapet, som kunde öfvertala bonden, ty det hade hans hjärta i händerna. Men häremot invändes att prästerskapet kunde vara af en annan mening, och i så fall skulle det blifva så mycket svårare att komma till rätta med bönderna, sedan prästerna väl fått tid att påverka dem.

Adelns anbud inför rådet.

Emellertid påminte landtmarskalken, att det vore hög tid att låta rådet veta adelns tankar, och sporde, huru man härvid skulle gå tillväga. Det svarades, att man först skulle hålla sig till allmänna talesätt, för att förnimma dettas åsikt; somliga ville dock, att man skulle genast säga ut, hvartill ridderskapet lutade. Därmed afgick utskottet, och landtmarskalken underrättade rådet, att adeln nu öfverlagt, men först önskade närmare utlåtande af detta. Drotsen och de andre rådsherrarne yrkade emellertid, att vota skulle komma från ständerna.

Landtmarskalken sade då rent ut ståndets tanke och skälen därtill, för närmare motivering åberopande sig på Rålamb. Därpå begärde rådet, att denne ville komma fram och utveckla saken; hvilket han gjorde med kraft,[1] så att rådets ledamöter — eller i hvarje fall en del af dem — funno detta vara en god och varaktig grund att stödja regementet på, och uppmanade adeln att söka bringa de andra ständerna till samma beslut.[2] Rikshofrådet Johan Rosenhane berättar, att ridderskapet hade med ed förbundit sig att blifva vid den förra vanliga regeringsformen och begärde, att rådet ville bevara dem därvid; hvartill drotsen och grefve Karl Lejonhufvud genast ropade, att de ville i lif och död blifva fäste i samma mening. Enligt Rålambs egen senare uppgift gjorde honom Per Brahe också en högtidlig tacksägelse för hans tal, och yttrade härvid bland annat följande ord: »Jag kan intet förtiga, det senaten fuller allt här till har varit uti åtskilliga meningar, men igenom denna deduktion har man fått det ljus uti saken, att ibland oss nu är ett hjärta och ett

[1] »emphatice». *RAP.* VII s. 56.

[2] *Ib.*

sinne.»[1] Denna endräktighet var dock icke alldeles utan vank. ty några af rådet — bland dem Johan Rosenhane — ansågo tryggast att först erfara de andra ständernas mening och beflita sig om att få, om icke alla, så åtminstone och i synnerhet bondeståndet med sig, innan man alldeles toge ridderskapets parti; och härom växlades hårda ord mellan drotsen och de andre.[2]

Samtidigt med adelns pågick prästerskapets öfverläggning om dagens fråga. Talmannen biskop Enander framlade ämnet för debatten, och anförde först de orsaker, som talade för testamentets hållande. Det vore ett kungligt testamente, därtill upprättadt af en hjältemodig och klok konung, och detta med moget betänkande, såsom visades däraf, att han för två år sedan, och äfven under innevarande riksdag talt därom. Den som uppsatt det betygade med ed, att det skett efter konungens vilja; därtill skulle det ock vara uppläst för riksens råd och af dem samtyckt. Med testators död hade det så trädt i gällande kraft.[3] När man nu icke bröte en annans testamente, skulle man då bryta en af fäderneslandet så väl förtjänt konungs? — hälst när andre konungars, såsom Gustaf I:s och Karl IX:s, obrottsligen hållits.[4] Hvilken sorg skulle detta icke dessutom väcka hos den kungliga familjen! Väl funnes i testamentets föreskrifter afvikelser från regeringens vanliga inrättning i Sverige, men vore det icke skäligt att medgifva dessa, för att visa sin tacksamhet mot den döde konungen? — Härtill komme, att riksens ständer förut i akten om arfprinsens hyllning lämnat förmynderskapet för denne vid hans omyndiga år uti K. M:s egen förordning.

Prästerskapet.

Äfven frågades, om det vore säkert och tryggt att bero vid

[1] Rålambs uppsats mot åtalet vid Svea Hofrätt dec. 1682, *KB, Rål.* — I denna talar han äfven på ett annat ställe om sin frimodighet och nitälskan i Göteborg 1660, »när rådelööshetен fans både hoos hög ok låg, in till dhess förmedelst hans mundtelige deduction, som han igenom Gudz inspiration ok icke af någon sin egen fullkomligheet giorde, först hoos Ridderskapet, sedan uppå Ridderskapetz begiäran ok Senatens befallning uthi Ridderskapetz nampn ok åhöro hoos Senaten, och äntel:n hoos alle dhe andre tree Ständerne, wärcket således uplystes ok Ständerne emällan consoliderades, att dhe förre dagars misshälligheeter inställes.»

[2] »och wäxladess hårda ord emillan Drätzen och oss; dåch bleff där widh.» *Rosenhane.*

[3] »Der opå ähr detta medh testatoris dödh fullbordat.» *Präst. Prot.*

[4] Om verkliga förhållandet med Karl IX:s testamente se s. 61.

testamentet. Mot den förmenta faran af drottningens inneslutande i rikets regering framdrogos i synnerhet två exempel: drottning Kristinas beromliga regering samt landtgrefvinnan af Hessen, som i det svåra tyska kriget val föreslått regeringen för sin unge son och troget hållit sig till de svenske. Om hertigen gjordes gällande, att han vore af svenskt kungligt blod på modernet, född i riket, och hade varit brukad i förnämliga rikets tjänster: han hade utom landet varit generalissimus,[1] och inom riket med berom och undersåtarnes synnerliga nöje föreslått generalguvernementet i Göteborg. Och som på grund af hörd förmynderskapet för arffursten tillkomme honom, vore det bättre, att han hade sin plats inom än utom de styrandes krets, på det han så mycket bättre måtte kunna föresta det och icke behöfva underhållas med särskild lön. Därtill vore han af mogen ålder och försiktighet, samt tillgifven såväl den kungliga familjen som riket, och i synnerhet prästeståndet, hvars privilegier han vid sin ämbetsutöfning flitigt hade handhaft. —

Så långt synes talmannens inledande utredning hafva gått. Diskussionsvis androgos och besvarades sedan ytterligare invändningar, så om förändringen i rangordningen mellan de högsta ämbetena. Somliga menade, att deras ordning kunde stå kvar orubbad trots innehafvarnes ombytta rang, men däremot höllo andra en sådan åtskillnad omöjlig. Vidare anmärktes, att under drottning Kristinas omyndiga år änkedrottningen och pfalzgrefven Johan Kasimir icke varit ledamöter af regeringen; men däremot erinrades, att den senare hvarken varit så närskyld med den kungliga familjen som sin son, eller af den lutherska religionen; äfven påmindes, att den förra Regeringsformen icke vore stadgad eller bekräftad af någon konung. Om rangförändringen kunde vålla något missförstånd mellan regeringspersonerna, så kunde det samma vara att befara, om hertigen icke finge njuta sin rätt enligt testamentet. Äfven upptogs den frågan, om ständerna i instrumentet om arffurstens hyllning gifvit konungen full makt att bestämma om rikets regering; den besvarades med ja, emedan den unge konungens tutel icke kunde skiljas från denna. Såsom ännu en möjlig invändning anfördes, att testamentet icke håller »så fullkomligen» vore skedt med riksråds råde: att förnämsta och största delen af rådet icke varit tillstädes, och att de som bifallit det gjort detta med hänsyn till

[1] Generalissimus var Adolf Johans titel, när han efter Karl Gustafs aftåg från Polen förde befälet i Preussen.

konungens svaghet, men å andra sidan uppgafs som visst, att de närvarande riksråden hade godvilligt samtyckt till hans vilja. Allt detta afhandlades, heter det, fritt och utan votering, till sakens upplysning.

Därefter upplästes i ståndet Karl Gustafs testamente — sannolikt erhöll man just nu förnyad meddelse däraf.[1] De öfverstrukna orden om regeringens förande efter den vanliga regeringsformen påpekades, och denna öfverstrykning sades enligt grefve Pers berättelse vara skedd af H. M. själf.[2]

Efter alla diskurser hölls allmänt för det tryggaste att blifva vid testamentet. På så sätt kunde man ock bäst undgå de stora svårigheter, som nödvändigt skulle uppstå, om nu en ny regeringsform skulle författas. I rådet ansågs icke lämpligt att utlåta sig vidlyftigt, utan man skulle mera med bön söka utverka dess bifall. De, som skulle gå med i utskottet, förmanades att själfva vara beredda att svara i tjänliga ordalag, om de uppfordrades att yttra sig. —

På eftermiddagen vardt diskussion om Regeringsformen af 1634: frågan var, huru långt den skulle anses äga bindande kraft. Det sades, att den författats af Axel Oxenstierna först efter Gustaf Adolfs död,[3] och erinrades, att ehuru den beviljats och underskrifvits af riksens ständer 1634, hade den af Kristina icke alldeles ogillats, men aldrig bekräftats, och att den 1644 utlofvade revisionen icke kommit till utförande.

Nu och redan tidigare — vid förmiddagssammanträdets slut och vid eftermiddagssammankomstens början — utbyttes genom utskott och bud meddelanden mellan präster och borgare. De förre funno från början rådligt att låta hvarandra erfara sina tankar, innan det blefve allmänt utskott, hvarefter borgerskapet underrättade, att det genom sin talman ville gifva prästeståndet del af sitt betänkande; genom utskott skedde det ej. På borgarnes förfrågan förklarade sig vidare prästerskapet redo att gå ensamt till riksens råd, om det skulle fordras, ehuru det hälst skulle se ett gemensamt ständernas utskott.

[1] Detta antagande synes styrkt af protokollets här gifna referat af testamentets innehåll, som annars varit tämligen öfverflödigt efter föregående dags protokolls uppgifter om dess bestämmelser enligt redogörelsen i rådet, och efter dagens föregående diskussion.

[2] Så *Präst. Prot.*; rättare på konungens befallning.

[3] Detta påstående strider mot uppgifterna i inledningen till 1634 års Regeringsform; men tvifvel om Gustaf II Adolfs del i dennas tillkomst eller bestämmelser anföras äfven eljest. Jfr kap. III, och Odhner s. 20 ff.

Borgerskapet kom på förmiddagen tillhopa på Göteborgs rådhus och hörde sig där föreläsas Karl Gustafs testamente af sekreteraren Arvid Gustafsson, som till den ändan var ditsänd af riksens råd.[1] Därefter började öfverläggningen, som på grund af sakens vikt icke kunde slutas före middagen.

Efter middagen företogs ordentlig omröstning i ståndet, som därvid enhälligt fann det rådligast och säkrast att blifva vid testamentet, detta, såsom det i protokollet säges, så i anseende till sin lilla konungs trygghet, som Sveriges rikes hela välfärd och sin egen därpå beroende frihet; skälen finnas därstädes ytterligare med kraft och reda punktvis sammanfattade. De voro följande: Genom sin egen skrift, underskrifven af alla fyra ständerna, hade de lämnat i sin konungs makt att för alla oförmodliga händelser förordna om sin sons provisional tutel, information och edukation, stat och underhåll, och det som därvid hängde. De kunde nu icke återtaga det, som en gång vore af dem beslutet och enhälligt begärdt. Vidare kunde de ej tänka annat, än att konungens afsikt varit god, hälst han i hela sin regementstid visat nitälskan för Sveriges försvar och nåd mot sina undersåtar. Karl Gustafs vilja måste antagas hafva varit, att hans ende son skulle väl förestås och hans konungarike väl förvaltas. Icke häller kunde man ogilla, att en konung skulle hafva makt att göra en förordning, hälst när ständerna ställt honom fritt att så göra: så hade förna konungar handlat. Testamentet vore gjordt af H. K. M. vid godt förstånd och välbetänkt, och om icke innan det skrefs, så dock sedan uppläst för några af rådet. Det vore ej häller emot Sveriges lag »in fundamentalibus», churu »något till denna tidens beskaffenhet lämpadt, och efter dessa farliga konjunkturer innoveradt och förändradt». Att nu strax bryta H. K. M:s yttersta vilja strede emot den vördnad, de ägde att visa sin tappre och om Sveriges rike väl förtjänte konung. Och slutligen löpte det ock icke ringa emot ständernas frihet att nu underkasta sig en annan förordning, hvarom de till äfventyrs icke kunde alla komma öfverens, sedan de en gång hade öfverlämnat bestämmandet åt sin konung.

Så hade då de fyra ständen bestämt sin ställning till Karl X:s testamente: ridderskapet och adeln beslutna att bringa regeringens sammansättning under hans sons omyndighet i full öfver-

[1] *Borg. Prot.*

ensstämmelse med Landslagens konungabalks föreskrifter om riksstyrelsen och om rådet, efter den tillämpning på sin tids förhållanden, som de gåfvo dessa, samt med den förra vanan under drottning Kristinas unga år och med den ordning i fråga om rikets högsta ämbeten, som de funno stadgad i 1634 års Regeringsform;[1] — de ofrälse åter med föresats att upprätthålla testamentets bestämmelser och försvara drottningens och hertigens plats bland de styrande, öfvertygade att detta efter all sannolikhet skulle lända till deras eget och tillika det allmännas bästa. Ridderskapet kunde räkna på rådets stöd, ehuru fullständig endräkt icke rådde inom detta: dess hufvud, riksdrotsen Per Brahe, hade genast från början fäst ständernas uppmärksamhet vid testamentets i hans tanke betänkliga anordningar, och sålunda gifvit själfva signalen till motstånd; han ville sätta in allt för att bringa riddarhusets mening till seger; andra ville först hafva visshet om utsikterna att draga de ofrälse, eller åtminstone allmogen, på samma sida, innan rådet i allo understödde adeln. På drotsens sida hade grefve Karl Lejonhufvud med ifver ställt sig; på den andra stod bland de yngre riksråden Johan Rosenhane, hvars dagbok lämnar de knapphändiga uppgifterna om meningsbrytningarna i rådet; den man, som eljest skulle varit riksdrotsens afgjordaste motståndare, Herman Fleming, var af sjukdom bunden vid sin bostad. Öfriga vid riksdagen närvarande riksråd voro Ture Sparre, Seved Bååt, Axel Lillie, Karl Mörner, Gustaf Bonde, Gabriel Oxenstierna, Vilhelm Taube, Arvid Forbus, Klas Bielkenstierna, Per Ribbing, Axel Sparre och Erik Fleming; om deras hållning vid rådets öfverläggningar är ingen uppgift bevarad.[2]

* * *

[1] I *Rålambs Uppsats, Riksdagsacta,* framhålles 1634 års Regeringsform uttryckligen såsom rättesnöre, jämte Sveriges lag. Ginge man ifrån dessa och antoge testamentet, skulle man sedan, heter det där bl. a., »hengia at regenternas absolute godtfinnande, huilke oss och wår stat huar effter egit behag och arbitrio kunde lempa och föra, ia såssom ett egit peculium förskienka, för teslementera(!) och på huariehanda sät des dominium transferera»; af »statu monarchico» skulle i riket blifva »en dominatus». — Jfr landtmarskalkens hänvisning till Regeringsformen 23 jan. (se s. 3), samt prästerskapets ofvan refererade öfverläggning och följande dags debatter.

[2] Rådets i staden närvarande medlemmar enligt *RP.* I, 11 och 19 febr., jämte andra strödda uppgifter. — Herman Fleming visade sig ej i rådet förrän 15 mars. *RP.* I.

15 febr. Klockan 7 om morgonen den 15 februari trädde ridderskapets och adelns utskott tillsammans för att mottaga allmo-
Allmogen inför ridderskapet. gen, som enligt gardagens beslut skulle först dragas till adelns mening.

Bönderna hälsades af landtmarskalken med ett anförande, hvari han till en början framhöll för dem, huru de i mycket hade samma intresse som adeln och berodde af denna närmare än något annat stånd, och uttalade sin förtröstan, att de ville skjuta saken till rådets och ridderskapets pröfning; man hade ock, sade han, sport af landshöfdingarne, att de vore på en god väg — en vändning, som upplyser, att man sökt på öfligt sätt påverka allmogen genom dem, som voro dess styresmän i landsändarne.[1]

Om Karl Gustafs testamente uttalade sig Posse i tämligen allmänna ordalag, väl för att icke väcka onödig oro genom framdragande af de ömtåliga punkterna. Han erkände konungens höga förstånd, ifver för fäderneslandets bästa och kärlek till dess inbyggare, liksom hans goda afsikt med testamentet: enighet mellan ståndén, hans unge sons välgång, som de nu enhälligt begärt till konung och aldrig ville öfvergifva, samt bevarandet af allas, äfven bondeståndets friheter. Han uppmanade allmogen att förena sig med adeln, och hans förmaningar understöddes af riksdrotsens brorson grefve Nils.[2]

Bönderna svarade först äfven de i allmänna vändningar, beklagade sin stora olycka och anhöllo, att man skulle tänka på fred och lugn, hvarpå landtmarskalken och grefve Nils ytterligare betonade vikten af endräkt för att nå detta mål.[3] Därpå uttalade talmannen Per Eriksson allmogens mening, i det han sade, att bönderna, som icke kunde utgrunda verket, som sig borde, kastade sin vilja under ridderskapet, som hade bättre

[1] *RAP.* VII s. 56 f. Antagligen var hela allmogen kallad. Sedan följer nämligen konferens med ett starkt utskott af denna, för hvilket en mera ingående och skarpare framställning göres. Hela allmogen blef ock sedermera uppkallad till rådet. — Att *RAP* här nämner »Allmoghen» utan vidare, är däremot icke i och för sig bevisande; på samma sätt har det t. ex. som öfverskrifter »Discurs med Presterskapet» s. 62, »Discurs med Bårgerskapet» s. 66, ehuru dessa stånd enligt sina protokoll representerades af utskott.

[2] »Thetta samma rådde och Grefwe Nils, och förmanthe them» etc. *RAP.* VII s 57.

[3] »Ty thet är, sadhe ock Grefwe Nils, thett endeste och säkreste medel näst Gudh att lijtha på.» *Ib.* — Tham, I s. 22, fattar detta, ej som ett nytt yttrande af Nils Brahe, utan som ett Posses åberopande af dennes auktoritet.

förstånd, men tillika gaf tillkänna, att de bekände det godt, som K. M. i sin sista vilja hade bestämt, och både att få blifva vid Guds ord och konungens godtfinnande. De hade hört testamentet och ville icke gå därifrån.

Det gällde att med fortsatt samtal och påtryckning bringa bondeståndets medlemmar på andra tankar. Det första svaret låg nära till hands: adeln genmälde, antagligen genom Klas Rålamb,[1] att vid Guds ord ville de alla blifva, och vid testamentet, så vida det öfverensstämde med lag och laga stadgar samt deras urminnes gamla frihet. Konungens uppsåt hade utan tvifvel varit godt, men man måste besinna, att hans svaghet varit mycket stor vid underskrifvandet. Synen och hörseln hade varit mycket nedsatta. Han hade icke förmått gifva riktigt uttryck åt sitt hjärtas goda tankar.

Bönderna, som icke gärna öppet motsade adelns uttalade vilja, sade åter, att de sköte det till de gode herrar, men dock därhos, att de ville hålla sig därvid — vid testamentet[2] —, så länge bloden vore varm. Detta yttrande fick dock ej gälla, utan de tillspordes, om de ville blifva vid adelns mening, och tillsades att då säga det rent ut; de svarade emellertid icke dess mindre undvikande, att de ville blifva vid arffursten. Adeln framhöll därpå, att denne såsom konung också borde njuta kungs rätt, som ingen borde få kullkasta; och då Per Eriksson började tala om konungens upptuktan, yrkades från andra sidan, att man tillika skulle se på riket och tänka på att bevara kronan på hans hufvud. Bondetalmannen betygade sitt ståndsförtroende till rådet och ridderskapet, men fasthöll sin tanke och framhöll, att drottning Kristina blifvit väl uppfostrad som ung. Adeln svarade, att därför hade ock deras rådslag ländt

[1] *RAP* använder i referaten af denna dags öfverläggningar alltid det allmänna uttrycket »Adelen», när någon annan talar för denna än landtmarskalken; af *Präst. Prot.* ser man emellertid, att »adelns» yttranden under prästernas besök på riddarhuset tillhöra Rålamb, och uppenbart är förhållandet detsamma i det andra samtalet med allmogen och i öfverläggningen med borgarne. »Adelns» bevisföring är vid alla konferenserna densamma och öfverensstämmande med Rålambs votum å tredje klassens vägnar 14 febr. och för adelns utskott skrifna yttrande (se s. 27 not 3). Dessutom äger man Rålambs eget intyg om hans yttrande inför alla de tre lägre ståndens: se s. 31 not 1. — I det här refererade första samtalet med allmogen är dock »adelns» yttrande såpass kort och såpass allmänt hållet, att någon tvekan om talaren kan vara möjlig.

[2] Så Fryxell, XIII s. 14. Tham, I s. 22, sätter: »(vid testamentet?)».

henne och riket till välfärd; man borde nu eftersträfva detsamma; den frågade, hvad bönderna tyckte om det, som dagen förut talats i rådet. Per Eriksson genmälde, att de icke kunde begripa allt, men hölle sig vid sin konung; och när en annan bonde yttrade, att de sköte sig till de andra ständerna, sade han: »Nej men, vi skjuta till riksens råd och Eder»; hvarpå allmogen af adeln manades att i så fall icke gå ifrån denna och rådet eller lata inblåsa sig andra meningar. En del af bönderna yrkade emellertid, att de skulle få uppskof, tills de finge lägga råd med »de andre».[1] Landtmarskalken tackade dem dock för godt förtroende, och talmannen förklarade än en gång: »Ja, vi skola rådet trogne vara och Eder, gode herrar, med, och gå icke ifrån Edra råd.»

Därmed togo bönderna afträde och tillsades att gå till rådet. Deras motvillighet mot afvikelse från testamentet var uppenbar; trugad och hårdt ansatt hade väl Per Eriksson försäkrat sitt ståndS villighet att följa råd och adel, men blott i allmänna uttryck; och fortsättningen visar, att bondeståndets slutliga besked icke ansågs gifvet.

Förhandlingar med bönderna på riddarhuset

Samma dag något senare, och innan adeln skred till underhandling med präster och borgare, trädde den ånyo i förbindelse med bondeståndet. Sannolikt hade samtliga allmogen varit tillstädes vid det föregående samtalet; nu var det ett starkt utskott af bönderna, som kom på riddarhuset; ridderskapets syfte var förmodligen dels att öfvertyga sig om intrycket af de tidigare förestallningarna, dels att i fall af behof pröfva verkan af en ytterligare, mera ingående och skarpare framställning.[2]

Bönderna tillfrågades af landtmarskalken, huru de hade betänkt sig, om de varit hos rådet, och hvad de handlat med andra stånd. Något svar meddelas ej i ridderskapets protokoll, och förhållandet upplyses ej häller af prästers och borgares. Adeln utvecklade emellertid nu mera öppenhjärtigt och rättfram sina tankar genom Rålamb, som förklarade, att man ville rätta sig efter K. M:s uppsåt och hvad rikets bästa kräfde, och icke

[1] Väl de andra ständerna, som nyss förut nämnts. Antager man, att allmogen nu liksom senare var representerad af ett utskott, kan man dock anse de öfriga bönderna åsyftade.

[2] Att detta sammanträde skulle kunna vara detsamma som föregående, såsom THAM, I s. 23, ifrågasätter, är på grund af talens och meningsskiftenas innehåll och hela sammanhanget omöjligt.

efter papperet.[1] Han talade om konungens svåra sjukdom, som hindrat honom att besinna, hvad följden af hans anordningar kunde blifva; när han nu själf hänvisade till lagen, kunde adeln icke gå därifrån. Lagen tillåte icke främmande och utrikes herrskap att regera öfver fäderneslandet; därigenom vore fursten utesluten från regeringen. Vidare framhöll han den fara för landet och konungen, som kunde uppstå, om denne finge hela krigsmakten och fästningarna i sina händer; han vore en människa, och en kunglig krona hade för sådana högt uppsatte en stor frestelse. De kunde själfva minnas tidigare händelser.[2] Äfven mellan köttslige bröder kunde hända split och osämja för en kronas skull. Han talade därpå om Regeringsformen,[3] under hvilken de alla mått väl; skulle man nu göra en ny och obruklig och släppa den gamla och väl grundade? Om det skedde något ondt, hvem ville ha skulden? — I testamentet vore en rad utstruken; hade de icke sett det, kunde det visas dem, om de begärde; i sådana testamentsbref borde ingenting utstrykas. Eftersom konungen alltid hade talat om sin käre sons fasta regemente, trodde man icke, att han genom testamentet velat lägga en annan grund, än den som öfverensstämde med själfva grundfästet, med lag och laga stadgar. — »Gud bevare oss annat att tänka», gaf Per Eriksson till svar.

Adeln påminde vidare om de krig, man hade utrikes. Med enighet kunde de väl reda sig i dessa, men slete de af enighetens band, så gjorde de en farlig gärning, som aldrig blefve försvarlig. Bönderna höllo allt detta vara väl talt.[4] Adeln manade dem därpå att icke låta förföra sig, utan blifva vid riksens råds och dess mening. Bönderna svarade, att de ville gå till rådet, men bådo dock att äfven få tala med de andra ständerna. På en eller annan syntes likvisst adelns föreställningar hafva verkat; Kristoffer Ivarsson från Finland yttrade: »Vi måste akta oss; får fursten krigsmakten i händer, hvem vet

[1] Om talaren se s. 37 not 1.

[2] »J kunnen ock minnas något tillbakar.» *RAP.* VII s. 60. — Tydligen afses Karl IX:s förhållande till Sigismund (och hertig Johan), förmodligen äfven kampen mellan Erik XIV och hertigarne Johan och Karl — märk de följande orden om split mellan bröder! Jfr ock *Les Anecdotes de Suede*, s. 75 (1716 års upplaga). Enligt *Heiderich, KB,* förehöll också rådet drottning Hedvig Karl IX:s exempel.

[3] Uppenbart 1634 års Regeringsform.

[4] »men wij ha inthet kunnat detta så wäl förstå, som wij nu hörat». *RAP.* VII s. 61.

då, huru det går med oss? Därmed gick allmogens utskott sin väg, sägande att de först ville inhämta råd,[1] innan de ginge till rådet.

Några af adelns utskott aflade berättelse för rådet om förhandlingen med bönderna, och huru de hade sagt sig först vilja meddela sina tankar med de andra ständen. Riksens råd sade sig aldrig vilja gå ifrån sin mening, men begärde, att adeln ännu skulle bruka lämpor och öfvertalning.

Prästerskapet hos adeln.

Efter samtalen med allmogen hade ridderskapet och adeln en utförlig öfverläggning med utsände från prästeståndet. Detta hade denna dag först mottagit bud från borgerskapet, som var bjudet att efter prästerna infinna sig på riddarhuset och frågade, om det icke i stället skulle inställa sig samtidigt med desse.[2] Prästerskapet sade sig gärna se, om detta kunde ske, men rådde borgarne att vidare förfråga sig hos adeln. I dennas intresse låg det icke att gynna de andra ståndens sammanhållning, och den mottog dem därför, såsom den från början tänkt, hvart för sig. Sedan hade prästerna haft besök af ett utskott af bönderna, som sade sig stå vid testamentet; dem svarades i all korthet, att prästerskapet gjorde ett med dem häruti.

Med kunskap om, att de strax skulle blifva kallade till riddarhuset i utskott, öfverenskom emellertid prästerskapet att stå fast och orubbligt vid testamentet och icke fördjupa sig i de diskurser, som ridderskapet kunde inleda, utan mera bedja detta om eftergift. Det var samma förfarande, som man dagen förut beslutit sig för i händelse af audiens hos rådet — en uppvaktning, som ännu icke kommit till stånd. För att så mycket fastare förbinda ståndet uppsattes en förpliktelseskrift med löfte att blifva vid testamentet, som undertecknades af alla; dock med förbehåll för de andra ståndens såväl som hemmavarande medbröders öfverläggnings- och beslutanderätt. Skriften skulle därför också hemlighållas.

Utskott af prästerskapet till adeln.

Genast efter dess underskrifvande gick prästerskapet i ett »nagot starkt» utskott till adeln, som väntade dess besök. Utskottet bestod af de båda biskoparne i Linköping och Skara,

[1] »berådha sigh». *Ib.*

[2] Borgarnes utskott sade »sigh wara ahnmälte» att komma till adeln efter prästerna. *Präst. Prot.* Jfr s. 46.

Enander och Johannes Christophori, professor Stigzelius, doktor Emporagrius och ytterligare tio personer från de olika stiften och superintendentskapen.[1]

Landtmarskalken mottog prästerna med öfliga försäkringar om godt förtroende, framställde frågan om testamentet med de hufvudsakliga invändningar, som rests däremot, och anhöll att få veta, hvad biskoparne med kleresiet hade beslutit. Biskopen i Linköping svarade, att prästerskapet icke visste så noga döma om sådana politiska ting, och att de nu icke kommit att gifva något bestämdt beslut, utan för att inhämta underrättelse.[2]

Efter några artigheter af landtmarskalken tog därpå å adelns vägnar Klas Rålamb till orda, och begynte utveckla sitt ståndsuppfattning, i enlighet med sitt dagen förut för tredje klassen afgifna votum och med den uppsats, som han själf däröfver hade skriftligen uppsatt.[3] Han förklarade de bägge ståndens öfverens därutinnan, att testamentet borde hållas, så långt det stämde med Sveriges lag, efter hvilken K. M. själf föreskrifvit, att allt skulle rättas. I anslutning härtill åberopade han Landslagens bud, jämte urminnes bruk, i fråga om rådets tagande af infödde svenske män, nämligen riddare och svenner. Furstliga personer droges icke in i rådet, mindre att taga regementet. Men häremot strede, att H. F. D. sattes bland regeringsherrarne, detta också utan föregående meddelelse med riksständerna; och tillika förändrades kollegiets ordning, så att riksens marsk sattes öfver riksdrotsen. Detta kunde leda till, att framdeles skedde flere dylika ombyten, hvilket i längden icke skulle lända dem till godo; mest vore dock att besinna, att furstliga personer aldrig hade kommit i rådet eller fått en sådan ställning, utan fått nöja sig med andra höga gunstbevis; äfven arffurstarne hade måst stanna utanför, huru mycket mer då andre. Slutli-

---

[1] Af den följande öfverläggningen referat såväl i *RAP.* VII s. 62 ff., som i *Präst. Prot.* Öfverensstämmelsen är i det hela god. »Adelns» (=Rålambs) yttranden återgifvas bättre i *RAP,* och slutet af diskussionen — »adelns» fjärde anförande och det följande — finnes blott i detta. — I *Präst. Prot.* är Rålambs namn utsatt.

[2] *RAP.* Enligt *Präst. Prot.* skulle Enander redan nu hafva uttalat och något motiverat sitt ståndsmening.

[3] Man kunde antaga, att Rålamb föreläst eller med papperet i handen hållit sitt föredrag. Men protokollen gifva ingen antydan härom, framställningen lämpas i viss mån efter motparten för tillfället, och deduktionen gjordes muntligen på riddarhuset 14 febr., innan den nedskrefs. Se s. 27 not 3; jfr s. 31 not 1.

gen måste de ock se på sin ed till den unge konungen att hindra hvad som lände honom, riket och regementet till skada och otjänst. De förutsatte förvisso, att H. F. D. skulle vara, hvad han ock vore, en from och gudfruktig herre, men viljan vore föränderlig. När Vår Herre Kristus skulle frestas, skedde det genom ambition. Nu skulle H. F. D. förfoga öfver hela rikets värn och utdela dithörande tjänster; huru skulle det försvaras, om häraf följde något skadligt, som dock i tid kunnat förebyggas? Hertigen vore af ett högt hus och kunde lätt fatta höga planer, han vore deras unge konungs farbroder. Allt detta måste väl öfvervägas, och adeln begärde prästernas betänkande därom.

Biskop Enander utförde närmare desses tankar och gendref adelns framstallda betänkligheter; han framförde därvid i hufvudsak de synpunkter, som föregående dag gjorts gällande i hans stånd. Prästerskapet, sade han, hade icke kunnat märka, att testamentet skulle strida mot rikets fundamentallagar, icke häller trodde de, att det skulle kunna föda så stora faror af sig. Eftersom Karl Gustaf varit en så stor konung, hade han ock förstått, att sådant skulle meddelas riksens råd.[1] H. F. D. hade de icke kunnat anse annorlunda än som en infödd svensk herre, eftersom han vore född i riket af kunglig svensk blod; i detta sammanhang åberopade biskopen äfven hans broders upphöjelse till arffurste[2] och de höga tjänster, hertigen beklädt. Af samma blod som konungen, hade denne rätt till förmynderskapet;[3] och detta och förvaltningen vore förbundna; ingen kunde bättre föra det förra, än den, som hade den senare om hand; här anförde Enander ständernas skrift om den unge konungens tutel, som icke syntes dem kunna skiljas från rikets styrelse. Ifrigt yrkade han, att ridderskapet, som hade bättre förstånd på regementssaker, ville foga så, att fäderneslandet

[1] »Men wij ähre inthet kompne hijt där på, ty aldrig hadhe wij kunnat en sådan hastig casum förmodha.» *RAP.* VII s. 63.

[2] »och då H. K. M:t bleff declarerat till Arffurste här i Rijket, skulle ock thenne niutha(!), som Konungens broder war, besynnerligen effter han war brukat i höghe tiänster i Drotningh Christinæ tidh, war Generalis Gubernator och sedhan Generalissimus i feldt». *Ib.* — *I Ehrensteens Försvar* för testamentet, *UB,* heter det, att liksom Karl Gustaf af samtliga ständerna 1649 och 1650 förklarats för »en naturligh Swensk herre», så kunde icke häller Adolf Johan nekas vara detsamma.

[3] *RAP.* VII s. 63 har blott: »Han är aff samma blodh som Konungen». Jfr emellertid ofvan s. 32.

icke komme i fara. Om inre oenighet skulle tillstöta, så vuxe skadan för stor för att kunna botas. Prästerskapet såge ej någon fara i rangförändringen för drots och marsk; härvid talade biskopen utförligt om hertigens goda sinnelag,[1] som han i lång tid hade erfarit. Genom dröjsmål med regeringens stadgande kunde nu fienderna få tillfälle att göra Sverige skada. Han bad sålunda, att ridderskapet icke ville »spänna allt på det högsta», eftersom fursten icke kunde antagas hota konungen eller söka deras fäderneslands ruin, hälst ju hans regeringsmakt vore begränsad, och han i allt måste handla efter gemensamma rådslag.[2] Detsamma, som man fruktade af fursten, kunde för öfrigt äfven befaras af en annan.[3] Enander slöt med önskan, att Gud ville gifva dem enighetens ande.

Landtmarskalken yttrade åter några skenbart tillmötesgående ord, betygande adelns djupa devotion för testamentet; därpå upptog Kalamb ånyo striden, i det han åter framhöll den svenska lagen såsom regel och rättesnöre, och talade om konungens stora svaghet, när testamentet underskrefs. De funne däri märkliga afvikelser från lagen och kunde väl döma, att de icke skett med full besinning. De orden »vanliga regeringsform» vore öfverstrukna, och landtmarskalken och grefve Nils, som i det yttersta hade varit hos salig K. M., hade icke märkt det ringaste af dennes befallning därom.[4]

Enander genmälde, att prästerskapet icke stort kunde döma, om det skett af misstag; men hvad testamentet beträffade, hade K. M. långt förut tänkt därpå; han ville betyga med ed, att han hade hört talas därom af den aflidne konungen.[5] »Intet har rådet det förstått», blef svaret från adeln. — Biskopen framhöll vidare, att sekreteraren sade sig hafva utstrukit de omtalta orden efter konungens befallning och kunde ytterligare tillfrågas därom. Den förra Regeringsformen vore hvarken införd i drottning Kristinas eller i Karl Gustafs försäkring; icke

[1] »godha humeur». *Ib.*

[2] »Exempel kunna wäl finnas». *Ib.* Detta synes kunna betyda antingen: exempel på att en furste i sådan ställning stiftat olycka kunna väl finnas, men bevisa ej, att så skulle ske nu; eller: exempel på en liknande anordning af styrelsen kunna väl finnas.

[3] *Präst. Prot.*

[4] *Präst, Prot. RAP.* VII s. 64 blott: »och ingen wet hwadhan thet kommer».

[5] För tolkningen af *RAP:s* något otydliga referat jfr ofvan s. 31 och ständernas s. 15 not 1 anförda uttalande 1664.

häller hade den i konung Gustafs tid varit framställd till allas stadfastelse. — Professor Stigzelius hade ett yttrande, hvari han gjorde en distinktion mellan »de gamla formerna» och »denna i regeringens tid»; han synes hafva velat framhålla, att Karl Gustaf vid strykandet af orden om regeringsformen endast afsett 1634 års Regeringsform, icke den lagliga eller häfdvunna ordningen för styrelse eller förvaltning i allmänhet.[1]

Från adeln frågades om den makt, testamentet kunde äga. Enander svarade, att denne konung hade så stor makt som en annan; tidigare Sveriges konungar och i synnerhet Gustaf I och Karl IX hade förändrat ett och annat i sina testamenten och arfföreningar; hvi skulle då detta kungliga testamente disputeras?

Härmed var anledning gifven för Klas Rålamb att gå närmare in på frågan om testamentets natur: adeln bestrede icke konungens makt, utan säge allenast på hvad lag och rätt bunde dem till, och om testamentet skulle stå högre än offentlig rätt. Han gjorde i denna punkt gällande samma åskadning, som han föregående dag framställt för sitt stånd. Skulle testamentet hafva den kraft, som man på motsidan ville tillägga det, så skulle det vara lag, och då måste råd och ständer radslå därom.[2] — Med afseende på hertigens sak hade man exempel af K. M. själf; han hade icke tagit den kungliga värdigheten såsom en utländing,[3] utan han hade först blifvit förklarad för arffurste, i enlighet med hvad drottning Kristina själf sagt: det är hederligare att taga en svensk arffurste än en tysk furste. H. F. Nåde vore däremot af ett utrikes furstligt hus. — Här anförde Rålamb utförligare stadgandet i fjärde kapitlet i konungabalken, att konungen skall med råds råde i Sverige rike sino styra och råda med inföddom svenskom mannom och ej utländskskom, jämte förbudet att taga utföddan i rad, samt åttonde kapitlets bestämmelse, att tolf äga i konungs råd vara af riddarom och svenom. Den som nu uppfyllde dessa villkor, han borde ju immatrikuleras och godkännas med allas offentliga bi-

[1] *RAP.* VII s. 64.

[2] *Ib.* Jfr landtmarskalkens och Rålambs yttranden till borgerskapets utskott *ib.* s. 66 och 68. — I *Rålambs Uppsats, Riksdagsacta,* anföres uttryckligen kap. 4 § 7 konungabalken Landslagen och framställas råd och ständer såsom nu motsvarande »allmogen», hvars ja och godvilja där fordras till ny lag.

[3] »en uthrikes född»(!). *RAP.* VII s. 64.

fall. — Man ville fördenskull förmoda, att H. F. N. icke yrkade på sådan rätt, som sträfvade emot landets rätt och lag, hvilka salig K. M. tagit hänsyn till. Orden om Regeringsordningen lämnade de i sitt värde, liksom frågan, huru de blifvit utstrukna. De hölle den likväl god nog, då ständerna mått väl däraf. Drottning Kristina hade under dess tillämpning kronan utan motstånd, utan testamente. Själfva praxis hade gillat henne, och intet funnes däri författadt, som vore emot lag.

Prästerskapets talman fann det icke lämpligt att upptaga denna Rålambs bevisföring till utförligt bemötande; han hade ju redan ganska ingående utvecklat ståndets tankar, och det hade dock både dagen förut och samma dag öfverenskommits att icke inlåta sig alltför djupt i disputationer. Han svarade i korthet, att han icke talat af sig själf, utan å ståndets vägnar.[1] Af hvad natur och rätt testamentet vore skrifvet, komme icke prästerskapet vid. De omtalta afvikelserna komme dem icke häller vid, och de förstode sig intet därpå, men kunde icke fördenskull döma testamentet vara ogillt. Hvad friheten vidkomme, slutade han med en vändning, som gaf uttryck åt en i politiska strider härdad själfkänsla och medvetenhet om sin rätt, hoppades de ock att vara ett fritt stånd.

Å adelns sida genmäldes, att man ägde fritt tala i saken; men om man nu tege, finge man ock tiga en annan gång. Prästerskapet påmintes dessutom, hvilka irringar som kunde uppväxa af denna disposition. Riksamiralen vore lofvadt att blifva fältherre: om han skulle stötas, så kunde de tänka sig följderna. Riksdrotsen, ja hela rådet skulle draga händerna undan. Man borde i tid förekomma sådana faror, äfven för att icke draga öfver sig träldom och eftervärldens klander.[2]

Enander genmälde, att prästerna icke kunde finna, att friheten skulle förfalla genom testamentet. Hvad drotsens så väl som amiralens förtjänster anginge, så erkände de dem med tacksamhet.

Diskussionen var därmed till ända, och prästerskapets utskott aflägsnade sig, efter ömsesidiga afskedsord: landtmarskalken betonade adelns och rådets enighet; biskopen uttryckte prästernas afsikt att göra, hvad deras stånd tillhörde.

[1] »uthan thet är the andras ordh». *Ib.* s. 65.

[2] *Ib.* Det sista lägger Fryxell, XIII s. 16, omskrifvet i drotsens mun såsom en tidigare förmaning till prästerna. Att detta är oriktigt, framgår till yttermera visso af *Rålambs Uppsats*, *Riksdagsacta*, där faran för träldom och efterkommandes klander också framhålles.

Emellertid hade borgerskapet sammanträdt och fått underrättelse om böndernas och prästernas besök på riddarhuset; därpå blefvo också borgarne anmodade att inställa sig. De ville först undandraga sig att sålunda infinna sig särskildt, men ridderskapet påstod dem hafva begärt det, hvilket de förnekade. Efter öfvervägande affärdades dock ett utskott af tjugofyra personer till riddarhuset.[1]

Rådplägningen inleddes med att landtmarskalken påminde om sammankomstens ändamål, hvarpå borgmästar Prytz efter några inledningsord om borgerskapets sorg och ifver för rikets säkerhet bad adeln meddela sina tankar, som borgarne ville taga ad referendum. Posse utvecklade därefter något närmare öfverläggningsämnet, med vanligt betonande af konungens goda uppsåt och kort anförande af skälen mot furstens deltagande i regeringen, och Prytz gaf ännu en gång uttryck åt sitt ståndS angelägenhet om allas välfärd.

I tvänne längre föredrag gaf därefter Klas Rålamb i det väsentliga samma framställning af frågans beskaffenhet och sakernas läge, som förut inför prästeståndets utskott. Han började äfven nu med det olagliga i hertigens upptagande i rådet och den fara, som hans tilltänkta ställning på grund af den mänskliga viljans föränderlighet skulle kunna medföra: »Gud förbjude, det lättelig ske kunde, att han komme med konungen, som nu ung är, i kompetens!» Han dröjde sedan vid konungens rätta mening, som den hårda sjukdomen hindrat honom att rätt uttrycka; att tolka denna i strid med konungens syfte vore ett obetänksamt verk, blandadt med otacksamhet.

Borgmästar Prytz hade därpå ordet, men yttrade blott i allmänna ordalag, att borgarne gärna såge utredt, hvad råd man skulle bruka för att bättre trygga sig, men att de icke kommit för att själfve uttala sig därom, samt att de nogsamt märkte, att stora skäl anfördes i denna högvisa och berömliga diskurs. Landtmarskalken yrkade visserligen närmare utlåtande, men hans anhållan blef ej uppfylld.

I stället fortsatte Rålamb sin utredning, i det han på samma sätt som förut inför prästerna efter ett afbrott tog upp den

[1] *Borg. Prot.* Jfr *RAP.* VII s. 66; *Präst. Prot.* har ock härom en senare uppgift af ett utskott från borgerskapet. — Om den följande öfverläggningen meddelar *Borg. Prot.* endast, att adeln »mycket subtiligt» förebar åtskilliga skäl mot testamentet, men att borgarne togo allt ad referendum. *RAP* refererar den lika utförligt som diskussionen med prästerna, utan att häller nu nämna Rålambs namn.

andra hufvudafdelningen af sitt ämne med frågan om testamentets natur. Utförligare än gent emot prästerskapets utskott synes han hafva uppehållit sig vid en annan sida af saken, nämligen de löften, som några frånvarande herrar fått om de höga ämbetena. Härvid komme riksamiralen i betraktande, som hade gjort höga och märkliga tjänster; han kunde anse det som en skymf att blifva förbigången och hade nu en här. Äfven andra herrar komme i åtanke, såsom Lars Kagg, Gustaf Stenbock med flere. Hvad för villervalla som kunde följa häraf, kunde borgarne själfve inse. — I detta sammanhang tog han upp frågan om drotsens och marskens ombytta rang, som hade fara med sig och strede mot god ordning, samt skulle väcka stora betänkligheter hos dem, som beklädde sådana höga tjänster. Han erinrade om riksdrotsens förtjänster såsom riksråd och regeringsherre, likaså om de andre herrarnes. Man borde fördenskull hålla enighet — så drog han slutsatsen ur det, han i detta stycke anfört — för att få njuta deras tjänst, då de annars kunde undandraga sig riksstyrelsens tunga börda.

Två gånger uttalade Rålamb i dessa anföranden adelns villighet att gifva hertig Adolf, hvad honom enligt dess mening tillkom: all respekt och ära såsom en furste och konungens broder, samt förökadt underhåll. —

Prästerskapets talman hade icke närmare bemött den senare delen af Rålambs föredrag; Prytz, som endast med artigheter besvarat redan den första, gjorde det så mycket mindre; han nöjde sig med förnyadt beröm öfver adelns högvisa betänkande, och förklarade, att borgarne tänkt sig en förening af ständerna och kunde ej annat än göra det samma ännu. Landtmarskalken framförde därpå ett tack och en slutförmaning att utan hänsyn till hvars och ens privatintressen se på konungens och kronans gagn. Han anhöll ock, att borgerskapets utskott skulle straxt gå till rådet. Därmed togo borgarne afsked, och tre af dem gingo till detta, som emellertid begärde, att hela utskottet skulle infinna sig.[1]

Ridderskapet påmintes af landtmarskalken åter om tysthet, och förmanades att tänka på sin ed och icke låta märkas det

[1] »att the skulle alle komma med ett större uthskått». *RAP.* VII s. 69. *Borg. Prot.:* »När wij nu trädde af Riddarhuuset, blef heela wårt Ståndz uthskickade inkallade til samptel. Rijksens Rådh.»

ringaste, som gåfve anledning till tvist.[1] Därefter blef han med några af adelns utskott kallad till rådet, och berättade här om öfverläggningen med borgarståndet, och att detta bekvämade sig bättre än prästerskapet.

Borgarna hos rådet.

För borgerskapets utskickade framlades i rådet vidlyftigt de förmenta hotande följderna af bifall till testamentet, och de styrktes att hugsa sig väl, hälst rådet vore alldeles tillfreds med ridderskapets mening och för sin del funne den väl grundad.[2]

* * *

Utskott från bönder och borgare hos prästerskapet.

Prästerskapet hade på förmiddagen fatt del af alla adelns invändningar mot Karl Gustafs testamente, och sammanträdde anyo efter middagen för att taga under ompröfning dess skäls värde.[3] I detsamma kom emellertid ett böndernas utskott af sex personer, som uttalade sin ängslan öfver konungens död och fäderneslandets tillstånd samt däröfver, att dennes testamente nu af somlige icke aktades. De berättade vidare, att sex af deras stånd mot sin vilja blifvit intagne till ridderskapet inom lyckta dörrar, och flitigt förmanade att göra ett med detta, samt dessutom tillfragade, om prästerna gifvit dem råd att hålla så hårdt på testamentet; det hade föreställts dem, att de hade föga behof att hålla ett med prästerna, enär desse dock litet gjorde till kronan, medan adeln och bönderna måste draga det svåraste. Bönderna hade svarat, att de icke handlade på prästernas inrådan, utan af sig själfve, med hänsyn till den framlidne konungen. Detta var ock, säger prästerskapets protokoll, så sant, att prästerna i konsistoriet aldrig hade velat gifva bön-

[1] »som gifwer anledningh till wedherwärtighet. Detta rådde han för the andres skull, som inthet hadhe till äfwentyrs altidh bijwistat actionerne.» *RAP.* VII s. 70.

[2] *Rosenhane* säger om de högre ståndens hållning denna dag: »Ridderskapett stodo fast widh deras fattade resolution; Prästerne och Borgharna hæsilerade(!) och wille inte rätt uth mädh, besynnerlighen äffter Bispen i Linkopijng(!) och BorghM: Pryssen, såm förde orden för bäggie Ståndenn, woro Härtighen tilgedan.» — Protokollen visa icke, om adelns eller borgarnes utskott hade företräde hos rådet först — antagligen dock det förra, så att rådets maningar till borgerskapets kunde rättas efter dettas uppträdande på riddarhuset.

[3] Böndernas och borgarnes följande besök hos prästerskapet samt dettas öfverläggning efter *Präst. Prot.*

derna sin mening tillkänna, förrän desse meddelat sin — något som ju icke uteslöt, att de likafullt kunde vara allmogens förnämste rådgifvare och stöd. Bönderna voro nu kallade att gifva svar hos rådet och anhöllo om ytterligare råd och upplysning af prästerna, emedan de satte sin lit till dem såsom sina själasörjare.

Biskopen i Linköping förklarade i fråga om testamentet sitt ståndsmening vara densamma som allmogens, och rådde till enighet samt bön och åkallan.

Sedan kom ett utskott af borgerskapet, som berättade om dess utseddes besök hos ridderskapet och hos rådet. Såsom andraget af adeln nämnde borgarne bland annat, att H. F. D. icke ägde någon tillgifvenhet hos »soldatesken». Af riksens råd hade de förmanats att samma afton fatta beslut, enär rådet väntade utslag då, äfven om det icke skulle gifvas före midnatt. Därtill hade de svarat, att de icke såge, huru de kunde ansvara för att träda ifrån testamentet, emedan de därmed skulle kasta sig och regementet uti ganska stort äfventyr.

Enander sade dem, att prästerskapet ville göra ett med borgerskapet och icke ogärna skulle se, om de ville nu debattera frågan. Då likväl utskottet sade sig icke hafva något uppdrag till detta, lofvade biskopen att delgifva dem prästeståndets tankar efter ytterligare öfverläggning i ständen.

Ny öfverläggning i prästeståndet.

Därefter företog prästerskapet den förnyade pröfningen af testamentet. Talmannen och professor Stigzelius berättade, att rådet sagt testamentet vara tvärt emot K. M:s gifna försäkringar och Sveriges lag, samt framhållit många af de äldste rådsherrarnes samt fältmarskalkarnes frånvaro; och att desse oeterligen göra en sådan förändring, som genom testamentets antagande skulle ske, skulle falla sig svårt.[1] Man genomgick och granskade därpå de inkast mot detta, som på förmiddagen för-

[1] Frånvarande å andra orter voro af rådet: Knut Posse, Lars Kagg, Karl Gustaf Vrangel, Gustaf Bielke, Magnus Gabriel de la Gardie, Bengt Skytte, Schering Rosenhane, Gustaf Otto Stenbock, Hans Kristoffer Königsmark, Gustaf Baner, Lorens von der Linde, Klas Tott, Gustaf Horn, Johan Gyllenstierna, Erik Sparre, Bengt Oxenstierna, Robert Douglas, Harald Stake, Kristoffer Karl Schlippenbach, Sten Bielke, Gustaf Soop — summa 21 frånvarande mot 16 närvarande. — Fältmarskalkar voro af desse Kagg, Stenbock, Königsmark och Douglas; Linde var fältmarskalklöjtnant.

fäktats af adeln och rådet; de finnas till dels i protokollet punktvis anförda jämte framställda motskäl.

Med afseende på konungens försäkring och ed att styra sitt rike med riksråds råde invändes, att detta egentligen gällde rikets styrelse och förvaltning, men icke dess konstitution eller fundamentallags stiftande, därtill riksens ständer hade större makt än riksens råd. Dessutom skulle ju testamentet hafva erhållit en del af rådets samtycke, och att inhämta allas hade tiden icke tillåtit.

I fråga om lagens fordran, att riksens råd skulle vara af riddare och svenner, och hertig Adolfs förordnande till riksmarsk anmärktes först, att marsken icke nämndes i Sveriges lag; vidare, att däri intet vore stadgadt om rikets styrelse under en konungs omyndighet, emedan det förut varit valrike; nu, då Sverige vore ett arfrike, behöfdes därför nödvändigt dessutom en regementsform.[1] Att alla främmande familjer skulle vara stängda från riksrådsämbetet, kunde näppeligen vara lagens mening, då ju praxis visade, att de fått tillträde till dem.[2] — Och samma lag, som nämnde riddare och svenner, visste ej tala om flere riksråd än tolf. När en sådan afvikelse tillåtits i fråga om antalet, hvarför då icke äfven i det, som nu vore i fråga? Slutligen, lagen bjode, att ett riksråd skulle vara infödd svensk, men talade icke om en regeringsperson eller förmyndare, hvilket ämbete här tillkomme.[3]

Det sades, att hertigen icke vore immatrikulerad. Men lagen kunde icke så förstås, att man för att vara af riddare och svenner måste vara inskrifven på riddarhuset, något som icke längesedan först begynt brukas.[4] Fursten vore »eminenter nobilis»,

[1] Nämligen för tider, då konungen vore omyndig, såsom ännu tydligare säges i *Präst. Prot:s* referat af Enanders senare tal till ett adelns utskott (se s. 53 ff.), där Regeringsformen 1634 och Karl Gustafs testamente ur denna synpunkt sammanställas.

[2] Man kunde ju tänka på familjerna de la Gardie, Vrangel, Königsmark, Mörner, Taube, Forbus, Douglas, Schlippenbach, som alla voro företrädda i 1660 års råd. — Icke ens bestämmelsen, att riksråd skulle vara infödd man, hade alltid iakttagits; Douglas, Königsmark och Schlippenbach voro ej infödde. Hugo Blomberg, *Om svenskt statsborgarskap*, s. 48 (1891); Hildebrand, s. 263.

[3] I Enanders not 1 anförda tal heter det, att man här »förnemligen och mehra bör ahnsee officium Regentis än Marschi». *Präst. Prot.*

[4] »Uthi laghen kan intet förståås, att den ähr immatriculerat, som ähr inskrefwen på Riddarehuset, hwilcket icke så långesädhan ähr först begynt.» *Präst. Prot.* — Innebörden af detta i protokollet illa återgifna argument synes icke kunna vara någon annan än den i täxten angifna.

såsom grefvar och friherrar, emedan den högre graden i sig inbegrepe den lägre. Eljest kunde man också vara regent utan att vara riksmarsk och råd.

Äfven den frågan framställdes, om hertigen skulle blifva enskild man vid förmynderskapets slut, och besvarades jakande. Emellertid kunde han sedan antingen behålla generalissimus- och marskämbete, eller på annat sätt försörjas af konungen.

Riksmarskens plats framför drotsen ansågs icke medföra nedsatt värdighet för denne, alldenstund hertigen dessförutan ägde rang öfver riksråd. För öfrigt vore detta blott en ceremonisak och gällde endast furstens person.

Beträffande riksrådens förpliktelse efter sin ed att hålla hand öfver lagen framdrogs åter, att lagen i allmänhet icke hållits så strängt, att icke någon frihet tillåtits, såsom syntes såväl af ökningen af antalet riksråd, som af främmandes upphöjelse till denna värdighet, med annat mera, som förelupe i regementet.

Allmogen.

Ett utskott af bönderna kom nu åter till prästerskapet för att meddela, att deras stånd hade varit hos riksdrotsen grefve Per,[1] där de af denne blifvit för sitt motstånd hårdt tilltalte och hotade, att de skulle akta sina hufvuden; grefve Per hade ock sagt, att om fursten skulle sättas till regeringen efter testamentet, ville riksråden frånträda sina ämbeten, och att bönderna skulle tänka på att svara för all den oreda och skada, som därpå kunde följa. Biskop Enander frågade dem, om de alla svarat enhälligt, ty man hade sport, att de blifvit oense; härom förklarade de, att några, som stått längst bort, hade svarat till hvad de icke rätt hörde; eljest hade de enstämmigt stått fast vid en mening. De hade för öfrigt äfven i rådet blifvit tillfrågade, om de hade tagit råd af prästerna, hvilket de äfven där förnekat.

Biskopen förklarade nu som förut, att äfven prästerskapet ville stå fast vid testamentet, hälst emedan man i framtiden skulle hafva svårt att försvara för den unge konungen, om någon annan regeringsform än detta försöktes med mindre lycklig utgång. Påståendet, att det skulle vara emot Sveriges lag, vore nu pröfvadt och funnet »förmodligen» ogrundadt. —

Om allmogens besök hos rådet gaf detta å sin sida ridder-

[1] »Kom utskott aff Bönderna, huilcke sadhe sigh alle tillhopa aff Bönderna hafua warit hoos H:s Excell:tie Grefwe Per, Rijkss Drotzeten.» *Ib.*

skapet underrättelse.[1] Adeln erfor, att bönderna därvid hade fört sällsamma diskurser. De hade gjort manga svårigheter och velat halla sig vid testamentet och ingalunda gå därifrån; de hade ropat med hög röst, och de hade frågat: »Hvar skola vi få en kung, om denne faller af, efter vi hafva ingen arffurste?» Adeln kunde tänka sig, hvad irringar detta gåfve, och hvad intryck det gjorde i rådet, att bönderna skulle så »alarmera och opponera sig», och hvad de sökte med de orden, hvar de skulle få kung.[2] Rådet förmanade ridderskapet att gå varsamt fram och noga akta sig för olyckor och fördärf. Högsta grundvalen till välfärd vore enighet. Därför hade ock rådet ställt till ridderskapet, hvad det ville göra, och hvad råd man skulle tillgripa, så att man icke oförmodadt råkade i fara, eftersom detta såge bistert nog ut. — Ett så starkt motstånd från de ofrälse och till följd däraf, som det synes, en viss osäkerhet hos rådet voro saker, som naturligt nog uppväckte »en stor alteration» på riddarhuset. Ord föllo för eftergift och för att framhärda i sitt fattade beslut.[3]

Gustaf Bonde och Axel Sparre hos prästerskapet.

Till prästerskapet kommo emellertid Gustaf Bonde och Axel Sparre från rådet, som fann tiden inne att med en sådan beskickning understödja ridderskapets dittills icke framgångsrika bemödanden.[4] De framställde rikets farliga ställning; utomrikes krig, inomrikes split och dröjsmal med beslutet om regeringen. Kunde man icke blifva ense härom, skulle fienden så mycket dristigare taga alla fördelar i akt. Man hade fyra arméer, en i Pommern, de andra på Själland, i Skåne och Norge:[5] blefve

[1] *RAP.* VII s. 70 f.

[2] *RAP.* VIII s. 20, 30 sept. 1660, meddelar, att det »i Götheborg af Almogen blef offenteligen sagdt och talat i Rådet, dheres afseende wara på Hertig Adolph, dher denne Konungen skulle oförmodeligen genom döden afgå». — I *Les Anecdotes de Suede*, s. 75 (1716 års upplaga), heter det, att bönderna i Göteborg sade sig föredraga en man af mogen ålder, som vore i stånd att försvara dem, framför en konung, som vore ett barn. Detta är dock förmodligen blott en vanställning af deras yttranden.

[3] »Här aff upwächtes en stor alteration i Ridderhuset och fölle discurser pro et contra. Här war då rådligit, när wij considerera then fahrlighet aff krigen, som wij nu stå uthi, och låtha wår dessein tryckias.» *RAP.* VII s. 71. — *Rosenhane* säger om bondeståndet denna dag: »Bönderne woro ostadighe; hooss Ridderskapett sadhe dee sigh willia bliffwa widh förra Regimäntz formen, män hoss Rådett wille dee bliffwa widh Kungens testamente.»

[4] *Präst. Prot.*

[5] Hertig Adolfs förra armé i Preussen och trupperna i svenska Östersjöprovinserna äro här ej räknade, kanske såsom aflägsna och mindre betydande.

här oenighet, så vorde han till äfventyrs herre, som hade svärdet. Sitt eget intresse och lif ville de ej akta, men mindes sin ed att efter förmåga afvärja allt skadligt för konungen och riket. Högt att beklaga vore, att icke salig K. M:s lif och krafter hade räckt endast några dagar längre, så att han hade förmått riktigt utföra och i vederbörligt skick efterlämna sitt betänkande om rikets regering. De bägge herrarne uttryckte riksens råds tillgifvenhet och tillförsikt till prästerskapet och förmodade, att det ville med dem vinnlägga sig om fäderneslandets välfärd.

Talmannen tackade rådet för dess ynnest och försäkrade med många höfviska ord om prästernas beredvillighet att söka Guds ära samt sin unge konungs och rikets säkerhet. Han bad å sin sida rådet att för närvarande nöds och det allmänna bästas skull fördraga, om icke allt i detta ärende stämde alldeles öfverens med Sveriges lag i mindre viktiga ting.

Riksråden svarade kort, att man måste se icke blott på nuvarande, utan äfven på tillstundande tider, och så laga, såvidt det kunde med råd och makt afböjas, att de icke råkade midt på hälleberget, då de tänkte undgå sandreflen; och de lade ytterligare prästerskapet på hjärtat att använda all flit till ett önskligt slut.

Utskott af adeln hos prästeståndet.

På rådets utskott följde i samma syfte att påskynda prästerna ett utskott från ridderskapet, bestående af sex personer, som för att vinna tid äskade, att prästerskapet skulle meddela dem sina förslag.[1]

I sitt svar upptog prästeståndets talman de olika invändningarna mot testamentet utförligt till svaromål och vederläggning; denna hans utredning, sådan den återgifves i hans ståndsprotokoll, upprepar i det hela skäl och synpunkter, som nyss förut gjorts gällande vid diskussionen inom detta, delvis också sådana, som redan förut förfäktats af Enander inför adeln, men företer dock vissa skiftningar och ett par tillägg.

I fråga om rätten att göra testamenten och dessas natur häfdade han, att dessa vore »iuris communis», så att de kunde hafva giltighet såväl på den offentliga som privaträttens område. Han erkände, att det kunde medföra någon fara att gå ifrån Sveriges lag, ehuru den i ett och annat ofta förändrades, men framhöll å andra sidan vikten att så bestämma, att konungen framdeles vid sina mogna år skulle gilla besluten, och

[1] *Präst. Prot.*

likaså eftervärlden. I rangspörsmålet sades nu äfven, att den ordning mellan riksråden, som omtalades i Regeringsformen 1634 och nu en tid hade varit bruklig, i förra tider, såvidt prästerna visste, ej varit så strängt iakttagen.

Att riksmarskämbetet skulle af konungen erbjudits Karl Gustaf Wrangel, förklarade Enander vara prästerskapet dittills alldeles obekant; och då riksamiralen såsom sådan ägde ett högt ämbete i regeringen, hyste man det vissa hopp, att han icke skulle misstycka hertigens utnämning.

Slutligen tillade biskopen, att om testamentet icke kunde blifva gillt för furstens vidkommande, borde det icke häller gillas i fråga om änkedrottningen, eftersom det icke mindre kunde sägas vara emot Sveriges lag, så vidt det anginge hennes person, än i det som rörde fursten. Denna anmärkning riktade sin spets mot den inkonsekvens, hvartill adeln syntes göra sig skyldig, då den denna dag från början stillatigande låtit sin gensaga mot drottning Hedvigs deltagande i regeringen falla. —

Till allt detta svarade ridderskapets utskott endast, att det blott hade uppdrag att höra prästerskapets svar och inhämta dess beslut.

Enander hade utförligt framställt och försvarat sitt ståndsuppfattning af stridsfrågorna; var hoppet att öfvertyga motståndarne ringa eller intet, så stärktes dock därmed alltid i någon mån dess egen ställning och utsikt att af sina önskningar genomdrifva mer eller mindre, förutom att ett slags hedersplikt fylldes. I själfva verket hoppades biskopen icke på fullständig seger; fastmera skred han nu till att framställa ett medlingsförslag — det, som med vissa förändringar, och visserligen icke oväsentliga, vardt den provisoriska lösningen af frågan. Han förklarade, att prästerskapet nu icke kunde samtycka till testamentets förändring, helst därför att detta förutsatte författandet af en annan ny regeringsform; till intetdera funne sig prästerna så som sig borde maktige. Riksråden, särdeles de äldre, vore till god del borta, fältmarskalkarne hos armeerna. Ständerna vore alltför fåtaligt samlade för att besluta om ett sådant ärende som det föreliggande. De hade icke häller mottagit någon fullmakt af sina medbröder att besluta däri, hälst emedan ingen hade förut tänkt på ett så oförmodadt sorgefall. Som nu sådana värf kräfde moget betänkande, så tycktes radligt att först låta testamentet gälla på prof intill konungens begrafning och under denna tid så mycket som möjligt sätta det provisoriskt i verk-

ställighet. Riksens ständer skulle därefter vara ursäktade, om testamentet funnits icke kunna efterlefvas; men i motsatt fall skulle det vid begrafningen bekräftas. Om man däremot nu skulle ga ifrån det, kunde bönderna vid hemkomsten beklaga sig, att de icke fått njuta konungens testamente, hvaraf irring i landet kunde yppas genom dem, som kunde säga sig vara för när skedt.[1] Om emellertid någon förändring nu skulle göras, måste den åtminstone nödvändigt ske med änkedrottningens och hertig Adolfs samtycke.

Rådets och ständernas fåtalighet och de senares saknad af tillräckliga fullmakter, som biskop Enander framdrog såsom skäl för sitt nya förslag, funnos äfven inom de andra ständen och rådet lämpliga att anföras vid öfverenskommelsen om en kompromiss, och den förra omtalas äfven i ständernas beslut om riksstyrelsen. Dessa skäl tillgrepos för ögonblickets behof; de närvarande af adel och präster voro visserligen nu afsevärdt färre än vid höstens följande riksmöte, men icke bönderna, kanske ej häller borgarne; och ständerna utgjorde dock en fullständig allmän riksdag, och visade i ingen annan fråga någon tvekan att besluta med en sådans fulla makt, ej häller i fråga om testamentet, innan det blef klart, att ingendera sidans vilja kunde i allo genomdrifvas.[2] —

Äfven borgerskapet mottog samma afton ett utskott från ridderskapet och adeln, som äskade dess slutliga svar. Borgarne förklarade sig liksom förut anse bäst, att alla fyra ständen vid gemensam sammankomst afgjorde saken.[3]

Dagen led mot sitt slut. Från prästerskapet sändes till rådet doktor Zacharias Klingius och tvänne andra för att anhålla om uppskof till morgondagen. De återkommo med rådets bifall och begäran, att prästerna nästa dag klockan 8 ville infinna sig. *Uppskof till följande dag.*

[1] Hertig Adolf, de la Gardie och Fleming?

[2] Om ständernas antal se s. 1 not 1. Riksdagsfullmakter från 1660 finnas i *RA* blott två, bägge från sept. för herredagsmän af allmogen (den ena original, den andra koncept). De innehålla en allmän fullmakt för vid riksdagen framställda ärenden, liksom ock riksdagsfullmakter för medlemmar af prästeståndet 1672 och 1675, af borgareståndet 1607—1664 och 1668, af bondeståndet 1609 och 1644, 1664 och 1672, *ib.* — Gustaf Duvall, medlem af adelns utskott i testamentssaken, i bref till Sten Bielke från Helsingör 20 febr., *Bielk.*, betecknar saknaden af nödiga fullmakter och många riksråds frånvaro såsom af ständerna gifven »excuse» för deras beslut.

[3] *Borg. Prot.*

allesammans, om de kunde gifva slutligt besked, i annat fall i ett starkt utskott — denna uppvaktning kom dock icke till stånd —, och att de emellertid ville hafva noga tanke på sin ed, Sveriges lag samt konungens och rikets välfärd. Denna förnyade maning väckte uppmärksamhet i prästeståndet, som likvisst höll före, att det förgripit sig mot intetdera genom testamentets försvarande.[1]

Samma åstundan om uppskof framställde utsände från borgerskapet hos adeln jämte hemställan om gemensamt sammanträde af ständernas utskott; på det ena som det andra gafs tillmötesgående svar.[2]

Prästerskapet sände ytterligare tvänne af sitt stånd till borgarne för att höra deras tanke om vissa frågor. Det gällde dels, om testamentet kunde med rätta ändras af de nu i Göteborg närvarande, dels om alla ständerna borde sammanträda, innan de ginge till rådet, dels för det tredje förslaget, att regeringen provisoriskt skulle föras efter testamentet intill konungens begrafning. Borgerskapet svarade nekande på den första frågan, jakande på den andra; i fråga om den föreslagna provisionalregeringen efter testamentet tviflade det, att den skulle blifva gillad; det fann därför rådligt, att hertigen till begrafningen hölle sig ifrån regeringen, och att denna till dess blefve hos drottningen.[3]

⁂ ⁂
⁂

Rådet. Rådet var denna dag samladt från klockan 7 på morgonen till klockan 8 på kvällen;[4] vi hafva sett, huru dess och ridderskapets samverkan tog sig uttryck i de budskickningar, hvarigenom de höllo hvarandra underrättade om sina förhandlingar med de andra ståndens; likaså huru rådet hos sig mottog borgerskapets utskott och allmogen och sökte bringa dem på sin och adelns sida, huru det på eftermiddagen sände Gustaf Bonde och Axel Sparre till prästerskapet för att mana på detta, och huru det slutligen medgaf, att afgörandet uppsköts till följande dag. — Emellertid höllos stadsportarna alltjämt stängda, och ingen slapp ut eller in i staden.[4]

---

[1] *Präst. Prot.*

[2] *RAP.* VII s. 71.

[3] *Präst. Prot.*; i *Borg. Prot.* en kort notis. — Bud från prästerna till adeln om sammanträde mellan utskott af ständerna nästa dag kl. 7 funno adeln skingrad. *Präst. Prot.* och *RAP.* VII s. 71.

[4] *Rosenhane.*

Hertig Adolf Johan gjorde med eller utan sina vänners råd försök att göra den myndighet gällande, som han ansåg tillkomma sig: han begärde af stadsmajoren Karl Sjöblad rulla på garnisonen och förbjöd att lämna ankommande postbref till rådet; det kom till ett häftigt uppträde mellan hertigen och kommendanten, utan att den förre i det väsentliga vann, hvad han önskade.[1] Enligt uppgift i en ständernas skrift vid 1664 års riksdag gjorde han anspråk på förmynderskapet ej blott på grund af testamentet, utan ock på grund af sin släktskap med konungen, och sökte tillägna sig större myndighet, än som tillhörde en rikets marsk. Hans uppträdande skulle enligt samma källa hafva bland råd och ständer ökat motståndet mot hans upphöjelse.[2] *Hertigen.*

Drottningen förhöll sig icke häller alldeles overksam: hon sände grefve Nils till rådet och begärde, att salig konungens testamente icke måtte disputeras, samt åstundade veta, hvarutinnan hennes och hennes sons säkerhet kunde komma i fara efter dess bestämmelser; hon visste noggrant besked om allt, som tilldragit sig. Riksråden läto svara, att samtliga rådet skulle komma upp till H:es M., så snart de kunde få fullkomlig *Drottningen.*

[1] *Rosenhane:* »Härtighen præcipiterade sigh, hootade Stadz Maijoren, befalte giffwa sigh rulla på gvarnizonen, förböd leffwerera postbreffwen till Ricks Rådh etz.» — I *HSH.* V s. 225 f. och i Loenboms *Hist. Märkv.*, IV s. 122 noten, meddelas en skildring af uppträdet mellan Adolf Johan och Sjöblad, hämtad i *HSH* från en anteckning från slutet af 1600-talet (se s. 15 not 1), i Loenboms samling från en anteckning af kungl. rådet Erik Lindsköld, meddelad af professor Samuel Älf. Här berättas, att dagen efter Karl Gustafs död hertigen kallat till sig Sjöblad, förklarat, att han efter lag vore förmyndare för sin brorsson, och befallt kommendanten att lämna honom nycklarna till stadsportarna. Då Sjöblad vägrade göra detta utan drottningens och rådets befallning, skall hertig Adolf hafva dragit värjan; äfven den andre drog då sin värja och hotade att möta hertigen som en soldat, hvarpå denne saktade sig. Detta uppträde skulle förmått ständerna enligt *HSH*, eller enligt *Hist. Märkv.* adeln att utesluta Adolf Johan ur regeringen. — *Heiderich, KB*, berättar blott en tvist om postbrefven, förlagd till 13 febr., således samma dag, som *HSH* och Loenbom afse, medan *Roscnhanes* anteckning står under den 15. Att hertigen först tredje dagen framträdt med sina anspråk, synes ej troligt, men sammanstötningar kunna hafva ägt rum på mer än en dag. — Enligt *Heiderich* fick hertigen i fråga om brefven sin vilja fram: två, som sedan ankommo, buros till drottningen; de följande förvarades på henhes befallning obrutna i kansliet, tills beslutet om regeringen fattats.

[2] Se Ständernas förklaring öfver Adolf Johans protestation 25 maj 1664, Stiernman, *Bihang*, s. 399 f., 401 f. Jfr *RAP.* IX. 1664 s. 279 f. (bil. 2, daterad 24 maj), samt *RP.* 1664. I 24 maj e. m. På dessa bägge ställen nämnas utan vidare detaljer hertigens framställda fordringar rörande stadsnycklarnas lämnande till honom, postbrefvens öppnande och senatens sammankallande.

resolution af ständerna, och försäkrade henne, att allt skulle ske till hennes och deras unge konungs säkerhet, så framt ständerna ville följa riksrådets råd; hvarom icke, så hade rådet gjort sin ed tillfyllest och ville vara urskuldadt, om det ginge annat än väl.[1]

* * *

Återblick. Den 15 februari var den stora dagen i kampen om testamentet, då dess fiender och anhängare, med ständig samverkan och fast sammanhållning inbördes å ömse sidor, mätte sina krafter och utkämpade den i hufvudsak afgörande striden. På den ena sidan ser man ridderskapet och adeln med drotsens och rådets beslutsamma stöd söka inverka på de ofrälse ståndén hvart för sig, och först och i främsta rummet på allmogen, som först i sin helhet, sedan i starkt utskott uppkallas på riddarhuset; hvarefter sex af detta stånd åter intagas där inom stängda dörrar, och manas att hällre hålla sig till adeln än till prästerskapet, som bidrager så föga till kronans behof. Sedan kallas hela bondeståndet till riksens råd, där grefve Per råder dess medlemmar att akta sina hufvuden, samt hotar med riksrådens afgång från sina ämbeten, om hertigen sättes till regeringen, och beder bönderna tänka på att svara för den oreda och skada, som kan följa däraf.

För ett prästerskapets utskott, och sedan på samma sätt för ett utskott af borgerskapet, utvecklar Klas Rålamb å ridderskapets vägnar med vältalighet, klarhet och juridisk skärpa de skäl emot testamentet, som han hämtar från Sveriges lag och rikets välfärds kraf enligt hans stands uppfattning; han försummar ej att klart framhålla den möjliga faran från hertigens sida: »Gud förbjude, det lättelig ske kunde, att han komme med konungen, som nu ung är, i kompetens», icke häller att peka på Vrangel, Kagg och Stenbock såsom förmodligen den af Karl Gustaf utnämnde marskens motståndare och rådets och adelns stöd.[2] Borgarståndets utskott mottages ock af rådet, som manar

[1] *Rosenhane.* — Enligt *Heiderich, KB,* skulle rådets hälsning varit något skarpare: det skulle frågat, om drottningen hällre ville se fred och lugn i landet och öfvergifva testamentet, eller förblifva vid detta och se uppror.

[2] *Les Anecdotes de Suede,* s. 77 (1716 års upplaga), säger om Rålamb på tal om hans uppträdande vid riksdagen, att hertigen sökte vinna honom genom stora löften. På denna uppgift grundar sig väl Fryxells, XIII s. 14: »Hertigen å sin sida säges hafva sökt genom mutor vinna Klas Rålamb».

det att ännu samma dag besluta sig, enär rådet, ense med ridderskapet, förväntar ständernas yttrande samma afton, skulle det ock dröja ända till midnatt. Till prästerskapet sändas frampå eftermiddagen Gustaf Bonde och Axel Sparre, som erinra det om rikets arméer i Pommern, på Själland, i Skåne och i Norge: »Blifver här splitaktighet, så varder han, till äfventyrs, herre, som svärdet hafver»; de bedja prästerna se icke blott på stundens, utan ock på framtidens kraf, och att akta sig för en större fara, när de söka undgå en mindre.

Men å andra sidan stå bönderna, med prästeståndets uppmuntran och stöd, i det hela fast i sitt försvar för sin nyss aflidne konungs testamente mot en adel, som de kunna hafva skäl att misstro; de svikta kanhända ett ögonblick under ridderskapets påtryckning, men de dölja i rådet så litet sitt sinnelag, att de öppet fråga med Karl Gustafs unge son och broder i tankarna: »Hvar skola vi få en kung, om denne faller af, efter vi hafva ingen arffurste?» Borgarne undvika hos adeln att skänka dess yrkanden sitt bifall, och gifva hos rådet tillkänna, att de icke se, huru de kunna ansvara för att träda ifrån testamentet. Prästerna slutligen, med sin stridbare förman biskop Samuel Enander i spetsen, upptaga ridderskapets och rådets skäl till utförligt bemötande och sätta hårdt mot hårdt: »Hvad friheten vidkommer, så hoppas vi ock att vara ett fritt stånd.»

Sålunda väga krafterna någorlunda jämnt, och på rådets och ridderskapets sida finner man tecken till oro;[1] dock, detta höga kollegium och detta stånd är det likvisst, som hafva rikets förvaltning och vapenmakt i sina händer; konungamaktens tillfälliga representanter, drottningen och den aflidne konungens broder, hafva ej den ställning eller den förmåga, att de själfva mäkta göra någon betydande insats för sin sak till motvikt. Det är sålunda rimligt, att dagens strid slutar med framkomsten af ett medlingsförslag: biskop Enander hemställer till ett utskott af adeln, att testamentet må tillämpas försöksvis till Karl Gustafs begrafning — möjligen med någon förändring, men denna i så fall med drottningens och furstens bifall —; sedan må det, på grund af vunnen erfarenhet, af fulltaligare ständer bekräftas eller

[1] Se s. 52. — Gustaf Duvall, som själf varit medlem af adelns sextiomannautskott, skrifver ock till Sten Bielke från Helsingör 20 febr., *Bielk.*, att »här har sedt mykett fahrligitt uth, ij dett att dett effterlemnade testamentet aff sådmma wille aldeless gillass»; men »så har liquäl adelen tillijka medh Rikzrådh bracht dett så wijdha, att dett är differerat» o. s. v.

ändras efter behofven. En sådan medlande lösning ligger bakom, när sakens slutliga afgörande för riksdagen uppskjutes till ett samfälldt ständernas utskotts sammanträde följande dag; men det är också rimligt, att den knappast tör blifva så gynnsam för testamentet, som biskopen velat; man ser dess art förebådas af borgerskapets uttalande till prästeståndets ombud sist på kvällen, då de tvifla på, att en regering med testamentets sammansättning kan blifva godkänd, och tillråda en ytterligare eftergift: att hertig Adolf till begrafningen afstår från del i styrelsen. Mot drottningens upptagande bland de styrande hafva motståndarne denna dag icke längre kämpat, eller åtminstone icke öppet — något som biskop Enander också förehållit adelns utsände såsom en brist i följdriktighet.

Rådets och adelns skäl mot testamentet.

De skäl, som af riksdrotsen och Klas Rålamb med stöd och gillande af deras ämbetsbröder och stånd — eller åtminstone dessas flertal — gjordes gällande emot antagandet af konung Karl X Gustafs testamente, äro dels lämplighets- och klokhetsskäl, som åberopa hänsynen till rikets lugn och nytta, dels äro de hämtade från Sveriges lag eller öfverhufvud af juridisk, oftast statsrättslig natur.

Bland de förra märkes främst den påstådda faran af hertig Adolf Johans ärelystnad, som kunde väckas i hans tilltänkta mäktiga ställning som marsk och förmyndare, och varda farlig för hans myndling, den unge konungen. Själfva möjligheten häraf låter sig visserligen icke bestrida; men hertigen hade aldrig visat sådana egenskaper, att den kunde anses sannolik; ej häller röjde han senare en sådan natur; han kände lifligt skymfen att uteslutas ur regeringen, och han drefs däraf till häftiga och utmanande steg; men han lade aldrig i dagen den hänsynslöshet, som skulle fordrats för att vilja och våga tränga en broders son från tronen.

Därjämte hänvisades till de herrars missnöje, som genom furstens befordran till fältherre kunde anse sig förbigångna, eller åtminstone underkastade ett öfverhufvud, som de icke ville lyda: man namngaf Karl Gustaf Vrangel, Lars Kagg och Gustaf Otto Stenbock. Det är svårt att noggrant bedöma, hvad fog denna och liknande antydningar kunde äga. Dock gifver Vrangels senare hållning under året 1660 snarast stöd åt det antagandet, att han skulle med fullt jämnmod upptagit Karl Gustafs bestämmelse, liksom han, då denna kullkastades, lugnt lät Kagg och

de la Gardie täfla om riksmarskposten. Kagg och Stenbock skulle möjligen funnit sig djupare sårade; åtminstone tyckes den förre hafva visat ifver att komma i besittning af ämbetet, då möjlighet yppade sig, och om den senares förhoppningar finnes vittnesbörd af hans egen hand.[1] Men intet gifver stöd åt en förmodan, att någon af dessa trenne herrar skulle varit hugad att för sin egen skull draga svärdet mot sin konungs marsk, om denne af ständerna och rådet i Göteborg blifvit erkänd. Men deras nämnande var på samma gång en hänvisning till maktmedel, som i fall af behof kunde stå till rådets förfogande. Utan tvifvel gjorde emellertid inhemska minnen och utländska exempel — de sista tjugo årens händelser i Frankrike och särskildt i England — föreställningen om möjligheten af inbördes krig äfven i Sverige år 1660 mindre främmande för åtskilliga, som lefde då, än den nu vill synas.[1]

Af mera vikt och värde äro utan tvifvel de grunder, som togos från svensk lag eller härleddes ur allmänna politiskt-juridiska grundsatser. Att konungen enligt gällande lag icke ägde makt att utan ständernas samtycke ordna regeringen efter sin död genom testamente, kunde väl häfdas, eftersom detta onekligen innebar en lagstiftning om rikets styrelse, låt vara endast för en begränsad tid.[2] Prästerskapet[3] åberopade för giltigheten af Karl Gustafs testamente Gustaf I:s och Karl IX:s, hvilka båda enligt dess tro trädt i kraft; men Gustaf Vasas testamente hade erhållit rikets ständers bifall, och Karl IX:s sista af 1605 hvarken iakttogs eller nämndes vid anordningarna för regeringen 1611 — det var i själfva verket långt förut af konungen själf öfvergifvet.[4]

Ständernas bifall kunde således med goda skäl anses erforderligt. Präster och borgare ville emellertid hålla före, att detta villkor var uppfylldt genom den punkt i ständernas skrift om arffurstens hyllning, hvari de hemställde till konungen att för-

---

[1] Jfr kap. IV, inledningen.

[2] Om gränserna för konungens lagstiftnings- och lagtolkningsmakt utan ständerna se *Hildebrand*, s. 253.

[3] Kanhända också borgerskapet. Se s. 34 hänvisningen till förra konungars förordningar, som kunna åsyfta Gustaf I:s och Karl IX:s testamenten.

[4] E. Hildebrand, *Karl IX:s testamente och tronskiftet 1611*, *Historisk Tidskrift* 1895, s. 1 ff. Ständernas samtycke förutsattes äfven för detta. — *Heiderich*, *KB*, och *Ehrensteens Försvar* för Karl Gustafs testamente, *UB*, visa att äfven på 1680-talet föreställningen lefde, att Karl IX:s testamente tillämpats efter hans död.

ordna om dennes »vid all oförmodlig händelse provisional tutel, dess högfurstliga stat och underhåll, med annat mera, som härvid hänger.» Det kunde ju förnekas, och erkändes kanhända icke af adeln, att de sista orden i denna punkt otvetydigt angåfvo rikets regering; sådan var dock de ofrälses åsikt, emedan, som det anfördes i prästeståndet, denna regering vore oskiljaktig ifrån förmynderskapet. Men ännu en invändning kunde resas, äfven om detta medgafs: obestridligen hade ständerna i sin skrifvelse öfverlämnat åt konungen sagda förordningsrätt utan utsagd inskränkning eller uttryckligt förbehåll af någon ytterligare pröfning från sin sida; men man måste väl dock antaga, att förutsättningen därvid var, att denne vid dess utöfning icke skulle öfverskrida af Sveriges lag uppdragna gränser. Ur denna synpunkt blir frågan, om detta genom testamentets bestämmelser skett.

Det häfdades också, att testamentet vore upprättadt utan riksrådets medverkan, hvilken enligt Rålamb jämte ståndernas bifall varit nödvändig för dess giltighet som lag.[1] I Karl Gustafs liksom i Kristinas konungaförsäkran var den förpliktelse utesluten, som funnits i Gustaf Adolfs att ej stifta ny lag eller ändra gammal utan rådets, liksom ståndernas, bifall.[2] Hvad Rålamb till stöd för sitt yrkande åberopar, är också blott Landslagens allmänna förbud mot lagstiftning utan »allmogens» bifall; »allmogen» fann han nu representerad af råd och ständer. Det framgår ej med tydlighet, huruvida han med sitt kraf på rådets medverkan syftat både på dess deltagande i ståndernas beslut såsom främste underskrifvande, och på dess förberedande yttrande, inhämtadt af konungen enligt den allmänna förpliktelsen att styra riket med råds råde. I en något senare statsrättslig handling, där samma tankegång framträder — ståndernas förklaring vid 1664 års riksdag öfver hertig Adolf Johans då afgifna protestation — är detta emellertid tydligen fallet. Ej häller kan afgöras, hvad Rålamb och ledarne af 1664 års ständer ansett rådets rätt att gifva råd gent emot myndig konung innebära, och om han och de möjligtvis fattat den rent af såsom

[1] *Rosenhane* 13 febr. säger ock, att »testamentet inte war formerat äffter Swerighes lagh, äij eller mädh Rickz Rådz Rådhe».

[2] HILDEBRAND, s. 248 ff. — Däremot hade Karl Gustaf i sin *konungaförsäkran*, § 6, förbundit sig att ej förändra något i riket till dess bästa, säkerhet, uppkomst och tarf utan rikets råds råd och ständernas vetskap och samtycke. Denna hans förpliktelse åberopas emellertid aldrig i protokollen öfver 1660 års debatter.

en vetorätt.[1] Prästerskapet vid riksdagen i Göteborg uttalade emellertid såsom sin åsikt, att det egentligen var vid rikets styrelse och förvaltning, som riksråds råd kräfdes af lagen; till fundamentallags författning, heter det, ägde riksens ständer större makt. Denna åskådning, ehuru framställd såsom motsatt Rålambs, är icke häller den alldeles klar; ty prästeståndet frånkänner icke rådet helt och hållet rätt till inflytande vid lagstiftning, men angifver icke, hvari det anser dess deltagande böra bestå — snarast väl dock endast i afgifvandet af utlåtanden om förelagda förslag samt riksdagsbeslutens underskrifvande.[2]

Äfven framhöll det, liksom borgarne, att testamentet var före konungens död uppläst för de tillstädesvarande af rådet och erhållit dessas gillande. Enligt en grundsats, som skarpt häfdades efter Karl Gustafs död inom den provisoriska regeringen, borde väl detta trots deras fåtalighet ansetts formellt bindande både för dem och de frånvarande. Ur billighetssynpunkt kunde ju dock öfriga riksråd i staden göra anspråk på att äfvenledes få uttala sina tankar, så vida tillfälle därtill kunde gifvas. Det uppgifves också, att Karl Gustaf befallt sin broder att morgonen den 13, vare sig han själf då lefde eller ej, än en gång framlägga testamentet för rådet, och detta hos riksdrotsen, eftersom denne för sjukdom icke kunde lämna sitt hus.[3] Men utan tvifvel tänkte han sig ändamålet med detta rådsmöte mindre som en pröfning än som ett erkännande af sina anordningar och den nya styrelsen.

Om påståendet om rådets åsidosatta rätt icke väger alltför tungt, gäller det alltså slutligen att undersöka, huruvida en eller flere af bestämmelserna i Karl Gustafs yttersta vilja verkligen strider emot Sveriges då gällande lag. Rådet och ridderskapet påstå det; präster och borgare göra gällande, att de omstridda punkterna icke sträfva emot svenska lagen »in fundamentalibus» — i dess hufvudstycken eller grundprinciper —, ehuruväl med sträng lagtolkning man kunde finna den genom dem något lämpad efter den farliga tidens kraf.[4] Detta bestridande innebär, som man finner, ett mer än halft medgifvande, om det ock tillika visar hän på en för frågans bedömande ej oviktig omständighet: den dåtida svenska författningens relativa obestämd-

[1] Rålambs uttalanden: se s. 44 med not 2. — Ständernas förklaring öfver Adolf Johans protestation 1664: se STIERNMAN, *Bihang*, s. 398 f.

[2] Prästerskapets åsikt: se s. 50.

[3] *Heiderich, KB;* se s. 22 not 1.

[4] Se s. 34: *Borg. Prot.* 14 febr.; s. 50 f. och 53 f.: *Präst. Prot.* 15 febr.

het, som kunde medgifva smärre oregelbundenheter, och som också mindre än senare band dess utveckling vid vissa former. Funnos i testamentet afvikelser från Landslagens konungabalk, så funnos sådana, som det påpekades i prästeståndet, äfven i gällande praxis; testamentets ägde de ofrälses bifall — väl också bland adeln fleres eller färres, ehuru desse icke fingo framträda —, och det lider näppeligen något tvifvel, att det fått träda i kraft utan motstånd, äfven af ridderskapet, om Karl Gustafs förordning blifvit uppsatt så tidigt, att hertigen hunnit inträda i rådet och andra anstalter för förmyndarstyrelsen vidtagas, medan konungen ännu kunde göra sitt inflytande gällande.[1]

I adelns utskotts uttalande om testamentet, författadt af Klas Rålamb, samt dennes egenhändiga koncept har man den klaraste och utförligaste bevisföringen för ridderskapets och rådets påståenden om vissa testamentspunkters lagstridighet. Dessa punkter äro tre: drottning Hedvig Eleonoras medlemskap i regeringen — enligt Rålamb i regering och råd —, hertig Adolf Johans insättande i dessa, och förändringen med drotsens och marskens inbördes rang. Den första och den andra af dessa tre sägas icke öfverensstämma med de föreskrifter i Landslagens konungabalk, där det heter, att konungen äger styra sitt rike med infödde svenske män och ej utländske, att han ej må taga utfödd man i sitt råd, och att tolf äga vara i konungens råd af riddare och svenner.

I fråga om drottningen anföras i Rålambs koncept de två första af dessa citat, med påpekande att här endast och uttryckligen talas om män. Dessutom åberopas på samma ställe det tionde kapitlet i konungabalken — om drottnings, äfven änkedrottnings morgongåfva —, där, såsom han framhåller, ingen antydan finnes om dennas deltagande i rikets styrelse; skulle sådant nu ske, vore det en ny lag, väl öfverensstämmande med bruket i Frankrike, men icke med svensk sedvänja. Rålamb tager härvid ingen hänsyn till änkedrottning Kristinas deltagande i regeringen efter Karl IX:s död 1611.[2] Detta exempel

[1] Att så ej skedde, berodde tydligen på konungens hopp att tillfriskna.

[2] Se E. Hildebrands s. 61 not 4 anförda uppsats. — Äfven Västerås arfförening och 1569 års arfhyllning stadgade drottningens deltagande i förmyndareregering. Hildebrand, s. 225. Likaså Norrköpings riksdagsbeslut 1604. När Karl IX lämnade Sverige 1605, uppdrog han ock interimsregeringen åt drottningen jämte hertig Johan och rikets råd. *A. a.*, s. 274, 254. Hans testamenten voro i öfverensstämmelse härmed.

kunde visat honom, att en svensk drottning väl kunde deltaga i en förmyndareregering, ehuru hon tydligen icke kunde vara rådsherre. Såsom regeringsmedlem borde hon ju ock kunna deltaga i rådets förhandlingar och äfven där föra ordet; hon var lika litet som konungen, då han så gjorde, därför medlem af denna församling; testamentet tilldelade henne tvänne röster vid votering i regeringen och stadgade regering med riksråds råde, men talade intet om votering i rådet och insatte icke drottning Hedvig i detta; därutinnan vantolkade Rålamb testamentet.[1] — Man lät också snart hela invändningen mot drottningen falla; den afhandlas hos adeln och prästerskapet den 14 februari, men förekommer icke i öfverläggningarna den 15.[2] Drottningens obetydlighet gjorde henne ofarlig och därför en sådan eftergift lämplig. — Per Brahe synes icke i sitt tal till utskotten den 13 hafva betecknat drottningens förmynderskap som olagligt, utan blott som ovanligt, skiljaktigt från det vanliga svenska regeringssättet.

Mot hertig Adolf anmärktes med stöd af anförda ställen i konungabalken, dels att han icke vore svensk, dels att han ej vore svensk adelsman. Han var född i Sverige af en svensk konungadotter, broder och farbroder till svenska konungar, svensk till uppfostran och språk,[3] bosatt och besutten i Sverige och använd i höga svenska tjänster; som svensk kunde han så till vida utan tvifvel anses[4]; men onekligen var han tysk riksfurste. Frågan var alltså, om detta formellt lät sig förena med

[1] Detta sammanhänger med den konstruktion, han i sin uppsats om testamentet gör, i det han där häfdar, att riket vid konungs frånfälle enligt Landslagen har att hålla sig i sin styrelse till lagmännen, hvilka, säger han, nu äro riksens råd. *Riksdagsacta.* Jfr *RF.* 1634 § 65. Det sammanhänger gifvetvis också med minnena af praxis under drottning Kristinas förmyndareregering, då rådet faktiskt hade ej ringa del i styrelsen och skillnaden mellan regeringen och rådet ej alltid iakttogs. Se ODHNER, s. 44 f., 67 f., 137. — Först ständernas förklaring om riksstyrelsen mellan riksdagarna, som uppdrog regeringen åt drottningen och rådet, tillade Hedvig Eleonora två röster i detta. Emellertid synes denna skillnad mellan hennes ställning och hertigens enligt testamentet icke häller hafva varit klar för testamentets försvarare; se biskop Enanders ofvan s. 54 anförda yttrande till adelns utskott.

[2] Frånsedt biskop Enanders s. 54 anförda yttrande.

[3] Hertigens egenhändiga bref till sin förtrogne tjänare Lars Roman och till M. G. de la Gardie, *Steg.*, visa, att han skref svenska som sitt modersmål, utan mera utländska uttryck, än man i allmänhet finner i tidens svenska bref.

[4] Jfr BLOMBERG, *Om svenskt statsborgarskap*, s. 42 ff.

svensk nationalitet; den bejakades af prästerskapet, då det förklarade sig för sin del anse honom såsom svensk, och uppenbart delade de andra ofrälse ståndén samma åsikt.[1] I fråga om hans ställning till Landslagens bud om riddare och svenner var klart, att desse numera i allmänhet hade sin motsvarighet i den organiserade svenska adeln på riddarhuset. A andra sidan var en pfalzgrefves adel visserligen obestridlig. Hertigen var sålunda svensk, och han var adelsman; men svensk adelsman, med säte och stämma på svenska riddarhuset, var han enligt riddarhusordningen likväl icke, och kunde ej blifva det utan naturalisering och därpå följande immatrikulering; i denna punkt kan Rålambs bevisning icke jäfvas.[2]

Att hertigens utnämning till regent och marsk stridt mot Sveriges lag, är emellertid icke därmed bevisadt. Kunde man betrakta honom blott såsom regent, skulle om honom gälla detsamma som är sagdt om drottningen.[3] Nu var han dock därjämte utnämnd till riksens mark och generalfältherre; och ehuru Karl Gustaf hvarken i marskfullmakten eller i testamentet betecknar sin broder såsom riksråd, ansågs dock tydligen af alla marskvärdigheten förutsätta eller medföra riksrådsvärdighet;[4] 1634 års Regeringsform och de adliga privilegierna nämna ju ock uttryckligen de fem höga ämbetena såsom ämbeten inom rådet.[5] Adelsprivilegierna förbehöllo dessutom riksens höga ämbeten och synnerligen dessa fem at infödde svenske män af

[1] Huruvida de tillika ville erkänna honom såsom tysk och sålunda tillerkänna honom dubbel nationalitet, framgår ej; antagligen ställde sig aldrig frågan för dem i sådan form.

[2] Visserligen skulle han såsom son af en inflyttad tysk furste och en svensk konungadotter analogiskt kunnat anses som svensk adelsman i likhet med son af inflyttad utländsk vanlig adelsman och svensk adlig moder enligt *RHO.* 1626 § 9. En sådan uppfattning var kanhända icke främmande för prästeståndet, då det framhöll hertigens börd af svenskt kungligt blod. — Jfr f. ö. BLOMBERG, *a. a.*, s. 49 f.

[3] Det skulle då ock ligga närmare att sammanställa hans regentskap med hertig Johans deltagande i förmyndareregeringen 1611 — nästan blott till namnet, se E. HILDEBRANDS s. 61 not 4 anförda uppsats —; men hertig Johans egenskap af arffurste och riksstånd gifver jämförelsen i hvarje fall ringa värde.

[4] Enligt *Heiderich, KB,* ansåg sig hertigen själf vara af Karl Gustaf intagen i rådet. Se s. 23.

[5] Se *RF.* 1634 § 5; *Ad. Priv.* 1617 § 4. Karl X Gustafs *konungaförsäkran* § 4 förutsätter tydligen samma ordning, ehuru de höga ämbetsmän, som där uppräknas före »riksråd och råd i andre collegier», ej formligen betecknas som medlemmar af rådet.

riddare och svenner; och i Karl Gustafs försäkring voro dessa poster, jämte ridsråds och flere andra, med användning af den nyare termen lofvade at infödde svenske män af ridderskapet och adeln. Bland riddare och svenner enligt Landslagen synes Adolf Johan hafva kunnat räknas utan att äga säte på riddarhuset; men mot sin konungaförsäkran bröt Karl Gustaf alltså ostridigt, då han förordnade honom till rikets marsk. I ständernas förklaring mot hertigens anspråk 1664 anföres ocksa denna, jämte adelsprivilegierna och rikets fundamentallag; äfven 1660 i Göteborg har den varit åberopad.[1] En följd af hertig Adolfs uteslutande ur regering och råd blef emellertid, att uttrycken riddare och svenner samt ridderskap och adel fastslogos såsom under alla omständigheter likabetydande.

Riksmarskens rang och plats öfver riksdrotsen — naturlig nog, då konungarnes broder och farbroder gjordes till fältherre — har Per Brahe enligt tvänne källor betecknat såsom sträfvande emot Sveriges fundamentallag; enligt den ena anförde han därjämte af ålder öfvadt bruk, som ensamt nämnes i en tredje källa.[2]

I Rålambs uppsats heter det, att »drotsens rang är urminnes och således med laga fång nått sin fast- och oföränderlighet»; dess förändring kunde leda till skadlig efterföljd och därmed förvirring och förblandning i ämbeten i Sverige. Farhagan för de skadliga verkningarna synes öfverdrifven, såsom den ock af prästerskapet ansågs, hälst den nu träffade anordningen var rent personlig och tillfällig; talet om laga fång åter visar en inblandning af en privaträttslig synpunkt, som ej står i god samklang med Rålambs egen skarpa åtskillnad mellan offentlig och enskild rätt i fråga om testamentsrätten. — När grefve Per betecknat ändringen såsom stridande mot fundamentallag, har han därmed antagligen åsyftat Regeringsformen af 1634, hvilken Rålamb nöjer sig med att förklara för visserligen aldrig »sollenniter för en lag antagen», men likväl »riksens fundamentallag likmätig», och »aldrig af riksens ständer ogillad eller abrogerad»; kanske ock adelns privilegier och Karl Gustafs

[1] Se s. 49 och STIERNMAN, *Bihang*, s. 399. — Borgerskapets skriftliga svar om regeringen 30 sept. 1660 anför kungliga försäkringar, allmogens Karl Gustafs. *Riksdagsacta.*

[2] Se s. 26 med not 1. — Om tidens obestämda fundamentallagsbegrepp se SAM. CLASON, *Studier i 1600-talets svenska statsrätt. Johannes Loccenius och hans lära om rikets fundamentallagar*. 1—2. *Statsvetenskaplig Tidskrift 1901.*

konungaförsäkran, där de fem höga riksämbetena äfven uppräknas.[1]

Sådana voro de öppet anförda skälen emot Karl Gustafs testamente och särskildt mot hertig Adolfs upphöjelse vid riksdagen i Göteborg. Att därjämte funnos andra, som icke ansågos lika lämpliga att framdraga i debatterna, att striden gällde ej blott den blifvande regeringens sammansättning, utan tillika riktningen af dess politik i sådana stycken, som för de skilda ständen voro af vikt, är ett antagande, som knappast tarfvar bevis. De människor, mellan hvilka den fördes, voro ej blott utrustade med abstrakta politiska ideal och aktning för lagbud, utan också i mycket drifna och bundna af mångahanda andra intressen, kända från föregående och från följande tider. Utan tvifvel hoppades de ofrälse att i hertigen såsom medlem af regeringen finna ett skydd mot ett adelsregemente, fördt alltför mycket med adelns särskilda önskemål för ögonen; och väl möjligt är, att en del af adeln genom hans uteslutande bland annat ville ställa sig tryggare mot vissa misshagliga kraf af ekonomisk art.

* * *

16 febr. Den 16 februari sammanträdde ständen anyo hvart för sig för att bestämma om sin förestående gemensamma sammankomst.

Adeln. Adeln mottog från prästerskapet förfrågan om platsen för denna, och inhämtade därpå rådets tanke därom; detta uttalade sitt gillande af konferensen och föreslog, att den för utrymmets skull skulle hålla »i kyrkan»; men på samma gång förklarade riksdrotsen med rådet, att de aldrig skulle träda ifrån sin förra mening eller foga sig efter de andra ständernas motsatta åsikt.[2] Adeln å sin sida höll före, att ehuruväl den stode fast vid sin mening, tycktes det vara mödan värdt och väl kunna tålas, om

[1] I ständernas förklaring mot hertig Adolf 1664 säges de höga ämbetenas rang grundad uti H. salig K. M:s försäkring och adelns privilegier. STIERNMAN, *Bihang*, s. 400. — Se *RF.* 1634 § 5; *Ad. Priv.* 1617 § 3; *Kon. Förs.* 1654 § 4.

[2] *RAP.* VII s. 71. — »Där efter giordhe Secret. Behm sin eedh, efter man så myckit bättre och förtroligare kunde hafwa att förtroo honom i hemlighe conferentier.» *Ib.*

man för tillfället kunde finna någon medlingsutväg för större säkerhets skull.[1] I kyrkan ansågs icke nödigt att utlåta sig vidlyftigt, utan blott att yrka på enighet och förehålla de andra alla hotande faror. Detsamma skulle framhållas för hertigen, och man väntade, att han skulle lämpa sig därefter, blott han icke finge det intryck, att man hade beslutit att utestänga honom från regeringen — — tydligen den framtida efter Karl Gustafs begrafning.[2] — Ridderskapet har kanske också på ett eller annat sätt meddelat sig med drottningen.[3]

Prästerskapet.

Prästerskapet hade till en början mottagit ett böndernas utskott, som önskade råd, på samma gång som de uttalade som sin egen tanke, att testamentet borde gälla försöksvis till begrafningen, med fursten som den förnämste af regeringsherrarne.[4] De voro alltså redan underkunniga om sakernas närvarande läge. Biskop Enander framhöll i sitt svar, att man för uppskof med det slutgiltiga afgörandet kunde hafva ett föredöme i antagandet af 1634 års Regeringsform först två år efter Gustaf Adolfs död.

Prästerna började därefter diskutera frågan om interimsregering och testamentets bestämmelser, hvarvid bland annat sades, att konungen icke kunde tros genom detta hafva velat till förfång för ständernas fria val bereda fursten väg till kunglig makt i händelse af sonens död. Öfverläggningen afbröts af ett borgerskapets utskott, som meddelade, att adeln erbjudit ståndet

[1] Att ställa denna adelns mening i motsats mot rådets och drotsens, så som CARLSON gör, II s. 120, är icke nödvändigt; hvad rådet bestämdt afvisade var sannolikt blott testamentets godkännande och hertigens mottagande i regeringen. Dock inhämtade ridderskapet än en gång rådets betänkande, innan det antog de ofrälses uppskofsförslag.

[2] »såsom wij hadhe excluderat honom uhr Regeringen eller så sluthit.» *RAP.* VII s. 72. — Härvid sades äfven, att Karl Gustaf såsom arffurste icke velat bekymra sig det ringaste om regeringen eller rådet. *Ib.*

[3] »Här infaller en särdeles discurs, hållen medh K. M:tt Drotningen. *Ib.*, med not: »Här följer en större lucka i texten». — Kanske skulle här införts berättelse om en utskottsbeskickning från adeln till Hedvig Eleonora. Så har FRYXELL, XIII s. 18, förstått stället. Men sammanhanget, särskildt de närmast föregående orden: »men Hans S. K. M:tt sielfwer sadhe (!)», göra det äfven möjligt, att »diskursen» betecknar ett åberopadt samtal mellan drottning Kristina och Karl Gustaf som arffurste, hvilket THAM, I s. 31, alternativt sätter i fråga. En lucka i protokollet för en sådan sak förefaller dock något egendomlig.

[4] *Prast. Prot.*

ännu en särskild konferens, hvilket detta dock afböjt. Utskottet tillrådde för öfrigt att låta testamentets giltighet vara oafgjord till begrafningen.

Efter dess bortgång upptogs åter frågan om sättet och formen för interimsregeringen, hvarvid hvars och ens votum efterfrågades. Alla voro ense därom, att drottningen med riksens råd skulle förestå regementet, hvilket biskop Enander också strax förut inför borgarne gillat. Men om furstens ställning rådde olika tankar; för att ingen vanära skulle ske honom, ville somliga, att han skulle hafva befäl öfver krigsmakten; andra hade kanske samma tanke, då de yrkade, att han skulle behålla ettdera generalissimus- eller marskämbetet; andra ansågo fortfarande, att han omöjligt kunde uteslutas ur regeringen; åter andra föreslogo, att fursten skulle vara drottningens, tydligen enskilda råd, medan hon med senaten regerade. Det påmindes om vikten af rådets samtycke till afgörandet. Huru drottningens regering med rådet i allmänhet uppfattades, är ej angifvet; men åtminstone från något håll uttalades, att hon skulle själf hafva två röster. Någon tillade, att det borde vara det gamla rådet,[1] och att fursten under tiden skulle vara enskild person; en annan ville, att han likväl skulle vara förmyndare. Beslutet vardt att hålla sig vid testamentet så långt som möjligt; om detta icke tillätes, skulle drottningen med riksens råd regera, dock utan att detta skulle vara någon slutgiltigt insatt regering,[2] och utan att någon skymf tillfogades Adolf Johan.

Ståndernas utskott i Tyska kyrkan.

Därefter samlades de fyra ståndén i Tyska kyrkan, adeln företrädd af sitt sextiomannautskott, prästerskapet af ett utskott af fjorton personer af vanlig sammansättning,[3] och borgerskapet af trettio ståndets ledamöter. De tillstädesvarande bönder-

[1] D. v. s. att de på Karl Gustafs dödsdag nyutnämnda riksråden icke skulle träda i tjänst.

[2] »doch så att ingen Regering wore.» *Präst. Prot.*

[3] Dess medlemmar voro: biskop Samuel Enander (Linköpings stift), biskop Johannes Christophori (Skara d:o), professor Laurentius Stigzelius (Uppsala d:o), doktor Ericus Emporagrius (hofpredikant och pastor primarius i Stockholm), Benedictus Figrelius (Linköpings d:o), Andreas Omenius (Skara d:o), Petrus Grubb (Strängnäs d:o), Johannes Gezelius (Västerås d:o), Amber nus Lindelius (Växiö d:o), professor Abrahamus Thauvonius (Åbo d:o), Arvidus Forstadius (Viborgs d:o), Olaus Cathonius (Kalmar superintendenti), Andreas Kilander (Karlstads d:o), Andreas Arctman (Härnösands d:o). *Präst. Prot.* — Göteborgs superintendenti var alltså enligt detta icke representerad.

nas antal är ej kändt. — Biskop Enander tog upp psalmen: »O Herre Gud i himmelrik», och alla föllo efter dess afsjungande på knä till tyst bön.[1] *Beslut om interimsregering.*

Landtmarskalken Gustaf Posse inledde därefter förhandlingarna med ett tal, hvari han som vanligt erinrade om inbördes förtroende, och åberopade föregående meddelelse till bevis för att ridderskapet på H. M:s döda mull endast sökte bevara sin vördnad och troskyldighet gentemot sin salige konung, drottningen, sin unge konung och fäderneslandet, samt hvars och ens rättfångna frihet. Slutligen uppmanade han de andre att gifva sin mening tillkänna.[2]

Härpå förklarade biskop Enander efter vederbörlig inledning, att prästerskapet icke hölle orådligt att skjuta upp saken till den kungliga begrafningen, och anförde de härför förut i hans stånd andragna skälen: främst dess fåtalighet och saknad af behöfliga fullmakter; särskildt vore de fleste biskoparne, och synnerligen de äldste, borta, så att prästerna icke såge sig kunna för sina medbröder och efterkommande försvara någon förändring af testamentet strax efter konungens död. Frågan om interimsregementet hänsköt han till rådets och adelns betänkande.

Å borgerskapets vägnar började äfven borgmästar Prytz med artiga tacksägelser för ridderskapets höga gunst, som föregående dag undervisat dem om riksens rätt och frihet. Äfven han ordade vidare om svårigheten att afgöra saken nu strax, om sina medbröders ringa antal och brist på nödig fullmakt, och styrkte likaledes till uppskof med det slutliga afgörandet till konungens jordafärd. — Prytz påminde dessutom, att man borde meddela sig med fursten i saken.[3]

Böndernas talman Per Eriksson yttrade sig i samma riktning: beklagade konungens frånfälle, ursäktade bönderna, som vore alltför få till vidare betänkande, förklarade, att de litade till riksens råd och de andra ständerna, samt förordade uppskofvet. — Hvad bönderna hade lofvat till krigsväsendet, tillfogade han, det skulle de hålla.

[1] Sammankomsten skildras såväl i *RAP.* VII s. 72 ff. som *Präst. Prot.* och *Borg. Prot.* *RAP* återgifver ganska utförligt talmännens inledningstal, men behandlar mycket knapphändigt återstoden af sammanträdet.

[2] *RAP.* — *Borg. Prot.* nämner en smula ironiskt Posses förklaring, »huru förtroliget och confidenter wij hade intaget dheras mening, och hwad uprichtigheet dhe däruthinnan hadhe brukat att uptäckia oss deras sentimenter.»

[3] *Präst. Prot.* — Säkerligen afses meddelande efter fattadt beslut, som äfven skedde.

De ofrälse ständen hade sålunda icke uttalat sig om den önskade provisoriska regeringens inrättning. Landtmarskalken ville, att de skulle utlåta sig mera ingående; han utvecklade vidlyftigt faran af fiendernas anslag, synnerligen när dessa erfore konungens död.

Därmed skildes utskotten åt på hvar sitt håll i kyrkan.[1] Ridderskapet inhämtade rådets bifall till uppskofsyrkandet, och askade därefter ånyo de andra ståndens närmare yttrande. Dessa visade sig emellertid lika angelägna att först höra motpartens bud, för att därefter kunna bestämma sitt eget; men adelns representanter föreburo, att som de först nu vore öfvertalade till eftergift, hade de ej haft rådrum att betänka sig nogare. Om sämja och endräkt åkallades därpå Gud med afsjungande af en psalm.

För att komma till ett afgörande befanns nödvändigt att utse ett mindre utskott af sex personer från hvart stånd jämte landtmarskalken och talmännen, som steg upp på en läktare till särskild öfverläggning.[2] I detta kom man efter utförligt samtal till enighet. Testamentet skulle hvila intill Karl Gustafs begrafning, och då först stadgas om regeringen och förmynderskapet under den unge konungens omyndiga ar. Under mellantiden skulle badadera föras af änkedrottningen, dock icke i kraft af testamentet, utan af ständernas fria val, samt tillika med henne riksens råd, som näst drottningen skulle underskrifva alla bref angående rikets styrelse och förvaltning; detta att förstå om dem, som i hvarje fall vore tillstädes.[3] — Denna öfverenskommelse godkändes af ståndens större utskott.

[1] *RAP.* VII s. 75, som fortsätter: »Och befann sigh H. Landtmarskalken hos hwart uthskåthet, medh godhe discurser till samman knippat eenighet (!), alt med the formular och ordesätt, som förr wore moveradhe. — Där medh kom thet så widt, att alle föreenthe sigh» etc. (redogörelse för beslutet). — Här omtalas således hvarken adelns beskickning till rådet eller det mindre utskottet, som sammanträdde på läktaren. Härom upplysa *Präst. Prot.* och *Borg. Prot.*, det senare här det utförligare.

[2] Prästeståndets medlemmar däri voro: Enander, Johannes Christophori, Stigzelius, Emporagrius, Gezelius, Thauvonius, Grubb. *Präst. Prot.* Denna uppgift visar, att talmännen ej inräknas bland de af *Borg. Prot.* nämnde sex af hvarje stånd. — Enligt den sammandragna berättelsen i *Präst. Prot.* skulle förslaget om ett mindre utskott framställts af landtmarskalken redan före adelns beskickning till rådet.

[3] »Drottningen regerar under detta jnterim icke vigore testamenti, uthan liberæ electionis et suffragiorum», heter det i *Präst. Prot.*; »Drotningen kundhe blifwa wed Regementet med Riksens Rådh, non vi et vigore testamenti, sed

Ståndernas utskott hos rådet.

Därpå begåfvo sig dessa till det hos riksdrotsen samlade rådet, och tillspordes här af drotsen om sin mening.[1]

Ståndens talmän afgåfvo sedan på vanligt sätt i tur och ordning sina yttranden. Landtmarskalken betecknade det träffade afgörandet som en utväg, lämpad efter tiderna, hvarför ridderskapet hade gått in på de andra ståndens förslag. Enander anhöll särskildt, att brefvens underskrift under interimsregeringens tid skulle ställas i H. M:s namn, och dettas höga värde aktas; han framhöll därjämte, att hvad som nu skedde borde väl uttydas för hertig Adolf. Prytz betonade bland annat, att den unge konungen borde väl uppfostras, och hoppades, att han måtte hållas i tillbörlig vördnad. Bondetalmannen framhöll i sitt anförande bland frånvarande herrar riksskattmästaren Magnus Gabriel de la Gardie.

Per Brahe svarade med tack för, att man sett på fädernes-landets välfärd och enat sig om en mening. Han hade gärna önskat, förklarade han, att testamentet hade öfverensstämt med rikets stadgar och deras ed; därefter upprepade han de för uppskof med det definitiva beslutet därom anförda skälen; han upprepade desslikes det nu fattade beslutets innehåll på ett sätt, som utskotten på tillfrågan gillade. – Om konungens uppfostran, yttrade han vidare, hade Karl Gustaf uttalat, att den skulle förestås af drottningen; rådet ville emellertid så i detta som annat gärna biträda henne. Efter talmännens begäran lofvade han, att rådet icke skulle tröttna under regeringsbördan, ehuru några af riksråden vore åldriga, så han själf, som länge låtit bruka sig i krigiska som fredliga tider och annars hällre hade orsak att söka ro.[2] Deras mål skulle vara Guds ära, konungens välfärd samt rikets och allas deras säkerhet och frihet.

legum et statutorum Regni ad interim» har *RAP.* VII s. 75. Att det förra är det riktiga, visar såväl *Präst. Prot:s* som *RAP:s* redogörelse för det följande sammanträdet inför rådet; därmed stämmer ock det skriftligen uppsatta beslutet (se s. 79). — »Rikets lag och stadgar» kunna hafva nämnts som rättesnöre för den provisoriska regeringens styrelse.

[1] Vid detta sammanträde hos rådet fördes på dettas befallning protokoll af statssekreteraren Behmer och riddarhussekreteraren Kempensköld. *RAP.* Den förres synes ej vara bevaradt; den senares *ib.* VII s. 75 ff. Dessutom uppgifter i *Präst. Prot.* och *Borg. Prot.* — *Borg. Prot.* säger, att »wij alla tillsammans» gingo till rådet; *Präst. Prot.* nämner »ett utskott aff alle 4 Ständerna». Meningen tör vara densamma.

[2] »thet skulle wara hans högste åtrå och thet störste beneficium, som the godhe herrar wille honom unna och bewijsa. *RAP.* VII s. 78.

Drottning Hedvig borde emellertid underrättas om beslutet, hvarvid man skulle lofva henne all den ära och respekt, som tillhörde en drottning; han gjorde sig viss om hennes liksom om hertigens samtycke. Något särskildt förslag till den senares förmån fann han för närvarande icke lämpligt; om han vid konungens begrafning komme in uti regeringen, vore han därigenom hederligt försedd, i annat fall kunde han då försörjas med ett tjänligt underhåll.[1] — Detta allt kunde tillbörligen författas i en skrift till mera säkerhet, och ytterligare införas i riksdagsbeslutet. Drotsen slöt med önskan om Guds medverkan och hjälp.

Drottningen och hertigen underrättas.

Till drottning Hedvig Eleonora affärdades omedelbart därefter utsedde af råd och ständer, i hvilkas namn Gustaf Bonde meddelade henne hvad som skett, en underrättelse, som drottningen mottog med tack för att de betrott henne regeringen och löfte att använda all möjlig flit till rikets bästa samt att visa sig hvarjom och enom bevågen.[2] Äfven till hertig Adolf sändes ett par riksråd och några af ständerna. Ordet förde Erik Fleming, som dock, förmodligen af höflighet, ej utlät sig tydligare, än att hertigen kunde tro sig hafva fått del i regeringen. När han tackade rådet och ständerna för att han skulle få sätta sin hand under brefven, måste därför Fleming rätta hans misstag. Hertig Adolf förklarade sig därpå liksom drottningen öfvertygad, att ständerna blott eftersträfvade rikets säkerhet, och sade sig tillfreds med hennes behag, i betraktande af att det nu icke skickade sig att väcka split i riket, när man hade så många yttre fiender.[3]

* * *

Beslutets betydelse.

Den afgörande sammankomsten mellan ständernas utskott hade alltså aflupit så, som borgerskapet hade förutsett: hertig Adolf Johan hade icke erhållit del i den provisoriska regering, som nu skulle styra landet intill Karl Gustafs högtidliga begrafning och den riksdag, som vid denna borde sammankallas. Men

[1] Om hertigens »contentement» blott i *Präst. Prot.* Där ock uppgiften om Karl Gustafs yttrande om sin sons uppfostran.

[2] *Präst. Prot.* 17 febr.: berättelse af superintendenten Brunnius. — Korta notiser i *RAP.* och *Präst. Prot.* 16 febr., mera i *Borg. Prot.*

[3] Notis i *Borg. Prot.*, berättelse i *Präst. Prot.* 16 febr. — *Rosenhane* s. d.: [beslutet] »notificerades H: K: M:tt såsåm och Härtighen, hwilkän inte war wäl till fridz: däck bleff där widh.

så mycket hade testamentets anhängare vunnit, att frågan om dettas giltighet lämnades fullständigt öppen till samma tid, och att åtminstone änkedrottningen i hufvudsaklig enlighet med dess föreskrift, ehuru icke i kraft däraf, inträdde bland de regerande såsom ordförande i rådet med tvänne röster. Icke dess mindre innebar utgången för dess motståndare en högst betydande framgång. Af den obetydliga och osjälfständiga Hedvig Eleonora hade de icke något målmedvetet och fast motstånd att frukta. Makten låg intill nästa riksdag i rådets händer, och i regeringen skulle drotsen Per Brahe i verkligheten intaga den främsta platsen. Rådets allra flesta medlemmar hade under de förflutna dagarna — må vara efter någon tvekan i begynnelsen hos en del af dem — slutit sig fast tillsammans kring honom. Herman Fleming, hertigens anhängare,[1] kunde törhända varda besvärlig nog och få någon eller några med sig, men af sitt riksskattmästareämbete hade han emellertid icke kommit i besittning; med det slutgiltiga ordnandet af regeringen var äfven de lediga riksämbetenas besättande uppskjutet till framtiden. Lyckades Per Brahe och hans vänner draga på sin sida de frånvarande af rådet, särskildt riksamiralen, riksskattmästaren och befälhafvaren öfver hären i Norge, Lars Kagg, så att splittring inom rådsregeringens egen krets undvekes; lyckades denna sedan att väl lösa sin stora och svåra hufvuduppgift: att skaffa Sverige hederlig fred med sina många fiender eller åtminstone de viktigaste af dem; lyckades den samtidigt bevara lugnet inom landet, hålla den af gärder, utskrifningar och adelns dagsverken betungade allmogen vid godt mod och gifva den lättnad eller hopp om lättnad — då var det god utsikt för, att regeringen äfven framdeles, för hela omyndighetstiden, skulle komma att stanna hos dem, som nu blott tills vidare hade fått den öfverlämnad ensamt till sig. Beslutet i Göteborg satte dem i den gynnade, den starkare ställningen; det kom till stor del an på dem själfva, om de skulle kunna bevara och befästa den.

Dock, ännu återstod detta att se, och motsidan behöfde icke på förhand gifva spelet förloradt. Man kunde ännu icke veta, hvilken hållning Vrangel, den aflidne konungens svåger de la Gardie och andra skulle komma att intaga. Det var ingen orim-

[1] *Rosenhane* 17 febr. betecknar Herman Fleming som hertigens *ende* anhängare bland adeln. Uppgiften kan ej tagas efter bokstafven, men visar Fleming såsom den naturligt nog mest framträdande af Adolf Johans adliga vänner.

lighet att motse en eller annan tvist eller söndring bland de regerande och deras anhängare. Fredsverket var svårt, och dess växlingar och öden kunde gifva mycket olika uppslag för den inre politiken och utvecklingen. I den inre styrelsen var det icke häller någon lätt uppgift att tillgodose mångas delvis stridiga intressen: högadelns och den nya ämbetsadelns, städernas, böndernas, donations- och förläningsinnehafvarnes och reduktionens anhängares. Uppmärksamhet, klokhet, rörlig verksamhet på hertig Adolfs och hans vänners sida kunde begagna och förbättra gifna tillfällen att stärka sin ställning och bereda dem utsikt att vid den stora kraftmätningen vid nästa, icke alltför aflägsna riksdag gå segrande ur striden och bringa Karl X Gustafs testamente till heders, om icke i allo, så åtminstone delvis.

* * *

Beslutets uppsättande och underskrifvande.

Ständernas beslut om rikets styrelse intill nästa riksdag uppsattes skriftligen af statssekreteraren Daniel Behmer.[1] Den 17 februari uppläste denne det hos prästerskapet; det fick icke afskrifvas, utan skulle genast därefter föreläsas i borgarståndet.[2] Här anmärktes ett i skriften användt uttryck, att konungen på grund af sitt hastiga franfalle icke haft radrum att meddela ständerna testamentet; ett skäl, som af ståndet aldrig var brukadt och hvars användning det icke gärna såg. Dessutom påmindes om iakttagande af de orden, att man läte testamentet hvila och hölle det i sitt högsta värde.[3] Prästerna rådförde sig med borgarne i saken genom tvänne utsände, som äfven förde dess talan hos Behmer. — Efter middagen blefvo två präster och två borgare uppkallade till drottningen; af prästerskapet gingo superintendenten Brunnius och professor Stigzelius. Sedan Behmer

[1] *RAP.* VII s. 80. *Borg. Prot.*

[2] *Prost. Prot.*

[3] *Borg. Prot.* — I konceptet till ständernas förklaring om riksstyrelsen bland *Riksdagsacta* läsas följande här inom klammer inneslutna satser, som saknas i originalet, och alltså äfven hos STIERNMAN, II s. 1305 rad 9: »Men aldenstundh [Hans Sahl. Kongl. Maij:ttz dödh och hädanfall kom Hans Sahl. Kongl. Maij:tt mächta hastigt och oförmodeligh uppå, att Hans Sahl. Kongl. Maij:tt icke hade efter dess önskan rådhrymme och lägenheet nogh, dett samma för dess frånfall medh oss af Rijksens Rådh och Ständher att nöijachteligen communicera, iämwäl derhoos är händt att] en förnähm och stoor deel» etc. Det inklamrade stycket är i konceptet öfverstruket. — Orden om testamentets hållande i sitt högsta värde finnas redan i detta koncept.

för dessa fyra ånyo föredragit skriften, framställde de sina ståndsanmärkningar mot vissa uttryck, däribland att det vore bättre att fatta slutet kort, nämligen så, att vid jordafärden ville de öfverlägga saken och ändtligen förklara sig, med uteslutande af de orden, att de då ville pröfva, om testamentet vore efter Sveriges lag och alla ständers rättmätiga fria villkor.[1] Skälet var att man ville undvika ett uttryck, som kunde tolkas som ett erkännande af den påstådda stridigheten mellan testamentet och lagen, liksom man icke ville låta det sägas, att det förra i något afseende icke skulle vara riktigt gjordt, för att icke därmed hela konungens sista vilja skulle indirekt kasseras. Dessa påminnelser, som äfven vunno drottningens gillande, tog sekreteraren till föredragning för rådet, och de blefvo vid den slutliga affattningen af beslutet iakttagna.[2]

Ridderskapet och adeln sammankallades denna dag i sin helhet för att förnimma det aftal, hvartill dess utskott kommit med de andra ständen, och som meddelades dem fram på eftermiddagen efter klockan 4, då landtmarskalken kom till dem med utskottet. Han omtalade också, att drottningen själf ville underskrifva beslutet. Härtill lade han den maningen, att hvad man nu förenat sig om, det ville de uttyda så, som vore det allas deras välfärd, och att de som varit frånvarande och kanhända delvis dragit sky af ovetenhet och någon farhåga, nu ville besinna, hvad de säge syfta till allas säkerhet, och icke gå in partes», såframt de ville räknas som ärlige patrioter och adelsmän.[3] — Konceptet till beslutet blef sedermera efter begäran upplästt för adeln, och därvid blef ett och annat erinradt om lydelsen. Landtmarskalken manade flitigt till tysthet, så att icke något utspriddes, som kunde göra det hälsosamma verket stud-

[1] *Borg. Prot.*: »efter Sweriges lag, och annat som där införes.» — Det heter i senare delen af ständernas förklaring, STIERNMAN, II s. 1305, att de låta testamentet hvila till Karl Gustafs begrafning, då allt kan bättre efter H. K. M:s välfärd och fäderneslandets tarf öfvervägas och bringas till utslag. Efter »fädernesslandzens tarff» läsas i konceptet. *Riksdagsacta*, de öfverstrukna och i originalet utelämnade orden: »Sweriges lagh och alle Ständers rättmatige(!) frije wilkor».

[2] *Borg. Prot.* 17 febr., *Präst. Prot.* 18 febr. (berättelse af Brunnius). De anförda skälen i *Präst. Prot.*

[3] *RAP.* VII s. 80. Jfr Posses förmaningar 15 febr. (s. 47 f.). — *RAP* har: the som frånwarandhe *äre*». Kanske är detta »äre» riktigt; ty en förmaning till frånvarande kunde nå dem genom närvarande, och kunde också i verkligheten åsyfta äfven flere eller färre af desse.

sande; han tillfogade, att den som hade lust att vara borta från underskrifningen, »han vare borta allt för ett».[1]

Akten vardt också denna dag underskrifven först af drottningen och rådet och därefter af ridderskapet,[2] samt af prästerskapet följande dag (den 18). Härvid blef prästernas skriftliga förbindelse af den 15 februari att blifva vid testamentet af ståndet upphäfd, såsom numera efter för denna gången träffadt afgörande ändamålslös.[3] Därpå tillkommo borgarnes underskrifter och böndernas namn — de senare alla skrifna af en hand.[4]

Beslutets innehåll.

Rikets ständers förklaring om riksstyrelsen intill nästa riksdag af 17 februari 1660[5] — dagen har ej blifvit ifylld på pergamentet — hänvisar först till Karl X Gustafs död och det däraf följande behofvet af förmyndareregering för riket. Därnäst anföres den aflidne konungens testamente, genom hvilket han gifvit tillkänna sin vilja om sin sons och rikets regering och administration. Men, heter det, alldenstund en förnäm och stor del såväl af riksens råd och höga ämbeten, som ock af andra intet ringa skattande betjänte och ministrar, jämte flere af alla riksens ständer, nu icke äro tillstädes, som dock billigt kunna skattas hafva sitt intresse i en så viktig sak och uti fäderneslandets lycka och olycka, hafva ständerna, med undvikande af otidigt dröjsmål och efter noga öfverläggning, förenat sig om följande beslut. De lämna konungens testamente uti sitt högsta värde och tänka gärna att tillbörligen hedra och vörda det, men de hafva dock skattat säkrast att af anförda skäl låta det hvila

[1] Icke blott vid underskrifningen, utan tills vidare öfverhufvud?

[2] *RAP.*

[3] *Prást. Prot.*

[4] Enligt lektor Petrus Grubbs riksdagsrelation, *HSH.* XXVIII s. 186, tillkommo äfven borgares och bönders underskrifter 18 febr. f. m. — han säger, att den då »aff samptlighe Ständerne bleff underskrefuen». — De bevarade afskrifterna af *Borg. Prot.* 1660 upphöra för riksdagen i Göteborg med 17 febr.

[5] Originalet på pergament bland *Riksdagsbeslut* i *RA.* Tryckt hos STIERNMAN, II s. 1304 ff. — Rättelser till STIERNMAN efter originalet: s. 1304 r. 10 upp. står: sammankallade, läs: hafwe warit sammankalladhe; s. s. r. 7 ned. står: ett och annat, läs: ett annat; s. 1305 r. 2 upp. står: tächtes, läs: täches; s. s. r. 10 ned. står: eräntra, läs: erörtra; s. 1306 r. 4 upp. står: som medh ähre tilstädes, läs: som ähre tillstädes; s. s. r. 6 upp. står: oftas, läs: affattas; s. s. r. 9 upp. står: med Hennes M:tz öfwerskrift och Jnsiegel, läs: medh H. K. M:tz öfwerschrifft och Jnsegel; s. s. r. 11 upp. står: af högstbemelte, läs: offthögstbem:te. — F. ö. som vanligt hos STIERNMAN talrika afvikelser i stafning o. d.

och bero, alldeles som vore det än orördt och ouppbrutet, intill konungens begrafning och jordafärd, då de frånvarande kunna infinna sig och allt efter H. K. M:s välfärd och fäderneslandets tarf kan bättre öfverläggas och bringas till utslag. Utan att för denna gång taga någon hänsyn till detta testamente, och allenast i kraft af sitt fria val, hafva de emellertid, af vördnad för sin förre konungs minne, och i betraktande af drottningens höga kvaliteter och dyrt skattande intresse i sin sons förnuftiga uppfostran och lyckliga regemente, ansökt H:es M. att presidera uti riksens senat och där hafva tvänne vota, samt att samfälldt med de tillstädesvarande af riksens råd föra regeringen. Bref och befallningar skola utgå i den unge konungens namn, alldeles såsom under drottning Kristinas omyndiga år, med H. K. M:s öfverskrift och insegel; underskriften skall ske af drottningen jämte alla närvarande riksråd. — Slutligen meddelas, att som drottningen pröfvat ständernas beslut grundadt på goda skäl, har hon tillika med dem undertecknat detta.[1]

* * *

Åtgärder af rådsregeringen.

Redan den 17 februari, da förklaringen om interimsregeringen blef underskrifven af drottningen, rådet och adeln, skrefvos också bref till alla generalguvernörer och landshöfdingar.[2] Följande dag öppnades stadsportarna, som alltifrån måndagen den 13 hade stått tillslutna.[3] — Rådet var denna dag tillsammans

[1] Regeringens och adelns underskrifter tryckta *RAP.* VII s. 234 f. (bil. I). De visa jämförda med namnen under riksdagsbeslutet *ib.* s. 236 f. (bil. K) och förteckningen öfver närvarande ridderskap och adel *ib.* s. 238 ff. (bil. L), att underskrifningen var allmän. (Siffror se s. 1 not 1.) Äfven Edvard Ehrensteen har undertecknat sitt namn. Af rådet saknas Herman Fleming, antagligen på grund af sin sjukdom.

[2] *Rosenhane.* — *RR.* 16 febr. och följande dagar innehåller åtskilliga notifikationsskrifvelser om konungens död och drottningens och rådets tillträde till regeringen, dock ingen, som angifves ställd till landshöfdingarne.

[3] *Präst. Prot.;* lektor Petrus Grubbs riksdagsrelation, *HSH.* XXVIII s. 186. — *Rosenhane* 15 febr. säger, att ingen släpptes ut eller in i staden; men Margareta Ekeblad i bref till Kristoffer Ekeblad från Hellenö 21 febr. säger sig hafva hört, att några kommit in, ehuru inga ut, och Johan Ekeblad till dens., Göteborg 18 febr., säger sig denna dag före portarnas öppnande hafva talt med öfverste Börje Nilsson (Drakenberg), som samma dags morgon kommit från Norge. *LB, De la Gard.* — Det är i samma bref som Johan Ekeblad berättar om konungens död och tillägger: »dätt haar och intet myket fattas att icke ett inbyrdes buller härutaff opwäxt är, aff många som stracks begynte att sättia op huffwudet, så snart busen war bårte, män gud skee låff att dät nu aldeles är till eenigheet kåmmit».

för att träffa en del nödiga anstalter till rikets och den nya ordningens tryggande: det beslöt att gifva öfverbefälet öfver krigsmakten så i Danmark som i Pommern åt riksamiralen Karl Gustaf Vrangel, förut »lieutenant du roi» i Tyskland, samt att sända grefve Dohna och Klas Rålamb till generalerna och armén på Själland, att förtrösta dem och hålla dem i godt humör, och sekreteraren Wallich i motsvarande ärende till svenska hertigdömet Brehmen. Enligt det för dem utfärdade memorialet erhöllo Rålamb och Dohna tillika uppdrag till Skånes generalguvernör, Gustaf Otto Stenbock, och de svenska legaterna vid fredsunderhandlingen i Danmark, Schering Rosenhane och Sten Bielke; Wallichs ärende var enligt instruktion till hertigdömets regering och viceguvernör, generallöjtnanten Moser. Äfven beslöts att kalla fältmarskalken Kagg till Göteborg från hären i Norge.[1] Hans närvaro hos regeringen kunde vara nyttig såväl för den allmänna ledningen af krigsväsendet och krigskollegiets arbete, som ock möjligen till stöd i andra afseenden.

Sekreterarne och striden om testamentet.

Vid rådssammankomsten den 18 februari föreföll också en händelse, som i sin mån bidrager att belysa den kamp, som utanför ståndens protokollförda öfverläggningar förts om den aflidne konungens förordning och den provisoriska regeringen. Edvard Ehrensteen, som uppsatt och kontrasignerat Karl Gustafs testamente, beklagade sig nämligen inför rådet öfver refendarien för de finska sakerna Tavast, emedan denne sökt förolämpa hans goda namn och rykte.[2] Tavast skulle den 16 hafva sagt sekreteraren Skunk, att enligt hvad han hört hos Ehrensteen skulle samla sig en hop personer, som hade rådplägat om det närvarande läget; ibland dem skulle Daniel Uttermark — ståthållare i drottningens lifgeding — presidera, och de andre sekreterarne, som hade följt konungen, skulle ock infinna sig där, jämte en hop häradshöfdingar. Skunk hade därpå underrättat Erensteen om Tavasts berättelse, hvaraf Ehrensteen blifvit obehagligt öfverraskad, väl vetande, som han sade, hvad

[1] Uppgifterna om rådssammanträdet ur *Rosenhane*. — 19 febr. upplästes i rådet memorial för Dohna och krigs- och hofrådet Rålamb. *RP.* I. Det finnes i *RR.* s. d.; instruktion för Johan Ulrik Wallich *ib.* 18 febr.; bref till Kagg *ib.* 20 febr.

[2] Om denna sak finnes ett särskildt protokoll af Ehrensteens egen hand, inbundet i slutet af *RP.* I; vanliga rådsprotokoll saknas 12—18 febr. Saken omnämnes dessutom af *Rosenhane*.

sådana sammankomster vid sådan tid hade för fara med sig. Efter beslutet om regeringen den 17 hade han beslutit att klaga för denna och för detta ändamål samma dag låtit Tavast komma upp i kansliet, i närvaro af sekreterarne Gyllencranz, Örnstedt, Franc och Skunk, samt frågat honom om grunden för hans uppgifter. Tavast hade förklarat, att dessa grundade sig på en annans berättelse; efter denne andre borde Ehrensteen icke söka, enär denne vore hans förman.

Ehrensteen nekade nu icke inför rådet, att han stundom hade besökt de andre sekreterarne, och att desse stundom kommit till honom, men han bestred, att det någonsin skett i påstådt syfte; han kunde till äfventyrs med dem hafva beklagat det kungliga dödsfallet, och mera grätit däröfver, än talat om något annat. Att han skulle haft Daniel Uttermark eller några häradshöfdingar hos sig, förnekade han bestämdt. Han bad därför, att riksens råd ville låta honom rätt vederfaras, och erbjöd sig för egen del att stå till svars.

Som man ser, var Ehrensteens bestridande ett stycke af ett erkännande; ty att sekreterarne endast skulle hafva fällt tårar tillsammans, var mer än man behöfde tro eller kunde begära. Riksrådet Johan Rosenhane, som i sin dagbok nämner hans försvar mot det utspridda ryktet, att han med andre hållit lönliga sammankomster för att omkullkasta det, som sedan af rådet och ständerna slöts om regementet, tillägger, att dock något sådant varit på färde.[1] Men man visste, att Ehrensteen var en alltför klok och trogen statstjänare för att våga sin ställning på något fortsatt motstånd, och man hade därför icke anledning att afsäga sig bruket af hans erfarenhet och skicklighet. Riksdrotsen begärde fördenskull, att han icke skulle taga saken så ifrigt; man talte mycket in interregno, hvarvid man nu icke behöfde fästa sig; man hade desslikes talt om honom, hvilket han allt föraktade. Sedan äfven grefve Axel Lillie, Seved Bååt och Erik Fleming med allmänt bifall betygat, att de aldrig hört något ondt om Ehrensteen, och drotsen uttalat, att han och de alla erkände honom för en ärlig man, gaf sig denne till freds. Tavast åter skulle enligt drotsens löfte erhålla en föreställning.[2]

[1] Jfr ock *Rosenhane* 17 febr.: »Försten war mal contant och låt förliuda hårda ordh här och där; hadhe några aff prästerskapett, besynnerlighen Biskopen i Linkopijng (!) och D: Erick i Ståckhålm, sambt Borgh M: Pryssen och några secreterare på sin sijdha, män ingen aff Ridderskapett, utan Herman Flämming.»

[2] I *Ehrensteens Sjelfbiografi*, *Sjöholm*, betygar han, att han »uthan weder-

Rådet. Den 20 februari före middagen intogos i rådet de af Karl Gustaf den 12 nyutnämnda riksråden, af hvilka sex voro närvarande, nämligen grefve Nils Brahe, Krister Horn, Svante Baner, Knut Kurk, Gustaf Posse och Jöran Fleming, medan Henrik och Bengt Horn, Klas Stiernsköld och Lorens Creutz icke funnos i Göteborg och intogos frånvarande. Akten försiggick uppe hos drottningen, medan rådssammankomsterna eljest alltjämt höllos i drotsens kammare. Till de fyra, som icke voro tillstädes, beslötos på eftermiddagen vokationsbref, och likaså, att generalauditören skulle söka utväxla generallöjtnanten Henrik Horn, som var krigsfånge i Danmark.[1] Gustaf Posses inträde i rådet nödvändiggjorde ett ombyte på landtmarskalksposten, som han samma dag inför adeln öfverlämnade till sin af regeringen förordnade efterträdare, vicepresidenten i Svea Hofrätt Per Sparre Persson.[2]

Rådet hade under dessa dagar att afgöra, huru man skulle förfara med underskrifvandet af utgående bref, instruktioner och fullmakter. Saken kunde visserligen synas klar på grund af ständernas besluts ord, »att underskriften sker af H:es M. jämte alla närvarande riksens råd», men man ansåg sig i dylikt icke ovillkorligen bunden vid bokstafven. Det bestämdes den 21 efter lång öfverläggning, dock provisoriskt, att sex af de äldste i rådet tillika med drottningen skulle skrifva under, och om desse icke alla vore tillstädes, de yngre efter ordningen i deras ställe. Detta beslut ändrades dock redan följande dag, då drotsen yrkade, att brefven skulle underskrifvas af några närvarande riksråd, likgiltigt antingen fyra, fem, sex, sju, åtta, nio eller flere, ett förslag som vann de öfriges gillande, och som också närmare stämde med ständernas uttryck.[3] — Protokollet upplyser

wärtigheet denne förandringh och conjunctur icke passerade». — här i kanten med Ehrensteens egen hand: »NB. Gr. C. L. och Tavasten» — »fan och them som migh hatade uthan orsaak» — här i kanten med Ehrensteens hand: »men enkannerligen för Testamentetz skull». Tryckt i Loenboms *Anecdoter*, I, där grefve Karl Lejonhufvuds namn är utsatt (s. 81 noten). Om denne och Ehrensteen jfr s. 90.

[1] *RP.* I. H. Horn inträdde dock icke i rådet förrän 13 juli. Strax efter Gustaf II Adolfs död ökades på liknande sätt rådet i enlighet med dennes afsikt med åtta nya rådsherrar. Odhner, s. 39.

[2] *RAP.* VII s. 80 f.

[3] »Hr R. Drotzen proponerade om underskrifningen på brefwen, som j går war discurerat öfwer, och tyckte han, att eftersåsom han är och blifwer mycket swag af detta continuerlige arbete, att då Rådet behagade här efter

ej om anledningen till det första beslutet,[1] men drotsen var äfven då tillstädes och säkerligen den bestämmande. Möjligt kan vara, att Per Brahe från början har önskat att så vidt möjligt häfda de äldres inflytande — och därmed framdeles riksämbetsmännens, enligt vanan i föregående förmyndareregering —, men funnit, att det första afgörandet väckte missnöje, och därför uppgifvit det.[2]

Ännu återstodo några efterdyningar af riksdagens stora strid. Den 23 taltes på riddarhuset något om att man borde antecknat skälen till förändringen af konungens testamente, men däremot invändes, att det vore nog med akterna och protokollet. En del sade, att det vore bättre, om det aldrig hade varit protokolleradt.[3] Det var ett yttrande, som kunde framgå antingen ur missnöje med afgörandet, eller snarare ur någon tanke på möjligheten af en framtida efterräkning.[4]

I en odaterad böneskrift till drottningen från riksdagens senare

åth komma tilhopa hoos H. K. M. Drotningen, och dher sättes ett serdeles bordh, då några af närwarande R. Råd kunna gå och skrifwa under brefwen, och dhet indifferenter, antingen 4. 5. 6. 7. 8. 9 eller flere, och der nogot skulle der uppe debatteras och resolveras, att då een af secreterarne måtte pålegges att communicera med honom, då han will gifwa sitt betänkande, så mycket han förstår. — Detta förslaget kunde dhe andra af Rådhet jntet stort ogilla.» *RP.* I. — Att rådets sammankomster skulle flyttas från hans bostad till drottningens, var säkert icke drotsens verkliga vilja, och det skedde ej häller, så länge han var kvar i Göteborg.

[1] Det refererar nämligen ej den omtalta långa deliberationen.

[2] Den som det tyckes något vresiga tonen i hans senare förslag kunde tyda på dylikt. Man kunde då förmoda, att Gustaf Bonde och Karl Lejonhufvud, som ej voro tillstädes den 21, men väl den 22, nu liksom sedan under höstriksdagen försvarade samtliga rådets inflytande. (Jfr kap. III.) Det vore eljest kanske äfven tänkbart, att man genom att inskränka underskrifningen till några få velat undvika de tvister om oliktänkandes plikt att underteckna, som något senare spörjas. — Närvarande 21 febr.: Drotsen, T. Sparre, S. Bååt, K. Mörner, G. Oxenstierna, V. Taube, P. Ribbing, A. Sparre, E. Fleming, J. Rosenhane, N. Brahe, Kr. Horn, Sv. Baner, Kn. Kurk, G. Posse, J. Fleming, L. Creutz. Af desse saknades 22 febr. Oxenstierna, Baner och Creutz, under det A. Lillie, G. Bonde, K. Lejonhufvud, A. Forbus och Kl. Bielkenstierna tillkommo. *RP.* I.

[3] *RAP.* VII s. 83.

[4] Denna tanke hade visat sig i prästeståndet (se s. 51, 53), och framträdde åter vid beslutet om riksstyrelsen på den följande riksdagen i Stockholm hos präster och borgare (se kap. III). — En dylik tanke är det kanske också, som vållat att Rålambs namn öfverallt utelämnats i *RAP:s* referat af hans yttranden 15 febr.

tid eller dess slut anhåller bondeståndet eller en del däraf att erhålla ett exemplar af konungens testamentsskrift, emedan eljest till nästa riksdag mången herredagsman af allmogen kunde komma, som intet visste därom. Denna begäran kunde icke vara det segrande rådet behaglig och har icke blifvit uppfylld.[1]

Herman Fleming.

Den af Karl Gustaf nyutnämnde riksskattmästaren Herman Fleming, den förnämste anhängaren bland rådet och adeln af hans yttersta vilja, lät den 28 februari genom sin broder, det nya riksrådet Jöran Fleming, inlämna i rådet sin fullmakt på skattmästareämbetet i original, jämte en skrifvelse af samma datum.[2] Som endast nio rådsherrar voro tillstädes, uppsköts emellertid enligt drotsens önskan dennas uppläsning till den 29, då rådet var talrikare församladt, till ett antal af sexton personer. Däri erinrar Herman Fleming om den sjukdom, som någon tid hindrat honom både att uppvakta Karl Gustaf och efter dennes död att inställa sig vid rådets sammankomster, hvarifrån han ock efter utseende ännu en tid varder hindrad. Därefter aberopar han den kunskap, som rådets medlemmar redan dels af konungens muntliga förklaring, dels eljest hafva om den förordning, denne gjort om hans person, hvarvid han genom fullmakten för Gustaf Bonde på presidentämbetet i kammaren liksom med afsikt afskurit de undskyllningar, som Fleming för två år sedan brukat, då konungen erbjudit honom samma ämbete som nu.[3] Han kan nu ej underlåta att före riksdagens slut inlämna sin fullmakt hos rådets ledamöter, och begär deras skriftliga för-

[1] Allmogens supplikation, som det synes original, finnes i *Skokl., Miscellanea,* folio n:o 2. — Att ingen afskrift af testamentet utlämnades, framgår bl. a. af bref rörande Per Erikssons sak i sept. 1660; se kap. II.

[2] Finnes bland *Skrifvelser till K. M.* under Karl XI:s förmyndarestyrelse, *Acta Historica.* Öfver- och underskrift samt tilltal i texten visa dock, att den är ställd till rådet ensamt, icke till K. M. eller till rådet och drottningen. — F. ö. *RP.* I.

[3] Jfr s. 19 not 1. — 12 april 1658 skrifver Herman Fleming till Sten Bielke från Göteborg om sin denna gång gäckade förhoppning »att blifwa mitt af mångom förhaatade och beswärlige embethe j Cammaren qwitt»; 10 dec. 1659 från Stockholm om sin sjuklighet och trötthet på grund af sjukdom och oändligt arbete i många år; han beder Bielke underrätta honom, »om du troor, att iagh skall kunna obtinera min frijheet att sittia i roo och stillheet». *Bielk.* Väl utnämnd till riksskattmästare, yppar han däremot 1660 ingen önskan att draga sig tillbaka; han skulle ju därmed gifva politiska motståndare ökad makt och säkerhet, och själfva det motstånd, som reste sig mot hans tillträde till ämbetet, måste egga honom att icke afstå detta.

klaring, huruvida den hos dem kommer i betraktande. -- Efter denna skrifvelse upplästes också fullmakten. Rådet ansåg emellertid, att sedan ständerna en gang förenat sig om att testamentet skulle hvila, kunde för närvarande icke häller någon hänsyn tagas till denna. Hertig Adolf hade ock fått fullmakt, men den hvilade likväl äfven den till begrafningen;[1] för öfrigt, hvem visste, huru riksskattmästaren grefve Magnus vore nöjd härmed? Eljest hade man intet emot herr Herman Fleming, och en attest ur protokollet skulle tillställas denne genom hans broder. Fullmakten stannade i Flemings eget förvar.[2]

Riksdagens slut.

Riksdagen led till sitt slut. Ständernas utskott af de tre högre ständen afgåfvo den 28 februari sitt utlåtande om villkoren för den önskliga freden med rikets fiender. Den 29 hade man tänkt att kunna uppläsa riksdagsbeslutet, men afsikten gick om intet på grund af böndernas motspänstighet och klagomål öfver sina dagsverken och 1652 års stadga om dessa.[3] Följande

[1] »och dhet samma hafwa Rådhet och Stenderna swarat H. M. Drottningen, och H. M. war dher med tillfreds». *RP.* I. — Något direkt uttalande om fullmakterna vid eller efter beslutet 16 febr. är ej annorstädes antecknadt och afses möjligen ej häller här.

[2] M. G. de la Gardie förklarade i juni tjänligare, att hans fullmakt »logo i Secreterarenes cabinet så lenge förwahrat, ähn i hans onyttig, som Flemmingens.» Lars Roman till Adolf Johan 14 juni, *Steg.*

[3] *RAP.* VII s. 92 ff. öfverläggning härom 29 febr. på riddarhuset dels inom adeln, dels med rådets utsände Gustaf Posse och Jöran Fleming. Om allmogens missnöje och riksdagens afslutning talar ock *Rosenhane* 29 febr.: »Ständernas uthskott war och hooss oss, och resolverades att Ricksdaghen skulle slutas i mårghon, ehuruwäl att een deel aff Bönderne stälte sigh myckiett owillighe och sadhe sigh aldrigh willia wetha aff några daghswärken till deras hussbönder, utan wille häller dööo». Jfr *RP.* I s. d. — Bref om samma sak: Per Sparre Persson till Bengt Horn 29 febr., *Horn.;* Krister Horn till dens. 2 mars, *ib.*, hvarur citat hos CARLSON, II s. 122 not 2; Edvard Ehrensteen till Sten Bielke odateradt, *Bielk.;* dettas datum, 1 mars, visas af orden: »J dagh slötz Rijgzdagen»; det är användt och delvis citeradt af CARLSON, II s. 122 med not 1, där det oriktigt säges ställdt till M. G. de la Gardie; de båda där citerade meningarna stå i originalet ej omedelbart tillsammans, och den första slutar här med de försiktigt tillagda orden: »somlige af Ridderskapet skall dem aftwinga».

RP. I 3 mars berättar, att upplandsbönderna då ej voro tillstädes, när de skulle underskrifva riksdagsbeslutet, som enligt *RAP.* VII s. 98 underskrifvits af adeln 2 mars; Krister Horns uppgift 2 mars, att bönderna mot förmodan inställt sig, afser inställelse vid riksdagens afslutning den 1. Rådet beslöt den 3, att vid underskrifningen skulle lämnas öppet rum för dem som voro borta, hvarjämte enligt drotsens yrkande skulle förehållas dem — dock »med

dag, den 1 mars, kunde emellertid riksdagens högtidliga afslutning försiggå på det så kallade Kungshuset, hvarvid åtta närvarande riksråd, som icke förut svurit sin ed, på knä med uppräckt hand och med hög röst aflade denna.[1] I riksdagsbeslutet erkänna och hylla ständerna Karl Gustafs unge son såsom sin konung i kraft af tidigare beslut; däremot är där ingenting infördt om regeringen under tiden till nästföljande riksmöte, ehuru drotsen den 16 februari inför ständernas utskott hade talat om, att så kunde eller skulle ske.[2]

godt maneer» —, att de härigenom kunde mista sina röster vid riksdagar och för öfrigt hade att svara för alla följder. *Riksdagsbeslutets pappersoriginal, RA,* visar, att uppländingarne slutligen fogat sig.

[1] *RP.* I 1 mars, tryckt *RAP.* VII s. 95 ff., utom slutet om de nya riksrådens ed; *Präst. Prot.; Rosenhane;* Ehrensteen till Sten Bielke 1 mars, *Bielk.*: Krister till Bengt Horn 2 mars, *Horn.* — De åtta voro A. Sparre, J. Rosenhane och de sex närvarande af dem, som 20 febr. intagits i rådet: N. Brahe, Kr. Horn, Sv. Baner, Kn. Kurk, G. Posse, J. Fleming. De fyra frånvarande bland de sist intagne — H. och B. Horn, Kl. Stiernsköld, L. Creutz — och fem äldre riksråd, som hvarken förut svurit rådsed eller nu voro tillstädes, nämligen B. Oxenstierna, Kr. K. Schlippenbach, S. Bielke, H. Stake och G. Soop, fingo underskrifva en skriftlig edsförpliktelse enligt Ehrensteens anförda bref till Sten Bielke 1 mars och regeringens bref till Bengt Oxenstierna 30 mars, *Sjöholm, Autografsamlingen,* det senare med inneslutet formulär. — Vid riksdagsafslutningen 3 nov. 1660 aflades sedan muntlig ed af de då närvarande af dessa nio — d. v. s. alla utom Stake — samt af Erik Fleming, om hvilken se s. 91. *RP.* III och V; *RAP.* VIII s. 127.

[2] »kan komma in» *RAP.* VII s. 79, »införes» *Präst. Prot.* 16 febr. — Riksdagsbeslutet tryckt STIERNMAN, II s. 1308 ff. Rådets och adelns underskrifter tryckta *RAP.* VII s. 236 f. (bil. K). Man finner här Jöran, men ej Herman eller Erik Flemings namn. Jfr s. 91. FRYXELLS uppgift, XIII s. 33, att Jöran Fleming vägrat underskrifva, beror kanske på missförstånd af *Rosenhane* 18 mars; se s. s.

II.

Mellan riksdagarna.
Rådets verksamhet. — Hertig Adolf Johan.
Drottning Kristina.

Med de hemvändande riksdagsmännen spriddes en närmare kännedom om tilldragelserna vid riksdagen i Göteborg i landets skilda delar. Säkert framkallade de på olika håll och inom olika stånd ganska skilda känslor.

De svenska riksråden i Danmark.

Redan förut hade den nya regeringens utsände, grefve Dohna och Klas Rålamb, bragt de svenska generalerna och riksråden i Danmark upplysning och anvisningar. I något annan anda, änskönt varsamt som det höfdes en statssekreterare, var det bref affattadt, som Edvard Ehrensteen redan den 17 febr. tillskref legaten Sten Bielke.[1] Han talar däri om drottningens stora sorg, hvilken så mycket mera kränker henne, som konungens testamente blifvit föremål för tvist och därför icke kommit till verkställighet, och detta ehuru det dagen före konungens död stadgats vid hans fulla förnuft och betänkta mod, på samtliga ständernas skriftliga anmodan. Han säger sig kunna betyga Karl Gustafs goda tankar om Bielkes och hans broder Gustafs uppriktiga dygder, och hvad konungen haft i sinnet om dem.[2] Med hänvisning till rådets och ständernas provisoriska aftal, sänder han Bielke såsom riksråd på befallning af drottningen, som också berömmer dennes trohet, en kopia af testamentet och önskar, att han själf kunde tolka för honom dess mening, som han dock hoppas, att legaten äfven dessförutan nogsamt skall inse. — Tydligen är detta brefs outsagda syfte att i god tid påverka Bielke till förmån för testamentet.[3]

[1] *Bielk.*

[2] Se s. 7.

[3] Här må erinras om *Ehrensteens* uppgift i sin *Själfbiografi*: Uthi brefwens utfärdande hafwer iagh och thet sökt och endteligen wunnit, att Kongl. Maij:ttz sub minorennitate titul måtte icke, som tenterades, exprimeras

Sten Bielke var Herman Flemings svåger,[1] och den senare försummade icke häller att få dagar efter afgörandet vid riksdagen sätta sig i förbindelse med honom. I bref af den 23 febr. uttalar han sin ifriga önskan att få tala med sin »käre broder» och förklarar sig vilja göra allt för att med första kunna möta honom, skulle det också icke kunna ske närmare än i Helsingborg; han hoppas af sammanträffandet nytta för båda, och sparar till dess en och annan berättelse, som han icke törs förtro pennan.[2]

De bref, som de svenska riksråden på Själland tillsände riksdrotsen Per Brahe, voro emellertid fulla af erkännande. Sten Bielke själf skrifver den 25 febr., att han med största hugnad förnimmer, huru manligt drotsen tager sig rikets välfärd an och med allvar och beslutsamhet motstar allt, som i början vill inrita sig till deras oro; och han försäkrar sin villighet att efter förmåga hörsamt tjäna och biträda honom.[3] Ännu tydligare uttrycker sig Klas Tott i bref af den 29 i samma månad, då han betraktar det såsom en Guds nåd, att drotsen närvarit vid riksdagen för att afvärja de skadliga rådslag, som eljest kanske hade mast taga öfverhanden.[3] Och Schering Rosenhane skrifver 3 mars om önskvärdheten af att regeringen stadgas och ständerna bevaras i lydnad och enighet; han kan icke nogsamt skatta och berömma den försiktighet och fasthet, som drotsen visat i ett så svårt verk.[3]

medh ordet Designatus Rex, som är skiedt medh Drottningh Christinæ minorennitetz titul, uthan såsom Kongl. Maij:tt är af naturen en arfherre, och Hans Maij:ttz tittell eller ordet Rex måtte illimitate så wäl som Princeps Hæreditarius sättias.» *Sjöholm;* LOENBOM, *Anecdoter,* I: s. 82. — Bruket af fulla vanliga titeln, blott med tillägg af orden »undt Erb Printz», påpekas af postmästaren Kristoffer Schneider i bref till M. G. de la Gardie, Helsingör 28 febr., *De la Gard.*, och föreskrifves redan i K. M:s bref till K. G. Vrangel 16 febr., *Skokl.*, samt andra samtidiga bref från K. M., *RR.*

[1] De voro gifta med systrarna Brita och Kristina Rosladin, Bielke med den förra, Fleming med den senare. ANREP, *Svenska adelns ättartaflor.*

[2] *Bielk.*

[3] *Skokl.*, från Helsingör. Totts bref är anfördt af CARLSON, II s. 121 not 3.

Liknande uttalande om drotsens förtjänst vid afvärjandet af »alle oenigheeter och irringer, som sigh widh sådanne förandringer uthi Rijken pläga willia inträngia», i bref från Johan Friesendorff till Per Brahe, London 14 mars, *Skokl.*

Riksrådet Johan Nilsson Gyllenstierna skref till drotsen från Malmö 2 mars för att ursäkta, att han på grund af sjuklighet icke ansåg sig kunna enligt kallelse inställa sig i Göteborg för att förestå kansliet; han anhöll

Radsregeringen fortsatte emellertid sin verksamhet, medveten om sin ställnings vanskligheter och med föresats att rätta sig efter omständigheternas tvang. Den sammanträdde fortfarande hos riksdrotsen, och drottning Hedvig deltog ej i sammankomsterna — det ansags törhända icke passande under den första sorgetiden, och drottningen kunde för sin kungliga värdighets skull icke gärna infinna sig hos drotsen.[1] De båda första dagarne i mars uppträdde Gustaf Bonde tvänne gånger såsom manare till försiktig återhållsamhet. Den 1 underskrefvos sköldebref för sekreteraren Emund Figrelius, adlad Gripenhielm, som af Karl Gustaf var utsedd till hans sons lärare, samt för ståthållaren öfver hertig Adolfs gods Isak Enefelt, förut Enander, broder till biskopen; bref som varit lofvade och utskrifna före konungens död. Härvid gjorde Bonde det förbehåll till protokollet, att sådana ärenden icke vidare skulle upptagas under den provisoriska regeringens tid. Och när följande dag Ture Sparre, en af rådets äldste ledamöter, å sin brorson Per Sparres vägnar anhöll om några gods för en fordran, som denne hade på kronan, uttalade Bonde, att man icke borde göra någon bresch i 1655 års riksdagsbeslut vid denna tid, då konungen vore omyndig och regeringen dessutom ännu icke definitivt ordnad; alltför många skulle då komma med sådana önskningar.[2] Man ville ej häller nu under interimsregeringen bekräfta ridderskapets donationer, hvarom ett utskott af den ännu kvarvarande adeln anhöll den 5 mars.[3] Samma dag beslöts på drotsens framställning, att hertig Adolfs folk fortfarande, så vidt medlen räckte, skulle underhållas tillsammans med konungens.[3]

Rådet i mars.

därvid äfven om meddelelse om testamentets verkställighet och fredsvillkoren med Danmark. *Ib.* I sitt svar af 12 mars, hvari Per Brahe meddelade, att Gyllenstiernas förfall godkänts, talade drotsen blott i förbigående om konungens sista förordning såsom gjord »nästan in ipso agone, thå thär widh icke stort betenckiande kunde wara», emedan han antog, att hans »kåre frände» redan fått grundlig underrättelse därom genom andra. *Ib., Per Brahes Koncept.* — Gyllenstierna kom icke på hela året tillstädes i rådet. I bref till drotsen af Fågelvik 16 maj bad han denne skaffa honom tillstånd af K. M. att resa ut till de varma baden i Spaa. *Ib.* 9 juni beviljades hans begäran i rådet. *RP.* II.

[1] Att hon dock visade intresse för sin uppgift, försäkrar Ehrensteen i bref till Sten Bielke från Göteborg 1 mars, *Bielk.:* »... och skall E. Ex. icke kunna tro, huru H. K. M:t tilltager i affairernes kunskap och låter sigh wara angelägit sitt embete». Anfördt af CARLSON, II s. 124 not 3.

[2] *RP.* I.

[3] *Ib.; RAP.* VII s. 101; jfr *ib.* s. 216 (bil. C): adelns besvär.

Fältmarskalken grefve Lars Kagg, som genom bref af 20 febr. kallats till Göteborg, skref den 2 mars från Uddevalla till riksdrotsen för att förebåda sin ankomst.[1] På samma gång anhöll han om afsked från sitt befäl för sin sjuklighet, ålder och svaghet, och begärde som lön för sina tjänster under fem regeringars tid Korfits Ulfelds grefskap Sölvesborg, som Karl Gustaf med hand och mund, ja med ed lofvat honom. Detta bref upplästes i rådet den 5 mars; riksdrotsen anmärkte emellertid, att Sölvesborg icke kunde skänkas till Kagg, emedan det icke blifvit Ulfeld alldeles frändömdt, och något beslut fattades icke.[2]

Innan rådet nästa gång sammanträdde — den 9 mars — hade Kagg själf anländt till Göteborg. I en skrifvelse till Per Brahe, daterad i denna stad den 8, anför han åter löftet om Sölvesborg, och eftersom det kan dröja, innan Ulfelds sak kommer till slutligt afgörande, beder han om något annat grefskap i Sverige eller Finland.[3] Denna förändrade anhållan ledde till utfärdandet 17 mars af en försäkran för grefve Lars Kagg på ett »reputerligt eller »behörigt» grefskap, enligt Karl Gustafs löfte; det skulle bildas af de första gods, som hemfölle till kronan, men skulle emellertid Sölvesborg blifva Ulfeld frändömdt, skulle det i stället tillfalla Kagg.[4] — Därmed var denne säkert fäst vid drotsens sak.

Från och med den 9 var Kagg tillstädes vid rådets sammankomster, och började också tydligen genast deltaga i krigskollegiets arbete. Den 16 hade han och grefve Karl Lejonhufvud i rådet en sammanstötning med statssekreteraren Ehrensteen, som hade vägrat att utlämna kanslers sigill till en utskickad från krigskollegiets sekreterare Palmgren för besegling af fullmakter för militiebetjänte, en sak hvari rådet gaf Ehrensteen rätt.[2] —

Då rådet samlades den 9 mars, var Klas Rålamb återkommen från Danmark och aflade berättelse om sin och grefve Dohnas sändning. Pfalzgrefve Filip af Sulzbach, befälhafvaren för hären utanför Köpenhamn, och de öfriga generalerna lofvade nu som förr hörsamhet och lydnad, och befallde sig, i synnerhet

[1] Bref till Kagg. *RR.* Kaggs bref. *Skokl.*
[2] *RP.* I.
[3] *Skokl.*
[4] *RR.*

pfalzgrefven, i riksens rads gunst.[1] — Samma dag var i rådet tal om den ställning, som konungens marskalk, öfverste Jakob Johan Taube, och hans lärare Gripenhielm skulle intaga; drotsen häfdade, att deras kallelse borde utgå från drottningen och rådet gemensamt; drottningen borde härvid tänka mera på sin egen sons ära, än på de intryck, som andra ville gifva henne. Han uttalade ock, att riksmarskalken på sätt och vis vore förmyndare å rikets vägnar, näst efter H:es M., som själf, sade han, vore förmyndare mera för upptuktelsen än eljest. Saken var åter före den 11 och 14, och drotsens vilja segrade, ehuru Bonde och Bååt ansett, att skriftlig kallelse kunde vara onödig.[2]

Frågan om underskrifvandet af rådets beslut, som redan varit före i februari, kom af särskild anledning åter upp den 18 mars. Riksdrotsen förklarade skäl finnas att frukta, att några af rådet skulle söndra sig från de andre och undandraga sig att underskrifva; det ginge, sade han, ett allmänt rykte, att rådet vore oenigt. Han yrkade, att de närvarande skulle besluta efter röstflertal, och de frånvarande icke äga att bestrida beslutet. Af samma tankar voro Seved Bååt och Lejonhufvud, och det beslöts, att då närvarande riksråd underskrifvit besluten, skulle dessa gälla utan hänsyn till andras frånvaro, äfven änkedrottningens.[3] — Hvilka det var man fruktade skulle vilja skilja sig från flertalet, framgår af Johan Rosenhanes dagbok, där det heter, att i rådet taltes om »Flemingen» — här måste menas Erik[4] —, som icke ville skrifva under, ej häller aflägga sin ed, och om Herman Fleming, som alltid hölle sig borta, och som förmenades hafva något särskildt i sinnet. Ingen af de tre Flemingarne närvar vid detta sammanträde.

[1] Enligt Lars Romans brev till Adolf Johan från Stockholm 16 juni. *Steg.*, skulle grefve Tott sagt i rådet, att officerarne i Danmark skulle velat afgå, om denne blifvit marsk.

[2] *RP.* I. — Den 14 kunde drotsen meddela, att drottningen nu vore tillfreds med rådets betänkande, och den 18 aflade Taube och Gripenhielm sin ed hos drottningen i närvaro af sex riksråd. Enligt *Heiderich, KB*, närvar äfven hertig Adolf, tillkallad af drottningen; annars, heter det, vågade hon intet meddela honom, vare sig offentligt eller enskildt. — Vokationsbref för Taube och Gripenhielm *RR.* 13 mars, deras reverser *ib.* 16 mars. De voro förordnade af Karl Gustaf kort före hans död.

[3] *RP.* I.

[4] Herman Fleming nämnes strax efteråt och hade ingen ed att aflägga, medan Jöran aflagt sin 1 mars. Erik, ehuru närvarande i Göteborg, svor rådsed vid höstriksdagens slut. *RP.* I 1 mars, V 3 nov.

Följande dag tog riksdrotsen för en tid afsked af rådet, i det han begärde någon ledighet för sin hälsas skull och bad detta att därefter sammanträda antingen hos drottningen eller hos grefve Kagg — näst Per Brahe själf rådets äldste i Göteborg vistande medlem.[1] Den 20 afreste han till Visingsborg, i afsikt att åter möta rådet i sin stad Grenna.[2] — Att drotsen ansåg sig sålunda kunna taga sig frihet från regeringsarbetet visar, att han ansåg de allra första svårigheterna öfvervunna; det visar också, att han visste sig lämna rådsregeringens ledning i Göteborg i säkra händer.[3]

Herman Fleming i rådet 20 mars.

Det var hos drottning Hedvig Eleonora, som rådet den 20 efter Per Brahes afresa och i Göteborg framgent samlade sig. En sammandrabbning mellan tvänne skilda grupper bland dess medlemmar inträffade redan följande dag; uppslaget kom från det håll, hvarifrån man två dagar tidigare visat sig vänta det, och drottningen intog en fullständigt tillbakadragen hållning.[1] Herman Fleming hade under riksdrotsens kvarvaro blott en enda gång, nämligen den 15 mars, infunnit sig i rådet.[4] Nu var han tillstädes och tog till orda emot en lifstidsfrihet för en prästänka, som bland andra saker föreslogs af tvänne för dylika ärenden utsedda riksråd genom Gustaf Posse. Eftersom dess beviljande förbjödes af reduktionsstadgan, ville han hällre föreslå andra medel till de fatttiga supplikanternas hjälp. Han fattade sålunda saken såsom en principfråga, och tecknet var därmed gifvet till ett lifligt ordskifte. Bonde invände, att det enligt

[1] *RP.* I.

[2] *Rosenhane.*

[3] Gustaf Larsson Sparre i bref till Bengt Horn från Stockholm 6 apr., *Horn.*, anser, att drotsens afresa måste »donner de l'ombrage», och tror, att han därtill haft något hemligt skäl; han tillägger: »Pour moy je trouve la forme de nostre gouvernemant sy peu achevè, et nos maistres sy peu d'accort ensamble, que je ne scay quels fruits que produira un reigne, ou les inclinations et les interets sont sy differants.» — Gustaf Sparres sinnelag mot Herman Fleming framgår af hans bref till Horn från Ringsta 6 juli, *ib.*, där han skrifver: »Je ne scay ce qui vous peust retarder sy longtemps, sy c'est quelque trouppe de goinfre ou bien la chaine de ratte de Mons: Herman Flemming, pour laquelle Mons: Durier ne se donne que trop de peine; il serviroit mieus et le public et les particuliers, s'il estoit moins sincere qu'il n'est a la guerir.» I efterskrift tillägger han: »Guardez vous bien de montrer l'androit ou je parle de Mons: Flemming, sy vous ne voulez que mon bien de Finlande ne soit confisque.»

[4] *RP.* I. — Jfr s. 95 (Fleming till Sten Bielke 15 mars).

hans mening icke vore emot stadgan att medgifva någon lifstidsfrihet, men Fleming fann det betänkligt för exemplets skull; ständerna borde öfverväga, huruvida sådant skulle tillåtas.[1] Lejonhufvud betonade vikten af att med en ringa hjälp hålla undersåtarne vid godt lynne; de kunde eljest efter konungens död fatta skadliga tankar. Som bevis på Karl Gustafs tänkesätt i dylika fall åberopades af Bonde hans bref till reduktionskollegium, att förtjänta personer och de som mist allt genom reducerandet skulle erhålla något af de reducerade godsen; andra medel, tillade han, vore omöjligt att få, vare sig penningar eller spannmål. Fleming trodde dock, att penningar skulle kunna skaffas, och erbjöd sig att själf göra sitt bästa därvidlag, hvaremot Bonde framhöll, att alla regeringar maste utdela belöningar och straff, och att man icke finge tillbaka bortskänkta penningar, medan däremot godsen skulle återfalla till kronan. Kagg androg, huru han på befallning förtröstat krigsfolket med vissa löften, och anförde ett exempel på att Karl Gustaf ogillat stränghet i reduktionen. Fleming å sin sida röjde, att han äfven önskade förändring med redan gifna donationer af reducerade gods; han förklarade sig icke ogilla, att de, som hade fått hemman, behölle dem till nästa riksdag; att gå längre fann han icke försvarligt. Hans motståndare blefvo efterhand otåliga: Lejonhufvud yttrade, att *en* person icke borde göra svårigheter; Kagg sade detsamma, och att det vore en farlig ting att disputera mot tidigare beslut i ämnet.

En stund därefter beslöts emellertid mot både Herman och Jöran Flemings mening att gifva en krigsman två gårdar, enligt Bondes förslag dock endast på behaglig tid, och i händelse krigskollegiet funne hans förtjänster nog vägande. Nu tog Herman Fleming åter ordet, denna gång för att anhålla, att hvad han såsom votum föredragit måtte väl upptagas, och att han nu och i framtiden måtte vara ursäktad, om han icke kunde skrifva under vissa beslut; han ville likväl efter sin plikt alltid vörda K. M:s befallningar.

[1] I *reduktionsstadgan* 25 juni 1655 (särskildt tryckt), § 25, förklarar K. M., att de gods, som hemfalla till kronan, aldrig skola mot stadgan och riksdagsbeslutets innehåll föryttras från denna; § 27 förbjuder allodialdonationer. I *riksdagsbeslutet* s. d., § 7, uttala ständerna sin förmodan, att de reducerade godsen ej sedermera genom köp eller gåfva alieneras till någon enskild; i § 6 rekommenderas torftiga personer af prästeståndet K. M. till lindring i reduktionen. STIERNMAN, II s. 1252, 1251 f.

Detta uttalandes afsikt stred mot det två dagar förut fattade beslutet, att de tillstädesvarande skulle skrifva under, för så vidt det var Flemings mening, att han icke ville underteckna det just beslutna brefvet, och rättfärdigade de då uttalade farhågorna. Det upptogs också illa af Kagg, Axel Lillie och Lejonhufvud, hvilka därvid särskildt framhöllo, att han så ofta hölle sig borta och sålunda liksom ogillade, hvad som gjordes i rådet. Fleming svarade, att han därtill hade orsak nog, och för öfrigt för sitt samvetes skull icke kunde skrifva under allt. Gustaf Bonde, som icke närvarit den 18, yrkade votering i fråga om den enskilde rådsherrens skyldighet att underskrifva, hälst när han röstat emot flertalet; hans egen åsikt röjde sig, då han anförde, att under Kristinas förmyndares tid de fem eller deras vikarier alltid undertecknat, ehuru de säkerligen ej alltid varit enige. Mot förnyad anmärkning af Kagg försvarade Fleming sin frånvaro från rådet med sin sjukdom och arbete med kammarärendena.

Ordentlig votering företogs, såsom Bonde yrkat, och utföll så, att nio riksråd och drottningen förklarade äfven frånvarande riksråd skyldiga att underskrifva fattade beslut, hvarvid dock Bonde, Karl Mörner och Lillie tillade, att den som varit borta och hyste någon betänklighet mot ett beslut, skulle anföra denna nästa gång han komme i rådet.[1] Jöran, Erik och Herman Fleming samt Vilhelm Taube åter ansago, att den som varit borta med giltigt förfall icke skulle vara pliktig att underteckna; den som vore tillstädes måste skrifva under, men kunde, som Erik och Herman Fleming framhöllo, reservera sig till protokollet.

Under denna votering yttrade Lars Kagg, att sådant tal som i dag aldrig förut förekommit i rådet, så länge han suttit där; han höll det underligt, att hälst vid denna tid sådana tvister skulle förekomma. Detta vore dock icke första gången, som Herman Fleming satte sig emot det öfriga rådet, utan slika svårigheter och tvister hade han vållat ofta förut och redan i drottning Kristinas tid. Han måste hafva någon ond afsikt därmed och med sin frånvaro ända till drotsens afresa.[2] Detta

[1] Till de nio äro här räknade Johan Rosenhane, Lejonhufvud och Gabriel Oxenstierna, ehuru protokollet ej meddelar deras åsikter om de frånvarandes plikt, och *Rosenhane* ej häller nämner denna; tv sannolikt beror detta blott på ofullständighet i anteckningarna.

[2] *RP.* I; *Rosenhane.*

angrepp förmådde Fleming att efter slutad votering stiga upp för att fråga efter skälen till dessa tillvitelser, hvarpå Kagg svarade med att framhålla hans envishet att så ofta undandraga sig underskrifningen.

Dagens förhandlingar visa såväl Flemings redliga, men kanske väl långt drifna nit för sparsamhet i statsförvaltningen och för reduktionens uppehållande, som hans seghet i striden för sina åsikter. Det om beslutens undertecknande träffade afgörandet synes väl grundadt med hänsyn till regeringens nödiga styrka utåt.[1] —

Såsom kammarpresident hade Herman Fleming att leda upprättandet af riksstat för innevarande år. Uppgiften var hvarken lätt eller tacksam, och för att undvika oförtjänt missnöje begärde han den 22 mars i rådet, att vissa rådsherrar af de andra kollegierna skulle utses för att bevaka dessas intressen vid arbetet; han hade härutinnan understöd af de andra kammarråden, och särskildt af Gustaf Bonde. Deras anhållan blef också uppfylld, och staten underskrefs sedan i rådet den 2 april.[2]

Herman Fleming och Sten Bielke.

Sin afsikt att resa ned till Öresund för att där råka sin svåger Sten Bielke och med honom öfverlägga om sakernas läge förtroligare och öppnare, än det i bref var möjligt, hade Fleming dittills icke kunnat verkställa. Han hade hindrats därifrån af sjuklighet, som länge hållit honom vid sängen, skref han den 15 mars till svågern, men som han nu två dagar varit ute, ärnade han nästa tisdag eller onsdag begifva sig på väg till Helsingborg eller Helsingör.[3] Samtidigt underrättade han Bielke, att Schering Rosenhane tillskrifvit sin broder Johan att i rådet andraga hans önskan att hädanefter få stanna i Sverige hos regeringen, dels emedan han hade något angeläget att påminna om regeringen vid denna tid, hvilket bättre läte sig göra muntligen än skriftligen, dels emedan han icke längre orkade resa som tillförene.[4] Fleming rådde nu Bielke att göra mot-

[1] Vid behandlingen af Regeringsformen i rådet 5 okt. e. m. besvärade sig Gustaf Bonde öfver att Kammarkollegium efter beslut i presidentens — d. v. s. Herman Flemings — frånvaro måst vänta på dennes underskrift, hvarvid han också stundom gjort svårigheter; rådet förklarade, att de närvarande ägde att genast skrifva under, och att deras beslut skulle verkställas med eller utan presidentens underskrift. *RP.* III och V.

[2] *RP.* I.

[3] *Bielk.*

[4] Man erinrar sig Schering Rosenhanes arbete på hösten med 1660 års Regeringsform.

svarande anhalan att efter fredsunderhandlingens afslutande få komma hem till Sverige, hvilket vore angeläget både för honom, H. M. och riket och för »oss flere, som ett intresse hafva». — Emellertid blef Flemings resa ytterligare fördröjd, och den 26 skrifver hans svåger och Sten Bielkes halfsvåger Arvid Ivarsson Natt och Dag, förut kammarherre hos den aflidne konungen, till Bielke, att Fleming nu tänkte afresa till Sundet dagen efter bortförandet af Karl Gustafs lik från Göteborg.[1] Arvid Ivarsson nämner i detta bref »den sällsamma rencontern» i senaten mellan Lars Kagg och Herman Fleming, och har kanske just med anledning närmast af hvad som förekommit den 20 det ganska upplysande uttalandet: »Vårt tillstånd blifver dagligen värre och värre, om längre så skall gå; hvar och en vill nästan begynna en ny regeringsform, till det ringaste förfäktar sin envisa och galna mening till det yttersta. Reduktionen stämplas hårdt om att drifva in nihilum.»[2]

Magnus Gabriel de la Gardie och Karl Gustaf Wrangel.

Ett bref från denna tid, skrifvet af furstinnan Maria Euphrosyne till hennes make riksskattmästaren Magnus Gabriel de la Gardie, gifver några antydningar om hvad man väntade sig af denne med hänsyn till regeringsfrågan efter hans återkomst från freds-underhandlingen med Polen, och likaså om riksamiralen Karl Gustaf Wrangels hållning. Hon skrifver från Göteborg den 29 mars, att man där har den förhoppningen, att de la Gardie skall göra om intet alla hennes kære konungs afsikter, något som hon dock aldrig vill tro; hon berättar därjämte, att den pommerske tjänstemannen Filip Rothlieb[3] föregående dag kommit från Wrangel med den underrättelse, att denne, som de andre förut satt sitt

[1] *Bielk.* — Arvid Ivarssons syster Anna var gift med krigskammarpresidenten Lars Fleming, broder till Herman; hennes halfsystrar voro Kristina och Brita Rosladin. ANREP, *Svenska adelns ättartaflor.*

[2] Om Arvid Ivarssons enskilda intresse i händelsernas utveckling se s. 102. Han talar äfven om sin oro för ett föregående bref till Bielke af 15 mars, sändt i Ehrensteens kuvert, som han hälst vid närvarande farliga tid ej gärna skulle se i andras händer. — Vi hafva ej lyckats fastställa, om Herman Flemings färd till Skåne verkligen kom till stånd. Han var tillstädes i rådet och kammarkollegiet 3 apr. i Göteborg, 25 apr. i Linköping. *RP.* I; *Kammarkollegiets Protokoll, Kammararkivet.*

[3] Öfverlicentinspektor i Pommern och Mecklenburg. Bref med kammarrådsbeställning för honom *RR.* 3 apr. Bref från honom till Per Brahe från Göteborg 2 apr. *Skokl.*

hopp till, fogar sig i konungens vilja och är nöjd med det som de fleste önska.[1]

Denna uppgift om Vrangels passiva ställning i testamentsfrågan, tillfreds med Karl Gustafs förordning, om de öfrige herrarnes flertal förenar sig om dess gillande, annars villig att godkänna, hvad de fleste eljest kunna öfverenskomma, synes vinna stöd af hans hållning under återstoden af året. I en skrifvelse till riksdrotsen af Stralsund den 14 mars prisar han Guds försyn därutinnan, att dödsfallet ägt rum på en sådan tid och ort, att rådet och ständerna genast kunnat provisoriskt ordna regeringen, hvarvid drotsen torde berömligt bidragit med sin omsorg och möda.[2] Om sin ifragasatta öfverkomst till Själland — och därvid kanske äfven till Sverige[3] — skrifver riksamiralen samtidigt, att han för närvarande ej utan stor skada för de tyska länderna anser sig kunna lämna dessa, hvarom han underrättat H. M. Hans förfall godkändes också både af regeringen[4] och drotsen, ehuruväl den senare, såsom han svarar den 13 april, högeligen skulle önskat sin käre frändes snara ankomst till understöd och närmare muntlig rådplägning.[5] Och i Pommern stannade riksamiralen öfver hela våren och sommaren och fram på hösten, trots tidtals upprepade kallelser från regeringen och påminnelser från drotsen och Nils Brahe; han inställde sig icke till regeringssakens allmänna afgörande vid höstriksdagens början. Om detta i sin mån kan tala för, att han stått jämförelsevis likgiltig för dessa frågor, så visar ett hans egenhändiga bref till änkedrottningen af den 3 maj, att han i hvarje fall icke ville uppmuntra henne till några förhastade åtgärder till hennes önskningars främjande.[6] Denna artiga skrifvelse är svar på ett med

[1] *De la Gard.*, på tyska.

[2] *Skokl.*, tyskt koncept i Vrangels brefväxling. Dagen i mars är här ej antecknad, men nämnes i Per Brahes svar från Visingsborg 13 apr., *ib.*, där denne instämmer i Vrangels anförda uttalande.

[3] Befallning till Vrangel att så snart som möjligt begifva sig öfver till Själland för att där taga öfverbefälet till lands och sjös, med bibehållande af högsta ledningen i Pommern, i bref från regeringen till riksamiralen 18 febr., 3 mars, *ib.* — Grefve Dohna i bref till dens. från Nyköbing i Danmark 20 mars, *ib.*, talar om önskvärdheten af ett besök af Vrangel i Sverige, där man behöfver hans råd »pour donner un bon fondement au premier establisement du gouvernement d'apresent dans toutes les choses et en particulier dans le militaire».

[4] *RP.* I 29 och 30 mars; bref till Vrangel 2 apr., *Skokl.*

[5] *Ib.*

[6] *Bref till Hedvig Eleonora;* på tyska.

Rothlieb öfversändt handbref från Hedvig Eleonora, åtföljdt af bilagor — antagligen afskrifter af Karl Gustafs testamente och andra handlingar rörande den provisoriska regeringens inrättning —, och på drottningens i detta framställda begäran om råd svarar Vrangel, att han under närvarande omständigheter, dock oförgripligen, håller för det bästa, att hon låter sig nöja med det en gång med hennes bifall fattade beslutet till nästa riksdag, då han är förvissad att allt skall aflöpa till hennes nöje och behag. — Säkert var det icke på eget bevåg, som drottningen åskade riksamiralens utlåtande. Man kan åtminstone förmoda, att bilagorna till brefvet icke tillkommit utan medverkan af Edvard Ehrensteen.

Riksskattmästarens, den nyutnämnde rikskanslerns hemkomst motsågs af flere än hans gemål med förväntningar, olika drotsens vänners. Så skref hertig Adolf Johan redan den 5 mars till honom ett långt egenhändigt bref, där han förklarade, att han med alla dem, som menade väl, funne sin svågers närvaro högnödig i riket, såväl för det allmänna som för de la Gardies enskilda bästa; om underhandlingen med Polen snart nådde sin afslutning, säge han ej, hvad som kunde hindra dennes ankomst, utan deras vallande, som gärna säge honom långt borta. I fråga om testamentet uttryckte han sin önskan, att vid begrafningen någon utväg kunde finnas, hvarigenom den salige konungen ej skulle skymfas och all god enighet stiftas.[1] Och äfven Ehrensteen betygade den 12 i samma månad behofvet af de la Gardie i Sverige, ehuru han därvid endast i allmänna ordalag talade om regeringen, konungens uppfostran och kansliets myndighet.[2]

* * *

Karl Gustafs likfärd. 4 april—15 maj.

Den 4 april bröt rådet med konung Karl Gustafs lik upp från Göteborg för att öfver Jönköping begifva sig till Stockholm. Färden tog flere veckor i anspråk; längre uppehåll gjordes i

[1] *De la Gard.:* från Göteborg. Hertigen själf ville hällre aldrig vara född än förorsaka det ringaste missförstånd. »Alless wår största olycka är thenna, att then Salige Herren ennu icke en liten tidh lengre hafwer mått lefwa; wisserligen hade många lönligheter blifwit uppenbarade». Han säger f. ö., att han icke kan förtro pennan allt, hvad han önskade säga, utan äfven gifvit major Löschern muntligt uppdrag och spar en del till personligt sammanträffande.

[2] *Ib.*, från samma stad.

Linköping, där påsken firades, från 17 till 27 april, och i Nyköping 2 till 7 maj — den 6 var klagodag öfver hela riket[1] —; 13 maj anlände man till Stockholm. Drottningen och hertig Adolf följde tåget, den senare med ett afbrott för att besöka sina gods i Östergötland.[2] Flera rådssammanträden höllos under resan, fortfarande utan deltagande af riksdrotsen, utom ett, som den 15 april hölls i hans egen stad Grenna.[3]

Adolf Johan lämnar Stockholm.

Hertig Adolf hade under vistelsen i Göteborg spisat vid drottningens bord; men hans närvaro vid hofvet och i drottningens närmaste omgifning kunde icke vara rådet särdeles angenäm, och af ankomsten till Stockholm tog man sig anledning att vidtaga en ny anordning och låta servera honom vid särskild taffel; han skall dessutom hafva erhållit underrättelse, att man träffat anstalt för hans underhåll endast för åtta dagar.[4] Hertigen lät hos hofmarskalken Lützow förfråga sig om orsaken till den nya ordningen, en förfrågan som riksmarskalken, grefve Gabriel Oxenstierna den 15 maj föredrog i rådet.[5] Protokollet upplyser intet vidare i saken, men någon förändring skedde ej. Utestängd åtminstone från allt öppet inflytande på regeringen och nu ytterligare i viss mån aflägsnad från drottning Hedvigs person, beslöt sig därpå Adolf Johan för att tills vidare lämna

---

[1] En anekdot om doktor Stigzelius klagodagspredikan i Uppsala är tryckt i *Linköpings Bibliotheks Handlingar*. II s. 366 (Linköping 1795). bland Anecdota Benzeliana ur *Link., Hist. 181.* Han skall hafva sagt, tydligen med syftning på en del af adeln: »Wore väl at alla viste til at beklaga sig och hålla rätt Klagodag. Wore väl. The töra väl säga nu: gå nu til Kungen och klaga, gack!»

[2] *Relation om konung Karl Gustafs död och likfärd, UB, N. 193* och *P. 45; Link., Hist. 49. Rosenhane. RR.* 4 apr.: till kommissarierna i Danmark om uppbrottet från Göteborg.

[3] Konungens likfölje öfvernattade och undfägnades i Grenna och hedrades med stor salut från Visingsborg och Brahehus. *Uttåg om Braheätten, Brah.;* tryckt hos NORDMANN, *Per Brahe*, s. 500. Drottningen och följet hade emellertid ärnat hvila i drotsens stad äfven palmsöndagen den 15, men därtill ville denne icke inbjuda dem, hvadan de vid middagstiden i regn och blåst och med samma skjutshästar måste begifva sig vidare till Åby. *Rosenhane.* Jfr FRYXELL, XIII s. 19.

Från Linköping skref Nils Brahe 23 apr. till drotsen: »Bispen här i staden insinuerar sigh mädh etc. äffter sin gamble wana och talar högt mädh åtskillige personer». *Skokl.;* anfördt af CARLSON, II s. 140 not 3, med insättande af »hertigen» för »etc.» — utan tvifvel den riktiga tolkningen.

[4] *Heiderich.*

[5] *RP.* I.

Stockholm, och afreste till sitt slott Stegeborg i Östergötland den 25 maj.[1]

Drottningen och rådet.

Samtidigt med att man sålunda sökte befria sig från hertigens närvaro i hufvudstaden eller åtminstone på slottet, upptog rådet till bestämmande frågan om formerna för sitt fortsatta samarbete med drottningen. Vid sammankomsten den 15 maj, i Hedvig Eleonoras frånvaro och i närvaro af tolf andra rådsherrar, framställde riksdrotsen, som nu åter ledde rådets förhandlingar, den frågan, om det kunde anstå H:es M. att gå ned i rådkammaren före konungens begrafning, eller om rådet skulle sammantrada där allena, men understundom gå upp till henne; att alltid gå dit upp, där »fruntimret» vore, skulle medföra alltför stora olägenheter.[2]

Herman Fleming tog genast till orda och tillstyrkte, att man skulle råda drottningen att komma i rådet, dels för att hon skulle blifva battre underrättad om allting, och dels därför att ständerna skulle yttra missnöje, om hon endast skrefve under brefven. Han liksom drotsen och det öfriga rådet — Jöran och Erik Fleming nämnas särskildt — ansago emellertid först nödigt att inhämta drottningens egen mening.

Riksmarskalken och Gustaf Posse sändes till Hedvig Eleonora med förfrågan härom; de återkommo med hennes tack för rådets omsorg och anhållan, att hon skulle på förhand få veta, när något viktigt skulle företagas, och när ärendena icke vore af den betydelse, att de kräfde hennes närvaro; och härmed var rådet tillfreds. Men hvad drottningen ställt i utsikt, att hon nämligen endast i särskildt viktiga fall skulle infinna sig i rådkammaren, blef icke iakttaget; sannolikt fick hon af sina förtrogne andra råd; i verkligheten bevistade hon från och med följande dag, den 16 maj, alltid rådets sammanträden, när hon icke vistades på landet eller eljest var hindrad. Det ser ut, som om detta närmare stämt med Flemings än med drotsens önskningar. —

Fred med Polen.

Den 16 maj upplästes i rådet bref med underrättelse om freden med Polen, kejsaren och Brandenburg, sluten i Oliva re-

[1] Gustaf till Sten Bielke Stockholm 26 maj, *Bielk.* — Före sin afresa besökte hertigen den 22 Johan Rosenhane »och hadhe allehanda att discourrera, ibland annatt hwilkett bättre war, waal rijke eller arff rijke». *Rosenhane.*

[2] *RP.* I. Närvarande: Drotsen, S. Bååt, H. Fleming, G. Bielke, G. Oxenstierna, A. Forbus, A. Sparre, E. Fleming, J. Rosenhane, Kr. Horn, Sv. Baner, G. Posse, J. Fleming. — Äfven *Rosenhane* omtalar saken.

dan 23 april.[1] Därefter beslöts, att riksamiralen skulle kallas öfver till Sverige; bref till honom utfärdades samma dag, med kallelse att genast efter sluten fred med Danmark begifva sig till Stockholm för att deltaga i besluten, huru styrelsen i allmänhet därefter skulle föras, och särskildt huru man skulle förfara med sin under vapen stående härsmakt.[2] Likaså tillskrefs på förfrågan fältmarskalken Lars Kagg, som vid rådets uppbrott blifvit kvar i västra Sverige, att han nu med första kunde inställa sig vid hofvet.[3] Kagg var ock tillstädes i rådet en månad därefter, den 20 juni, men riksamiralens ankomst lät längre vänta på sig. — Redan den 22 maj anlände Klas Tott från Danmark och Bengt Horn från Estland, och Gustaf Bielke, som förut under året varit illa sjuk och vistats på landet, deltog från början i rådets sammanträden i Stockholm.[4]

Frågan om tid och ort för Karl Gustafs begrafning var före 29 och 30 maj; om tiden synes dock ej hafva talats närmare; hvad orten angår, föredrogs Stockholm såsom rymligare och bekvämare framför Uppsala, som också satts i fråga.[5]

Klas Rålamb landshöfding i Uppland. 30 maj.

Af vikt var det afgörande, som den 30 maj träffades om Upplands och Västmanlands landshöfdingedömen, hvilkas innehafvare Svante Baner och Knut Kurk voro bland de senast utnämnda riksråden. Riksdrotsen föreslog nu, att Klas Rålamb måtte utses till landshöfding i Uppland i Baners ställe. Bengt Horn föreslog däremot Gustaf Sparre, hvarefter öppen votering

---

[1] *RP.* I. Enligt Carlson, II s. 133, ankom underrättelsen redan 15 maj. — Alla rikets herrar delade ej glädjen öfver denna händelse. K. G. Vrangel i sitt bref till Hedvig Eleonora från Stralsund 3 maj, *RA.*, förklarar sig bestört öfver det samtidiga fredsslutet med Polen, Österrike och Brandenburg utan satisfaktion och fruktar däraf olägenheter i framtiden. Och grefve Schlippenbach uttryckte i bref till Vrangel från Zoppot 29 apr., *Skokl.*, farhågor både för utländska intriger och »eine gefährliche Verstopffung in Regni Intestinis» såsom följder af en i hans tanke öfverilad allmän fred. Se Carlson, II s. 190 not 1.

[2] *RR.* 16 maj.

[3] *RP.* I 16 maj; *RR.* 17 maj, jämte bref till riksrådet Harald Stake att i Kaggs ställe föreslå försvaret vid norska gränsen. *Ib.* s. d. till riksrådet Hans Kristoffer Königsmark att vid Vrangels afresa begifva sig till Wismar. Per Brahe till K. G. Vrangel 16 maj, *Skokl.*, uttalar sin hjärtliga önskan om hans snara ankomst.

[4] *Rosenhane*, de dagliga förteckningarna i *RP.*; Johan till Kristoffer Ekeblad 23 maj, *LB, De la Gard.* Om Gustaf Bielkes sjukdom hans bref till brodern Sten, *Bielk.*

[5] *RP.* I.

företogs; flertalet med drotsen och drottningen afgjorde därvid saken så, att Uppland bestämdes för Rålamb och Västmanland för Sparre. Det beslöts äfven, att den förre genast skulle biträda Svante Baner vid en rannsakning i Roslagen mellan flere af ridderskapet och deras bönder. — Två dagar därefter, den 2 juni, var Baner själf tillstädes i rådet och anhöll att ännu någon tid få kvarstanna vid sitt landshöfdingedöme; han åberopade, att det i Göteborg varit sagdt, att de nya riksråd, som voro landshöfdingar, skulle behålla sina höfdingedömen till efter begrafningen — därom hade ock Johan Rosenhane den 30 maj erinrat —; Baner tillade, att allmogen i Uppland också anhållit, att han skulle kvarstå. Men Per Brahe afvisade denna begäran med anförande af den grund, att de nya riksråden behöfdes i kollegierna, och tillade, att ombytet kunde ske vid midsommartiden.[1]

Arvid Ivarsson Natt och Dag berättar i bref till Sten Bielke från de följande dagarna, att Hedvig Eleonora hade lofvat Gustaf Sparre Uppland och var illa tillfreds med att i stället Rålamb, som, säger Arvid Ivarsson, agerar tvärt emot henne och hela kungliga huset, skulle erhålla det förnämsta landshöfdingedömet, som alltid tillförene varit förbehållet de gamla förnäma släkterna. Grefve Pers förslag att gifva Västerås län åt Sparre skulle varit en utväg att förena de skilda intressena. Emellertid hade Arvid Ivarsson, som af Karl Gustaf på hans dödsbädd i Nils Brahes åhöro fått löfte på Västerås, blifvit lottlös och fick trösta sig med Guds hjälp, när ände blefve på arga människors välde.[2]

Riksdrotsens afsikt med att vid denna tid sätta Klas Rålamb på Upplands landshöfdingestol var utan tvifvel både att belöna sin verksammaste och skickligaste hjälpare på riksdagen i Göteborg, och att i god tid före den följande insätta en på en gång pålitlig och kraftfull styresman i det viktigaste af de båda län, som lågo Stockholm närmast — ett län, där oro visat sig bland bönderna, och där de hade en ganska betydande ledare i ståndets talman i Göteborg och tidigare Per Eriksson.[3]

---

[1] *RP.* I.

[2] *Bielk.* (odateradt).

[3] Redan Karl Gustaf hade 1658 i Göteborg erbjudit Rålamb ett landshöfdingedöme, vare sig Närke eller Östergötland, men med tillägg, att han hälst såge, att Rålamb i stället följde honom. »Kort Memorial för H:r Secret: Lindeskiöldh», odateradt och oundertecknadt, men af Rålambs egen hand, *Biogr.*

Den 1 juni förelästes för rådet kommissariernas bref om afslutandet af freden med Danmark i Köpenhamn, den 27 maj.[1] De medlande västmakternas hållning och bundsförvanternas affall hade tvungit Danmark att afstå från tanken på Skånes återeröfring, lockande efter slaget på Fyen och Karl Gustafs död, och slutligen hade omedelbara underhandlingar fört till direkt uppgörelse mellan parterna själfva. Det var en visserligen väntad angenäm nyhet, ägnad att lätta regeringens bekymmer. Tillräckligt många återstodo ändå. Den största svårigheten var att skaffa de medel, som tarfvades för rikets behof, och nu särskildt för de från krigsskådeplatserna snart hemvändande truppernas underhåll eller belöning. Denna fråga äfvensom den om Bornholms utbytande mot vissa adliga gods i Skåne och om behandligen af grefve Korfits Ulfeld — frågor som nära sammanhängde med den danska freden — framkallade under juni i rådet vissa meningsbrytningar och tvister, som blefvo af någon betydelse för den inre politiska ställningen genom de lät vara väsentligen personliga motsatser, som därunder framträdde och utvecklade sig. *Fred med Danmark.*

Från den 2 till den 9 juni öfverlade rådet om ett lån, hvars belopp slutligen bestämdes till 104,000 riksdaler i kontanta penningar, 50,000 riksdaler i »sedlar» eller obligationer, samt ytterligare 20,000 riksdaler, såframt det visade sig möjligt att åstadkomma dem, och som generaltullförvaltaren Vilhelm Drakenhielm och räntmästaren Börje Olofsson Croneberg åtogo sig att uppbringa. Desse satte nämligen som villkor, att Gustaf Bonde skulle ikläda sig personlig ansvarighet för lånet, och denne i sin ordning önskade, att hela rådet skulle dela denna, hvarvid han framhöll, att en kommande regering kanske icke skulle vilja erkänna denna skuld; en tanke som dock drotsen afvisade, då ju detta gjordes till fäderneslandets tjänst. Invändningar mot det åskade ansvaret såsom för egen skuld, samt en för alla och alla för en, gjordes af åtskilliga rådets medlemmar: af Gustaf Posse, Bengt och Krister Horn, Nils Brahe och Erik Fleming; likaså af den nu från Preussen anlände riksskattmästaren Magnus Gabriel de la Gardie, som den 7 juni högtidligen mottogs i rådet; och det beslöts denna dag, att riksraden i stället skulle förplikta sig att vid behof betala hvar sin del af skulden i förhållande till sin egendom, beräknad efter deras rusttjänstskyldighet. Fåfängt *Stridiga frågor i rådet under juni.*

[1] *RP.* IV; *Rosenhane.* Enligt CARLSON, II s. 133, nådde underrättelsen den svenska regeringen redan 31 maj.

gjordes ytterligare invändningar den 9 juni af Schering Rosenhane, då nykommen från Danmark, och af Karl Mörner, som icke närvarit vid föregående sammanträden.[1]

Frågan om Bornholms utbytande mot en del af danska adelns gods i Skåne hade redan varit före vid en rådssammankomst i Linköping den 25 april, då Gustaf Bonde och Herman Fleming visat starka betänkligheter mot saken.[2] Den 19 maj uttalade sig Seved Bååt för Bornholms behållande, emedan det vore värdefullare att hafva denna ö under kronan än att få några gods i Skåne för enskilda personer, och Gustaf Bielke skref samma dag till sin broder Sten, att de fleste syntes vara af samma tankar.[3] Drotsen var vid bägge dessa tillfällen frånvarande. — I midten af juni efter fredens afslutande kom Hannibal Sehested som utomordentligt danskt sändebud till Stockholm för att drifva underhandlingen om Bornholm och dess vederlag. Saken behandlades i rådet vid flere sammanträden mellan den 20 och 27, och därvid var det åter några af de yngre radsherrarne, särskildt Jöran Fleming, Bengt Horn och Gustaf Posse, som visade motspänstighet mot drotsens och de äldres ledning; till en början voro de öfverhufvud föga böjda för bortbytandet af ön.[4] Bååt var däremot nu på drotsens sida. Flertalet beslöt den 20 juni att godkänna ett utbyte mot skånska adelsgods till ett värde af 10,000 tunnor hartkorn, med 9,000 som ultimatum; beloppet bestämdes den 25 till 9,000 tunnor och nedsattes följande dag ytterligare till 8,500. Vid detta tillfälle röstade ej blott Jöran Fleming, Gustaf Posse, Bengt Horn och Nils Brahe, utan äfven Johan Rosenhane, Gustaf Bonde och Karl Mörner för den högre siffran.[5]

[1] *RP.* I, II och IV. — Om de la Gardies ankomst morgonen 6 juni Johan till Kristoffer Ekeblad s. d., *LB, De la Gard.;* Herman Fleming till Sten Bielke s. d., *Bielk.;* Hedvig Eleonora till Adolf Johan s. d., *Steg.* Om Rosenhanes ankomst 8 juni J. Fr. Schlezer till Adolf Johan 9 juni, *ib.*, Gabriel Oxenstierna till Hedvig Eleonora 11 juni, *RA.*

[2] *RP.* I. Jfr Herman Flemings bref till Sten Bielke Nyköping 4 och Stockholm 12 maj, *Bielk.* Bland annat framhölls, att om detta byte och den sundtull af svenska varor i främmande skepp, som var i fråga att ingå däri, icke talats med ständerna i Göteborg.

[3] *RP.* I; *Bielk.*

[4] *RP.* II och IV.

[5] Bonde, »der icke H. M:t will taga det uppå sit egit förswar frambettre». *RP.* IV. II återgifver hans votum såsom bifall till den lägre summan, »så frampt H. M. will taga på sitt förswar». Sehested hade nämligen utverkat drottningens förord för nedsättningen, som emellertid Johan Rosen-

Betydlig meningsskiljaktighet framträdde också med afseende på Sehesteds och fredsmedlarne Sidneys, Slingelands och Terlons förord för grefve Korfits Ulfeld, som under Karl Gustafs tid — i december 1659 — blifvit dömd skyldig till högförräderi, och som satt fången i Malmö. När frågan var före den 23 och 27 juni, yttrade sig Per Brahe och Schering Rosenhane, den från Danmark hemkomne legaten, som här liksom i Bornholmska saken verkade för tillmötesgående, äfvensom Klas Tott och Seved Bååt för Ulfelds benådning, och Gustaf Bielke framhöll, huru svaga bevisen mot denne varit. Men många af de andra rådsherrarne, såsom Bonde, de la Gardie och Klas Bielkenstierna, och likaså Bengt Horn, Nils Brahe, Gustaf Posse och Jöran Fleming, hyste farhågor för Ulfelds hämndlystnad och andra betänkligheter; och särskildt framhöll Horn upprepade gånger, att han måste anses antingen skyldig eller oskyldig, och i hvardera fallet behandlas därefter.[1]

Den 27 på eftermiddagen upplästes så det koncept till instrument om Bornholms afträdelse, som regeringens kommissarier då hade gifvit Sehested.[2] Härvid yrkade grefve Tott med Bondes gillande, att om man på Sveriges sida framdeles efter pröfning af det nu till sitt värde bestämda vederlaget icke funne det tillfredsställande, borde instrumentet icke utlämnas; och Bengt Horn begärde, att detta skulle klart utsättas. Riksdrotsen, som fann alla dessa svårigheter och motsägelser i rådplägningarna besvärliga, blef nu misslynt och sade tämligen skarpt ifrån, att det vore ondt ställa bref efter så mångas tycken. Bengt Horn, som fann sig närmast åsyftad, förklarade därpå, att när hvad som sades blefve så illa upptaget, ville han icke mera säga sin mening, hälst det också före middagen blif-

---

hane i sin *Dagbok* finner oförsvarlig. — På drotsens sida voro: A. Sparre, G. Horn, A. Forbus, G. Oxenstierna, Sch. Rosenhane, G. Bielke, S. Bååt, M. G. de la Gardie och drottningen; Bielke dock med det förbehåll, »at dhe Schoniske godzen blifwa sedan emplojerade till Cronones och icke privatorum bästa». *RP.* IV.

[1] *RP.* II och IV. — Ett betecknande yttrande af riksdrotsen finnes i IV, 27 juni: »Thet kan wähl henda en af oss (kommandes på det som förkastades Ulhfeld, det som han hade giordt emot sit egit fäderneslandh), at den, som blifwer offenderat, fattar hastige och nödige consilier till sijn defension och justification, hwilket och wähl ähr skeddt med många förnemlige herrar i Swergie, som reste till Pohlen».

[2] *RP.* IV. — Ratifikation på Bornholmska slutet med Sehested *RR.* 14 juli. K. M:s resolution om Ulfelds benådning *ib.* 7 juli.

vit honom och de andre förevitadt, att de vore envisa. Härpå tog Per Brahe ånyo till orda; han sade sig under de många år, han tjänt K. M., aldrig hafva varit så anfallen, och äskade af drottningen och rådet upprättelse af Horn. Hvad han talat om envishet, tillfogade han fyndigt, det hade han endast sagt åt sin brorson grefve Nils. Bengt Horn gjorde därpå en ursäkt, i det han förklarade sig icke hafva velat angripa någon, än mindre drotsen; han hade blott enligt sin rådsed yttrat sin åsikt; och med några andras mellankomst bilades tvisten.

Det låg, som man ser, närmast inga principiella motsatser till grund för denna sammanstötning, men den röjer dock en motsats inom rådet, som icke försvann med de ömsesidiga ursäkterna, och som i hvarje fall väckte förhoppningar hos hertig Adolf Johans ombud och kunskapare i Stockholm.[1]

* * *

Adolf Johan under juni. Magnus Gabriel de la Gardie.

Sedan hertig Adolf den 25 maj lämnat hufvudstaden för att draga sig tillbaka till sina gods i Östergötland, där han bodde på sin faders gamla residens Stegeborg, hade han icke därför varit utan förbindelse med händelsernas medelpunkt. Till en början tyckas hans intressen i Stockholm hafva tillvaratagits af en utländing, Johan Fredrik Schlezer, som från brandenburgsk diplomatisk tjänst öfvergått i svensk. Denne skref därifrån den 30 maj ett bref med berättelse om en uppvaktning hos riksdrotsen, som han företagit för att inhämta dennes mening om Adolf Johans föreslagna giftermål med prinsessan Anna Dorotea af Holstein, syster till drottning Hedvig Eleonora.[2] Drotsen hade förklarat, att om den kungliga begrafningen komme att ske snart, hvilket vore hans egen önskan, borde prinsessan kanske icke komma till Sverige förrän efter denna. Schlezer berättar vidare, att liksom man velat säga om hertigen, att han bjudit till sig åtskilliga personer, så finnas också de som hålla före, att de frånvarande riksråden i de olika landskapen inverka på sinnena för den kommande riksdagen.

[1] Missnöje i rådet väckte det ock, när drotsen 9 juni äskade sekreterarne Ehrensteens, Örnstedts, Klingstedts och Gyllencranz yttrande om ryska kriget; åtminstone finner *Rosenhane* det »indignum för senaten». *RP.* II och IV 9 och 14 juni.

[2] *Steg.* — FRYXELL, XIII s. 19, uppgifver oriktigt, att Anna Dorotea nu befann sig i Sverige.

En ny anknytningspunkt för Adolf Johans förhoppningar gafs genom hans svåger Magnus Gabriel de la Gardies ankomst till Stockholm, där han mottogs i rådet den 7 juni. Den 9 nedskref hertigen ett utförligt bref till grefve Magnus, däri han uttalar, att hans enskilda intressen aldrig kunde bättre tillgodoses än genom dennes omsorg om konungen och riket, och lofvar att med godt förtroende upptaga och följa de la Gardies råd. Han talar något om förhållandet till Ryssland, men afbryter sig med ett halft beklagande af att man icke finner nödigt att meddela honom dylika ting; för öfrigt hänvisar han till sin syster och till brefvets öfverlämnare Roman, och finner sin tröst däri, att han i allt har godt samvete och icke bär hat till någon för det som händer honom, utan allenast önskar att komma ur ovissheten.[1]

Med detta bref inträffade Adolf Johans sekreterare Lars Roman den 13 juni i Stockholm. Det var en klok, verksam och sin herre hängifven man, som under den återstående delen af året var hertigens förnämste företrädare och underhandlare i hufvudstaden, och som vid denna tid åtnjöt hans fulla förtroende.[2] Då han följande dag infann sig i riksskattmästarens hus, fick han

[1] *De la Gard.;* från Stegeborg.

[2] Omdömet om hans person grundar sig på hans talrika bref till hertig Adolf, *Steg.*, mot hvilka man dock någon gång kan anmärka en viss lättrogenhet och böjelse att framställa sakernas läge i ett väl gynnsamt ljus, samt att framhålla värdet af sin egen verksamhet. — För obehöriga föregafs såsom ändamål med Romans Stockholmsvistelse att betala några skulder och söka förmå riksamiralen Gabriel Oxenstiernas arfvingar till »sammanskomst och richtighet». Roman till hertigen 27 juni, *ib.* — Hans ankomst från Preussen »medh instrumento pacis öfwer dhen Polenske tractaten» omtalas i bref från Nils Skunk till G. O. Stenbock, Helsingör 4 apr., *Sjöholm;* han kom då sjöledes resande till Göteborg.

Om Lars Romans senare öden finnas åtskilliga upplysningar i *Biogr.* Han behöll äfven efter 1660 till en tid sin herres gunst; i okt. 1661 utnämndes han till hertigens råd med årlig lön af 1,000 D. Smt och erhöll tio gårdar under Stegeborg, med förbehållen rätt för hertig Adolf att återlösa dem med 5,000 Rdr. Efter två år föll han emellertid i onåd; lön och gårdar fråntogos honom, och därpå följde process mellan honom och hertigen om hans fordringar. Göta hofrätts dom 1 dec. 1669 och likvidationskommissariernas afgörande 18 okt. 1675 utföllo till Romans förmån, men hertigen undandrog sig dock att betala sin skuld, och tvist mellan bägges arfvingar pågick till 1721. Efter sitt afsked ur Adolf Johans tjänst utnämndes Roman till president i Marstrand; lönen indrogs emellertid året 1671, och så väl han själf (1673) som hans änka (1688) klaga i inlagor till K. M. öfver nödställdt läge. — Jfr ock Gustaf Kurk till M. G. de la Gardie Ållonö 15 dec. 1664, *De la Gard.*, samt FRYXELL, XIV s. 6.

först tala med furstinnan, som försäkrade, att hon från början funnit sin makes tankar om förhållandena öfverens med sina egna; och när Roman sedan fick råka grefve Magnus, som förut hindrats af besök af Herman Fleming och ett rådsammanträde, betygade också denne i artiga ordalag sin villighet att stå till hertigens tjänst, men visade på samma gång angelägenhet att icke gifva motparterna anledning att tro, att han och hertigen hade någon komplott tillsammans.[1] Han berättade, att han vägrat mottaga kanslersfullmakten, hvilken samtliga sekreterare erbjudit honom, icke därför att han ville förändra eller disputera konungens yttersta vilja, utan därför att han borde bekomma den af drottningen och riksens råd;[2] det skulle ändock sedan blifva tvist om den som de andra; han måste rätta sig efter ständernas beslut i Göteborg, ehuru han mycket undrade öfver, att ett sådant beslut blifvit fattadt. Han bekände ock, att han länge hade eftertraktat att blifva fältherre och icke kansler, men då han åtskilliga gånger märkt, att konungen icke velat hafva honom därtill, hade han helt och hållet slagit det ur hågen och icke en gång tänkt göra Vrangel den chargen stridig, mycket mindre nu hertigen. — Samtalet afbröts af Per Brahes ankomst.

De la Gardies varsamma och afvaktande hållning och ovillighet att på något sätt bringa sina egna utsikter i fara genom att stöta sig på någondera sidan framstår i klarare ljus genom Lars Romans nästa bref af den 16 juni. Denne hade då haft tillfälle att mera ingående samtala om ställningen med »den bekante herren» — detta är hädanefter den stående beteckningen för riksskattmästaren i Romans bref — och fann honom fortfarande välsinnad, men öfvertygad om omöjligheten att för närvarande kunna lända till det föresatta målet utan hårda medel, som han alldeles ogillade; de la Gardie fann det också klokt af hertigen att en tid hålla sig borta från hofvet och att alldeles låta sin sak bero på ständernas blifvande afgörande, då näst Guds hjälp allt torde aflöpa till hans nöje. Riksdrotsen skulle aldrig med godo tåla en fältherres företräde för honom i rådet, och för att man icke skulle tro, att han härutinnan blott försvarade sin egen höghet, hade han erbjudit sig att godvilligt afträda sin värdighet till hertigens tjänst, hällre än att någon oordning skulle inrita sig. — Enligt Romans föregående bref

[1] Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 14 juni, *Steg.*

[2] Denna uppgift styrkes af de la Gardies uttalanden i rådet 20 okt. e. m. *RP.* V. Se kap. IV.

skulle Per Brahe gjort ett sådant erbjudande efter hertig Adolfs afresa från Stockholm, då borgerskapet där skulle visat oro och förmenat, att denne på grund af rådets uppförande ville lämna Sverige; han skulle då bedt drottningen att i stället göra hertigen till drots. Berättelsen är ej styrkt från annat håll, men orimligt är det ej, att drotsen kan hafva hotat med sin afgång; att drottningen icke skulle göra något försök att taga honom på orden, därom kunde han vara skäligen förvissad.[1] —

Vidare, skrifver Roman, disputerades salig K. M:s suveränitet och yrkades, att en konung i Sverige icke borde vara så absolut, att han kunde förordna något mot rikets stadgar och ständerna oveterligt; och de la Gardie gillade dessa grundsatser, men ville icke förmoda, att konungen brutit däremot; han skulle emellertid göra sig närmare underrättad i saken. Emellertid beklagade han, att han icke hade någon, som han kunde förtroligt meddela sig med. Att hertigen genom Roman skulle erbjuda någon eftergift i sina anspråk, höll grefve Magnus orådligt; samtalsvis fann likvisst Roman, att i fall något medlingsförslag dock skulle framläggas, hans tankar ginge ut därpå, att marskämbetet skulle anses vara under hertigens höga stånd, och att denne blott såsom konungens förmyndare skulle sitta näst drottningen och hafva en röst i rådet. Detta hade förutom andre grefve Bengt Oxenstierna och Gustaf Bonde ifrågasatt.[2] — Komme hertigen till Stockholm, borde han enligt de la Gardies mening hafva sin bostad på slottet, men för närvarande vore hans ankomst ej nyttig. Drottningen dristade de la Gardie ännu icke mycket råda, af fruktan att hon »förmedelst sin fromhet» skulle göra honom mera misstänkt hos rådet, än han vore förut.

De rekommendationsskrifvelser af den 13 juni, som hertig Adolf på begäran från sin förra preussiska armé utfärdat till drottningen, riksdrotsen och riksskattmästaren för denna och dess chef, riksrådet och fältmarskalklöjtnanten Lorens von der Linde, hade Roman framlämnat och fått till svar, att rådet redan vore sysselsatt med att söka bereda medel till de preussiska truppernas tillfredsställande. — I ett postskriptum anmärker

---

[1] Jfr s. 114 samt 22 och 73.

[2] Då Bengt Oxenstierna först i aug. återkom till Sverige, måste afses samtal mellan honom och de la Gardie i Preussen, så vida ej något misstag skulle föreligga.

Roman, att rådet icke gärna ser fröken af Holsteins ankomst, i tanke att denna kunde stärka motpartiet.[1]

Brefvet innehåller också den uppgiften, att drottning Hedvig gärna skulle åter mottaga hertig Adolf i Stockholm. Detta hade också hennes hofmarskalk Klas Kristoffer Lützow tillskrifvit denne den 7 juni, och samma försäkran upprepas i bref från drottningen själf den 12 juni, dateradt Gripsholm, där hon tillbragte pingsten.[2] Drottningen uttalar här till och med, att hertigen icke bör dröja alltför länge borta, ty han torde väl erinra sig, hvad Fleming talat med honom. Om härmed åsyftas ett råd af denne — utan tvifvel Herman Fleming — att icke för länge försumma att själf taga sina intressen i Stockholm i akt, så är det antagligt, att detta råd var klokt. Det skulle ej dröja länge, innan i Adolf Johans frånvaro drottning Hedvigs egen ton mot honom skulle blifva betydligt förändrad. Den 27 juni uttryckte hon dock ännu en gång egenhändigt sin villighet att se honom hos sig.

Rådets stämning.

Om sinnesstämningen i rådskretsarne vid denna tid finnas ett par vittnesbörd i Nils Brahes och hans farbroder riksdrotsens bref till riksamiralen Karl Gustaf Vrangel af den 16 juni.[3] På Per Brahes förslag beslöts det denna dag i rådet att skrifva denne till att blifva kvar i Pommern, såframt han icke enligt tidigare föreskrift redan rest därifrån, och om möjligt icke afskeda krigsfolket, förrän de kejserlige utrymt fästningarna.[4] Nils Brahe skrifver utan afseende på detta: »Gud gifve Eders Excellens vore här hemma i landet; quare törs jag intet betro pennan, sed interim in Excellentiæ Vestræ felici reditu sita est omnis nostra spes, quia et autoritate et prudentia tua multorum machinationes et pravæ spes cohiberi possunt. Begär på det ödmjukligaste Eders Excellens intet ville förtänka mig, det jag sine ficto colore et fucato additamento skrifver så simpliciter animi sensa.» Drotsen omtalar rådets beslut, men tillfogar sin innerliga önskan

[1] Med detta bref öfversände Roman en chiffernyckel, och i hans följande skrifvelser äro strödda ord chriffrerade.

[2] *Steg.*

[3] *Skokl.;* från Stockholm; det senare koncept (i Per Brahes brefväxling) och original (i Vrangels). Drotsens bref kom amiralen tillhanda 27 juni, Nils Brahes först 3 aug., enligt anteckningar på brefven.

[4] *RP.* II och IV 16 juni; *RR.* s. d.; K. M:s bref i original, *Skokl.* — Redan 6 juni hemställde drotsen i rådet, om det verkligen vore klokt att hemkalla Vrangel. *RP.* II.

att träffa sin käre frände hemma efter välförrättade värf, till bistånd uti allt som länder Gud till ära, hans församling till förkofring, K. M. till trygghet och deras kära fädernesland till välfärd och dess lagliga frihet. Den för öfrigt stående och i hertig Adolfs bref ungefär likalydande önskesatsen får sin udd och mening genom de två sista orden. Samma ord återkomma i ett bref från samme man och samma dag till Gustaf Bielke, i det drotsen uttrycker sin åstundan att få muntligen rådpläga med denne om några ärenden rörande deras unge konungs säkerhet och fäderneslandets lagliga frihet, hvarvid han som skäl till sitt förtroende åberopar deras nära skyldskap och svågerlag.[1] — Dessa skrifvelser visa, att man vid denna tid inom rådspartiet ännu ingalunda kände sig viss om fullständig framgång. Tvifvelsutan bidrog härtill, att de la Gardie vid sin hemkomst icke hade tagit bestämdt parti.

Hertig Adolf och de la Gardie. Stridens innebörd.

När riksskattmästaren den 18 juni lyckades finna tid att egenhändigt tillskrifva sin furstlige svåger några rader, var det icke för att göra några politiska uttalanden. Brefvet innehåller, utom ursäkter och artigheter, blott en hänvisning till Romans rapporter och en försäkran om uppriktighet och nit för hertigens intresse. Några dagar senare (den 26) sände de la Gardie några underrättelser om Hannibal Sehesteds förrättande och polska alliansfrågan, hvarför hertig Adolf något senare tackade (den 5 juli).[2] Af möjlig senare brefväxling mellan de bägge fränderna 1660 är intet bevaradt.[3]

Lars Roman aflät den 20 juni åter en utförlig, delvis chiffrerad redogörelse för ställningen och sina samtal med »den bekante herren», en redogörelse, som gifver en viktig upplysning: att redan då drotsens anhängare »alla med en mun» opponerade sig mot Flemings fullmakt; men som för öfrigt mera är målande för stämningar och rörelser i det politiska högkvarteret, än den eljest i sak meddelar något nytt.[4] Det sades, heter det, uppenbart, att man ville bättre härefter binda konungarne i Sverige vid dess lag och statuter, än dittills skett; ej häller förteges, att bönderna och de andra lägre stånden hade för detta njutit stor frihet med sin rätt att votera på riksdagar. Härom hade

---

[1] *Skokl.;* koncept.

[2] *Steg.* och *De la Gard.*

[3] Frånsedt ett par rekommendationsskrifvelser från hertigen, *Steg.* (koncept) och *De la Gard.*

[4] *Steg.*

emellertid de la Gardie yttrat till Roman, att han icke ville vara i riksdrotsens ställe, om denne läte märka, att han ville fråntaga de mindre ståndеn denna frihet, och följaktligen göra dem till polske slafvar; han yttrade ock som sitt förmenande, att man behölle det utländska krigsfolket för att vid behof hafva det till hands emot de svenske.[1] Men samtidigt förklarade äfven han bestämdt, att konungarne i Sverige icke borde vara absoluta eller adelns privilegier i någon måtto kränkas, och lät visserligen aflocka sig vackra önskningar att kunna rådslå ett par stunder med hertig Adolf, men drog sig tillbaka, då Roman bad honom utse något medel därtill, emedan det omöjligt kunde verkställas så hemligt, att det icke omsider blefve bekant.

Om konungens rätta makt förehöll Roman skattmästaren, enligt ett senare bref af 27 juni, att enligt »de gemenes» tankar i Sverige aldrig borde lidas en tyrann, men väl en »absolute regerande konung», därföre, att han med sin myndighet kunde beskydda de ringare ståndеn, så att de icke undertrycktes af det högsta, något som de tre ståndеn torde motsätta sig, så länge en man vore öfrig.[2] Skulle konungens välde bindas vid vissa villkor, som höjde adelns stånd och privilegier och icke hölle alla stånd uti tillbörlig balans, så skulle snart en annan statsform kullstöta monarkien här i Sverige, och vore sådana grundsatser icke otjänliga i valriken. Om en absolut konung kunde urarta till tyrann, huru mycket farligare vore det icke, när en hög herre i ett arfrike, och i synnerhet under konungens minderarighet, tillvällade sig all myndighet, stärkte sin familj,

[1] Jfr *Bondeska Anekdoterna,* utgifna af Carl Trolle Bonde, s. 16: »I det giorde rådet mycket förståndigt at conservera de wärfwade troupperna, som i landet affectionerade sine officerare och generalspersoner, men intet älskade hertigen, tillika med det nationelle folcket funnos färdige til execution af hwad dem anbefaltes; och detta alt under skien af owissheten, huru freden skulle aflöpa med ryssen». — Tvärtom hade enligt bref från G. O. Stenbock till Per Brahe af Helsingborg 23 maj, *Skokl.,* pfalzgrefve Filip af Sulzbach till den förre uttalat farhåga, att man i Sverige skulle besluta sig för afdankning just för att undgå misstanken att vilja påtvinga dem af ståndеn i riket sin mening, som ville, att testamentet skulle följas.

Näppeligen *behöfde* rådsregeringen utländskt krigsfolk för att häfda sin ställning mot hertig Adolf och testamentets anhängare, ehuru det gifvetvis stärkte dess makt, att sådant stod till förfogande. Dess afsikter med den värfvade hären bestämdes utan tvifvel i hufvudsak dels af hänsynen till grannarne, dels af penningbristen. *RP.; Rosenhane* 23 maj; Nils Brahe till K. G. Vrangel 16 juni, 28 juli, *Skokl.*

[2] *Steg.*

gjorde kreatur och ökade partier, och bragte dem, som kunde motarbeta hans ärelystnad eller planer, uti misskredit hos höge och låge. — Man ser här åtminstone i allmänna ordalag angifvet, hvad kanske hertigen själf, i hvarje fall hans verksammaste verktyg och rådgifvare betraktade som stridens innebörd.

De la Gardie framhöll, att grefve Per redan funnit öfver förmodan svåra hinder i sin väg, liksom han tidigare talat om afund och oenighet mellan parterna, hvaraf han hoppades en lycklig utgång för sig och hertigen;[1] han tillstyrkte nu, att denne vid pass fjorton dagar senare skulle besöka konungen och drottningen. — Detta bref och föregående innehålla också uppgifter om riksrådet grefve Schlippenbach, som var kvar ute i Preussen, och hvars tillgifvenhet för hertigen intygades både af riksskattmästaren och af sekreteraren Johan Zacharias Kruse som vid denna tid tillvaratog Schlippenbachs intresse i Sverige. Roman upptog dessa försäkringar med en viss misstro; men en antydan i bref af Schlippenbachs egen hand synes visa, att han vid denna tid snarast höll sig till drotsens motståndare, på samma gång som han otåligt väntade närmare besked från Sverige om förhållandena där och sina egna utsikter.[2] — Roman betviflade också lifligt, att begrafningsriksdagen verkligen skulle komma att hållas till hösten, ehuru detta allmänt sades. Af oviss pålitlighet är det rykte, han omtalar, att grefve Per skulle sagt till assessorn Nils Nilsson, att om hertigen hölle sig stilla, skulle man hederligt tillfredsställa honom, ja man kunde väl omsider släppa honom in i rådet, dock aldrig öfver drotsen. Det är dock väl möjligt, att drotsen vid tillfälle kan hafva gjort dylika förespeglingar, som till ingenting förbundo.

Den sista juni och första juli kunde Lars Roman med glädje underrätta Adolf Johan om splittringen i rådet mellan Bengt Horn och hans anhang på den ena sidan och grefve Per med dennes vänner a den andra; hans glädje delades af furstinnan Maria Euphrosyne, och hennes make tyckte sig Roman finna vid fastare benägenhet att hålla samman med hertigen än förut. Bengt Horn själf hade esomoftast hemligen frågat efter hertigen,

---

[1] Roman till Adolf Johan 23 juni, *ib.*

[2] Schlippenbach till M. G. de la Gardie Zoppot 8 juni, Danzig 25 juni, 7 juli, *De la Gard.;* bland dessa brefbiljetter från den förre till J. Z. Kruse Zoppot 8 juni och en odaterad; i denna sistnämnda läses bl. a.: »Jch rahte dem H. Reichs Admiral ernstlich und fleissig sich mit Hertzog Adolph und Graff Magno wol zu begehen und auf dem grossen Weg zu bleiben.»

och Roman hade gjort honom förhoppning, att denne inom omkring åtta dagar skulle vara i Stockholm.[1] Om riksdrotsen skrifver han, att denne nu bestämdt ville lämna sitt ämbete.[2] Mera hoppas Roman få berätta hertigen före dennes ankomst, blott han får underrättelse om tiden, för att kunna möta honom i Telje eller annorstädes.

Hedvig Eleonora och Adolf Johan.

Adolf Johans egna bref till Lars Roman[3] visa, huru tveksam han själf hela tiden var i fråga om den tilltänkta återresan till Stockholm, dels väl i minnet af sina erfarenheter under sin vistelse där i maj, dels också med hänsyn till de utgifter, besöket måste medföra, därest han icke skulle bo på slottet. Drottningens bref den 12 juni var icke nog för att bestämma honom, ehuru han å andra sidan icke utan skäl undrade, hvarutinnan egentligen fördelen skulle sticka af att så länge hålla sig från hofvet, som man nu från flere håll tillrådde honom.[4] Efter mottagande af drottningens bref af den 27 tänkte han verkligen den 1 juli att resa, men följande dag tillskrifver han Roman, att han af flere skäl måste uppskjuta saken.[5]

Den verkliga anledningen till hans ändrade afsikt var ett nytt bref från Hedvig Eleonora själf af 30 juni, i hvilket denna anhöll, att hertigen ännu ville dröja något på landet, såframt han icke redan vore på väg; hon bad honom att icke blifva otålig häröfver, ty hon hade hvar dag ny vedervärdighet att utstå; men Gud skulle icke öfvergifva henne, ty han öfvergåfve ingen änka; han skulle icke häller öfvergifva hertig Adolf, som också vore en ensam människa.[6] — Orsaken till detta omslag i drottning Hedvigs ställning till sin svågers plan att besöka henne framgår af Romans skrifvelse den 4 juli, där han meddelar, att riksmarskalken Gabriel Oxenstierna med åberopande af rådets godtfinnande tillsagt drottningens hofmarskalk Lützow, att hertigen borde bo i staden och icke på slottet; häröfver hade drottningen gråtit bitterligen, och därpå strax skrifvit hertigen

[1] Roman till Adolf Johan 30 juni, *Steg.*

[2] Dens. till dens. 1 juli, *ib.*

[3] *Ib.*, bland Adolf Johans koncept, ehuru till honom återställda original; i regeln från Stegeborg. Egenhändiga; öfverskrift: »Cher et fidel Roman»; f. ö. på svenska.

[4] Adolf Johan till Roman 25 juni, *ib.*

[5] Hertigens bref af den 1 är blott dateradt juli, men numreradt 7, och n:r 8 är af 2 juli. *Ib.*

[6] *Ib.* Brefvet är dateradt »Stockholm den 30 Ju. 1660.» »Ju.» är juni, ej juli, såsom påskrifvits ett omslag med Adolf Johans namnteckning.

till med Romans tjänare. Vare sig ett formligt beslut af rådet var fattadt eller ej, visade sig drotsens och hans vänners bestämdt uttalade vilja starkare än Hedvig Eleonoras och Adolf Johans beslutsamhet.[1]

Bittert beklagar sig hertigen i sina bref öfver de åtgärder, som vidtogos vid reduktionen af armen i Preussen, hvaröfver han ett år tidigare fört befäl: det vore orimligt att beröfva honom hans egna regementen och låta dem tjäna under ett annat namn; den ringaste öfverste blefve icke så behandlad, som det nu skedde honom, såframt han icke hade försyndat sig, skrifver han den 25 juni. I ryktet, att begrafningen snart skulle ske, såg han endast en uppfinning af grefve Per för att hindra drottningen att sända efter sin syster; det vore dennes grundsats att hålla det som allt annat sväfvande och göra hertigen trött af lidande. Brefvet slutar med ett karakteristiskt känsloutbrott, hvari hertigen förklarar omöjligt, att Gud kan lämna hans förföljelse ostraffad, men säger sig af hjärtat önska deras omvändelse och bättring, som äro orsaken därtill, på det icke land och folk måtte hemsökas af Gud för deras förvändhets skull.

* * *

Rådet om begrafningsriksdagen. 28 juni.

Den 28 juni framställde riksdrotsen i en rådsförsamling af tjugoen personer frågan om tiden för Karl Gustafs begrafning och den riksdag, som skulle sammankallas till denna. Hedvig Eleonora var icke närvarande.[2]

Öfverläggningen om tiden inleddes af Gustaf Bonde, som gjorde gällande, att om Karl Gustafs kista skulle göras af silfver, såsom beslutet var,[3] och begrafningen öfverhufvud firas med föreslagen ståt, så kunde den icke hållas förrän nästa sommar eller tidigast i februari; han satte i fråga att inkalla ett utskott af ständerna för sakens afgörande, men drotsen förklarade, att det skulle taga för mycken tid. Vintern ansågo både Brahe

[1] Uppgiften om riksmarskalkens ingripande styrkes af hofmarskalken Lützows bref till K. G. Vrangel Stockholm 4 juli, *Skokl.* F. ö. nya meddelanden om saken i Romans bref 11 och 14 juli, *Steg.*

[2] *RP.* IV. — Närvarande: Drotsen, Skattmästaren, L. Kagg, S. Bååt, Sch. Rosenhane, K. Mörner, G. Bonde, G. Oxenstierna, A. Forbus, Kl. Tott, Kl. Bielkenstierna, A. Sparre, E. Fleming, J. Rosenhane, N. Brahe, Kr. Horn, B. Horn, Sv. Baner, Kn. Kurk, G. Posse, J. Fleming. — Klas Bielkenstierna ankom till Stockholm 20 juni: Johan till Kristoffer Ekeblad s. d., *LB, De la Gard.*

[3] *RP.* I 2 apr. (diskussion och beslut), 29 maj (diskussion).

och andre som en lämplig riksdagstid; drotsen framhöll blott, att ständerna icke borde sammankallas långt före begrafningen, på det de icke måtte »spekulera». Schering Rosenhanes hemställan, om ständerna nödvändigt skulle sammankallas fulltaliga, besvarades af Seved Bååt med de öfriges bifall därmed, att så vore beslutet i Göteborg. Främmande, äfven skylde, fann man onödigt att bjuda, dels af ranghänsyn, dels för utgifternas skull, dels som Bonde framhöll, emedan de kunde bidraga att väcka rörelse och vidriga tankar bland undersåtarne. Under öfverläggningens fortsättning visade sig emellertid på alla håll en stark böjelse att låta göra kistan af tenn och framflytta begrafningsterminen till hösten vid Michaelistiden; man ansåg sig emellertid bunden af drottningens vilja, som skulle inhämtas genom tvänne af rådet.

Reduktionen. Därefter företogs frågan om den förestående riksdagens uppgifter; drotsen fäste först och främst uppmärksamheten vid frågorna om regeringen och reduktionen; den förra var gifven genom ständernas beslut i februari; hvad reduktionen angår, kan man af Per Brahes hela ställning till denna förmoda, att han önskat dess inställande genom riksdagsbeslut, och så vill det synas, som om de närvarande fattat hans syfte. Herman Fleming var ej tillstädes, men Bååt uttalade genast, att det icke vore rådligt att röra denna, sedan den en gång beslutits på allmän riksdag. Och Bonde förklarade med den klara blick på sakens läge och innebörd, som alltid utmärkte honom framför åtskilliga andra i rådet, att det vore det slemmaste råd, som man kunde fatta; mesta delen af adeln skulle stå hårdt på, att reduktionen finge fortgå efter stadgan; de andra ståndén skulle hjälpa till och mäkta blåsa under, och sålunda skulle man kanske råka ut för svårare villkor än de nuvarande. Och om än någon förändring i motsatt riktning kunde göras under konungens minderårighet, så torde dock allt dylikt gå tillbaka, när han själf komme till regeringen, och deras barn, som då kanske icke kunde tala för sig, kunde råka i stora svårigheter och kanske mista allting. Hans råd var därför, att reduktionskollegiet skulle fortsätta sin verksamhet, men att klagomål inför rådet skulle tillåtas, för att det icke skulle ske någon förnär.[1]

[1] Carlson i sin redogörelse för rådets strider om reduktionen, II s. 138, som tydligen afser såväl debatten 28 juni som de senare 10 och 14 aug., låter både Bonde och Bååt varna för faran af en framtida hårdare reduktion, ehuru protokollen icke tillägga den senare något sådant yttrande.

Här har man således redan i juni 1660 med full tydlighet framlagdt Gustaf Bondes program för förmyndareregeringens politik i fråga om adelns donerade och förlänta gods; ett program, som genomfördt antagligen skulle mildrat, om också icke förekommit senare brytningar för staten och de enskilde. — Då han yttrade, att största delen af adeln skulle yrka fullföljandet af 1655 års reduktion, åsyftade han gifvetvis hufvudsakligen den nyare och fattigare delen af ståndet, ämbetsmannaadeln, som hade mer att vinna af en tryggad riksstat och af ordentligt betalta löner, än att förlora genom fjärdepartsräfsten.

Riksdrotsen uttalade, att rådet en gång borde fatta ett beslut om förfarandet med reduktionsverket och därvid taga landshöfdingarne till råds; han själf, Bonde och Gustaf Bielke framställde några klagomål öfver vissa reduktionsåtgärder. Därefter återupptog drotsen frågan om tiden för nästa riksdag, frågande om samtliges mening, och det bestämdes, att denna skulle sättas till den 10 februari; dock skulle denna termin hållas hemlig. Man ville väl därigenom behålla så mycket friare möjlighet att med drottningens bifall framflytta tiden.

Bornholms vederlag.

Om reduktion och donationer och tillika om de i Skåne mot Bornholms afträdelse förvärfvade godsen vardt åter tal en vecka senare med anledning af grefve Dohnas anspråk på belöning för gjorda tjänster. Drotsen och Klas Tott hemställde å hans vägnar den 5 juli om något beslut till hans förmån, på det han ej måtte tvingas att lämna rikets tjänst, och det föreslogs att gifva honom af de skånska godsen, emedan de i Finland mestadels vore förstörda och andra icke funnes till förfogande i Sverige;[1] men häremot invände Jöran Fleming, att det borde debatteras, om de skånska öfverhufvud skulle bortgifvas; han yrkade äfven, att hela rådet borde vara tillstädes vid afgörandet af en så viktig sak; och Erik Fleming fann också betänkligt att taga af kronans vederlag. Emot desse yttrade sig Tott, Gustaf Posse och Per Brahe; drotsen uttalade, att reduktionen alls intet inbragte kronan, utan blott ödelade godsen, hvarför det icke vore lämpligt att gifva honom af de

[1] *RP.* IV tillägger drotsen den inledande framställningen och Tott förslaget om skånska godsen, II, här utförligare, tvärtom. — Försäkring för Dohna på gods och penningar *RR.* 5 juni.

reducerade.[1] Karl Gustaf, påstod han, hade alltid ärnat de vunna godsen till sådant ändamål och därför först bortgifvit dem i Preussen, så i Skåne — Tott hade sagt detsamma om konungens afsikt —; eftersom detta nu gatt tillbaka, vore skäligt att i stället begagna vederlaget för Bornholm. Erik Fleming anmärkte, att härigenom garnisonernas underhåll kunde försvagas. Seved Bååt och Lars Kagg åter ställde sig på motsatt sida, och dagens beslut blef, att Dohna skulle erhålla gods, som senare skulle bestämmas.

Saken återupptogs den 7 juli, då rådet var talrikare samladt — tjugotvå personer förutom den närvarande drottningen mot femton andra dagen förut —; drotsen fann äfven nu billigt att med de Bornholmska vederlagsgodsen belöna Dohna, liksom ock några andra officerare, under det rådet, enligt hvad han sade, öfverenskommit att afstå från dessa.[2] Bengt Horn anmärkte härvid, att starkaste skälet för Bornholms afhändande nog varit möjligheten att så använda, hvad man finge i stället. Herman Fleming, som denna gång infunnit sig, tillrådde emellertid att gifva Dohna penningar, och gaf uttryck åt samma betänkligheter som de båda andra Flemingarne den 5 i fråga om lämpligheten och rådets rätt att afhända kronan ersättningen för Bornholm, hvarvid han framhöll, att regeringen ännu endast vore provisorisk. Han gjorde äfven en utvikning om reduktionen af fjärdeparten, som studsat mycket, därför att kommissarierna af K. M. kallats till andra orter, och därför att största delen af brefven icke inkommit; dessutom funnes i riksdagsbeslutet 1655 och stadgan några mörka punkter; dessa svårigheter borde afhjälpas dels af rådet och dels vid riksdagen. — Frågan om användningen af skånska godsen förföll; om Dohna beslöts till sist, att Tott tillsammans med kammarkollegium skulle föreslå något annat till hans tillfredsställande, och han erhöll ett par dagar senare tills vidare räntan af några kungsladugårdar på Åland och i mellersta Sverige.[3] —

---

[1] Med godsens ödeläggande genom reduktionen afses utan tvifvel den vanvård, hvari de gods lätt kunde råka, som innehafvarne genom denna väntade att förlora.

[2] *RP.* II och IV.

[3] *Ib.* 10, 13, 14, 18 juli; *Rosenhane* 18 juli, som hänsyftar på brodern Scherings yttrade betänkligheter mot afhändande af kronans ladugårdar (*RP.* II). — Om Bornholmsgodsen se vidare kap. V (27 okt.).

Herman Flemings uppträdande i rådet 7 juli blef hans sista denna sommar; den 9 begärde och erhöll han tillstånd att en tid uppehålla sig på sina gods till sin hälsas återvinnande och för vissa göromal.[1] Det dröjde ända till den 4 oktober, innan han åter kom tillstädes. — Förmodligen var det hans förnyade frånvaro, som den 10 juli föranledde ett förnyande af det i Göteborg fattade beslutet, att äfven de icke närvarande skulle vara skyldige att skrifva under fattade resolutioner, med frihet att sedan låta föra sina påminnelser till protokolls.[2]

Herman Flemings

* * *

Strax efter midten af juli månad framträder en ny inverkan på detta års inre svenska politik. Denna nya insats utgick från Sveriges icke många år förut regerande drottning, som nu hade sin bostad i Rom, och den väckte genast från början de makthafvandes synnerliga uppmärksamhet.

Drottning Kristinas on komst bådad.

Riksdagen sammankallas till september.

Den första påminnelsen efter Karl Gustafs död om drottning Kristinas fortfarande intressen i Sverige var det icke. Den 13 april hade svenske legaten i Frankrike Mattias Biörnklo från Toulouse tillskrifvit Per Brahe med underrättelse om ett besök af en förnäm man, som meddelat honom ett bref från Italien af »en i världen väl bekant herre», hvarur Biörnklo fått afskrifva några rader. I dessa uppgafs, att Kristina nu tillsammans med påfven och kejsaren hade planer på att införa den katolska religionen i Sverige, eller åtminstone framkalla söndring i riket, och i detta syfte skulle företaga en resa dit.[3] I själfva verket hade också drottningen redan i januari och februari 1660 — före underrättelsen om Karl Gustafs död — i Rom och Wien framkastat ett allmänt förslag att begagna sig af Sveriges svåra ställning för att vinna fördelar på en gång för henne själf och den katolska religionen, och för dessa syften varit redo till en färd till norden.[4] Och den 21 juni upplästes i senaten en hennes skrifvelse från Rom af den 8 maj (n. st.), svar på notifikationen om

---

[1] *RP.* II och IV.

[2] *RP.* II. — 14 juli välkomnades i rådet Henrik Horn, återkommen från fångenskap i Danmark. *RP.* II och IV.

[3] *Skokl.* De första afskrifna raderna ur det italienska brefvet CARLSON, II s. 142 not 2.

[4] BILDT, s. 98 f. (jfr s. 96 f.). Äfven om kejsarens särskilda intresse var tal.

konungens bortgång, hvaruti hon uttalade sin förvissning, att K. M. redan tänkt på att skaffa riket fred och att lisa och befria sina trogna undersåtar från de svåra bördor och odrägliga utlagor, af hvilka de en så lång tid varit betungade. Och i en annan skrifvelse af samma datum, samma dag uppläst i rådet, meddelade hon sin afsikt att innan kort begifva sig till Hamburg för att där af sina betjänte erhålla underrättelse om sina intressens beskaffenhet och kunna vidtaga lämpliga anstalter med afseende på dessa, och anhöll om tillåtelse för generalguvernören öfver hennes underhållsländer, riksrådet Seved Bååt, att resa dit henne till mötes. Denne fick också tillstånd att afresa, så snart posterna gåfve kunskap, att hon uppbrutit från Rom.[1] — I detta bref var det om sina ekonomiska intressen, drottningen talade; hon saknade därutinnan icke anledning till klagomål, ty hennes underhåll hade under de gångna krigsåren ingalunda utfallit efter beräkningarna vid hennes tronafsägelse.[2]

Den 17 juli behandlades ett genom Bååt framställdt förslag af drottningen att utbyta sina underhållsländer utom Öland mot en bestämd årlig summa af kopparräntan — hon önskade därmed komma i besittning af en säkrare och lättare uppburen inkomst än räntorna af de förra; till svenska kronans förmån lände icke ett sådant byte. Saken uppsköts, och ett bref från Mattias Biörnklo, dateradt Andaye den 15 maj, upplästes. Däruti förmäldes om ett bref från drottning Kristina till kardinal Mazarin, som franske ministern de Lionne läst för Biörnklo, och hvari förekommit några eftertänkliga ord: att hon ville resa till Sverige och där taga sin rätt i akt — härvid hade hon uttryckt sin önskan, att den unge konungen måtte rätt uppfostras och hans rättigheter bevaras — samt sörja för riktigare betalning af sitt underhåll. Schering Rosenhane anmärkte, att drottningen med sin rätt kanske menat rätt till förmynderskap eller något slikt — en förmodan, som redan Biörnklo framställt.[3]

---

[1] *RP.* II och IV. Brefven bland *Christina Alexandras skrifvelser till K. M., Acta Historica.* Enligt rådsprotokollen medföljde äfven ett bref till drottning Hedvig Eleonora.

[2] Inkomsterna af Kristinas underhållsländer beräknades 1654 till 200,000 riksdaler. Hon erhöll 1655—1660 betydligt mindre, dock intet år under 94,000 riksdaler. Bildt s. 29, 46.

[3] *RP.* II och IV. Biörnklos bref *Gall.* — Som första anledning till sin tillämnade resa till Hamburg och Sverige uppgaf Kristina sin önskan att tillika med rådet befordra Sveriges fred med sina fiender — ett skäl, som sedan

Följande dag förklarade riksdrotsen, att Karl Gustafs begrafning nu icke längre borde skjutas upp, på grund af de många stämplingar, som nu förehades hos Sveriges fiender; regementet måste stadgas, och riksdagen utskrifvas till september månad. Beslut fattades i enlighet med hans yrkande, och i samband därmed bestämdes ock, att en tacksägelsedag öfver den vunna freden med så många fiender skulle utskrifvas öfver hela riket och dess underlydande provinser till den 26 augusti.[1] Det kunde vara nyttigt att kort före ständernas möte erinra folket om rådsregeringens förtjänster. — Hvarifrån Per Brahe fruktade de stämplingar, hvarom han talade, belyses af hans uttalanden den 19, då han först yttrade sig om drottning Kristinas uppförande i allmänhet, som hade varit tämligen stridande mot hennes försäkring, så att med rätta kronan icke vore skyldig att hålla sina löften till henne, mycket mindre att efter det nyss framställda förslaget lösa in hennes länder. Han erinrade nämligen därpå om den mycket betänkliga underrättelse, som Lionne gifvit Biörnklo om katolikernas elaka planer mot de evangeliske. Påfvemakten, sade han strax efteråt, hade Sverige stärkt med en million, och detta genom drottning Kristinas förvållande. Till denna summa i riksdaler skulle hennes underhållsmedel under fem år stigit, om de verkligen utgått till sitt fulla belopp.

Ytterligare anledning till öfverläggning gaf ett bref från Kristina till Seved Bååt, dateradt den 26 juni (n. st.) i Rom, hvilket förelästes den 21 juli, och hvari hon skref, att i fall den unge konungen vore död, såsom det nu utspriddes, så ville hon hafva sitt fria votum vid valet af ny konung och ville därhos antaga sig Sveriges intresse på det högsta, samt ärnade då att med det snaraste komma till Sverige; i annat fall ville hon likväl komma, men icke så snart, och ordna sina enskilda angelägenheter.[2] Vid sitt kraf på andel i konungavalet ville drottningen förmodligen stödja sig på en friare tolkning af den tjugonde artikeln i hennes underhållsrecess 1654, som stadgade, att om Karl Gustaf skulle aflida före Kristina, rådet och ständerna ej finge

---

hennes brefs datum — Rom $^{2}/_{12}$ apr. — väsentligen försvunnit. — Legaten hade utförligt framhållit för Lionne det olämpliga i Kristinas afsikt, och bland annat, huru hon ingen rätt ägde till förmynderskap.

[1] *RP.* II. — Till begrafningen beslöts att inkalla de 3 närmaste kompanierna af adelns rusttjänst, samt 8 kompanier soldater, de senare till en samfälld styrka af 800 man.

[2] *RP.* II och IV.

upphöja någon till Sveriges krona, förrän han bekräftat samma recess.[1]

Per Brahe anmärkte med anledning af detta bref, att drottningens afsikter visserligen snart kunde förändras, men att man likväl icke finge ringakta, hvad hon skrefve, ty ho visste, om icke Frankrike spelade under täcke med drottning Kristina, och på samma sätt torde ock Spanien och påfven sträfva att bringa in katoliker i landet vid detta tillfälle.[2] Bååt ansåg, att man borde söka förmå drottningen att afstå från sin plan genom franske ambassadören hos svenska kronan, Hugues de Terlon; drotsen åter ville, att Bååt skulle söka afvända hennes resa; i K. M:s namn kunde icke skrifvas till drottningen, emedan hon icke själf skrifvit konungen till. Diskussionen rörde sig äfven om villkoren för Kristinas tronafsägelse 1654 och bestämmelserna i Örebro religionsstadga 1617 om dem, som affölle från evangeliska läran till den papistiska. Gentemot Per Brahes förklaring, att hennes närvaro icke kunde tålas i riket, gjorde Bååt gällande, att hon hade rätt att vistas på sina gods; Brahe svarade, att sedan hon bytt religion, vore de icke förbundna att tillåta detta; han förnekade, att hennes recess inskränkte stadgans förbud, hvilket Bååt satte i fråga, tydligen med stöd af dess första artikel, som fritog drottningen från all underdånighet och lydnad samt ansvar för sina förra eller kommande handlingar för någon annan än Gud. Att Kristina icke med något skäl kunde göra anspråk på röst vid konungaval, erkände äfven drottningens guvernör. Knut Kurk och Gustaf Bielke framhöllo folkets misstankar mot henne. Beslutet vardt, att Biörnklo — kanske äfven Terlon — skulle uppmanas att med föreställningar hos kardinal Mazarin söka förhindra resan.[3]

[1] Stiernman, II s. 1216; Clas Hjalmar Gustafsson, *Bidrag till historien om drottning Kristinas afsägelse och riksdagen 1654*, ak. afh. 1887, s. 82.

[2] Äfven danske konungens värfvande gåfve »nödigt efftertenckiande». *RP.* IV.

[3] Blott Terlon nämnes *RP.* II; i IV saknas slutet; men endast till Biörnklo finnes bref i *RR* (21 juli). K. M. försäkrade däri sin villighet att gifva Kristina all möjlig satisfaktion i hennes inkomster. Svar från Biörnklo af Paris $^{17}/_{27}$ aug., *Gall.*; i en bifogad inlaga till de Lionne är K. M:s bref afsiktligt antedateradt $^{2}/_{12}$ juli. — Drotsen gillade hänvändelse till franska regeringen trots sin misstanke om dess »wetskap och consilier uthi denne handelen» (*RP.* IV), och talade äfven om subsidier och försvarsallians. — Bååt meddelade Kristina i bref af 28 juli, att regeringen beslutit att låta öfverse och efterhand betala hennes fordringar, på det hon ej af dem skulle nödgas till den påtänkta besvärliga och långa resan. *KB, Rål.* (afskrift).

Riksdrotsens farhågor voro öfverdrifna, hvad de katolska makternas planer angår. Men äfven utan slika anslag kunde ett besök af Kristina i Sverige komma olägligt nog, innan Per Brahes och rådets ställning och makt ännu voro till fullo tryggade. —

Plakatet om tacksägelsedagen och riksdagskallelsen voro uppsatta och förelästes i rådet den 23 juli.[1] Härvid afhandlades, om de skånska provinsernas ständer skulle kallas till riksdagen, hvilket drotsen påyrkade, emedan de efter hans åsikt hade rätt därtill enligt två freders bestämmelser, och emedan ett motsatt förfarande strax i början skulle »gifva ett kallt hjärta»; dock ville han icke kalla bönderna, emedan de icke haft plats vid den danska riksdagen och kunde vålla tumult.[2] Schering Rosenhane, som fick understöd af riksskattmästaren, invände emellertid, att de svenska ständerna först borde gifva sitt betänkande, samt att genom de skånskas närvaro många hemligheter kunde komma ut och oro uppväxa vid regeringens tillsättande. Drotsen genmälde, att man väl kunde uppehålla dem med bestämmande af deras ställen i ståndet, tills de viktiga sakerna blifvit afgjorda; hemligheterna åter skulle nog dem förutan blifva utspridda. Det beslöts att i sinom tid kalla de danska provinsernas innebyggare till begrafningen, sedan saken först vid riksdagen meddelats ständerna. Bönderna nämnas emellertid ej i de bref, som den 26 afgingo härom till generalguvernören Stenbock och likaså till generalguvernören i Bohuslän, riksrådet Harald Stake.[3] — Schering Rosenhane erinrade, att landshöfdingarne borde få befallning att utvälja till riksdagen beskedliga män af allmogen, som icke tänkte ställa till bråk. Detta fann äfven drotsen godt, och ehuru Tott anförde, att om man toge det mycket noga härmed, skulle allmogen fatta misstankar, vardt en efterskrift af sådant innehåll till alla guvernörer och landshöfdingar bifogad riksdagskallelsen, som är daterad den 24 juli.[4] Ständerna inkallades till den 21 september.

---

[1] *RP.* II och IV.

[2] Jfr Begeman. *Bidrag till svenska riksdagens historia 1650—1660*. s. 21.

[3] *RR.*

[4] Bref till alla guvernörer och landshöfdingar med angifven efterskrift, *RR;* öppet bref till alla ständerna, *ib.* — Postskriptum lyder: »Wij tillbetroo Eder dexteritet, Troo Man och Landzhöfdinge, det J så lage, att såsom på denne Rijkzdag sådanne ährender förekomma, som Oss och Rijket serdeles ähre anlägne, så wardhe J dher hän arbetandes, att dee aff Allmogen, som skole hijt skickas, äre aff godh beskedenheet och wete behierta, huru högdt

Radsregeringen hade redan förut haft sin uppmärksamhet riktad på ställningen bland allmogen, som vid Göteborgs riksdag så högljudt klagat öfver sina dagsverken till adeln, att dess fullmäktige till en tid till och med vägrat att underskrifva riksdagsbeslutet, om icke dess besvär blefve afhjälpta. Den hade den 25 maj beslutit erinra landshöfdingarne att rätta sig efter i Göteborg fallna resolutioner öfver allmogens klagomål,[1] och bref härom hade utfärdats den 2 juni. På det icke till äfventyrs vid tillstundande riksdag besvär öfver dagsverken och extra ordinarie utlagor åter måtte hopa sig, befalldes landshöfdingarne att vid förekommande klagan, vare sig af ridderskapet mot bönderna eller tvärtom, laga att saken befordrades för tinget, bivista detta i egen person och med laga dom afhjälpa den, i enlighet med de i Göteborg gifna löftena.[2] — Den 30 maj afgingo bref till landshöfdingarne i Uppland — den afgående och den nytillträdande — om anställandet af en kommissorialrätt i Ortala grefskap den 19 juni för att afdöma tvister mellan grefve Anders Torstensson och skattebönderna, arrendatorn och dem, samt flere af adeln och bönderna.[2] — En an-

eenigheet och ett gott förtroendhe Stenderne emillan är nödigh, iemwähl icke låta förleeda sig till onda förslagh och præjudicerlige postulater emot ett eller annat Ståndh.» *Ib.* — Rosenhane framhöll emellertid, att landshöfdingarne borde »holla detta secret hoos sigh och intet skicka brefwen omkringh till Fougdarne, som plägar wara waant». *RP.* II.

27 juli beslöts i rådet att kalla riksamiralen och grefve Königsmark till riksdagen och begrafningen, hvarvid de finge svara, om de kunde komma eller ej; likaså att kalla alla öfriga frånvarande riksråd. *Ib.; RR.* 27 juli: till Vrangel och Königsmark; 3 aug.: till öfriga riksråd. Generalguvernören i Livland, fältmarskalken grefve Robert Douglas kallades dock ej, såsom den där ej kunde mistas därstädes, tydligen på grund af det osäkra förhållandet till Ryssland: bref till honom 3 aug., *ib.*

Douglas var f. ö. en vän till Adolf Johan. Biskop Johannes Matthiæ skrifver till denne från Stockholm 9 juli 1662, att han i Douglas lifstid vid besök af honom »utj en och annor förtroligh discurs . . . wijdhlyfftigt förmärckte, hwadh för en real och uprichtig affection emoot Ederss Höghfurstl. Durchl. den Sahl. Herren hadhe»; vidare, att denne 1660 »war i misstanke att correspondera medh Edherss Höghfurstl. Durchl. förtroligare, änn en dehl kärt war». Douglas bref till hertigen detta år visa och förtrolighet dem emellan; bl. a. talar den förre i bref af Riga 12 okt. om, huru Adolf Johans broder och fader genom tålamod uppnått sina syften, hvilket icke häller hertigen kan fela att göra. *Steg.* Med dessa äro att jämföra hans bref till M. G. de la Gardie 26 apr., 26 maj, *De la Gard.*

[1] *RP.* I.

[2] *RR.* — Resolutioner på allmogens besvär *ib.* 3 mars.

nan Upplandsherre, som tilldragit sig regeringens uppmärksamhet, var den för sitt häftiga lynne bekante grefve Ture Oxenstierna, som varit öfverste och på 1640-talet några år landshöfding, men på denna post befunnits mindre lämplig. Nu när riksdagen var sammankallad redan i september månad, bjöd klokheten att mer än förut tänka på atgärder till afhjälpande af uppenbara missförhållanden för att stilla allmogens missnöje; landshöfdingarnes påbjudna omsorger om utseendet af fogliga herredagsmän borde därigenom kunna väsentligt lättas och stärkas till sin verkan.

Den 28 juli behandlades Ture Oxenstiernas sak i rådet, hvarvid såväl landshöfdingen Klas Ralamb som några af grefve Tures bönder funnos tillstädes.[1] Böndernas besvär voro skriftligen uppsatta och upplästes; de rörde öfverdrifna anspråk pa hö, ved och dagsverken samt våldsam behandling, hvaröfver äfven de närvarandes talman klagade; han uppgaf, att de på den grund inga drängar kunde behålla. Sedan de fått afträda, förklarade drotsen, att eftersom riksdagen tillstundade, borde de tillfredsställas åtminstone så till vida, att de blefve hörda; i samma anda uttalade Tott, att man ändtligen måste hjälpa bonden till sin rätt innan riksdagen. Då det, som Rålamb framhöll, knappast lät sig göra att hinna med saken före ständernas möte på den vanliga vägen, beslöts tillsättandet af en särskild kommissorialrätt, hvari Rålamb skulle adjungera med sig sex andre med två uthäradsnämnder.[2] —

Drottning Kristina. 7 aug.

Som det tycks genom bref från drottning Kristina till Sved Bååt af onämnd dag i juli manad, upplästes i radet den 7 augusti, erhöll detta kunskap om drottningens uppbrott från Rom 10 juli, i akt och mening att snart vara i Sverige.[3] Drotsen fann detta fortfarande mycket betänkligt både med hänsyn till konungen i Danmarks värfning och till katolikernas onda planer, och ville därför påskynda afsändandet af introduktören Johan Lejoncrona för att afböja hennes ankomst, på samma gång som hennes fordringar för de inkomster af hennes underhållsländer, som under Karl Gustaf användts för svenska kronans räkning, skulle utredas i kammaren för att sedan betalas.[4] Om

[1] *RP.* IV.

[2] *RR.* 30 juli bref till Rålamb om kommissorialrätt öfver Ture Oxenstierna, till denne att svara vid rätten.

[3] *RP.* IV: 10 juli g. st. = 20 juli (n. st.) i bref från svenske residenten i Hamburg Vincent Möller till Per Brahe af nämnda stad 4 aug., *Skokl.*

[4] *RP.* IV.

det ena som det andra hade beslut fattats den 27 juli;[1] den 7 augusti på eftermiddagen blef nu Lejoncrona tillkallad och fick befallning att resa ju förr dess bättre; han skulle liksom på eget bevåg föreställa drottningen, att ständerna efter hennes religionsförändring torde upptaga hennes ankomst illa, och åtminstone söka fördröja hennes färd.[2] — Bååts resa till Hamburg höres däremot ej vidare af.

Kammarsakerna, som vid rådande brist på medel innefattade rådsregeringens svåraste uppgifter efter fredernas lyckliga afslutande, medförde under augusti ett par öfverläggningar i rådet om föreslagen godsförpantning och förnyelse af reduktionskollegiets verksamhet, som skänka ökad upplysning om dithörande frågors läge.

Om godsförpantning. 10 aug.

Riksskattmästaren hade den 23 juli föreslagit, att man skulle förpanta några gods till 30,000 riksdaler.[3] När Gustaf Bonde den 10 augusti gaf tillkänna, att tillkommande års stat vore graverad med åtta tunnor guld, erinrade de la Gardie om detta förslag, men anmärkte, att knappast andra orörda gods funnes till förfogande än i Dalarne, hvilka kammarkollegiet icke vågade tillråda att anlita.[4] Detta funno äfven så väl Bonde som riksdrotsen alldeles orådligt, för att icke förorsaka vidriga tankar hos dalkarlarne, äfven förutsatt att de, som finge godsen till pant, icke betungade dem öfver billighetens kraf; för öfrigt räckte det icke häller långt. I stället kommo fjärdeparten och Norrköpingsbeslutsgods i fråga som säkerheter. Drotsen gjorde i samband härmed ett anfall på reduktionen: accisen och tullen, sade han, skulle tilltagit mycket mera, om hvar och en behållit sina gods okvaldt med fjärdeparten, och hade icke kriget kom-

[1] *RP.* II. Lejoncrona hade redan då varit uppkallad i rådet för att aflägga berättelse om en resa, som han under Karl Gustafs tid gjort till Kristina, och hvarvid konungen befallt honom försäkra henne om ersättning för af hennes länder tagna försträckningar. Redan vid den tiden hade talats om att drottningen för dessas skull tänkt resa till Hamburg eller, om det behöfdes, till Sverige. Enligt Bildt, s. 98 not 3, började Kristina i aug. 1658 meddela Mazarin dylika förslag.

[2] *RP.* IV. — I bref från Rom af 15 maj (n. st.) hade Kristina själf anhållit om tillåtelse för Lejoncrona att möta henne i Hamburg, emedan han vore bäst underrättad om hennes intressen; men detta bref är enligt påteckning framlämnadt i Stockholm först 9 aug. *Christina Alexandras skrifvelser till K. M.*

[3] *RP.* II.

[4] *RP.* II och IV. — Ingen af Flemingarne var närvarande.

mit — en onekligen viktig inskränkning —, så hade kronan väl kunnat reda sig utan godsen; reduktionen visade sig sålunda helt och hållet skadlig, och mera i framtiden. Godsen måste därför nödvändigtvis förpantas eller säljas. Äfven Tott satte i fråga att sälja gods, åtminstone på Norrköpings besluts villkor, men däremot yttrade sig Bååt och Nils Brahe, hvilken senare icke trodde någon så förmäten, att han dristade köpa gods »på sådant maner».[1] Bonde framställde utförligare, hvad som talade emot försäljningen, och det, sade han, uppriktigt: godsafsöndringen vore det, som väckt de andra ståndens misshag till adeln, och detta skulle ökas, om gods nu åter på ett eller annat sätt afhändes kronan; reduktionen vore ock framkallad af kronans fattigdom, och skulle man nu fortsätta på samma väg som förut, så torde ständerna icke allenast låta verkställa den beslutna reduktionen, utan också bringa nya å bane. Han förfäktade härmed samma åskådning som den 28 juni.

Detta Bondes yttrande föranledde ett långt föredrag af Per Brahe, som däri på ett slående sätt visade sin från den förres mycket afvikande uppfattning af ställningen och Sveriges ekonomiska möjligheter. Oviljan mot adeln, sade han, hade visserligen tagit godsafsöndringen till förevändning, men dess rätta upphof vore påfven, som alltid hade sökt att stifta oenighet mellan ständerna genom sina jesuiter, såsom nogsamt kunde bevisas af några bref, som Brahe sett — ett uttalande, som bland andra röjer, huru han delvis lefde kvar i föreställningar från en äldre tid. Ständerna beklagade sig obilligt öfver adeln såsom orsak till att kronan numera icke kunde bära sig. Gamla jordeböcker, i synnerhet Gustaf I:s, visade, att dess räntor af jord på den tiden varit mycket mindre utan men för kronan. Behofvens stegring vidrörde han något senare; nu påminde han blott, huru adeln afstått sin tullfrihet, och slöt, att adeln icke kunde sägas hafva vunnit stort mot fordom; dess bönder blefve ock i allmänhet skonsamt och lindrigt behandlade, ehuru en och annan med skäl kunde klaga öfver sina herrars våld och orätt. Skulle det nuvarande missförståndet vara länge, såg han ingen annan ut-

[1] I 1655 års *riksdagsbeslut*, § 7, hade ständerna uttalat sin förmodan, att de reducerade godsen ej sedermera skulle med köp eller gåfva till någon enskild alieneras. STIERNMAN, II s. 1252. I *reduktionsstadgan* 25 juni 1655 (särskildt tryckt), § 27, var emellertid konungen förbehållet att, då nöden så fordrade, förpanta och sälja kronans gods, dock endast på Norrköpings besluts villkor.

sikt än inbördes krig och örlig. — Utan tvifvel med en viss rätt framhäfde drotsen vidare, att landet blefve bättre odladt i adelns eller andra enskildes händer än under kronan; detta, sade han, hade ock Gustaf Adolf insett och därför sagt sig icke sköta om, om kronan än ingen stake hade. En konungs inkomster borde icke bestå i höns, ägg, smör, lin och dylika småsaker, som bönderna gåfve, och som knappt adeln själf kunde lefva på, utan i tullar, bergsbrukens afkastning och slika räntor.[1] Drottning Kristina hade äfven väl förstått detta, men en gång hade falska föreställningar blifvit henne ingifna af en man, som han icke ville nämna, och som sålunda styrkt henne i sina tankar att afsäga sig kronan; något som drotsen dock då lyckats afböja.[2] — Vidare sökte drotsen vederlägga den åsikten, att den aflidne konungen »kommit till ett tomt visthus», i det han hänvisade till de stora tillfälliga utgifterna för drottning Kristinas tronafsägelse, drottning Maria Eleonoras begrafning med mera.[3] Om sina egna inkomster tillade han, att ingen kunde tro, huru ringa de vore i förhållande till hans stora gods, detta på grund af de stora krigsbesvär, som adeln nu utstode.

Onekligen visade sig Per Brahe i sin teckning af kronans enligt hans tanke riktiga finanspolitik vara i besittning af vissa framtidstankar; men svagheten i hans åskådning var framför allt den, att han därmed gick de ekonomiska möjligheterna i den tidens svenska jordbruksstat alltför långt i förväg. När Gustaf Bonde med all rätt framställde den klara frågan, hvad för råd man då i verkligheten skulle tillgripa, om man inga gods hade att tillgå för K. M., befanns det därför också, att riksdrotsens enda förslag vardt att inskränka staten. Skulle detta vara den enda hjälpen, var svenska staten därmed ställd på en mycket svag finansiell grund, dess handlingskraft skarpt begränsad, och risken ökad vid hvarje oförutsedt krigsfall eller annat utomordentligt behof. Det var emellertid på samma gång i första hand, innan reduktionen eller andra medel hunnit verka,

[1] Inlägg af Klas Tott: »Her Christer Bonde Sahl. hafwer bewijst, at godzen kunna tre gånger mehra ränta, dher dhe ähro hoos Adelen än som Cronan.» *RP.* IV.

[2] Den man, som drotsen »propter invidiam» ej ville namngifva, är säkerligen Herman Fleming — man kunde dock äfven tänka på Bengt Skytte. Om dessas ställning till Kristinas afsägelseplaner och afsägelse se GUSTAFSSONS s. 122 not 1 anförda arbete.

[3] Allt detta sade sig drotsen enligt *RP.* IV vilja framställa för ett utskott af ständerna, hvilket enligt II »heela Senaten» gillade.

en nästan tvingande nödvändighet, som Bonde villigt erkände, i synnerhet betonande vikten af minskning i utgifterna för krigsväsendet, men för öfrigt af allmän sparsamhet och omsorg, att hvar provins måtte bära sig själf.[1] — Ingen antydan finnes, att man vid denna tid tagit i betraktande möjligheten af en beskattning af adelns gods, en utväg, som till äfventyrs hade kunnat ersätta reduktionen; bevillning af adeln hade ju vid 1655 års riksdag varit regeringens alternativ till fjärdepartens indragning.

Den föreliggande frågan om godsförpantningen skulle till sist afgöras. Bonde gjorde väl några invändningar: han ansåg, att denna åtgärd hade emot sig riksdagsbeslutet 1655, och yrkade, att åtminstone intet annat borde förpantas än fjärdeparten, som Per Brahe visserligen fruktade att ingen skulle vilja mottaga före riksdagen. Förpantningen befanns emellertid oundviklig, och Bonde själf eller drotsen föreslog att till stöd härför åberopa en af Karl Gustaf utfärdad befallning härom, som ännu icke utförts till hela det bestämda beloppet.[2] Formligt beslut om verkställigheten synes dock icke hafva fattats förrän följande dag (den 11), då bref till kammarkollegium i saken beslöts. Skulle sedan ständerna hafva något att invända, finge de, såsom drotsen gjorde gällande, gifva förslag på andra medel, hvarmed man då strax kunde inlösa de nyförpantade godsen.[3] —

Om fjärdepartsräfstens inställande eller fortsättande hade meningarna brutit sig i rådet den 28 juni, med Per Brahe och Gustaf Bonde som de skilda riktningarnas förnämste målsmän. Saken kom åter före vid kammarsakernas handläggning den 14 augusti.[4] Det var riksskattmästaren de la Gardie, som ansåg, *Reduktionen. 14 aug.*

[1] Härmed åsyftas, såsom andra ställen visa, egentligen de nyvunna provinsernas stater. — Tott framhöll vikten af att icke genom krigsmaktens försvagande sätta riket i fara för grannarne. *RP.* II.

[2] Bonde enligt *RP.* IV, drotsen enligt II. — På Bondes yrkande beslöts ock affattandet af ett skriftligt rådslag, men detta synes ej hafva skett. *RP.* II och IV.

[3] *RP.* II. Bref till kommerskollegium om godsförpantningen underskrefs i rådet 21 aug. *RP.* IV. I *RR* finnes det under 18 aug.

[4] *RP.* II och IV. Flemingarne voro ej tillstädes. — Frågan behandlades på e. m.; på f. m. hade det nya riksrådet Klas Stiernsköld mottagits i rådet. Bengt Oxenstierna var också då närvarande första gången detta år, men kom sedan icke åter dit förr än den 28. I hans och hans syster Kristinas *Minnesbok, LB, De la Gard.*, omtalar den senare hans ankomst från Polen och närmast från Dalarön till Edsberg 11 aug.

att reduktionskollegiet nu kunde befallas att reducera något, hälst Norrköpingsbeslutsgods.[1] Bonde ansåg detta klokt och förklarade, att han själf med hänsyn till framtiden aldrig ville hafva fjärdeparten; men drotsen ville icke, att man skulle tala om denna före riksdagen, och äfven Knut Kurk och Tott funno tiden före riksmötet alltför kort; reduktionen skulle enligt drotsens åsikt stöta adeln; den skulle därjämte stöta många andra, tillade Kurk, som till och med påstod, att endast bönderna skulle finna sig nöjda därmed. Bååt föreslog medlande, att kammarkollegium skulle få taga emot hemfallande Norrköpingsbeslutsgods.

Sedan drotsen i förbigående beklagat sig öfver, att Karl Gustaf icke hållit de löften, han före sin tronbestigning gifvit att bevara rådet vid besittningen af dess gods,[2] anförde Bonde å sin sida, att adeln i Göteborg hade begärt att blifva kvitt sin fjärdedel, och att det vore billigt att uppfylla dess begäran;[3] liksom den 28 juni betonade han, att om man icke nu ville foga sig, kunde följderna drabba deras barn, som kanske kunde komma att mista sina allodialgods. Grefve Tott erkände ock, att en gång fattadt beslut borde hållas. Men riksdrotsen var på grund af hela sin allmänna åskådning otillgänglig för dessa skäl och dessa utsikter: rådet arbetade alla dagar, yttrade han, miste sin lön, och skulle därjämte mista godsen; dock ursäktade han Karl Gustaf och ville helt och hållet kasta skulden på några elaka rådgifvare. Drotsens myndighet var för stor och hans ställning för stark, för att ett afgörande mot honom skulle varit möjligt; det bestämdes, att med reduktionen skulle tills vidare anstå. —

[1] THAM, I s. 44[n], uppger oriktigt, att de la Gardie varit emot reduktionens upptagande. Detta skulle man snarare väntat; men han framställde nu tydligen sitt kollegiums tanke.

[2] Se *Per Brahes Tänkebok*, utg. af D. KRUTMEJER (1806), s. 77, och *HSH.* XXXIV s. 74 ff., samt THAM, I s. 44[n], som i noten anför *RP.* IV. I *RP.* II talar drotsen blott om löften att bevara rådet vid dess gods.

[3] Sjätte punkten af adelns besvär vid riksdagen i Göteborg 1660 innehåller ansökan dels om konfirmation på dess donerade gods, dels »at fierdeparthen, efter dhenne här uthöfwer tillförendhe giorde förordningh, antingen uti penningar betalass måtte, eller ock uti sielfwe godzen efter 1655 åhrs Rigzdagzbesluth igienlefwereras och uthan något tilltahl eller revers utgifwande emottagass, enär sådant utaf een eller annan blifwer ahnpræsenterat och tillbudet.» *RAP.* VII s. 216 (bil. C). Jfr *ib.* s. 33 och 38, 20 jan.; s. 38 omnämnes besvärens inlämnande till K. M.

I midten af augusti månad inträffade ett afbrott i rådets arbeten; en del af dess medlemmar reste på landet för att hämta hvila, så drotsen och skattmästaren; för dagarna 16 till 20 augusti finnas inga rådsprotokoll.[1]

* * *

Adolf Johan under juli.

Hertig Adolf Johans påtänkta besök i Stockholm, uppskjutet genom drottningens bref af den sista juni, hade icke häller kommit till stånd under hela den följande tiden. Hedvig Eleonora rådde honom i nya bref af 6 och 14 juli att hafva tålamod och foga sig i Guds vilja; om hans giftermål med hennes syster skref hon den 14, att hon haft bref därom från sin moder och broder, men att han själf som en klok herre kunde inse, att ingenting afgörande kunde göras däråt, förrän hans ställning blifvit bestämd.[2]

Under tiden fortfor Lars Roman att tillsända hertigen sina nyhetsbref. Den 5 juli omtalar han alla landshöfdingarnes närvaro, som hemligen vore tillkallade, och som icke spådde honom något godt;[3] han fruktade, att hertigens motståndare skulle så befästa sig vid makten, att ständerna sedan funne sig oförmögna att åstadkomma någon förändring. Hvad de la Gardie angick, hade han sista dagarne i juni rest till Ekholmen och saknades vid rådssammanträdena från 30 juni till 11 juli; honom kunde Roman under denna tid ej uppvakta. Borgmästaren Prytz tordes han ej häller mycket meddela sig med, emedan han hade sin förtrogne vän Törner, grefve Totts sekreterare, hos sig i huset. Med öfverste Erik Drake, som sedan några dagar befann sig i Stockholm, hade han enligt föreskrift talat om dennes till hertigen uttalade afsikt att träda i hans tjänst såsom marskalk, eller enligt hvad Roman skref, hällre med titel af råd eller guvernör. Denna tjänst skulle dock vara hemlig, till dess nästa riksdag vore öfverståndena, på det han då såsom svensk adels-

[1] Vid början af protokollet för 21 aug., *RP.* IV, är antecknadt: »Then 16de war en Revisions saak före, och dhe andre dagarne Rådet borto på landet.»

[2] *Steg.*

[3] *Ib.* — Alla Sveriges landshöfdingar kunde ej vara inkallade, och detta behöfver Roman ej häller mena; kanske några af de närmaste. Jfr s. 117 drotsens ord 28 juni om landshöfdingarnes råd om reduktionen, som visserligen först 10 aug. åter på allvar kom före i rådet. Var det med dem tal om denna, så voro dock antagligen andra ämnen för tillfället angelägnare.

man skulle hafva makt att taga hertig Adolfs intresse i akt mot Rålamb och hans liktänkande, något som icke skulle tillåtas honom, om han öppet bekände sig för hertigens tjänare.[1]

Adolf Johan lät i bref af 7 juli sin sekreterare veta sina tankar i fråga om sin bostad i Stockholm; han drog sig för att bo ute i staden på grund af de dryga utgifterna för den större svit, som han i sådant fall för sin värdighets uppehållande måste taga med sig. Han rådde också Roman att uppsöka Herman Fleming, som förut mycket talat med hertigen, och inhämta hans råd.[2] Roman röjde någon olust för detta uppdrag; han hade väl sport, skref han, att Fleming framför alla andra ville Adolf Johan väl, men dennes döfhet gjorde det svårt att tala med honom utan risk, att något af samtalet kunde uppsnappas af andra.[3] För öfrigt kunde han berätta sin herre, huru man i Stockholm sökte förleda både en och annan med osanna uppgifter om hertigens person, hans hastigheter, ifrigheter, sällsamma uppförande för detta på en och annan ort, så att en människa omöjligen kunde vara i stånd till så många fel, som man tillskrefve honom. Ej vänligare sinnad var man mot biskopen i Linköping, som man beskyllde för att uppegga prästerskapet; han vore värd, att man sloge hufvudet af honom, eller åtminstone skulle han vid nästa riksdag lämna konsistorium och gå på riddarhuset, såframt han skulle erkännas som adelsman.[4] Med bönderna ville man väl komma till rätta, och med borgerskapet sammaledes, emedan många af detta vore adelsmän; allt ginge ut på riddareståndets upphöjelse.

Den 14 juli hade Roman åter råkat den tillbakakomne de la Gardie, som i lifliga ordalag uttalat sitt ogillande af riksmarskalkens ingripande mot hertig Adolfs besök. Få dagar därefter, den 18, kunde han sända underrättelse om rådets samma dag fattade beslut om ständernas sammankallande, med

---

[1] 5 juli berättar Roman ock ett möte med Rålamb, för hvilken han uppgifvit sig numera vara utan tjänst, i hopp att på så vis »så myckit bättre kunna penetrera uthi hans desseins och gerningar». Rålamb, som påminde sig tidigare sammanträffanden i Polen, lofvade att rekommendera Roman till något bättre än platsen hos hertigen; men till något annat ledde ej dennes list. *Ib.*

[2] *Ib.*

[3] Roman till Adolf Johan 11 juli, *ib.*

[4] Enander var adlad med namnet Gyllenadler och introducerad på riksdagen i Göteborg. *RAP.* VII s. 15, 11 jan.

beriktigande af uppgifter, som han förut lämnat därom. Det är hans sista bref under denna hans Stockholmsvistelse: hertigen hade återkallat honom, och han skrifver, att han nästa dag skall afresa och emellertid låter ropet utgå, att denne själf inom få dagar torde vara i Stockholm.[1]

Af Adolf Johans resa blef fortfarande ingenting, och under återstoden af juli synes han icke häller hafva mottagit några politiska underrättelser från Stockholm. Där fanns dock i egna ärenden hans vän öfverste Erik Drake, som den 14 juli meddelat honom, att han lyckats komma i pension uti samma hus som Klas Rålamb[2] och fört åtskilliga samtal med denne, hvarvid han uppträdt såsom Rålambs parti tillgifven;[3] han hade därvid förnummit, att icke allenast han och hans anhängare, utan också själfva riksråden vore af helt olika meningar, så att man af deras växande missämja kunde hoppas något för hertigens önskningar — samma förhoppningar, som Roman två veckor tidigare gifvit uttryck. Grefve Magnus, som den 12 återkommit till staden, hade han följande dag besökt, hvarvid denne med sin vanliga försiktighet först sedan de flesta gästerna gått lät honom spörja något tecken till nåd, och bad honom såsom en trogen tjänare till hertigen komma på enskildt besök nästa måndag.[4]

En bild från samma dagar som detta Drakes bref och de sista af Romans gifver Arvid Ivarssons till Sten Bielke från Stockholm af samma datum som den förres.[5] Äfven Arvid Ivarsson hade hört sägas, att herredagen snart skulle utskrifvas till september, men tviflade därpå, ty mångas skrufvar skulle därigenom blifva förryckta och väldet minskadt. Gud visste, tillägger han, huru det tryckte honom att lefva under mångas vilja, medan han varit van tillförene att åtnjuta en så stor herres nåd och ynnest, som den de hade mist; »Vår Herre

---

[1] *Steg.*

[2] »CR» kan knappast vara någon annan. *Ib.*

[3] Samma list använde Drake vid behof äfven mot andra. I bref till hertigen Göberg 22 maj, *ib.*, säger han om Hans Vrangel: »iag haffuer altid hållitt honum i dhen humoeren, ssom hade iag aldrig waritt mäd Ederss Durchl: wäll content (huilkett effter tijdssenss lägenhett emott andre understundum haffuer nödgas mig ställa).»

[4] Efterskrift: »underdånigst bidiandes nu ssom till förende, att mina breff måtte sönderriffuas eller förbrennass». *Ib.*

[5] *Bielk.*

hjälpe de mine tillhopa; jag hoppas de må hafva så mycket att säga och makt att göra som en part andra.»[1]

Den 3 augusti skref Drake åter till hertig Adolf och försäkrade då, att drottningen ännu hölle hans parti; fastän hon stundom blefve förvirrad af många förslag, läte hon likvisst ändra sig, när hon blefve rätt vederlagd med skäl. Underståthållaren Ödla, några af kansliet och nästan alla af adel, som kände Drake, hade han funnit helt förståndiga och sökt upplysa de andre, hvad »ratio status» under närvarande förhållanden föreskrefve. Bengt Horn utläte sig såsom en synnerligen trogen tjänare till hertigen, och Drake tillrådde denne att låta någon af sina sändemän uppvakta honom, hvilket han skulle räkna för en stor nåd och ära.[2]

Herman Fleming och Adolf Johan. Början af aug.

Vid denna tid anlände åter en af Adolf Johans sekreterare till Stockholm, med det af Roman ej utförda uppdraget att å sin herres vägnar rådpläga med dennes medförmyndare enligt Karl Gustafs utnämningar, Herman Fleming. Det var senare sekreteraren och kommissarien i reduktionskollegiet, slutligen assessorn i Svea Hofrätt Daniel Plan.[3] Denne redogjorde för sitt förrättande i tvänne rapporter af den 6 aug.[4] Han hade hos »den förtrogne vännen» — det är under denna beteckning, han omtalar Fleming, aldrig vid namn[5] — funnit en synnerlig håg

[1] Jfr Johan Ekeblads bref till sin fader Stockholm 11 juli, *LB, De la Gard., DGA.* IX s. 8, CARLSON, II s. 139 f. (fritt citeradt).

[2] *Steg.* — I samma bref: »Om Obl. Arffuid Ribbing kommer till Ederss Durchl., beder underdånigst honum nådigst fengna och ssäkerligen i nådigtt förtroende mäd honum tala, ssåssom mäd dhen ssom aff Greff Pädher högeligen disiusteratt ähr och haffuer stortt anhang i landhett och om sakerners tillstånd temmeligett wittenskap bähr.» Jfr FRYXELL, XIII s. 22.

[3] »F. 29/4 1630 i Östergötland; Efter idkade studier och utrikes resor Hertig Johan Adolphs Secreterare; Secreterare i Reductions Collegium 7/12 1660; ... Adlad 18/8 1668; Commissarius i nämnda Collegium 6/8 1669; Assessor i Svea H. R. 4/5 1675; död 29/4 1691 i Sthlm». A. ANJOU, *Kongl. Svea Hofrätts Presidenter samt Embets- och Tjenstemän 1614—1898*, Eksjö 1899.

Plans resa uppåt landet omtalas i bref från Adolf Johan till biskop Olof Laurelius i Västerås af Stegeborg 31 juli, *Link., Bref 2;* tryckt i *Det Svenska Bibliotheket,* IV s. 77 f., Stockholm 1760. Brefvet är sändt med Plan, som säges resa i egna ärender till Uppsala, och uttrycker hertigens önskan om fortsatt god vänskap.

[4] *Steg;* från Stockholm.

[5] Att »den förtrogne vännen» är Herman Fleming, framgår otvetydigt dels af uppgiften om hans frånvaro från rådet, dels af innehållet i brefvens bilaga (se texten).

att tjäna det kungliga husets välfärd, hvilket denne själf efter få dagar ville skriftligen intyga. Fleming hade några veckor varit borta ifrån rådet, så att han endels icke visste, hvad nyligen kunde vara händt, men hade dock efter skriftligen gifven edlig försäkran af Plan — han lät ej nöja sig med dennes höga ed till sin herre — samtalsvis utlåtit sig så, som en brefven bifogad bilaga utvisade, i förlitan på, att han icke skulle råka i någon olycka, därför att han af ett troget hjärtelag oförgripligen upptäckte sin mening. Af sjukdom hindrades Plan att resa tillbaka till Stegeborg för att lämna muntlig berättelse; den skrifna bilagan bad han hertigen efter genomläsning sönderrifva, en anhållan, som denne dock icke har villfarit. — För öfrigt förmälde han, att »bonden» ännu hölle sig ferm och sade sig vilja uppsätta både lif och hälsa för hertigen och testamentets kraft.[1]

Bilagans framställning af Herman Flemings råd och upplysningar är ganska utförlig och uppsatt i fjorton punkter.[2] Den förtrogne vännen» tillråder först och främst, att hertigen med första kommer till Stockholm, där hans närvaro kunde förebygga, att konungens auktoritet och makt i längden förminskas och hans rikes intresse åsidosättes, och särskildt verka på drottningen; hos henne har riksdrotsen som oftast audiens två och tre timmar i sänder och kunde lätteligen öfvertala henne, så vida detta icke redan är skedt genom motståndarnes förtal. Detta skulle märkas, om hertigen vore tillstädes. Äfven skulle de, som i löndom stå på hans sida, däraf fatta större mod.

I Stockholm borde hertigen taga sin boning i staden, icke blott därför, att man gjort honom bostaden på slottet stridig, utan äfven af andra skäl; han skulle därmed vederlägga föreställningen om sin åtrå att hafva företräde för andra och vara närmast konungen; rådplägningar med vänner skulle gå lättare för sig; och dessutom borde hertigen taga varning af de farliga stämplingarna, när Karl Gustaf var arfprins; äfven nu kunde något argt anstiftas; »öfverste för lifgardet är grefve Nils,

[1] »Bonden» är förmodligen Per Eriksson, ehuru sing. ju äfven förekommer liktydig med plur. »bönderna».

[2] Den är skrifven med Plans egen hand, men utan öfverskrift, oundertecknad och odaterad, och finnes ej förvarad tillsammans med hans bref, utan bland *Handlingar och bref rörande Adolf Johan och hans gemåler, deras lefnadsförhållanden och arfsanspråk, Steg.*

vattnet är strax utanför fönstret» på slottet. I staden vore de gemene och borgerskapet i dylikt fall till säkert bistånd. — Onekligen synes rådgifvaren här röja nog stark misstänksamhet.

Hertigen bör, heter det vidare, ingen annan förtro något, än den han med goda skäl pröfvat trogen och förtegen; många utskickade söka med samtal utspana hans afsikter, och de finnas, som man hållit bäst och trognast, men som nu äro helt annorlunda sinnade. Borgmästar Prytz är mäkta vankelmodig och lutar åt andra sidan, blir ock fördenskull strax efter riksdagen gjord till adelsman.[1] Dock är rådligt att visa honom yttre uppmärksamhet och ingenting låta märka. Det är att frukta, att en stor del af borgerskapet icke är på rätta tonen; prästerskapet lärer vid tillkommande riksdag se djupast.

Med riksamiralen bör hertigen söka uppehålla förbindelse, emedan denne förmenas icke vilja i allo gilla de andres förehafvande. I början sökte de påskynda hans hemresa; nu söka de förevändningar för att hålla honom borta.[2] Frieriet mellan grefve Nils och amiralens dotter kan medföra någon fördel, emedan det nu från braheska sidan drages på långbänken.

Om det skulle gå så illa, att testamentet icke finge träda i kraft, råder den förtrogne vännen hertigen att mottaga en pension; de som nu sitta så högt kunna dö; hertigen själf är ännu ung och kan i längden vinna, hvad han önskar. Om hans giftermål är ännu ingen framställning i rådet gjord; detta kunde vara ett särskildt skäl att företaga Stockholmsresan. — Med afseende på den från hertigens sida ifrågasatta utvägen att gå motståndarne tillmötes därigenom, att han skulle mottaga »qualité du premier noble», kan intet råd gifvas, så länge hela sakernas ställning ännu är sväfvande.

Om grefve Magnus kan den förtrogne vännen icke tänka annat, än att han håller fast vid konungens yttersta förordning, »ty bloden är ju tjockare än vatten», och gjorde han annat, skulle det i framtiden skada honom, och han skulle ändå icke vinna det, som han eftersträfvar, och som man nu gifver honom hopp om — härmed åsyftas utan tvifvel riksmarskämbetet. — Den förtrogne vännen själf är fast besluten att vörda K. M:s yttersta disposition; väl är han icke mycket angelägen om ämbetet för dess egen skull på grund af sin sjuklighet och dess

[1] Prytz adlades 1661. Anrep, *Svenska adelns attartaflor*.

[2] Om så var förhållandet, läto i hvarje fall drotsen och Nils Brahe intet misstroende framskymta i sina bref till Vrangel. Jfr s. 141.

besvärlighet, men ej häller tänker han någonsin afslå det, emedan han efter Sveriges lag och sin gjorda ed är skyldig sin konung lydnad.[1]

De höga herrarne, säges det ytterligare, äro till största delen emot testamentet och söka med list och makt främja sitt syfte. Riksdagen, som begynner den 21 september, förmenas icke räcka öfver tre veckor, emedan det, som där skall bestämmas, mestadels är förut afgjordt, särskildt frågan om regeringen. Dess medlemmar äro redan utsedda, men hvarken hertigen eller Herman Fleming nämnes ibland dem. — Man har förut tänkt att dröja med konungens begrafning för att under tiden vinna sinnena, men ändrat tankar, emedan anslagen kunde störas, om deras förnämste främjare skulle dö.

Slutligen gifves hertigen det rådet att både på resor och eljest noga vaka öfver sin säkerhet. Såsom förevändning för Stockholmsfärden föreslås riksmarsken Gustaf Horns jordafärd, om hertigen mottagit inbjudan till denna;[2] som ett annat tillfälle nämnes den resa, som drottningen i dagarne lär företaga till Gripsholm. Men finner hertigen själf icke rådligt att fara så snart, bör han genom bref inhämta drottningens godtfinnande. Själf har Fleming åter rest till landet, då hans närvaro i Stockholm för närvarande är till föga nytta.[3] —

Genom sin hänvändelse till Herman Fleming hade Adolf Johan sålunda vunnit uppriktiga råd och värdefulla upplysningar om ställningen och utsikterna; mycket uppmuntrande voro de visserligen icke. — Uppgiften, att den blifvande regeringens tilltänkta medlemmar redan omtalades, fullständigas af Daniel Plans följande bref af den 11 aug.[4] Det hettes, enligt hvad

[1] Den närmast följande punkten lyder: »Dhet är uthi dhetta höga wärket ett stoort maxime att dissimulera allehanda och giöra finter; qvi nescit dissimulare, nescit regnare. Hadhe icke Kongl. M:tz gloorwyrdigest i åminnelse tagit dhen mesuren i acht, hade han alldrigh bliffuit Artfprintz, ty han brukade dhetta orde sättet altidh: Huad hielper, iagh måtte lowera; och frögdar sigh dhen fortrogne (!) wännen dher öffuer, att H:s Dht medh een sådan högh wijshet och synnerligit temperament dhetta menagerar.» *Steg.*

[2] Att så skett, visar hertigens koncept till svar af Bråborg 8 aug. på grefvinnan Sigrid Bielkes inbjudan af 18 juli till hennes aflidne gemåls, fältherren Gustaf Horns begrafning 12 aug., *ib.* Hertigen ursäktar, att han ej kan infinna sig.

[3] Gustaf till Sten Bielke Stockholm 29 aug. omtalar, att Herman Fleming är i Finland. *Bielk.* Likaså Erik Sparre till Bengt Horn Åbo 23 aug., *Horn.*, som tillägger, att Fleming ännu lär dröja där vid pass fjorton dagar.

[4] *Steg;* från Stockholm. I detta berättar han f. ö. om hofmarskalken Lützow, att han låter förljuda synas bäst, att hertigen afstår något af sin rätt,

denne där meddelar, att drotsens svåger Seved Bååt skulle blifva riksskattmästare efter grefve Magnus, som antingen skulle blifva rikskansler eller riksmarsk, hvartill dock Karl Gustaf Vrangel hade större utsikter, emedan han nästan från barndomen varit i krigstjänst; i hans ställe som riksamiral skulle då komma Lars Kagg. Det är ett förslag till ämbetenas fördelning, som onekligen kunde synas ägnadt att förena alla testamentets motståndare och ljumma vänner, och som väl kan hafva varit på allvar påtänkt inom drotsens krets.

Hedvig Eleonora och Adolf Johan. 10–20 aug.

Drottning Hedvig Eleonoras Gripsholmsfärd och vistelse därstädes medförde verkligen hennes och Adolf Johans mångomskrifna återseende. Det förbereddes närmast af förre brandenburgske residenten Johan Fredrik Schlezer, som redan förut under året visat sig i hertigens uppdrag, och som nu sände denne ett utförligt bref den 11 aug. från Gripsholm.[1] Hedvig Eleonora hade för honom betygat sin fortfarande bevågenhet mot sin svåger; men hon hade fått höra, att denne skulle haft åtskilliga präster och adelsmän ute hos sig, hvilket hos somliga framkallat misstankar, att han därmed tänkte bilda ett parti eller stärka det, han redan kunde hafva, och detta hade hon förklarat sig icke gärna se, emedan hertigen däraf icke skulle hafva någon fördel. Bland personer, som denne nästan för mycket »karesserat», utan att därför vara säker att hos dem vinna sitt syfte, hade hon särskildt nämnt riksrådet grefve Axel Lillie.[2] Schlezer hade sökt stilla dessa drottningens bekymmer och försäkrat, att hertigen gärna ville rätta sig efter hennes råd och satte sitt högsta förtroende till henne; han hade vidare omtalat dennes benägenhet att genom honom söka en upp-

och om statssekreteraren Ehrensteen, att han i samtal med Plan visat en envis förtegenhet, som denne erkänner för en »dygdig maxime» hos en man i hans ställning. Plan hade ock varit hos Bengt Horn med ett bref från hertigen.

[1] *Ib.*

[2] Om hertigens förbindelser med denne och hans släkt vittnar hans bref 28 juni till riksrådet Johan Gyllenstierna, som nämner besök af Lillie och andra goda vänner och herrar, *ib.* (koncept); vidare Gustaf Adam Baners bref till hertig Adolf från Löfstad 18 juni och Norby 19 juli, *ib.*, som med tacksägelser å egna, Lillies och hela deras hus vägnar för visad gunst och bevågenhet försäkra om deras välönskningar och tjänstvillighet; i det första skrifver t. o. m. Baner, att han »lif och alt til des [hertigens] tienst ospart skal hafwa». Se ock s. 139.

görelse med drotsen och det öfriga rådet före riksdagen, dock med förbehåll af ständernas bifall, ifall han blott rätt känt sinnesstämningen i Stockholm. Drottningen hade tviflat, att alla riksråd skulle vara böjda för detta, men gillat hertigens önskan att träda i vänlig förbindelse med riksdrotsen. Hans besök ville hon nu endast mottaga på landet och i form af en öfverraskning, och lämnade upplysning om den för henne lägligaste tiden. Af drottningens tal fick Schlezer för öfrigt det intrycket, att afsikterna i Stockholm ginge ut på att förmå hertigen att i fråga om fältherreämbetet afvakta konungens myndighet. — 15 aug. skref han till Adolf Johan från Stockholm, bland annat om prinsessan Anna Dorotea; han sade sig tro, att man ej ville låta henne komma öfver, innan bröllopet genast kunde ske, emedan hertigen möjligen kunde ändra tankar.[1]

Efter mottagandet af Schlezers underrättelser med drottning Hedvigs medgifvande snarare än inbjudan till besök — den ändrade tonen i hennes utlåtelser är slående och visar det berättigade i Flemings farhågor för motståndarnes inverkan — rustade sig hertigen ändtligen på allvar att begifva sig till henne. Den 18 aug. meddelade han Axel Lillie sin afsikt, och samma dag skref han till landshöfding Erik Sparre i Södermanland om anordningar med böndernas hästar för hans resa till Gripsholm; han hoppades följande dag hinna förbi Nyköping.[2]

Om själfva sammanträffandet och de därunder förefallna samtalen finnas några uppgifter af hertigens egen hand.[3] Han förklarade sig villig för lugnets och endräktens skull, samt för att icke gifva grannarne tillfälle att begagna sig af oenighet i riket, att afstå såväl sin rätt enligt testamentet till två röster i rådet i vissa uppgifna fall, som den främsta platsen i detta; han var vidare — som det också framgår af Flemings nyss anförda råd — hugad att undanrödja en invändning mot sitt medlemskap i riksrådet genom att låta intaga sig på riddarhuset såsom »premier noble», en anordning, hvarför han åberopar prinsen af Oraniens ställning såsom exempel. Drottningen å sin sida ville, att hertigen skulle afvakta slutet på förestående riks-

[1] *Ib.* — 17 aug. skref Schlezer åter från hufvudstaden, bl. a. att hvad några missnöjda officerare ville föreslå hertigen ej förtjänade det minsta afseende. *Ib.*

[2] *Ib.* (koncept); brefvet till Lillie i original *LB, De la Gard.*

[3] I ett utförligt egenhändigt bref till drottningen bland Adolf Johans koncepter, *Steg.*, på tyska; underskrifvet och dateradt Stegeborg aug. 1660, men utan ifylld dag, oviket och utan adress eller sigill.

dag, innan han åter uppvaktade henne — samma önskan uttalar hon äfven i ett bref till sin svåger från Stockholm af 25 aug., där hon beder honom förlåta, att hon sist talat så fritt, och att låta Gud och tiden råda.[1] Detta var i själfva verket att skilja hans sak från sin, och visar liksom Schlezers rapport, att Adolf Johan icke längre kunde bygga på drottningens stöd.

* * *

Karl Gustaf Vrangel.

När rådet efter några dagars hvila åter sammanträdde den 21 augusti, beslöts en förnyad kallelse till riksamiralen Karl Gustaf Vrangel att med första begifva sig till Sverige, detta ehuru en sådan afgått så nyss förut som den 15. Den upprepades nu i tre på hvarandra följande bref; den 28 bestämdes, att han skulle lämna riksrådet och fältmarskalken grefve Hans Kristoffer Königsmark i Wismar för att hafva inseende både på Brehmen, där han var generalguvernör, och på Pommern.[2] För öfrigt verkade tills vidare det ena icke mer än det andra; amiralen ansåg sig hindrad att lämna Pommern af sina omsorger om krigsmaktens öfverförande på fredsfot, de förra fiendernas utrymning af landet, och äfven af hänsyn till drottning Kristina, som möjligen kunde vilja fritaga från bördor sina underhållsgods, som utgjorde nästan tredjedelen af landet.[3] Genast efter Karl Gustafs död hade man önskat hans öfverkomst på besök till rådplägning, efter frederna, att han så snart som möjligt skulle inställa sig för att stanna kvar och biträda i rikets styrelse; nu kände man behof af hans hjälp vid riksdagens till-

[1] *Ib.*

[2] *RP.* II och IV 14, 21, 28 aug.; *RR.* 15, 23, 25, 28 aug. till Vrangel, alla med kallelse att skyndsammast infinna sig; 28 aug. till Königsmark. Äfven den senare ville man förut hafva hem till riksdagen; så drotsen i rådet, mot Tott, 21 aug. — Jfr s. 123 not 4.

Klas Bielkenstierna till Vrangel Stockholm 23 juli finner hans ankomst ju förr ju hällre högeligen af nöden. *Skokl.* Däremot säger Nils Brahe i bref till Vrangel af Stockholm 28 juli, att man en tid bortåt lefvat i den vissa förhoppningen att få se honom där, men måst uppskjuta sin glädje häraf, eftersom konjunkturerna tvifvelsutan icke tillåta hans frånvaro från Pommern. *Ib.* Per Brahe önskar från Stockholm 16 aug. riksamiralen lyckosam resa. *Ib.* (Vrangels mottagna bref.)

[3] Vrangel från Stralsund till Bielkenstierna 10 aug., till Per Brahe 11 aug., till Nils Brahe 14 aug., *ib.*, Vrangels koncept; till drotsen äfven original bland dennes mottagna skrifvelser. — Vrangel till K. M. Stralsund 22 aug. *RP.* II 28 aug.

stundande. Nils Brahe skref till honom den 19 aug., att han vid dessa svåra tider såsom fäderneslandets förnämsta stöd kunde i allt bispringa med hälsosamma råd »laboranti reipublicæ et in perniciem suam nutanti», till dess och allas välfärd, och att riksdrotsen af hans ankomst hoppades lättnad i den börda, som syntes lägga sig på honom och få andra.[1] Säkerligen tänkte man både på förvaltningsarbetet och på de politiska stridsfrågorna; om Vrangel i dessa icke alldeles delade drotsens närmaste vänners tankar, räknade man dock tydligen på att vinna honom för sig.

Den 22 augusti upplästes i rådet en supplikation från en annan af dess krigare och främste män, fältmarskalken Lars Kagg, som däri upprepade sin redan i mars framställda begäran om grefskapet Sölvesborg och tillika anhöll om något hypotek i gods för sina gjorda tjänster. Denna senare anhållan ansågs röra reduktionsstadgan och därför böra skjutas upp till riksdagen;[2] men grefskapet lät man genom sekreteraren Klingstedt försäkra honom om att erhålla, så snart det blifvit lagligen frändömdt grefve Korfits Ulfeld. *Lars Kagg.*

Drottning Kristina, hvars annalkande förorsakat riksdagens påskyndade sammankallande, skulle nu och intill riksmötets början lifligt sysselsätta regeringens tankar. Hon hade den 8 augusti anländt till Hamburg, där hon stannade nära en manad. Den 21 upplästes i rådet ett bref af den 5 från svenske residenten där i staden Vincent Möller, hvari hennes ankomst dit sades vara dagligen väntad.[3] Den 23 höllos i början af rådets *Drottning Kristina i Hamburg. Öfverläggningar i rådet*

[1] *Skokl.;* från Stockholm.

[2] Invändning i detta syfte gjordes enligt *RP.* IV af E. Fleming och B. Horn, enligt II af Kl. Tott.

[3] *RP.* II och IV; brefvet i *Germ.;* till innehållet i det närmaste öfverensstämmande med bref från Möller till Per Brahe 4 aug., *Skokl.* — Kristinas ankomst till Hamburg 8 aug. omtalas i bref från Möller till K. G. Vrangel 10 aug., *Skokl.;* bankiren Diego Texeira — drottningens resident i staden, se Bildt, s. 107 — till Seved Bååt s. d., enligt utdrag bifogadt Bååts bref till Per Brahe Myrö 27 aug., *ib.;* Johan Ulrik Wallich till Per Brahe 11 aug., *ib.;* Henrik Brummer till Adolf Johan s. d., *Steg.* (kopia), *Skrifvelser till K. M. om Christina Alexandra från diverse personer* (original; af hertigen öfversändt till Hedvig Eleonora — se hennes bref till honom Stockholm 27 aug., *Steg.*, jämfördt med Brummers); Terlon till M. G. de la Gardie 21 aug. (n. st.), *De la Gard.* — Drottningen mottogs vid ankomsten af svenske residenten samt franske ambassadören Terlon och förre engelske ambassadören Sidney, af hvilka Terlon själf anländt till Hamburg 31 juli enligt bref

sammanträde hemliga öfverläggningar om henne, hvarvid sekreterarne befallde träda af. Den 25 föredrogos bref från Möller och från franske ambassadören Terlon med underrättelse om drottning Kristinas framkomst till Hamburg och hennes yttranden till dem. För Terlon hade hon försäkrat, att hennes enda syfte var att bevaka sina ekonomiska intressen och för öfrigt tjäna konungen i allt, som berodde på henne. Per Brahe ansåg emellertid icke dess mindre, att drottningen borde afrådas från resan till Sverige.[1] Den 28 tillkännagaf drotsen, att han

---

från Möller till Vrangel s. d., *Skokl.*, Sidney 3 aug. enligt dens. bref till K. M. 5 aug., *Germ.* För residenten ursäktade hon, att hon ännu icke anlagt sorg efter Karl Gustaf — härom ock residenten Georg Snoilsky till K. M., Frankfurt am Main 30 juni, *ib.* —; hon gjorde det emellertid nu i Hamburg.

Om Kristinas vistelse i Hamburg vidare: Möller till K. M. 18 aug. (två bref, det ena egenhändigt), 1 sept. (d:o d:o), *ib.;* Wallich till Per Brahe 18 och 28 aug., *Skokl.;* Wendelinus Sybelist till M. G. de la Gardie 25 och 31 aug., *De la Gard.;* Möller till K. G. Vrangel 31 aug., *Skokl.* — Hon uppvaktades där af Hans Kristoffer och Otto Vilhelm Königsmark, pfalzgrefve Filip af Sulzbach, kejserlige fältmarskalken Montecuculi o. a.; hennes firande af katolska mässan undgick ej att väcka missnöje hos stadens prästerskap.

Alla i denna not nämnda bref, utom Wallichs 28 aug. — från Stade — samt Bååts och Snoilskys, äro från Hamburg.

[1] *RP.* II och IV. Terlon till K. M. 21 aug. (n. st.), *Gall. RP.* IV omtalar äfven bref från honom till änkedrottningen. Möllers bref 11 aug. saknas, men anföres i hans skrifvelse den 18, *Germ.* — 18 aug. meddelar Möller i sitt egenhändiga bref, att han nu i flere samtal med Kristina försport, att hon alldeles icke torde låta afhålla sig från resan till Sverige, men ej söker annat än säkerhet om sitt resterande underhåll och sina årliga inkomster, och f. ö. på allt sätt vill bidraga till K. M:s och rikets bästa. — K. G. Vrangel i bref från Stralsund till M. G. de la Gardie 21 aug., *De la Gard.*, och till Per Brahe 22 aug., *Skokl.*, talar om Kristinas vidtutseende diskurser i Hamburg; han hänvisar till Möller och grefve Waldeck.

Algernon Sidney, som ännu veckan förut varit kvar i Hamburg, berättar om Kristina i bref till sin fader, earl Robert af Leicester, Frankfurt am Main 8 sept. 1660. »Some thinke», säger han, »shee will pretend to the crowne, others that she would be contented with the regency; and theire doth not want thoes that say shee is employed from Rome, to sowe diuisions in Sweden, and to make use of the prince Adolph his discontent, others to marry him.» Sidney själf trodde intet af detta; han omtalar drottningens motvilja mot Adolf Johan, som hon ansåg oskicklig till stora värf och före sin tronafsägelse rådt senaten att icke lämna tillträde till kronan. Han var öfvertygad, att hon i Sverige blott ville trygga sina inkomster, detta ej endast på grund af hennes äfven till honom gjorda försäkringar härom, utan på grund af omöjligheten för henne att uträtta något annat; en religionsförändring skulle knappast vinna tilltro, och »the senate and nobility like noe gouernment soe well, as while the kings are in minority». *Discourses concerning*

fått meddelande om Kristinas vissa förestående ankomst. Sekreterarne sändes åter ut; när de åter fingo träda in, var beslut fattadt om ofördröjligt inkallande af ett litet utskottsmöte från de närmaste trakterna, och kallelsebref utfärdades samma dag till riksskattmästaren, riksråden Gustaf Baner och Knut Kurk, landshöfdingarne i Uppland och Västmanland Klas Rålamb och Gustaf Sparre, ärkebiskopen samt biskoparne i Västerås och Strängnäs med två medlemmar af hvarje kapitel, samt borgmästarne i Uppsala Olof Jonsson och i Västerås Karl Printz med hvardera tvänne rådmän; desse ägde att inställa sig i Stockholm allra sist den 30 på aftonen.[1] — Den 29 höll rådet ånyo rådplägning utom protokollet, och den 30 föreföll en liten upptecknad diskussion, då drotsen talade om svar på bref från franske ambassadören Terlon, hvars handlingar de la Gardie blott önskade måtte öfverensstämma med hans ord. Gustaf Bielke uttalade sin tro, att drottning Kristina skulle visa sig förståndig nog, men detta betviflade skattmästaren på grund af hennes katolska religion och emedan hon hade så många katoliker med sig; han kunde icke häller se, hvad hon ville uträtta utan katolikernas anstiftan och hjälp.[2]

Sina underhållsländers guvernör Seved Bååt, som enligt rådets vilja tillskrifvit henne för att afstyrka hennes besök i Sverige, svarade drottningen med ett bref från Hamburg af den 21 aug. (n. st.), som Bååt genast efter mottagandet meddelade Per Brahe, och hvari redan med sin fulla kraft ljuder den ton, som genomgår Kristinas följande bref till Stockholm intill hen-

---

government by Algernon Sydney, *with his letters, trial, apology and some memoirs of his life*, London 1763: Letters s. 23. (På franska hos Archenholtz, IV s. 260 ff.)

[1] *RP.* II och IV, *RR.* 28 aug. IV nämner ej dem som skulle kallas; II utom de i texten upptagna äfven Seved Bååt och landtmarskalken i slutet af föregående riksdag, vice presidenten Per Sparre. — Utom genom bref hade underrättelse om Kristinas afsikter kommit genom grefve Fritz af Waldeck, som anlände till Stockholm 27 aug. enligt Gustaf Bielkes bref till Sten Bielke därifrån den 29, *Bielk.*

Inkallandet af ett litet utskott, »näst här om kring», innan åtta dagar, till öfverläggning om de polska sakerna, ifrågasattes af drotsen 14 juni. *RP.* II. Se ock s. 115.

[2] *RP.* IV. — 18 aug. hade de la Gardie från Jakobsdal skrifvit till Per Brahe, att han ej tviflade, det Kristina »hoss sigh öfwer allt annatt låter gella amorem patriæ», men därvid tillika framhållit vikten att i tid rådpläga om hennes tillfredsställande för att afvända »alla imminerande inconvenientier». *Skokl.*

nes ditkomst.[1] Till Sverige skulle hon ofelbart begifva sig, innan riksdagen började; ingen fara eller besvärlighet kunde hindra henne att göra sitt fosterland den tjänst, som hon vore detta skyldig vid ett så viktigt tillfälle. Hon bad Bååt rättfärdiga hennes afsikter för regeringen och försäkra alla goda svenskar, att de gjorde orätt i att hindra hennes ankomst, som säkert icke skulle vara alldeles utan nytta för statens bästa och icke häller skada de enskildes intressen, förutsatt att de icke vore motsatta kronans, ty hon förklarade sig för oförsonlig fiende till statens fiender.

Det var icke endast rådets medlemmar, som fruktade, att den högt begåfvade kvinna, som dock så nyss hade varit Sveriges regerande drottning, som ännu väl kände rikets förhållanden, och som där ägde rika förbindelser, skulle kunna på ett eller annat sätt och kanske icke alldeles efter önskan ingripa i den inre politiken. Äfven drottning Hedvig Eleonora hyste stark oro, och möjligheten föresväfvade henne af någon slags samverkan mellan Kristina och hertig Adolf Johan, stridande mot hennes önskan, att all tvist skulle biläggas i god förtrolighet. Hon skref till denne den 27 aug., att han själf kunde inse allas fara, och att hon fruktade, att drottning Kristina icke hade mycket godt i sinnet. Hon bad därför hertigen undvika förbindelse med denna, och då hon erfarit, att bref från honom redan öfverlämnats till Kristina i Hamburg, hoppades hon, att han åtminstone icke tillställt henne någon kopia af testamentet eller något meddelande därom.[2]

Vid denna tidpunkt erhöll rådet förstärkning af trenne medlemmar, som tidigare varit sysselsatta vid den polska fredsunderhandlingen eller i det polska kriget, och som först nu efter slutförda värf kunde infinna sig i Stockholm. De skulle snart spela en roll i händelserna hemma. Det var grefve Bengt Oxenstierna, grefve Kristoffer Karl Schlippenbach och fältmarskalklöjtnanten Lorens von der Linde, som hade varit hertig Adolfs närmaste man i befälet öfver svenska hären i Preussen och ef-

[1] Bååt till Per Brahe Myrö 27 aug., *Skokl.* Däri var Kristinas ej i original bevarade bref innelyckt; afskrift däraf *KB., Rål.*, folio n:o 40; tryckt hos Arckenholtz, II s. 39. Det är, som hennes egenhändiga bref i allmänhet, på franska, och dateradt efter n. st.: 21 aug.

[2] *Steg.;* månaden är icke utsatt i datum, men gifven af innehållet. Jfr Hedvig Eleonora till Adolf Johan 31 aug., 1 sept., *ib.;* enligt öfversänd kopia af dennes bref till Kristina hade han intet meddelat henne om testamentet.

ter dennes afresa trädt i hans ställe.[1] Bengt Oxenstierna var nu första gangen tillstädes i rådet den 28 augusti — han hade dock synts där redan den 14 vid två sammanträden [2] —, Schlippenbach den 31 och Linde den 1 september. Däremot saknades ännu och ända till efter den 15 i denna månad den ännu efter freden kvarblifne svenske underhandlaren i Danmark, riksrådet Sten Bielke, under hösten en af rådets mest framträdande män, som ju ock af Karl Gustaf varit påtänkt till rikskansler.

Den 1 september talades åter i rådet om drottning Kristinas resa.[3] Riksskattmästaren uttryckte sin tro, att denna icke stode att afböja, hvarvid han åberopade bref från Terlon, och föreslog — i enlighet med dennes råd —, att man skulle mottaga henne höfligt, emedan hon endast torde träffa anstalt om sina enskilda angelägenheter och strax resa tillbaka igen — en bekymmerslösare uppfattning, än han själf uttalade tidigare och senare. Därefter hölls en öfverläggning med ständernas utskott, hvarom dock intet närmare meddelas. — 3 september upplästes ett bref från Terlon till Gustaf Bielke, som bekräftade, att drottningen ovillkorligen ärnade sig till Sverige.[3] Grefve Tott föreslog, att man skulle genast utreda hennes fordringar, lofva att efterhand betala dem, göra allt möjligt för att tillfredsställa henne och visa hela världen, att man för närvarande icke kunde göra mer. Riksskattmästaren fruktade af Kristinas ankomst oro bland ständerna, särskildt bland allmogen, som vid behof torde taga sin tillflykt till henne. Bielke häfdade däremot, att om det visade sig omöjligt att afhålla drottningen från resan, gällde det att förekomma, att hon blefve missnöjd med visadt bemötande. Schlippenbach åter fann, att aftal om hennes betalning kunde ske i Hamburg, och de la Gardie framkastade, om det ej kunde ske på Öland eller Gotland, dit Kristina kunde resa. Tott framlade därpå det förslag, att två af rådet skulle resa emot henne

[1] Linde gaf uttryck åt sin sorg öfver Karl Gustafs död i ett bref till K. G. Vrangel af Elbing $^{15}/_{25}$ apr., *Skokl.*, hvari han förklarade sig därigenom så förryckt i sin kompass, att han icke mer visste att finna sig; han satte nu allt hopp om sin lycka och välfärd till Vrangel, och önskade af hjärtat, att denne nu och hälst vid tillkommande riksdag kunde komma till Sverige. — Det vill förefalla, som om bakom allt detta skulle ligga oro för att få öfver sig som marsk och regent hertig Adolf, om hvars tvister med Linde se s. 16 not 2.

[2] Se s. 129 not 4.

[3] *RP.* II.

och tillsäga henne betalning för det, kronan tagit af hennes underhållsländer — hvad fienden förtärt i kriget, kunde kronan icke betala —; K. M. skulle gifva en försäkringsskrift för drottningen och instruktion för dem, som skulle resa. Detta förslag vann gillande; skattmästaren ansåg, att det borde uppsättas skriftligen och meddelas ständerna nästa dag. Såsom lämpliga att sända Kristina till mötes nämndes Seved Bååt, Lorens von der Linde, Gustaf Bonde och Klas Tott; mot den förstnämnde anmärkte dock Bielke, att han var drottningens enskilde tjänare. — Drotsen och drottning Hedvig voro denna dag icke tillstädes.

Utskottsmöte. Lorens von der Linde utsänd till Kristina. 4–5 sept.

Den 4 och 5 september höllos öfverläggningar med ständernas utskott, något talrikare än kallelserna af den 28 aug. gifva vid handen, särskildt andra dagen, då flere af ridderskapet tillkommo.[1] Det beslöts den 5, att blott resolutionerna skulle renskrifvas och protokollen för öfrigt förintas, men för denna dag — ej för den 4 och 1 — är dock ett diskussionsprotokoll bevaradt.[2]

Under rådplägning i rådet ensamt föreslogos då Linde, Vilhelm Taube, Tott och Nils Brahe att utföra beskickningen till drottningen; man förenade sig om von der Linde, som nämnts af drotsen, hvilken likvisst för egen del förklarade sig tro, att Kristina ej skulle företaga någon resa, om Lejoncrona komme fram i tid.

När ständernas utskott inkommo för att yttra sina meningar, befanns det, att adelns icke var öfverens med regeringen. Genom landtmarskalken i Göteborg Per Sparre förklarade ridderskapet, att om drottning Kristinas resa kunde afstyras, skulle hon besluta sig för dess inställande på Lejoncronas föreställningar; det vore alltså onödigt att sända någon mer; komme hon åter in i riket, vore alltid tid att underhandla med henne då. Erkebiskop Johannes Lenæus och Stockholmsborgmästaren Prytz anförde sina ståndsbröders fåtalighet och brist på fullmakt, men meddelade dock förslagsvis deras råd. Prästerna ville väl se drottningen höfligt bemött, men öfver riksdagen borde hon hålla

---

[1] *RP.* II och IV. — Enligt II adjungerades andra dagen »flere af Ridderskapet och nogre af Hofrätten her j Stockholm», enligt IV »flere af Ridderskapet».

[2] Det är inbundet *RP.* V, mellan protokollen för 4 okt. f. m. och s. d. e. m. — Redogörelse för själfva beslutet, med dess skäl, finnes *RP.* II och IV under 5 sept.

sig på annan ort utom eller inom rikets gränser. I fall af behof skulle man för rikets nyttas skull bestämdt neka henne att få komma. Borgarnes yttrande närmade sig mera adelns: ville Kristina icke med skäl låta hålla sig borta, borde hon behandlas höfligt, om hon uppförde sig lugnt; i motsatt fall kunde regeringen finna andra medel, hvarmed de ville låta sig nöja.

Sedan ständerna därpå på regeringens befallning tagit afträde, uttalade Gustaf Bonde sin förundran, att de ville ursäkta sig med sin saknad af fullmakter och fåtalighet, då det likväl varit vanligt att förskrifva utskott i svåra saker. Ville de icke bestämdt säga sin mening, hade det varit bättre att aldrig kalla dem; nu ville de, att regeringen skulle taga skulden och oviljan på sig. Finge icke den utsände befallning att tala rent ut, vore hans utskickande alldeles onödigt. — I liknande anda yttrade sig Bengt Horn.

Utskottet inkallades därefter ånyo, och Per Brahe bemötte dess betänkligheter i fråga om sin beslutanderätt. Han vidhöll förslaget att sända en kommissarie mot drottningen, men med någon förändring af hans tilltänkta uppdrag: på samma gång som han försäkrade henne om sina fordringars gäldande och om alla svenskes vördnad, skulle han anmoda henne att stanna utom Sverige under riksdagen, eller om hon vägrade att finna sig i detta, att begifva sig till Öland, till dess regeringen och ständerna träffat vidare bestämmelse. Ridderskapet trodde visserligen, att äfven detta kunde stöta Kristina och bringa henne att därute fatta planer mot Sverige, men gaf dock jämte de andra ståndén sitt bifall; hvarpå drotsen manade dem att hålla beslutet hemligt. — Efter deras bortgång fick sekreteraren Ehrensteen i uppdrag att med grefve Bengt Oxenstierna uppsätta bref till drottningen samt kreditiv och instruktion för Linde.

Rådsprotokollen innehålla en redogörelse för dagens beslut, hvari anföras mot Kristina hennes affall från den evangeliska religionen, hennes ankomst från »den mycket misstänkta orten Rom, själfve påfvens residens», och att hon tvifvelsutan så väl som andra katoliker är förbunden att efter högsta förmåga främja och utbreda den katolska religionen. Hennes resa kunde därför icke blott lända henne själf till skada på grund af Sveriges rikes ständers och gemene mans ovilja öfver hennes religionsförändring, utan äfven vålla själfva riket men.

Lindes instruktioner upplästes och underskrefvos i rådet den 8 september. De voro två, en »instruktion och memorial»

i tolf punkter, som på begäran kunde visas drottning Kristina, och ett hemligt »bimemorial» i fem.[1] Detta senare rörde det fall, att drottningen icke ville låta förmå sig att inställa sin färd, och törhända ej häller skydde att nämna om någon rätt eller röst vid riksdagen; mot sådant tal skulle Linde åberopa vederbörliga recesser och riksdagsbeslut, särskildt det af 1654, samt hennes egen afsägelseskrift.[2] Ville hon ändock icke foga sig, vore det likt, att hennes svit och följe, henne kanske oveterligt, hade något annat i sinnet än ordnandet af hennes inkomster; och i sådan händelse skulle Linde, om han träffade drottningen på resan eller någonstädes på hennes underhållsgods, anvisa henne Öland såsom vistelseort under riksdagen.

Jämte instruktionerna underskrefvos tre bref från konungen, drottningen och rådet till Kristina, samt order till grefve Königsmark att i händelse af sjukdomsförfall för Linde förrätta dennes uppdrag.[3] För det fall att drottning Kristina skulle vara i omedelbart behof af en ansenligare penningsumma, ställdes henne genom ett särskildt bref fritt att hos någon köpman i Hamburg, Lybeck eller annorstädes uppbringa 20,000 riksdaler, att betalas af svenska kronan af tillkommande års stora sjötull.[4]

* * *

[1] *RP.* II och IV; *RR.* s. d. 7 sept. heter det i *RP.* II, efter en öfverläggning om Kristinas anspråk på tull i Barsund vid Norrköping: »Sedan giordhe Secreterarne affträde.» Rådet höll alltså någon hemlig rådplägning vare sig om drottningens saker eller andra.

[2] Han skulle ock förehålla henne, att »the Swenske i gemeen» trodde henne vilja förnya den olycka och fara, hvari Sverige sväfvat under Johan III och Sigismund, och skulle hålla hennes följe för »Jesviter och sådanne, som wore komne at turbera libertatem conscientiæ et Status». *RR.*

[3] Linde skulle i sådant fall sända till Königsmark med papper och upplysning sekreteraren Hoghusen, som själf hade order att utföra Lindes kommission, därest han vid resan till Königsmark mötte Kristina på vägen. — Änkedrottningens, rådets och K. M:s kreditiver för Linde samt bref till Hoghusen *RR.* 8 sept.; bref till Königsmark *ib.* 7 (!) sept.; latinskt bref till Terlon *ib.* 8 sept., på franska i *Memoires du chevalier de Terlon*, II s. 597 f., Paris 1681, men ändradt, i det Terlon undertryckt dess tvifvel på nyttan af Kristinas ankomst och anhållan till honom att söka kvarhålla henne i Hamburg till den utsände rådsherrens ankomst.

[4] *RR.* 8 sept. — Bland *Skrifvelser till K. M. om Christina Alexandra från diverse personer* finnes bref till K. M. från Seved Bååt af Stockholm 7 sept. med begäran om dylik åtgärd; han åberopar däri bref till sig från Kristina af Hamburg 4 sept. n. st.

Det fattade beslutet om Kristinas bemötande var ej i öfverensstämmelse med de råd, som Terlon 28 aug. (n. st.) tillskref de la Gardie från Hamburg.

Mot drottning Kristinas ankomst till stundande riksmöte *Per Eriksson.*
och däraf möjligen följande olägenheter hade man sålunda efter förmåga sökt att trygga sig. Vid denna samma tid lyckades landshöfding Rålamb i Uppland oskadliggöra den bonde, som i Göteborg hade varit allmogens talman, och som skulle kunnat vålla besvär vid riksdagen såsom hertig Adolfs anhängare, Per Eriksson i Olands härad och Tuna socken. Den 6 september upplästes i rådkammaren en skrifvelse från Klas Rålamb till K. M. af Uppsala den 4 rörande allmogens val till riksdagen och Per Erikssons eftertänkliga tal med häradsmännen i Olands härad.[1] Böndernas gamla klagomål öfver dagsverkena hade äfven nu varit uppe; sekreteraren Behmer berättade sig ha sett en kopia af en skrift, som allmogen uppsatt om dessa, från hvilka de ville vara befriade »enligt salig konungens löfte».[2] Därefter lästes tvänne bref från Rålamb till riksdrotsen i samma sak af 4 och 5 sept.[3] I det senare meddelade landshöfdingen, att han efter affärdandet af sina förra skrifvelser genom två vänner till Per Eriksson sökt afstyrka denne från att truga sig till deltagande i herredagen;[4] under samtalets lopp hade slutligen Per Eriksson fällt de orden, att han skulle draga dit, äfven om han skulle mista hufvudet därigenom, »ty», sade han, »menen I jag vet icke huru tillstår: hertig Adolf har 3,000 man

---

Han tillstyrkte att sända några rådsherrar emot drottningen och låta henne bo på slottet; »cela est plus honeste que si lon la loge a la ville ny si elle demeroit a la campagne, et cela est plus politique. Ie n'en dis pas les raisons a Vostre Excellence; elle les peut bien comprendre.» Senare i samma bref: Ie crois que dans l'affaire de ceste princesse il faust agir sans flegme et un peu viste, car elle en pressera fort la conclusion.» *De la Gard.;* det sista ofullständigt hos Carlson, II s. 143 not 2.

Af samma dag äro bref från Terlon till K. M., *Gall.*, och till drottning Hedvig, *Skrifvelser till Hedvig Eleonora,* med anhållan om besked om hans önskade uppförande mot Kristina; han säger sig ej hafva annat intresse än svenske konungens och kronans tjänst.

[1] *RP.* IV.

[2] Jfr G. Bielkes yttrande under den följande diskussionen: »Thet ähr nogh, at Per Erichsson wil enteligh blifwa Häredagskarl och försäkrar Almogen om befrijelsse ifrån dagswerken». Jfr ock *RP.* IV 12 sept.: »H. G. Bonde Sade det be:te bonde hafwer bekummit 18 häraders attest om dhe dagswerken, som skulle de wara af H. M:t Sahl. tilgifne»; samt *RAP.* VII s. 93 f.

[3] *Skokl.*, från Uppsala; det senare tryckt *HSH.* IX s. 235 f.

[4] Jfr not 2 och K. M:s svar till Rålamb, enligt hvilket K. M. fast ogärna förnimmer, »huadh med en Per Erichsson be:dh och häredznämbden ähr förelupit widh wälliandet af en man, som på deres wägnar skulle deputeras till påstående Rijkzdagh». *RR.* 6 sept.

färdige, när omtränger». Därtill hade han tagit till sig häradssignetet, men förnekade sig hafva det, så att hans förehafvande vore uppenbart. Rålamb fann ock betänkligt, hvad som förelupe mellan honom och närvarande tolfmän,[1] hvilka icke allenast satte honom främst ibland sig, utan när de skulle gå till rätten ropade till honom: »Kommer, Per Ersson, I skole vara vår förman», såsom Rålambs iakttagare berättat. Skulle man nu försäkra sig om hans person, kunde det bäst ske på grund af hans uppgift om hertig Adolfs 3,000 man, i det man skulle ålägga honom att omtala, hvadan han hade sådan kunskap. Häröfver väntade landshöfdingen drotsens gunstiga svar, något när förvissad, slutar han, att med Per Eriksson lärer all allmogens galenskap här i dessa härader vara stillad.

Per Brahe fann saken vara af stor vikt; förfore man för hårdt, så brände man sig, och förfore man lindrigt, så vore ock illa. Bonden själf, sade han, vore en elak karl, lättfärdig och fyllhund, som borde hafva skam. Under fortsatt diskussion hade bland annat Gustaf Bonde ett yttrande, som röjer, att Per Eriksson var i besittning af en afskrift af Karl Gustafs testamente; han yrkade, att denne skulle visa, hvar han bekommit den.[2] Det beslöts, att Rålamb skulle taga några goda män till sig och förhöra Per Eriksson mot vittnen, samt om han funne giltiga skäl försäkra sig om hans person, hvarjämte han skulle underätta K. M. om förloppet. Dock ålades honom att härvid förfara med stor försiktighet och hofsamhet och icke på något sätt förhasta sig.

Nytt bref från Rålamb af 9 sept. med underrättelse om förhöret föredrogs den 10 i rådet; Per Eriksson hade uppgifvit en borgare i Uppsala, Erik Hansson, som sagesman för sina upp-

[1] Troligen i grefve Ture Oxenstiernas sak.

[2] Detta styrkes af Lars Romans bref till Adolf Johan Stockholm 16 sept., *Steg.*, som omtalar fångslandet af Per Eriksson, »hwilken hafwer hafft Kongl. testamente och gott ifron den eena bonden till den andra uthi Roosslagen, begerat till wetta, hwadh han der uthinnan på Herredagen giöra eller låta skulle, och då dee eenhelligen beropade sig på testamentets fullbordan och E. D:tt, han och dem der uthi styrkt och sacht, at the ifron sitt goda upsåt icke skulle afskreckias; E. D:tt skulle wäll stå dem bij, der Riksens Rådh nogot oförmodeligit tentera wille.» — Per Erikssons häktande nämnes äfven af Daniel Plan till Adolf Johan Stockholm 19 sept., *ib.*

I K. M:s bref till Rålamb 6 sept., *RR*, heter det, att emedan Per Eriksson föregifver sig hafva »en copia eller extract» af testamentet, »och wij icke kunne wetta, huruledes sådant kan wara uthkommit», skall Rålamb förvissa sig, om så är, af hvem och huru han fått den.

gifter om hertig Adolf, och det resolverades, att Rålamb skulle förhöra och utan stort rop försäkra sig äfven om denne.[1] Saken återupptogs i drotsens närvaro den 12, då det bestämdes, att borgaren ej skulle häktas, om han ej kunde lagligen öfverbevisas med två vittnen.[2] Per Eriksson satt sedan i fängsligt förvar på Uppsala slott under hela riksdagen och längre i afvaktan på dom; ytterligare någon tid efter dess afkunnande — den lydde på landsflykt — blef han den 13 februari 1661 på ansökan och på vissa villkor benådad.[3] —

Ture Oxenstierna.

Förhållandena mellan grefve Ture Oxenstierna och hans bönder voro äfvenledes under september före i rådet. Den i slutet af juli förordnade kommissorialrätten fällde den 8 september sitt utslag, i allt väsentligt till böndernas förmån.[4] Den 14 upplästes domen i rådet; drotsen hänvisade till den förestående riksdagen, liksom han gjort i juli och vid ett tillfälle i augusti — den 15 —, då saken också varit på tal; och det bestämdes också, att domen skulle gå i verkställighet, dock med iakttagande af den måtta, att grefven icke stöttes med någon skymf.[5]

Adolf Johan c. 20 aug.—20 sept.

Hertig Adolf Johan hade trots sina föga uppmuntrande samtal med drottning Hedvig på Gripsholm omkring den 20

[1] *RP.* IV.

[2] *RP.* II och IV. K. M. till Rålamb 12 sept., *RR.*

[3] 10 dec. afgick befallning till Rålamb att med en särskildt förordnad kommissorialrätt ytterligare rannsaka och döma i Per Erikssons sak, men innehålla med exekutionen till vidare förklaring af K. M.; riksfiskalen skulle vara åklagare. *RR.* — 9 jan. 1661 öfversänder landshöfdingen till änkedrottningen en nådeansökan af Per Eriksson, som finnes bilagd hans bref (af Bergby i Vendels socken) bland *Landshöfdingars skrifvelser till K. M.* Rålamb klandrar häradsböndernas försök att efter förmåga förmörka sanningen och tillägger: »Hwadh denne bonden, om han lengre hade mått agera, till Hans Kongl. Maij:tz och dess Rijkes osäkerheet, hade kunnat åstadhkomma, kan letteligen afftagas, der han hos Almogen har hafft en sådan credit, att de icke dubiterat att settia deras saligheet, ähra och redeligheet i wadh för hans befrielse.» — *RR.* 13 febr. 1661 innehåller K. M:s benådningsresolution, gifven s. d.: Per Eriksson skall böta 40 D. Smt, icke vidare brukas i något »allment embete» och ställa två prästmän, två borgare och två bofaste bönder i borgen för sitt goda uppförande för framtiden. I rubriken uppgifves domens datum till 4 jan.; där nämnes ock Per Erikssons hemvist, Edinge.

[4] Domen i koncept och i vidimerad afskrift på *Uppsala Landsarkiv.*

[5] *RP.* II och IV. K. M. till Rålamb 18 sept., *RR.* — *RP.* II 1 sept. nämnas »klagemåhl, som Bönderna i Rooslagen hafwa öfwer Gr. Thure Oxenstierna angåendhe uhtskrifningen».

augusti icke uppgifvit hoppet om hennes understöd eller tankarna på en Stockholmsresa före den af henne önskade tiden: riksdagens slut.[1] Han kände sin ära angripen, om han skulle tvingas att för alltid afstå från det ämbete, som konungen gifvit honom.[2] Genom sina tjänare sökte han alltjämt uppehålla sina förbindelser och inhämta underrättelser i hufvudstaden och dess närhet. Den 21 aug. hade Klas Rålamb från Uppsala meddelat riksdrotsen, att hertigens sekreterare i de dagarne hade varit där i staden, såsom han föregifvit i enskilda ärenden; han hade dock gjort visiter hos ärkebiskopen och de förnämste af de teologie professorerna.[3] I slutet af månaden var hertigens stathållare Isak Enefelt i Stockholm och uppvaktade eller träffade där riksrådet Bengt Horn, som i en skrifvelse till Adolf Johan af den 30 hänvisar till hans berättelse i offentliga angelägenheter.[4] — Själf fortfor hertig Adolf på Stegeborg att gästvänligt mottaga åtskilliga umgängesvänner, särdeles biskopen med en del andra präster och några af adeln, hvilka alla reste dädan »karesserade» och väl plägade, enligt hvad riksrådet Gustaf Posse den 25 aug. skref till Per Brahe från Herborum.[5] Posse kunde själf icke underlåta att besöka Stegeborg, alldenstund dess herre genom bud lät hälsa honom och efterfråga hans befinnande; han måste också bjuda hertigen tillbaka till sig, men

[1] Hertigens oafsända bref till Hedvig Eleonora Stegeborg aug. (efter besöket på Gripsholm), *Steg.*

[2] Egenhändigt ofullbordadt bref på franska, tydligen till J. Fr. Schlezer (icke Roman, såsom påskrifvits förslagsvis), dateradt Stegeborg aug. och enligt innehållet ungefär samtidigt med föregående. *Ib.*

[3] *Skokl.* — Sekreteraren var säkerligen Daniel Plan, som i sitt bref till denne 11 aug., *Steg.*, utbeder sig att få stanna ännu någon tid i Stockholm för att djupare »penetrera» i förhållandena; jfr ock s. 134 not 3.

[4] *Ib.*

[5] *Skokl.* — I samma bref omtalar Posse »ett träget och stadigt correspondence» mellan biskoparne i Linköping och Strängnäs, kanske »för wänskap eller swågerskap skull»; i sammanhang härmed tillråder han biläggande af en process mellan Johannes Matthiæ och landtrådet Gustaf Cloot, »dy ehuru justitien motte owägerligen och uthan wälld allom skeppas, så infalla lijkwäl många casus särdeles wedh detta tillfelle, som kunna aigrera humeurerna».

Af Samuel Enander finnas bref till Adolf Johan af Linköping 13 maj, med tack för ett »åhrligit anseende stipendium», som denne tilldelat biskopens son Salomon, och af s. o. 17 juni, med trohetsförsäkringar, efter besök hos hertigen, *Steg.*; från hertigen till Enander finnes bref af Stegeborg 4 juli med anhållan om besök ju förr ju bättre till muntlig konferens om ett och annat, *ib.* (koncept).

om viktiga saker talades icke eller föga.[1] Den 2 september hade hertig Adolf besök af Arvid Ivarsson Natt och Dag och grefve Ludvig Lejonhufvud; den förre närde fortfarande hoppet, att de goda herrar, som voro hans vänner, skulle vilja uppehålla »sin döde konungs och herres yttersta och skäliga vilja».[2] Mindre angenämt var antagligen det besök, hertigen något senare erhöll af grefve Schlippenbach, som omkring den 6 september reste till Stegeborg såsom rådets underhandlare.[3]

Schlippenbach understöddes af Hedvig Eleonora med ett bref af den 6, hvari hon bad hertig Adolf att höra denne och tala förtroligt med honom samt att afstå från det, som icke vore möjligt att vinna, hvaremot hon lofvade att antaga sig hans enskilda angelägenheter.[4] Grefvens ärende var att bringa hertigen att i godo nedlägga sina anspråk; och Adolf Johan tyckes också hafva gått längre i eftergifter inför honom än inför drottningen på Gripsholm; han erbjöd sig nämligen att afstå icke blott främsta platsen i rådet, utan äfven fältherretjänsten, så att han alltså skulle taga plats i regeringen och förmynderskapet utan särskildt ämbete.[5] Detta kunde icke tillfredsställa motpartiet; men Schlippenbach synes dock hafva gifvit sig sken af att vilja fortfara att medla mellan hertigen och rådet. I skrifvelse af den 11 berättade hertigen drottning Hedvig om Schlippenbachs besök, hvarpå hon den 15 skref, att hon för sin del icke kunde göra mer för honom, än hon hade gjort.[6] Hon var i själfva verket nu, som Nils Brahe samma dag skref till Karl Gustaf Vrangel, genom Schlippenbachs och andra rads-

[1] Gustaf Posse till Per Brahe Herborum 31 aug., *Skokl.*

[2] Arvid Ivarsson till Sten Bielke Västerbyholm 10 sept., *Bielk.;* på det anförda följer i brefvet: »så hoppas Arfwe får och tienst nu i Rijckzdagen».

[3] Schlippenbach saknades vid rådssammanträdena 6, 7, 8, 12 och 13 sept. Förteckningarna i *RP.* II och IV.

[4] *Steg.* Hertigens »priwat Sachen» kunna möjligen vara giftermålet med drottningens syster, eljest hans pension o. d.

[5] Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 16 sept., *Steg.;* han anser tids nog att gifva efter, om ständerna förena sig med rådet; hertigens uttalanden till Schlippenbach kunna uppmuntra motståndarne att begära mer. Adolf Johan till Roman Bråborg 19 sept., *ib.;* han säger sig hafva bevarat sin rätt »in integro» och betecknar hvad han talat med Schlippenbach såsom sitt ultimatum; »widare kan iagh utan Ständernass gottfinnande intet gå; iagh förlåter meigh alt för mycket uppå en så ärligh nation, att iagh någon tidh migh skulle kunna inbilla, att the icke til thet ringaste intentionen af Kongenss testamente lära föllia».

[6] *Ib.,* från Stockholm.

herrars öfvertalningar helt och hållet bragt på den motsatta sidan, och fann med senaten rådsamt att nu öfverlägga om medel att också öfvertala prästerskapet, borgarne och bönderna till samma tankar. Grefve Schlippenbachs verksamhet efter hemkomsten tillvann honom enligt samma källa rådets synnerliga bifall: man fann, att han uti allt manligt och med stor skicklighet sökte visa sig som senator både till namnet och gagnet.[1]

Emellertid hade hertig Adolf vid denna tid åter sändt till hufvudstaden sin mest betrodde man, Lars Roman, med särskildt uppdrag att tillrusta en af hertigen hyrd bostad för honom och hans hoffolk; ungefär samtidigt ditsände han ånyo äfven Daniel Plan.[2] Det var hans afsikt att själf inom kort komma efter, likvisst icke före mottagandet af underrättelser från Roman.[3] Denne öfverlämnade i Stockholm bref till drottningen genom Lützow och till Schlippenbach, som påstod, att han ägnade all flit och trohet åt hertigens tjänst, men att rådet icke ville veta af någon medling, och som äfven förmanade Roman att söka förmå sin herre till eftergift och därmed fria sig från rådsherrarnes misstanke, att han vore hertigens förnämste rådgifvare i dennes onda uppsåt.[4] Själf afrådde denne icke dess mindre från förtidiga eftergifter, som endast tjänade till att uppmuntra motparten,[5] men motsatta råd måste han framföra äfven från Magnus Gabriel de la Gardie, som till sist hade tagit sitt parti och bestämdt slutit sig till riksdrotsen och

[1] Nils Brahe till K. G. Vrangel Stockholm 15 sept., *Skokl.* Delvis citeradt CARLSON, II s. 145 not 1, där brefvet oriktigt säges ställdt till drotsen och dateradt 16 sept. — Roman till Adolf Johan 16 sept. säger, att Schlippenbach alla dagar är hos drottningen 4 à 5 stunder, 18 sept., att grefve Per brukat denne till att öfvertala henne. *Steg.* Enligt *Heiderich, KB,* skulle Schlippenbach härvid sagt drottning Hedvig, att ville hon förena sig med rådet, skulle hon få behålla sin del i regeringen, i motsatt fall icke.

[2] Roman anlände till Stockholm 15 sept. enligt hans bref s. d., *Steg.;* Plan också den 15 enligt bref till hertigen 19 sept., *ib.*

[3] Adolf Johan till Roman Stegeborg 14 sept., *ib.* — Samma afsikt att resa inom de närmaste dagarne — i innevarande eller nästa vecka — i hans bref till dens. 17, 19, 21 sept., *ib.* Jfr J. Fr. Schlezer till Adolf Johan Stockholm 19 sept., *ib.*

[4] Roman till Adolf Johan 15 och 16 sept., *ib.*

[5] Se s. 153 not 5. — Enligt Daniel Plans bref till hertigen Stockholm 19 sept., *ib.*, lät Schlippenbach förljuda, att denne alldeles nedlagt sina anspråk. 21 sept. skref Adolf Johan från Bråborg till Roman: »ie vois que la negociation du Slippenbach n'est qu'une tromperie». *Ib.*

rådets flertal, och som liksom Schlippenbach varnade hertigen för att hoppas på ständerna. Han varnade desslikes sin svåger för att sätta tro till drottning Kristina, som talat föga godt om honom med grefven af Waldeck och i ett bref till grefve Per låtit sig väl behaga hans och det öfriga rådets uppförande.[1]

Adolf Johan uttryckte i bref till sin förtrogne tjänare sin lifliga åstundan att, om det så vore med sitt lif, rädda Sverige från det fördärf, hvari man enligt hans tanke ville störta det genom det enskilda intresse, som man »per fas et nefas» sökte genomdrifva,[2] och han fann det högst betänkligt för alla Sveriges inbyggare, att rådet gjorde sin vilja gällande så, att de till riksdag kallade ständerna torde få föga eller intet att säga i en sak, som så mycket rörde deras välfärd. För att motverka detta måste han, som han skref, nödvändigt inom några dagar infinna sig i Stockholm;[3] men ett bestämdt uttalande af Hedvig Eleonora — i bref af den 19 — var likafullt nu liksom i början af juli nog för att hålla honom tillbaka.[4]

När drottning Hedvig skref detta bref, var kanske hennes och rådets formliga beslut om sin ställning till frågan om regeringens ordnande vid den förestående riksdagen fattadt. Öfverläggningar i saken höllos i radkammaren den 17 och 18 september, hvarefter den företogs till slutlig behandling den 19 i närvaro af änkedrottningen och tjugotre riksråd, bland dem riksdrotsen, riksskattmästaren, Lars Kagg, Seved Bååt, Gustaf Bonde, Gustaf och Sten Bielke, Klas Tott samt Erik och Johan Fleming.[5] Rådets mening om Karl X Gustafs testamente var

[1] »Thet är wijst» tillägger Roman, »at Drottningen är för henne så rädder, at hon i hennes consideration undergår alt, hwadh the af henne begiära.» Till Adolf Johan Stockholm 18 sept., *ib.* (kopia).

[2] Adolf Johan till Roman Stegeborg 21 och 22 sept., *ib.*

[3] Dens. till dens. 22 sept., *ib.*

[4] Hedvig Eleonora till Adolf Johan Stockholm 19 sept., *ib.*; uttalandet har form af råd, men betecknas af hertigen i hans bref till Roman den 22, *ib.*, såsom »expres befalning».

[5] Källor äro en rådsresolution om testamentet och regeringen 19 sept. 1660 bland *Acta Historica*, samt Edvard Ehrensteens s. d. i rådet hållna protokoll. Det senare finnes, liksom ock hans protokoll 25 sept., i koncept och renskrift af hans egen hand i vol. *E.* 459, *UB.* Hufvuddelen af protokollet för den 19 och hela för den 25 äro efter renskrifterna tryckta *HSH. XVII*, s. 263 ff. Anmärkningar: s. 266 rad 7 upp. är »lijkuäl och enär» rättelse för renskriftens »lijquäl ehuruwäl» — konceptet har »lijquäl emädan»; s. 269 rad 4 ned. står: »taliter», läs: »tacite». Den tryckta delen af protokollet den 19

då redan sammanfattad i en skrift, som upplästes af den nyss till Stockholm anlände Sten Bielke, som från amiralitetets värf redan under Karl Gustafs tid såsom diplomat öfvergått till kanslets.

Om änkedrottningens deltagande i regeringen yttrade riksråden i denna, att detta väl i Sverige vore en ovanlig och främmande ting; men i åtanke af konungens yttersta vilja samt drottningens kungliga dygder och stora godhet biföllo de testamentets bestämmelse därom, på det hon måtte vara vittne till deras flit och trohet i konungens tjänst; dock med förbehåll, att detta icke skulle få åberopas såsom exempel i framtiden. Hertig Adolf däremot kunde de icke medgifva någon del i rikets styrelse, detta ej för hans egen persons skull, utan för den oreda, fara och skada, det nu och i framtiden kunde medföra. Såsom stöd för den förändring, som därmed vidtogs i testamentets anordningar, anfördes rådets och ständernas förfarande med Regeringsformen 1634, då mycket däri af dem borttagits och tillagts. Eljest förklarade de sin beredvillighet att visa hertigen all ära såsom deras förre konungs ende broder. I öfrigt gillade de i allo testamentet, enär ingen däri funnit något stridande emot K. M:s säkerhet och riksens lag, förra regeringssätt och välfärd.

Efter skriftens uppläsning uttryckte drottning Hedvig genom riksdrotsen sin fulla anslutning därtill; hon och rådet skulle stå för detta afgörande en för alla och alla för en. — Föregående meddelelse med henne nämndes för öfrigt vid sammanträdets början af Per Brahe och omtalades äfven i den skriftliga resolutionens inledning. — Riksskattmästaren uttalade därpå till drottningen rådets tack. —

Några dagar senare, den 25 september, då nio riksråd voro tillstädes, som icke närvarit den 19, fingo dessa yttra sina tankar, sedan först sekreterarne Ehrensteens och Gripenhielms protokoll för den 19 af desse upplästs.[1] De instämde alla i det fattade

innehåller hufvudsakligen ett referat af rådets resolution; den otryckta fortsättningen utgöres af yttranden af drotsen, Sten Bielke och skattmästaren.

Närvarande 19 sept.: Drotsen, Skattmästaren, L. Kagg; T. Sparre, S. Bååt, G. Bielke; G. Baner, K. Mörner, G. Bonde; A. Forbus, Kl. Tott, E. Fleming; Kr. K. Schlippenbach, S. Bielke, G. Soop; N. Brahe, H. Horn, Kr. Horn; B. Horn, Kl. Stiernsköld, Sv. Baner; J. Fleming, L. Creutz. *Ehrensteens protokoll, UB.* (I *RP.* II och IV finnas inga protokoll för dagarne 16—19 sept.)

[1] *Ehrensteens protokoll, UB. Rosenhane* (kort notis). *RP.* II och V upplysa, att protokollet afbröts, emedan regeringen ville vara allena. — Gripenhielms omtalade protokoll synes icke vara bevaradt.

beslutet; Schering Rosenhane och Bengt Oxenstierna dock med uttryckligt förbehåll i fråga om hertigens underhåll. Med anledning häraf framhöll Sten Bielke, att rådet icke glömt detta, men ansett betänkligt att införa det i skriften, såsom grefve Tott tillade därföre, att icke därmed skulle gifvas ett rättsanspråk, utan sådant vara en ren nåd. — Riksdrotsen gaf därpå uttryck åt sin glädje öfver rådets enighet, som gjorde, att det vid riksdagen kunde tala med en mun. Sådana välgärningar som frederna, den goda årsväxten och denna endräkt syntes honom lindra den sorg, som Karl Gustafs frånfälle vållat.

I fråga om drottning Hedvig och hertig Adolf var senatens beslut ett upptagande af ridderskapets yrkanden vid föregående riksdag, sådana de framträdt efter dess eftergift med afseende på den förras regentskap, och tillika ett fastslående för framtiden af den mellan riksdagarne enligt ständernas beslut tilllämpade ordningen. I de punkter, hvarom råd och adel i Göteborg icke uttalat sig — bestämmelserna om de la Gardies och Flemings platser i regeringen — hade rådet nu fattat det beslut, som lag kräfde, då de ägde giltiga fullmakter på sina nya ämbeten. Att alla dess medlemmar i själ och hjärta önskat deras godkännande, är icke troligt; tidigare och senare uppgifter tillägga riksdrotsen och hans vänner härutinnan helt andra förhoppningar och planer.

Adolf Johan närmast före riksdagens början.

Hertig Adolf erhöll underrättelse om rådets beslut genom bref från Lars Roman af 23 sept. och dessförinnan af den 19 från Johan Fredrik Schlezer.[1] Roman arbetade alltjämt med nit för sin herres sak, men med all ifver kunde han dock icke mycket uträtta. Något kunde det ju visserligen verka, att han en afton, när ständerna börjat samlas — än icke många, »dock

[1] *Steg.* — I tre följande bref — Stockholm 22, 26, 27 sept. — rådde Schlezer hertigen till eftergift, emeden han genom motstånd dock ingenting kunde vinna; denna hans hållning vållade emellertid, att hertig Adolf upphörde att begagna sig af hans tjänster. 29 sept. skref Schlezer om ett besök hos riksdrotsen den 27 m. m.; därmed upphöra hans rapporter; 16 okt. betecknar han det som en slags onåd, att han ej mottagit någon befallning efter sina två eller tre sista bref, men uttrycker fortfarande tjänstvillighet; 24 okt. framställer han danske konungens exempel som uppmuntrande för hertigen. Ännu från 1661 finnas tre bref. — Roman förklarade 23 sept. på hertigens förfrågan Schlezer för Lützows kreatur och uppgaf, att han på vissa håll tämligen troget förfäktat hertigens sak, men på andra agerat Schlippenbach; dock frikänner han honom från »malice». *Ib.*

vackert och allvarsamt folk» — gaf några borgare och fyra bönder en sådan undervisning om rådets stämplingar, att de högt försäkrade sig aldrig vilja samtycka till testamentets förandring. Någon tröst kunde han ju ock finna i furstinnan Maria Euphrosynes sorg öfver att hennes make svikit hennes broders sak — af oförmåga att uträtta något, sade han själf, när han för Roman uttalade sin fruktan, att hertigen skulle vara ond på honom — eller i rådets oro öfver drottning Kristinas färd.[1]

Med Adolf Johans Stockholmsresa tillrådde både Roman och Daniel Plan efter förfrågningar hos ankomna medlemmar af ständerna något uppskof; och hertigen själf erinrade sig, huru litet han kunnat åstadkomma med sin närvaro i Göteborg, och fann ovisst, om han skulle förmå mera nu.[2] Emellertid fasthöll han äfven efter underrättelsen om rådets beslut sin föresats att icke utan ständernas vetskap låta sina anspråk falla.[3] Sin troman i Stockholm hänvisade han till biskopen i Linköping, hvars råd i denna saken, skrifver han, alltid tjänade honom — hertigen — till god efterrättelse; och genom öfverste Mörner och öfverste Drake samt genom Johan Stuvert, när han komme, skulle Roman alltid kunna erfara adelns mening. Själf höll han för

[1] Roman till Adolf Johan Stockholm 23 sept., *ib.* — 27 sept. skref han: »Jagh lähret sökia migh någon commoditet på Malmarne affsides ifron onde ögon, effter Bönderne af migh hafwa begärat at få consulera och lijta mig till om rådh.» I samma bref hoppas han att bittida eller sent lefva den dag, då motståndarnes politik skall »uhtlöpa dem till confusion och straff», och utbrister till och med: »In summa, iag seer intet bättre expediens, ähn man wåld med wåld betalar och sigh tanquam unicum remedium reserverar, i alt widrigit fall, hwar till mongen ehrlig och rättsinnigh patriot lähret lijff, godz och blodh contribuera, jbland hwilka iag ähr den ringeste, men i courage och resolution cederar ingen, älskandes heller tapfert och redeligen pro patria mori, ahn (!) med deshonneur och förtreet lefwa.» *Ib.* Hertigen själf däremot sade sig så högt som någon vilja befordra freden inom Sveriges gränser; för att bilägga de trätor, hvartill han ej varit orsak, funnes intet bättre medel än hans egen ankomst till Stockholm. Till Roman Stegeborg 24 sept. (bref n:o 21), *ib.*

[2] Roman och Plan (hvar för sig) till Adolf Johan Stockholm 23 sept., *ib.* Plan hade dock i ett tidigare bref s. d., *ib.*, efter rådplägning med några af ständerna framhållit flere skäl för hertigens uppresa. 25 sept. efter samtal med doktor Erik Emporagrius tillrådde han än en gång uppskof, för att undvika »någon skimpff eller annat odrägeligit». *Ib.* — Adolf Johan till Roman Stegeborg 26 sept., *ib.* — Hedvig Eleonora skrifver till hertigen Stockholm 24 sept., att hon af hans bref ser, det han väl upptagit hennes råd och äfven själf finner godt att ej komma till riksdagen förrän till begrafningen. *Ib.*

[3] Adolf Johan till Roman 24 sept. (bref n:o 22), *ib.*

fall af behof färdig en protest mot ett afgörande af testamentssaken mot hans rätt och intresse.[1] — Just i dagarna före riksmötets öppnande kom till Stegeborg sekreteraren Gripenhielm med ett handbref från änkedrottningen, uppfyllt, heter det, af vanlig godhet och komplimenter, men hvaruti hon ännu en gång bad honom att för sitt eget bästa icke komma till riksdagen.[2]

Ett steg hade hertig Adolf under veckorna närmast före ständernas sammankomst tagit, som ledde till åsyftad utgång i sinom tid, ehuru det icke medförde de fördelar, som han från början hoppades. Då drottningen icke längre gaf honom något stöd, och icke häller åtminstone för närvarande främjade hans frieri till hennes syster, prinsessan af Holstein, fattade hertigen planen att i stället genom en ny giftermålsförbindelse med grefve Per Brahes hus — han hade ju förut haft dennes dotter till maka — söka vinna gunst och ökadt förtroende hos denne och den med honom förbundna adeln. Hans tanke vände sig nu till Brahes brorsdotter Elsa Elisabet, änka efter den aflidne rikskanslern Erik Oxenstierna, som också några månader senare blef hans gemål. Den 22 sept. skref riksdrotsen till Adolf Johan från Bogesund ett artigt svar på ett bref från hertigen om denna sak, skrifvet på Stegeborg den 14.[3] Och när hertigen den 24 befallde Lars Roman att stundom tala med Skunk och Nils Nilsson, och genom dem om möjligt söka bringa grefve Per på en annan och bättre väg, ålade han honom att särskildt söka utforska, om icke detta kunde åstadkommas genom en allians mellan hertigen och drotsens familj.[4]

* * *

[1] Dens. till dens. 26 sept., *ib.* Efterskrift: »Iagh hafwer gifwit Plan ordre att komma til meigh, och will uppå alt fahl hålla then bekanta protestationen färdig.» — Hans Georg Mörner (af Morlanda) blef öfverste för Smålands kavalleri 1657, friherre 1674. Johan Stuvert är förmodligen Johan Anders Stuart, f. 1628, † 1669, kammarherre hos Karl X, ej Johan Robert Stuart, f. 1643, † 1698, kammarjunkare hos Adolf Johan 1661. Anrep, *Svenska Adelns ättartaflor.*

[2] Adolf Johan till Roman Stegeborg 29 sept., *ib.* — Gripenhielm, som lämnade Stockholm 27 sept. enligt Romans bref denna dag, reste i rådets uppdrag, ehuru i drottningens namn, enligt hvad Roman i bref 27 sept. och 2 okt., *ib.*, försäkrade sin herre.

[3] Drotsens bref *ib.*

[4] *Ib.*, från Stegeborg. Romans mening om saken var, att denna förbindelse blott skulle åter förnedra hertigen under hans stånd och göra grefve Peder högmodigare och envisare än förut. Till Adolf Johan 27 sept., *ib.* —

Drottning Kristina reser från Hamburg till Stockholm, 6 sept.—1 okt.

Under alla dessa september månads händelser nalkades drottning Kristina oafbrutet riksdagsorten. Sedan hon den 8 augusti anländt till Hamburg, hade hon förblifvit stilla här nastan en hel månad, men i början af september rustade hon sig åter till uppbrott. Hon skref till riksdrotsen den 5, att hon hoppades återfinna hos honom den vänskap, som han alltid hyst för hennes person; den aktning, som hon å sin sida känt för honom, hade märkligen vuxit på grund af den ädla handling, han utfört efter konungens död, då han gjort sig ensam till Sveriges befriare — ett uttryck, som knappast kan tolkas annorlunda än som ett gillande af hans uppträdande vid riksdagen i Göteborg. Hon bad honom vara öfvertygad, att hon alltid skulle vara honom mera förbunden för hvad han gjorde till Sveriges tjänst, än för hvad han kunde hafva godheten att göra för hennes intresse, på samma gång som hon af hans vänskap lofvade sig allt det bistånd, som hennes anspråks rättvisa kunde hoppas.[1] Det var en väl affattad skrifvelse, ägnad att på en gång smickra drotsen och öfvertyga honom, att drottningens ankomst snarare skulle stärka hans än hans motståndares parti.

Den 6 september bröt Kristina upp från Hamburg.[2] Samma dag hade hon därifrån tillskrifvit konungen, att hon reste till sina underhållsländer i Sverige för att afhjälpa den oreda, som där vunnit insteg i hennes frånvaro, hvarvid hon också finge tillfälle att besöka H. K. M. och muntligen försäkra honom om sin moderliga tillgifvenhet. En motsvarande skrifvelse afgick till änkedrottningen.[3]

Färden gick till en början genom Holstein, af hvars hertig drottningen blef väl mottagen.[4] I Haderslev upphanns hon af den af rådet till resans afböjande utsände Johan Lejoncrona, som först dagen efter hennes uppbrott anländt till Hamburg.[5]

Öfverste Erik Drake lofvade i bref till hertigen från Stockholm 26 sept. att, när något notabelt förefölle, meddela honom det; men något senare bref från honom 1660 finnes ej i *Steg.*

[1] Kristina till Per Brahe Hamburg 5 sept., *Brah.;* enligt påteckning mottaget 19 sept; tryckt hos ARCKENHOLTZ, II s. 40. Egenhändigt.

[2] Vincent Möller till K. M. Hamburg 8 sept., *Germ.* Dens. till Per Brahe s. o. s. d., *Skokl.;* omtalar drottningens uttalade fullständiga förtroende till drotsen. Dens. till K. G. Vrangel s. o. 7 sept., *ib.*

[3] Båda bland *Christina Alexandras skrifvelser till K. M.;* skrifna på svenska och kontrasignerade af hennes sekreterare G. Davisson (Davidsson).

[4] Johan Lejoncronas berättelse i rådet 22 sept. *RP.* II och V.

[5] Om hans afsändande, beslutet 27 juli och 7 aug., se s. 125 f. Till Malmö ankom han 30 aug. och reste därifrån 5 sept. på morgonen med god

På dennes framställningar svarade hon bland annat, att hon vid riksmötet icke eftersträfvade annat än bekräftelse på sina underhållsländer enligt recessens lydelse, och att hon på bästa sätt skulle förekomma missnöje hos prästerskapet eller andra; sin en gång anträdda resa ville hon därför icke afbryta.

Kort efter drottning Kristina afreste äfven franske ambassadören Terlon från Hamburg norrut; drottningen gaf honom enligt löfte tillfälle att upphinna henne under färden, och han slöt sig därefter till hennes följe.[1] Han hade af sin konung befallning att understödja Kristina i hennes enskilda ekonomiska önskemål, men också att motsätta sig, hvad hon möjligen därutöfver kunde eftersträfva.[2]

Efter tre dagars vistelse i Köpenhamn, där Kristina mottogs med stora ärebetygelser, ankom hon den 17 september

vind till Lübeck. G. O. Stenbock till Per Brahe Malmö 30 aug., 7 sept., *Skokl.* Lejoncrona sade själf i rådet den 22, att hans resa gått långsamt och besvärligt, och att han mycket uppehållen af motvind tagit landvägen (genom Sverige).

[1] Om Terlons uppbrott 8 sept. de s. 160 not 2 anförda brefven; därom och om Kristinas löfte Terlon till Hedvig Eleonora Hamburg 18 sept. (n. st.), *RA.* Han nämner däri bref från denna af 25 aug., intygar Kristinas önskan att sluta en nära vänskap med henne och råder att så fort som möjligt tillfredsställa den förra, som därpå ärnar återvända till Rom.

[2] Om Terlons instruktioner flera uppgifter: Vincent Möller till K. M. Hamburg 1 sept., *Germ.*: Terlon har fått denna senare order med gårdagens post; residenten Gustaf Duvall till K. M. Helsingör 18 sept., *Dan.*: Terlon har sagt sig bekymrad öfver Kristinas dessein med sin resa, som han å sin herres vägnar skulle sökt hindra, om han icke så högt vore försäkrad, att hon i ingen måtto ville befatta sig med publico; G. O. Stenbock till Per Brahe Landskrona 15 sept., *Skokl.*: liknande uppgifter af Chassan, en af Terlons folk.

Mattias Biörnklo skrifver till K. M. från Paris 25 aug., *Gall.*, att efter mottagen försäkring om K. M:s afsikt att sörja för Kristinas inkomster och underhåll, har kardinalen med sista post låtit afgå order till Terlon att agera i saken alldeles efter K. M:s begäran och intention. Kardinalen har redan tidigare genom Kristinas utskickade grefve Galeazzo Gualdo rådt henne att afstå från sin resa, om det vore sant, att hon därmed ville sätta Sverige i inbördes buller och oenighet. Senare i brefvet berättar Biörnklo om besök af de Lionne och löfte af denne att ännu samma dag med nya order till Terlon söka afstyra fortsättningen af drottningens färd. Biörnklos bref är, enligt påteckning, presenteradt i Stockholm 13 sept.

Jfr äfven »Articles de la lettre de Son Eminence à Mons:r l'Amb:r du 28 Septembre 1660» (afskrift), *Gall.*: Terlon bör göra allt för att trygga punktlig betalning af Kristinas inkomster; han bör i en så billig sak ej möta någon svårighet, hälst efter Biörnklos förklaringar. (Bland Terlons memorial och noter till K. M.)

G. Wittrock.

till Helsingör, hvarifrån hon följande dag under salut seglade öfver till Helsingborg;[1] den 19 anlände drottningen till Halmstad, där hon mötte svenska regeringens andra sändebud till henne, riksrådet Lorens von der Linde.[2]

Linde, hvars instruktioner och kreditiv utfärdats den 8 september, hade den 15 hunnit till Bosgård vid Holaveden.[3] Här mötte han drottning Kristinas stallmästare Henrik Wulwenklo på väg till konungen med hennes bref af den 6; denne yttrade sig på Lindes förfrågningar ganska öppenhjärtigt om drottningens afsikter. Hon talade enligt hans uppgifter visserligen mest om sina inkomster, men därjämte hade hon yppat önskan om bestämmelser angående successionen för det fall, att den unge konungen skulle dö. Och härvid ansåge hon sig själf äga rättigheter, emedan hon vid sin afsägelse endast skulle

[1] Postmästaren Kristoffer Schneider till M. G. de la Gardie Helsingör 14 sept., *De la Gard.*, till Per Brahe s. o. 14 och 18 sept., *Skokl.*; Kristian Habbæus till dens. Helsingborg 18 sept., *ib.*; Gustaf Duvall till K. M. Helsingör 18 sept., *Dan.*; G. O. Stenbock till Per Brahe Malmö 13, Landskrona 15, Malmö 20 sept., *Skokl.*; dens. till Bengt Horn Malmö 20 sept., *Horn.*

Stenbock, som beklagar sig öfver saknad af föreskrifter från regeringen, råkade ej själf Kristina; om hennes mottagande i Danmark berättar han 15 sept.: »Hännes Mijtt ähr i går kåmmen til Kiöpenhambn, och har här Sestett och ändå en aff Rådet warit på andra sidan Råskielh emot Dråningen mäh några 100 reuter och beledsagat henne til Kiöpenhambn, der bårgerskapet och garnisonen haffwa stått i gewär och giort salva, huilket och meh stycken skett ähr weh igenkomsten.» Konungen och kungliga husets öfriga medlemmar mötte henne utanför staden. *Memoires du chevalier de Terlon*, II s. 523 f., Paris 1681. — Om drottningens följe meddelar Habbæus: »Jhre Suitte stehet in drey Jtalianische Edelleuthen und drey Frau-leute, ein Medicus, ein Priester, ein Koch, ein Cammerdiener, und under Allen finde ich nit Einen, der ein Mensch von affairen seye, sonderen lauter iunge Leuthe.» Jfr Bildt, s. 100 not 5.

[2] Hon lämnade Helsingborg den 18 enligt Stenbocks bref till Brahe och Horn 20 sept., *Skokl.* och *Horn.*, och ankom till Halmstad den 19 enligt landshöfding Bengt Lilliehöks bref till drotsen därifrån 21 sept., *Skokl.*, hvari han ock berättar, att hon där två gånger låtit fira katolsk messa i sitt logement.

[3] »Bosgål under Holwägen» Linde till K. M. 15 sept., *Handl. rör. Krist.*; »Boos gårdh under Hålwegen» K. M. till Linde 18 sept., *RR.* Linde reste från Stockholm 11 sept. på aftonen enligt sitt bref till G. O. Stenbock från Jönköping $^{17}/_{27}$ sept., *Sjöholm*; han beder däri Stenbock möta honom i Helsingborg för att efter K. M:s order få del af Lindes uppdrag, såframt ej drottningen dessförinnan hinner förbi denna ort. — Genom bref af 15 sept., *RR*, ålades Linde att stanna hos Kristina, om hon vid hans ankomst sade sin resa inställd.

hafva afträdt riket till den aflidne konungen och hans manliga bröstarfvingar.[1]

Wulwenklo hade afrest från Hamburg omedelbart före Kristina och trodde, att hon var så nära efter honom, att hon två dagar senare skulle kunna vara i Jönköping. När svenska regeringen genom bref från Linde fick kunskap härom, tillsände den honom den 18 september ett öppet bref, hvarigenom han fick rätt att uppbåda närmaste ryttarekompani för att med dess biträde föra drottningen till närmast liggande slott; dock skulle detta medel först användas, i fall han icke på annat vis kunde hindra henne, förslagsvis genom att så laga, att inga skjutshästar blefve till fångs.[2] Detta tillägg gaf en något egendomlig färg åt regeringens skenbara beslutsamhet. — Samma dag på aftonen framkom Wulwenklo själf, hvarefter regeringen den 19 med kammarjunkaren Gustaf Lilliecrona afsände skrifvelser dels i konungens och dels i änkedrottningens namn till Kristina med förnyad anmodan att under riksdagen dröja någonstädes i sina underhållsländer.[3]

Den 22 var Johan Lejoncrona återkommen till Stockholm och aflade berättelse i rådet.[4] Grefve Tott fann ingenting att anmärka på drottning Kristinas uttalanden, och jämte honom ansåg riksskattmästaren — drotsen var frånvarande —, att hon måste mottagas lika höfligt som i Holstein och Danmark; det beslöts, att alla hennes utgifter skulle betalas af kronan, och bestämdes desslikes, att förutom hennes generalguvernör Seved Bååt också riksrådet Vilhelm Taube med några af hofvet skulle resa henne till mötes. Bref härom afgick till Linde, med tillägg, att han i sitt uppdrag borde bruka all möjlig fog och lämpa; regeringen skulle gärna se, att han icke blefve tvungen att verkställa, hvad som kunde misshaga drottningen, såframt han kunde genom andra medel bringa henne att efterkomma dess önskan.[5]

Den 25 erhöll regeringen utförlig berättelse från von der Linde om hans sammanträffande med drottning Kristina i

[1] Linde till K. M. »Bosgål» 15 sept., *Handl. rör. Krist.*

[2] K. M. till Linde 18 sept., *RR.* Patentbrefvet medföljde.

[3] *Ib.* — Meddelande härom afgick samtidigt till Linde, och till G. O. Stenbock nödiga underrättelser. *Ib.* s. d.

[4] *RP.* II och V.

[5] K. M. till Linde 22 sept., *RR.* — Samtidig är tydligen en skrifvelse till Stenbock, *ib.*, oriktigt daterad 29 sept.

Halmstad, daterad i denna stad den 20 sept.[1] Linde hade inträffat där den 19, omkring fyra timmar före Kristina och Terlon. Följande dag framförde han till henne sitt uppdrag och lät henne veta regeringens tvifvel på att anledningen till hennes långa och besvärliga resa endast skulle vara den uppgifna, att ordna sina enskilda angelägenheter. Detta försäkrade emellertid drottningen på det bestämdaste och framhöll, att hon på grund af svårigheterna med hennes svenska inkomster måst sätta sig i stor skuld, samt att hennes börd icke tillåte henne att nöja sig med vatten och bröd. Konungen af Frankrike och hans närvarande minister skulle garantera, att hon intet annat mål hade än Sveriges tillväxt, ära och välfärd, hvarpå hon ock tog Gud till vittne. Man spridde ut, att hon spelade under täcke med hus Österrike — hvad nytta skulle hon hafva däraf, då hela hennes ställning berodde på Sverige? Drottningen brast slutligen i gråt vid tanken, att man, som hon sade, så glömt hennes sinnelag, att man beskyllde henne för dylikt; och hon förklarade sig djupt kränkt af, att man i Sverige sammankallat ständer för att öfverlägga, om man skulle töras låta henne komma in i landet.[2] Hvad kunde man frukta, när man hade hennes abdikation i sina händer, och sedan hon afstått all rättighet? Hela världen måste intyga, att Sveriges nuvarande konung blifvit detta genom henne, och vore han det icke, skulle hon göra honom därtill trots alla, som kunde vilja hindra det. — I den katolska religionen bekände hon sig vilja lefva och dö; hon hade varit i hjärtat fem år igenom katolik, medan hon ännu suttit på tronen. Hade hon ärnat införa någon förändring i religionen, skulle hon hafva sökt göra det då; nu ägde hon därtill ingen makt; för hennes obetydliga svit kunde man icke hysa någon grundad fruktan. Jesuiter sade hon sig inga hafva med sig, ej häller andra munkar, utan blott en sekulär präst.[3]

[1] Linde till K. M. [Halmstad 20 sept.], *Handl. rör. Krist.* Slutet med underskrift och datum saknas, men detta nämnes i K. M:s bref till Linde 25 sept., *RR;* ankomstdatum är påtecknadt. — Första underrättelsen om mötet kom från sekreteraren Hoghusen 24 sept. *RP.* II och V.

[2] Härom äfven Kristian Habbæus till Per Brahe Helsingborg 18 sept., *Skokl.*

[3] Med Lindes bref till K. M. är att jämföra ett bref från honom at Halmstad s. d. (20/30 sept.) till Klas Tott, *Tott.* — adressen saknas, men innehållet och tonen visa, att det är riktadt till en nära vän till drottningen och Linde, och af en punkt däri framgår, att mottagaren är en af dem, som jämte

Uppgifterna i denna Lindes skrifvelse till K. M. fullständigas i en viktig punkt af hans bref till riksdrotsen Per Brahe två dagar senare från Öre gästgifvaregård mellan Halmstad och Jönköping.[1] Han berättar häruti, att drottning Kristina nödvändigt ville resa tio eller flere mil om dagen och komma till Stockholm före riksdagens början. Rätta orsaken kunde han icke erfara, men så mycket han kunde sluta af H:es M:s tal, så vore hon icke väl tillfreds med testamentet och fruktade i synnerhet, att man efter dess innehåll skulle vilja taga hänsyn till hertig Adolf, af hvars upphöjelse till regeringen hon sade sig vänta skada och fördärf för sig.[2]

Nästa dag (23 sept.) skref Linde till K. M. från Jönköping.[3] Han hade då mottagit regeringens skrifvelser af den 18 och 19, men ville dock icke anhålla drottning Kristina mot hennes vilja, emedan han visst trodde, att K. M. skulle annorledes besluta efter mottagandet af hans bref från Halmstad och franske ambassadörens muntliga rapport — Terlon hade rest i förväg från nämnda stad den 20 september[4] —, och emedan han från öfverläggningarna i rådet visste, huru ogärna man velat stöta drottningen. Redan af de bref, som Lilliecrona öfverlämnat, hade denna blifvit mycket upprörd.[5]

Samma ovillighet att bruka tvång, stärkt genom mottagandet af regeringens skrifvelse af den 22, talar ur fältmarskalkens följande utförliga bref från Linköping den 25. Han äskade däri noggranna order om förfarandet, i fall han skulle arrestera

---

denne varit föreslagna att resa Kristina till mötes (se s. 146). I detta bref säger Linde om drottningen, att hon är »encore toutte la mesme en vertues, bontez et graces envers la Suede, que vous l'avez cognue autrefois»; han finner intet annat än »integrité» i hennes afsikter och erkänner öppet: »Il ma fallue agir tout autrement que ie m'estois proposé a Stocholm, et elle m'a tousche le coeur si fort de sa tandresse aussi que i'ay esté obligé de faire paroistre mes larmes quand et quand les siennes». Genom sin resa sade sig Kristina enligt denna skrifvelse bl. a. vilja »sexpliquer sur les mauvais bruits que *les Espagnols* ont fait courir pour la nuire».

[1] *Skokl.;* 22 sept.

[2] Linde till Tott Halmstad 20 sept., *Tott.*, säger ock om hertig Adolf, att Kristina »n'est pas beaucoup pour luy, mais bien le contraire».

[3] *Handl. rör. Krist.*

[4] Linde till Tott Halmstad 20 sept., *Tott.* (före Terlons afresa); Bengt Lilliehök till Per Brahe s. o. 21 sept., *Skokl.* — Jfr Kr. Habbæus till dens. Helsingborg 18 sept., *ib.*, och äfven V. Möller till dens. Hamburg 8 sept., *ib.*

[5] De ryttare, hvarom K. M. skrifvit, vore ej att uppbringa, ty inga officerare funnes till hands och drottningen reste alltför fort. Linde till K. M.

Kristina, något som han själf ansåg högst skadligt för konungens och rikets tjänst och respekt.[1]

Den 26 september sammanträffade Kristina i Norrköping med hertig Adolf Johan.[2] Det var icke den första beröringen dem emellan under detta år. Pfalzgrefven hade den 26 febr. tillskrifvit drottningen med underrättelse om Karl Gustafs död och därvid äfven meddelat, att denne i sin sista vilja befallt honom att ständigt vistas vid hofvet och bistå den unge konungen under hans minderårighet — detta var den form, hvari han efter ständernas beslut om den provisoriska regeringen ansåg lämpligt att för Kristina framställa konungens förordning om sin person.[3] Drottningen svarade i en konstfullt utarbetad skrifvelse från Rom af den 12 juni.[4] Eftersom, heter det däri, den aflidne konungen gifvit sin broder i uppdrag att tjäna och bistå änkedrottningen under minderårigheten samt att draga försorg om konungens, hennes myndlings uppfostran, i den tanke, att han icke kunde lägga denna i bättre händer, så gladde

[1] Linde till K. M. Linköping 25 sept., *Handl. rör. Krist.* Han berättar äfven, att han försökt låta dröja med skjutshästarne, men att drottningen visat sig mycket otålig däröfver och hotat att resa ifrån honom med två hästar för sin lätta vagn, som hon fått af konungen i Danmark, och två ridande kammartjänare; själf har han dessförutan möda nog att följa henne, och rida orkar han icke mera.

[2] Adolf Johan till Lars Roman Stegeborg 26 sept. *Steg.* Han nämner ej platsen för sammanträffandet, men den nämnes af Seved Bååt till Per Brahe Nyköping 27 sept., *Skokl.*

[3] *Steg.* (koncept); från Göteborg.

[4] *Ib.;* på franska; ej egenhändig. Tryckt ARCKENHOLTZ, II s. 35 ff., som vanligt med ändrad stafning och äfven med andra smärre olikheter. S. 36 nedtill hafva ett dussin ord utfallit; läs: »Je lui ferai connoître que je suis incapable de foiblesse et de repentir et que je conserverai toujours pour elle et pour vous la même affection, *qui n'a pas été toujours inutile a vos deux maisons. C'est cette affection,* qui m'oblige d'offrir au Roi mon Neveu et à la Reine sa Mère tout ce qu'ils pourront juger capable en moi de leur rendre service» etc. De kursiverade orden saknas hos ARCKENHOLTZ. I underskriften är att läsa: »Votre très-affectionnée Cousine et véritable Amie» (icke »serviable»). — Hertig Adolf sände Hedvig Eleonora afskrift af detta Kristinas bref, hvarför hon tackade 14 juli, *Steg.;* s. d. skref hennes hofmarskalk Lützow till hertigen och fann det »admirablement bien escrite et peut on dire en Reyne.» *Ib.* — Ett senare bref till Adolf Johan från Kristina i Hamburg, egenhändigt, men blott innehållande artigheter, visade hertigen Gustaf Posse enligt dennes bref till Per Brahe Herborum 31 aug., *Skokl.* Jfr s. 144 och Algernon Sidneys s. 142 not 1 anförda bref: Kristinas svar på hertigens skrifvelse borde visa denne, att han af henne ingen fördel hade att vänta.

sig Kristina med hertigen öfver den honom värdiga sysselsättning, som Karl Gustaf därmed gifvit denne. Hertigen borde lära den unge konungen att sätta sin ära i sin stats väl och sitt folks lycka; han borde göra honom värdig hennes förfäders och hennes tron, i det han om möjligt genom en god och ädel uppfostran ingåfve honom Kristinas faders stora hjältedygder. Hon erinrade honom vidare om hans tacksamhetsskuld till Sveriges folk, emedan det gifvit sitt bifall till den heder, som bevisats honom genom den krona, som gifvits åt hans hus, och försäkrade, att en god och sann svensks egenskaper skulle göra honom kärare för henne än det blodets band, som förenade dem.

Drottning Kristina hade efter aflåtandet af detta bref utan tvifvel erhållit närmare upplysning om förhållandena i Sverige. Hon visste säkert nu, att hertig Adolf lopp den största fara att varda utesluten både från regeringen och förmynderskapet, och flere uttalanden af henne angifva, att detta ingalunda var henne emot. Hon tyckes hafva varit honom personligen obevågen, och hans sannolika utsikter hos de ofrälse och någon del af adeln såsom eventuell tronkandidat stämde tydligen ej med hennes egna önskningar i händelse af den unge Karl XI:s död, de må nu hafva varit att återtaga kronan själf eller att till sin fördel inverka på valet af annan efterträdare — båda möjligheterna kunna för öfrigt hafva föresväfvat drottningen. Hon misstrodde kanske också hans sinnelag mot henne. Emellertid låg det icke i Kristinas intresse att stöta sig med någon onödigtvis, utan fasthällre att tills vidare hålla alla förbindelser öppna. Vid hertigens besök hos henne i Norrköping utlät hon sig därför så, att denne fann sig öfvertygad om hennes vänskap och ingens råd hällre ville följa än hennes, samt gaf Lars Roman motsvarande föreskrifter. Hon visade skenbarligen mycken förundran öfver att drottning Hedvig förenat sig med rådet mot testamentet och yttrade härom: »Elle agit contre elle-même, mais ce n'est pas merveille, puisque c'est une femme.»[1]

[1] Adolf Johan till Lars Roman Stegeborg 26 sept., *Steg.* — Roman fick order att i Stockholm inhämta Kristinas mening i den ständiga frågan om hertigens ditresa. F. ö. skrifver denne: »Iagh wille, att Dronning Hedwig hadde tionde delen af Dronning Chirstins courage, så stoge alla saker bettre; om i min frånwaru Ständerna misströsta, så kunna the taga tröst hoss Dronning Chirstin, efter thet är ett exempel af generositet.»

Hedvig Eleonoras farhågor för Kristina voro vid denna tid stillade; åtminstone skref hon från Stockholm 24 sept. till hertig Adolf, att det stode

Från Norrköping fortgick drottning Kristinas färd mot hufvudstaden. Regeringen hade den 25 efter mottagandet af Lindes bref från Halmstad genom en ny skrifvelse gifvit denne order att numera blott söka förmå H:es M. att dröja någon tid i Norrköping; hon kunde ändå sedan komma fram till riksdagen, innan ständerna skildes åt. På samma gång meddelades, att Seved Bååt redan afrest henne till mötes, och att man vore i begrepp att affärda Vilhelm Taube.[1] — Bååt mötte drottningen redan halfannan mil på andra sidan Nyköping den 26, och skref följande dag från denna stad till riksdrotsen, att hon icke med godo läte förmå sig att stanna någonstädes förrän i Stockholm, och att hon gjort fullkomligt ett med regeringen i fråga om hertigen, som hon rent utaf betecknat som sin värste fiende, och som hon önskade aldrig måtte få del i styrelsen. Bååt ansåg det icke vara någon fara att låta henne fortsätta sin färd, efter de goda förklaringar hon gifvit om att icke vilja blanda sig i statssaker.[2] Från Nyköping var det kanske också, som Kristina själf sände ett svar på bref från Per Brahe, hvari hon beklagade, att hennes läge icke tillåtit henne att med heder följa hans råd, bedyrade sin obrottsliga trohet mot Sverige och än en gång uttryckte sin aktning för honom såsom fädernes-landets ärorike befriare.[3]

honom fritt att uppvakta denna, »den die Königin in keiner andern Intencion hir kömpt als in allen Gutten und Freundschafft». *Ib.* — 10 sept. återsände hon ett bref till hertigen från Kristina, som han skickat henne — utan tvifvel det s. 166 not 4 omtalade. *Ib.*

[1] K. M. till Linde 25 sept., *RR.* Kreditiv till Kristina för Bååt och Taube tillsammans och för grefve Schlippenbach 26 sept., *ib.* — Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 26 sept., *LB, De la Gard.*: han var befalld att följa Taube.

[2] *Skokl.* — Om Adolf Johan: »Hertigen har warit hos henne j Norrköping några timar; han har sagt, att fast än Rådet är migh emot, så har iagh lel Stenderna på min sijda, som iagh hoppas skola trenga igenom dher med; han har och sagdt åt Dråningen, att Rådet föra violenta consilia emot H:s M:t och hafua beslutit att taga henne widh hufuudet, som H:r Lorens Lind weet att berätta. Hertigen gör intet wäl, om han förer sådana discurser.» — S. d. berättade Lars Roman från Stockholm sin herre, att Kristina enligt grefve Magnus uppgift i bref och muntligen yttrat: »Comment, le Prince Adolph, c'est mon plus grand et mortel ennemis.» *Steg.* Enligt Romans bref till dens. 2 okt. skulle detta skett i bref till Tott. *Ib.*

[3] Det odaterade egenhändiga bref från Kristina till drotsen, *Skokl.*, som Arckenholtz tryckt II s. 42 och daterat Helsingborg 28 sept., är enligt påteckningar mottaget samma dag som Bååts, den 28.

Samtidigt mottogo i Stockholm konungen, Hedvig Eleonora och rådet nya och lifliga försäkringar om Kristinas goda afsikter i skrifvelser från drottningen, som med Terlon ankommo till hufvudstaden — han nådde denna den 25 september sent på aftonen[1] —; hon åberopade därvid och bad dem sätta tro till ambassadörens och Lindes vittnesbörd om hennes uppriktiga tillgifvenhet och vänskap.[2]

Bååt kunde ej uppehålla Kristinas resa; det kräfdes ännu ett par sändebud fran Stockholm, innan hon verkligen lät öfvertala sig till ett par dagars väntan på vägen. Den 27 september efter meddelande med de nu församlade ständerna — denna dag öppnades riksdagen — utfärdade regeringen bref dels till Linde, dels till grefve Schlippenbach med besked, att eftersom drottningen redan hunnit så långt, hade man funnit för godt att låta henne utan hinder framkomma, men likväl med uppdrag att dock bringa henne att dröja någon dag, medan, som det hette, hennes hus försåges med möbler och annat nödvändigt.[3] Och följande dag kunde von der Linde från Pilkrogs gästgifvaregård gifva regeringen tillkänna, att väl ej han, men Schlippenbach aftonen förut lyckats öfvertala drottning Kristina till en dags dröjsmål.

[1] Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 26 sept., *LB*, *De la Gard.*

[2] Bland *Christina Alexandras skrifvelser till K. M.* finnas fyra odaterade egenhändiga bref, som enligt påteckningar framlämnats i Stockholm, det första och längsta 26 sept. — det är enligt öfverskriften »Messieurs» ställdt till rådet —, de tre öfriga den 27 — öfverskrifterna lyda: »Madame ma soeur», Monsieur mon fils» och »Messieurs». Innehållet samt Lindes bref till Tott Halmstad 20 sept., *Tott.*, visa, att de sändts af Kristina från nämnda ort till Stockholm med Terlon.

I det första af dessa fyra bref säger Kristina, att enda orsaken till hennes resa är »le desir de protester aux estats et a vous, que ie suis plus suedoise que nul de vous austre et que iay [plus] damour pour ma patrie que nul austre personne du monde et que ie cheris les interest du roi plus que sa propre mere». Hon erinrar vidare, att hon väl valt konungar för Sverige, men icke för sig själf, och förklarar, att hon icke kan hafva andra fiender där än konungens och statens. De tre senare brefven äro af i texten angifvet innehåll.

Med Terlon reste enligt Lindes bref till Tott Johan Filip Silfvercrona i förväg från Halmstad till Stockholm; i Halmstad är således säkerligen också skrifvet det Kristinas egenhändiga bref till drotsen, *Brah.*, utan datum, som finnes tryckt hos ARCKENHOLTZ, II s. 40, af honom dateradt Hamburg sept. 1660, men enligt påteckning mottaget först den 26 i denna månad.

[3] *RR.* Kristina borde uppehållas »på några få dagar», heter det i rubriken, »på en dagh 5. à 6.»(!) enligt texten. — Om Schlippenbachs utsändande finnes blott Lars Romans berättelse till Adolf Johan Stockholm 27 sept., *Steg.*: »I förgårs om affton ibland nogre aff Rådet blef resolverat at sända

ett uppskof, som den sedan tillkomne franske ambassadören den 28 förmått henne att utsträcka till två, så att hon skulle anlända till Stockholm måndagen den 1 oktober.[1]

* * *

Ställningen vid riksdagens början.

Trots drottning Kristinas annalkande var det under gynnsamma omständigheter, som rådet gick att ånyo möta rikets samlade ständer. Den regering, som med Per Brahe i spetsen efter Karl X Gustafs död hade tagit Sveriges styrelse om händer, hade dittills väl och lyckligt löst sin uppgift. Riket hade fått fred med sina förnämsta fiender — blott med Ryssland fortfor krigstillståndet —, och detta på hederliga villkor, med bibehållande af den bortgångne konungens viktigaste eröfringar från Danmark: Skåne, Blekinge och Bohuslän. Med de stora finansiella svårigheterna efter fredssluten hade den kommit till rätta så långt, att för närvarande rikets tjänst icke försummades och dess styrka upprätthölls — bot och säkerhet för framtiden återstod visserligen att vinna, och att meningarna om sättet därvid skulle varda delade, bådade redan rådets hållna öfverläggningar om reduktionen, hvars fullföljande utom af Herman Fleming främst yrkades af Gustaf Bonde mot riksdrotsen grefve Per Brahe, som med den saken genomdrifvit uppskof tills vidare. Missnöjet bland allmogen hade man dels genom tillmötesgående och kraftig rättskipning, dels, där någon fara syntes å färde, med stränghet sökt stilla. Militärisk makt ägde regeringen nog till sitt förfogande för att genast kunna kväsa hvarje möjligtvis tänkbart våldsamt anslag.

I frågan om hertigens uteslutande ur regeringen var endräkt inom rådets stora flertal vunnen, i det att till och med det kungliga husets frände Magnus Gabriel de la Gardie till sist bestämdt slutit sig till de fleste; och med påtryckning och öfvertalningar hade man efterhand bragt äfven drottning Hedvig Eleonora att öfvergifva sin svågers sak. Hertig Adolf Johan

---

Slippenbach eemot Drotning Christin, hwilken reesa han all denne tijden briguerat hafwer; män i dagh tå uthi heela Rådetz nährwaru her om bleff delibererat . . . lätz han som een Swensk Tiberius ingalunda willia, refuserandes med contraintes grimager, dock . . . i afftons eemot klockan 4 här ifron reeste. Blifwer altså i fulla sanning, at det the igenom Fahnen icke kunna uhtretta, skicka the Slippenbach, dess capable instrumentum.»

[1] Linde till K. M. Pilkrog 28 sept., *Handl. rör. Krist.*

själf hade i känslan af sin närvarande maktlöshet gifvit vika för de makthafvandes vilja och redan i slutet af maj lämnat hufvudstaden, dit han sedan låtit afhålla sig ifrån att återvända — knappast en klok hållning, ty rimligtvis skulle dock hans närvaro i händelsernas medelpunkt betydt mer än hans egen verksamhet i Östergötland och hans sekreterares och betrodda ombuds, främst den nitiske Lars Romans, i Stockholm. Sannolikt är visserligen, att utgången för honom efter något hårdare kamp ändock hade blifvit densamma; möjligt dock, att han med ett beslutsammare och skickligare uppträdande kunnat ernå någon fördel. På liknande sätt hade för öfrigt Herman Fleming från förra delen af juli månad dragit sig tillbaka från rådets sammanträden, från början tillbakavisad i sina försök att göra sitt inflytande starkare gällande, kanske ock emedan hans sjuklighet minskade hans duglighet till strid eller öfverhufvud hans arbetskraft. Han afvaktade höstens riksdag och sitt tillträde till riksskattmästareämbetet, som öppet ingen i rådet förnekade honom vid dess beslut om regeringen och Karl Gustafs testamente den 19 och 25 september. Strid förestod i dessa frågor icke dess mindre vid ständernas möte; ty det adelsparti, som behärskat sitt stånd i Göteborg, stod alltjämt rustadt, och det återstod att se, om det skulle godtaga ett rådets afgörande, som näppeligen var träffadt med mer än skenbar enhällighet, i hvad det gällde annat och mera än hertig Adolfs afvisande och drottningens regentskap.

III.

Riksdagen i Stockholm.
I. 27 september—20 oktober.
Beslut om riksstyrelsen. Regeringsformen.

Riksdagens öppnande. Propositionen. 27 sept.

Den 27 september öppnades högtidligen 1660 års riksdag i Stockholm, hvartill ständerna, såsom var att vänta, samlade sig i större antal än till den förra i Göteborg, hållen midt under brinnande krig;[1] och af rådet saknades nu inga andra än generalguvernörerna i Skåne, Bohuslän, Livland och Brehmen: Gustaf Otto Stenbock, Harald Stake, Robert Douglas och Hans Kristoffer Königsmark, samt riksråden Bengt Skytte och Johan Gyllenstierna, och under riksmötets tvänne första veckor likaledes riksamiralen Karl Gustaf Vrangel.[2]

[1] En förteckning i *UB. N.* 228, öfver adelsmän utom rådet — närvarande i Stockholm och på riddarhuset 23 okt. upptager 51 af första klassen, 14 af andra klassen och 194 af tredje, samt dessutom »extra capita» 48 under 35 ättnummer; summa utom desse 259, med dem 307. I voteringarna 23 okt. afgåfvos emellertid ej flere än 191 röster, enligt *RAP.* VIII s. 92 f. Riksdagsbeslutet, dateradt 3 nov., är undertecknadt af 40 medlemmar af första klassen — utom rådet —, 9 af andra klassen och 160 af tredje, enligt den *ib.* s. 269 ff. tryckta listan (bil. W), där dessutom äro tillagda från de något mindre fullständiga underskrifterna på Regeringsformen, daterad 3 nov., och från de fåtaliga underskrifterna på biafskedet af 19 nov. 8 namn: summa utom desse 209, med dem 217. — Prästerskapet räknade enligt förteckning i *Präst. Prot.* 67 närvarande medlemmar; enligt underskrifterna på *riksdagsbeslutet, RA,* 64; allmogen utgjordes enligt förteckning bland *Riksdagsacta* af 145 herredagsmän från Sverige och 23 från Finland, summa 168.

Biskop Zacharias Lundebergius i Växiö anhöll på grund af sjukdom om förlof från riksdagen i bref till Per Brahe Växiö 3 aug., *Skokl.* — Ständerna voro kallade till 21 sept., men drotsen anmärkte vid dagens bestämmande 23 juli: »The præsentera lijkwähl sigh altijdh senare än som dagen ähr satter.» *RP.* IV.

[2] Om Stenbock yttrade drotsen 3 okt. vid behandling af punkter från krigskollegiet önskan, att han kunde komma upp från Skåne, men Kagg

Statssekreteraren Daniel Behmer hade den 14 september fått befallning att under kanslirådens ledning uppsätta propositionen, och den 20 hade åter i rådet varit tal om dess innehåll, som enligt drotsens mening borde röra tre saker, nämligen dels regeringens ordnande, dels reduktionens fortsättande eller hvila, och dels förhållandet till Ryssland.[1] Frågan om reduktionen vardt emellertid spard till den blifvande andra eller biproposition en.

Inledningstalet vid rådets och ständernas sammanträde på rikssalen den 27 hölls å den närvarande unge konungens vägnar af riksrådet Schering Rosenhane.[2] Såsom det förnämsta ärendet att öfverlägga och afgöra hemställde han till ständerna frågan om inrättandet af en »fullkomlig regering» för konungens omyndighetstid.

Propositionen upplästes därefter af Behmer.[3] Efter en öfversikt af frederna och rikets ställning till utländska makter öfvergår denna till en framställning af den nu samlade riksdagens

ansag hans närvaro där nödvändig. *RP.* V (jfr III. Jfr Stenbock till Per Brahe Malmö 11 okt., *Skokl.* Stake skref till Per Brahe från Bohus 5 okt., att han på väg till riksdagen vid Skara mött order från K. M. att stanna i sitt höfdingadöme. *Ib.* Om Douglas se s. 123 not 4, om Königsmark s. st. och s. 140 med not 2, om Gyllenstierna s. 88 not 3. Bengt Skytte var i England, hvarifrån han tillskrifvit drotsen åtskilliga politiska nyhetsbref. *Skokl.*

[1] *RP.* II och IV. I IV heter det: »R.Drotzeten discurrerade om Propositionen, hwilken bör bestå: 1. om Regeringens formerande; 2. om reductions godzen (men icke ofenteligen uppå R.dagen), hwar om bör Regeringen öfwerleggia; 3. om Ryska wäsendet». I II lyder punkt 2: »Om reductionen, huruwijdha den skall gåå för sigh?»

Ärendenas närmare förberedande öfverlämnades åt kanslirådeu Sten Bielke och Bengt Oxenstierna jämte grefve Schlippenbach och med biträde af sekreterarne Ehrensteen, Joel-Örnstedt och Gripenhielm. *Ib.* Bielke påminde 20 och 22 sept. om sakernas debatterande och ordentliga afgörande i senaten. Om propositionen och relationen om hvad som skett sedan föregående riksdag se vidare rådsprotokollen 24 sept. *RP.* II och IV—V. Relationen, uppsatt af Ehrensteen, är tryckt *RAP.* VIII s. 164 ff. (bil. B); den slutar med förmaning till enig omsorg om fäderneslandets välfärd.

Drotsen uttalade den 20, att »när propositionen är giord på R.dagen, tå moste strax tagas et uthskott, Laghmännena och taga dem af sijn laghsaga till sigh och bringia dem på deras meningh» (detta tydligen att förstå om bönderna). Bonde den 24 rådde att »på alt sätt hasta medh propositionen, och ju för ju heller låta Ständerna komma up på Rigsahlen, emedan såsom ther dhe länge skulle gå, så torde the spinna något orimmligt tilhopa.» *RP.* IV, V.

[2] *RP.* II och V. *RAP.* VIII s. 4 ff. *Präst. Prot.*

[3] Tryckt *RAP.* VIII s. 155 ff. (bil. A).

första uppgift i öfverensstämmelse med Rosenhanes tal. Eftertryckligt betonas härvid sakens vikt och behofvet af enighet vid dess afgörande, särskildt med hänsyn till intrycket i utlandet. »Ett vidrigt utslag» skulle så inför Gud som konungen vid hans mogna år och eftervärlden ådraga dem ett hårdt ansvar, som vore roten och upphofvet till sådant oråd; konungens, fäderneslandets och alla enskildes välfärd skulle därigenom i längden försvinna, den rätta evangeliska religionen och kyrkan bringas i största fara.[1] — Karl X Gustafs testamente var i propositionen icke med ett ord nämndt.

A ståndens vägnar svarade deras talmän, för ridderskapet och adeln, prästerskapet och borgerskapet samme män som vid föregående riksdags slut — Per Sparre Persson, Samuel Enander och Johan Prytz —, för allmogen Upplandsbonden Matts Ingemundsson i Öfver-Nybble från Håtuna härad och socken.

Om drottning Kristinas mottagande.

Redan samma dag på eftermiddagen voro utskott af de tre högre standen uppkallade till rådet för att uttala sig om drottning Kristinas mottagande och för att erhalla närmare upplysning om rådets mening om regeringens inrättning.[2] Rörande Kristina hade rådet själft ännu icke stadgat sin åsikt, ehuru det före ständernas inkallande talades vidlyftigt om, huruvida nu skulle tillåtas henne att komma till Stockholm eller icke.[3] För utskotten redogjorde riksdrotsen för sakens läge och rådets vidtagna åtgärder och äskade deras yttrande; han trodde icke, att den strax förut utsände grefve Schlippenbach skulle uträtta mer än föregående sändebud.

De tre talmännens svar vardt, att efter den kunskap, de agde i saken, säge de inga skäl att halla drottningen borta, da hon vore så nära och försäkrat om sin tillgifvenhet och goda vilja. Biskop Enander hoppades, att hon skulle kunna omvändas från sina orätta åsikter, om hon finge komma till Stockholm. Pastor primarius Erik Emporagrius afstyrkte också på drotsens förfrågan att bruka våld; Per Brahe å sin sida framhöll, att änskönt drottningen icke gjort något förgripligt i handling, hade hon dock talat om »votum uti regementet».[4] Äfven

[1] »Det sista var utan tvifvel en hänsyftning på Christina.» CARLSON, II s. 146.

[2] *RP.* II och V. *RAP.* VIII s. 7 f. *Präst. Prot. Borg. Prot.*

[3] Vidlyftigt enligt *RP.* V; öfverläggningen refereras icke.

[4] Sekreteraren Hoghusen, som varit med Linde i Halmstad, intygade, att drottning Kristina sagt sig ingen part begära i riket, men icke heller gåfve någon egentlig orsak, hvarför hon hölle så hårdt på resan. *Ib.*

upplästes bref från Linde och Kristina till ständernas upplysning, liksom förut den förres instruktioner till de riksråds underrättelse, som icke varit tillstädes vid föregående tillfällen, hvarpa utskotten afträdde till den lilla rådkammaren.

Schering Rosenhane föredrog därefter af honom uppsatta skäl för och emot i fråga om drottningens behandling.[1] För bruk af maktmedel androg hans bevarade betänkande i åtta punkter de grunder till oro, som förut gjorts gällande mot henne. Öfvervägande både till antal och enligt Rosenhanes afsikt äro emellertid de aderton punkter, hvari dessa anledningar bemötas. Rosenhane gör gällande, att Kristina för religionens och andra orsakers skull hvarken kan själf sträfva efter regeringen eller bestämma om denna, och att hon lika litet kan hafva hopp om någon religionsförändring i Sverige; han finner icke grund att befara, att många af riksens ständer skulle falla henne bi, eller att någon främmande makt skulle vilja hjälpa henne med en här. Skulle man nu på blotta misstankar med våld föra henne i fängelse, skulle man därmed hos henne själf väcka förtviflan och hämndlystnad, medlidande hos främmande och hemma, och i synnerhet stöta Frankrikes konung, som erbjuder sig att svara för hennes trohet. Någon medelväg anser han numera icke möjlig, och alltså tillråder han ett höfligt mottagande, ehuru med noggrant aktgifvande på drottningens handlingar; detta också med hänvisning till ständernas nyss yppade tankar.

Rådet skred därefter till formlig votering i saken; den utföll enhälligt med tjugonio röster och därtill drottning Hedvigs båda i öfverensstämmelse med Rosenhanes förslag, hvarvid dock några riksråd betonade sin önskan, att Kristina likväl kunde uppehållas, medan beslutet om regeringen fattades.[2] Drotsen förklarade, att sedan det förra beslutet — i början af månaden —

[1] De omnämnas i *RP.* II och finnas inbundna i *RP.* V.

[2] Så Kn. Kurk, G. Oxenstierna, G. Bonde, K. Mörner, G. Bielke och de af Tham, I s. 47, anförda: A. Forbus, Sch. Rosenhane, T. Sparre, L. Kagg; men att dessa fyra skulle röjt någon benägenhet för att arrestera Kristina och aldrig mera släppa henne på fri fot, såsom Tham sätter i fråga, är oriktigt. Fryxell, X s. 265, säger, att några inom rådet hörts luta åt denna tanke, också oriktigt. — Bonde, som fogade sig efter flertalet, ehuru han icke kunde se annat, än att drottningens ankomst vore skadlig, framhöll, att äfven om någon arrest beslötes, kunde detta dock icke kallas ett fängelse, utan ett uppehåll från audiens, som annorstädes och i Frankrike vore vanligt. *RP.* V (jfr II).

vore mycket ändradt genom drottningens goda förklaring, och att regeringen fördenskull bättre kunde försvara sitt handlingssätt. Därpå inkallades ånyo ständerna, som under tiden hade på sitt håll nogare öfverlagt frågan, och landtmarskalken förklarade dem alla ense om samma mening som förut; en mening, hvari drotsen nu å rådets och drottning Hedvigs vägnar instämde, i fall Kristina icke kunde ännu uppehållas något. Sina medbröder skulle utskottens medlemmar blott få säga, att inga tillräckliga skäl funnes mot dennas ankomst.

Om rikets styrelse för framtiden.

Omedelbart därefter upptog Per Brahe frågan om förmyndareregeringens ordnande för framtiden, redogjorde för rådets tankar i enlighet med dess beslut af den 19 och 25 september och begärde ständernas yttrande med snaraste. Äfven Sten Bielke hade ordet för att betyga det betänkliga i att gifva hertigen del i regeringsmakten.[1] Ständerna lofvade gifva sitt svar efter middagen lördagen den 29. Klockan var då 9 på aftonen.

28 sept.

Den sena timmen hade den 27 tillåtit endast en jämförelsevis kort framställning af ärendet om förmyndarestyrelsens slutgiltiga ordnande, och följande dag föreslog riksdrotsen i rådet att nu gifva ständerna närmare underrättelse.[2] Däremot häfdade Schering Rosenhane, att ytterligare föreställningar väl kunde sparas till nästa dag; det skulle eljest se ut, som om rådet ändtligen ville öfvertala dem, hvilket kunde göra ett ogynnsamt intryck. Men att öfvertala ständerna ju förr ju hällre, innan de på egen hand kanske, som drotsen sade, fattade något visst beslut — han fruktade alltså, att detta kunde komma att mindre väl stämma med rådets vilja[3] —, det var

[1] *RP.* II. Att just Sten Bielke yttrade sig, berodde möjligen därpå, att han själf eller andra af rådet ville framhålla hans endräkt med dettas flertal, emedan han nyss anländt till Stockholm och på grund af sin förbindelse med Herman Fleming kanhända kunde tros böjd att gifva hertigen något stöd. Man erinre sig tonen i Arvid Ivarssons bref till Bielke. — Både drotsen och Bielke åberopade förra tiders erfarenhet, när konungens farbroder suttit i regeringen.

[2] *RP.* II och V. Drotsen föreslog först att sända två riksråd till adeln och två till borgerskapet — prästerskapet nämnes ej — samt kalla allmogen till rådet. Sten Bielke yrkade i stället borgarnes kallande till riddarhuset. *RP.* V.

[3] Drotsen framhöll också något senare som uppgift för de riksråd, som sändes till riddarhuset, att förekomma, att icke ständerna i förstone fattade några impressioner, som löpte direkt emot regeringens mening. *RP.* II.

just flertalets önskan; och nödvändigheten däraf förfäktades jämväl af Sten och Gustaf Bielke samt Klas Tott. Det beslöts att sända Daniel Behmer till de tre högre ståndens med befallning att låta utskott sammanträda på riddarhuset.

Drotsen talade sedan om bönderna och höll på att man borde säga dem rent ut sina tankar, hvaremot Gustaf Bonde rådde att icke tala med dem direkt, »hälst om hertigen», utan låta ridderskapet bringa dem till regeringens åsikt — något som Gustaf Bielke ansåg bättre kunna ske genom prästerskapet, som bönderna mest läte leda sig af.[1] Bonde yppade också farhåga för de tre ståndens gemensamma sammankomst på riddarhuset — han föredrog tydligen ett af drotsen först framställdt förslag att sända riksråd till hvart och ett af dem särskildt.[2] Det var säkerligen ej någon förening till hertigens förmån, man fruktade, eftersom den tänktes omfatta äfven adeln; fastmera får man tänka på sådana yrkanden i fråga om regeringen, som senare under riksdagen framkommo. — Beslutet blef emellertid, att Schering Rosenhane, Sten Bielke, Bengt Horn och Gustaf Posse skulle begifva sig till riddarhuset för att tala med utskotten, samt att bönderna skulle komma upp till regeringen.[3]

Sedan de fyra riksråden gått, inkallades den då anlända allmogen, 124 personer stark, och hälsades af riksdrotsen med ett tal, hvari han ordade om frederna och förhoppningarna om godt slut med ryssen, men äfven om de katolskes möjliga stämplingar att stifta tvedräkt i landet, berörde den öfverflödiga krigsmaktens lyckliga afdankning, samt till slut framhöll angelägenheten af att få regeringen bestämd före drottning Kristinas ankomst. Talmannen Matts Ingemundsson framställde i sitt svar sitt ståndsvanliga anhållan om lindring i utlagorna — hvilket drotsen också lofvade, så långt möjligt vore — och hemställde regeringen hvad Kristina vidkomme, såsom en sak, som

---

[1] *RP.* V. (Ett följande yttrande af Bonde tydligen oriktigt återgifvet.) *RP.* II tilldelar Bonde Bielkes yrkande.

[2] Se s. 176 not 2. — Bonde fruktade enligt *RP.* II, att ständerna skulle sammansätta sig och falla på en helt annan mening än senatens.

[3] Sten Bielke frågade sedan, huru förfaras skulle med två bönder i Uppland, som trängt sig till att blifva herredagsmän; han ville, att landshöfdingen skulle ingripa mot den ene; men Tott framhöll, att man först måste låta hufvudsaken gå fort och undvika ogynnsamma intryck hos mängden. *RP.* V. Jfr Per Erikssons sak tidigare i sept.!

ginge öfver allmogens förstånd.[1] — Efter böndernas bortgång inkom sekreteraren Erik Larsson Runell och befalldes af drotsen att söka förmå allmogen att göra ett med de andra ständerna angående regeringen.[2]

Ridderskapet och adeln utsåg på regeringens anmodan genom Behmer utskott till förhandling med de utsände af rådet.[3] Dessförinnan beslöts emellertid efter någon diskussion att af desse anhålla om testamentets uppläsande, emedan många aldrig hade hört eller sett det. Sedan prästers och borgares utskott anländt och efter dem de fyra riksråden, öppnades öfverläggningen af Schering Rosenhane, som betonade, att rådets framställning icke ville vara ett oföränderligt beslut att påtränga ständerna, utan en inledning till deras rådslag, i kraft af dess ämbete att råda till det, som vore nyttigt och godt.[4]

Utskottskonferens om regeringen.

Landtmarskalken förklarade strax, att de, som varit i Göteborg, tvifvelsutan förblefve vid ståndets där fattade resolution. Ridderskapet började emellertid yttra sina tankar diskussionsvis, och grefve Ture Oxenstierna sade sig tveka, om Karl Gustafs förordning kunde kallas ett testamente, eftersom den vore upprättad i dödskampen, såsom enligt hans påstående nogsamt betygades af underskriften, däraf ögonskenligen skulle synas, huru sjukdomens makt hade förlamat sinnen och hand. Konungen hade i sin stora svaghet icke kunnat inse den fara, som hans bestämmelser i ett och annat kunde medföra. Johan Oxenstierna drog i tvifvelsmål, om en konung hade makt att upprätta ett sådant testamente, emedan det skulle hafva förbindande kraft såsom en lag, till hvars bifall fordrades ständernas frivilliga bifall enligt konungabalken. Han yrkade ock, att det borde helt och hållet ligga ogillt äfven därför, att det i punkten om hertigens person och ämbete funnes skadligt för fäderneslandets välfärd och säkerhet. — De synpunkter, som Klas Rålamb förfäktat i Göteborg, framfördes nu med ett och

[1] Spörsmålet om regeringen synes talmannen icke hafva vidrört.

[2] *RP.* II; eller, i sak detsamma, att hemskjuta saken till regeringen; *RP.* V. — Drotsen föreslog ock, att Runell skulle »soulageras» för det omak, han alltid hade med allmogen, särskildt på riksdagarne, och detta hölls skäligt. *RP.* II.

[3] *RAP.* VIII s. 9 f. Landtmarskalken begärde, att första klassen skulle nämna medlemmar af andra och andra af första.

[4] *RAP.* VIII s. 11. *Präst. Prot. Borg. Prot.*, som emellertid ej refererar de följande yttrandena.

annat tillägg i hans närvaro af män, som där ej varit tillstädes. — Mot dessa angrepp tog Rosenhane i viss mån testamentet i försvar, i det han förklarade, att detta icke kunde »slå omkull staten» eller vore så absurdt, som sades, hvadan man af vördnad för den bortgångne konungen borde följa det, så långt det vore förenligt med fundamentallagen. Ture Oxenstierna trodde icke, att fursten skulle begära platsen i regeringen. Mot Gyllenstierna invände Jöran Stiernhielm i anslutning till Rosenhane, att icke strax hela testamentet måste ogillas, om en punkt upphäfdes, utan man borde göra den begränsning, som inför rätta vore öflig: hvad lagligt vore borde stå, hvad olagligt gå tillbaka. I öfverensstämmelse med Gyllenstierna häfdade å andra sidan äfven grefve Ture behofvet af ständernas samtycke till bestämmelser, som rörde alla. »Konung Gustaf I:s testamente», sade han ock, »gjorde våra förfäder det, att deras barns betar än äro ömma därom.»[1]

På Rosenhanes uppfordran yttrade sig sedan biskop Enander, men denne ville icke gifva något svar, förrän hans stånd fått öfverlägga om saken, och anhöll om testamentets upplä sning för dem, som ej hade hört det. Superintendenten i Göteborg Erik Brunnius understödde hans begäran att få taga frågan ad referendum, och tillfogade, att den salige herrens förordning icke borde tillskrifvas någon fåvitsko; annat skönjdes af hans »försikteligen förda regemente»; man borde så laga, att intet klander träffade vare sig testamentets upphofsman eller dess innehåll.

Detta synes tämligen stämma med ett tidigare uttalande af Rosenhane; men för att ställa saken i sitt rätta ljus ansåg denne nu dock nödigt att erinra, att propositionen icke talade om testamentet, utan om regeringen; kunde denna inrättas efter testamentet, vore det godt; hvarom icke, ville man öfverlägga om andra utvägar. Sten Bielke och Bengt Horn intygade rådets goda syfte: fäderneslandets och konungens trygghet. Ständerna begärde emellertid alltjämt del af testamentet och betänketid. Borgmästar Prytz hade ordet för sitt stånd utan att uttala sig i sak. Slutligen lofvade riksråden att andraga allt för drottningen och samtliga rådet, och konferensen upplöstes med en slutförmaning af Rosenhane, som liksom straxt

[1] *RAP.* VIII s. 12. *Präst. Prot.* har i stället för Oxenstiernas yttrande: »Instat Dn. Gyllenstiern, at det är bewijsligit, testamentum hoc pugnare contra leges et statuta patriæ.»

förut Horn yrkade på skyndsamhet för drottning Kristinas skull.[1]

Den skiljaktighet, som vid denna öfverläggning yppade sig mellan rådets och adelns fleste talare, var tydligen delvis betingad af den olika grad af hänsyn, som man ansåg rätt och lämpligt att visa sin döde konungs sista vilja och dess försvarare. Men tillika saknas ej anledning att antaga, att talarne af adeln genom testamentets fullständiga undanskjutande sökte bana sig friare väg för egna vidare önskemål. Senare händelser under riksdagen synas tala därför.

Regeringsfrågan i ständerna.

Ständen sammanträdde åter hvart för sig efter middagen, och på riddarhuset upplästes konungens testamente, som drottning Hedvig utlämnade, dock med sträng föreskrift, att ingen afskrift däraf finge tagas.[2] Sedan skreds till votering, och tredje klassens votum fördes nu åter af den förnämste motståndaren till Karl Gustafs sista vilja bland ständerna i Göteborg, numera landshöfding Klas Rålamb. Klassen förklarade sig genom honom i allmänhet enhälligt förblifva vid sista riksdags beslut. Sålunda lämnade den salig K. M:s disposition i sitt högsta värde; men som denna icke i allt vore förenlig med konungens säkerhet och ständernas frihet, fasthöll den vid det förra slaget af regeringsform, hvarefter regeringen besattes med svenske infödde riddare och svenner; eljest lofvade den att med all vördnad gå H. F. D. tillhanda. För öfrigt skulle konungens bestämmelser äga bestånd, dock icke i kraft af kunglig förordning, utan så vida de pröfvades enliga med K. M:s säkerhet och Sveriges rikes fundamentallag. Motsvarande förbehåll gjordes med afseende på drottningen: hon skulle få tillträde till regeringen icke på grund af deras plikt och konungens förfogande, utan af deras fria val — så hette det redan i beslutet i Göteborg —, samt till hugnad i sin bedröfvelse och för sin dygds skull, äfvensom för att vara vittne till regeringens handlingar. Andra och första klasserna anslöto sig till samma mening. — Det var sålunda icke det yttersta yrkandet om testa-

[1] *Präst. Prot.*, som äfven uppgifver, att Karl Gustafs testamente blef på riddarhuset uppläst. — Biskop Terserus säger i sin berättelse om denna riksdag, att prästerskapet, borgerskapet och bönderna i förstone förklarade sig vilja hålla sig trådrätt vid testamentet och i intet skrida därifrån, medan största delen af ridderskapet höll före, att de icke vore skyldiga därtill, och att det ej häller skulle vara nyttigt. Loenbom, *Hist. Märkv.*, II s. 7.

[2] *RAP.* VIII s. 14.

mentet, som blef ståndets, något som torde berott både på hänsyn till medstånden och regeringen och på olika tankar inom adeln.

Mindre hastigt kom prästerskapet till beslut. Sedan ordföranden, biskop Enander, aflagt berättelse om förmiddagens konferens, anlände utskickade af bönderna med anhållan om råd i saken, som också lofvades dem.[1] Efter desses bortgång anhöll Karl Gustafs förre hofpredikant, som varit hos konungen under hans sista dagar, pastor primarius i Stockholm Erik Emporagrius att få säga sin mening, utan att därmed föregripa andras möjligen bättre omdöme. Med hänvisning till regeringens ifriga kraf på hastigt beslut yrkade han tillbörlig hänsyn till testamentet, som konungen uppsatt på ständernas egen begäran; man borde icke förhasta sig, utan taga i betraktande först testators respekt och vidare furstens person, som icke borde förnärmas. Han tillrådde att inhämta ytterligare underrättelse om skälen mot testamentet, ty hvad dittills vore förebragt tycktes honom icke vara af det värde, att detta därför kunde ogillas. — Af superintendenten Brunnius framhölls ytterligare, att det skulle falla prästerskapet svårt att svara för konungen vid hans myndiga år, om det kränkte testamentet; »riksens herrar», som förfogade öfver här och skattkammare och därhos vore af högt förstånd, kunde försvara sig, om de gjorde någon förändring härutinnan, men icke toge prästerna på sig den skulden.[2]

Ståndet sände bud till Schering Rosenhane för att anhålla om testamentet och om uppskof till måndagen, dels för att hinna bättre betänka sig, dels för att hinna få tillstädes ärkebiskopen och biskopen i Västerås — detta senare i enlighet med en af Gotlands superintendent Johan Brodinus uttryckt önskan. Enander redogjorde slutligen för ständernas skrift i Göteborg om hyllningen och förmynderskapet och förmanade till tystlåtenhet.[3]

Medan sålunda i prästerskapet röjde sig en större betänksamhet, kom däremot borgerskapet liksom adeln samma dag till beslut i hufvudsaklig öfverensstämmelse med regeringens önskan, om också en annan ton rådde där än hos ridderskapet. I förstone, säger protokollet, »föllo fuller diskurserna af och an»,

[1] *Präst. Prot.*
[2] *Wald. Prot.*
[3] *Wald. Prot.* (sista förmaningen i *Präst. Prot.*)

men om formen för förmyndareregeringen stannade dock borgerskapet snart i den mening, att den skulle föras af änkedrottningen för denna gång och af de fem höga ämbetena, beklädda af riddare och svenner.[1] Personerna, som skulle föreslå dessa ämbeten, ansågo borgarne icke »enkannerligen» tillkomma sig att nämna, utan hänsköto till drottningen och rådet att bestämma dem, hvarvid protokollets redogörelse för beslutet framhåller, att drottningen måste antagas vilja sin sons bästa, och riksens råd likaledes enligt sitt ämbete och sin ed måste eftersträfva konungens och rikets väl, som de ock bäst ägde erfarenhet att bedöma. I endräkt med regeringen och de andra ständerna hoppades borgerskapet lättast kunna bära ansvaret, sedan konungen blifvit myndig. — Öfverlämnandet åt drottningen och rådet af regeringsherrarnes utseende, i angifven formulering, röjer kanhända redan kunskap om, att ridderskapet eller en del däraf kunde vara hugadt att i fråga om ständernas rätt därutinnan göra gällande en annan uppfattning.

29 sept. De 29 september — Mikaelsdagen — sammanträdde rikets råd och ständer efter middagen. I senaten afgaf grefve Schlippen-
Rådet. bach berättelse om sitt möte med drottning Kristina i Nyköping aftonen den 27 och sitt samtal med henne.[2] Linde hade där sagt henne sitt yttersta uppdrag, och att hon gjorde väl i att hålla sig ifrån riksdagen, men detta hade drottningen upptagit mycket illa och förklarat, att hon betraktade det som en hederssak att resa fram till Stockholm, äfven om hon icke lefvande skulle komma därifrån. Då Schlippenbach anländt till Nyköping, hade han strax uppvaktat Kristina, som först frågat honom, om äfven han vore kommen för att skrämma henne; emellertid hade han sedan lyckats utverka tre dagars uppskof, så att hon nästkommande måndag — den 1 oktober — ville vara i Stockholm.[3] I fråga om bostaden där hade Schlippenbach tyckt sig finna, att drottningens verkliga önskan var att få bo på slottet. Liksom förut Seved Bååt i bref, visste äfven Schlippenbach att förtälja om Kristinas fiendskap mot hertig

[1] *Borg. Prot.* Redogörelsen för beslutet där stämmer i det hela, delvis ordagrant eller nära ordagrant, med borgerskapets sedan afgifna skriftliga svar; det har utseende af ett sedermera delvis omarbetadt utkast till detta.

[2] *RP.* II och V.

[3] Enligt Lindes bref till K. M. Pilkrog 28 sept., *Handl. rör. Krist.*, delade Terlon äran af detta uppskof med Schlippenbach. Se s. 170, med annan beräkning af dess längd, men samma ankomstdag till Stockholm.

Adolf, hvars bref med uppgift om andel i förmynderskapet och regeringen hon nu påstått vara orsak till hennes resa från Rom.

Riksmarskalken framställde därefter frågan, huru drottning Kristinas mottagande skulle ske. Först tvistades något om, huruvida den unge konungen skulle resa henne till mötes, hvilket drottning Hedvig och ett par riksråd satte sig emot af omsorg om hans hälsa, medan riksdrotsen och flere fäste synnerlig vikt vid denna hedersbetygelse. Härom träffades intet afgörande, men däremot bestämdes, att riksråden i sina vagnar skulle möta Kristina på Skansbacken, att ridderskapet, till häst, likaledes skulle möta henne och borgerskapet stå i gevär, samt salut gifvas både från Skansen och Tre Kronor samt från sex till åtta skepp, som skulle läggas på Strömmen. — När Kristinas ankomst icke vidare kunde afvärjas, var man besluten att icke gifva henne anledning till missnöje genom att i Stockholm spara den ståt, hvarmed hon mottagits i Köpenhamn.

För öfrigt diskuterades, om ständerna nu skulle uppkallas för att gifva sina svar om regeringen, såsom från början varit meningen. Schering Rosenhane yrkade, att prästerskapet efter begäran skulle erhålla uppskof och meddelelse af testamentet, och detta beviljades också, ehuru de öfriga trenne riksråd, som varit med om utskottssammanträdet på riddarhuset — Sten Bielke, Bengt Horn och Gustaf Posse — sökte visa, att prästernas motspänstighet icke var så farlig; Horn påstod, att endast biskopen i Linköping tyckte, att det brådskades för mycket.[1] Testamentet upplästes sedan för prästeståndet af Edvard Ehrensteen, som vid sin återkomst framförde dess önskan om närmare upplysning angående orsakerna till hertigens uteslutande från regeringen; med anledning häraf yttrade drotsen bland annat, att ingen borde sitta i rådet, som kunde hafva anspråk på riket. Prästerna hade också önskat, att skälen skulle tillkännagifvas för hertig Adolf, men Rosenhane ansåg, att man därmed gåfve honom »tacitum ius».

Sedermera erhöll regeringen genom landtmarskalken underrättelse om ridderskapets beslut. På riddarhuset hade denna dag upplästs tredje klassens votum om Karl Gustafs testamente och rikets styrelse, skriftligen uppsatt af Klas Rålamb, hvilket

[1] *RP.* V. Enligt II sade han ock, att borgerskapet nästan stämde öfverens med regeringens mening; endast »M:r Samuel på Norremalm» begärde ytterligare tid att debattera frågan.

därpå af samtliga ridderskapet blifvit slutligt antaget och meddeladt prästeståndet, som enligt Sparre endast gjort invändningar mot ett ord eller två. — Regeringen skildes åt mellan 7 och 8 på aftonen.

Prästerskapets tillstånd.

Det var på prästerskapet det hängde, att saken om riksstyrelsens inrättning ännu icke kommit till slut. Dock var det sant, som Per Sparre angaf, att en stark böjelse för eftergift redan skönjdes i ståndet. Genast när efter sammankomstens början votering stiftsvis i saken begyntes, hade för Uppsala ärkestift Mikael Colmodinus bland tvänne onda ting betecknat som det mindre onda att till undvikande af »buller och oväsende» gå ifrån testamentet, och Jonas Zephyrinus från Växiö stift visat sig redo till detsamma. Nu ingrep emellertid ordföranden biskop Enander i förhandlingarna med en påminnelse, att tvänne moment borde aktas, nämligen det kungliga testamentets kraft och vördnaden för fursten, och därpå yttrade sig Samuel Brask från hans eget stift, lektor Erik Simonius i Linköping från detsamma och lektor Jonas Johannis i Skara till testamentets förmån; den förstnämnde ville åtminstone höra ytterligare skäl däremot.[1]

Här afbröts omröstningen af Ehrensteens ankomst med drottningens original af testamentet, hvilket han föredrog.[2] Efter honom uppkommo ridderskapets utskickade, till ett antal af åtta, för hvilka grefve Gustaf Oxenstierna förde ordet.[3] Riddarhussekreteraren Samuel Schillerfelt uppläste adelns skriftliga förklaring, och Rålamb erbjöd sig att utlägga, hvad man till äfventyrs kunde önska. Emporagrius sporde därpå, hvarför de i sin skrift kallade konungens testamente endast »provisionalt», hvartill Rålamb svarade, att det varit blott »provisionaliter» författadt af konungen, att öfverlämnas till riksens råds betänkande, änskönt det på grund af hans hastiga död icke kommit därhän.[4] Ständernas ansökan åter i Göteborg hade icke afsett förordning om rikets styrelse, utan hans unge sons uppfostran, medan konungen af krig hölles borta från riket. Så borde ordet »provisional» tolkas, så att ständernas rätt varit

[1] *Prast. Prot. Wald. Prot.*

[2] Han manade också prästerskapet att antaga rådets mening om fursten och testamentet, »ty sådant war och tillförende skedt, som klart är af actis anno 1633» — tydligen en hänvisning till Johan Kasimirs utestängande från riksstyrelsen, hvarom se Odhner, s. 10 ff. Ehrensteen anförde äfven drottningens föredöme. *Präst. Prot.*

[3] *RAP.* VIII s. 17 f.

[4] *Präst. Prot.*

förbehållen för ett så oförmodligt fall, som tyvärr då strax därefter inträffade.[1] — Kanske angaf Rålamb härmed riktigt adelns ursprungliga tanke vid affattandet af skriften i januari.[2]

Sedan ridderskapets utsände afträdt, tog Emporagrius till orda; han tyckes liksom föregående dag hafva uppträdt till ståndets ledning, men nu för att gifva tillkänna, att det var tid att gifva vika, sedan man gjort, hvad man mäktat, för Karl Gustafs och Adolf Johans heder. Vidare dröjsmål vore farligt, och skälen för hertigen vore till stor del af sådan art, att de bäst förteges af särskilda hänsyn — en hänvisning till de djupare politiska motsatser och intressen, som lago bakom de mera formella argument, som framfördes i ståndens och utskottens diskussioner.

Efter denna förändrade lösens utgifvande återupptogs den tidigare begynta voteringen; stiften yttrade sig nu för eftergift, hvarvid dock Andreas Thorinus från Strängnäs stift yttrade någon oro för framtida efterräkning af konungen, emedan hertigen redan hade sin fullmakt i sina händer. Brunnius genmälte därtill, att man i så fall finge försvara sig med hänvisning till det allmänna bästas kraf samt drottningens och rådets föredöme.

Genom utskott rådförde sig prästerskapet med borgerskapets talman; likaså med den nu till Stockholm återkomne Västeråsbiskopen Olof Laurelius, som rest efter utskottsmötet i början på månaden för att hålla prästmöte. Denne uttalade sitt gillande af ståndets beslut och erinrade om sina yrkanden på lugn och enighet 1650.[3]

Ständernas svar afgåfvos söndagen den 30 september. *30 sept.* Prästerskapets upplästes på förmiddagen för ståndet, skriftligen uppsatt af Emporagrius, och godkändes.[4] Efter middagen fick denne — i hela detta ärende uppenbarligen sitt ståndsbetrodde man — i uppdrag att med ett utskott för adeln kungöra präster-

[1] *RAP.* VIII s. 18.

[2] Se s. 20.

[3] Han betonade dock vikten af att hertigen icke lede någon despekt och ständerna icke ådroge sig framtida ansvar. — Om hans uppträdande 1650 jfr Rurik Holm, *Joannes Elai Terserus. Hans insats i samtidens kyrkliga, vetenskapliga och politiska liv.* I s. 280, 288, 290, 313—310. (Ak. afh. 1906.)

[4] Man ville blott hafva något vidlyftigare införd om försäkring för prästeståndet. *Präst. Prot. Wald. Prot.*

nas beslut; han framhöll vid förrättandet af detta värf sitt ståndS önskan, att en viss stat bestämdes till hertigens underhåll. Härutinnan ville dock adeln icke låta sig något föreskrifvas, då en bestämd föreskrift kunde ådraga undersåtarne nya utlagor och besvär. Som prästernas tal befanns »något intrikat», bad landtmarskalken dem fatta det i skrift, hvarpå Emporagrius uppläste sin medförda uppsats.[1]

Ridderskapet besökte med utskott borgerskapet och bönderna;[2] bönderna besökte själfva prästeståndet och förklarade sig ense med adelns och borgerskapets beslut; dock sade de, att de gärna skulle vara på hertigens sida, om det med nytta kunde ske, och hoppades, att för honom skulle sörjas på bästa sätt. På riddarhuset upplästes än en gång dess föregående dag antagna förklaring. Och eftersom, enligt protokollet, i Göteborg af allmogen blifvit offentligen sagdt i rådet, att deras afseende vore på hertig Adolf, därest den unge konungen skulle oförmodadt dö — hvilket ansågs vara tvärt emot arfföreningen, liksom det kunde framkalla »onda humörer», om de hade tankar på någon annan än konungen —, så vidhängdes i svaret till regeringen en punkt, att ingen skulle hafva ögonmått på någon efterträdare till denne. En del ville däri hafva sagdt, att eho hemligen eller uppenbarligen med ord eller gärningar bragte sådant å bane, skulle straffas som en skälm och förrädare, men man nöjde sig med något mildare uttryck.[3]

I rådet erinrade Schering Rosenhane, att skriftliga svar af ständerna borde på vanligt sätt öfverses i kansliet, hvilket dock Bonde och drotsen icke ansågo nödvändigt; Rosenhane ville ock, att ståndens utskott skulle mottagas hvart för sig, för att lättare kunna undervisas, om något vore att anmärka, men på Bondes yrkande beslöts motsatsen.[4] — Sedan infunno sig de

[1] *Präst. Prot. Wald. Prot. RAP.* VIII s. 19. — Adeln ville ej häller få sig något föreskrifvet i fråga om hertigens respekt; af sig själfva skulle de alltid veta att på bästa sätt umgås med honom. *Präst. Prot.*

[2] *RAP.* VIII s. 18 ff. — Till bönderna afgingo Klas Rålamb och Johan Printz; dem förehölls, »huruledes för Hans Kongl. Maij:tt wore nyttigt at een wore i Regeringen, som hade qvalitet af undersåthare och icke så när af högheet och blodzförwandtskap. — Historierne om sådant wäl til kenne, sade een part» (af bönderna?).

[3] Se s. 192. — Härmed kan jämföras Axel Oxenstiernas förslag till förbud mot tal om successionen i 1634 års riksdagsbeslut, riktadt mot Johan Kasimirs anspråk och förhoppningar. Se Odhner, s. 23.

[4] *RP.* III och V. *Rosenhane.*

tre högre ståndens utskott och läto uppläsa sina svar; Sparre och Enander framförde dock äfven muntligen sina ståndsmeningar. I borgarnes åstundades notifikation till hertigen efter riksämbetenas besättande och förbehölls ståndet att få njuta sina privilegier.[1] Punkter i samma anda funnos äfven i prästerskapets skrift, och sålunda var hvarken denna eller borgarnes rådet rätt till nöjes. I hufvudsak var likvisst ett endräktigt beslut åstadkommet, och därmed en stor seger för rådet och adelns bestämmande del befäst, och det var nu ej tid att ingå på de ännu omtvistliga enskildheterna. Drotsen förklarade, att om något borde påminnas, skulle regeringen efter svarens öfverseende meddela sig ytterligare med ständerna därom; utskotten afträdde, och regeringen skildes åt, då klockan redan var slagen 8.

Ståndernas svar afgifvas i rådet.

Allmogen hade regeringen beslutit mottaga följande dag, och den 1 oktober uppkallades också ett utskott af denna, å hvars vägnar Matts Ingemundsson uttalade ståndets bifall, om regeringen ställdes så som under drottning Kristinas tid; den ville blott i framtiden vara tryggad i fråga om följderna; han glömde ej heller bönen om lindring i utlagorna. Ståndets sekreterare, Erik Larsson Runell, uppmuntrades för sitt besvär med nådiga försäkringar.[2]

1 okt.

Rådets seger i fråga om regeringens inrättning var i själfva verket vid denna riksdag vunnen på förhand, så långt det endast gällde hertig Adolfs uteslutande; men att bringa prästers och borgares svar i önsklig form visade sig icke dess mindre vara en uppgift, som vållade ganska mycket besvär och drog ut öfver flere dagar; man fann i dem böjelse att undandraga sig sin andel i ansvaret för beslutet och andra anledningar till anmärkningar. De återlämnades till ständen den 1 oktober för att rättas och renskrifvas.[2] I det förra var rådsregeringen förklarligt nog särskildt angelägen att se aflägsnad en sats, som återgifves sålunda: »Den kungliga regeringen varder detta vid alla händelser förnämligast försvarandes.»[3] Äfven var den missnöjd med det förbehåll, som däri gjordes till hertig Adolfs förmån.[2] I ståndet talades om dessa saker, och man kom där-

Om förändring af prästers och borgares skriftliga svar.

[1] Notifikationen omtalar *RP.* V. *RP.* III i stället förbehall om hertigens bemötande med all ära och respekt.

[2] *RP.* III och V.

[3] *Präst. Prot.* 1 okt.: uppgift af Enander.

vid öfverens, att skälen till hertigens utestängande från den ställning, testamentet gaf honom, skulle sammanfattas för att förvaras — de skäl nämligen, som utan men kunde fattas i pennan.[1] Tydligen var tanken alltjämt att trygga sig mot
2 okt. framtida efterräkning. Den 2 voterade prästeståndet om bibehållandet eller uteslutandet af orden om regeringens ansvar, hvilka biskop Laurelius tillrådde att stryka. Af stiften yttrade sig också sex för deras borttagande, medan fyra voro af motsatt mening och två ville, att man blott skulle utesluta ordet »förnämligast» — något som alltså synes hafva uppfattats såsom en förmildring af uttrycket.[2] Ärkebiskop Lenæus, som nu var kommen till hufvudstaden, tillstyrkte eftergift; likaså biskopen i Abo, Johannes Terserus. Dock var följande dag åter tal om saken.[1]

Samma dag — den 2 — talades i rådet om prästerskapets skrift, och drotsen fäste sig nu i synnerhet vid dess ord, att hertigen borde ihågkommas med något underhåll, hvilket han liksom adeln fann icke böra vara en förpliktelse, utan ske af regeringens gunst; Rosenhane åter häfdade den åsikten, att man borde så litet som möjligt röra dessa saker för att icke stöta prästerna. Sedan upplästes borgerskapets svar, nu något ändradt, och klandrades däruti en punkt så lydande, att de hoppades, att hertig Adolf måtte mötas med sämja och enighet; äfven hvad som var infördt om deras privilegier, besvär och frihet i handel fanns af somliga betänkligt. Rosenhanes yrkande var dock fortfarande att icke rätta mer än nödvändigt. Härvid fick drotsen anledning att anmärka, att vid det högtidliga svar, som framdeles skulle gifvas på rikssalen, hvarken hertigen eller testamentet borde nämnas, något som också gillades och beslöts.[3] — Senare under sammanträdet voro åter ståndens svar före, och Bengt Horn yttrade missnöje med att intet af dem »kategoriskt resolverat sig» mer än ridderskapet, under det de andra endast sade sig vara eniga med rådet och därmed liksom kastade skulden i framtiden på detta; äfven Klas Tott uttalade sig i samma anda.

3 okt. Den 3 oktober kom svaret på rikssalen åter på tal; Gustaf Bonde ansåg i motsats till Per Brahe, att hertigen där borde nämnas, för att afskära alla anspråk för honom; han anförde

[1] *Wald. Prot.*
[2] *Präst. Prot.* och *Wald. Prot.*, det senare här fullständigare.
[3] *RP.* III och V.

ett uttalande på riddarhuset, att första klassens medlemmar icke vore riddare eller svenner — ett yttrande, som synes hafva velat i viss mån likställa hertigen med grefvar och friherrar, hvilka just voro de, som sutto i rådet.[1] Drotsen erinrade, att frågan redan en gång var afgjord.

Allmogens svar upplästes och gillades med föreskrift om ett par ords tillägg.[2] Bonde yrkade, att den skulle sätta sina bomärken under till större säkerhet i framtiden, och riksdrotsen ville, att alla fyra ståndernas skrifter skulle underskrifvas af deras samtliga medlemmar; efter uppläsning af ridderskapets svar, underskrifvet af landtmarskalken, tog Bonde anyo till orda för att yrka på detsamma, för att de icke måtte få tillfälle att ändra mening, ty på rikssalen kunde enligt hans tanke ingen sammankomst ske på fjorton dagar; han trodde nämligen icke, att ständerna skulle infinna sig till ett dylikt sammanträde, innan med dem öfverlagts om Regeringsformen. Rosenhane, som här som eljes höll på öfliga former, fann visserligen det allmänna underskrifvandet ovanligt och onödigt, och Gustaf Bielke var af samma åsikt, men på motsatt sida ställde sig hans broder Sten och Nils Brahe på grund af sakens vikt.

Därefter föredrogs äfven borgerskapets utlåtande. Tott ville för »riddare och svenner» sätta »ridderskapet och adeln», såsom nu brukliga termer, men förslaget afvisades af drotsen, emedan meningen vore densamma. Däremot framdrog denne ånyo de redan dagen förut klandrade orden om sämja och enighet, hvarvid likvisst skattmästaren och Gustaf Bielke invände, att om de nu ändrades, kunde man tolka det, som om rådet ville hafva oenighet med hertigen. Rosenhane och Bonde funno ock, att de kunde stå, medan Per Brahe fick understöd af Tott och Bengt Oxenstierna, hvilken senare framhöll, att i så fall borgarne, om de ville vara illvilliga, kunde säga sig icke förbundna att hålla sitt beslut, ifall oenighet och osämja inträffade. Man beslöt att ytterligare meddela sig med ständen om rådets önskemål, och på eftermiddagen hade man efter skedd meddelelse god förhoppning om deras uppfyllande.

---

[1] *RP.* V. — Jfr s. 50 f.: fursten vore »eminenter nobilis», såsom grefvar och dylika (ur *Präst. Prot.* 15 febr.).

[2] Om råds råde vid regeringen. *RP.* V. — I ett koncept och en första renskrift bland *Riksdagsacta* saknas de i originalet tillagda orden: »det att styra och regera medh Rijkzens Rådz råde», vid angifvandet af drottningens och de fem höga ämbetenas uppgift såsom riksförmyndare och regering.

4 okt. När borgerskapets svar tredje gången upplästes den 4 oktober, befanns det också omsider »väl ställdt»; äfven påminnelsen om dess privilegiers bekräftelse var däri utesluten. Till prästerskapet sändes sekreteraren Gripenhielm för att visa adelns svar till dess ledning; då han framförde sitt ärende, voro där redan tvänne nya koncept upplästa, ett af Emporagrius och ett af Enander, af hvilka det senare antagits. När nu adelns koncept förelästs, påpekade biskopen, att ehuru regeringens vilja sagts vara, att hvarken hertigen eller testamentet skulle nämnas, nämnde likväl ridderskapet både den ene och det andra; hvarpå alla efter diskussion blefvo ense om, att prästerna under sådana omständigheter måste göra detsamma — i sin anda.[1] I denna detalj eggades de sålunda af det gifna mönstret till förnyadt motstånd.

Också fanns prästerskapets skrift, när den i sitt nya skick förelästes i rådet efter middagen, fortfarande »mycket sällsamt ställd» i ett par punkter. Om hertigen var däri sagdt, att så skulle skickas, att H. F. D. måtte finna sitt nöje, men likväl undersåtarne däraf icke i någon måtto besväras,[2] hvilket drotsen, Gustaf Posse och Sten Bielke funno olämpligt och dunkelt. Rosenhane fann likaledes svaret något ställdt på skrufvar, men rådde som vanligt att icke vara alltför noggrann, för att icke få värre eller alls intet, och emellertid förlora tiden. Af Gustaf Bielke önskades förändring af en mening, som innehöll, att prästerskapet funnit den väg tryggast, som H:es K. M. och Deras Excellenser själfva funnit och upptäckt; han ansåg, att dessa hade stöd af ständernas beslut i Göteborg. Prästernas utskott, som kommit upp med svaret och som var kvar utanför i förmaket, lofvade nya förbättringar, blott man sluppe ändra hela skriften, hvilket kunde stöta ståndet.

Svarens underskrifning. Rådets önskan att få ståndens skrifter om regeringens ordnande underskrifna af deras alla ledamöter strandade på ridderskapets betänkligheter mot detta förfarande såsom ovanligt, enligt hvad drotsen senare den 4 meddelade i rådkammaren.[3] Det

[1] *Waid. Prot.*

[2] *RP.* III och V. Koncept till prästerskapets svar bland *Riksdagsacta.*

[3] *RP.* V. Enligt III åter hade landtmarskalken svarat drotsen, att adeln gärna ville underskrifva skriften om regeringen tillika med de andra ständerna, men att de först ville ingifva några postulata. Om dessa se s. 191 f. och vidare längre fram! — Bonde uttalade f. ö. genast, att den öfversedda Regeringsformen borde först meddelas adeln, då denna kanske ej skulle finna

beslöts då, att det skulle vara nog med talmännens underskrifter, hvilka också erhöllos — på prästerskapets vägnar undertecknade ärkebiskopen, Johannes Canuti Lenæus. Prästerskapets svar blef också efter strykning och jämkning i de sist tadlade punkterna godkändt och den 5 lagdt ad acta.[1]

Herman Fleming.

Den 4 oktober inställde sig i rådet Herman Fleming, som då ända sedan början af juli hade varit borta från dess sammankomster, och törhända icke utan afsikt underlåtit att infinna sig till afgörandet om hertig Adolfs utestängande från riksstyrelsen, som han icke kunde hysa något hopp om att hindra.[2] Samma dag på eftermiddagen tillspordes emellertid han och Erik Sparre, som också var nyankommen, af drotsen om sina tankar rörande regeringen, hvarpå de instämde i hvad som bestämts och Fleming förklarade sig redo att skrifva under beslutet, när de andra riksråden underskrefve.[3]

Ståndens skriftliga svar om regeringen och förmynderskapet.

Sådana ständernas svar på propositionen om regeringens och förmynderskapets inrättning under Karl XI:s omyndiga år föreligga bland riksdagsakterna, visa de trots alla förändringar i prästers och borgares ännu i affattning och ton tydligt ståndens skilda tänkesätt, vid all tvungen endräkt i hufvudsak.

Det första ståndets af Klas Rålamb uppsatta resolution[4] öfverrensstämmer med tredje klassens votum och ståndets beslut den 28 september, och var i sitt i skrift utarbetade skick antagen redan den 29. Af vikt för riksdagens följande förlopp visade sig det förbehåll, som adeln där gör att likmätigt Sveriges rikes lag och hvars och ens däruti begripna rätt och rättighet få vid själfva regeringsformens inrättande göra riksens regering

något att erinra, men att det ej vore sed att ståndet skulle först inlämna sina inlagor. *RP.* III.

[1] Allmogens svar bland *Riksdagsacta* är på öfligt vis undertecknadt med den allmänna formeln: »Allmogens uthi Swerige och Finlandh uthskickade och fullmechtige Härdagsmän»; hvarunder dess sekreterare egenhändigt tillskrifvit: »Dhetta swar wara Allmoghen föreläsit och af them samptligen samtycht witnar jagh underteknat. Erich L. Runell m. p.»

[2] Så tolkades åtminstone hans frånvaro af Lars Roman i bref till Adolf Johan Stockholm 29 sept., *Steg.* Det kan dock lika väl hafva varit en tillfällighet, att han anlände från Finland först några dagar efter riksdagens början.

[3] *RP.* III och V.

[4] Tryckt *RAP.* VIII s. 15 ff., med några smärre, i sak likgiltiga olikheter med originalet bland *Riksdagsacta.*

och råd nödiga påminnelser. För Karl Gustafs testamente betygar den sin vördnad och ogillar ej, att de af dess bestämmelser träda i kraft, som tillika öfverensstämma med Sveriges fundamentallag, konungens säkerhet och rikets »välstånd».[1] Med afseende på drottningens deltagande i styrelsen gör den det uttryckliga förbehåll, att ingen konung för framtiden skall sätta sådant i fråga, än mindre någon änkedrottning göra anspråk därpå. Slutligen vänder sig dess skrift med skärpa mot hertig Adolfs liksom hvarje annans möjliga förhoppningar om tronföljd i Sverige. Ridderskapet och adeln förpliktar sig nämligen att i kraft af förut sluten arffförening hvarken för sina personer eller sina efterkommande »kasta sitt ögonmått» till något eventualval af någon annan person, så länge deras närvarande konung och hans äkta manliga arfvingar äro i lifvet, fast mindre tåla, att sådant dem af någon annan af högre eller ringare villkor hvarken med uppsåt, ord eller gärningar föreslås eller påbördas nu eller i tillkommande tider. — Det var ej så länge sedan ett dylikt eventualval hade förekommit, och en mera närliggande anledning till oro är angifven i ståndets protokoll den 30 september, då den sista punkten beslöts.

Prästerskapets skrifvelse uttalar öppet, att ståndet icke ogärna i alla stycken skulle blifvit vid testamentets bestämmelser; den åberopar drottningens och rådets tillstyrkande i propositionen och eljest som skäl för sitt fattade beslut, och använder härvid de af Gustaf Bielke tadlade ordalagen;[2] hvad som nu ej upphäfves i konungens förordning finner det rådligt att oföränderligen hålla. I likhet med adeln gör ståndet förbehåll emot, att drottning Hedvigs delaktighet i regeringen skulle få gälla som exempel framdeles. Tillika förbehåller det sig alla välfångna privilegier, rättighet, anseende, värde och

[1] »Skulle nu widh fattande af Regeringen och Regementet något infalla, som wore både Richsens wälständh och derjempte Kongl. Maij:ts provisional disposition jempnlikt, så säge the icke onödigt at sådant sattes uthi sin effect och wärkan, dogk så, at det hwarken inne- eller uthesluthes i krafft af något testamente, uthan fuller at giöra Hans Sahl. Kongl. Maij:tt uthi dess åstundan itt hörsambt nöije, men serdeles och förnembligast i anseende at det är Sweriges fundamentallag, Kongl. Maij:ts säkerheet och Richsens wälstånd likmätigt.» *RAP.* VIII s. 16.

[2] Dock med den jämkning, att ordet »sielf» uteslutits och »rådhsampt» tillsatts: »Prästerskapet haffwer fördenskull effter nogha betenkiande funnet den tryggeste wägh i detta måhl att gåå, som Hennes Kongl. Maij:t och Deras Ex:tier Ex:tier hafwa rådhsampt funnet och upptäkt». *Riksdagsacta.*

hvarjehanda mån, som det hittills njutit efter Guds ord, lag, stadgar, kyrkoordningen och kungliga försäkringar; och detta uttryckligen så med afseende på frihet att tala, rådslå och besluta på riksens möten, mindre och större, som i hvars och ens ämbetsutöfning — ord, som tyckas visa, att man kände sig stå i en konstitutionell kris, där det gällde att uppmärksamt bevaka sin lofliga rätt. Om allt detta äskas af den blifvande regeringen en särskild försäkring. — Vidare påminnelser vid »det höga verket» uppskjutas till dess »fullkomliga författande», då ståndet förmodar all skälig frihet härutinnan — här och i punkten om drottningen röjer sig kanske inflytande af ridderskapets som mönster meddelade skrift.

I borgerskapets betänkande anföras Sveriges lag och urminnes vana som rättesnöre vid beslutet om regeringen, som ståndet för öfrigt säger sig hafva fattat dels med hänsyn till Karl Gustafs förordning, dels af egen fri vilja, och förnämligast emedan det funnit den förra regeringen under drottning Kristinas omyndighet riket nyttig och gagnelig. Om bestämmandet af de »subjekter», som de fem höga ämbetena böra förtros, yttrar det sig i enlighet med sitt beslut den 28 september. Till sist uttrycka borgarne sin förmodan, att det träffade afgörandet skall vara försvarligt vid konungens myndighet, när ständerna äro ense med hvarandra och tillika instämma med regeringen, samt att hertigen skall bemötas med respekt, ära och affektion såsom konungens farbroder.

Det af Erik Runell uppsatta svaret för allmogen är affattadt med särskild hänsyn till detta ståndS ställning och uppfattningssätt.[1] Med sin »enfaldighet» och sitt ringa förstånd i regementssaker påminner sig dock bondeståndet rikets styrelse under drottning Kristinas unga år, hvaraf en vacker skildring är införd, säkert mera till ståndets egen än till rådets eller andras uppbyggelse: Guds ord och den rätta religionen samt lag och rätt florerade då, den som besvärade sig öfver någon orätt blef hörd och hulpen till rätta, och allmogen vardt handhafd vid sin skattemannabörd och rättighet. Med ledning häraf instämmer det i de andra ståndens beslut och uppdrager

[1] Att skriften är författad af Runell kan tagas för gifvet, eftersom han var allmogens sekreterare vid riksdagen; konceptet bland *Riksdagsacta* är ock af hans hand.

åt drottningen och rådet att välja tjänliga personer till de lediga ämbetena, med önskan att bevaras vid sin rätt och egendom och att lisas i utskrifningar och krigshjälper.

* * *

Rådets och ridderskapets ledande män hade i det hela skäl att glädja sig åt sin snabba framgång: motsidan böjde sig, om den ock lät se sina egentliga önskningar och så mycket som möjligt sökte skjuta ansvaret ifrån sig. Den segrande adeln hade uppträdt med samma kraft och yttre enighet som i Göteborg, och med större makt under gynnsammare omständigheter. Om olika tankar bland ridderskapet tala blott en antydan i dess protokoll om tvist den 28 september rörande testamentets uppläsning och kanske Gustaf Bondes ord i rådet den 3 oktober, att det på riddarhuset sagts, att första klassens ledamöter ej vore riddare eller svenner. Det tör dock vara uppenbart, att denna skenbart fullständiga endräkt icke kunnat vinnas utan ett tämligen hårdt tryck från de starkare; hertig Adolf Johans brefväxling meddelar något därom.

Hertig Adolf Johan och Lars Roman 1—2 okt.

Hertigen själf manade ännu i bref af 29 september sin trogne Lars Roman att söka förmå ständerna att icke fatta något beslut utan hans bifall, och att uppmuntra dem så mycket han kunde, eftersom det gällde deras konungs tjänst och deras frihet.[1] Den 2 oktober, då han genom den från Stockholm återkomne Daniel Plan fått nya närmare underrättelser om ställningen där, ville han dock fortfarande aldrig gå ifrån testamentet, om icke genom en underhandling, hvarigenom salig konungens heder icke skadades och ständerna ställde sig själfva tillfreds. Han hade därom vidlyftigt talat med Enefelt, som få dagar förut rest upp till riksdagen.[2] Ständerna borde betänka sin egen välfärd, ty ett sådant tillfälle att visa, hvad de förmådde, torde icke alltid erbjuda sig, och om de icke nyttjade det, hade de en annan gång mindre att säga. Han kunde aldrig tro, att tredje klassen på riddarhuset skulle låta stoppa sig munnen till, och önskade, att den, som icke vore förledd, allenast ville besluta sig att icke underskrifva, hvad som vore emot hans samvete. Till drottning Kristina uttryckte han alltjämt

[1] *Steg.*; från Stegeborg.

[2] *Ib.* Enefelts uppresa till Stockholm omtalas i en biljett från hertigen till Roman 28 sept., *ib.*

sitt förtroende, och Roman borde icke fästa sig vid allt, som utspriddes om hennes tal emot hertigen.[1]

Lars Roman sökte i Stockholm genom prästerskapet och några af adeln och i synnerhet hos Gustaf Kurk verka för, att ständerna skulle meddela sig med hertig Adolf, innan beslut fattades, såsom han berättar i bref till denne 29 september. Han beklagar sig emellertid öfver bristande understöd och mod hos andra och säger, att somliga af adeln för att slippa taga sig an H. D:s person på riddarhuset och i utskotten påstå sig vara förbjudna att gå dit, och att Drake uppgifver sig vara varnad af Kurk.[2] Plan borde underrätta hertigen om Romans samtal med denne, och gamla adelns i tredje klassen mening kunde ses af ett bref, som Roman öfverkommit och medsände, hvarvid man dock därhos maste skäligen betrakta deras oförmåga; de hade i går på riddarhuset blifvit så nedtystade af första och andra klasserna, att det vore skamligt att förtälja. Ture Oxenstierna och Johan Gyllenstierna hade hotat att stöta värjan igenom dem, som dristade tala eller votera till H. D:s förmån. Några af tredje klassen reste redan hem igen.[3]

Tre dagar senare försäkrar Roman sin herre, att doktor

[1] Hertigen skrifver ock: »Huru thet medh then milicen är bewent, som är i Stocholm, och huru hon logerar och hwadh regementer ther äro och hwem them commenderar, wille I migh beretta; thet är en ynkeligh ting, att Ständerna uppå sådant wille giöra reflexion.» *Ib.* N:o 27 af Romans bref, som skulle innehållit svaret på hertigens fråga, saknas. Att Upplands regemente gjorde tjänst i Stockholm, uppger emellertid listan öfver närvarande adelsmän 23 okt., *UB, N.* 228, under namnen Bengt Kagg, kapten, och Zacharias Grissback, regementskvartermästare. — 3 okt. utfärdade Adolf Johan för Roman ett öppet bref, hvaruti han, på det icke hans egen frånvaro från riksdagen måtte uttydas så, som afstode han sin rätt, uppdrog åt Roman att agera på denna uti hans namn och på hans vägnar. *Ib.* (koncept).

[2] Om hertig Adolfs ställning till Kurk jfr Krister till Bengt Horn, Stockholm 30 nov., *Horn.:* »Gustaf Kurk är allt Hertigens confident och favorit.» — I sina bref 29 sept. och 2 okt. skrifver Roman äfven, att mycket krigsfolk är i staden, och att drotsen och alla riksråd utom grefve Magnus hafva skiltvakter med brinnande luntor utanför sina portar. *Steg.*

[3] 10 okt. klagade drotsen i rådet, att på riddarhuset ej vore tillstädes öfver 80 familjer. *RP.* V. Jfr *RP.* III 13 okt. och *RAP.* VIII 9 och 13 okt. (s. 38 och 52). — Roman vill tydligen låta förstå, att de af tredje klassen, som han talar om, reste af missnöje med beslutet om regeringen; detta kan ju vara möjligt, men den starka minskningen af antalet närvarande mellan de stora afgörandena berodde i alla fall säkert mest på vården om enskilda angelägenheter och vanlig bekvämlighet.

Erik Gabrielsson,[1] doktor Erik Brunnius och doktor Johan Matthiæ allena af de förnämste prästerna — gifvetvis frånsedt Linköpingsbiskopen — utan räddhåga på det högsta hade förfäktat hans sak, och förmälde om ridderskapets tredje klass närmare, att många där funnit skäligt att först med höflighet meddela sig om regeringssaken med hertigen, antingen genom deputerade eller efter att hafva kallat denne till Stockholm, men blifvit skrämda af Ture och Gustaf Oxenstierna, Johan Gyllenstierna och Klas Rålamb.[2] Han berättar vidare om drottning Kristinas ankomst till Stockholm och om sin uppvaktning hos henne (2 oktober), då han gifvit henne fullständig underrättelse om sakernas tillstånd. Hon hade utlåtit sig mycket väl och befallt Roman försäkra sin herre, att hon skulle göra allt hon förmådde för att tjäna honom, ehuru hon måste låtsa att vara hans fiende. Lars Roman visste icke rätt, hvad han skulle tro om hennes uppriktighet och verkliga tankar.[3]

* * *

Drottning Kristinas ankomst till Stockholm.

Drottning Kristina anlände till Stockholm måndagen den 1 oktober och emottogs enligt rådets beslut 29 september med stora ärebetygelser.[4] Den unge konungen hälsade henne

[1] Emporagrius.

[2] Jfr Carl Leonard Runbom, *Bidrag till historien om riksdagen år 1682*, ak. afh. 1854, s. 61. *RAP.* XIV s. 147 — 14 dec. 1682 i adelns plenum — heter det med afseende på yttrandena mot Karl Gustafs testamente 1660: »Taltes att den tijden, då detta tahltes, blefve många hootade medh hugg och kiäpp.»

[3] Rådets misstroende mot Kristina gjorde först Roman tveksam om hennes fientlighet mot hertigen, enligt den förres bref 29 sept., *Steg.* — I sitt bref 2 okt., *ib.*, berättar Roman korteligen om sammandrabbningen Mikaelsdagen (29 sept.) på natten mellan en trupp soldater under major de la Chapelle och stadens skräddaregesäller vid ett af desse firadt gille, hvarvid fyra skräddare och en fänrik blefvo ihjälslagna och flere personer sårade. Härom mera i Johan Ekeblads bref till sin fader Kristoffer Ekeblad Stockholm 3 okt., *LB*, *De la Gard.* (referat *DGA.* IX s. 9).

[4] *RAP.* VIII s. 21. Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 2 okt., *Steg.* Johan till Kristoffer Ekeblad s. o. 3 okt., *LB*, *De la Gard.* (referat *DGA.* IX s. 8 f.). *Biskop Terserus Berättelse om 1660 års riksdag i Stockholm*, *UB*, *P.* 45, *N.* 228 och 866, äfven bland *Riksdagsjournaler*, *RA*; tryckt hos Loenbom, *Hist. Märkv.*, II—III. Latinsk öfversättning af en del af denna är *Terseri Narratio Stockholmiæ perscripta de Serenissima Sueciæ Regina Christina 1660*, i samtida afskrift bifogad Kristinas bref till K. M. Norrköping 6 febr. 1661, *Christina Alexandras skrifvelser till K. M.*; tryckt hos Arckenholtz, II, Appendice s. 146—149. Den går till 21 okt.

på hennes egen begäran i slottet.[1] I samma gemak, hvari hon bott under sin regeringstid, fick hon äfven nu sin bostad jämte sin italienska svit — fjorton eller femton personer, däribland ett par kvinnor och en präst.[2]

Hennes angelägenheter 1—10 okt.

Följande dag berättade Per Brahe i rådet, att han vid besök hos Kristina icke kunnat finna, att hon sökte annat än fäderneslandets bästa. Hon hade vid den inträffade förändringen i regeringen varit bekymrad både för dess inrättning och för sitt privata intresse. För hertigen varnade hon, emedan det skulle vara skadligt både för konungen, rådet, ständerna och riket, om han komme till regementet, hvilket hon sade sig hafva sökt förebygga, innan hon gått ifrån riket; hon åberopade härvid det vanliga skälet: historiens vittnesbörd, huru det gått, när konungens farbroder suttit i regeringen. Slutligen hade hon anhållit, att några af rådet skulle utses att upptaga hennes angelägenheter till behandling. Härtill nämndes därpå Schering Rosenhane, Gustaf Bonde, Karl Lejonhufvud och Sten Bielke, hvilka genast gingo upp till drottningen, som emellertid bad att längre fram få öfverlämna sina önskningar skriftligen.[3]

Detta skedde redan den 3 genom ett memorial till samtliga riksens råd — det anmärktes genast, att det rätteligen bort vara ställdt till K. M., och på skedd erinran[3] ingaf Kristina ett likalydande till konungen. Hon begärde däri, att recessen om hennes underhåll af Uppsala 1654 vid närvarande regeringsombyte skulle bekräftas, och att hon särskildt skulle försäkras om, att hennes öfvergång till katolska religionen, hvaraf ovänner hämtade allehanda för henne skadliga förevändningar, icke skulle lända henne till förfång, alldenstund hon enligt recessens lydelse icke vore någon utom Gud allena räkenskap skyldig för sina gärningar. På denna sin anhållan förmodade hon oförtöfvadt ett vederbörligt utslag, på det hon sedan jämväl måtte kunna ingifva sina öfriga enskilda önske-

---

[1] Nederst på trappan enligt Roman och Ekeblad. — Rådet hade just ånyo afhandlat frågan, om han skulle resa Kristina till mötes, då Gustaf Lilliecrona ankom med begäran från denna, att han för det elaka vädrets skull icke måtte göra det, 1 okt. f. m. *RP.* III och V.

[2] Fyra eller fem kvinnor enligt Terserus, tre enligt Ekeblad, hvaraf en franska. Jfr s. 162 not 1.

[3] *RP.* III och V.

mål.[1] Vid skriftens öfverlämnande till de deputerade yttrade drottningen, att det påstätts både i Göteborg och annorstädes, att hon genom sitt ombyte af religion skulle hafva förbrutit sina underhållsländer, det hon icke ville förmoda.[2] — Drotsen och rådet gjorde ingen svårighet att bekräfta 1654 års recess, men ansågo onödigt att särskildt nämna om religionen.[3] Den 4 oktober meddelades ärendet ett uppkalladt utskott af ständerna till närmare öfverläggning i ståndeu, hvarvid Per Sparre och Prytz, enligt biskop Terserus tanke öfveriadt, uttalade sin asikt, att Kristinas begäran om bekräftelse på underhållsgodsen enligt recessens villkor vore billig.[4]

Redan den 5 underrättade landtmarskalken rådet, att ridderskapet vore redo att gifva sin mening tillkänna, när så fordrades, och icke kunde vägra konfirmationen, samt att borgerskapet tycktes vara af samma tankar, ehuruväl det icke förklarat sig så bestämdt, medan däremot prästerskapet äskade betänketid till mandagen den 8, hvilket det äfven erhöll.[5] Detta stand ville väl icke häller undandraga sig att stadfästa recessen, men kräfde åtminstone en särskild försäkran af Kristina till trygghet för den lutherska religionen, ett förslag, som befanns icke häller vara de andra ståndeu emot, och som vann drotsens gillande vid öfverläggning i rådet med ett prästernas utskott den 6, då ärkebiskop Lenæus samt Laurelius, Brunnius och med synnerlig skärpa Terserus uttalade ståndets farhågor för drottningen.[6] Utskottet gick därefter med regeringens tillstånd till Kristina, som åstundat ett sådant af ståndet, och talade med

[1] Två original, ett ställdt till samtliga rådet och ett till konungen, bägge daterade 3 okt., bland *Handl. rör. Krist.* Tryckt hos STIERNMAN, *Bihang* s. 377 f., hvarest s. 377 rad 16 upp. för »processer» är att läsa »prætexter.»

[2] *RP.* III.

[3] *RP.* III och V. — Gustaf Bonde visade nu och senare i flere yttranden misstroende till Kristina. Denna gång yrkade han, att saken skulle väl öfverläggas, och »derhoos mentionerade, att Drot. Christine intenderar medh sitt memorial [intet] allenast om underhåldz godz, uthan något mehra, som betenkeligare ähr, hwar om han lempner hwar och en at judicera.» *RP.* V.

[4] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 28. *Präst. Prot. Wald. Prot. Terserus Berättelser.* — Efter ständernas bortgång anförde Sten Bielke, »det en Borgmestare hade soubconnerat, det competence woro emellan Dr. Christine och H. Mt Konungen». *RP.* V.

[5] *RP.* III och V; jfr *RAP.* VIII s. 31, *Präst. Prot.* (5 okt.), *Wald. Prot.* (6 okt.) och *Terserus Berättelser.* De fem dagar till betänketid, som omtalas i *RP.* V och *RAP*, synas vara räknade fr. o. m. 4 t. o. m. 8 okt.

[6] *RP.* III och V. *Präst. Prot. Wald. Prot.*

henne bland annat om hennes gudstjänst och påfvens stämplingar, utan att vinna något den gången, ty hon vägrade att hafva sina dörrar slutna vid den förra, och försäkrade, att påfven icke värderade deras själar för fyra daler.[1] Ännu större vardt prästerskapets oro den 8, då det försports, att Kristina på slottet inrättat ett kapell, med krucifix, vaxljus och dylikt, och detta alltjämt för öppna dörrar, hvilket alldeles ogillades, såsom stridande mot Gustaf I:s testamente, arfföreningen 1604, Örebro stadga 1617, drottningens kröningsed 1650 och Karl Gustafs religionsstadga 1655.[2]

I ridderskapet och adeln inträffade samtidigt det märkliga, att detta stånd, som förut sökt påskynda prästerna, uppref sitt föregående beslut i drottning Kristinas sak af den 5 och hos regeringen anhöll om uppskof med denna för att först kunna företaga den viktigare frågan om Regeringsformen.[3] Rådet afslog ej ståndets begäran; men drotsen framhöll dess önskan att se orsakerna till Kristinas vistelse i Stockholm undanröjda ju förr dess bättre, och adeln kunde ej undandraga sig att medverka vid hennes ärendes behandling i utskott, ehuru den verkligen den 9 — dock ej i plenum — företog utarbetade anmärkningar vid Regeringsformen till granskning och först 12 oktober votering förekom på riddarhuset i Kristinas sak.

Kristina hade nu redan genom Seved Bååt förklarat sin beredvillighet att gifva prästerna en så stark revers, som de själfva kunde begära,[4] och då ståndet den 8 åter uppvaktade rådet, anbefallde drotsen dem att uppsätta förslag i ämnet och meddela de andra ständerna. Den 9 voterade prästerna om

[1] *Präst. Prot.* 6 okt. *Wald. Prot. RP.* III och V 8 okt.: berättelse af Enander, som dock ej själf var med den 6, Terserus och Brunnius. — *Terserus* har i sina *Berättelser* sammanblandat prästeståndets utskotts besök i rådet 6 och 8 okt., som han gör till ett enda 8 okt., hvarigenom han också kommit att förlägga dess första uppvaktning hos Kristina till den 8 i stället för den 6. I hans referat af sitt eget tal i rådet stämmer början med hvad han enligt rådsprotokollen yttrade den 6, och slutet med det han enligt samma källor sade den 8. Prästerskapets andra besök hos Kristina aflades den 11 (ej den 10).

[2] *Präst. Prot. Wald. Prot.* (med oriktig datering: 7 okt.).

[3] *RAP.* VIII s. 31 ff. *RP.* III och V 8 okt. e. m.

[4] *RAP.* VIII s. 36, 8 okt. Samma uppgift utan Bååts namn *RP.* III och V s. d. Samma försäkran sedan till drotsen enligt dennes meddelande i rådet den 9, *ib.* och *RAP.* VIII s. 38, samt e. m. s. d. till landtmarskalken, *ib.* s. 42, *Präst. Prot.*

drottningens fordringar i sitt memorial,[1] och vid sammanträde samma dag på riddarhuset kommo utskott af alla fyra ståndén till en gemensam mening, som den 10 af utskott från de tre högre tillkännagafs hos rådet: drottning Kristina skulle njuta inkomsterna af sina underhållsländer, men »iura maiestatis» så »in ecclesiasticis» som »in civilibus» skulle vara hos konungen, och förvaltningen handhafvas af en guvernör af riksens råd.[2] Ridderskapet hade härvid fogat sig efter prästerskapets strängare yrkanden, men på rådets föreställningar genom riksdrotsen gåfvo alla ständerna i utskottet ett mer eller mindre uttryckligt bifall till ett mildare förslag, nämligen att drottningen skulle alldeles mista endast makten öfver den kyrkliga förvaltningen och dithörande tjänsters tillsättning, medan hon skulle formellt få behålla förfogandet öfver den världsliga, på så vis att det alltid utöfvades genom — och i verkligheten af — en guvernör af rådet. Att uppsätta nödiga skrifter öfverlämnades åt regeringen.[3]

[1] *Präst. Prot. Wald. Prot.* (med oriktig datering: 8 okt.). — Biskopens och prästerskapets i Västerås stift därvid afgifna och af ståndet gillade betänkande är tryckt hos STIERNMAN, II s. 1333 ff. Hos STIERNMAN, II s. 1338 f., är ock tryckt »Prästerskapetz Swar til Drottning Christinæ Memorial. Dat. Stockholm den 9. Octob. Anno 1660», dock som innehållet visar uppsatt eller ändradt efter utskottsbesöket i rådet 10 okt.; det finnes bland afskrifterna i *Präst. Prot.* 1660—1664 i två exemplar, f. 92 f. och f. 127, båda odaterade. F. 93 följer där utan öfverskrift ett stycke lika med det, som STIERNMAN har tryckt II s. 1339 f. under titel: »Prästerskapetz Betänckiandhe om then första puncten uthi Regeringz-Formen. Dat. Stockholm den 9. Octob. Anno 1660»; här åberopas Gustaf Adolfs försäkring 1611, Örebro stadga 1617, Karl Gustafs försäkring 1654 och religionsstadgan 1655, hvilket erinrar om drotsens begäran till prästerna 8 okt. e. m. att »dhe wille sättia up tijdh ifrån tijdh hwad såsom Recesserne och Stadgarne om Religionens försäkrande innehölle» (*RP.* V). Det stämmer i det närmaste med förra delen af § 1 i 1660 års *Additament,* där ett förbehåll om rätt att träda i främmande tjänst tillkommer. Jfr ock nedan s. 202. — Såsom bil. D och E äro i *RAP.* VIII s. 197 ff. och 201 tryckta förslag till ett samtliga ständernas svar på Kristinas memorial och till ett allmogens betänkande om detta, uppsatta enligt beslut vid konferensen 9 okt. (*RAP.* VIII s. 44), men enligt riddarhussekreterarens anmärkningar icke afgångna.

[2] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 39 ff., s. 45 ff. *Präst. Prot. Wald. Prot.* — Ett utskott af allmogen tillkom den 10 under konferensens lopp. *RP.* III och V.

[3] Prästerskapet yrkade med anslutning af borgerskapet ett nytt instrument i stället för 1654 års recess, som de ansågo bruten genom Kristinas

Den 11 oktober tillställde Kristina rådet ett förslag till revers, underskrifvet och försedt med hennes sigill, som om det utan vidare borde gillas och mottagas som gällande förbindelse; det befanns alldeles otillfredsställande och återsändes;[1] samma dag hade hon åter hos sig ett prästerskapets utskott, som hon under samtalets lopp förehöll, att man väl kunnat förstå, hvad hon hade i sinnet, när hon vid sin tronafsägelse strukit de i recessen från prästerskapets sida införda orden om hennes förblifvande vid sin religion. Hon kallade också till sig utskott af adeln och borgerskapet för att påverka dem till sin förmån, och bad den förras att icke låta irra eller förföra sig af prästerna, utan att dock erhålla någon uppmuntran af dessa ståndsutsände.[2] Från regeringen fick hon både genom drotsen, Schlippenbach och Tott veta, att hon icke hade att räkna på någon eftergift i fråga om sin religionsutöfning. Om denna yttrade Gustaf Bonde den 11, att hon aldrig skulle yrka så hårdt på frihet därutinnan, som hon gjorde, om hon icke ville stanna i riket, men Nils Brahe trodde, att hon gjorde det, för att icke allt tillfälle skulle frântagas henne att ånyo komma till Sverige, hvilket hon utan möjlighet att där utöfva sin religion icke skulle kunna; och själf försäkrade Kristina drotsen, då hon begärde samma frihet som främmande legater, att hon endast kräfde denna som en hederssak och åstundade sin recess

---

öfvergång till katolicismen, men Bonde och drotsen funno efter utskottens bortgång detta betänkligt, emedan hon därigenom kunde få anledning att säga, att man icke hållit sina förpliktelser till henne enligt denna, och att därför icke häller hon vore skyldig att hålla, hvad hon lofvat. *Ib.*

[1] *RP.* III och V. — Före återsändandet skulle afskrift tagas; en sådan finnes ock bland *Handl. rör. Krist.*; den är daterad okt. 1660 utan angifven dag, men dess hithörighet framgår af innehållet. Drottningen försäkrar däri, att hennes katolska religion hvarken direkt eller indirekt skall lända Sveriges rike, dess tillydande land och däribland hennes underhållsländer samt dess religion till skada; att icke öfvertala någon i sina underhållsländer till sin religion; att i dessa ingen förordna i andliga ståndet, som icke är af den på Uppsala möte gillade och i Sverige öfliga religionen; att aldrig införa några jesuiter eller munkar i Sverige, dess tillydande land och sina underhållsländer; och att i dessa icke häller i världsliga ståndet förordna någon af katolska läran. Däremot förbehåller hon sig och sitt hof fri religionsöfning i riket; »doch,» säger hon, »wele Wij Oss lijkwäl i detta fallet så moderate och circumspect comportera, at den eenfaldiga derigenom icke må turberat blifwa».

[2] *RP.* III och V. *Präst. Prot.* 11 okt. *Wald. Prot.* s. d. *RAP.* VIII s. 48, 12 okt. — Ständen begärde alltid regeringens tillstånd att lyda Kristinas kallelse och aflade efteråt berättelse om besöken i rådet.

stadfästelse, men icke önskade stanna i riket, utan strax ville resa bort, blott det icke behöfde ske med spott.

Rådet utsåg den 12 fyra nya kommissarier för hennes sak, nämligen Klas Tott, Sten Bielke, Schlippenbach och Nils Brahe, och dessa hade den 16 färdigt koncept till konfirmation på recessen, som samma dag delgafs prästeståndet jämte en försäkring för religionen, som emellertid skulle införas i Regeringsformen för att icke stöta Kristina genom en särskild akt.[1] Samtidigt måste drottningen bekväma sig till att sända ur landet sin präst och en del af sin italienska svit.[2] Så långt var Kristinas sak kommen, då den utan att nedläggas dock sköts åt sidan af andra ärender.

* * *

Rådet och Regeringsformen.

Med beslutet den 30 september om förmyndareregeringens sammansättning af änkedrottningen och de fem höga riksämbetsmännen samt hertig Adolf Johans uteslutande därur var icke styrelsen under konung Karl XI:s omyndighetstid till fullo ordnad. Till följd af underkännandet af pfalzgrefvens anspråk på riksmarskämbetet var detta ledigt, och den rikskansler och riksskattmästare, som Karl X Gustaf utnämnt, stodo kvar på sina förra poster, Magnus Gabriel de la Gardie såsom skattmästare, Herman Fleming såsom kammarpresident — af sina nya tjänster hade de ännu icke trädt i besittning. Dessutom förelåg spörsmålet, om 1634 års Regeringsform — i samma eller förändradt skick — skulle lända till efterrättelse under denna förmyndarestyrelse liksom under drottning Kristinas. Det ligger nära att fråga, hvarför icke den sittande rådsregeringen mötte de samlade ständerna

[1] *RP.* III och V 11, 12, 16 okt. *Präst. Prot.* 16 okt. *Wald. Prot.* s. d. Ett förslag till konfirmation på recessen lämnades af Kristina till rådet samtidigt med det underskrifna reverskonceptet. *RP.* V 11 okt. Ett annat, som Sten Bielke uppsatt, meddelades henne genom Schlippenbach, utan att vinna hennes behag; hon sade sig hällre vilja undergå allt annat, eller hällre vilja dö, än undergå sådant. *RP.* V 10, 11, 12 okt., III 12 okt.

[2] *RP.* III 13 okt.: påminnelser af ett utskott från prästerskapet och drotsens svar. *Präst. Prot.* s. d. *Wald. Prot.* 15 okt. *Terserus Berättelser.* Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 15 okt., *Steg.* Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 17 okt., *LB, De la Gard.* — *Wald. Prot.* visar, att Kristina ej försmått att gifva prästerna något hopp om sin omvändelse; Enander berättade emellertid, att franske ambassadören redan gjort henne förebråelser för detta.

med ett snabbt och kraftigt initiativ i dessa ting.[1] För så vidt den visste och var enig om hvad den ville härvidlag, borde den, tyckes det, haft bästa utsikt att med minsta svårighet göra sin vilja gällande, om den genast efter afgörandet den sista september och ständernas skriftliga svar hade kunnat förelägga dessa sina följande framställningar. Men först den 13 och 15 oktober öfverlämnades till ständen regeringens förslag till tillägg till Regeringsformen 1634, och icke förr än den 20 företog den valet af rikets fältherre.

Om orsakerna till dröjsmålet med besättandet af de tre höga ämbetena tör kanske riksdagshändelsernas följande utveckling lämna upplysning. Regeringsformens sena behandling torde vara mindre anmärkningsvärd, med hänsyn dels till tidigare riksdagspraxis, dels till andra omständigheter. Man har att minnas, att endräkt — åtminstone yttre — inom rådets stora flertal och mellan detta och drottningen icke var vunnen förr än i slutet af sommaren; det var också först den 19 och 25 september, vid riksdagens nära tillstundande, som regeringen fattat sitt definitiva beslut om sin ställning till spörsmålet om testamentet och särskildt hertig Adolfs anspråk. Dessutom hade denna under hela året varit strängt upptagen af sina öfriga uppgifter, däribland de ekonomiska svårigheterna och andra landets inre förhållanden efter återvunnen fred, anordningarna med rikets härar och annat mer, slutligen äfven drottning Kristinas planer och resa. Det är också tydligt, att den ifver, raskhet och målmedvetenhet, hvarmed den väl ledda adeln vid denna riksdag genast från början handlade, i mycket var en öfverraskning för rådsherrarne, som först under dess lopp till fullo erforo, huru långt utvecklingen verkligen var kommen i fråga om regeringens och ständernas, särskildt det främsta ståndets inbördes förhållande.

28 och 29 sept.

Det var Gustaf Bonde och Klas Tott, som den 28 september påminde, att Regementsformen borde tagas före af regeringen, och Bonde, som den 29 föreslog, att den skulle öfverses af några af kansliråden.[2] Något var visserligen redan då gjordt

[1] Att Schering Rosenhane, som uppsatte 1660 års Regeringsform, redan tidigt haft sin uppmärksamhet riktad på hithörande spörsmål, synes otvetydigt framgå af Herman Flemings bref till Sten Bielke Göteborg 15 mars, *Bielk.*: se s. 95.

[2] *RP.* V. Bondes och Totts påminnelser den 28 synas hafva framkallats däraf, att det beslöts att sända ridderskapet (den gamla) Regeringsformen

åt saken, ty Sten Bielke tillkännagaf, att han sett öfver »de acta, som passerat vid förra förändringen» — det vill säga efter Gustaf II Adolfs död —, både bref och annat. På drotsens yrkande, att några riksråd skulle träda tillsammans till sakens behandling — »själfva formen» borde dock enligt hans åsikt icke förändras, utan blott en biakt tillsättas —, utsågos därtill Gustaf Bielke ur hofrätten, Gustaf Baner ur krigskollegiet, Klas Bielkenstierna ur amiralitetskollegiet, Schering Rosenhane och Sten Bielke ur kansliet samt ur kammarkollegiet Gustaf Bonde.[1]

3 okt. Detta val bekräftades följande dag, då också Rosenhane ånyo upptog frågan, om de af nya tider kräfda förändringarna skulle sättas uti en särskild akt; hvartill Sten Bielke genmälde, att emedan Regeringsformen själf gjorde anspråk på att vara en fundamentallag, skickade det sig icke att ändra dess text. I enlighet med denna åsikt — inkonsekvent i sin rädsla för ändring i orden, men icke för ändring i sak genom tilläggsbestämmelser — blef också Additamentet uppsatt, ehuru man icke finner något beslut fattadt därom. — Drotsen nämnde äfven de lediga riksämbetenas tillsättande såsom ett ämne, som nu borde öfverläggas jämte »det ryska väsendet», men den följande diskussionen rörde sig blott om denna senare angelägenhet.[2]

3 okt. Den 3 oktober var det åter Bonde, som framdrog regeringsfrågorna, i ty att han nu liksom Per Brahe några dagar förut erinrade om de fem ämbetena; först, yrkade han, borde uppsättas förslag, och sedan skriftligen voteras. Drotsen förklarade, att man kunde välja fritt och hvem man ville, och sade, att när han valdes till riksdrots, voterades skriftligen, och Per Baner jämte riksamiralen protokollerade. Sten Bielke invände, att Baner förut varit af den mening, att hvar och en borde afgifva

---

tillika med testamentet, som det begärt få se. — NORDENFALKS uppgift, s. 15, att man redan 27 sept. varit betänkt på en »consultation huru Regeringen borde inrättas och stabilieras,» återger en punkt i drotsens sista framställning till ständernas utskott s. d., som i *RP.* II lyder: »Att dhe wille wara betänckte uppå att consultera öfwer huru Regieringen skall inrättas och stabiljeras.» Regeringsformen (som skriftlig akt) afses säkert ej här; jfr *RP.* V.

[1] *RP.* II och V. — Schering Rosenhane hemställde, att man emellertid skulle gifva ständerna något annat att tänka på, sedan de gifvit sitt betänkande öfver regeringen, och den »moskovitiska saken» föreslogs. *Ib.* Jfr *SRP.* IV s. 133, 135 (26 och 27 juni 1634).

[2] *RP.* III och V. — Erik Fleming ville äfven hafva bergskollegiet representeradt vid Regeringsformens öfverseende. *RP.* V.

sin röst muntligen och anföra skäl för sitt votum; men detta tyckte Per Brahe vara något orimligt. Hvad själfva saken anginge, fann han det ännu vara tid att härutinnan fatta beslut.[1] Det vill sålunda synas, som om han såsom rådets förman och ledare skjutit undan den, och visst nog tör vara, att den svårligen kunnat undanskjutas mot hans vilja.

Ridderskapets initiativ.

Följden af regeringens försummelse att i god tid hafva sitt tilläggsförslag till Regeringsformen i ordning visade sig i ett samtidigt initiativ från ridderskapets och adelns sida, som i annat fall måst från början ikläda sig formen af granskning af K. M:s förslag. Redan i sitt betänkande 30 september om Karl Gustafs testamente och rikets styrelse förbehöll sig ridderskapet att Sveriges lag och hvars och ens däruti begripna rätt och rättighet likmätigt få göra riksens regering och råd vid själfva formens inrättande några nödiga påminnelser. Med hänvisning härtill lät landtmarskalken den 2 oktober välja ett utskott till Regementsformens handläggande, där man bland första klassens ombud finner Johan Gyllenstierna och Gustaf Kurk och bland den tredjes gifvetvis icke saknar Klas Rålamb.[2] Detta utskott genomgick 1634 års Regeringsform den 3 oktober och aflade liksom följande dags skriftlig tysthetsed. Den 4 framhöll landtmarskalken med anledning af yppadt missnöje, att det förslag, som skulle uppsättas, komme att meddelas samtliga ridderskapet, och att det då skulle stå allom fritt att yttra sig däröm; därpå valdes ett mindre utskott af trenne ledamöter af hvarje klass, med hvilkas åtgöranden alla klasserna förklarade sig tillfrids; de utsedde, som alla varit medlemmar af det föregående utskottet, voro grefve Pontus de la Gardie, Johan Gyllenstierna och Gustaf Kurk af första klassen, för den andra Hans Kyle. Gustaf Persson Natt och Dag och Seved Ribbing, och för den tredje Klas Rålamb, Jöran Stiernhielm och Johan Graan.

4 okt.

---

[1] *RP.* V. — Karl Lejonhufvud yttrade: »Uthi en sådan saak borde hwar och en hafwa frijhet till at säija sijn meningh om dhe fem Embeten.» Jfr s. 216. — Om valet 1641 se ODHNER, s. 101, *Per Brahes Tänkebok*, utgifven af D. KRUTMEJER (1806), s. 49 f., och *SRP.* VIII s. 553 ff. (1—14 april 1641). Per Baners åsikt kunde hafva framförts under de i *SRP* omtalade sekreta konferenserna före valet 1641, men antagligen grundar sig Bielkes uppgift på rådets protokoll 11 juni 1634, då Baner yrkade, »att hvar och een antingen gifver sitt votum skriffteligen och införer skääl der till, eller och gjör thedh munteligen, så att thedh kan föres till prothocollet». *SRP.* IV s. 123.

[2] *RAP.* VIII s. 22.

Desse granskade ännu en gång den gamla formen samma dag och den nästföljande.[1]

I rådet anmälde Schering Rosenhane den 4 oktober, att han med de andra deputerade nu öfversett Regeringsformen, hvarvid en del anmärkningar gjorts. På eftermiddagen berättade Per Brahe om ridderskapets önskan att ingifva några erinringar. Att detta skulle först inlämna sina inlagor, fann emellertid Bonde strida mot vanligt bruk; han yrkade därför, att regeringen strax skulle fullborda sitt arbete med Regeringsformen och förekomma det, något som han ock enskildt förnummit några af ståndet gilla. Därefter upplästes och afhandlades 1634 års stadga i rådet den 5 oktober före och efter middagen; man hann till punkterna om landtregeringen. Genast vid förmiddagssammanträdets början anmärkte drotsen, att många af adeln icke visste, att Regeringsformen vore en offentlig akt och af ständerna underskrifven; Klas Stiernsköld fick i uppdrag att i 1634 års protokoll visa landtmarskalken sakens förlopp då.[2]

5 okt.

Vid fjärde punktens ord, att konungen väljer och tager »råd, ämbetsmän och höfdingar» efter Sveriges lag, riksens tarf och godtyckio sino, uppstod diskussion, om konungen kunde göra detta allena. Rosenhane ansåg, att konungen ägde fritt val af ämbetsmän, men med riksens råds råde, och Sten Bielke anförde, att man äfven hade exempel på riksrådsval med rådets råd. Riksdrotsen yttrade sitt instämmande i dessa åsikter; det var också nu, han hade det bekanta yttrandet, att ingenstädes vore »senatoris officium så nobile» som här i Sverige, Polen, Danmark och Ryssland, hvarest de ägde vara liksom mediatorer emellan konungen och ständerna och dem bägge tillhålla om deras ed och plikt.[3] Dessa uttalanden uppkallade Jöran Fleming, som gjorde gällande, att Regeringsformen endast gällde för konungens minderårighet och icke mera kunde binda denne,

[1] *RAP.* VIII s. 24 f., 26 ff., 30 f.

[2] *RP.* III och V. — Uppläsningen skedde enligt V ur själfva originalet, hvarvid Rosenhane anmärkte, att detta afvikit från Axel Oxenstiernas »upsatt», som funnits i arkivet, men uttagits af Karl Gustaf. — Nordenfalk, s. 16 not, antager såsom möjligt, att man genom Stiernskölds uppdrag ville söka afböja yrkanden på allt för stora förändringar i Regeringsformen, och då han sändes till adeln, men icke till de ofrälse ständen, förefaller detta sannolikt.

[3] *RP.* V: »äga wara så (!) mediatores»; *RP.* III: »äro lijka som medlare».

sedan han kommit till laga ålder.[1] Däremot förfäktade drotsen, med bifall af Bonde och Gustaf Baner, att Gustaf Adolf af denna form hade velat göra en stadga, hvarefter konungen och riket skulle rätta sig — enligt hans tanke tydligen alltid —; visserligen behöfde icke alla konungar en sådan regel, utan blott de, som vore elaka, men för deras skull borde orden i fråga — om råds råde vid val af riksråd — icke uteslutas eller förgätas. Klas Tott och Gustaf Bielke yttrade sig emot en uttrycklig inskränkning i konungens frihet, Bengt Oxenstierna för; emellertid gillades Rosenhanes åsikt, att de omtalade orden mera passande kunde insättas i den femte punkten, där det talades om riksens råd.[2]

8 okt. Adelns taktik.

Den 8 oktober inträffade den händelse hos ridderskapet och adeln, da denna efter häftig strid med upprifvande af ett tidigare beslut i drottning Kristinas sak begärde uppskof med detta ärende hos rådet för att i stället så mycket bättre kunna drifva behandlingen af Regeringsformen.[3] Det var frågan om drottningens försäkran till skydd för den lutherska religionen, som föredrogs af landtmarskalken, med anmärkning, att med hänsyn till hennes underhåll vore man förut ense — adelns beslut därom var fattadt redan den 5.[4] Emellertid anhöll en af Gyllenstiernorna, att recessen skulle uppläsas, hvilket äfven skedde, och yrkade inskränkning i den frihet, den gaf, särskildt i fråga om drottningens garde. Gustaf Oxenstierna yttrade starka betänkligheter med afseende på hennes religionsöfning — saken rörde, sade han, deras säkerhets och frihets grundvalar —, och Jöran Gyllenstierna påstod, att hon icke kunde hålla gifven försäkring, emedan den vore emot hennes religion

[1] Herman Fleming var ej närvarande, Erik Fleming kom sent enligt protokollens förteckningar. — Herman Fleming var tillstädes i rådet 4 okt. f. m. och e. m., 6 okt., 8 okt. f. m. och e. m., 12 okt. f. m. och 13 okt. *RP.* III och V.

[2] Tott: »Sielfwa res ipsa ähr fuller godh, men synes intet böra propter novitatem så restringeras och exprimeras.» Oxenstierna: »Hade dhet för warit observerat, så hade wij denne tijden [intet] hafft så många difficulteter.» *RP.* V. — Vid slutet af eftermiddagens sammanträde föreföll ett ordskifte om nyttan af att kronans räntor af adelns bönder upptoges af adelns fogdar; Bonde klagade öfver, att de stundom behölles af desses herrar med åberopande af fordringar på kronan; drotsen framhöll som fördelar, att adeln kunde förskottera sina bönders utlagor, och undvikandet af kronans fogdars pantande och fikande efter egen förtjänst. *RP.* III och V.

[3] *RAP.* VIII s. 31 ff.

[4] *Ib.* s. 29 f.

och hennes ed inför Gud vid afsvärjandet af den evangeliska. Tredje klassen afgaf därpå sin röst, som vanligt genom Klas Rålamb; den ville stå fast vid sitt förra votum: underhållet kunde icke nekas; om religionen kräfdes särskilda bestämmelser.

Men nu togo dagens förhandlingar en ny vändning, och man synes med skäl kunna misstänka, att det var dit de föregående talarne af första klassen från början syftat. Johan och Jöran Gyllenstierna samt Gustaf Oxenstierna äskade nämligen uppskof med voteringen. Det proponerades — tydligen från samma sida —, om Kristinas sak skulle vidare företagas, innan man satt sig »i postur», som det sig borde vid denna tid; grefve Oxenstierna föreslog att hos rådet anhålla om anstånd därmed, till dess regeringen blifvit vederbörligen inrättad. Rålamb häfdade däremot, att man kunde drifva bägge ärendena samtidigt, enär regeringssakerna vore anförtrodda vissa personer till handläggning. Vid företagen votering blef emellertid tredje klassen, som endast ville låta punkten om religionen hvila, öfverröstad af första och andra, som omfattade Oxenstiernas mening, och ett utskott af sex personer utsågs att gå till regeringen med adelns åstundan.

Nu sporde landtmarskalken, hvad utskottet hos rådet skulle anföra, och härpå följde ny tvist och ny omröstning. Gustaf Kurk, Pontus de la Gardie och Erik Lejonhufvud framhöllo, att om Kristinas underhåll ej kunde tvistas. Gustaf Sparre tog å andra sidan till orda för att understödja uppskofsyrkandet; mot honom yttrade sig Kurk ånyo, desslikes Lars Fleming och grefve Stenberg, men med Sparre instämde generalmajor Johan Vrangel. Man skred för tredje gången under sammanträdet till votering, med samma utgång som förut; Rålamb, som äfven nu talade för sin klass, betonade därvid bland annat, att man icke vore kommen att göra, utan att mottaga propositioner, och borde svara på dessa.[1] Äfven efter detta ansåg landtmarskalken de flesta vara emot, att uppskof begärdes;[2] men utskottet afgick emellertid enligt två klassers vilja.

[1] Första klassens votum omtalas icke, men andra klassens både före och efter den tredjes; kanske ett misstag eller förbiseende, eller ock har första klassens votum ansetts gifvet genom föregående voteringar och diskussion. *Ib.* s. 33 f.

[2] »Mäste äre oense at uthskottet går upp och begärer dilation.» *Ib.* — Gustaf Kurk: »Det är res pessimi exempli at gå ifrån dedh, som tilförende een gång är voterat och slutidt.» *Ib.*

Först på eftermiddagen träffade det regeringen och framförde genom landtmarskalken adelns anhallan, med betonande af Regeringsformens större vikt; något anstånd beviljades, men åtskillig undran väcktes i rådet af ridderskapets förfarande.[1] Skattmästaren framhöll möjligheten, att adeln härigenom ville skaffa sig ökadt inflytande på Regeringsformens förändring genom att efter behof gå rådets önskningar i Kristinas sak mer eller mindre till mötes.[2] Kanske hade de herrar dylika tankar, som denna dag bestämde på riddarhuset; men framför allt var väl deras syfte att få adelns erinringar vid stadgan ju förr ju hällre underkastade allmännare pröfning inom ståndet och färdiga i tid, för att undgå eller möta ett eller annat motdrag af regeringen. Då bland andra ett par medlemmar af adelns lilla utskott af 4 oktober härvid visade mindre ifver, var dock sannolikt denna strid inom ridderskapet snarast en tvist om bästa taktiken vid häfdandet af dess vilja och måhända delvis framkallad af inbördes täflan.[3]

9 okt. Regeringsformen på riddarhuset och i rådet.

Följande dag — den 9 oktober — var Regeringsformen före både i rådet och på riddarhuset. Här granskades nu af ett starkt utskott det förslag till påminnelser, som utarbetats af det föregående lilla utskottet, utsedt den 4.[4] I rådet förekommo till en början några andra ärenden; bland annat upplästes af sekreteraren Behmer den andra eller biproposition, som skulle afgifvas till ständerna, om reduktionen, bristen på medel, charta sigillata med mera.[5] Emellertid kommo andra ting emellan, och först 29 oktober öfverlämnades denna till ständerna.

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 36. Enligt *RP.* III begärde landtmarskalken rent ut, att Regeringsformen skulle meddelas adeln.

[2] »Såsom Regeringsformen blifwer fattadt, så wilja the fatta deras swar.» *RP.* V.

[3] Rålamb yttrade i sitt sista votum: »Saaken är för 2 dagar sedan debatterat af störste hoopen af oss och een stoor dehl i andra classen, är ock voteradt och votum communicerat med Prästerne och Borgerskapet.» *RAP.* VIII s. 33 f. Häraf bör kanske slutas, att första klassen vid beslutet den 5 varit fåtaligt tillstädes. De herrar, som uppträdde för att upprifva detta, voro ock alla af denna klass. — På e. m. visade Rålamb, att han fogade sig i det skedda afgörandet: »Hon [Kristina] bör nu med swar patientera och wij fortfahra med påminnelserne til Regeringsformen, effter hehla wår wälfärd hänger här på. Drotning Kerstin ock är sensibel.» *Ib.* s. 35.

[4] *Ib.* s. 37 ff. — Adelns första projekt till påminnelser vid förslaget till Regeringsform är tryckt *ib.* s. 189 ff. (bil. C).

[5] *RP.* III och V. — Schering Rosenhane framhöll härvid, att adeln velat påminna om några förordningar och annat, hvilket ändtligen borde förekom-

Vid företagandet af Regeringsformen rådde Rosenhane att ändra den så litet som möjligt, eftersom den vore antagen som lag.[1] — Under eftermiddagens sammanträde kom man till sextionde och sextioandra punkterna i 1634 års stadga, hvilkas förbud för förmyndarestyrelse att adla eller naturalisera och att sälja och förpanta eller bortgifva gods, utom under förbehåll af konungens bekräftelse vid hans mogna år, framkallade invändningar, naturliga nog med den erfarenhet, man ägde från Kristinas omyndighetstid; Bonde yttrade, att försäljningen eller förpantningen kunde vara gjord till kronans nytta i största nöd för riket, och att godsen då icke borde kunna återtagas utan lösen; drotsen och skattmästaren instämde häri och funno, att regeringen icke häller kunde förbjudas att adla.[2] Till sextioandra punkten påmindes dessutom — det säges icke af hvem, men man tänker snarast på rådets förman —, att som Regementsformen under »förra regeringen» antagits som lag, borde hon ock alltid bekräftas af konungarne, som borde svärja på henne såväl som på lagen; ja, konungen borde icke hafva något votum i rådet, förrän han hade svurit därpå — ett af de yttranden, som under Karl XI:s envälde skulle komma att anses förgripliga, och onekligen ett yrkande, som gick utöfver, hvad lag och häfd stadgade, ehuru ett dylikt hörts i rådet redan 1633.[3] Sten Bielke ville också häruti göra någon inskränkning, i det han höll före, att konungen skulle aflägga ed på Regeringsformen, så långt den icke strede mot Sveriges lag — tanken tör vara, att hvarken den förra eller eden skulle få inskränka hans lagliga rätt —; och Knut Kurk erinrade, att hvarken Kristina eller Karl Gustaf hade aflagt sådan ed.

Sedan Regeringsformen fullständigt genomgåtts, upptog Gustaf Bonde frågan om förhållandet mellan de fem höga riksämbetsmännen och rådet, som i förbigående varit på tal redan den 5 oktober, hvarvid Sten Bielke hänvisat till bruket under

mas, på det icke ständerna måtte få orsak att komma fram med propositioner, utan alla sådana som vanligt komma från regeringen. *RP.* III och V.

[1] Äfven 12 okt. vid det nya förslagets föredragning förklarade han sig alltid hafva »tyckt bäst wara dhet minsta man kunde röra och mutera den förra, at förtaga Ständerna hwarjehanda wijdrige tanckar». *RP.* V, liknande III, men utan sista tillägget. — Drotsen frågade f. m. den 9, om icke i riksdagsbeslutet kunde stadgas rätt att afgå ur regeringen för ålder och sjukdom, men härom ansågs kunna beslutas, när ett sådant fall inträffade. *Ib.*

[2] *RP.* III och V.

[3] Se Odhner, s. 27 noten.

föregående förmyndarestyrelse.[1] Sedan förhållandena stadgat sig efter Axel Oxenstiernas hemkomst från Tyskland — förut hade regeringsherrarnes högre myndighet föga gjorts gällande i rådet —, hade riksförmyndarne då i alla viktigare saker hört hela rådets yttrande, men tillika hade kanslern häfdat, att de i samma utsträckning som föregående konungar och regenter ägde makt att befalla utan att inhämta dettas utlåtande, och vid omröstning i regering och råd tillsammans skulle enligt beslut 1636 de flesta och bästa rösterna gälla.[2] Närmare hade ordningen då blott genom praxis varit bestämd; nu sökte Bonde, som mot riksdrotsen förde rådets talan, att genast från början genomdrifva dess ytterligare regelbindande. Då han sporde, huru vidsträckt de fems regeringsmakt skulle vara, svarade i förstone drotsen och skattmästaren, att de måste regera med riksråds råde, liksom konungen själf. Men detta var ej tydligt nog för Bonde, som framhäfde, att ett vore att regera med riksrådens råd, ett annat att regera med deras samtycke. Att ämnet var ömtåligt, visade Per Brahes svar, att ju mera man bunde regeringens händer, ju hällre skulle de fem se det, och ju mindre hade de att svara för; han för sin del skulle väl kunna lida, att hela senaten regerade, men eftersom ständerna uppdragit regeringen åt de fem, syntes ock bäst att blifva därvid, dock så, att i viktiga saker senaten tillfrågades. Bonde var ej nöjd häller med detta; han frågade, hvilka saker som vore viktiga; honom syntes, att utdelningen af sådana befattningar som landshöfdingars eller öfverstars och öfverstelöjtnanters liksom äfven bortgifvande af gods borde ske med senaten. Drotsen gjorde härvid gällande, att makten icke endast vore hos de fem, utan riktigare sagdt hos kollegierna, emedan de förre vid förfall ersattes af andre ur dessa.

Bonde framställde vidare uttryckligen det spörsmålet, hvad som vore att göra, om flertalet röster hos de fem fölle på att icke låta öfverläggningen i en sak komma till senaten. Detta antagande ville Per Brahe icke göra; han instämde för öfrigt med Klas Tott, då denne framhöll, att genom rådets ständiga

[1] Tott hade då uttalat, att ordinarie administrationen icke tillkomme rådet i gemen, utan de fem; drotsen hade sagt, att när något viktigt ärende förekomme, måste hela rådet sammankallas, och Sten Bielke tillagt: »Och denna wichtighet står både in officijs et beneficijs distribuendis, såsom kan sees för detta wara brukeligit utaf protocollerne.» *RP.* V.

[2] Odhner, s. 44 f., 67 f., 137.

deltagande i regeringen förvirring vore att frukta; regeringen måste, sade drotsen, hafva auktoritet och kraft. Äfven Schering Rosenhane och Gustaf Bielke voro på denna sida. Bonde ställde emellertid ännu en fråga: om de fem skulle hafva lika stor myndighet som en konung; hvartill drotsen svarade nej — utom i förening med senaten. Han afslöt öfverläggningen med att förklara, att i detta hoppades han blifva enig med rådet; af större vikt vore den förra frågan, huruvida konungen skulle binda sig vid Regementsformen, hvarom han önskade ständernas yttrande.

Man ser af denna debatt, huru en viss söndring yppade sig på den segrande sidan i årets stora strid. En särskild slutsats, som med en viss sannolikhet kan dragas af Gustaf Bondes uppträdande nu och tre dagar senare, är den, att han ej vid denna tidpunkt, i alla händelser ej med någon säkerhet, har beräknat att själf varda en af de fem.

Drottning Kristinas angelägenheter upptogo rådet 10 och 11 oktober. Dock påminde drotsen den 11, att den frånvarande Rosenhane borde bedjas skynda med Regeringsformen.[1] Följande dag var hans förslag till biakt till denna färdigt och behandlades i rådet på för- och eftermiddagen.[2] Dessförinnan upptogs likväl en fråga om förfarandet med dess meddelande till ständerna. Närmaste anledningen var, att genom adelns sekreterare tillsades denna att hasta med sitt svar på första propositionen; afsikten var nämligen att först efter mottagandet af nya, formella svar på denna i dess helhet tillställa ständerna det nya förslaget.[3] Men häremot inlade nu Bonde gensaga; eftersom ridderskapets svar skulle angå formen för regeringen, så borde man, yrkade han, först närmare bestämma denna form och gifva adeln upplysning därom, och detta icke i allmänna uttryck, utan med underrättelse om enskildheterna. Visserligen

12 okt. Förslag till biakt till 1634 års Regeringsform i rådet.

[1] *RP.* V. — Rådssammankomsterna 11 okt. och 12 okt. f. m. och e. m. äro i detta band af rådsprotokollen feldaterade 10 okt. och 11 okt. f. m. och e. m.

[2] *RP.* III och V.

[3] Schering Rosenhane hade ock 9 okt. begärt af landtmarskalken, som var uppkallad i rådet, »at Ridderskapet wille wara betenkte på ett formelt swar på förste Proposition, hwilket kunde upläsas på Rigssahlen, och der på gifwas öfwer andra propositioner». *RP.* V. Enligt *RP.* III:s referat af Rosenhanes yttrande var afsikten, att svaret skulle uppläsas »nästkommandhe torssdagh» = 11 eller 18 okt.?

häfdade Rosenhane, med drotsens bifall, att det alltid vid föregående riksdagar varit vanligt, att först svarats allmänt på en allmän proposition, och att man sedan kommit till enskildheterna, så uti proposition som svar. Men Bonde förklarade det alldeles förvändt att gå och emottaga en regering och sedan »kapitulera», huru regeringen skulle föras; för öfrigt försäkrade han, att ständerna icke komme att gå upp på rikssalen med något svar på första propositionen, innan de fått ingående besked om Regeringsformen. Änskönt Gustaf Bielke understödde Rosenhane med åberopande af förfarandet 1634, vardt Bondes åsikt den segrande, och sekreteraren Klingstedt skickades ned till Riddarhuset med budskap om beslutet.[1]

Äfven var tal om drottning Kristinas sak, hvarvid Tott yttrade, att innan man väckte hennes missnöje, måste regeringens ställning stadgas. Det var nu som fyra kommissarier af rådet förordnades för drottningens angelägenheter, som dock sedermera för en tid undanskötos af riksdagens andra strider.

Schering Rosenhane tog emellertid ånyo till orda för att gentemot gjorda angrepp förklara, att han i fråga om förfaringssättet med riksdagsärendena hade talat såsom ett af kansliråden och på grund af hvad han sett i förra riksdagsakter, hvarför han anhöll, att det icke måtte så illa upptagas.[2] Karl Lejonhufvud, som alltså förut hade yttrat sig på Bondes sida, kände sig häraf manad att försäkra, att han med sitt tal icke velat såra någon. Drotsen sade, att han varit af Rosenhanes åsikt, men gärna fogade sig efter flertalet.

Säkerligen var denna strid icke blott och bart en tvist om ordning och former. Af Bondes yttranden framgår klart såsom hans tanke, att ständerna skulle blifva i viss mån bundna i sin behandling af Regeringsformen genom att först låta sin nya

[1] *RP.* V. *RAP.* VIII s. 48. — Klingstedt återkom senare under sammanträdet och framförde ridderskapets belåtenhet. *RP.* V. Under samma sammanträde — icke på aftonen, som NORDENFALK, s. 9, uppgifver — inkom ett utskott af adeln, som varit hos drottning Kristina, och för detta upprepade drotsen, att rådet ville meddela dem Regeringsformen, så snart den blifvit öfversedd. *RP.* III. — NORDENFALKS påstående, s. s., att regeringen den 9 erhöll »kunskap om att äfven Adeln höll på med granskning af Regerings-formen och sannolikt skulle inlemna sina anmärkningar deröfver samtidigt med förklaringarne öfver propositionen», kan ej bevisas ur protokollen. Jfr s. 209 not 5, 212 not 3.

[2] Enligt *RP.* V »excuserade» han först, »huruledes han hade gerna warit befrijat at upsättia Bijformen af Regeringen, som kunde i framtijden eller nu förmodeligen illa uttydas».

regering inträda i utöfvandet af sin myndighet. Att han var emot detta, torde återigen angifva, att han i fråga om det blifvande styrelsesättet hade önskemål, afvikande från rådets andra vanliga ledares — här närmast Per Brahes och Rosenhanes. Och i själfva verket föreligger ju bevis därpå i hans kamp med dessa om rådets inflytande på riksstyrelsen och riksförvaltningen, en kamp, där han förfäktade samma uppfattning, som sedan adeln skulle visa sig dela — något hvarom han redan nu icke bör hafva varit okunnig.

Efter detta förspel började behandlingen af förslaget till Regeringsformens jämkning efter tidens kraf. Härvid erinrades af Sten Bielke om införande af rådets resolution om hertig Adolf och konungens testamentes stadfästande i öfrigt. Men Rosenhane ansåg, att detta skulle vara att liksom påtruga ständerna sitt beslut. Han påminde vidare om drottning Kristinas vittnesbörd om Regeringsformen 1644, hvilket ock upplästes.[1] Herman Fleming hade det beteçknande yrkandet, att i inledningen måtte insättas, såsom i 1634 års stadga stode, att konungens rätt icke skulle förminskas.[2] — I fråga om de fem ämbetsmännen ville Bonde hafva uttryckligen föreskrifvet, att de skulle tagas af riddare och svenner, eller som de nyare termerna lydde i Karl Gustafs försäkring, af ridderskapet och adeln, och detta befanns godt.[3]

På eftermiddagen förekom åter, liksom förut den 9, en utförlig öfverläggning om de fem ämbetena och deras ställning

[1] Här afses tydligen uttalandet i slutet af hennes konungaförsäkran.

[2] Slutorden i sjätte punkten af 1634 års Regeringsform. Jfr Odhner, s. 21 med not 3. — Flemings yttrande finnes i *RP.* V (jfr III). Han yttrade sig ock i ett par andra punkter; så fann han önskvärdt, att ett riksråd af kammaren kunde årligen draga omkring i landet och rannsaka om kronans räntor och intrader, samt upptaga allmogens klagomål, hvarom han åberopade Bengt Hanssons och Skyttehielms vittnesbörd att Karl Gustaf talat. Men drotsen och Bonde »höllo det tilhöra en fiscal och elliest wara onödigt». *RP.* V och kortare III. I fråga om drotsens ställning till rättskipningen ansåg han lämpligt, att denne sutte blott i revisionen och icke i hofrätten, så länge konungen vore minderårig; Per Brahe förklarade sig emellertid önska samma ställning under konungens myndighet. *Ib.*

Erik Fleming satte i fråga införande af förbud för konungen att utdela furstendömen till sina söner, men häremot ansågs tillräcklig säkerhet gifven genom Karl Gustafs försäkring 1650. *RP.* V.

[3] *RP.* V, där samma termer oriktigt påstås brukade i Kristinas konungaförsäkran.

till samtliga rådet. Karl Lejonhufvud yttrade härvid den åsikten, att de borde tillkomma de äldste i rådet, en tanke, som tillbakavisades af Gustaf Bielke med åberopande af Ture Sparres exempel, som för sin ålders skull undandroge sig denna möda.

Därefter tog Gustaf Bonde nu liksom den 9 till ordet för rådets inflytande, men med ny utgångspunkt, i det han hänvisade till Karl Gustafs testamente, där det sades, att de fem skulle regera med riksens råds råde, hvarför han yrkade, att dessa ord måtte insättas i akten;[1] härutinnan vann han anslutning af Jöran Fleming, som anförde beslutet om testamentets giltighet i allt, utom hvad som rörde hertigen, och Gustaf Bielke hade ett liknande uttalande. Diskussionen kom nu att röra sig om två skilda saker, nämligen dels om insättandet i Additamentet af det gamla stadgandet om regering med rådets råd, dels om detta stadgandes innebörd och omfånget af rådets myndighet — den fråga, som redan ingående debatterats tre dagar tidigare. Klas Tott och drotsen fasthöllo i denna sin förra ståndpunkt. Sten Bielke ansåg, att de fem alltid skulle »föra directorium» och skrifva under besluten, men rådet äga del i dessa; somliga saker kunde ock kollegierna förrätta, så att de aldrig behöfde komma för regeringen.[2] Per Brahe fann sig föranlåten att fråga, om regeringen skulle kunna komma tillhopa utan att kalla senaten, hvilket Bonde bejakade, nämligen när sakerna debatterades; men när de expedierades, borde denna vara tillstädes; att icke få vara med vid ärendenas behandling, hade han nyss förut sagt, skulle vara en stor vanheder för en rådsperson.[3]

Slutligen upplästes testamentets föreskrift i frågan och godkändes, utan att trots allt tal i saken något närmare afgörande

---

[1] Testamentets ord äro: »doch så att the saker, som berådslås, stadgas och beslutas, skola skee medh samptelige Rijkzens Rådz råde; men underskrifningen och underteckningen aff dem som Wij Regeringen annförtrodt hafwe.» *RAP.* VII s. 232. — Knut Kurk hade redan 9 okt. e. m. yrkat upptagande af testamentets ord härom. *RP.* III.

[2] »Om hela Senaten skall sittia, så blifwer intet myckit till att giöra uthi Collegierne», sade Gustaf Bielke 9 okt. e. m. *RP.* V.

[3] *RP.* III och V; V med tillägg: »men för sijn persohn begiärar intet att weta, uthan dhet såsom honom af Regeringen proponerades.» Enligt *RP.* III hade Bonde från början uttalat som sin mening, att drottningen och de fem »skulle sin emillan debattera *alla* ährender och sedan proponera dem andra och taga deras applausum der öfuer».

om betydelsen af rådets råd vardt träffadt. — Det bestämdes också, att änkedrottningen skulle jämte rådet skrifva under Regeringsformen.

Därmed hade rådsregeringen slutbehandlat sitt förslag till biakt till 1634 års Regeringsform. Den 13 oktober, då den från Pommern omsider hemlände riksamiralen Karl Gustaf Wrangel för första gången detta år var tillstädes i rådet, beslöts att gifva de fyra ständen del däraf.[1] Sedan kom åter på tal den allt dittills undanskjutna frågan, hvilka personer som nu skulle bekläda de fem höga ämbetena. Grefve Lejonhufvud ansåg, att ständerna borde hafva makt att välja dem, eftersom dem tillkomme att välja konungen. Det var en radikal åsikt, som åtminstone icke hade utsikt att vinna flertal i rådet. Bonde förklarade, att i så fall rådet ingen röst hade i saken, hvilket syntes sällsamt; och med sitt stadiga fasthållande vid lag och sedvana häfdade Schering Rosenhane, att man måste följa den ordning, som förut iakttagits vid valet af drots och skattmästare i Nyköping 1634. Afgörandet uppsköts emellertid ännu en gång till en annan dag, då hela rådet kunde komma tillsammans.[2]

13 okt.

Regeringens förslag till ståndens pröfning.

Statssekreteraren Daniel Behmer hade emellertid på befallning hos ridderskapet och adeln anhållit, att denna antingen fulltalig eller genom utskott ville inställa sig för att få del af vissa anmärkningar till den förra Regeringsformen, förslagsvis uppsatta till ständernas pröfning. Efter rådplägning med ståndet hade emellertid landtmarskalken svarat med begäran, att ridderskapet först måtte få inlämna sina påminnelser.[3] Vid underrättelsen härom eftersände regeringen denne, för hvilken därpå riksdrotsen utvecklade, att själfva instrumentet först borde öfverlämnas, innan adeln ingåfve sina erinringar, som man sedan gärna skulle öfverse.[4]

Återkommen till riddarhuset frambar Per Sparre till sitt stånd drotsens förklaring, och därpå infann sig Behmer ånyo

[1] Wrangel ankom till Stockholm morgonen den 12: »i dagh bittida» Lars Roman till Adolf Johan Stockholm 12 okt., *Steg.*, »diese Nacht» Ptolemæus Sticht till dens., s. o. s. d., *ib.*

[2] 25 riksråd närvoro enligt *RP.* III — intet protokoll i V 13 okt. — 20 okt., då riksmarskvalet företogs, voro 34 tillstädes.

[3] *RAP.* VIII s. 49 f. — Enligt *RP.* III hade Behmer redan nu framhållit för adeln, att propositioner borde komma från öfverheten.

[4] Nordenfalk, s. 10, sammanblandar denna landtmarskalkens audiens med de tre andra talmännens senare under sammanträdet.

med själfva förslaget, skriftligen uppsatt. Ridderskapet skred till votering om svaret till detta regeringens steg; Rålamb förde efter vanan tredje klassens votum, hvartill de tvänne högre anslöto sig. Han talade om verkställigheten af det förbehåll om nödiga påminnelsers ingifvande, som regeringen skulle beviljat adeln — ett löfte, hvarom protokollen tidigare intet förmäla; antagligen var det gifvet vid öfverlämnandet af adelns skrifvelse om riksstyrelsen och förmynderskapet, hvari förbehållet gjorts, men rimligtvis var dess afsedda innebörd icke, som den nu tolkades af adeln, att denna skulle hafva försteg framför rådets propositioner med sina yrkanden. utan blott, att dessa i sin tid skulle mottagas och beaktas. — Landtmarskalken underrättade i enlighet med beslutet Behmer, det ståndet väl förmodat, att inga flere propositioner skulle det påbördas, förrän det blifvit färdigt med sina erinringar, men att det icke dess mindre erkände sin skyldighet att mottaga förslaget, dock med det förbehåll, att det icke företoge det till behandling, innan det fått ingifva sitt.[1]

I rådet uppkallades äfven talmännen för de ofrälse stånden, hvilka, så vidt man vet, allt dittills låtit denna fråga hvila fullständigt ostörd i regeringens hand, och erforo af riksdrotsen, att den öfversedda Regeringsformen skulle meddelas deras stånd, som bådos att gifva sitt betänkande så snart som möjligt. Prästerskapet åtminstone mottog emellertid först måndagen den 15 sitt exemplar.[2]

* * *

[1] *RAP.* VIII s. 51; slutet enligt tredje och andra klassernas vota samt Behmers redogörelse i rådet 15 okt., *RP.* V. Första klassens votum och Per Sparres yttrande i Schillerfelts referat: innan de *fått svar* på sitt. — Behmer sökte ytterligare uttolka rådets goda mening. *RAP.* VIII s. 52.

[2] *Präst. Prot.* Lars Roman skrifver till Adolf Johan 15 okt.: »i dagh ähr alle (!) Ständerne öfwergifwit eet concept om Regeringzformen, dock in generalibus (!), hwar öfwer i morgon eller sidst i öfwermorgon skall fattass cathegorische swar.» *Steg.* — Drotsen bad de tre talmännen — »en af huart Ståndh» — enligt *RP.* III, »att man ingen tijma der uthj försummar, hälst effter tijden lijder och begrafningen tillstundar» — en förmaning, som Nordenfalk, s. 10, låter Behmer framföra till adeln som en hälsning från drotsen.

13 okt. var också i rådet fråga om utnämnande af ett nytt riksråd. Det gällde grefve Johan Oxenstierna, hvars förbigående vid Karl Gustafs sista riksrådsutnämningar väckt en viss uppmärksamhet; Lars Kagg och Karl Lejonhufvud förde nu hans talan och framhöllo hans och hans fader, riksdrotsen Gabriel Gustafssons förtjänster; Kagg åberopade ock i Göteborg gifvet löfte Bonde gjorde en invändning, men af rådets flertal beslöts, att den föreslagne

Adolf Johan 10—15 okt.

Hertig Adolf Johan tog vid denna tid åter rådets uppmärksamhet i anspråk.[1] Efter ständernas beslut om regeringen hade han bestämt sig för att ingå till konungen och ständerna med påminnelse om sin fältherrefullmakt och testamentet; det kunde med skäl tyckas något sent, men han hoppades ännu på del i förmynderskapet, om också icke i själfva styrelsen,[2] och han ville därigenom, såsom han skrifver, bevara ett rent samvete.[3] Den 13 oktober öfverlämnade på hans befallning Lars Roman genom sekreteraren Örnstedt till regeringen ett hertigens bref från Stegeborg den 10, med erinran om testamentet och åtföljande kopia af fullmakten.[4] I denna skrifvelse

skulle intagas i rådet med första och så snart dess antal nedgått under 40; beslutet gick dock aldrig i verkställighet, enär Johan Oxenstierna afled före riksdagen 1664, då först nya riksråd inträdde i rådet. *RP.* III. — 4 dec. föreslogs i senaten att göra Johan Oxenstierna till generalguvernör i Norrland, där han var landshöfding (i Gäfle); beslut därom fattades 6 dec. på kanslerns och skattmästarens tillstyrkan, men upphäfdes den 7 på grund af drotsens och amiralens betänkligheter. *RP.* III och V.

[1] 9 okt. förfrågade sig Ehrensteen i rådet om stiliseringen af begrafningsbrefvet till hertig Adolf, och fick order att icke använda dennes generalissimustitel, som drotsen ansåg blott hafva tillkommit honom i Preussen (eller blott utom riket). *RP.* III och V. — På Per Brahes bref till Adolf Johan, *Steg.*, finnes titeln ännu 19 juni, men saknas 31 juli och senare. Lars Roman använde den på sina bref t. o. m. 23 juni. *Ib.*

[2] Hertigen visade sådana förhoppningar ännu efter sin ankomst till Stockholm i slutet af okt. Jfr f. ö. not 4.

[3] Adolf Johan till Lars Roman Stegeborg 10 okt., *ib.*

[4] Noga taget två bref enligt Romans första bref till hertigen Stockholm 13 okt. och dennes bref till Roman Stegeborg 15 okt., *ib.* Eljest talas blott om ett; det andra var väl af enskild natur.

Roman hade mellan 2 och 10 okt. besökt hertigen på hans gods; på återväg till Stockholm talade han den 11 i Tälje i dennes intresse med öfverste Per Hammarsköld, som hertig Adolf förklarar sig hålla för »en ärligh patriot, hwilken Swänska statuter wäl förstår». Roman till Adolf Johan Stockholm 12 okt.; denne till Roman 15 okt. (efterskrift), *ib.* — I samma bref gaf hertigen Roman befallning att söka informera Vrangel om »sakernes egentelige beskaffenheet» och att förehålla ständerna, att »oansedt the sigh declarerat hafwe att wilia i wårt interesse declinera och affböja, så hafwe the lijckwist intet specificerat, att sådant om Regeringen eller förmynderskapet skall förståss». (Icke egenhändigt, utom efterskriften.)

Roman öfverlämnade också bref från hertigen till änkedrottningen; härvid bragte han den holsteinska giftermålsplanen på tal, hvarvid drottning Hedvig enligt hans uppgift lät förmärka, att denna sak blott berodde på hertigen själf, och försäkrade, att hon ville främja den genom att verka för hans furstliga underhåll. Roman till Adolf Johan 13 okt., bref n:o 30 — såsom begynnelseorden visa senare än n:o 31 —; om brefvet till drottningen äfven

beder han ock K. M. att ej onådigt upptaga, att han låter samma meddelande afgå till samtliga ständerna, och försäkrar för öfrigt om sin trohet och sitt nit för konungens och rikets tjänst.[1]

Hertig Adolf skref om detta bref till sin sekreterare, att han hoppades det vara så höfligt affattadt, att ingen skulle kunna förevita honom, att han härigenom ville störa rikets lugn,[2] men för rådet kunde det i alla händelser icke vara behagligt. Schering Rosenhane påpekade genast efter dess uppläsning (den 13), att det icke borde lidas, att en furste skrefve ständerna till.[3] Drotsen ansåg, att dessa borde inlämna de bref, de fått, i rådet, innan de besvarade dem. Bonde yrkade något senare, att i fall brefven ännu icke vore lämnade åt ständerna, borde de tagas i förvar och brytas i deras närvaro.

Emellertid hade man uppkallat Lars Roman, och drotsen åtsporde denne, om han hade några bref till ständen från hertigen. Roman, som kanske med afsikt[4] ännu icke tillställt dessa de för dem afsedda afskrifterna af brefvet till konungen, fullmakten och testamentet, fann försiktighet bättre än att strängt gifva sanningen äran och svarade, att han af H. F. D. hade de order, att de skulle öfverlämnas, blott såframt H:s M. och regeringen funne så godt. Hans uppriktighet betviflades af rådet, men det nöjde sig med att befalla honom att gifva tillkänna, när han finge några bref från hertigen till ständerna, och att icke framlämna dem.[5] — Något försök därtill gjordes häller icke.[6]

Adolf Johan till Roman 15 okt., *ib.* — I Hedvig Eleonoras handbref till hertigen Stockholm 13 okt., *ib.*, finnes emellertid ingen antydan härom; hon tager där Gud till vittne, att hon gjort allt som varit henne möjligt för honom, och säger, att ingen ändring är att hoppas i hvad som beslutits.

I bref af 15 okt. och ett odateradt P. S., *ib.*, berättar Roman, att en del officerare af missnöje med Kaggs »rudesse» förklarade sig villiga att ställa sig under hertigens order och för hans satisfaktion och intresse våga lif, gods och välfärd.

[1] Den finnes bland *Adolf Johans skrifvelser till K. M.*

[2] Stegeborg 10 okt., *ib.*

[3] *RP.* III.

[4] Romans första bref till hertigen 13 okt. (n:o 29) visar, att han talat med Prytz och Enander om brefvet till konungen; sannolikt inhämtade han också deras råd om brefven till ständerna.

[5] Fryxells uppgift, XIII s. 27, att Roman erkände sig från hertigen hafva fått bref till riksstånden, är oriktig.

[6] När hertig Adolf 1664 vände sig med skrifvelser till ständerna, framlämnade han dem i egen person, enligt *Heiderich, KB*, emedan hans tjänare icke vågade.

I det konungens bref till hertig Adolf, hvars innehåll bestämdes samma dag och som underskrefs af riksråden den 15, erinras denne om redan fattadt orubbligt beslut om regeringen och testamentet. Hvad hans meddelelse till ständerna vidkommer, tackas han för att han på förhand förfrågar sig därom hos K. M., som håller tjänligast, att den underlåtes, emedan bref och meddelanden af slik natur icke böra ställas till andra än K. M. I hågkomst af det nära blodsbandet vill emellertid konungen vara betänkt på att i handling visa hertigen sin omsorg om dennes välfärd.[1]

* * *

Adelns afsikter och rådets.

Uppenbarligen var ridderskapets afsikt att så mycket som möjligt häfda sitt eget inflytande på Regeringsformens blifvande skick, då det till en början sökte afvisa rådets förslag i ämnet och därefter lade det åsido, till dess adeln själf kunde få sina anmärkningar och yrkanden färdiga. Tvifvelsutan gällde det också regeringens sammansättning. Magnus Gabriel de la Gardie yttrade 19 oktober i rådkammaren, att när adeln först dröjde så länge med sitt svar på första propositionen, var anledningen dess tro, att då redan beslut var fattadt i rådet om de fem ämbetena,[2] och ehuru detta uttalande afser ett något tidigare skede af riksdagen, var ridderskapets intresse för denna sak fortfarande detsamma.

Genom ett allmänt svar på regeringens första proposition, innan ståndet inlämnat sina egna äskanden, skulle detta enligt sin tanke i förtid gifvit denna anledning att kungöra sin mening om riksförmyndareposterna — något som efter dess resolution af 19 och 25 september borde betyda ett offentligt erkännande af de la Gardies och Flemings af Karl Gustaf utfärdade fullmakter, om också efter all sannolikhet en del af rådet och Per Brahe själf icke dess mindre hyste andra önskningar och syften. Detta var adeln naturligt nog angelägen att undvika, ehuruväl den sedan visade sig icke tveka att drifva sin vilja igenom äfven i öppen strid med rådets eller dess flertals.

Ett sadant tillkännagifvande var uppenbarligen tillämnadt vid — förberedelsevis törhända redan före — den sammankomst på rikssalen, som Schering Rosenhane den 15 oktober i rå-

[1] *RR.* 15 okt.; uppsatt af Ehrensteen.
[2] *RP.* V. 19 okt. e. m.

det visade sig önska just för svaren på första propositionen, och som han tidigare velat hålla, innan ständerna skulle få del af regeringens förslag till ändringar i 1634 års Regeringsform, ehuru Gustaf Bonde genomdrifvit ett motsatt förfaringssätt.[1] Säkerligen hade drotsen och rådet äfven tänkt sig att förrätta riksmarskvalet före detta sammanträde, ehuru Bondes den 12 oktober fällda yttrande om det förvända i att ständerna skulle emottaga en regering, innan närmare regler för styrelsen fastställts, icke med nödvändighet synes förutsätta regeringens fulltalighet, och ehuru man troligen ej gärna skulle ha företagit detta val före riksamiralens hemkomst.

Att frågan om de höga riksämbetena gång efter annan undansköts, berodde tydligen dels på olika önskningar inom rådet självt med afseende på de lediga platsernas fyllande, dels på hänsyn till ridderskapets tvifvelsutan delvis kända önskemål och på ovissheten om dess enhällighet, sammanhållning och styrka — det ena som det andra ägnadt att hålla rådets försiktigare och dess med adelns flertal mera liktänkande medlemmar tillbaka från ett afgörande, till dess fullare klarhet om ståndets ställning vunnits. Och när adeln med sådan ifver ville drifva fram sina egna fordringar i fråga om Regeringsformen, fäste den förmodligen icke minst vikten vid det kraf, som gällde rätt för ständerna att gilla och ogilla val af riksförmyndare under konungens omyndighet.

13 okt. Adelns påminnelser meddelas prester och borgare.

Genast den 13 oktober vidtog ridderskapet åtgärder för att draga på sin sida präster och borgare, i det ståndet anhöll hos desse, att de ville infinna sig på riddarhuset klockan 2 efter middagen, och utsåg ett utskott af tjugotvå personer att mottaga dem.[2] När de bägge ståndens utskott infunno sig, upplästes för dem adelns förslag till erinringar, hvarvid äfven diskussion förekom; när det i dess andra punkt talades om regeringens val, förklarade doktor Brunnius, att hans stånd däruti droge sig undan, emedan det icke kände personerna. Det begärdes i denna punkt, att de fem högsta ämbetenas val nu och framdeles intill konungens myndiga år måtte ske med ständer-

[1] 1634 hade rådet genast i första propositionen 14 juni kungjort ständerna sitt val af drots och skattmästare med befallning att erkänna desse, sedan det föregående eftermiddag inhämtat bifall af utskott af de tre högre ständen. Odhner, s. 25; *SRP.* IV s. 129 ff.; *RAP.* II s. 120 (bil. A, 1).

[2] *RAP.* VIII s. 50.

nas kommunikation och antagna betänkande. och talades om förslag af regeringen och riksens råd på efterträdare i händelse af dödsfall bland de fem, hvilket förslag skulle meddelas samtliga riksens ständer vid nästa riksdag.[1] Prästerskapet äskade och beviljades afskrift af det upplästa, som det också erhöll måndagen den 15.[2]

15 okt. Tvist mellan rådet och adeln om Regeringsformens behandling. (15—18 okt.)

Adelns hållning och förfarande med afseende på Regeringsformen framkallade en envis och het tvist mellan det första ståndet och rådsregeringen. Den 15 oktober berättade Bonde i rådet, att ridderskapet hade tills vidare förseglat regeringens förslag.[3] Sten Bielke anförde dessutom, att en del af adeln beklagade sig öfver, att de icke blefve hörda på riddarhuset, och att landtmarskalken icke hölle hand däröfver; han såväl som Klas Tott ansåg konungens höghet i fara genom adelns förehafvande.[4] På eftermiddagen kom detta åter före.[5] Schering

[1] *RAP.* VIII s. 190 f. (bil. C).

[2] *Ib.* s. 53, 13 och 15 okt. *Präst. Prot.* 15 okt. *Wald. Prot.* s. d. — Adeln beslöt 13 okt. att låta göra ett extrakt af sina påminnelser att meddela vid behof, som dock den 15 innehölls, då fyra prästmän kommo och (ånyo) »begärte sielfwe projectet». *RAP.* VIII s. 53. Det är tryckt *ib.* s. 213 ff. (bil. G).

[3] *RP.* V — intet protokoll 15 okt. i *RP.* III. — Nordenfalk, s. 23, tillägger Behmer denna uppgift; på samma ställe låter han äfven, i strid med sin egen framställning s. 9—10, regeringens förslag vara meddeladt adeln redan 12 okt. e. m.

[4] Gustaf Posse ursäktade sin efterträdare såsom landtmarskalk; det vore ej alltid denne möjligt att förekomma alla »inconvenientier». *RP.* V. — *Rosenhane* 15 okt. ger kunskap om en ny sammanstötning mellan Karl Lejonhufvud och Schering Rosenhane denna f. m. — på e. m. var den förre enligt *RP.* V ej tillstädes —: »G. Carl öffwerföll skamlighen mäd sitt taal b: Schiring, när han påminte, att om adeelen wille grijpa uthi Kungens högheet, skulle man däd inte lijdha.»

[5] Drotsen klagade både öfver rådet, emedan dess medlemmar så ofta vore borta — 18 närvoro på e. m. mot 34 på f. m. — och öfver ridderskapet, och föreslog uppkallandet af ett utskott för att efterfråga orsaken till dess dröjsmål. Bonde yttrade, att det ginge mycket oskickligt till på riddarhuset, och att många gåfve landtmarskalken skulden för långsamheten, emedan han ännu icke proponerat biakten. Schering Rosenhane ville sända fyra eller fem riksråd dit. Sten Bielke upprepade med understöd af Klas Stiernsköld mångas klagomål öfver att ej blifva hörda. Tott gjorde dock gällande, att man icke borde stöta adeln, utan »blifwa en corpus»; äfven senare på e. m. manade han att söka bilägga allt med fog, ehuru han å andra sidan icke såg något skäl för ridderskapets företag, emedan rådet ville adeln bäst, och den 17 rådde att med allvar utföra, hvad man ville säga denna, »och intet giöra det a demij». *RP.* V.

Rosenhane radde att påskynda ståndernas svar, på det de alla matte komma upp på rikssalen och sluta första punkten :[1] snar underskrift vore icke så angelägen, blott svaret blefve offentligen uppläst. Häruti instämde Bonde; dessa två och Sten Bielke paminde också härvid, att ett afgörande borde träffas om de fem ämbetena för att förekomma de obehagligheter, som ridderskapet annars kunde bereda i fråga om dem. Tott yttrade, att man då måste sätta några vissa i valet — samma tanke hade Bonde uttalat 3 oktober —, men Rosenhane tyckte, liksom drotsen den 3, bäst att votera på hvem man ville; han fann lämpligt att utse morgondagen därtill. Men nästa dag kom saken icke fram; andra ärenden och tvisten med ridderskapet upptogo tiden, och andra medlemmar af rådet voro troligen mindre ifriga.

Präste- och borgareståndens svar på hufvudpropositionen voro redan i regeringens händer, det förra upplämnadt och dateradt 13 oktober.[2] I fråga om regeringens inrättning hänvisade båda till ståndens tidigare särskilda betänkanden, prästerskapets med kort sammanfattning af dess hufvudinnehåll. Bonde tyckte, att detta här bort insätta, att de fem höga ämbetsmännen skulle vara af svenske infödde män; han tyckte ock, att något kunnat införas om hertig Adolf.[3] Rosenhane fann svaret tillfredsställande som det var i sina allmänna uttryck, och det godkändes.

Emellertid ankom landtmarskalken till rådet, ensam, ehuru rådet genom sekreteraren Klingstedt begärt, att han skulle medtaga en eller två af hvar klass, ty på riddarhuset hade sekreteraren endast funnit ett utskott och Per Sparre hemma hos sig, hvarpå denne kallats genom nytt bud.[4] Drotsen frågade honom, om biakten vore uppläst, hvarpå Sparre genmälde, att

---

[1] Tydligen liktydigt med första propositionen, som efter öfverblick af rikets ställning endast innehåller en »punkt», en enträgen hemställan om endräktigt beslut om regeringen

[2] *RP.* V 15 okt. *Präst. Prot.* 13 okt. — Båda svaren finnas bland *Riksdagsacta*, borgerskapets dateradt okt. utan angifvande af dag; sammastädes finnes allmogens svar på första propositionen, äfven dateradt okt.; det upprepar ordagrant dess utlåtande om riksstyrelsen 30 sept.

[3] Han erinrade om förfarandet på hertig Johans tid, hvarvid dock drotsen anmärkte, att denne afstått sin rätt godvilligt och sedan kronan varit honom erbjuden. *RP.* V.

[4] *Ib. RAP.* VIII s. 55 (16 okt.).

ridderskapet nästa dag ville taga den före, men först velat affatta sitt eget förslag; hvarefter drotsen, Bonde och båda Bielkarne framställde rådets uppfattning af saken, som var, att regeringens proposition genast bort uppläsas och nödiga påminnelser från adelns sida ske vid dess besvarande; Bonde betonade, att regeringens akt icke vore någon lag, utan ställd till hvars och ens pröfning; han varnade ridderskapet att angripa konungens respekt och höghet; hade man på riddarhuset fått votera i saken, trodde både han och Gustaf Bielke, att det skulle gått bättre.[1] — Det var dock Bonde, som tre dagar tidigare förfäktat adelns sak så till vida, att han yrkat Regeringsformens öfverlämnande till denna, innan svar kräfdes på första propositionen; men han ville tydligen icke därför lämna den fria tyglar eller gifva till spillo regeringens ledande myndighet. —

Landtmarskalken försäkrade, att han förehållit ståndet allt detta, ehuru det icke hade velat låta säga sig. Han hade en het dust att utstå; de förre talarne, Rosenhane och Knut Kurk fortforo att klandra adelns handlingssätt: Per Brahe uttalade som sin åsikt, att ridderskapet alltid borde vara på samma sida som rådet, hvars ledamöter också vore medlemmar af riddarståndet; Sten Bielke gick så långt, att han förklarade det godt, om rådet finge veta, hvem som opponerade sig så hårdt — ett yttrande, kanske skarpare formuleradt än protokollet här angifver, och som väckte mycken ond blod;[2] och Schering Rosenhane försummade icke att påminna, huru adeln 1650 försvarat K. M:s uteslutande rätt att framställa propositioner.[3] — Per Sparre lofvade att ytterligare göra hvad han kunde för att förmå adeln att rätta sig.

---

[1] Votering var skedd 13 okt. (se s. 217); Bonde yttrade emellertid något senare: »Säijes lijkwähl at *i dagh* [15 okt.] många hafwa begiärt at see skrifften och votera der uthi, men intet wara skedt.» *RP.* V.

[2] Jfr nedan landtmarskalkens återgifvande däraf för adeln. — Sten Bielke yttrade också: »Thet säijes i staden, at the intet wilja swara, för än the blifwa ense medh alla Ständerne.» Ett skarpt uttryck åt rådets uppfattning gaf hans broder: »Öfwerheten kan fuller kasta borth supplicationer, men intet subditi Öfwerhetens proposition.» *Ib.*

[3] Det skedde, när de ofrälse ständen ville före propositionens besvarande hafva en hemställan riktad till drottningen om hennes förmälning eller Karl Gustafs förklarande för arffurste. Se Rurik Holm, *Joannes Elai Terserus*, I s. 279 (1906); äfven Ellen Fries, *Erik Oxenstierna*, s. 169 (1889).

Nästa dag framförde Sparre till ridderskapet rådets före- *16 okt.*
ställningar; det upptoge adelns ovanliga tillvägagående såsom en vanvördnad, som icke vore rådet, utan K. M. vederfaren, och skulle ogärna se, om det komme till skadliga ytterligheter; han anförde Sten Bielkes yttrande, att rådet kunde gå på riddarhuset och låta votera och se, hvem som vore orsaken till hvad som skett, men framförde visserligen också rådets anhållan, att adeln inga andra tankar ville fatta, än att rådsherrarne alltid menade ståndet väl, där ju deras söner och fränder sutte.[1] — Ridderskapet, som fann, att det hade i all måtto uppfört sig väl så nu i Stockholm som i Göteborg, beslöt härpå att sända ett utskott till regeringen för att tolka sin goda mening och försvara sin rätt som ett fritt stånd, samt äska namngifvande af dem, som beklagat sig, att de icke fått votera; Rålamb yttrade, att adeln både sökt vidmakthålla K. M:s respekt och säkerhet och bevara riksens råd uti deras tillbörliga heder.

Sedan utskottet valts, tjugoen man starkt, uppläste landtmarskalken en egenhändig sammanfattning af ståndets mening, som slutade med protest mot intrång i dess privilegier med inkvisition af dess vota på riddarhuset, hvilken ytterlighet rådet icke skulle vilja tillbjuda det ringaste stånd i riket.[2] Denna blef, heter det, af alla enhälligt samtyckt, med uppfordran, att om någon vore däremot, han ville stiga upp och säga sin tanke; hvilket gifvetvis ingen gjorde.

Inför rådet utförde landtmarskalken ridderskapets och adelns försvar i öfverensstämmelse med dess beslut och hvad han själf uppsatt.[3] Utskottet fick därmed träda af, och rådet öfverlade; det fann icke, att adeln hade gjort sin sak bättre, än den varit. Bonde och Per Brahe funno dess framställning oförsynt och uttalade, att regeringen icke ägde stor respekt, om de skulle få tala så. Bengt Oxenstierna och Seved Bååt sökte dock att förmildra förseelsen; den senare förmenade, att själfva afsikten kanske icke vore så ond;[4] men för öfrigt voro alla talare ense

---

[1] *RAP.* VIII s. 55. — Först proponerades: »At minorennes i så wichtige saker icke måge komma på Riddarhuset; blef så eenhälleligen beslutit, at the, som icke äre kombne til sine laga åhr, skole absentera sig.» *Ib.* s. 54.

[2] Skriften är inryckt i dagens protokoll, *ib.* s. 57 f.

[3] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 58.

[4] *RP.* III och V; V tillägger dock skattmästaren detta yttrande, hvilket ej synes väl stämma med hans föregående uttalande, att adelns förfarande icke stode att lida (III), eller att han ej nogsamt kunde undra därpå (V).

om att tadla adeln, så riksamiralen, riksskattmästaren och grefve Schlippenbach; drotsen sade sig icke hafva upplefvat något dylikt på trettio riksdagar, och han eller Bonde yttrade, att om man kallade upp de andra ständerna, skulle ridderskapet icke fara väl.[1] Det beslöts emellertid att taga uppskof till följande dag,[2] hvilket därpå meddelades det anyo inkallade utskottet.

Landtmarskalken blef sedan ensam kallad tillbaka, hvarefter bland annat drotsen framhöll för honom, att riksens råd förr hade gått på riddarhuset och hört adeln votera, hvadan en sådan åtgärd icke skulle vara något nytt; så hade, sade han, ofta skett under drottning Kristinas tid, och särskildt när tullfriheten afstods.[3]

På förmiddagen hade rådet räknat tjugonio närvarande; på eftermiddagen samlades det enligt beslut så fulltaligt som möjligt — trettiofyra personer starkt, drottningen oräknad, som under riksdagen regelbundet var tillstädes.[4] Riksdrotsen redogjorde för sakens hela förlopp och läge och ansåg nödigt att bibehålla konungen vid sin rätt och förekomma alla svårigheter i framtiden; men han tillrådde på samma gång att icke taga saken så strängt, som den i och för sig kunde förtjäna, för att undvika ovänskap; han hade hört af några af ridderskapet, som varit till måltid hos honom, att deras afsikt icke vore så elak; i sak skulle de icke vara oense med rådet. Han ville därför förfara med lämpa, i förhoppning att man på så vis skulle kunna blifva färdig med de viktigaste riksdagsärendena till den utsatta begrafningstiden — 28 oktober.

Karl Lejonhufvud, som nu som alltid stod på adelns sida, instämde i drotsens yrkande, i det han tillstyrkte att behandla ståndet med matta och höflighet; men Bonde, Bielkarne och Tott sågo saken fortfarande på samma sätt som före middagen;

[1] Drotsen enligt *RP.* V, Bonde enligt III.

[2] Enligt *RP.* V tillråddes detta af Krister (!) Bonde och skattmästaren, »såsom meridiana (!) consilia intet hafwa den krafft som för middagen ähro». Drotsen hade nämligen föreslagit uppskof till efter middagen.

[3] Se *RAP.* III s. 302 ff., 18 okt. 1644. Regeringen och rådet gingo dock ut vid själfva voteringen och kommo åter in efter dess slut. Jfr Odhner, s. 82 f. (1638), 108 (1642) och missnöjet med detta sätt att inverka på voteringarna i Mestadeles Ständernes och gode patrioters betänkande om Regeringsformen, *RAP.* III, 1 uppl., s. 413. — Per Sparre framhöll, att han icke kunnat annat än anföra för adeln, hvad som öppet sagts i rådet, men drotsen förehöll honom, att det bort ske »medh all moderation» (*RP.* V), eller som han yttrade efter Sparres bortgång »in realibus» (*RP.* III).

[4] *RP.* III och V.

Bonde betonade, att adelns syfte kunde man väl icke rätt veta, men det hade man sett, att den »med stor alteration och commotion» förebragt sitt ärende.[1] Den skarpaste riktningen företradde Sten Bielke, som yrkade på fattande af bestämdt beslut om svaret till adeln och till och med satte i fråga, om det icke borde uppsättas skriftligt. Detta stämde ej alldeles med drotsens afsikt; han föreslog däremot, att icke han ensam, utan äfven rådets öfriga medlemmar skulle nästa dag föra dess talan inför adelns utskott, hvilket dock Tott med vanlig korrekthet fann betänkligt vid ett dylikt mera offentligt tillfälle. För öfrigt sade sig Per Brahe hafva på förmiddagen af sinnesrörelse förgätit de hufvudmoment, som han tänkt framhålla för ridderskapet. Något beslut fattades ej, utan saken fick bero vid den förda diskussionen.

Samma eftermiddag upplästes omsider regeringens förslag till biakt till Regeringsformen hos samtliga ridderskapet och adeln.[2]

Innan adelns eftersända utskott den 17 oktober infann sig och mottogs i rådkammaren, föreföll i denna ånyo ett meningsutbyte om bästa sättet att bemöta det, hvarvid protokollet öfver landtmarskalkens tal inför rådet föregående dag upplästes.[3] I fråga om adelns enighet sade Bonde sig veta, att hela andra klassen — hvars medlemsantal visserligen var mycket ringa — hade varit emot ståndets förfarande, och äfven skattmästaren trodde, att mången redlig man på riddarhuset ogillade dess handlingssätt. *17 okt.*

Per Brahe hade redan dagen förut visat sig ohågad att ensam utstå den fortsatta dusten med ridderskapet; han anhöll nu rent af, att någon annan ville föra ordet i hans ställe, emedan han liksom sist kunde glömma, hvad han skulle säga; skulle han tala, borde åtminstone de andre därvid bistå honom med påminnelser. Men ett sådant förfarande funno både Tott, Bonde och riksamiralen orådligt. Bonde rådde emellertid att hålla sig vid allmänna uttryck, likaså Klas Bielkenstierna, som sade, att man icke gärna ville »svedja allt hvad ludet vore».

Därpå inkallades ridderskapets utskott, tjugotvå personer,[4]

---

[1] Jfr *Rosenhane* 16 okt.: »Kåm ett stort uthskått af adelen, grymma och onda emot all raison och respect.»

[2] *RAP.* VIII s. 59.

[3] *RP.* III och V.

[4] *RAP.* VIII s. 61; *ib.* s. 62 f. utskottets besök i rådet.

och riksdrotsen förklarade inför detta, att han på drottningens och rådets önskan ville föra ordet. Han genomgick tvistens hela utveckling och slöt med anhållan å regeringens vägnar, att denna en annan gång skulle förskonas för ett sådant förfarande af adeln, enär regeringen icke hade något annat syfte än konungens och fäderneslandets bästa.[1] Landtmarskalken svarade med all höflighet, men i allmänna ordalag, att ridderskapet med underdånighet erkände regeringens förmaning, liksom man ingen annan afsikt haft än att alltid visa H. M. all skyldig hörsamhet och lydnad och städse ville betraktas som ärlige patrioter. Drotsen bad därefter adeln ytterligare att skynda med sitt svar, för att begrafningen om möjligt måtte kunna verkställas vid utsatt tid.

Per Brahes hållning.

Drotsens yttranden vid rådssammankomsterna eftermiddagen den 16 och den 17 visa, att han visserligen från början blifvit öfverraskad och, som han själf sade, bestört öfver ridderskapets och adelns målmedvetna och kraftiga försök att göra sin vilja gällande med brott mot dittills öfliga former, men att han villigare än rådets öfriga mest framträdande män — Bonde, Schering Rosenhane, Bielkarne, Tott — fann sig i dess anspråk, och därför mera tog till ögonmärke att få tvisten i godo bilagd än som de andre att verkligen förmå adeln till eftergift. Han blef också misstänkt för att spela under täcke med denna, och det inom rådets egen krets. Johan Rosenhane hade redan den 15 vid föreställningarna till landtmarskalken funnit, att Per Brahe yttrat sig så mildt om adelns förseelse, som om han ville hålla med den.[2] Två dagar senare antecknar han i sin dagbok, att det tycktes, som om drotsen »spände under detta verket» och ville bringa oenighet mellan rådet och adeln för att därigenom få tillfälle att genomdrifva sina önskningar i fråga om tillsyn öfver alla hofrätter, de obesatta riksämbetenas fyllande och så vidare. Kanske kommer man sanningen närmare genom att antaga, att drotsen utan att rent af underblåsa tvisten likvisst såg utan missnöje, om den kunde främja hans särskilda

[1] Enligt *RAP.* VIII s. 62 betonade drotsen också, att rådsherrarne vore »Ridderskapsens respective medhbröder, hafwandes sine bröder eller frender, slächt och förwandter sittiandes opå Riddarhusedt; och således medh them itt communt interesse i saken hafwe,» samt att »med den inquisition, som wore omtalt, ingalunda ondt wara meent.» — Sist meddelar samma källa, att rådet erbjöd adeln konferens om Regeringsformen, när den behagade. *Ib.* s. 63.

[2] *Rosenhane.*

önskemål. I hvarje fall kunde hans fogligare hållning icke undgå adelns uppmärksamhet, och någon eftergift å dess sida i de djupare liggande stridsfrågorna var under sådana omständigheter mindre än eljest att vänta.

18 okt. Förlikning mellan rådet och ridderskapet.

En slags ursäkt aflade adeln dock till sist den 18 oktober genom ett utskott, som då sändes till rådet.[1] Men hvad man ville urskulda var enligt landtmarskalkens uppgift i ståndet icke att man mottagit en K. M:s proposition med förbehåll och vägrat besvara den, innan man fått ingifva påminnelser, utan att ståndet ej denna gång brukat det gamla tillvägagångssättet att först meddela sig med rådet, innan det trädde i förbindelse med de andra ständerna; man skulle förklara, att detta icke skett af misstroende. I enlighet härmed yttrade sig också Per Sparre inför regeringen; och sedan utskottet som vanligt fått afträda i lilla rådkammaren, uttolkade drotsen hans mening, som vore att ursäkta ståndet för att hafva försummat konferens, ehuru riksens råd vore medlare emellan konungen och detta; hvarvid dock vore att betrakta, att rådet nu tillika företrädde K. M:s ställe.[2]

Härmed inleddes en ny öfverläggning, som gaf uttryck åt rådsherrarnes fortfarande missnöje; men i verkligheten var rådet nu under Per Brahes ledning redo till stridens nedläggande. Sedan utskottet ånyo inkallats, nöjde sig riksdrotsen med att tacka ridderskapet för dess ursäkt och förklara, att riksens råd nu sutte dels såsom regering, dels såsom råd, ja dessutom för det tredje såsom riddersmän; de ställde ridderskapet fritt, om det ville meddela sig med rådet eller ej, men skulle själfva alltid vara villiga till rådplägning. Landtmarskalken försäkrade, att adeln icke önskade söndra sig från riksens råd, och berörde dettas medlarekall mellan ständerna och K. M. — en åskådning, hvari man fann en lämplig hjälp till den närmaste tvistefrågans undanskjutande —; han lofvade ock enligt drotsens anhållan skyndsamhet med Regeringsformen.

Något formellt svar på regeringens första proposition afgaf ridderskapet aldrig, utöfver det redan den sista september gifna betänkandet om riksstyrelsen; och i dess påminnelser till Regeringsformen blefvo visserligen, innan de öfverlämnades till K. M., ganska betydliga förändringar vidtagna med ledning af rådets

---

[1] *RAP.* VIII s. 67 f. (18 okt. e. m.).
[2] *RP.* III och V.

förslag till biakt, sedan denna ändtligen föredragits i ståndet, men ej så, att detta nedstämde sina anspråk — något hvartill ju ej häller tvistens förlopp och utgång gifvit det orsak.[1]

* * *

Regeringsformen i ståndet. Utskottskonferenser. (15—20 okt.)

Under ridderskapets strid med rådet 15 till 18 oktober fortgick oafbrutet ståndens arbete med Regeringsformen. Vi hafva sett, att prästers och borgares utskott redan den 13 på kallelse infunno sig på riddarhuset för att erhålla del af adelns uppsatta påminnelser, och att prästerskapet den 15 mottog såväl afskrift af dessa som regeringens på lördagen den 13 bådade förslag till biakt.

16 okt.

Följande dag meddelade på riddarhuset ett utskott, anfördt af Uppsalaborgmästaren Jakob Abrahamsson, borgarnes mening om adelns punkter, af hvilka äfven de erhållit kopia; den var i mycket instämmande; vissa punkter fann borgarståndet röra ridderskapet och adeln allena; riksförmyndarnes val hade det förut hemskjutit regeringen. Landtmarskalken tillkännagaf adelns önskan, att dess förslag skulle underskrifvas af samtliga ständerna.[2] Nu behandlades också adelns erinringar af prästerskapet och vunno till större delen gillande.[3] I fråga om ståndernas inflytande på de fem höga ämbetenas besättande anförde dock doktor Brunnius, hvad Schering Rosenhane och de andra riksråden sagt på riddarhuset den 28 september, nämligen att man frånsedt hertigens utnämning skulle blifva vid salig K. M:s val; och biskop Laurelius påpekade, att ståndet i sitt svar om riksregeringen förklarat detsamma.[4]

[1] Farhåga för större vedervärdighet, när adeln komme fram med sina följande inlagor, yttrade de la Gardie 17 okt., då Sten Bielke berättade sig hafva hört af en präst, att ett utskott af adeln talat mycket hårdt hos prästerskapet »och chocquerat Senaten», samt att prästerskapet tyckt illa vara, att ridderskapet förljudit sig vilja välja de fem. Bielke talade ock den 18 om afstyrkande af nya punkter, stridande mot konungens höghet, och satte i fråga att sända riksråd till adeln för att höra den och gifva råd. *RP.* V.

[2] »som the af Prästerskapet hade bekommit anledning», heter det *RAP.* VIII s. 56, en uppgift, som åtminstone ej stämmer med prästeståndets senare hållning. — Utskott af borgarne besökte äfven prästerna och uttalade hos dem, att de punkter i adelns förslag, som enkannerligen anginge denna, kunde stå, »men det alla Ständerna angår, måtte man först något giöra til saken.» *Wald. Prot.*

[3] *Präst. Prot.*

[4] *Wald. Prot.*

På eftermiddagen förelästes hos ridderskapet efter regeringens upprepade maningar slutligen dennas projekt; samtidigt företogo prästerna en jämförelse mellan detta och den gamla Regeringsformen af 1634. Härvid talades om rådsförslagets stadgande, att Regeringsformen skulle betraktas såsom fundamentallag, hvarmed i sak öfverensstämde adelns yrkande, att den skulle blifva en bestående lag, som icke blott skulle gälla under konungs minderårighet och vid regementsförändringar, utan ock bekräftas af konungarne själfva, innan de antoge krona och scepter.[1] Ridderskapet hade i detta stycke ändrat tankar sedan 1634, då detta stånd såväl som prästerna förgäfves motsatt sig Regeringsformens förklarande för evärldlig stadga, men dock framkallat ett uttalande från rådets sida, att det omstridda ordet blott afsåge de fem kollegierna. Prästerskapet hade då önskat dess tillämpning några år på försök; nu fann det, ur annan synpunkt, dess egenskap af fundamentallag menlig för den omyndige konungen och ansåg därför tryggast att blott gifva den laga kraft för dennes omyndiga år. Vid de höga riksämbetsmännens tillsättande befanns nu under närvarande omständigheter vara ständernas rätt att afgifva sina röster »till val, godkännande och förkastande»;[2] detta på den grund, enligt protokollet, att då man hade makt att välja konung, borde man ock så mycket mera hafva makt att välja dem, som till en tid företrädde konungens ställe. Att detta dock icke betydde, att prästerskapet numera ville vara med om att underkänna och kullkasta Karl Gustafs utnämningar till kanslers- och skattmästareposterna, visa icke blott Brunnius och Laurelius yttranden på förmiddagen, utan äfven ståndets hållning under den närmast följande tiden; hvilka af dess ledamöter det var, som i den allmänna frågan om ständernas rättigheter i detta stycke under omyndighetstiden först intogo samma standpunkt som adeln, upplyser ståndets protokoll den 22 oktober: det var doktor Emporagrius och Terserus; och antagligen var deras bevekelsegrund icke teoretisk öfvertygelse eller lust att inkräkta

---

[1] *RAP.* VIII s. 204 (bil. F), s. 197 (bil. C). — Jfr ofvan s. 210 och Odhner, s. 27 ff. — Sam. Clason, i sin uppsats *Johannes Loccenius och hans lära om rikets fundamentallagar*, *Statsvetenskaplig Tidskrift 1901*, anser sannolikt, att hågkomster från Loccenius undervisning framkallat rådets förslag att åt Regeringsformen gifva benämningen fundamentallag (a. st. s. 196).

[2] »in eligendo, probando et improbando.» *Präst. Prot.*

regeringens myndighet, utan intresset att under de gifna förhållandena häfda sitt ståndsjämställdhet med det första.[1]

17 okt. En jämförelse mellan regeringens och ridderskapets förslag anställdes den 17 på riddarhuset genom ett utskott af nio personer; det förra föranledde betydliga tillägg och omflyttningar uti adelns uppsatta punkter, i det de nu anslötos till de nitton punkterna i regeringens projekt.[2] Dettas inledning vann icke utskottets gillande. För 1634 års Regeringsforms antagande som regel för styrelsen anfördes där fem särskilda skäl: att den vore först »påfunnen» af en fullmyndig och högtberömlig konung; att den vore på allmän riksdag öfversedd och erkänd för en rikets lag och stadga, som oryggligt och vid straff skulle hållas i alla tider; att regeringen under drottning Kristinas omyndighet förts lyckligt, berömligt och väl efter denna form; att tvänne följande regenter aldrig ogillat eller upphäft den, utan fastmera i konungaförsäkran och kröningsed svurit att hålla Sveriges lag och stadgar, ibland hvilka Regeringsformen varit »den fundamentalaste», samt slutligen, att såväl Kristina som Karl Gustaf följt denna och brukat sig tillhanda däruti anförda ämbeten och kollegier.[3] Mot dessa skäl anmärktes, att de syntes mera kasta omkull än stadfästa Regeringsformen. Och i själfva verket visade ju denna öfversikt af dess historia uppenbart det faktum, att den aldrig af myndig konung och rikets ständer tillsammans stadgats såsom lag.

Prästeståndet fortsatte emellertid sitt arbete och öfvervägde bland annat ånyo frågan om ständernas röster vid de fems val, med samma resultat som den 16; såsom skäl anföras nu, att saken rörde rikets välfärd, och i synnerhet, att utöfvandet af sådan rätt nu erbjödes och tillätes.[4] Ståndet mottog för öfrigt före middagen utskott från adeln och bönderna. För ridderskapets utsände, som anfördes af Johan Gyllenstierna, förklarade biskop Enander, att prästerna hölle en god del af dess anmärkningar goda och gilla; på det, som blott rörde adeln, kunde de ej så mycket inlåta sig; något hade de ock skjutit till regeringen — ett yttrande snarlikt Uppsalaborgmästarens på riddarhu-

[1] *Präst. Prot.* 18 okt. talar om den rätt, ståndet bör äga vid val af de fem, »så wäl och billigt som Ridderståndet.»

[2] *RAP.* VIII s. 59 ff. I sitt nya skick finnas adelns yrkanden såsom påminnelser vid regeringens projekt till Regeringsform *ib.* s. 220 ff. (bil. I).

[3] *RAP.* VIII s. 203 f. (bil. F).

[4] *Präst. Prot.*

set föregående dag. Gyllenstierna, som under det fortsatta samtalet uttalade, att den gamla Regeringsformen icke längre vore lag och borde omarbetas till en ny akt, begärde, att alla ständerna skulle komma öfverens om det, som anginge dem gemensamt och hela rikets säkerhet; därjämte kunde hvart stånd inlägga särskilda påminnelser.[1] — Allmogens utskott sporde bland annat, om den nu finge yrka på reduktionens utförande, hvartill svarades, att man ville tänka på saken.[2]

Efter middagen samlade sig prästerna till hälften hos biskop Laurelius, till hälften hos biskop Terserus för att uppsätta sitt slutliga yttrande öfver Regeringsformen.[3]

Bägge gruppernas koncepter upplästes den 18 oktober i ståndet.[4] Det ansågs bäst att inlämna dettas betänkande särskildt, liksom ständen förut ingifvit skilda svar, och från borgerskapet erfor man, att detta var af samma tanke i frågan. Enligt adelns dagen förut framställda anhållan afgick till riddarhuset ett utskott, med superintendenten Erik Brunnius i spetsen och med uppdrag att så mycket som möjligt utlåta sig i allmänna ordalag. *18 okt.*

Brunnius mottogs vid framkomsten af ett ridderskapets utskott, sammansatt af de nio, som föregående dag jämfört adelns och regeringens förslag, och fjorton andra, som senare samma dag utsetts till deras förstärkning för öfverläggning med de ofrälse.[5] Inför detta framförde han sitt ståndS åsikt, att adelns påminnelser delvis blott anginge adeln själf, och tillkännagaf dess uppsåt att enligt vanan afgifva särskildt svar till regeringen, ehuru det i många stycken vore öfverens med ridderskapet i sak; när detta svar blefve färdigt, ville man emellertid gifva adeln del däraf. Dessutom sade han sig hafva befallning att lofva, att prästerna skulle taga i akt, hvad som lände till K. M:s rätt, rikets säkerhet och hvart och ett ståndS välgång. — Landtmarskalken beklagade, att prästerskapet icke ville vara med om en

[1] *RAP.* VIII s. 61 (utskottets medlemmar). *Präst. Prot.* (kort). *Wald. Prot.* (utförligt).

[2] »Thet tages i betänckiande.» *Wald. Prot.*

[3] *Präst. Prot.* *Wald. Prot.* har uppgift om öfverenskommelse om dylikt förfarande vid slutet af förmiddagssammankomsten, men nämner ej Terserus.

[4] *Präst. Prot.* och *Wald. Prot.*

[5] *RAP.* VIII s. 63 ff. — Berättelse af Brunnius om öfverläggningen finnes i *Präst. Prot.* och *Wald. Prot.*

gemensam skrift, och önskade erfara, hvilka de punkter vore, som icke rörde alla stånd; men Brunnius sade sig sakna uppdrag att uttala sig vidare.

Emellertid anlände nu utskott äfven af borgerskapet, anfördt af talmannen Johan Prytz själf, och härigenom kom det till ett närmare meningsutbyte, i hvilket också Brunnius deltog. Sedan Prytz förklarat äfven sitt stånds afsikt att svara regeringen för sig, erbjöd han sig nämligen att diskutera adelns punkter. I den diskussion, som så kom till stånd, visade sig, som man kunde vänta, meningsskiljaktighet om regeringsherrarnes val och Regeringsformens kraft och giltighet. Prästerskapet sade sig i sitt förut ingifna svar hafva betagit sig sin rätt vid valet. Ständerna hade för öfrigt väl rätt att gilla och ogilla, men konungen att välja, enligt svensk lag, och majestätsrättigheterna vore dyrbara.[1] Dock vore godt, om endräkt härutinnan kunde nås. När framställningen om fursten gjorts i rådet, hade sagts, att Karl Gustafs testamente i öfrigt skulle efterkommas, och detta hade ock prästerna uttalat i sitt svar; Schering Rosenhane hade också yttrat i ett utskott: »Om icke K. M. hade nämnt dem, så hade vi till äfventyrs måst nämna dem.» När personerna nämndes, ville emellertid äfven prästerskapet gifva sitt betänkande.

På liknande sätt betygade Prytz, att hans stånd för denna gång skjutit »subjekternas» bestämmande till regeringen. Nogare angaf därefter superintendenten Johan Brodinus prästerskapets ställning till spörsmålet så, att äfven detta ville häfda sin rätt och blott för denna gång hade samtyckt till de nämnda personerna, emedan det inga skäl hade emot dem, och emedan det här gällde K. M:s auktoritet.[2] — Intetdera af de två högre ofrälseståndén ville således i fråga om de närvarande ledigheterna understödja adelns anhållan om ständernas »kommunikation och antagna betänkande». Men så tillvida gingo de, förmodligen af politiska klokhetshänsyn, det första ståndet till mötes, att de för framtida fall gjorde dess uppfattning till sin.

[1] »Stenderne hafwandes wal jus consentiendi, adprobandi, subscribendi et improbandi; men Reges eligendi effter jus Sueticum. Jura majestatis wore ock kräselige». *RAP.* VIII s. 65.

[2] *Prast. Prot.* nämner ej Brodinus bland de fyra medlemmar af dess utskott, som det namngifver, och anger ej, att detta räknade flere. Men detta visas af *RAP* och *Wald. Prot.*, som i sin såsom ofullständig angifna uppräkning upptager Brodinus namn.

Förenade voro desslikes de ofrälse ståndеn uti att motsätta sig, att Regeringsformen skulle hafva bindande kraft längre än under konungens minderårighet, ett yrkande, som syntes dem betaga konungen hans myndighet. Prästerna framställde sitt ståndѕ invändningar mot ordet fundamentallag och ville blifva vid 1634 års beslut och dess uttryck, så att stadgan skulle äga laga kraft, nämligen enligt dess tolkning under omyndighetstiden. Konungen hade de svurit trohet, innan han föddes, och sedan hyllat honom i Göteborg; de ville äfven framgent bevara hans rätt oförminskad. Härvid åberopade de ock, hvad år 1649 drottning Kristina hade svarat Johan Berndes, då denne sagt till henne, att hon icke skulle bekymra sig om framtiden, nämligen att hennes fader kanske aldrig sett en rad uti Regeringsformen.[1] Och hvad Karl Gustaf tänkt i saken, kunde man se af hvad han gjort kort före sin död.[2] Från ridderskapets sida gjordes härvid skillnad emellan stiftande af ny lag och bekräftande af en redan stiftad.[3] Sedan Prytz och Brunnius uttalat sina ståndѕ uppsåt att sedermera rådföra sig med ridderskapet om drottningens och rådets öfverlämnade punkter, upplöstes konferensen.

De båda följande dagarne — 19 och 20 oktober — fortgingo ståndens inbördes meddelelser om Regeringsformen. För vinnande af enighet mellan »medelståndеn» besökte ett borgerskapets utskott prästeståndet den 19 och rådplägade med detta *19 okt.* bland annat om Regeringsformens kraft; sedan det aflägsnat sig, behandlade prästerna än en gång sitt eget förslag till svar. — Samma förmiddag var borgmästaren Jakob Abrahamsson åter med fyra andra af sitt stånd på riddarhuset; han föreslog

[1] *RAP.* VIII s. 66. — Berndes och Kristinas yttranden fälldes kanske vid sammanträdet mellan drottningen, rådet och tre ståndѕ utskott 28 febr. 1649, då enligt rådets och adelns protokoll ordskifte dem emellan förekom. *HSH.* XXVIII s. 117 f. *RAP.* IV s. 199.

[2] »kort förr änn han agoniserade.» *RAP.* VIII s. 66. Härmed åsyftas Regeringsformens uteslutande ur testamentet, såsom utsäges i *Präst. Prot.* här och 19 okt. e. m., vid konferens med utskott af borgarne.

[3] *RAP.* a. st. Meningen måste vara, att då det nu gällde att stifta en ny lag, vore likgiltigt, om 1634 års Regeringsform förut haft laga kraft eller ej. Jfr Johan Gyllenstiernas yttrande s. 233 (ur *Wald. Prot.*) och hans och Rålambs uttalanden vid konferensen om Regeringsformen 26 okt. (se kap. V).

[4] *Präst. Prot.*

gemensam sammankomst af utskott af alla stånd och berörde också korteligen det betänkliga i att göra Regeringsformen till fundamentallag, med begäran om bibehållande af det förra uttrycket om dess laga kraft. Vidare rörde hans tal riksdrotsens ämbete samt de i borgerskapets tycke öfverflödiga kommerse- och bergskollegierna.[1]

Adeln utvalde sedan tjugofyra personer till ytterligare öfverläggning med de andra ständerna; något gemensamt sammanträde kom dock icke denna dag till stånd på grund af förhinder på de ofrälses sida.[2] Prästerskapet ansåg nödigt att dessförinnan hålla ännu ett möte med borgarne, som ock samma eftermiddag försiggick i sakristian, hvarvid bland mycket annat, som afhandlades, ånyo framdrogos skälen emot Regeringsformens erkännande för fundamentallag, däribland att riket väl varit styrdt efter denna i tvänne regenters tid, men att likväl ingendera bekräftat och besvurit den. Prytz yttrade, att det icke stode i undersåtars makt att så binda sin omyndige konung, som genom ett dylikt erkännande skulle ske.[3] —

20 okt. Den 20 oktober hölls så slutlig konferens på riddarhuset mellan utskott af alla fyra ständen; af prästerna närvoro biskoparne Enander, Johannes Christophori och Terserus, superintendenterna Brunnius och Brodinus samt tio andre; af borgarne Johan Prytz med nio af sitt stånd.[4] Man genomgick nu själfva regeringsprojektet och afhandlade först dess företal; de där anförda skälen för Regeringsformens antagande som regel för styrelsen ansågos helt och hållet böra uteslutas, enär de mera syntes försvaga än styrka; prästeståndets uppfattning af denna föredrogs än en gång af Enander, som också förklarade oråd-ligt att förplikta sig starkare, än att man kunde stå till svars

[1] *RAP.* VIII s. 68 f. — Efter borgarnes bortgång voterade adeln om riksdrotsens ställning till hofrätterna, hvarvid Rålamb vid afgifvandet af tredje klassens votum hade några anmärkningsvärda yttranden om drotsämbetets förmenta gamla »tribunitia potestas» och drotsens gamla uppgift att jämte marsk och kansler balansera konungens höghet mot ständernas frihet *Ib.* Jfr Per Brahes yttrande i rådet 5 okt.: »J Kongens Johans tijdh hade R. Drotzeten inspection i justitien öfwer alt och hade macht at säija Konungen sanningen, och häruthinnan skulle R. Marsken assistera.» *RP.* V. Rålambs återblick gick emellertid tillbaka ända till 1394.

[2] *RAP.* VIII s. 71 f. *Präst. Prot.*

[3] *Präst. Prot.*

[4] *RAP.* VIII s. 72 ff. *Präst. Prot.* har blott en notis om dess utskotts afgång. Om denna konferens se ock s. 254 f

vid konungens myndighet; han åberopade härvid hvad ar 1644 skett. Prytz yrkade bibehallandet af 1634 ars uttryckssätt. — Sedan fortsattes med de olika punkterna i regeringens förslag, hvarvid en särskildt vidlyftig diskussion uppstod om kommerse- och bergskollegierna samt handelskompanier och monopol.[1]

[1] Mot förändring af riksdrotsens ämbete invände Enander: »Om det ock nu skulle wara tidh. Kunde hafwa sine skähl, allenast Konungen wore fullmyndig.» *RAP.* VIII s. 73.

IV.

Riksdagen i Stockholm.
II. 19—27 oktober.
Striden om marsk-, kanslers- och skattmästareämbetena.

Inledning. När de fyra ståndens öfverläggning om Regeringsformen hölls den 20 oktober, var redan den strid inledd, som fullständigt afgjorde frågan om regeringens sammansättning och Karl Gustafs testamentes öde, och som sålunda utgör det sista hufvudskedet af årets politiska kraftmätning; en strid förd med den häftighet, att biskop Terserus i sin berättelse om denna riksdag, där han för öfrigt starkt framhåller ständernas yttre enighet, icke tvekat att kalla den »en farlig paroxysmus, som på ett hår när hade upphäft riksdagen och bragt fäderneslandet uti ett offentligt inbördes krig».[1] Den gällde tillsättandet af riksmarsk, rikskansler och riksskattmästare, en sak som rådsregeringen nära tre veckor igenom låtit hvila, sedan den hastigt och utan stor svårighet genomdrifvit sin och adelns vilja i fråga om riksstyrelsens allmänna inrättning.

Utan tvifvel underlättades detta första beslut däraf, att personfrågan icke samtidigt upptogs till afgörande.[2] Men hvarför togs icke sedan detta spörsmål med kraft om hand af rådet, innan adeln kunde hinna sammanslutas alltför fast och lära

[1] Loenbom, *Hist. Märkv.*, II s. 5 f. Frånsedt denna strid säger sig Terserus icke veta någon riksdag, där så höga och viktiga saker behandlats i sådan stillhet och så godt förtroende. — Fara för inbördes krig såg Terserus också under reduktionsstriden vid 1650 års riksdag; se *Ortus et vitæ cursus Johannis Elai Terseri Dalekarli*, i Tengströms *Handlingar till Finlands kyrkohistoria*, II s. 50 (1822). — En dylik möjlighet kunde väl synas Terserus närmare, än den syntes mindre stridbara sinnen. Jfr dock s. 279: yttrande af G. Bonde 23 okt.

[2] Carlson, II s. 148. — Så till vida rörde för öfrigt äfven det första beslutet en personfråga, som det uteslöt hertig Adolf ur regeringen.

känna sin styrka, ifall dess ledares önskningar afveke från regeringens? Uppskofvet tarfvar sin förklaring; och den tidsspillan, som drottning Kristinas ankomst och uppträdande vållade, kan svårligen anses som tillräcklig förklaringsgrund.

Per Brahe nämnde dock den 30 september de höga ämbetenas tillsättande såsom en sak, som nu borde tagas i öfvervägande, och Gustaf Bonde paminde därom den 3 oktober; den 13 föreföll ett meningsutbyte om ständernas och rådets inflytande därvid, hvarvid Bonde och Schering Rosenhane yrkade det senares rätt emot Karl Lejonhufvud, och den 15 erinrade både Sten Bielke, Bonde och Rosenhane, att man borde bringa saken till slut, för att förekomma svårigheter, som adeln i annat fall kanhända kunde bereda.[1] Likväl kom man icke till beslut förrän 19 oktober, efter långvarig möda icke blott med Kristinas angelägenheter, utan också med Regeringsformen, men medan dock detta ärende ännu var under full behandling.

Så mycket torde vara visst, att detta långa dröjsmål icke varit möjligt, om rådets främste man, riksdrotsen, varit emot det, och att han icke fann saken brådskande, kan också törhända slutas af de ord, hvarmed han den 3 slöt ordskiftet om tillvägagångssättet vid valet. Utan tvifvel stod uppskofvet också i samband med den spänning mellan stridiga önskningar och sträfvanden, som rådde med afseende på ledigheternas fyllande, dels i fråga om sättet, dels i fråga om personerna, såväl inom som utom rådet; en spänning, som icke var nyuppsprungen.[2]

Det är mycket möjligt, att tanken på Herman Flemings uteslutande ur regeringen går tillbaka ända till riksdagen i Göteborg; och när hertig Adolfs utsände Lars Roman i juni anlände till Stockholm, visste han efter besök hos Magnus Gabriel de la Gardie att berätta sin herre, huru skattmästaren väntade tvist om sin nya fullmakt liksom om de andra — Adolf Johans och Flemings —, och något senare, huru alla grefve Peders anhängare med en mun opponerade sig mot den sistnämndes. I de råd och underrättelser, som hertigen i augusti genom sin sekreterare Daniel Plan mottog från denne sin »förtrogne vän», säges ock, att bland regeringens tillämnade medlemmar ingendera af dem nämndes af testamentets motståndare, dit de höga herrarne till största delen hänföras. Plan själf skref få dagar

[1] Se s. 204 f., 216, 223.
[2] Jfr s. 228 f. och 220 f.

därefter, 11 augusti, att så vidt man från säkert håll kunde erfara, vore Seved Bååt utsedd till riksskattmästare; för riksmarskämbetet skulle det väga mellan grefve Magnus och Karl Gustaf Vrangel, som troddes hafva större utsikter, och i dennes ställe sades Lars Kagg skola blifva riksamiral.[1]

Hvad Vrangels egen ställning till testamentet beträffar, hade furstinnan Maria Euphrosyne den 19 mars tillskrifvit sin make, att den förre för sin del underkastade sig den aflidne konungens vilja, men för öfrigt ville rätta sig efter flertalet. Och åt drottning Hedvig gaf amiralen i bref af 3 maj det rådet att i lugn afvakta nästa riksdags afgörande beslut i regeringssaken. Att drotsen och hans vänner gjorde sig förhoppning om Vrangels understöd vid hans länge uppskjutna hemkomst, framgår af Per och Nils Brahes skrifvelser till honom från våren till hösten. Dock förmäles äfven i Flemings omtalta meddelanden till hertig Adolf, att riksamiralen icke troddes i allt enig med deras motståndare.[2]

Liknande uppgifter återkomma i bref till hertigen från Stockholm under riksdagen i oktober. Johan von Lilienthall, en af de tyskar i svensk tjänst, som stodo i förbindelse med denne sedan hans vistelse i Preussen, sände honom en oundertecknad, men egenhändig skrifvelse den 10 i denna månad. Han hade, berättar han däri, af förvaltaren för grefve Königsmarks svenska gods bland annat sport, att fältherreämbetet skulle af riksråden erbjudits riksamiralen, men att denne skulle skriftligen svarat, att tjänsten borde stanna hos den, som konungen genom sitt testamente förunnat denna; ville rådet bestämma annorlunda, finge det själft svara för sitt handlingssätt.[3]

Den förre generalauditören vid den preussiska armén Ptolemæus Sticht tillskrifver före 12 oktober pfalzgrefven, att man

---

[1] Se s. 108, 111, 137 f.

[2] Se s. 96 ff., 110 f., 140 f., 136.

[3] *Steg.*, $^{20}/_{10}$ okt. Att brefvet är från Lilienthall, visa handstil och sigill. Från samme man finnes en likaledes oundertecknad skrifvelse från Stockholm $^{16}/_{6}$ okt., *ib.*, hvari han råder hertigen att hos alla ständer inlägga en utförlig skriftlig protest mot beslutet om regeringen, när detta blir offentliggjordt. Lars Roman i sitt bref till Adolf Johan Stockholm 23 sept. nämner ock Lilienthall jämte Schlezer och Ptolemæus Sticht bland dem, som enligt hertigens uttryck i bref från Bråborg 19 sept. »bära ett skän uthaf confidenter». *Ib.* — Senare svensk resident i Moskva, var Lilienthall vid denna tid sekreterare i kommerskollegium.

ännu tvistade, om de fem höga ämbetena skulle tillsättas af rådet ensamt eller i förening med de öfriga ständerna, och att man redan öfverlade under hand, om regeringen som förr skulle föras af dessa fem ämbeten eller af hela senaten.[1] Om de personer, som skulle vara påtänkta till de höga posterna, uppgifver han, att man nu icke längre ärnade gifva grefve Magnus fältherrechargen, som man förut velat påtruga honom, utan helt och hållet bestämt sig för fältmarskalken Kagg. Till rikskansleriatet vore Schering Rosenhane, Gustaf Bielke och grefve Bengt Oxenstierna på förslag, och skulle valet stå mellan dessa tre, torde grefve Bengt afgå med segern; när alltså grefve Magnus förblefve riksskattmästare, skulle Flemings anspråk förfalla af sig själft.[2]

12 oktober anlände Karl Gustaf Vrangel från Tyskland, och Sticht skrifver då, att marskämbetet nu skulle hembjudas denne, men den 15 vet han i stället att förtälja, att grefve Schlippenbach ifrigt uppvaktat Vrangel för att förmå honom att afstå från denna post, och att han därvid särskildt sökte verka genom försäkringar om främjandet af det föreslagna giftermålet mellan amiralens dotter och grefve Nils Brahe.[3] Grefve Magnus utläte sig nu så, som om han icke bekymrade sig om marskämbetet. — Man ser huru ställningens oklarhet lät förslag och underhandlingar korsa hvarandra.

Med de la Gardie hade Lars Roman talat, då han likaledes

[1] *Ib.* Brefvet är odateradt, men måste vara det, som nämnes i Stichts bref till Adolf Johan 12 okt., *ib.*, såsom »iüngst» tillsändt denne genom Roman. Sticht berättar i det förra också om Schlippenbachs verksamhet för att helt och hållet draga drottningen från hertigens sida, hvarför man skulle lofvat honom riklig belöning. — Om rådet och regeringen jfr rådets öfverläggningar 9 och 12 okt. (s. 210 ff., 215 f.)

[2] 12 okt. berättar Sticht, att det varit genom grefve Schlippenbach, som man gifvit de la Gardie förhoppning om marskämbetet, och att nu, sedan denne funnit sig bedragen, ett verkligt hat utvecklat sig dem emellan, så att de la Gardie i rådet häftigt bekämpat Schlippenbachs anspråk på amtet Barth i Pommern; denne hade på grund af det motstånd, han mötte, uppgifvit sina tankar på Barth och begärt ersättning af grefve Ulfelds gods i Skåne. *Ib.* Om denna sak se *RP.* III och V, 3 okt., 6 okt., 12 (i V oriktigt 11) okt. e. m.

Redan 3 okt. skref Jonas Österling från Stockholm till fru Anna Stiernefelt: »Hans Fl. Durchl. Hertigh Adolph kommer eij til Feldt Herre chargien; man menar Grefwe Kak blifwer ther til förordnadher.» *Link., Hist. 46.* — 10 okt. skref Johan till Kristoffer Ekeblad, att det sades, att Kagg skulle blifva fältherre, »män än ingen wissheet»; 17 okt., att Kagg och de andra rådsherrarne »sialff intet weta någon wissheet, huru om Regeringen blir». *LB, De la Gard.*

[3] *Steg.*

15 oktober skref till sin herre, och hade af honom hört, att riksamiralen ännu icke velat emottaga fältherreplatsen, och att »Kaggen» med uppräckta händer fordrade den. Amiralen själf hade försäkrat hertigen om sin stadiga tjänst och tillgifvenhet och beklagat, att drottningen med riksens råd redan afgjort dennes sak, så att han icke såge sig i stånd att uträtta något för honom. Generallöjtnant Barthold Hartwig von Bülow, hertigens förre underlydande i Preussen, arbetade enligt Roman troget till hertigens förmån hos Vrangel och uträttade åtminstone så mycket, att denne icke »smakade grefve Peders soppa», huru skickligt än Schlippenbach tillredde den.[1] Den 19 skrifver Roman, att amiralen rent ut förklarat, att han hvarken efter röstning eller af drottningens myndighet ville emottaga fältherretjänsten, som vore hertigen efter förtjänst tilldelad af K. M. Kagg hyste till följd af grefve Pers smicker hopp att uppnå den, men eftersom ämbetet skulle tillsättas genom votering, menar Roman, att grefve Magnus torde vinna det, under sken af att få det sig påtvunget.[2]

Lars Romans uppgifter om Vrangels utlåtelser styrkas i någon mån af dennes svar på hertig Adolfs lyckönskningsskrifvelse till hans ankomst till Sverige, hvaruti hertigen uttryckt sin förhoppning om hans understöd till sitt bästa, så långt det öfverensstämde med K. M:s tjänst och deras älskade fädernesslands välfärd.[3] Amiralen uttalade nämligen i sitt svar af den 17 oktober sin önskan, att han vore i stånd att i handling visa

[1] *Ib.* — Bülows flitiga verksamhet i hertigens intresse såväl hos riksamiralen som hos drottningen intygar äfven Sticht 15 okt., *ib.* — Från en annan af hertigens förre underlydande i Preussen, assistensrådet Johan von Weydenhayn, finnes ett tyskt bref till hertigen från Stockholm 18 sept., *ib.*, som uttalar hans »bestörtning» öfver förändringen af den aflidne konungens sista vilja.

[2] Äfven 2 okt. i efterskrift, *ib.*, talar Roman om att drottningen skulle nämna fältherre, för att man ej skulle säga, att rådet gjort det. Drottningen utan rådet kunde icke utnämna marsk, men kanske var det tal om hennes förord för den ene eller den andre. — Terlon säger i sina memoarer, att de la Gardie utan mycken svårighet kunnat blifva »Grand Connestable», om han velat, men att han ej ville bryta Karl Gustafs testamente och äfven tog hänsyn till sin svåger Adolf Johan. *Memoires du chevalier de Terlon*, II s. 530, Paris 1681. Mycken vikt kan dock icke fästas vid denna utsago, som egentligen afser att framställa de la Gardie i bästa ljus

[3] *Steg.*, koncept, dateradt 9 okt.; enligt Vrangels svar var dock det afsända brefvet dateradt den 12.

hertigen sin tjänstvillighet, hvarifrån dock hans oförmåga och ringhet mot hans vilja hindrade honom.[1]

Om Karl Gustaf Vrangel hade från adelns sida sagts i Göteborg, att han hade den bortgångne konungens löfte att blifva fältherre, och utom honom hade äfven Lars Kagg och Gustaf Otto Stenbock nämnts, såsom de där kunde stöta sig på testamentets förfogande om riksmarskämbetet.[2] Stenbocks intresse intygas af hans bref till Per Brahe från Malmö 11 oktober, hvari han gifver uttryck åt sin åstundan, att det viktiga ärende, som på denna riksdag behandlades, måtte komma till ett sådant slut, som lände K. M. till säkerhet och till Sveriges rikes lags och väl grundade statuters upprätthållande, och förklarar, att i händelse af lycklig utgång denna näst Gud vore att tillskrifva drotsens »högvisa omdöme och oförlikneliga ferma och brafva resolution». Från dessa allmänna uttalanden öfvergår han nämligen till att anbefalla sin egen person i drotsens hågkomst vid alla förefallande tillfällen; han försäkrar denne, att salig K. M. gifvit honom godt hopp att en gång få sitta uti sina förfäders ställe, hvilket han ej tviflar, att hertig Adolf själf skall veta. — I slutet af samma bref tillägger Stenbock, att med sista post bref kommit från Stockholm till enskilde, att Kagg skulle hafva löfte att blifva fältherre; han ställer i drotsens skön, om icke i rådet borde ordentligt voteras i saken.[3]

Af vikt är slutligen riksrådet Johan Rosenhanes anteckning i sin dagbok 17 oktober om tvisten mellan rådet och ridderskapet, att drotsen tycktes stå bakom denna och vilja stifta oenighet mellan rådet och adeln, på det han därigenom skulle kunna vinna, hvad han ville, nämligen dels att vara öfverhufvud öfver alla hofrätter och desslikes presidera uti revisionsrätten, och dels att utesluta »Flemingen» från de fem ämbetena, samt hjälpa sin svåger Seved Bååt till skattmästare och Bielkenstierna till riksamiral.

Stark sannolikhet finnes således för, att hvad man med stöd af dess ledares eget språkbruk äger fog att kalla det aristokra-

---

[1] *Ib.*, ej egenhändigt; utanskriften med hertigens generalissimustitel.

[2] Se s. 45, 47.

[3] *Skokl.* — Jfr om Stenbock B. Oxenstierna till B. Horn nyåret 1660 (?), *Horn.*, anfördt s. 15 not 1. Äfven 1664 önskade Stenbock hälst att erhålla riksmarsktjänsten, enligt hans bref till Arvid Forbus, Malmö 25 jan. 1664, *LB*, *De la Gard.* (Referat *DGA.* X s. 86 f.)

tiska frihetspartiet, med riksdrotsen själf i spetsen, sedan månader tillbaka fullföljde planen att fylla ledigheterna inom riksförmyndarnes krets utan hänsyn till Karl Gustafs träffade anordningar, och att framför allt utesluta — jämte hertig Adolf — den konungskt och reduktionsvänligt sinnade, och dessutom hårdnackade och stridige Herman Fleming.[1] Att Karl Gustaf Vrangel på grund af hela sin ställning ägde god utsikt att blifva riksmarsk i Adolf Johans ställe, om han på allvar ville göra anspråk på denna tjänst, förefaller högeligen sannolikt; drotsens önskan enligt Rosenhane att se Bielkenstierna som amiralitetskollegiets öfverhufvud förutsätter denna Vrangels upphöjelse; det vill därför synas troligt, att uppgifterna om hans ovillighet att då bryta mot den döde konungens sista vilja verkligen i hufvudsak äga sin riktighet; af misströstan att uppnå fältherreposten, ifall han begärt den, var det näppeligen, som han höll sig tillbaka.[2] Om han ej sökte eller ej ville mottaga denna, kunde tydligen grefve Kagg snarast komma i fråga; men att icke häller de la Gardie uppgifvit sina gamla önskningar i samma riktning, skulle rådets röstning visa.[3] Skulle emellertid Vrangel intagit riksfältherrens plats, kunde ju Kagg, såsom Plan hörde i augusti, kommit i fråga till hans efterträdare såsom riksamiral — en annan landkrigare erhöll ju ämbetet fyra år senare[4] —; annars var nog Klas Bielkenstierna, lika mycket genom sina krigiska bragder till sjös som genom sin ställning till drotsen, närmast därtill.

I fråga om riksskattmästarens ämbete, i händelse de la Gardie lämnade detta och Fleming utestängdes, äger Rosenhanes uppgift all sannolikhet, då han säger, att Per Brahes kandidat var Seved Bååt, som vid rådets val erhöll ett dussin röster, och som ju sedan 1668 uppnådde det; eljest var Gustaf Bonde genom Karl Gustafs utnämning utsedd till Herman Flemings närmaste man och medhjälpare i egenskap af kammarpresident, och kunde fördenskull liksom i öfrigt för sina förtjänster inom rikshushållningen med skäl komma i fråga framför andre. Men

[1] Jfr Fryxell, XIII s. 34, där han söker förklara, hvarför de fientliga rådsherrarne aldrig öppet visade sin önskan om Flemings aflagsnande.

[2] Fryxell, XIII s. 27, anser visserligen, att Vrangel vid riksdagen hade minsta partiet, gentemot medtäflarne Kagg och de la Gardie.

[3] Jfr om de la Gardie föregående framställning samt s. 18 not 1 och 108.

[4] G. O. Stenbock. Jfr hans anförda bref till A. Forbus Malmö 25 jan 1664, *I.B. De la Gard.*

äfven det af Sticht omtalade förslaget att behålla grefve Magnus vid skattmästareskapet och göra en annan till rikskansler kan hafva haft sina anhängare: de la Gardies egna uttalanden under striden om de tre höga ämbetena synas röja fruktan för detta. Af dem, som Sticht nämner såsom i hans ställe föreslagna till kanslersposten, var Schering Rosenhane onekligen för närvarande kansliets främste man; Gustaf Bielke hade redan af Karl Gustaf varit påtänkt till denna höga syssla; för Bengt Oxenstierna åter kunde åtminstone tala hans just i förbindelse med den tjänst, det gällde, fräjdade ättnamn, äfven redan vunnen erfarenhet i diplomatiska värf; inom rådets krets var han visserligen ännu ingen af de ledande.

* * *

19 okt. Öfverläggning i rådet om riksmarskval.

Den 19 oktober, sedan tvisten mellan rådet och ridderskapet om förfarandet vid Regeringsformens behandling föregående eftermiddag bilagts mera till det senares än till det förras fromma, blef ändtligen på allvar tal i regeringen om tillsättandet af det lediga riksmarskämbetet;[1] enligt Arvid Gustafssons protokoll var det riksdrotsen själf, som tillrådde att nu med första skrida till val. Liksom tidigare önskade han vid detta sluten omröstning, som ock beslöts, ehuru Schering Rosenhane icke hyste några betänkligheter mot öppen votering.[2]

Strax därefter vardt diskussion, om ständerna och särskildt ridderskapet skulle hafva något att säga vid regeringspersonernas val — en fråga, som äfven varit före år 1634, då rådet varit ense om sin rätt att i konungens ställe tillsätta riksämbetsmän, och gifvit ständerna sitt val tilkänna med begäran och befallning om de valdes erkännande, ehuru sådana män som Gabriel Gustafsson Oxenstierna och Jakob de la Gardie ansett ständernas bekräftelse böra inhämtas med anförande af skälen för rådets val, och äfven Johan Skytte synes varit af samma eller liknande tankar.[3] Gustaf Bonde, som för öfrigt önskade, att man längesedan hade voterat, så att denna svårighet icke

[1] *RP.* III och V.

[2] Jfr s. 204 f. (3 okt.). — Vid valet af drots och skattmästare 1634 voterades med sedlar, men så att hvars och ens röst blef känd. *SRP.* IV s. 125 f. (13 juni).

[3] Odhner, s. 24 f. *SRP.* IV s. 8 (13 jan.), s. 118 f. (20 maj). *RAP.* II s. 120 (bil. A,1: K. M:s proposition 14 juni).

uppkommit,[1] anförde, att adeln gjorde anspråk på »ius repræsentandi och confirmandi» under konungens omyndighet, emedan de, som hade makt att tillsätta konung, också borde äga makt att insätta en förmyndarregering. Mot detta anspråk gjordes emellertid af honom själf och andra invändningar: Erik Fleming förklarade det strida mot Sveriges lag och gamla sedvanan; Schering Rosenhane framhöll, att om en riksämbetsman doge emellan två riksdagar, skulle i så fall ingen ny kunna tillsättas förrän vid nästa riksdag; Bonde påminde, att man hade exempel från drottning Kristinas minderårighet, att makten i fråga varit hos då varande regering, i det ständerna icke tillfrågats vid riksdrotsens val 1641; skulle de nu hafva denna rätt, så skulle de ock äga makt att bestrida drotsens rätt till sitt ämbete. Rosenhane åberopade också rådets valförrättning i Nyköping 1634, då det dock icke som det nuvarande haft sig regeringsmakten uppdragen.

Åsikten om rådets valrätt omfattades af det vida öfvervägande flertalet af dess medlemmar: så af Gustaf Bielke och grefve Schlippenbach, så af Axel Sparre, som jämte Erik Fleming gjorde gällande, att alla ständerna utom ridderskapet skjutit saken till regeringen.[2] Den motsatta meningen förfäktades nu som förr af grefve Karl Lejonhufvud, emedan ständerna ägde välja konung, och enligt Arvid Gustafssons protokoll af riksskattmästaren, som skulle ansett, att regeringen blott ägde bekräfta ständernas val.[3] — På drotsens förslag beslöts att till votering efter middagen uppbåda alla riksråd, som icke hade sjukdomsförfall.

Rådet samlades på eftermiddagen till ett antal af trettiotre personer.[4] Schering Rosenhane upplåste nu protokollen i rådkammaren 1634 för den 20 maj rörande fragan, om valet af de fem skulle

[1] Samma önskan uttalade S. Bååt i eftermiddagens första votering. *RP.* III och V.

[2] Borgare och bönder hade uttryckligen gjort detta i sina skrifter om riksstyrelsen första dagarna i okt., men icke prästerskapet, som emellertid i stället förklarat sig önska testamentets verkställighet i allt, som icke genom beslutet 30 sept. var ändradt. Se s. 191 ff.

[3] I *RP.* V läses: »Gr. Slippenbach: Circa formam regiminis hafwa Ständerna macht att säija, men intet circa personas. H. Carl Mörner: Höll der emoth och det för lagen skull.» Men sannolikt är det mot ständernas ifrågasatta rätt, som Mörner uttalar sig, icke mot Schlippenbachs ord.

[4] *RP.* III och V.

tillhöra senaten eller ständerna, samt för den 11 och 13 juni om valsättet i rådet och om valets förlopp; kanhända äfven, hvad protokollet 13 januari samma år innehåller om valrätten.[1]

Efter slutad läsning förklarade Bonde, att på samma sätt som 1634 borde regeringen äfven nu gå till väga. Oro för att stöta adeln, i händelse denna gjorde anspråk på »ius præsentandi», visade däremot skattmästaren; man borde veta ståndets mening härom; dock ansåg han, att detta icke utan kränkande af konungens rätt kunde deltaga i valet, och att det borde underrättas om detta. Hade han på förmiddagen hållit på ständernas valrätt, hade han alltså sedan dess kommit till riktigare insikt.

Gustaf Posse uppläste propositionen till ständerna 14 juni 1634, som befanns bjuda och befalla att erkänna de af K. M. valde;[2] härvid anförde emellertid drotsen, att när rådet 13 oktober beslutit grefve Johan Oxenstiernas framtida upphöjelse till riksråd, hade riksamiralen kräft ständernas bifall därtill.[3]

Ett bestämdare mål gaf Bonde debatten, i det han gjorde gällande, att rätta frågan nu vore, huruvida man skulle rösta om riksmarskens ämbete, innan ständerna ingifvit sina svar om Regeringsformen, eller vänta, till dess det skett. Ehuru han fasthöll, att ständerna blott ägde gifva sitt bifall, rådde han att afbida ridderskapets svar, som inom kort skulle inlämnas; ståndet kunde eljes säga, att man påtvungit det de höga ämbetsmännen. Om adeln framställde några fordringar med hänsyn till valet, borde 1634 års protokoll uppläsas för att bringa den på andra tankar. — I detta förslag instämde de la Gardie.

Sten Bielke sade sig icke tvifla, att adeln hade haft i sinnet att taga en sådan rätt i anspråk, men att den nu framhärdade däri, trodde han icke. Mot Bondes förslag invände han, att om adeln en gång fått framställa sina önskningar, så blefve sedan kanske värre att förmå den att uppgifva sin möjligen påstådda rätt[4] — ett skäl, som onekligen ägde styrka; om man alltför länge låtit sitt initiativ hvila, var hjälpen knappast att lämna det helt och hållet i andra partens hand.

[1] Se *SRP.* IV s. 118 f. (20 maj), s. 123 (11 juni), s. 125 ff. (13 juni), s. 8 (13 jan.) — ifall »28 Iun.» i *RP.* V star af misstag för »13 Ian. Rådets protokoll 28 juni 1634 innehåller intet i ämnet.

[2] *RAP.* II s. 120.

[3] »När Gr. Johan Oxenstierna blef R. Rådh». *RP.* V. Se s. 217 not 2.

[4] *RP.* V, som vid samma yttrande äfven sätter namnet »H. G. Brahe»(!) = Nils Brahe?

Ett slags medlingsförslag framställdes af Schering Rosenhane — det som också vardt det segrande. Han erkände nödvändigheten att »handtera ständerna med godt maner», så länge regeringen vore provisorisk, såsom man också nyss förfarit gent emot ridderskapet, då det dock förtjänt en god tillrättavisning; och han tviflade icke, att man med hofsamhet skulle vinna hvad man önskade, medan adeln däremot kunde blifva stött och vilja drifva sin vilja igenom, om man gjorde sin rätt gällande skarpt. Hans förslag var, att innan saken företoges rådet skulle gifva ständerna underrättelse därom.

Riksamiralen rådde att såsom skäl inför dessa åberopa nyheter utifrån, hvilket Bonde och Sten Bielke också gillade.[1] Därefter tog äfven riksdrotsen ställning; han förklarade sig vara af annan mening än förut, i det han nu fann rådligt att först meddela sig med ridderskapet och ytterligare uppskjuta saken något, då man redan dröjt så länge; man skulle därmed kunna vinna allt det man afsåge. Han förmenade, att adeln skulle komma in med sitt svar redan följande morgon; något som dock Klas Bielkenstierna förklarade alldeles omöjligt. Icke häller ville drotsen meddela adeln 1634 års protokoll, af farhåga för ytterligare tidsutdräkt och uppskof med begrafningen, ifall de satte sig ned att »skoliera» det. — Gustaf Bondes förhoppning, att adeln skulle taga skäl, tör hafva varit uppriktig; hans bestämmande önskan var tydligen att undvika onödig strid; anledningen till Per Brahes ändrade åsikt kan snarare antagas hafva varit utsikten att genom adelns ingripande se syften främjade, för hvilka han inför afgörandet icke fann rådets stämning tillräckligt gynnsam.

Framställningen till adeln borde enligt skattmästarens och amiralens förklaring till grefve Schlippenbach vara en blott notifikation, hvarpå valet omedelbart skulle följa. Emellertid afbröts diskussionen af landtmarskalkens ankomst med några meddelanden, huru behandlingen af drottning Kristinas recess och Regeringsformen framskred i ständen.

Beslut. Sedan han gått, skreds till votering om förfarandet med valet till riksmarskämbetet; röstningen utföll så, att tjuguett riksråd samt drottningen visade sig vara för valets företagande utan afbidande af ständernas svar om Regeringsformen; på denna sida fann man särskildt det stora flertalet yngre medlem-

[1] Aviserna utifrån skulle tydligen blott tjänstgöra som förevändning, ty någon särskild anledning till oro för Sveriges yttre ställning förelåg icke.

mar af rådet.[1] Hedvig Eleonora, hvars votum å hennes vägnar utsades af riksamiralen, ville att först efter valet notifikation till ständerna skulle ske, men för öfrigt var de flestes, sannolikt allas mening, att denna skulle omedelbart föregå valhandlingen.[2] För afvaktande af ständernas svar afgåfvos tolf röster; af de yngste voro på denna sida Lorens Creutz och Gustaf Posse; eljest Bengt Oxenstierna, Vilhelm Taube, Karl Lejonhufvud, Gustaf Bonde, Karl Mörner, Seved Bååt, Ture Sparre, Lars Kagg, riksskattmästaren och riksdrotsen. Ingen af desse drog dock regeringens rätt i tvifvelsmål, icke ens, efter hvad han nu förklarade, grefve Lejonhufvud, som dock såväl den 13 som ännu på förmiddagen förfäktat en motsatt åskådning. -- Det beslöts, att äfven de frånvarande riksrådens röster skulle inhämtas.[3]

Bengt Oxenstierna sporde, om det skulle röstas till flera ämbeten än riksmarskens, hvilket Bååt förnekade med hänvisning till förut fattadt beslut;[4] därpå påminde Magnus Gabriel de la Gardie uttryckligen om Karl Gustafs fullmakter för honom och Herman Fleming.

Drotsen var icke nöjd med dagens beslut. Han frågade, huru man skulle göra, om ständerna äskade uppskof med omröstningen, tills de inkommit med sina svar, en svårighet, som äfven skattmästaren fann behjärtansvärd. Bonde framhöll härvid, att man ändtligen måste hafva de ofrälse ståndens samtycke, hälst prästerskapets. Per Brahe föreslog därpå att dröja med voteringen till måndag — den 19 var en fredag. Men häremot gjordes gensaga från andra håll, där man yrkade, att efter nyss fattadt beslut valet skulle företagas utan dröjsmål, just för att förekomma ridderskapet och adeln. Icke dess mindre hölls ny sär-

[1] På denna sida voro: J. Fleming, Kn. Kurk, Sv. Baner, Kl. Stiernsköld, Kr. Horn, H. Horn, N. Brahe, G. Soop, J. Rosenhane, St. Bielke, Kr. K. Schlippenbach, E. Fleming, A. Sparre, E. Sparre, Kl. Bielkenstierna, A. Forbus, L. von der Linde, G. Oxenstierna, Sch. Rosenhane, G. Bielke, K. G. Vrangel. *RP.* III och V. Vota äro anförda hvart för sig i yttrandeform.

[2] Om fem riksråd finnes det icke uttryckligt uppgifvet.

[3] Protokollet 13 juni 1634 förelästes än en gång; likaså upplästes borgerskapets ingifna svar om regeringen.

[4] Bååts antecknade yttranden nu och senare skulle snarast hänföra honom till rådets majoritetsgrupp, hvilket dock på grund af hans nära förbindelse med drotsen och kandidatur till skattmästareposten synes oantagligt. Hans hållning *kan* hafva bestämts af vunnen insikt, att röstning i rådet snarare skulle gifva en annan än honom detta ämbete; eller kanske vinnlade han sig om så mycket större yttre opartiskhet, just därför att han själf var kandidat, i tanke att Fleming ändock af adeln skulle bringas ur leken.

skild omröstning om valdagen — lördag eller måndag —, en votering, hvari röstetalet å Per Brahes sida steg till fjorton, men motsidan med sjutton dock förblef öfverlägsen; fyra riksråd hade redan aflägsnat sig.[1] — Då icke blott drotsen själf sagt sig tro, att adelns svar på Regeringsformen skulle kunna inkomma följande morgon, utan också sedermera landtmarskalken på hans fråga uttalat som sin tanke, att det skulle kunna vara färdigt till lördag afton, därest icke prästerskapet vållade svårigheter,[2] framträder Per Brahes sista förslag som ett försök att omintetgöra det strax förut fattade beslutet att icke afbida ridderskapets erinringar.

Sammanträdet slöt med att riksdrotsen på det högsta anbefallde tysthet i saken.

* * *

20 okt. När rådet sammanträdde den 20 oktober till en styrka af trettiofyra personer jämte drottningen, såg det sig först nödsakadt att besluta begrafningsterminens uppskjutande från den 28 på ännu åtta dagar, enär det synbarligen var omöjligt, att allting kunde blifva färdigt till den först utsatta tiden.[3]

Sedan företogs frågan om riksmarskvalets anställande. Riksdrotsen, hvars missnöje med det härom träffade afgörandet tog sig uttryck gång på gång denna dag, tyckte, att man gjort bättre, om man dröjt något därmed, emedan man hörde, att ridderskapet allenast begärde »applausus» och icke toge i anspråk någon valrätt. Innebörden af dess »bifall» skulle dock visa sig betänklig nog. — Därefter refererade sekreterarne Sven Franc och Arvid Gustafsson sex frånvarande herrars af dem inhämtade vota, hvilka samtliga tillerkände rådet valrätten, såsom det där sutte i konungens ställe, och yrkade valets omedelbara företa-

[1] Vissa namn — två i *RP.* III, fyra i V — stå dessutom antecknade icke på sina rätta ställen i rangföljden, utan sist, efter de äldste. Därjämte saknas fyra namn i *RP.* III, som finnas i V. Det ser ut, som om rådet redan börjat bryta upp, när voteringen kom till stånd, men de, som lämnat rådsbordet, hunnit återkallas, utom de fyra, hvilkas namn saknas i båda protokollen. — *Rosenhane* denna dag talar om »Dråtzen mädh sitt parti», som ännu ville uppskjuta marskvalet.

[2] Jfr ock *RAP.* VIII s. 71 f.

[3] *RP.* III och V. Enligt V upprepades beslutet något senare under sammankomsten.

gande;[1] bland dessa var Herman Fleming, som åberopade både rättens och nyttans synpunkter och ansag det farligt att lämna ett sådant val åt den stora mängden i ständen; däremot kunde ständerna enligt hans tanke efter valet hos regeringen föredraga möjliga anmärkningar mot de fem.[2] Samma mening, som de frånvarande uttryckt, yttrades af de nu närvarande grefvarne Lillie och Tott.[3]

Sedan därpå Schering Rosenhane med instämmande af Bonde yrkat val genast, eftersändes ståndens talmän.

Innan de hunno komma upp, anhöll drotsen af Rosenhane, att han ville föra ordet inför ständernas utskickade; han anförde samma skäl som den 17, att han själf kunde glömma något, som skulle sägas. Men Rosenhane fann detta otjänligt; han vore redan misstänkt att vilja fråntaga ridderskapet dess rätt, och det skulle hetas, att senaten icke vore enig; af samma tanke var Gustaf Bielke, medan Per Brahe å sin sida försäkrade, att han icke ville hålla med ridderskapet eller gifva detta någon makt. Skattmästaren sökte medla, i det han föreslog, att man skulle underrätta ständerna om det förestående valet, men likväl bida till måndag; en utväg, som drotsen godtog, men som flertalet ogillade; Gustaf Bielke sade sig öfvertygad, att det icke hade någon nöd, så länge senaten vore enig, och Bonde visade sig villig att främja denna enighet, i det han väl mente, att de andra ständerna borde haft tid att förmå ridderskapet att icke tala om valrätt, men nu, då annat beslut en gång var fattadt, tilllstyrkte val genast. Samma yrkande hade Sten Bielke, Knut Kurk och Axel Sparre.

Notifikation till ståndens talmän.

Emellertid inkommo de fyra ståndens talmän. Riksdrotsen underrättade dem, att alldenstund begrafningen tillstundade, vore regeringen sinnad att skrida till val af riksmarsk i öfverensstämmelse med Sveriges lag och förra bruk samt ärnade så snart det vore skedt meddela utgången, hvarför han bad dem komma upp med utskott efter middagen för att »gifva sin applausus».[4] Landtmarskalken sade sig strax vilja gifva ridder-

[1] De sex voro Herman Fleming, Gustaf Baner och Gustaf Horn, besökta af Sven Franc, samt Knut Posse, Per Ribbing och Bengt Horn, besökta af Arvid Gustafsson. *RP.* III och V.

[2] Samma åsikt hade i föregående eftermiddags första votering yttrats af Kurk och Schlippenbach. *Ib.*

[3] Majoriteten för val genast steg alltså från 17 röster i föregående dags andra votering till 25, mot 14.

[4] Jfr *RAP.* VIII s. 72.

skapet del af regeringens mening.[1] Biskop Enander uttalade, att prästerskapet för sin del icke begärde större del i valet, än tidigare iakttagits; borgmästar Prytz åberopade sitt ståndsförut inlagda svar och yttrade, att borgarne vore sinnade att strax gifva sitt bifall. Talmannen för allmogen hemställde ärendet till H:es M. och riksens råd.

Efter dessa fyras bortgång sporde drotsen, om icke valet borde föregås af någon diskussion, hvilket Schering Rosenhane ansåg onödigt; han föreslog ock att åtminstone dröja till efter middagen med voteringen, eftersom icke alla vore tillstädes med sina röster. Men de la Gardie, Bonde, Kurk och Rosenhane afvisade äfven detta försök att vinna uppskof,[2] och statssekreteraren Behmer upptog de närvarandes röster i en »elfenbensbössa», som Axel Sparre låtit förfärdiga, jämte några frånvarandes, som de förre medförde, hvarpå asken till eftermiddagen förseglades af riksskattmästaren.

På en person när lika manstarkt som före middagen sammanträdde rådet på eftermiddagen för att öppna rösturnan. Ännu sträfvade drotsen emot och visste icke, om man borde bryta sigillet, men Bielkarne och Rosenhane häfdade, att ju starkare tvekan man visade, ju större mod skulle ridderskapet fatta att hålla på sin påstådda rätt.

Lars Kagg vald.

Elfenbensasken öppnades och däri lades ytterligare tvänne förut icke afgifna vota, hvarefter rösterna räknades och utslaget befanns vara, att fältmarskalken grefve Lars Kagg var vald med tjuguåtta röster, medan Magnus Gabriel de la Gardie hade erhållit fjorton eller femton.[3] Kagg var säkert Per Brahes kandidat, den förtjäntare och, frånsedt sin ålder och sjuklighet, tydligen den lämpligare till platsen af de två; på de la Gardie röstade antagligen hans personliga vänner.[4]

Lars Kagg steg därpå upp och gjorde några höfviska ursäkter — han var, sade han, en utarbetad man vid inemot sjuttio års ålder, och som icke hade studerat eller kunde främ-

[1] »at the motte sigh beqwema efter Reg. befalningh.» *RP.* V.

[2] En så viktig sak borde förrättas »på nyckter maga», sade Rosenhane. *RP.* III (liknande V).

[3] 14 enligt *RP.* V, 15 enligt *RP.* III, som till de 14 tydligen lagt en röst, som enligt *Rosenhane* tillföll K. G. Vrangel. Kaggs siffra är densamma hos denne och i båda protokollen.

[4] Tänkas kunde, att äfven spelat in hänsyn till kanslersämbetet, som genom de la Gardies val skulle blifvit ledigt.

mande språk —; på drotsens anhållan förklarade han sig dock villig att åtaga sig tjänsten; rådet önskade honom därpå lycka, hvarvid hvar och en räckte honom handen, och den nye riksmarsken intog sitt rum näst riksdrotsen och närmast till vänster om drottningen.[1]

Drottning Kristina.

Under tiden hade emellertid drottning Kristina genom Seved Bååt låtit anhålla om audiens i rådet för att där föredraga några ärender, som hon icke kunde meddela enskildt. Denna begäran upptogs nu till behandling, men väckte betänkligheter, hälst ständerna voro uppkallade till regeringen. Emellertid affärdades amiralen och skattmästaren, Bååt, Tott, Bengt Oxenstierna och Sten Bielke för att säga drottningen, att man senare skulle komma upp och höra hennes framställning.

De deputerade kommo snart nog tillbaka, hvarpå de la Gardie redogjorde för deras samtal med Kristina. Som afsikten med sitt tilltänkta besök i rådet hade hon uppgifvit, dels att tacka regeringen för visadt tillmötesgående i sina enskilda angelägenheter, dels att på grund af sitt nit för fäderneslandets bästa och säkerhet muntligen föredraga något om de fem höga ämbetenas tillsättande, hvarmed hon gärna såge att man icke förhastade sig. Emellertid hade hon förklarat sig nöjd med att största delen af rådet sedermera skulle komma upp till henne, då hon ville yppa sina tankar.

M. G. de la Gardie och Herman Fleming erkända af rådet som kansler och skattmästare.

Efter detta mellanspel, som redan visade, att man icke med orätt misstänkt drottning Kristina för att vilja utöfva politiskt inflytande i sitt hemland, — något som ju också en del af hennes uttalanden på förhand bådat —, efterskickades utskottet af ständerna, och nu bestämdes, att grefve Magnus skulle intaga sin rikskanslersplats detta i öfverrensstämmelse med kort förut af Bonde gjord erinran om honom och Fleming.

Magnus Gabriel de la Gardie tog alltså till orda och höll ett vidlyftigt tal, hvari han bland annat förklarade, att han aldrig önskat den bestämmelse, som Karl Gustaf träffat om honom,[2] och

---

[1] Ursäkter afgåfvo de valde riksämbetsmännen äfven 1634. *SRP.* IV s. 126 ff. (13 juni). Likaså Per Brahe 1641. *SRP.* VIII s. 566 f. (14 apr.). De tillhörde akten.

[2] Den hade aldrig »kummit uthi hans sinne heller tanckar»; han måste emellertid ställa sig för ögonen Guds försyn och Karl Gustafs vilja och befallning, som han vore skyldig lydnad. *RP.* V (jfr III).

talade om svårigheten att följa sina berömda föregångares väg, hälst han själf aldrig förut tjänat i kanslikollegiet. Sedan drotsen yttrat sig erkännande om hans skicklighet och de la Gardie mottagit rådets lyckönskningar och handslag, tog han därpå plats emot riksamiralen. I Herman Flemings frånvaro gaf Bonde å kammarkollegiets vägnar ett godt vittnesbörd om hans arbete i detta.

Den nye rikskansleren påminde genast med allmänt bifall om fyllandet af den plats, han lämnat; och Schering Rosenhane påpekade uttryckligen, att Fleming också borde nämnas för ständerna. Däremot ville drotsen göra gällande, att det icke gärna kunde ske, innan denne personligen intagit sitt rum — här börjar först öppet röja sig Per Brahes ställning till Herman Flemings sak —, men att på den grund göra skillnad på denne och de la Gardie höllo de andra af rådet alltför orimligt och otjänligt.

Sedan statssekreteraren Ehrensteen till grefve Magnus öfverlämnat hans af Karl Gustaf underskrifna fullmakt,[1] och efter något ytterligare tal om drottning Kristina berättades ständerna vara tillstädes, utom bönderna. Dessa beslöts att låta komma upp för sig på måndagen.

Adeln och prästerskapet.

När de fyra talmännen på förmiddagen uppkallades i rådet för att underrättas om det förestående riksmarskvalet, voro utskott af alla stånden just samlade på riddarhuset till konferens om Regeringsformen. Efter deras återkomst från slottet uppstod diskussion om de fem höga ämbetenas tillsättande; adelns protokoll förklarar, att man kom till den åsikt, att ständerna ägde rätt att gifva eller neka sitt samtycke till rådets val.[2] Biskop Terserus berättar i sin skildring af riksdagen, att ridderskapet upptog de fyras budskap illa och uppväckte ett sorl och buller, som prästerskapets ombud med möda kunde stilla. Man enade sig äfven enligt honom om att försvara sin rätt vid valet; ehuru några af prästerna disputerade därom på det

[1] De la Gardie »sade samma fulmacht fuller wara honom præsenteradt effter sijn heemkomst, men honom intet kunnat emottaga, för än såsom hela wärket blefwe stadgadt, och honom af samptl. Regeringen effter endteligh resolution öfwer alla Embeten öfwergifwen». *RP.* V. Jfr s. 108. — Enligt *RP.* III skulle fullmakten öfverlämnats före beslutet om Fleming, men den noggrannare berättelsen i V äger vitsord.

[2] *RAP.* VIII s. 72. Ridderskapets protokoll 1634 anfördes som stöd.

häftigaste, så genomdrefvo likväl Emporagrius och Terserus, att de gjorde ett med adeln.[1] Att fullständig endräkt mellan ståndeu nu uppnåtts, jäfvas emellertid af det följande förloppet.

Efter middagen framställdes frågan för samtliga ridderskapet, hvarvid särskildt de manades att säga sin mening, som kunde vara af motsatta tankar mot flertalet; det hade nämligen, heter det, kommit ut ett fult tal och rop, att adeln icke skulle vara enig.[2] Ur riddarhusets protokoll 8 juli 1634 upplästes ståndets då uppställda yrkande, att när höge ämbetsmän skulle väljas, det måtte ske med riksens ständers ja och samtycke — ett anspråk, som visserligen den gången afvisats af rådet[3] —; jämväl lästes, hvad som i ämnet fanns infördt i samma års riksdagsbeslut — man ville där finna ett stöd för sin åskådning om ständernas rätt i fjärde punktens begynnelseord, att af råd och ständer vore godt funnet, förordnadt och beslutet, att de fem höga riksämbetena under drottningens omyndiga år skulle vara hennes förmyndare och riksens föreståndare.[4] Vid anställd votering gillade alla klasserna 1634 års protokoll; tredje klassens ledamöter fingo med uppräckta fingrar visa sin enhällighet.[5] Ståndet beslöt vidare att fråga regeringen, om valet borde upptagas som en helt och hållet afgjord sak eller icke; i det förra fallet skulle adeln genom landtmarskalken åberopa 1634 års protokoll och riksdagsbeslut, med begäran att bibehållas vid sin frihet. Ett starkt utskott af trettiosex personer, tolf af hvarje klass, utsågs att gå upp till rådet.

Notifikation till

Inför de tre högre ståndens inkallade utskott tillkännagaf riksdrotsen grefve Lars Kaggs val till riksmarsk och hänvisade

[1] Loenbom, *Hist. Märkv.*, II s. 22 ff.

[2] *RAP.* VIII s. 77.

[3] *RAP.* II s. 81 (8 juli), s. 140 (bil. C: adelns anmärkningar vid Regeringsformen 10 juli), s. 92 (12 juli).

[4] Stiernman, II s. 876 f. — Jfr *Terserus Berättelse*, Loenbom, *Hist. Märkv.*, II s. 26. Att döma af Terserus ord »de 5 Ämbeten och därtil hörige Personer», synes man hafva fäst vikt vid att de höga ämbetenas innehafvare sedan i samma punkt namngifvas, hvilket dock icke sker på sådant sätt, att därmed angifves någon ständernas medverkan vid deras tillsättande.

[5] Sekreteraren Nils Skunk, som härvid kom in, tillspordes om sin mening; han försvarade regeringens rätt, men var villig att låta rätta sig. *RAP.* VIII s. 78. — I Thams referat af landtmarskalkens följande framställning, I s. 89, äro orden: »antingen att Rådet föreslog en eller flera till den lediga platsen» en oriktig tolkning af uttrycket i *RAP.*: »om Rådet föreslå personerne» (till de tre platserna).

de högre ståndens utskott.

i fråga om riksskanslers- och riksskattmästareposterna till den aflidne konungens testamente och fullmakter, enligt hvilka Magnus Gabriel de la Gardie intagit sin plats som kansler och Herman Fleming, som nu på grund af opasslighet vore borta, framdeles skulle intaga sin. Som Kaggs val tillgått ordentligt och efter Sveriges lag, hoppades han, att ständerna behagade till det ena som det andra gifva sin »applausus».[1]

Landtmarskalken uttalade sin lyckönskan till valet, men sporde tillika, om det skulle mottagas som »lag och conclusum». Äfven biskop Enander och borgmästar Prytz lyckönskade; den förre förmodade, att de frånvarande af hans stånd skulle vara tillfreds, liksom de närvarande för sin del vore; den senare sade sig icke tvifla om sitt ståndsbifall.[2]

På drotsens anmodan drogo sig utskotten därefter tills vidare tillbaka för att låta regeringen öfverlägga. Härvid anmärkte Gustaf Bonde, att präster- och borgerskapens utskott gifvit sitt bifall endast å sina egna vägnar, men icke å de frånvarandes. För öfrigt betonade Sten Bielke K. M:s lagliga valrätt, medan Karl Lejonhufvud och drotsen tillrådde att gå tillväga så lindrigt som möjligt.

Sedan utskotten återkommit, förklarade Per Brahe, i enlighet med flertalets vilja — Tott, Gustaf Bielke, Schering Rosenhane och andre hade yttrat sig i sådan riktning —, att regeringen icke betraktade valet som en »lag», utan följt samma förfaringssätt som i Nyköping 1634, och att ständerna ägde frihet att andraga, hvad de kunde hafva att säga mot någon af de fem höga ämbetsmännen.

Landtmarskalken svarade med att påminna om det löfte, som gifvits ridderskapet, då det inlämnade sin skrift om regeringen första dagarne i oktober med dess förbehåll, samt med att framhålla riksdagsbeslutet 1634 och ståndets eget protokoll samma år; adeln hade på grund häraf förmodat att få göra några påminnelser, icke, förklarade han uttryckligen, i tanke att säga något mot de höga herrarne, utan mot tillvägagångssättet — härmed tillbakavisades genast en af rådet erbjuden medlingsutväg. Sedan nu valet skett, toge utskottet saken ad referen-

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 79 f. *Präst. Prot. Borg. Prot. Terserus Berättelse, a. st.*, s. 24 f.

[2] THAM, I s. 90, uppgifver, att prästerskapets och borgerskapets protokoll framställa dessa ståndens samtycke till valet såsom uttryckligt och fullständigt. Detta är riktigt blott i fråga om *Präst. Prot.*

dum till sina samtliga medbröder. — Alla tre utskotten trädde därmed sin kos, adeln »med ifrigt mod».[1] Biskop Enander, kanske äfven Prytz, gick därvid fram och lyckönskade ytterligare med handtagning grefve Kagg och grefve Magnus.[2]

Per Sparres yttranden å ridderskapets vägnar lofvade icke godt för inbördes samförstånd. Bonde fann, att adeln brukat mycket betänkliga ord med sitt tal om lofven och förbehåll — äfven Johan Rosenhane framhåller i sin dagbok påståendet, att rådet handlat mot lofven, såsom en grof beskyllning. I själfva verket kunde adelns den 29 september antagna skrift om regeringens sammansättning, med dess anhållan att vid själfva formens inrättande» få göra några påminnelser, efter ordalydelsen svårligen afse regeringsherrarnes val; i enlighet härmed uttalade också Gustaf Bielke, liksom redan den 19 Schlippenbach,[3] att i fråga om styrelsesättet ägde adeln att göra erinringar, men icke vid personernas tillsättande. — Gent emot adelns protokoll 1634 anfördes »riksens protokolls» vittnesbörd.

På Bondes förslag beslöts att skicka några af rådet att göra ridderskapet föreställningar, och det ju förr ju hällre; visserligen tyckte Schering Rosenhane[4] bättre att bida till nästa dag, emedan adeln nu i sin ifver och förbittring kunde komma att bruka ord, som rådet icke kunde tåla; men drotsen och kansleren ansågo ej lämpligt att låta den skiljas utan vidare, och Tott rådde med Bondes bifall att icke taga intryck af dess hårda ord. Bonde undanbad sig emellertid att själf gå ned på riddarhuset; han sade sig vara illa sedd och således icke skicklig att stort inverka på adeln. Riksamiralen, Gustaf Bielke, Schering Rosenhane och Nils Brahe utsågos därpå att hos ridderskapet föra regeringens talan — Vrangel uppenbarligen vald för den aktning, han borde äga hos ståndet, Rosenhane

[1] *Borg. Prot.* Liknande *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 27: ridderskapet gick »med stort furie» in på riddarhuset.

[2] *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 26 f. Han säger, att han och hans kamrater varit missnöjda med Enanders handling, och att han icke visst förnummit, om sedan äfven Prytz gaf de valde handen, men att somliga så uppgifvit. *Rosenhane* säger allmänt, att ständen utom adeln önskade Kagg lycka, hvilket ej behöfver afse den sista lyckönskningen med handtagning.

[3] Se s. 246 not 3.

[4] *RP.* V nämner dessutom Bengt Oxenstierna, III Klas Tott, hvilket senare synes mindre sannolikt. Då Tham, I s. 90, äfven nämner Lejonhufvud, afser han yrkande om varsamhet, ej särskildt om uppskof.

och Bielke som skicklige förfäktare af rådets mening och Brahe förmodligen såsom drotsens brorson.[1]

Drottning Kristina.

Rådets öfriga medlemmar gingo med sin nye fältherre upp till drottning Kristina för att höra, hvad hon hade att föredraga. Till desse yttrade Kristina, att grefve Kaggs val kunde afhjälpa den brist, som för öfrigt funnes i Karl Gustafs testamente; hon gaf äfven indirekt tillkänna sin åsikt, att Herman Fleming ingalunda borde erhålla skattmästaretjänsten, och ansåg, att man borde höra adeln härutinnan.[2] Äldre ovilja mot Fleming kunde härvid vara i spelet; för öfrigt stämma drottningens uttalanden vid detta tillfälle med hennes förut flere gånger yttrade fientlighet mot hertig Adolf Johan. Kanske fruktade hon af desse, om de kommit till makten, mindre hänsyn till sina ekonomiska intressen, än hon kunde hoppas af Per Brahe och hans vänner; henne och hertigen skilde väl ock deras olika intresse i händelse af tronledighet. Och om hon förutsåg, såsom sannolikt är, att Herman Flemings motståndare skulle afgå med segern i striden om skattmästareposten, kunde hon ju äfven finna klokt att med ett uttalande till deras förmån i tid söka vinna eller befästa sig i deras ynnest.[3]

Ridderskapets och adelns utskott aflade efter återkomsten till riddarhuset redogörelse för sitt värf, hvarvid det väckte

[1] *RP.* V, *Tersenius Berättelse, a. st.*, s. 27. *RAP.* VIII s. 81 nämner äfven Karl Mörner – dock ej i debatten —: tydligen misstag. *RP.* III uppräknar sex namn: amiralen, G. Bielke, Sch. Rosenhane, G. Bonde, Kl. Tott och St. Bielke, och äfven *Rosenhane* säger, att sex af rådet foro till riddarhuset. Antagligen bero dessa senare uppgifter på sammanblandning af olika förslag; om Bonde se texten!

[2] *Rosenhane.* Att det öfriga rådet gick upp till Kristina, nämnes äfven i *RP.* III.

[3] Kanske är det drottning Kristinas uppträdande vid detta tillfälle, och möjligen andra dylika uttalanden, som ligga till grund för en uppgift om Gustaf Bonde i en skrift med titeln »*Estat de la Couronne de Suede, fait en Italien en l'an 1661*», som finnes i vol. 20167 af *Fond français* i *Bibliothèque Nationales* handskriftsamling i Paris. Det heter där om Bonde och skattmästareämbetet: »Il a obtenu cette charge par la faveur de la Reyne Christine, l'ayant fait preferer à plusieurs autres qui pretendoient cette charge; cela le fait attacher entierement aux interests de cette Princesse.» Vid höstriksdagen 1660 visade dock Bonde ständigt misstroende till Kristina i rådet, och att hennes ingripande varit af större betydelse i striden om skattmästaretjänsten, är icke antagligt. — Samma skrift säger om Per Brahe: »C'est luy qui pourroit parvenir plustost que pas un autre à la Couronne de Suède, si le ieune Roi venoit à mourir. (Meddelad af filosofie kandidat Otof Palme.)

uppmärksamhet, att grefve Kagg redan intagit sin plats sasom marsk.[1] Något senare anlände de fyra utsedde rådsherrarne. Schering Rosenhane förde ordet och uttryckte regeringens önskan, att allt skulle aflöpa i god förtrolighet; han redogjorde utförligt för tillvägagåendet vid valet af drots och skattmästare 1634, förklarade, att rådet funnit säkrast och konungens rätt likmätigt att nu förfara på samma sätt, och anhöll, att ridderskapet icke ville upptaga eller uttyda rådets handlingar annorlunda, än de i sig själfva vore. *Fyra riksråd på riddarhuset.*

Landtmarskalken genmälde, att adeln af rådet väntat hänsyn till ståndets uppförande såväl i Göteborg, som nu i Stockholm, i ty att detta »understått sig att disputera en så stor konungs testamente» och gjort sig förhatligt hos den furstliga familjen såväl som hos de andra ständerna; adeln hade därför hoppats att bibehållas vid sin rätt, särskildt efter löftet, att man skulle få göra påminnelser i slika ärender och vid regeringens inrättande; då de likväl förnumme, att sådant icke stode dem fritt, kunde de icke annat än att skatta sig här onödige. — Att öfvergifva riksdagen var således den skarpa hotelse, hvarmed ridderskapet mötte rådsregeringens ändtligen träffade åtgärd i fråga om de fem ämbetena.

Härpå svarade Rosenhane med att framhålla skillnaden mellan påminnelser vid regeringens inrättande, till hvilken ända rådets förslag om Regeringsformen sändts dem att öfverse, och vid personernas kallelse, hvarutinnan rådet å K. M:s vägnar nödgades taga dess rätt i akt. Landtmarskalkens svar vardt ej mildare än förut: hade de varit med om att utstöta hertig Adolf, så borde de ock få del i regeringsherrarnes utseende; men eftersom de förbigåtts, ville de hällre begära att få resa hem hvar till sitt än blifva ett åtlöje för andra, därför att de drifvit en sak, i hvilken de icke vunnit beaktande.

På Rosenhanes åstundan upplästes rådets protokoll 1634; men äfven i detta lyckades adeln finna ett stöd för sin uppfattning i biskop Johannes Bothvidi ord, då han lyckönskade till rådets val till de lediga riksämbetena: »så vida det ingen person eller något stånd prejudicerar».[2]

[1] *RAP.* VIII s. 80. Äfven i *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 24, heter det, att han och andra (»wi») blefvo mäkta illa tillfreds och förskräckte öfver att se Kagg på sin nya plats.

[2] *SRP.* IV s. 129, 13 juni e. m., då rådet dagen före valets kungörande i propositionen till ständerna inhämtade bifall därtill af utskott från de tre högre ständen.

Per Sparre dref fortfarande samma synpunkt som förut, i det han frågade, hvarför adeln icke skulle äga »ius adprobandi», när den fått utöfva »ius improbandi» — något sofistiskt, ty i själfva verket var det rätten att ogilla, som adeln äfven nu kämpade för, ehuru icke för att bruka den mot Kagg. Rosenhane förklarade ständernas rätt vara att gifva sitt bifall samt att framställa de anmärkningar, de kunde hafva mot de valdes personer — samma mening, som Herman Fleming uttalat i sitt votum om valets företagande, som sedan drotsen framfört för utskotten, och som innebar, att ständerna skulle kunna göra invändningar mot de utsedda personernas duglighet och värdighet, men icke omintetgöra ett val af allmänna politiska grunder. Redan detta var ju för öfrigt att under förmyndareregeringen medgifva ständerna en makt, som de icke ägde gentemot myndig konung.

Äfven Gustaf Bielke yttrade sig för att understryka innebörden af adelns rätt till erinringar vid Regeringsformen, och framhöll efter uppläsning af 1634 års riksdagsbeslut,[1] att det visserligen då talats på riddarhuset om frihet att välja regeringens medlemmar, men att en sådan frihet aldrig utöfvats.

Landtmarskalken ansåg, att hade ständerna då haft rätt att tala, så hade de det ock nu; gång på gång upprepade han ridderskapets begäran om »dimission»; ståndet, som tillfrågats i det svåraste, hade förmodat att äfven blifva tillfrågadt i detta; fåfängt äskade Rosenhane och Bielke att slippa frambära till regeringen ett sådant bud; och riksråden togo afsked, med förmaning till enighet och noggrant betänkande.

Sedan de aflägsnat sig, bestämdes att hvad som denna dag talats för adelns sak, skulle till nästa förmiddag klockan 10 uppsättas i en skrift, som Per Sparre åtog sig att affatta. Samtliga ridderskapet skulle då sammankomma, änskönt det var en söndag, vid böter af tio riksdaler för frånvaro.

* * *

21 okt. På utsatt tid på söndag förmiddag sammanträdde ridderskapet och adeln på riddarhuset, hvarvid till en början begärdes, att de adlade sekreterarne i det kungliga kansliet skulle aflägsna sig — tydligen för att de ej skulle kunna gifva rege-

[1] »at Regeringen blef af Stenderne walder». *RAP.* VIII s. 83. I sak se ofvan s. 255 med not 4.

ringen underrättelse om hvad som försiggick i ståndet. Landtmarskalken ursäktade, att han dröjt något, emedan änkedrottningen sändt bud på honom. Därpå upplästes hans koncept till skrift å adelns vägnar till drottningen och rådet, och befalldes att den skulle renskrifvas.[1]

Adelns skrift om fritt »ius adprobandi et improbandi

Man återfinner i denna med öfliga höflighetsformer uppsatta handling adelns påståenden och skäl i hufvudsak sådana de föregående dag föredragits. Först hänvisas sålunda till ridderskapets i Göteborg och vid innevarande riksdag visade tro- och huldhet samt nit för det allmänna bästa, drottningens höga respekt samt rådets nöje och vördnad. Vidare erinras, huru adeln vid behandlingen af propositionen om regeringen i riksdagens början haft till sitt enda ögonmärke K. M:s och rikets säkerhet, utan hänsyn till det furstliga huset och till många andra. Därnäst åberopas ånyo deras förbehåll och begäran såsom ett fritt stånd i fråga om »själfva regeringens fattande»; en begäran, till hvilken anledning säges dem gifven af 1634 års beslut i Stockholm, grundadt, heter det, på 1595 och 1602 års allmänna riksdagsbeslut — redan 1634 hade adeln åberopat dessa till stöd för sina anspråk[2] —; härvid användes också Per Sparres slutsats af adelns deltagande i uteslutandet af hertig Adolf.[3] På grund häraf hade de väntat att icke se sig ålagdt det, som de säkert förmodat skulle först föreslås och meddelas dem, men förnumme nu, att de, som förut varit dem emot, nu hade orsak att fröjda sig öfver hvad som händt deras stånd. De ville icke »disputera» drottningens och rådets skäl; men som de tydligt märkte, att detta förfaringssätt strede mot deras rättmätiga frihet, så lefde de ännu i den underdåniga tillförsikt, att H:es K. M. och Deras Excellenser fortfarande medgåfve dem fritt »ius adprobandi et improbandi» nu och under varande

[1] *RAP.* VIII s. 83. Adelns skrift *ib.* s. 231 ff. (bil. K.).

[2] *RAP.* II s. 81 (8 juli). s. 140 (adelns anmärkningar vid Regeringsformen 10 juli). I 1595 års beslut åberopades 1634 punkt 5, som gifver hertig Karl rätt att i konungens frånvaro med riksens råd och råd och samtycke af flere de förnämsta ständerna, som det kan vidkomma, tillsätta riksens ämbeten. *Svenska Riksdagsakter*, III: 2 s. 617. Ur 1602 års beslut anfördes punkt 3, som meddelar, huru hertig Karl begärt af ständerna, att dessa ville utse personer till hans råd, men på deras bön själf utvalt sådane, hvilka ständerna godkänna. STIERNMAN, I s. 536 f.

[3] »den persohnen, som dogk war utaf een fullmyndig och medh högt förståndh begåfwat Konung godh erkänd at förträda itt utaf dhe femb höge Embeten uthi Sweriges Rijke». *RAP.* VIII s. 232.

minderårighet, och att de ännu måtte hafva fri talan.[1] I annat fall funne de sin närvaro vid riksdagen onödig, då de ej finge tala som fria ständer; dock undandroge de sig icke att bivista sin aflidne konungs jordafärd, detta dock icke såsom ständer, utan blott såsom trogne undersåtar.

Gustaf Bonde och Bengt Oxenstierna på riddarhuset.

Efter föreläsandet af denna skrift, och sedan landtmarskalken redogjort för gårdagens händelser till deras tjänst, som då icke varit tillstädes, inkommo utsände af rådet Gustaf Bonde och grefve Bengt Oxenstierna.[2] Den förre hade således öfvervunnit sina betänkligheter mot ett sådant uppdrag; sedan gårdagens representanter för rådsmajoriteten misslyckats i sitt bemödande att förmå adeln till eftergift, fanns knappast någon annan bland rådets främste män, hvars anseende och politiska ställning gjorde honom lämplig till ett förnyadt försök. Bengt Oxenstierna var väl delvis tagen till ledsagare för sitt namns skull; kanhända ansågs han också stå väl på riddarhuset.

Bonde försökte gentemot adeln verkan af ett mjukare framställningssätt, än Rosenhane brukat. Han beklagade gårdagens sammanstötning, som han ville anse bero på ett missförstånd. och lofvade ridderskapet »all god satisfaktion», blott de ville säga, hvad de önskade. Han och Oxenstierna ville för öfrigt tala icke som riksråd, utan såsom riddersmän.

Efter att hafva rådfört sig med sitt stånd gaf landtmarskalken till svar en förnyad framställning af adelns förra kraf.[3] Att saken ej endast rörde Kaggs val, var i själfva verket från början klart; och till yttermera visso återgick nu Per Sparre i sitt tal till Karl Gustafs testamente.

Bonde sökte å sin sida till det bästa uttyda rådets handlingssätt. Han erinrade om dess och adelns enighet vid beslutet om hertigen och i frågan om Regeringsformen, hvarom lofvats att man skulle blifva ense före sammankomsten på riksSalen — i verkligheten hade visserligen dess behandling åtföljts af en ganska skarp tvist mellan det första ståndet och regeringen. På samma sätt hade rådet åstundat adelns samtycke till regeringsvalet, hvarmed orsak funnits att hasta, i ty att hertig Adolf skrifvit dem till därom — här tillät sig Bonde åter en

[1] »och at res ännu motte oss bliffwa integra». *Lb.* s. 233.

[2] Såsom »uthsende af Rådet» betecknar dem *R.A.P.* VIII s. 84. Något rådsprotokoll för 21 okt. finnes ej, och *Rosenhane* omtalar blott ett senare rådssammanträde efter predikan.

[3] »communicatis consiliis med Ridderskapet». *R.A.P.* VIII s. 84.

jämkning på sanningen, ty att hertigens bref påskyndat valet, finnes icke annorstädes antydt och synes föga sannolikt.

Per Sparres ton var denna dag ej blidare än förut mot Rosenhane och hans följeslagare; han förklarade, att skyndsamhet hade ridderskapet på grund af tidsomständigheterna nogsamt pröfvat rådlig; till dröjsmålet vore rådet själft skulden, som i tio eller tolf dagar upphållit ståndet med drottning Kristinas angelägenheter.[1]

Man kom därpå in på själfva tvistefrågan, hvarvid Klas Rålamb ingrep i ordskiftet med uttalandet, att rätten att gilla förutsatte rätten att ogilla.[2] Bonde talade tills vidare endast om grefve Kagg: han sade, att denne af sig själf och oombedd intagit sin plats som riksmarsk efter valet — »intet kunde vi tagan i armen och dragan ur rummet». — Det var åter en afvikelse från sträng sanningsenlighet, ty det lider intet tvifvel, att Kagg liksom de la Gardie intog sitt nya rum med rådets fulla gillande. — Han bad, att man ville betänka sig, eftersom denna sak kunde »kasta hela riket öfverända».

Om ridderskapets fria votum förklarade sig Bonde icke hafva uppdrag att tala och förfäktade fortfarande rådets valrätt, medan Rålamb endast medgaf förslagsrätt.[3] Äfven Johan Gyllenstierna tog till orda för att betona, att tvisten icke gällde personerna, utan saken; han häfdade, att Regeringsformen icke kunde binda dem som en lag, och kunde ej den, så kunde ej häller protokollen af 1634. Bonde såg sig slutligen drifven till att direkt åberopa Karl Gustafs fullmakter för grefve Magnus och Herman Fleming. Ridderskapet genmälde därtill, att hertig Adolf ock haft fullmakt — att det var på grund af hans påstådda främmande nationalitet, som den underkänts, blef därvid förtiget. Bonde sökte med eftertryck framhålla sakens allvar: han önskade sådana rådslag, som hölle fäderneslandet upprätt och gjorde, att man kunde lefva och bo i Sverige.

Vid själfva afskedet sporde riksråden, hvad satisfaktion adeln eftersträfvade, hvarpå denna äskade förslag på personer till de höga ämbetena; annars, hette det, kunde den icke få sin frihet igen, och sina ord kunde den ej häller taga tillbaka. —

[1] Jfr tvisten på riddarhuset 8 okt. (se s. 207 ff.).

[2] Strax förut skulle Bonde enligt *RAP.* VIII s. 85 yttrat: »Det står eder til at applaudera, eller ock föreslå någon annan.» Han kan icke hafva tillerkänt adeln förslagsrätt; förmodligen talade han om nytt förslag af *rådet*, i fall adelns bifall till det första vägrades.

[3] »Jus præsentandi». *Ib.* s. 86.

Först efter denna konferens berättade Per Sparre, hvad änkedrottningen hade sagt honom, då hon kallat honom till sig: hon hade talat om den fara, hvari adeln satte riket genom förevarande tvist, och bedt den besinna, att hon vore änka och hennes son ett barn och omyndig; för tillmötesgående hade hon lofvat ridderskapet sin tjänst tillbaka, samt att anbefalla sin son dess bästa vid hans myndiga år.

Adelns skrift antagen af ståndet.

Landtmarskalkens skrift upplästes på ståndets begäran därpå en andra gång, hvarefter frågades, om alla godkände den. Alla ropade ja, heter det, undantagandes Georg Stiernhielm, som äfven 28 september framträdt som förfäktare af en hofsammare åsikt än adelns flertals. Han förklarade en del vara af den tanke, att skriften kunde lindras eller ock först ett utskott sändas till rådet. Emellertid beslöts, att Sparre med ett utskott skulle öfverlämna inlagan till regeringen, och till detta valdes fyra personer af hvar klass. Därmed skildes ståndet före middagen.

Efter aftonsången kom det åter tillsammans.[1] De som hyste afvikande mening från majoritetens fingo nu skriftligen anteckna sina namn på en särskild lista.[2] Under sådana omständigheter tarfvades mod och självständig ställning för att drista anmäla sig; också äro de antecknade icke flere än fem, alla af första och andra klasserna, nämligen Abraham Lejonhufvud, Ernst Creutz, Lars Fleming, Arvid Ivarsson Natt och Dag och Henrik Fleming. De förklarade sig väl vilja häfda adelns rätt och frihet, men protestera mot ytterligheter.[3] — Att reservationer under dylika förhållanden öfverhufvud förekommo, är ett ganska starkt bevis på en i det tysta säkert djupare och allmännare splittring inom ståndet, som emellertid sammanhölls med beslutsam kraft. De som icke ville underskrifva med de fem nämnde — hvilket, som det heter, stod hvarjom och enom fritt — fingo räcka upp sina fingrar till tecken af sitt instämmande i adelns fattade beslut.

Landshöfding Ernst Creutz gaf sin uppfattning utförligare tillkänna muntligen. Han sade sig vara enig med de andra därom, att dem skett förnär vid valet, men fann botemedlet

[1] För uteblifvande gällde fortfarande 10 riksdalers böter. *Ib.* s. 87.

[2] Tryckt *ib.* s. 234 (bil. L).

[3] Creutz har dock blott antecknat: »tycker mitiora remedia wore til at tentera». *Ib.* Jfr emellertid hans muntliga votum (se texten).

hårdt, hälst rådet erbjudit underhandling; detta anbud borde enligt hans tanke antagas och en offentlig akt uppsättas i saken, hvarvid skulle stadgas, att hvad som denna gång gjorts icke skulle lända till efterföljd, utan slika val för framtiden ske med ständernas bifall — han ville alltså nu dock godkänna Kaggs, de la Gardies och Flemings upphöjelse. Samma var väl ock de andra reservanternas önskan.

Ett skriftligt yttrande ingafs af rikshistoriografen Filip Bogislaus von Chemnitz.[1] Han hade hört, att ridderskapet tänkte lämna riksdagen, och hans reservation var ett afstyrkande af detta steg. Antingen måste nämligen då drottningen och rådet afbryta riksmötet, eller fortsätta det med de andra ständerna. I det förra fallet skulle riket råka i anarki, ty interimsregeringen upphörde med begrafningen; i det senare skulle antingen de ofrälse blifva adelns herrar, eller ock skulle uppstå öppen oenighet och kanske inbördes krig. I betraktande af dessa hotande möjligheter önskade Chemnitz tillåtelse att för denna gång lämna riddarhuset, om adeln stode fast vid sin nu fattade resolution.

Såsom utgången visade, öfverskattade rikshistoriografen den hotande faran. Rådsregeringens ställning, beslutsamhet och endräkt voro icke sådana, att den vågade en brytning med rikets främsta stånd. Och hade den gjort det, fast sammansluten inom sig och med de ofrälses stöd, så är det väl möjligt, att adeln hade gifvit vika. —

Med dessa undantag stod ridderskapet, om också icke helt och hållet frivilligt, samladt kring sitt beslut, och det utsedda utskottet gick upp på slottet för att öfverlämna ståndets skrifvelse, men fann icke rådet tillsammans där. Landtmarskalken gick då till drottning Hedvig, som hade sändt efter honom än en gång; hennes önskan var nu som förut att inlägga sitt ord för konungens säkerhet och för inbördes endräkt.

Rådet hade verkligen varit sammankalladt efter predikan och erfarit, att dess utskickade föga hade uträttat hos adeln; det hade ock fått veta, att ridderskapet tänkte komma upp med en skriftlig protest. Under sådana omständigheter skildes

[1] Skriften, på svenska, är tryckt *ib.* s. 234 ff. (bil. M). Som orsak till att han afgifver sitt votum skriftligen anför Chemnitz däri, att han ej talar svenska ledigt. — Det kan sättas i fråga, om han handlat alldeles utan annans tillskyndan.

rådet at utan vidare atgärd[1] det ser ut, som om det upplöste sammanträdet just för att slippa genast mottaga protesten.[2]

* * *

22 okt. Överläggning i rådet.

Vid rådets sammankomst på förmiddagen måndagen den 22 oktober upplästes på Schering Rosenhanes påminnelse adelns första inlaga vid riksdagen, hvars förbehåll den påstod kränkt.[3] Klas Tott anmärkte härvid, det Rålamb önskat, att landtmarskalkens ord icke hade fallit så hårdt — ett anmärkningsvärdt uttryck för Rålambs erkända ledareställning inom adeln. Gustaf Bielke påpekade, att adelns skrift icke nämnde regeringspersonernas tillsättande.

Efter ett kort afbrott för andra ärenden föreslog Rosenhane, att marsken själf med några af rådet skulle gå till riddarhuset; han trodde, att adeln då skulle gifva hans val sitt bifall; men Bonde höll före, att man därmed endast skulle skada sin sak.[4] Drotsen ville afbida ridderskapets väntade skrift; han föreslog emellertid, att några riksråd skulle gå ned till adeln med underrättelse, att regeringen gåfve den »consensus» till Regeringsformen, samt makt att gilla och ogilla, och vidare, att rådets röster enhälligt fallit på Kagg till riksmarsk och de la Gardie till rikskansler. Därmed hade han ytterligare tagit parti och tydligt lagt i dagen sin villighet att uppoffra Herman

[1] *Rosenhane.*

[2] *Terserus Berättelses* uppgifter om rådet 21 okt. föregripa händelserna den 22, liksom han till den 22 förlägger den 23:es händelser på riddarhuset. Påståendet i hans berättelse, sådan den finnes hos LOENBOM, *Hist. Märkv.*, II s. 27, att adeln öfverenskommit att sända tvänne ur hvarje klass till hertig Adolf — som ännu var kvar i Östergötland — återfinnes i *P.* 45, *UB*, medan andra handskrifter blott hafva uppgiften, att ståndet själft ville söka sin rätt och söka sig protektion hos en annan. Så de exemplar af berättelsen, som finnas i banden *N.* 228 och *N.* 866 på *UB* samt bland *Riksdagsjournaler* i *RA*. Men äfven detta kan knappast förstås annorlunda än som ett hot att vända sig till hertigen; och möjligt är ju, att adeln låtit höra sådant tal för att göra rådet fogligare.

[3] *RP.* V.

[4] Detta Bondes något senare yttrande, att »man der igenom intet kunde något uthretta och skedde allenast en prostitution», riktar sig sannolikt mot Rosenhanes förslag, icke eller icke blott mot drotsens i *RP.* V omedelbart föregående. På Bondes ord följer nämligen där replik af Rosenhane — han »sustinerade contrarium» — och därpå förnyadt yrkande af drotsen.

Fleming och att gifva efter för adelns anspråk; ty utan tvifvel talade han om gillande och ogillande af personerna.[1]

Den nye kanslern kunde ej gärna annat än framhålla, att Flemings rätt och hans var densamma på grund af Karl Gustafs testamente, hvarför äfven riksskattmästarens ämbete borde nämnas — det är för öfrigt troligt, att han var så oviss om ridderskapets stämning mot honom själf, att han därför ansåg tryggast att hålla sig strängt till rätten och ännu icke skilja sin sak från Herman Flemings. Per Brahe invände, att på sådant sätt kunde man icke stilla tvisten. Gustaf Bonde, som i dessa dagar — sedan beslutet om riksmarskvalet en gång var fattadt — framstår såsom den förnämste ledaren för rådets flertal, förklarade, att ius approbandi och improbandi kunde ridderskapet väl få, blott den utöfvades lagligen — alltså endast i fråga om Kagg —; hade man, tillfogade han, på K. M:s blotta ord intagit tio riksråd, hvarför då icke de bägge andra riksämbetsmännen?

För sin del ville Bonde, att man skulle söka om möjligt vinna tid och endast tala om marsken; rådet måste på grund af sitt ämbete taga konungens rätt i akt; dock måste man tillika betrakta ständernas villkor, och att nu under konungens omyndighet ställningen vore något förändrad. Hans yttersta förslag var, att man skulle åter säga adeln sina skäl, och för öfrigt lämna den frihet att förena sig med de andra ständerna och tillsammans med dem handla så, som de i framtiden kunde svara för inför konungen och riket. Därmed öppnade äfven han en möjlighet för ridderskapet att drifva sin vilja igenom.[2]

Riksdrotsen befann sig i en icke alldeles behaglig mellanställning; han ville tills vidare hvarken stöta sig med adeln eller med rådets majoritet. Han påstod sig så väl som någon skola försvara den salige konungens respekt, i enlighet med fattadt beslut; men han erinrade tillika, att ridderskapet ansåg dennes testamente icke uppsatt i rätt ordning och utan riksråds råde.

[1] »consensum till Regementz formen, och derhoos at the finge macht improbare och approbare» äro ordalagen i *RP.* V. Jfr Bondes yttrande strax efteråt i texten.

[2] Tham, I s. 94 f., återgifver Bondes uttalande så, »att Rådet skulle, med afseende på Ständernas större rätt under en förmyndarestyrelse, än under en myndig Konungs regering, gifva vika i afseende på Marskens embete, men försvara afl. Konungens disposition i afseende på de 2 andra embetena». Detta är säkert oriktigt; med konungens omyndighet motiverar Bonde möjligheten af ytterligare eftergift. Jfr s. 269 med not 1 och 272.

Han vidhöll därför sitt förra förslag, genom hvilket, enligt hans påstående, intet skulle ske mot testamentet, och dock adeln blifva något tillfredsställd.

Riddarskapets skrift öfverlämnad.

Därhän var man kommen, då ridderskapets utskott anlände och öfverlämnade dess föregående dag antagna skrifvelse till regeringen.[1] Den upplästes af kanslern genast efter utskottets bortgång och framkallade en ny långvarig diskussion. Bonde sade genast, i enlighet med sina förra yttranden, att man kunde bevilja ståndet, hvad det begärde, men att fråga om dess rätt endast kunde blifva vid riksmarskämbetet. Af Schering Rosenhane och Gustaf Bielke framhölls än en gång, att ridderskapets gillande och ogillande måste ske med skäl; de funno i dess yrkanden »ett fundament till en demokrati».[2] Per Brahe utvecklade åter sina tankar i ett längre anförande; han ansåg adelns astundan betänklig, emedan de andra ständerna måste få samma rätt — alltså mindre i sig själf —; sedan yttrade han sig om sättet att utse riksråd i allmänhet. I förra tider, sade han, hade under Gustaf Adolfs tid tillgått så, att riksens råd mest valts på riksdagar och därom mycket disputerats med rådet. När drottning Kristina kommit till regeringen, hade detta också skett, i det hon föreslagit några med goda skäl, men sedan hade blott notifikation till rådet brukats. Häraf hade ridderskapet bragts i rörelse[3] och sade, att makten nu visserligen tillhörde rådet, men att detta måste meddela sig med ständerna, såsom konungen med riksens råd, och detta borde enligt dess afsikt iakttagas allt intill den tid, då K. M. blefve fullmyndig. Skälen vore, slöt drotsen, icke så ringa, och de syntes icke blott vilja förstå detta om de fem ämbetena, utan ock om de andra rikskrådstjänsterna. — Per Brahe visade sig således icke endast väl hemma i adelns tankegång, utan äfven ganska böjd att godkänna dess yrkanden.

Det öfriga rådets främste kände alltjämt större betänkligheter. De må så gärna, utbrast Bonde, strax gå och sätta sig hit till bordet och taga regeringen till sig. Och med klar-

[1] *RP.* V. *RAP.* VIII s. 88 f.

[2] Allenast dhet sker medh skähl, men det är ett fundament till en Democratie». *RP.* V. Det var väl dock adelns kraf att få gilla och ogilla *utan* bestämda, enligt rådets mening giltiga skäl, som talarne betecknade som en sådan grundval.

[3] Här öfwer ähr Ridderskapet blitwit moueradt. *Ib.*

het och en viss skärpa utvecklade de la Gardie, att grundsatsen om regering med ständernas råde borde gälla antingen i allt eller ock uti intet, och icke tillämpas på adeln allenast, utan alla fyra stånden. — Förkänslan af Frihetstiden är här onekligen ganska märkbar. — Han liksom Rosenhane och Gustaf Bielke ansåg dessutom, att adelns princip skulle kräfva riksdag, så ofta nagot af de fem ämbetena blefve ledigt — en svarighet, som ju dock kunde undvikas genom att lämna dem obesatta.

Bonde preciserade sin förut framställda uppfattning af läget, med erinran om Karl Gustafs fullmakter, och med anvisning af samma utväg till tvistens bilaggande, som han tidigare under sammanträdet vidrört, och som drotsens och kanslerns yttranden kunde bidraga att ställa i förgrunden — adelns förbindelse med de andra ständerna.[1] Han betonade också vikten af en sådan lösning, i det han uttryckte sin fruktan, att om ridderskapet skulle envisas länge, föreningen med de andra tre ständerna[2] skulle varda adeln och rådet alltför skadlig — hans tanke var väl, att om regeringen tvunges att helt och hållet stödja sig på dem, skulle de, fast sammanslutna genom striden, vinna ett ökadt inflytande äfven i ting, där det ej kunde vara behagligt för det forsta ståndet vare sig inom eller utom rådet: han kunde härvid tänka både på dettas ledande ställning i riksstyrelse och riksförvaltning, och på de stora ekonomiska riksfrågorna, för hvilkas dolda faror Bonde ägde mer än andra öppet öga.

Det lutade sålunda därhän, att rådet, med formellt häfdande af regeringens och konungens myndighet, dock skulle gå ridderskapet och adeln så mycket till mötes i sak, att striden med denna kunde i godo häfvas. Man beslöt att förehålla ståndet, huru ringa orsak det hade att besvära sig; desslikes, att det skulle erhålla äskad rätt att gifva eller neka sitt bifall, som dock borde utöfvas efter lag och på giltiga skäl.

I prästeståndet visste biskop Terserus denna dag att berätta om ridderskapets missnöje med prästerna, emedan de skilt *Prästerskapets ställning.*

[1] Bonde yttrade först, att adeln endast kunde hafva ius approbandi öfver marskens ämbete, på grund af fullmakterna, men tillade: »Men elliest ther the hafwa något emot personerne lagligen at säija, dhet kan dem ingen förwägra, såsom och hwad dhe medh dhe andra Ständernes ja och samtyckio kunna giöra, thet the lijkwähl i framtijden skola swara före.» *Ib.* — Jfr rådets följande framställningar till ridderskapet!

[2] »den conjunctionen, som skedde medh dhe andra tre Ständerna». *Ib.*

sig ifrån adeln och icke tagit sin rätt i akt vid de höga riksämbetsmännens nämnande.[1] Med anledning häraf återupptogs den förut afhandlade frågan om ständernas rätt i denna sak, och prästerskapet fann liksom förut, att det ägde rättighet att deltaga i tillsättandet af de fem — något som doktor Emporagrius och biskopen i Åbo enligt protokollets vittnesbörd först hade gjort gällande.[2] Man ville icke häller erkänna, att präster och borgare försummat denna sin rätt genom att vid personernas namngifvande gifva sitt bifall — protokollet framställer detta såsom gifvet utan förbehåll för de frånvarande af ständen —; de hade nämligen förut uppdragit sin rätt åt regeringen, och kunde återkalla den, när så behagades. Man borde därför icke erkänna något fel, än mindre göra någon ursäkt hos adeln.[3]

Öfverläggning i rådet.

På eftermiddagen återupptog rådet sina öfverläggningar; det gällde nu närmast, om man skulle kalla upp utskott af ridderskapet eller ännu en gång sända en beskickning till detta, en fråga som drotsen framställde.[4] Han och alla, som yttrade sig, utom kanslern, funno den senare utvägen att föredraga; grefve Tott bad Per Brahe att själf taga på sig det omaket att resa ned till riddarhuset, där hans auktoritet skulle kunna uträtta mycket — den skulle dock vägt tyngre, om han från början med fullt allvar förfäktat rådsflertalets sak. För öfrigt ansåg Bonde önskligt, att man kunde förmå adeln att taga igen sin sist inlämnade skrift, emedan den annars torde ligga ståndet till förfång i framtiden — tydligen vid konungens myndighet.

Riksdrotsen förklarade sig villig att åtaga sig det ifrågasatta uppdraget, om drottningen och rådet behagade pålägga honom det; han önskade emellertid få några flere med sig, hvartill ock utsågos Bonde, Klas Tott, Bengt Oxenstierna och

[1] *Präst. Prot.*

[2] Jfr s. 254 f. — G. Bielke yttrade ock i rådet 19 okt. e. m., i första voteringen, att Bönderna och Borgerskapet *alle* och *stor del* af Presterskapet ansett valrätten tillkomma rådet.

[3] Då *Präst. Prot.* både här och vid skildringen af notifikationen 20 okt. i strid med *RP.* III och V, *Borg. Prot.* och *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 25, låter ståndets samtycke till regeringens val vara till fullo gifvet genom dess utskott, ligger den slutsatsen nära, att dettas ordförande, biskop Enander, så framställt det för sina frånvarande medbröder. Hvad han i rådet yttrat om desses väntade bifall, skulle han då fattat som ett rent formellt förbehåll, afsedt för rådet och adeln. Men äfven detta antagande rymmer svårigheter. Kontrollen af *Wald. Prot.* kunde här varit värdefull.

[4] *RP.* III och V.

Nils Brahe. Han erinrade därpå om rådets tidigare beslut om konungens testamente, hvarpå dock adeln stötte sig och gjorde motstånd i fråga om Herman Flemings person — det var andra gången drotsen framhöll, att adelns motvilja gällde denne, churu ståndet ännu aldrig gifvit detta offentligt tillkänna —, och förklarade sig vilja underrätta ridderskapet om alla de tre vakanta ämbetenas besättande med personer, som drottningen och rådet funnit lämpliga, samt gifva det frihet att föredraga, hvad det mot någondera kunde hafva att säga, som vore lag och skäl likmätigt.

Detta var att gå längre, än rådet på förmiddagen beslutit; kanslern och Rosenhane påminde om förmaningen att förena sig med de andra ständerna och icke göra mera, än adeln i framtiden kunde försvara, och Seved Bååt själf, med all säkerhet drotsens kandidat till Flemings post, fann fortfarande nödigt att på riddarhuset nämna fullmakterna. Utan tvifvel var härvid hans och fleres — äfven Bondes — syfte, att man skulle lämna åt ridderskapet att på eget bevåg sätta sig öfver dessas af rådet formellt försvarade giltighet. Men på sådant sätt sade sig Per Brahe icke se, huru man skulle komma ur svårigheten, och han vägrade att på dessa villkor åtaga sig uppdraget.

Detta ville säga, att Gustaf Bonde åter måste träda i spetsen; han uttalade, att man utan sitt ämbetes kränkande väl kunde utan vidare gifva dem frihet att säga ja och nej med skäl. — För Herman Flemings sak började utsikterna att varda allt mörkare; rådet sökte nu egentligen blott ett åtminstone till utseendet hederligt sätt att uppoffra honom. Jöran Fleming tog till orda för att betona fullmakternas betydelse och fattad resolution om testamentet, och för att bedja, att hans broder Herman enligt erbjudande måtte få svara för sig, om ridderskapet hade något att säga mot hans person, och att icke hans ämbete till hans eviga skymf måtte honom ifråntagas.

Nils Brahe bad enligt ställningens kraf Bonde att öfvertaga ledningen af beskickningen till adeln, och denne uttalade sin villighet; han trodde, att ståndet åtminstone skulle gratulera marsken och kanslern. Han, Tott, Bengt Oxenstierna och Nils Brahe — desamme som nyss utsetts till drotsens följeslagare — afgingo därpå till ridderskapet.[1]

[1] Därpå upplästes bref från residenten Gustaf Duvall om den »stora förandringen» i Danmark, att konungen där blifvit arfkonung. *RP.* III och V. *Rosenhane* omtalar först 24 okt. dessa »märkelighe tiänder». Om de hade någon

Åter fyra af rådet på riddarhuset.

På riddarhuset tillkännagaf Gustaf Bonde, att regeringen läst ridderskapets och adelns skrift och funne sin åsikt öfverensstämmande med deras om deras rätt att gilla och ogilla, såväl som däruti, att frågan ännu vore öppen; rådet hade sagt sin mening om riksmarskens person, och det stode ridderskapet fritt att gifva sitt betänkande om honom.[1] Härpå svarade landtmarskalken med artiga tacksägelser; och Bonde lät vidare veta, att skriften mottagits utan ovilja, och att rådet gärna skulle göra ett med adeln till god enighets bevarande. — Men jämte dessa officiella yttranden föreföllo under besöket enskilda samtal mellan riksråden — åtminstone Bonde och Tott — samt andra medlemmar af ståndet; desse frågade, om de icke finge tala om de andra ämbetena; riksråden genmälde, att de för sin del icke kunde göra det på grund af fullmakterna; men ville alla ständerna förena sig, så kunde regeringen icke vägra dem att framföra på skäl grundade framställningar. Detta, berättade Bonde själf efter återkomsten i rådet, hade han sagt »en oreille» för en och annan, särskildt Rålamb. Hans tro var nu, att adeln skulle komma och lyckönska marsken, emedan han märkt, att hans uppdrag icke varit dem obehagligt.[2]

Adeln begär förslag till kanslers och skattmästaren ämbeten.

Bonde hade underskattat ridderskapets målmedvetenhet och säkerhet på sin sak under dess dåvarande fasta och skickliga ledning. Sedan rådets utsände aflägsnat sig, skred ståndet till öfverläggning och votering dels om den föreslagne marsken, grefve Lars Kagg, dels om frågan, huruvida man liksom rådet skulle skilja dennes sak ifrån kanslerns och skattmästarens.[3] Skildes dessa, sades det, så gillades därmed testamentet, som man förut hade frångått. Vid omröstningen samlades såsom vanligt i viktiga frågor tredje klassens votum af Klas Rålamb, som sade sig hafva talat med alla af den klassen. Kagg önskade denna lycka till ämbetet och sade sig rådets förslag förutan hafva tänkt på honom; men den ansåg alla tre ämbetena vakanta; de båda andra herrarnes fullmakter kunde icke skydda dem, ty dels grundade de sig på testamentet, som själft ansågs

märkbar verkan på stämningen i Stockholm, borde den snarast varit att egga adeln att så mycket starkare häfda sin »lagliga frihet».

[1] *RAP.* VIII s. 89.

[2] Tott »sade sigh hafwa bedit Ridderskapet att giöra alt hwad the kunde förswara och i synnerhet, att the så lagade, att the woro medh dhe andra Ständerne ense». *RP.* V.

[3] *RAP.* VIII s. 90.

ogiltigt efter hvad som därom bestämts i Göteborg och nu i Stockholm, dels kunde de, hette det, icke gälla mer än hertig Adolfs.

Andra klassen var af samma mening som tredje; likaså den första i sak, ehuru dess korta, skriftligen afgifna votum icke innehöll skälen, hvarför den äskade förslag till alla tre ämbetena såsom vakanta, innan den ville yttra sig om marskämbetet, utan förklarade den redo att yppa dem inför drottningen och rådet. Till detta förslag anslöt sig därpa äfven Ralamb, och ett utskott af fjorton personer nämndes, som skulle ga upp till regeringen därmed.

I spetsen för detta utskott framförde landtmarskalken inför rådsregeringen adelns begäran enligt fattadt beslut;[1] hvarpå utskottet fick draga sig tillbaka för att lämna rådet tillfälle till enskild rådplägning. De la Gardie inledde denna med åberopande af konungens fullmakter, och äfven Tott och Bonde ansågo nödvändigt att fortfarande fasthålla vid dessa. Dessa två ville ock mana adeln att förfara varligt och såsom gode riddersmän och patrioter ägnade, men en sådan varning ville drotsen icke framföra. Han nöjde sig med att förklara för det återkallade utskottet, att regeringen funne dess fråga röra H. M:s respekt, och att den icke kunde bestämma därom, med tillagd förmodan, att de i allt skulle förklara sig som H. M:s och rikets nytta kräfde. Per Sparre svarade med anhållan, att med dessa saker måtte förfaras efter tidigare löfte, och framförde nu påståendet, att fullmakterna grundade sig pa testamentet, hvarom ständerna borde äga talan. Utskottet trädde därmed åter af.

M. G. de la Gardies hållning.

Sasom af föregående diskussioner i rådet synes, visste man där, att ridderskapets anfall, hvad personerna angick, i främsta rummet riktade sig mot Herman Fleming, men det är uppenbart, att äfven Magnus Gabriel de la Gardie trodde sig allvarligt hotad. Mycket möjligt är ju också, att flere eller färre med nöje skulle sett också honom kvarhållen på sin förra plats och i stället någon annan som kansler; hvarmed visserligen äfven drotsens önskningar i fråga om Seved Bååt varit korsade.[2] Grefve Magnus hade under den återstående delen af sammanträdet gång efter annan ordet för uttalanden, som icke kunna

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 91.

[2] Att man skulle tänkt på att helt och hållet aflägsna de la Gardie ur förmyndareregeringen, förefaller icke troligt. — Jfr s. 241, 245.

förstås annat än som uttryck för uppriktiga farhågor för egen räkning. Det var han, som nu öppnade det förnyade meningsutbytet. Han sade sig icke öfverraskad af hvad som skett, men han undrade, att efter fattadt beslut om testamentets giltighet utom rörande hertigen den saken likväl kunde blifva föremål för tvist bland ständerna, ehuru salig H. M. hade haft makt att träffa sådana bestämmelser. På dessa skäl och på grund af regeringens löfte till änkedrottningen och de tre lägre ståndens bifall begärde han, att den aflidne konungens auktoritet måtte upprätthållas. För sin del skulle han såsom föga erfaren i statssaker icke mottaga den honom tilldelade tjänsten, som han aldrig eftersträfvat, om han ej visste, att en vägran skulle strida mot Guds försyn och hans förre konungs bud.[1]

De la Gardie, hvars hållning förut förefallit ganska obestämd, såg sig alltså i närvarande läge drifven att afgjordt stödja sig på Karl Gustafs testamente. A andra sidan framlade drotsen ridderskapets uppfattning om detta och regeringen; Bonde åter framhöll, att äfven om testamentet skulle anses fullständigt upphäfdt, såsom adeln enligt Seved Bååts erinran ville, ägde dock fullmakterna oberoende däraf alltjämt sin fulla giltighet. — På särskild förfrågan erfor man från adelns utskott, att ridderskapet betraktade tvänne ämbeten som vakanta, om grefve Magnus blefve vid sitt förra, eljest trenne.[2]

Förslag gifvet. Rådet beslöt därpå att gentemot utskottet vidhålla sin förra ståndpunkt utan att ingå på närmare förklaringar. Adelns utsände inkallades således tredje gången, och drotsen tillkännagaf, eftersom ridderskapet ville veta, hvilka personer som vore förordnade till de lediga tjänsterna, att grefve Lars Kagg kommit till riksmarskens ämbete »per vota», och grefve Magnus Gabriel de la Gardie och herr Herman Fleming till rikskanslers- och riksskattmästareämbetena genom salig H. M:s fullmakter, hvilka icke komme testamentet vid, och hvilka rådet för sin del icke understode sig att bestrida. — Det var ett fullt korrekt uttryck för rådets uppfattning.

[1] Strax efteråt yttrade de la Gardie enligt *RP.* III rent ut, att »der Ridderskapet wille disputera honom RijkzCantzlers Embetet och medh gott maner sökia till att skaffa honom der ifrån, skulle han för sin persohn gierna see.». Liknande *RP.* V: han skulle gärna afträda chargen, om han visste fäderneslandet tjänt därmed.

[2] Anledningen till frågan var en uppgift af Nils Brahe, att enligt yttrande af Rålamb landtmarskalken bort tala blott om skattmästarens plats såsom vakant. *RP.* V.

Per Sparre invände, att hans stånd ej insåge, huru fullmakterna kunde hjälpa de andra tvänne, när hertigens fullmakt icke kunnat hjälpa honom; men detta skäl tillbakavisades af drotsen med svaret, att det vore en annan sak med denne, och att ridderskapet väl visste, af hvad orsaker man funnit godt att utesluta honom. Landtmarskalken sporde ocksa, om personernas nämnande af Karl Gustaf skett med riksråds råde, hvilket drotsen nu sade sig icke veta, emedan han i Göteborg varit sjuk;[1] han riktade till adeln en förnyad maning till varsamhet, enighet med rikets andra ständer, vidmakthållande af sin förre konungs respekt och iakttagande af rikets gagn och nytta. Därmed var utskottets audiens slut; landtmarskalken tog saken ad referendum till sitt stånd.

Emellertid återvände Sparre ensam, sedan hans följeslagare aflägsnat sig, och förfrågade sig hos rådet, om ridderskapet skulle svara på »presentationen».[2] Drotsen svarade ja. Bonde, tydligen af farhåga, att adeln härmed skulle anse sig för mycket medgifvet, eller snarare, att rådets formella fasthållande vid sin rättsståndpunkt icke skulle vara nog tydligt, bad härvid ännu en gång adeln betänka, att saken dock blott vore »in integro» i fråga om marskämbetet. Men verkan af detta förbehåll upphäfdes omedelbart genom Per Brahes följande ord, då han gaf ridderskapet frihet att säga hvad det ville med skäl och lag emot personerna. Ty ehuru detta uttryckssätt väl ock i och för sig kunde gälla som ett vidhållande af rådets synpunkter, så kunde å andra sidan ridderskapet och adeln med sin tolkning af lag och skäl därmed anse sig hafva vunnit allt hvad den eftersträfvade, och sålunda hade i så måtto Per Sparres sista förfrågan ledt till det önskade mera uttryckliga medgifvandet, att alla de tre nya riksämbetsmännen finge anses föreslagna till ständernas fria pröfning. Bonde kunde nu blott göra en sista påminnelse om adelns förening med de andra ständerna, till undvikande af fara i framtiden; därefter gick landtmarskalken. Per Brahe nämnde, att han enskildt förmanat ho-

[1] Att frågan gällde rådets råd vid utnämningarna, framgår af sammanhanget. *RP.* III låter den besvaras med ja, men den noggrannare uppgiften i V är tydligen den riktiga.

[2] Dessförinnan hade de la Gardie åter ett oroligt uttalande: »Wij möste höra, hwad the andra Ständerne säija. Och han för sijn persohn will intet exponera sigh uthi en sådan hazard, uthan wäl tillåta at the sättia til, hwem the wilja.» *RP.* V (liknande III).

nom att med aktning tala om Karl Gustafs testamente, hvilket han ock lofvat.

Drottning Hedvig Eleonora, som regelbundet bevistade rådets sammankomster under riksdagen, var äfven tillstädes vid denna, och ridderskapets och adelns protokoll anmärker, att vid Per Sparres tal om de kungliga fullmakternas ogiltighet tycktes H:es M. liksom fälla tårar.[1]

* * *

23 okt. Adelns votering om de tre riksämbetena.

Klockan 8 förmiddagen den 23 oktober inställde sig på riddarhuset samtliga capita och de som sutto i andras ställe för att votera om de tre personer, som voro nämnda till de trenne enligt adelns åsikt lediga riksämbetena.[2] Ståndet ansåg i själfva verket alla de tre herrarne såsom föregående eftermiddag i rådet föreslagne till dess fria godkännande eller förkastande. Efter hållet upprop bestämdes sättet för voteringen: den skedde för hvardera af de tre särskildt och skriftligen, hvarvid hvar och en hade att på sin sedel skrifva ja eller nej.

Först voterades sålunda om grefve Lars Kagg, hvilken erhöll idel jaröster, af tredje klassen 136, af andra 10 och af den första 45. Alldeles samma antal och uteslutande jaröster erhöll därefter äfven grefve Magnus Gabriel de la Gardie. Men af den tredje och sista voteringen vardt utgången, att Herman Fleming erhöll endast 16 röster mot 120 af tredje klassen, 2 emot 7 af andra, och 5 mot 38 af första, eller tillsammans 23 mot 165 — ett förkrossande flertal af nejröster, i det endast en åttondedel af de närvarande voterade för Fleming.

De afsikter, som inom ridderskapet torde funnits att motsätta sig de la Gardies upphöjelse till rikskansler, hade alltså fått träda helt och hållet tillbaka, för att motståndet med så mycket större kraft skulle samladt riktas mot den framför andre

[1] *RAP.* VIII s. 91. Tydligen är det på detta omnämnande af Hedvig Eleonoras tårar, som Rålamb syftar, då han i sin försvarsskrift 1683, *KB, Rål.*, skrifver om riddarhussekreteraren Samuel Schillerfelt, att denne så alldeles var för hertigen, att han icke kunnat dölja sin passion, utan anfört icke blott orden, utan ock drottningens åthäfvor, då adelns utskott var hos regeringen.

[2] *RAP.* VIII s. 92. Extra capita hade föregående e. m. fått lof att vara hemma; för de öfrigas frånvaro gällde alltjämt tio riksdalers böter. — En förteckning öfver i staden och på riddarhuset närvarande adel 23 okt. 1660 finnes *UB, N.* 228. Se s. 172 not 1.

misshaglige, mot Herman Fleming ensam. Att dennes namn kom i minoritet förvånar icke efter årets och riksdagens föregående händelser; att den segrande sidans öfverlägsenhet visade sig så öfverväldigande, kan väcka någon undran. Ovilja mot reduktionen, ovilja mot Fleming personligen och hans allmänna politiska hållning, äfven hans sjuklighet voro bland orsakerna till hans nederlag. Det sista skälet framhalles starkt i en uppsats, som Klas Rålamb författade till sitt försvar, sedan han tjugo år senare, i december 1682, instämts för Svea hofrätt att svara för sitt förhållande med afseende på Karl Gustafs testamente vid riksdagarna 1660 — en rättegång, som dock icke fullföljdes.[1] Han talar däri om den allmänna ogunst, som »den gode herren» endast från februari till september ådragit sig, så att vid voteringen om honom — på riddarhuset 23 oktober — näppeligen tio enligt Rålambs påstående afgåfvo ett enkelt ja eller nej, medan de öfrige på sina sedlar skrefvo »nej, nej, nej», »Gud bevare oss», »bort med honom», »korsfäst», »ifrån ondo oss bevare» och andra dylika uttryck. Detta allt, tillfogar han, kom däraf, att Fleming på grund af sin sjukdom icke kunnat mottaga de officerare, som efter krigens slut sökte betalning och belöning. - Denna framställning är påtagligt färgad af skriftens ändamål, ehuru den tydligen innehåller en del af sanningen. Icke häller har Flemings sjukdom i och för sig varit af bestämmande vikt vid afgörandet; man kände dock hans arbetsförmåga och Karl Gustafs anordning med Gustaf Bondes kammarpresidentskap till hans hjälp. Och man hade icke tvekat att samtidigt godkänna valet af Lars Kagg trots dennes ålder och svaghet, som icke gåfvo trygghet för lång verksamhetstid, änskönt han under året kunnat regelbundet bevista rådets sammanträden. Politiska hänsyn voro utan tvifvel de afgörande, och en stark och fast ledning på riddarhuset lär väl, trots omröstningens slutenhet, hafva vetat att i majoriteten förena alla dem, som icke med synnerlig självständighet stodo fast vid en annan mening. Tecken att man visste konsten att förena nödigt tryck med yttre iakttagande af allas beslutandefrihet hafva redan förut röjt sig i ståndets och äfven i rådets protokoll. —

Efter slutade voteringar utsågs ett utskott af tjugoen personer, som skulle gå upp till rådet med underrättelse om utgången och med anhållan om nytt förslag på riksskattmästare.

[1] *KB. Rål.*

Öfverläggning i rådet. Drotsen frånvarande.

Då rådet sammanträdde 23 oktober, saknades i dess krets dess främste man, riksdrotsen, som ock under hela den återstående delen af riksdagen af sjukdom hindrades att vidare inställa sig vid dess sammankomster. Han hade dock hunnit att göra adeln det afgörande medgifvandet.[1] Rådets synbara ledning låg sålunda hädanefter helt och hållet i händerna på andra: Gustaf Bonde, Sten Bielke, Schering Rosenhane, Klas Tott, samt rikskanslern de la Gardie; riksamiralen Vrangel däremot var föga lämpad för parlamentariska strider och ingrep icke i debatterna.

Under förmiddagssammanträdet öfverlade rådet om sättet att möta adelns nu väntade åtgärder.[2] Att förekomma dess »ultimatum», såsom Tott satte i fråga att försöka, ansåg Bonde ogörligt; däremot fann han det icke skada att besluta, till hvad man sedan skulle öfvertala den och huru, i betraktande af att hela ridderskapet vore ense och icke söndradt, som man förut, sade han, hade inbillat sig. — Adelns fasta sammanhållning var alltså en öfverraskning för honom och säkert äfven andra i rådet.

Tott häfdade, att man af ridderskapet måste äska, att det icke begärde af rådet, hvad detta icke hade makt att skänka, nämligen frihet att gilla och ogilla — han hade alltså icke fattat gardagens eftergift i ridderskapets anda. Men af annan tanke visade sig Bonde, som invände, att denna frihet vore dem redan gifven, och att de andra ständerna också kräfde den. Han höll nu uppenbart vidare motstånd i detta stycke för omöjligt och ville blott förekomma oordning och tvedräkt. För detta ändamål rådde han att antingen draga de tre ständerna till ridderskapet, eller ock ridderskapet till dem; på det senare torde adeln icke gå in, emedan den ansåge, att de andra stånden gifvit bort sin rätt, och det syntes därför lättare att draga de andra till adeln.[3] Denna sade det emellertid omöjligt att mottaga Herman Fleming. Bonde föreslog fördenskull, att denne väl skulle blifva riksskattmästare, men hålla sig borta från regeringen och göras till generalguvernör i Finland eller Livland,[4]

[1] Otänkbart vore ej, att han drog sig tillbaka just nu — plagad af sin sjuklighet —, emedan han väntade obehag vid följande rådssammanträden.

[2] *RP.* III och V.

[3] Referatet i *RP.* V är något förvirradt, men meningen tydlig, hälst vid jämförelse med den kortare uppgiften i III.

[4] *RP.* V nämner blott Finland, III bägge.

såsom en gång Jesper Krus, eller ock att riksskattmästaretjänsten finge tills vidare stå obesatt. Detta senare trodde emellertid grefve Lejonhufvud och Tott icke, att adeln skulle tillåta, och Bengt Oxenstierna fann det vara emot Regeringsformen. — Rådet skildes åt vid underrättelse från riddarhuset, att de där nu först, klockan mellan 10 och 11, skulle börja eller hölle på att votera.

Ännu vid eftermiddagssammankomsten var Klas Tott icke hågad att gifva vika; han trodde, att kanhända adeln skulle bekväma sig till reson, när man rätt förehölle den sakläget, och föreslog att påkalla de andra ständernas hjälp, men Bonde invände, att gjorde man ridderskapet sådana föreställningar, som Tott yrkade — och kanske äfven Rosenhane —, så vore intet annat att vänta än ytterligheter — Seved Bååt synes härvid hafva framhållit, att de ofrälse icke häller kunde drifva något igenom med våld —;[1] och skulle de andra tre ständerna uppfordra rådet att upprätthålla konungens respekt, så vore deras tillfrågande det värsta beslut, man kunde fatta. Bäst vore nu att mana adeln att öfvertala de andra till sin mening, hvarigenom den atminstone skulle mista den inbillningen, att den ensam för sig kunde göra en utnämning stridig. Härvid sporde väl Sten Bielke, om man skulle förmana den till något, som strede emot H. M:s respekt, men Bonde genmälde, att bland tva onda ting det mindre måste väljas; komme eljest saken till vapnens afgörande, så kanske någon komme till spiran, som intet hade med denna att göra, såsom Cromwell i England.

Kanslern hade också ett annat förslag, nämligen att Herman Fleming själf af kärlek till fäderneslandets lugn med godo afstode sin rätt — gällde det honom, förklarade de la Gardie, skulle han gärna draga sig tillbaka för det allmänna bästas skull. Han kunde säga detta så mycket lättare, som man nu visste, att *hans* nya ämbete icke var i fara; föregående dag hade hans ton varit en annan.[2] Bonde åter förnyade rörande Fleming sitt för-

[1] Referatet i *RP.* V är här icke alldeles tydligt och upplyses ej till fullo af III. Bondes ord lyda i V: »Komma wij så wijdt, och remonstrera dem [adeln?] detta, så ähr intet annat befruchta än extremiteter»; Bååts: »The [de ofrälse?] kunna intet heller bringa igenom medh force.»

[2] *RP.* III har sedan två yttranden af Lejonhufvud: »Att man för een persohn skuldh skulle sätia Fäderneslandet j fahra är betänckeligit», och af Bielkenstierna: han »sadhe detsamma, och kunna wij det intet försuara för wår konungh i framtijdhen».

slag från förmiddagen. Emellertid anmäldes nu landtmarskalken med ridderskapets och adelns utskott.

Adeln begär nytt förslag till skattmästare ämbetet.

Per Sparre tillkännagaf å sitt ståndsvägnar, att sedan regeringen i går behagat »presentera» de till de lediga platserna valda personerna, hade man i dag voterat om dessa på riddarhuset, hvarvid grefve Kaggs och grefve Magnus utnämningar bifallits; han önskade dem därför lycka till sina tjänster. Men i fråga om skattmästareämbetet hade voteringen utfallit emot Herman Fleming, hvadan adeln anhölle, att en annan i hans ställe måtte den föreslås. — Härpå svarade i drotsens frånvaro Schering Rosenhane såsom kansliets främste, innan de la Gardie inträdt i utöfning af sitt nya ämbete; han förklarade, att regeringen ville taga adelns begäran i fråga om Fleming i öfvervägande till nästa dag. Ridderskapets utsände lyckönskade därefter Kagg och de la Gardie med handslag, hvarpå de aflägsnade sig.[1]

Rådet fortsatte omedelbart sin rådplägning; och dess talrikhet oeh goda tillgång på öfvade talare ej mindre än svårigheten att finna en hederlig och hälsosam utväg gjorde alla dess diskussioner i frågan vidlyftiga. Totts råd var äfven nu att uppkalla och höra de andra ständerna, dock utan att gifva dem något vid handen för att bestämma deras hållning. Han var den som nu jämte Sten Bielke ihärdigast förfäktade upprätthållandet af konungens myndighet och Flemings sak. Bielke, Knut Kurk och Bengt Horn gillade hans yrkande; men Bonde trodde, att en dylik åtgärd skulle gifva adeln anledning till misstankar. På kanslerns erinran om gängse plägsed i viktiga öfverläggningar sammanfattade Sten Bielke och Bonde skälen mot och för bifall till ridderskapets sista begäran, hvarvid den förre bland annat yttrade, att om det finge sin vilja fram, skulle det hafva större rätt än en konung på sin tron, som icke kunde taga ämbete och ära ifrån någon utan laga dom.

Tott uppfordrade sedan Bielke att föreslå någon utväg; till denne ställdes uppmaningen helt säkert icke blott såsom en Flemings ifrige försvarare, utan äfven såsom hans svåger, och Sten Bielke bad också om förlåtelse, att han talade i saken trots denna svågerskap. Hvad han föreslog var intet annat, än hvad Bonde satt i fråga två gånger förut samma dag: att Fleming skulle få skattmästaretiteln, men som generalguvernör vistas i Finland eller Livland;[2] som bevis på en sådan från-

[1] Utskottets medlemmar uppräknas *R. P.* VIII s. 93.

[2] *RP.* III: V säger blott, att Fleming skulle »sittia annorstädes».

varos loflighet åberopade han utom Jesper Krus äfven Axel Oxenstiernas vistelse i Tyskland. — Förslaget ägde också nu Bondes och äfven Bååts bifall; men Tott och de la Gardie tvifflade på Flemings eget gillande, den senare äfven på adelns.[1] Jöran Fleming yttrade blott, att om ridderskapet icke ville vara tillfreds med detta, borde det icke styrkas i sin orätt. Karl Lejonhufvud däremot ansåg, att man med hänsyn till fädernesländets bästa måste unna någon annan att erhålla skattmästareämbetet; hvarvid visserligen Bielke och Bonde ställde sig tveksamma, om någon annan med säkerhet för framtiden kunde tillträda det.

I själfva verket synes känslan, att fullständig eftergift lätt kunde blifva nödvändig, hafva varit ganska stark och allmän inom rådet. Kanslern önskade fortfarande, att Fleming skulle träda tillbaka. Af Bonde nämndes, att ridderskapet gjorde en skillnad mellan »admittere» och »deponere» — underkännandet af skattmästarefullmakten skulle alltså icke vara en verklig afsättning. Man hörde Schering Rosenhane uttala, att Fleming skulle hafva större ära af att gifva vika för att förekomma oro än af att stå på sin rätt; till och med Klas Tott och Sten Bielke gingo in på denna tankegång: den förre sade, att Fleming alltid hade den äran, att han enstämmigt vore af regeringen erkänd skicklig till ämbetet, liksom af Karl Gustaf; den senare anförde, hurusom hans svåger ofta önskat komma ifrån rikets tjänst.[2]

Vid slutet af sammanträdet samlade sig rådet kring ett förslag af Seved Bååt att ännu en gång förehålla det första ståndet de skäl, som talade för Flemings rätt, med tillägg af Bonde — hans ständiga yrkande —, att det skulle handla i gemenskap med öfriga stånd.

Prästerskapet och adeln.

Mellan ridderskapet och adeln samt prästeståndet hade denna dag — den 23 — förefallit ett och annat, som dels gaf uttryck åt spänningen dem emellan i föreliggande frågor, dels at bemödandena att med ömsesidigt tillmötesgående återställa atminstone den yttre endräkten.[3] Ett utskott, som prästerska-

[1] *RP.* V. Enligt III förmodade däremot de la Gardie, att H: Herman Flemingh sielf skulle föreslå detta expediente och wara nögder der medh».

[2] »hälst när han blef Dr. Christine Gouverneur». *RP.* V. Jfr s. 84 not 3.

[3] *RAP.* VIII s. 94 f. *Präst. Prot. Terserus Berättelse,* LOENBOM, *Hist. Märkv.*, II s. 28 ff. (jfr s. 266 not 2).

pet på förmiddagen sände till riddarhuset, blef afvisadt vid dörren — adeln var då upptagen af voterandet om de tre rikskämbetena eller öfverhufvud detta ärendes behandling. På eftermiddagen berättades hos ridderskapet, på grund af enskilda samtal i staden, att prästerskapet uttydt ståndets åtgöranden, som om det ville »kasta omkull» alla personerna i konungens testamente och frånkänna prästerna rätten att vara ett stånd i riket, emedan de afstått sin rätt vid regeringsvalet, hvarjämte det förtrutit desse, att deras utskott icke släppts in. Till prästeståndet affärdades därför ett utskott af sex personer med Jöran Gyllenstierna i spetsen, hvilka framförde en ursäkt och skyllde på adelns vaktmästare. Biskop Terserus med ett par andra prästmän gick därefter till riddarhuset, framförde sitt stands tankar om drottning Kristinas värf och försäkrades af landtmarskalken, att man intet vetat om det förra utskottets ankomst.

* * *

24 okt. Överläggning i rådet.

Rådet återupptog den 24 oktober frågan om förfarandet med Flemings sak, utan att fasthalla vid det beslut, som föregående eftermiddag tyckts uppnådt.[1] Det var nu rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie, som i kraft af sitt numera äfven af ridderskapet erkända ämbete tog den yttre ledningen af debatten. Han framställde ånyo de förut afhandlade möjligheterna; själf såg han nu liksom dagen förut ingen bättre utväg, än att Herman Fleming frivilligt trädde tillbaka — rådet skulle därigenom undgå ett obehagligt ansvar. Sten Bielke förklarade emellertid, att denne icke otvungen ville afstå sitt ämbete, i det han ansåge sig hindrad af den trohetsed, han svurit sin konung.

Rådet måste således fortfarande själft söka en utväg ur konflikten mellan laglig rätt och makt rustad med nyare statsrättsliga grundsatser.[2] A ena sidan förnyade Tott sitt förslag att tala med de tre lägre ständen, utan att dock gifva dem några råd — hvad ridderskapet angick, trodde denne, att det icke vidare ville meddela sig med dessa, sedan de en gång bortgifvit sina röster, och detsamma sade sig senare under sammanträdet Knut Kurk hafva hört af borgerskapet —; å den andra

[1] *RP.* V. — För 24—27 okt. finnas inga protokoll i *RP.* III.

[2] Att ridderskapet gick efter helt andra »principer» än rådet, framhölls af G. Bonde 23 okt. e. m. och äfven denna dag. *RP.* III och V.

dref Bonde sitt yrkande, att adeln skulle uppmanas till förbindelse med öfriga stånd. Tott sade sig emellertid hafva hört, att dessa senare skulle önska att af regeringen få notifikation om ridderskapets begäran; och skulle de ensamma underhandla med detta, kunde han icke döma annat, än att de skulle »komma i håret ihop».

I denna rådets obeslutsamhet och tvekan var det en naturlig utväg att inhämta den frånvarande drotsens råd; Schering Rosenhane, Bonde och Tott affärdades i sådant ändamål till honom. Diskussionen hvilade emellertid icke under deras bortovaro; kanslern utvecklade ånyo sakläget; Axel Sparre visste berätta, att adeln snart skulle blifva ense med borgerskapet och bönderna — han röjde därmed utan tvifvel en riktigare uppfattning af ridderskapets hållning och ståndens inbördes ställning än Tott och Kurk —; Sten Bielke förmälde om sin svåger Fleming, att denne väl vore villig att foga sig efter omständigheterna, men då begärde, att ingen skulle röra hans ära, utan att han skulle få göra sin radstjänst, så länge hans hälsa tillåte, och njuta i lön, hvad H. M. förunnat honom — ett yttrande, som tyckes visa farhågor, att Flemings fiender skulle vilja stänga honom från mera än skattmästareämbetet. Träda tillbaka själfmant, emot sin ed, ville denne dock fortfarande icke, enligt hvad Bielke något senare sade sig veta.[1]

Gustaf Posse meddelade sin fader Knut Posses tankar, som man redan den 22 beslutit att efterspörja; de stämde närmast med Gustaf Bondes. Något senare återkommo de tre riksraden från Per Brahe, som tillstyrkte att tala både med de tre ståndern och med ridderskapet, utan att dock förorda någon viss mening, men att i värsta fall, om saken ginge till ytterligheter, bedja Herman Fleming för fäderneslandets skull gifva vika.

Detta gaf stöd åt de la Gardies yrkanden, som dock ånyo afvisades af Tott och Bielke. Förmodligen var det nu beslut ändtligen fattades att efterskicka utskott af de tre lägre ståndern.[2] Till dessa ville Klas Tott hafva sagdt, att regeringen gärna sett, att det i fråga om de lediga ämbetena blifvit vid H. M:s önskan; men redan detta ansågs orådligt och tillräckligt att strax »alarmera» dem emot ridderskapet.

[1] På Bielkes yttranden denna dag jämte *RP.* III och V 30 okt. grundar sig tydligen den osäkra slutsatsen hos Fryxell, XIII s. 35 f., att Fleming vacklade och stundom var villig att gifva efter.

[2] *RP.* V upplyser blott, att till utsände från präster och borgare sades genom Behmer, att regeringen redan låtit skicka efter deras utskott.

Flemings sak hos stånderna.

De fyra ständen hade nu hunnit att meddela sig sinsemellan. Ridderskapet och adeln samlade sig på riddarhuset klockan 8 förmiddagen, under det ett föregående dag nämndt utskott besökte Kagg och de la Gardie, för att mera enskildt lyckönska dem till deras upphöjelse.[1] Därefter valdes ett annat utskott för meddelelse med präster och borgare — hufvudsaken för adeln var att drifva sin vilja igenom och draga de andra på sin sida; utan tvifvel stötte det ståndet, att dessa enligt dess mening försummat sin rätt, men att därför styfsint undvika all förbindelse med dem hade blott varit att onödigtvis och onyttigt förbittra tvisten. — Utskottet räknade endast fyra personer, bland dem Johan Gyllenstierna och Klas Rålamb; dess uppgift var att vidtala de ofrälse att till häfdande af sina ståndsfrihet söka återtaga, hvad de eftergifvit, hvarvid dock den aflidne konungens testamente icke skulle klandras.

I enlighet härmed tillkännagåfvo de utsände hos prästerna utgången af adelns votering om de höga ämbetena, och då biskop Enander hänvisade till sitt ståndssvar på första propositionen, förklarade Rålamb, att ridderskapet blott för den allmänna välfärdens skull såge sig nödsakadt att gå ifrån testamentet. Fäderneslandet, framhöll han ock, stode i stor gäld och medlen vore däremot ringa; riksskattmästaren borde därför äga hälsa och styrka; han försäkrade, att hans medbröder icke härvid drefves af någon fiendskap mot Fleming personligen.[2] — Borgarne, som utskottet därefter besökte, höllo liksom prästeståndet svårt att taga tillbaka, hvad som redan vore så godt som beviljadt, men lofvade dock att söka komma till endräkt med ridderskapet.

Landtmarskalken afgick sedan till slottet för att enskildt underrätta rådet om medståndens svar och bedja detta förmå dem till eftergifvenhet. Då han vid återkomsten berättade, att en af rådet rådt att skicka några äfven till bönderna, afsändes till desse Klas Rålamb och två andre.

Ungefär samtidigt med att adelns sändemän sålunda besökte borgare och bönder, trädde desse från sin sida i förbindelse med prästeståndet.[2] Inför borgarnes utskickade förklarade Enander det för en lättsinnighet att genast gå ifrån det bifall, man den 20 gifvit till Flemings utnämning; de bägge »medelstånden» borde enligt hans tanke förbinda sig med hvarandra,

[1] *R.H.* VIII s. 95.

[2] *Prast. Prot.*

för att icke ridderskapet i allt skulle blifva dem öfverlägset. Man fann lämpligt att förfråga sig i saken hos senaten. — De nio bönder, som sedan anlände, yttrade på Enanders fråga, hvad dem syntes om adelns hållning mot Fleming, att de aldrig hade försport om den herren annat än godt; visste ridderskapet annat, borde det omtalas. Härvid mottog prästerskapet kallelse att i utskott komma upp till regeringen.

Meddelande i rådet til prester, borgare och bönder

När prästeståndets utskott senare[1] inställde sig på slottet, ansågs här att Schering Rosenhane borde föra ordet för regeringen, emedan saken angick kansleren, som eljest skulle hafva gjort det.[2] Rosenhane gaf alltså utskottet officiell underrättelse om ridderskapets beslut och anhöll, att prästerna ville öfverlägga om saken, med god enighet samt konungens och rikets tjänst och säkerhet som mål. Till svar erinrade Linköpingsbiskopen om sitt ståndS och rådets förra mening om testamentet; han äskade rent ut af regeringen råd och undervisning, huru man skulle med heder komma ifrån saken. Utskottet fick ett ögonblick träda af, men rådets svar vardt därefter intet annat än ett afböjande af prästernas anhållan. Enander tog då upp saken från en annan sida — kunde ej testamentet försvaras, så gällde det att häfda ståndets inflytande och rätt i allmänhet. Han begärde, att det icke i framtiden måtte lända prästerskapet till förfång, om det vid detta val hittills icke så noga bevakat denna, något hvarom ock Rosenhane tillförsäkrade det trygghet för regeringens del. En ytterligare åstundan af biskopen att få veta några skäl mot Herman Fleming, på det att han och hans ståndsbröder icke måtte hetas vara väderhanar, som läte drifva sig hit och dit utan skäl, vann ingen uppfyllelse.

Till slut påminde Enander, att prästerskapet aldrig hade gratulerat riksamiralen grefve Vrangel till detta hans ämbete och därför funne nödigt att göra det nu; och därefter skedde högtidlig gratulation med handtagande såväl till denne som till marsken och kanslern. Uppenbart berodde detta förfarande på aftal mellan de ofrälse stånden, ty det iakttogs strax efteråt äfven från borgarnes och böndernas sida; det var, som det

[1] E. m. enligt *Präst. Prot.* Rådet var oafbrutet samladt från morgonen till sin följande votering i Flemings sak.

[2] »Jnkummo budh, att uthskotet af Presterskapet war för handen, och at H. Sch. Rosenhane skulle föra ordet för dem, emedan saken ginge något R. Cancelleren an.» *RP.* V.

synes, en demonstrativ erinran, att Vrangel, de la Gardie och Fleming rätteligen sutte med samma rätt på sina kungliga fullmakter, och att ständerna, om de kunde godkänna eller förkasta de senare, också skulle kunnat yttra sig om den förre.

Efter prästeståndets utsände infann sig ett utskott från adeln med dess skriftligen uppsatta yttrande om Regeringsformen, och därpå utskott af borgerskapet, som af Rosenhane mottog samma notifikation som prästerna och genom Johan Prytz framställde samma fåfänga begäran om råd som desse.[1] Bönderna,[2] som därefter inkommo, erhöllo på en gång meddelande om rådets och ridderskapets åtgöranden i fråga om de de tre riksämbetena; talmannen förklarade med afseende på skattmästareposten, att allmogen läte sig regeringens förfogande så i detta som allt annat väl behaga.[3]

Votering i rådet: uppskof.

Sedan rådet åter blifvit ensamt, berättade Nils Brahe, att några af borgerskapet sagt sig vilja sända bud till Fleming för att förmå honom att med godo uppgifva sina anspråk; hvarvid Sten Bielke anmärkte, att om ständerna ville göra detta, vore det bättre, än om öfvertalning skulle ske af rådet. I denna punkt — om den befattning, som rådet borde taga med saken — företogs därpå på riksamiralens yrkande votering.

Jöran Fleming, hvilken såsom yngste närvarande rådsherre först afgaf sin röst, ville, att rådet icke skulle taga något ansvar på sig, utan att allt skulle ske igenom ständerna. Med honom instämde Knut Kurk, med tillägg, att föreställningarna hos Fleming alltså ej skulle ske i senatens namn, utan enskildt, och på samma sida föllo ytterligare tolf klara röster, bland dem Sten Bielkes och Totts, men äfven Seved Bååts. Majoritet, om ock knapp, vann likvisst den motsatta meningen, som emellertid framträdde med vissa skiftningar; på denna sida voro Schering Rosenhane och Bonde samt kanslern och marsken.[4] Atskilliga af flertalet voro dock böjda för något ytterligare dröjs-

[1] *Borg. Prot.* har härom en kort notis.

[2] »Almogen» heter det i *RP.* V, hvadan standet möjligen kan hafva varit uppkalladt fulltaligt.

[3] »wiljandes honom önska al lycka och walsignelsse, när han blitwer satter til det embetet.» *RP.* V.

[4] Att offentlig föreställning i rådets namn till Fleming var besluten, sade de la Gardie 27 okt. e. m. enligt *RP.* V; af protokollet den 24 framgår det ej klart, ej häller af *Rosenhane*.

mål, och beslutet blef under sådana förhållanden, att saken skulle få anstå ett par dagar, tills man säge, huru ständerna kunde komma öfverens.

Sedan prästerskapets utskott återkommit från rådet, före- *Präster och borgare.*
tog detta stånd votering i riksskattmästaresaken, och därvid rös-
tade alla stift för att icke gå ifrån dess förra beslut, om icke tillräckliga orsaker framteddes.[1] Flemings sjukdom kunde icke göra tillfyllest; därför rådde icke denne mer än andra människor, och detsamma kunde dessutom invändas mot Lars Kagg, mot hvilken därjämte kunde anföras hans höga ålder; genom Fleming kunde med Guds nåd mycket godt uträttas — ett liknande exempel fann man i Lennart Torstensson —; han vore allom bekant för gudsfruktan, rättrådighet, vishet och flit.

Säkerligen hade dock ståndet vid detta beslut medvetandet, att det snart nog kunde visa sig nödvändigt att ändra hållning. Doktor Erik Emporagrius, som i riksdagens början vid behandlingen af hertig Adolfs sak två gånger framträdt i viss mån som vägvisare för sina medbröder, hade äfven nu strax efter voteringen ordet och framhöll, att man af rådet icke hade att vänta något understöd, och att jämte Flemings sjukdom kunde för adelns yrkande finnas andra orsaker, men af sådan art, att de skulle göra saken värre, om de omtalades — åter en häntydning på de djupare politiska syften, som på samma sätt antydts vid striden om hertigen.[2] Emporagrius visste dessutom, att motståndet mot Fleming långt förut genom förtroliga meddelanden skulle varit borgerskapet veterligt, och att detta lutade till eftergift; han hade också kännedom om adelns afsikt att söka hindra riksdagsarbetet, om den icke fick sin vilja fram.[3]

Sedermera hölls en utskottsöfverläggning med tolf borgare i Storkyrkans sakristia.[4] Emporagrius meddelade dessa prästernas votering; borgmästar Prytz fann ej i Flemings sjuklighet ett tillräckligt skäl mot honom, men sade sig hafva trovärdig underrättelse, att rådet vore redo att öfvergifva denne,

[1] *Präst. Prot.*

[2] Se s. 185.

[3] Jfr härom äfven *Terserus Berättelse.* Lolnbom. *Hist. Märkv.*, II s. 30.

[4] Att äfven prästerskapet, liksom borgerskapet, representerades af ett utskott, säges uttryckligen i *Präst. Prot.* 25 okt.

ehuru det ännu sökte arbeta för honom,[1] hvarför det till sist kunde blifva nödvändigt att lämpa sig härefter.[2] Enligt borgerskapets protokoll slöt konferensen med öfverenskommelse, att man skulle vidare utforska drottningens och rådets tänkesätt, samt hos adeln efterspörja dess skäl.

* * *

25 okt. Utskottskonferens på riddarhuset.

Konferens emellan de tre högre ståndens utskott kom till stånd på riddarhuset 25 oktober på förmiddagen.[3] Af prästerskapet kom Emporagrius med åtta prästmän, desamme som aftonen förut närvarit i sakristian; af borgerskapet Jakob Abrahamsson, borgmästaren i Uppsala, med åtta borgare. Ridderskapet och adeln representerades af tjugoen personer jämte landtmarskalken, bland dem Jöran och Johan Gyllenstierna, Gustaf Sparre och Gustaf Kurk, äfven Abraham Lejonhufvud, och Klas Rålamb.

Sammanträdet ägde rum närmast på de ofrälses anhållan,[4] och det inleddes af Emporagrius, som angaf dess anledning och framförde prästerskapets önskan om nogare upplysning i saken, af samvetsskäl och för att nu och i framtiden vara tryggadt för ansvar; hvarvid han betecknade det som något oförmodadt, att man skulle behöfva nu öfverlägga om dessa ting, på samma gång som han såsom mål jämte Guds namns ära och konungens säkerhet äfven framställde iakttagandet af ständernas öfliga rätt. — Jakob Abrahamsson åberopade Emporagrius framställning och hade samma anhållan som han.

Innan adelns utskott svarade, drog det sig tillbaka i sekreterarens kammare för att rådslå. I enlighet med därvid träffad öfverenskommelse yttrade sedan landtmarskalken till de andra ståndens ombud, att det skulle vara förhatligt att fråga hvar och en om hans skäl, men att Fleming tvifvelsutan mest för

[1] Rådet hade »enteligen slutit, at H:r Flemmingen intet kan komma till Skattmestare Embetet, ehuru dock man der före arbeta wille». *Präst. Prot.*

[2] Mellan två yttranden af Prytz har *Präst. Prot.*: »Man giorde sigh och gjssningh här wijdh, att till efuentyr detta om H:r Flemmingen wore allenast anstält at pröfua, huadh stadigheet och alfuarsamheet hoos wäre Ständh skulle wara at finna.» Denna förmodan har tydligen framkommit från prästernas sida.

[3] *RAP.* VIII s. 97 ff. *Präst. Prot.* 25 och 26 okt. *Borg. Prot.* (af misstag under 24 okt.).

[4] *RAP.*

sin sjuklighets skull blifvit förbigangen. Till adelns votering om personerna, framhöll han mot Emporagrius anmärkning, hade drottningen och rådet gifvit anledning genom sitt förslag, som framställts att gilla eller ogilla.

Då doktor Erik under artiga tacksägelser dock lät märka, att någon verklig upplysning härmed icke var gifven, betonade Per Sparre ytterligare, att det dock vore ett starkt skäl, att man hyste misstroende till en persons krafter, och Rålamb uttryckte sin önskan, att motparten ville närmare utlåta sig, huru bot skulle kunna rådas för Flemings sjukdom;[1] han anförde sitt ståndsenhällighet; likaså sjukdomens natur, att denne ofta vore sängliggande och fördenskull otillgänglig; och han talade om det nödvändiga vikariatets stora omfattning.

Härtill genmälde Emporagrius, att om man ville skrida utom de skrankor, som hans uppdrag satte för honom, kunde man kanske finna något att svara härvid; nu nöjde han sig med att taga adelns uttalande ad referendum. — Uppsalaborgmästaren yrkade väl ytterligare på besked om orsakerna, som kunde komma att efterfrågas i framtiden, antingen af K. M. eller af Fleming — han framhöll också, att borgarne ville hafva sig förbehållet »ius adprobandi et improbandi» —; men Rålamb vägrade orubbligt närmare utlåtande, än att adeln för sin del hölle honom inkapabel till tjänsten. »Gud styre oss med sin Helige Ande», sade till slut doktor Erik; och därmed gingo bägge ofrälseståndens kos. —

Äfven ett utskott af allmogen förfrågade sig sedermera på riddarhuset om grunderna emot »den femte personen uti salig konungens testamente»; äfven dem förehölls dennes sjukdom, och särskildt, att den vore beständig och utan afbrott. Böndernas talman lofvade svar efter vidare rådplägning.

Efter middagen gjorde Per Sparre för samtliga ridderskapet redo för förmiddagens samtal.[2]

Borgerskapets beslut.

Prästeståndet under ordförandeskap af biskop Olof Laurelius mottog samma eftermiddag utsände från borgarne, som gåfvo sitt ståndsbeslut tillkänna: emedan de märkte, att rikets

[1] »huru siukdomen kunde remedieras, effter dette embetet reqvirerer een helsosam mann». *Ib.* s. 100. Härmed afses väl dock åtgärder mot olägenheterna af sjukdomen, icke dennas botande, i hvilket fall förelåge ett tämligen ohöljdt hån.

[2] *Ib.* s. 101.

välfärd hängde härpå, och såge, att intet kunde uträttas emot ridderskapet, hade de fogat sig efter detta.[1]

I själfva verket hade vid ordentlig omröstning i rådstugan rösterna nästan allesammans fallit emot Herman Fleming, hvilket sedan genom särskilda utskott kungjordes icke endast prästerna, utan äfven adeln och allmogen — ridderskapet dock först följande dag.[2]

* * *

26 okt. Striden om riksskattmästaretjänsten led emot sitt slut, sedan den en veckas tid pågått först emellan rådet och adeln, sedan mellan denna och de öfriga ständerna. Den 26 oktober tillkännagåfvo borgare och bönder på riddarhuset sin anslutning till ridderskapets beslut.[3] Borgmästar Prytz underlät därvid ej att än en gång uttala, hurusom hans stånd gärna önskat blifva vid testamentet och låta utöfningen af sin rätt hvila. Bönderna hänsköto ärendet till drottningen, rådet och adeln, som bättre förstode det, eftersom Herman Fleming vore gammal och sjuklig.

Ny votering i prästeståndet. Blott prästerskapet sträfvade ännu emot, liksom det i hertig Adolfs sak sist gifvit vika. Pastor primarius Emporagrius redogjorde emellertid inför hela ståndet för ridderskapets skäl mot Fleming, därvid bland annat anförande, hvad landtmarskalken förehållit både präster och borgare, att det kunde vara Guds försyn, som icke ville hafva den herren till detta ämbetet.[4] Därefter skreds till ny votering, hvarvid redan åtta stift och superintendentskap röstade för eftergift, direkt eller genom att hemställa saken i regeringens skön;[5] Skara stift yrkade dock härvid, att en skriftlig förklaring skulle uppsättas, som till försvar inför eftervärlden skulle förvaras i ståndets arkiv; Strängnäs ville göra det förbehåll, att de andra ständerna, för hvilka man nu böjde sig, också skulle i framtiden försvara beslutet; och Gotlands superintendenti ville, att man väl skulle foga sig, men likväl ännu efterfråga skälen. Bestämdare motspänstighet visade Uppsala stift, då det icke ville gifva

[1] *Prast. Prot.*

[2] *Borg. Prot.* *RAP.* VIII s. 102.

[3] *RAP.* a. st.

[4] *Präst. Prot.* Landtmarskalkens uttalanden *RAP.* VIII s. 99, 102.

[5] Linköpings, Skara, Västerås, Växjö, Wiborgs, Kalmar, Strängnäs, Gotlands *Präst. Prot.*

vika utan att erfara ytterligare orsaker, och som det synes äfven Abo, som önskade än en gång hos regeringen söka upplysning om dessa, för att sedan fatta beslut.

Abo biskop, doktor Jöns Terserus, tog särskildt till orda och yttrade sig med styrka och klarhet på ett sätt, som bekräftar, att hans visade nit att häfda ståndets talan vid riksämbetsmännens val ingalunda berodde på ett godkännande af den segrande sidans politiska mål i öfrigt. Mot Flemings sjuklighet ansåg han vikariens tjänstgöring vara hjälp tillfyllest; och när det förebures, att det allmänna bästa skulle löpa fara genom den gode herrens uppkomst, kunde hvar för sig döma, om det så i sanning vore eller ej. Reduktionen, som lände till allmänt väl, och som Fleming skulle äga att vaka öfver,[1] kunde härigenom studsa, hvilket visserligen icke lände till fäderneslandets välfärd. Så hade ock änkedrottningen, såsom förspordes, skickat bud till denne och rådt honom att stå på sin rätt. Därför vore tryggast att stå fast vid förut fattadt beslut, ty därigenom kunde man bäst bestå och vinna ett odödligt namn och beröm.

Detta Terserus yttrande, prägladt af mannens kraftfulla personlighet, och tydligen icke utan öfvertygelsens vältalighet, är särskildt anmärkningsvärdt därföre, att det är det enda i hela denna strid, där dess betydelse för tidens stora rikshushållningsfråga öppet utsäges.[2] —

Ståndets ordförande, biskop Enander, fann vid sammanställning af stiftens vota vara af nöden att ytterligare söka råd så hos drottningen som hos herrarne i regeringen.

Till änkedrottningen afgick Enander själf med tvänne andra; samtidigt anlände utskickade från borgerskapet med förnyad underrättelse om dettas anslutning till adeln, som prästerna försäkrade sig icke misstycka. Sedermera återkom Enander och redogjorde för sin audiens, som han erhållit hos drottning Hedvig ensam, emedan rådet varit skingradt — meningen hade alltså varit att uppvakta henne och regeringen tillsammans.[3]

[1] »och förmeenes denne herren blifua committerat». *Präst. Prot.*

[2] Jfr CARLSON, II s. 151 f. Dock grundade sig motståndet mot Flemings val säkert icke endast på ovilja mot reduktionen, utan äfven mot hans person och politiska hållning i öfrigt — till sina konstitutionella önskemål kunde adeln icke vänta att i honom finna någon vän.

[3] Då drottningen frågade prästernas utsände, om de talat med rådet, svarade de ock, att de hade tänkt så göra, men att detta redan varit borta. *Präst. Prot.*

När Hedvig Eleonora erfarit, att borgerskapet hade gått adeln tillhanda, hade hon sagt till de tre prästerna, att de och deras medbröder nu stode allena och därföre näppeligen kunde göra annat än foga sig. Väl svarade Enander: »Vi äro icke allena, där E. M. är med oss», men drottningen tillrådde dock för enighetens skull eftergift. För öfrigt berömde hon Fleming högt och sade sig vara mycket bekymrad för hans skull.

Klockan 2 på eftermiddagen sammanträdde prästerskapet ånyo; berättelse aflades då af deputationer, som under tiden hade besökt de höga riksämbetsmännen — dock af onämnd anledning icke riksmarsken —; förmodligen hade de sändts med anledning af att biskop Enander icke träffat dessa och rådet samlade.[1] Biskopen i Viborg Nicolaus Nicopensis[2] hade uppvaktat drotsen, biskop Terserus riksamiralen, och superintendenten Brunnius hade varit hos kanslern. De tre höga herrarne hade alla försäkrat, att de arbetat efter förmåga för Flemings sak, ehuru fåfängt, och alla tillstyrkt motståndets uppgifvande; bäst hade de ansett, om denne själf ville nedlägga sina anspråk, hvartill de la Gardie trodde att han tilläfventyrs kunde låta öfvertala sig just af prästeståndet. Han hade för öfrigt manat till snart beslut, med hänsyn till arbetena med Regeringsformen.

Enander manade också efter berättelsernas afgifvande sitt stånd till afgörande. Emellertid framhöll han, att den nu omyndige konungen en gång kunde komma att pröfva beslutet, och gjorde gällande, att de borde vara förpliktade att svara för detta, som öfverröstat prästerna och därigenom drifvit dem därtill. Därjämte borde Fleming underrättas, huru man i det yttersta hållit emot.

Emporagrius fann det nödvändigt att härvid göra ett par erinringar: att lägga ansvaret på de andra ständerna vore att kasta skulden på dem, hvaraf lätteligen oreda kunde förorsakas; och det vore lika omöjligt, att prästerna allena skulle kunna stödja Fleming, som att denne utan någon sin skuld skulle vilja afstå sin rätt.

[1] Drotsen kunde han för öfrigt icke träffa i rådet. — *Terserus Berättelse*, LOENBOM, *Hist. Märkv.*, II s. 32, uppgifver, att ståndet hade utskott till drottningen och sedan två och två till de tyra af regeringen — alltså äfven Kagg, hvarom intet nämnes i *Präst. Prot.*

[2] Hans af motvind försenade ankomst till riksdagen omtalas i *Präst. Prot.* 25 okt.

Därmed begaf sig Enander med ett utskott på strax förut mottagen kallelse till konferens på slottet om nya Regeringsformen. De kvarvarande företogo under Västeråsbiskopens ordförandeskap slutlig votering i Flemings sak, hvarefter stiftens vota skriftligen uppsattes.[1]

* * *

27 okt. Prästerskapets beslut.

Prästerskapets beslut fastställdes följande dag - den 27 oktober —, då stiftens utlåtanden upplästes i ståndet.[2] Protokollet meddelar endast trenne yttranden: pastor primarius Emporagrius särskildt affattade mening; professor Karl Lithmans, uppsatt i Uppsala stifts namn, och biskop Laurelius, som tvifvelsutan tillika gällde för hans stift.

Emporagrius erkände i sitt votum, att invändningen mot Fleming på grund af hans svaga hälsa icke kunde helt och hållet ogillas; och då denne blifvit förhatlig bland »de sina», kunde lätt oreda vållas af hans upphöjelse; dock borde intet men få ske hans goda namn och rykte. Lithman nämnde ock Flemings svaghet och betonade faran af oenighet mellan ständerna; dessutom drottningens och rådets föredöme samt borgares och bönders öfvergång till adeln. Laurelius häfdade, att prästerskapet icke finge mästra andra i högre eller lägre stånd eller ägde makt att yrka att ovillkorligen få veta de andra ständernas skäl; för Flemings goda namn hade han samma yrkande som Emporagrius.

Alla tre styrkte för det allmänna bästas skull till eftergift, och i öfverensstämmelse härmed beslöt prästeståndet att förena sig med de tre andra ständerna. — Före fattandet af detta sista beslut hade man enskildt af Herman Fleming förnummit, att detta också var hans ändtliga vilja.[3]

Till ridderskapet affärdades biskopen i Åbo i spetsen för ett större utskott med meddelande om det träffade afgörandet, vid hvars framförande han gjorde vederbörligt förbehåll för prästeståndets rätt att rösta om den, som i Flemings ställe kunde

[1] Af notarierna — Johan Arhusius och Jakob Waldius — enligt *Präst. Prot.* 27 okt. De tre utlåtanden, som samma protokoll meddelar, äro emellertid affattade af andra personer, hvadan uppgiften endast kan förstås om de återstående, som ej återgifvas i protokollet.

[2] *Präst. Prot.*

[3] *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 32.

blifva nämnd till den lediga skattmästareplatsen.[1] Landtmarskalken tackade för den afgifna förklaringen med säkert upprikтig tillfredsställelse. — Hedvig Eleonora meddelades beslutet af Enander.[2]

Rådet. 27 oktober var frågan om skattmästareämbetet också på eftermiddagen före i rådet, utan att den gången komma vidare än förut.[3] Det var rikskanslern, som yrkade, att rådet genom bud till Herman Fleming skulle kungöra honom ständernas beslut och bedja honom vika för omständigheterna och, som han sade, sålunda rädda H. M:s respekt. Men Sten Bielke satte sig emot en dylik anmaning i rådets namn och framdrog, att prästerna, enligt hvad de låtit honom veta, hade samtyckt till de öfriges beslut mot sin vilja. Förgäfves invände de la Gardie, att på så sätt åsidosattes den resolution, som en gång fattats af flertalet. Änkedrottningen var ej häller för budskickningen, emedan regeringen därigenom skulle taga ansvaret på sig. Diskussionen afbröts utan beslut, med uppskof på ännu ett par dagar.

* * *

Återblick. Ehuru det ännu dröjde något, innan ny riksskattmästare blef vald, efter förnyad meddelelse med ständerna, var dock med prästerskapets beslut 27 oktober den nio dagar tidigare inledda striden i hufvudsak lyktad. Afgjord kunde dess utgång sägas vara redan genom ridderskapets och adelns fasta sammanslutning och bestämda hållning gent emot ett mindre beslutsamt och enigt råd.

Då frågan om riksmarskämbetets tillsättande förmiddagen den 19 oktober ändtligen på allvar upptogs i rådet, röjde sig föga oenighet om dettas rätt att i konungens ställe utse dess innehafvare, men dess mer i frågan, om man borde eller icke borde afvakta ridderskapets påminnelser till Regeringsformen, i hvilka man med rätta befarade anspråk på rätt för ständerna att hafva ett afgörande ord med vid valet. Mot drotsens vilja beslöt rådets öfvervägande majoritet att hällre förekomma än

[1] *RAP.* VIII s. 106 f. *Präst. Prot.*, med förbehållet, som ej omtalas i *RAP.* Påminnelse i samma syfte gjordes af Linköpings stift vid voteringen 26 okt. och i professor Lithmans votum 27 okt. *Präst. Prot.*

[2] *Präst. Prot.* 29 okt.

[3] *RP.* V.

förekommas, och mot hans vilja företogs valet redan följande dag, den 20.

Lars Kagg valdes med 28 röster mot 14 eller 15 för Magnus Gabriel de la Gardie, som i stället intog sin plats som rikskansler enligt Karl Gustafs fullmakt; och åter mot sin önskan maste drotsen på flertalets yrkande för ståndernas utskott tillkännagifva äfven den för sjukdom frånvarande Herman Flemings tillträde till sin af Karl Gustaf gifna riksskattmästarepost. Präster och borgare upptogo rådets åtgärd väl, men utan tvekan gjorde ridderskapet i fråga om alla tre sin afvikande uppfattning om ståndernas rätt gällande, och förgäfves sökte regeringen genom tvänne beskickningar med skäl och öfvertalning bringa det till eftergift.

Inför denna adelns hållning visade drotsen den 22 oktober strax tydlig villighet att gifva vika och att uppoffra den adeln misshaglige Fleming. Rådets flertal — hit hörde Schering Rosenhane, Gustaf och Sten Bielke, Klas Tott — ådagalade öppen blick för den demokratiska innebörden i riddarhusmajoritetens kraf — nu äfven skriftligen inlagda, och det med hot att i vidrigt fall lämna riksdagen —, men det röjde ock en stark känsla för adelns makt i närvarande läge. Gustaf Bonde, som nu i drotsens ställe framträdde som rådsflertalets främste ledare, häfdade väl vid en ny beskickning till riddarhuset offentligen rådets rättsståndpunkt i fråga om fullmakterna, men lät enskildt ridderskapet veta, att i förening med de andra ständerna icke skulle nekas det att framföra på skäl grundade invändningar äfven mot dessas innehafvare. Kunde ståndet draga med sig de ofrälse, och ville det bära ansvaret i framtiden inför myndig konung, var han redo att böja sig; ty skadligare än adelns anspråk ansåg han dock, att radets förbindelse med de tre förenade lägre stånden kunde varda under långvarig tvist.

Ridderskapet, som allt igenom handlade med säkerhet och följdriktighet, äskade nu rent ut förslag till kanslers- och skattmästaretjänsterna; och ehuru drotsen icke kunde undgå att vid Kaggs, de la Gardies och Flemings förnyade nämnande också ånyo nämna de senare tvås fullmakter, ansåg sig adeln hafva fått den fria yttranderätt, den begärt, då han på särskild förfrågan af landtmarskalken gaf ståndet frihet att säga hvad det ville »med skäl och lag» mot personerna.

Härutinnan gick Per Brahe tvifvelsutan rådsflertalets vilja i förväg. Men en gång gjordt, kunde medgifvandet icke åter-

tagas, ehuru drotsen från och med den 23 på grund af sjukdom saknades vid rådets sammankomster; och denna dag röstade ridderskapet om de föreslagne riksförmyndarne, hvarvid Flemings namn förkastades med 165 röster mot 23 — flertalets styrka och tryck bidrog utan tvifvel att ytterligare förminska mindretalet. — Bonde föreslog nu i rådet att gå adeln på så vis till mötes, att antingen Fleming skulle få behålla skattmästaretiteln, men tjänstgöra som generalguvernör i Finland eller Livland, eller också riksskattmästareposten lämnas obesatt.

Ingendera utvägen var möjlig vid adelns dåvarande stämning. Den begärde nytt förslag på annan person i hans ställe, och då rådet 24 oktober tillkännagaf dess åtgärder för utskott af präster och borgare, var det med obeveklig vägran att gifva dem råd eller ledning; det ville hvarken uppmuntra dem till motstånd eller påtaga sig mer ansvar än nödvändigt för en dock oundviklig sak. Väl beslöt det vid votering att uppmana Fleming att underlätta dess återtåg genom en till skenet frivillig afsägelse, men inför dennes kända obenägenhet beslöt det tillika att tills vidare uppskjuta denna åtgärd. Dess verkställighet kunde icke häller den 27 genomdrifvas af kanslern, hvars nit för Karl Gustafs testamente och fullmakter, lifligt, när han var i ovisshet för egen räkning, hade försvunnit, så snart han fann sin nya värdighet erkänd.

Borgare och bönder böjde sig under sådana omständigheter för adelns vilja den 25 och 26; och prästerskapet måste följa deras föredöme följande dag, ehuru med mycken motsträfvighet, med en oro för reduktionens öde på grund af Flemings fall, som biskop Terserus i ett kraftigt anförande uttryckte, och efter inhämtande af drottningens och regeringsherrarnes råd samt Herman Flemings egen önskan.

Hade senaten varit enig, yttrade Klas Tott i rådkammaren den 30 oktober, så hade man nog kunnat draga adeln till de andra ständerna;[1] och trots svårigheten att bedöma motsatsernas hela styrka synes det icke osannolikt, att han hade rätt. Stark var visserligen maktkänslan hos adeln såsom på en gång jordägare-, ämbetsmanna- och krigarestand, men rådet inneslöt dock dess främste män och hade i sin hand rikets förvaltning och

[1] Likaså Sten Bielke 24 okt.: »Om the wijste, at Rådet aldeles woro ense, så låto the wähl rätta sigh.» *RP.* V. »The» måste vara adeln, ehuru det icke formellt bevisas af sammanhanget.

krigsmakt, som endast en mycket hänsynslös och endräktig sammanslutning af ridderskapet kunde taga därur; och adeln var icke alldeles enig — säkert mindre, än voteringen om Flemings namn tycktes visa, hållen under den segrande sidans tryck, och otvifvelaktigt med kunskap om rådets splittring och vacklande ställning.

Per Brahe var den, som i främsta rummet bar ansvaret för rådets förfarande och för dess nederlag, och ehuru han i rättsfrågorna lika litet som de andre, med något enstaka undantag, öppet godkände adelns åskådning, såg han dock uppenbart denna utan misshag, och röjde från början sin böjelse att låta sin förnämste politiske fiende falla. Att han härutinnan stod ensam inom rådet, är föga troligt; svårligen hade han då kunnat våga att taga parti, såsom han gjorde, och med eftergift för adelns anspråk den 21 oktober tvinga afgörandet på det ännu motsträfviga flertalet. Den grupp, som vid skattmästarevalet den 31 gaf sina röster åt Seved Bååt, kan med skäl förmodas i själ och hjärta och utanför rådets öfverläggningsrum mer och mindre bestämdt hafva stått på drotsens sida; i rådkammaren föll det sig svårt att häfda de konstitutionella teorier och kraf, som nya maktförhållanden gåfvo segrande styrka.

V.

Riksdagen i Stockholm.
III. 24 oktober—december.
Regeringsformen. — Hertig Adolf Johan. — Drottning Kristinas protest. — Reduktionen.

Ståndens påminnelser vid Regeringsformen. 24—25 okt.

Striden om de obesatta höga riksämbetena och särskildt om riksskattmästareposten trängde för några dagar riksdagens andra frågor i bakgrunden efter den konferens om Regeringsformen, som de fyra ståndens utskott höllo på riddarhuset den 20 oktober. Dock behandlade prästerskapet den 22 och 23 drottning Kristinas sak, och dess svar på hennes memorial lämnades den 24 till sekreteraren Daniel Behmer.[1] Samtidigt öfverlämnades till honom ståndets anmärkningar vid nya Regeringsformen, hvilka kanslern redan vid rådets förmiddagssammanträde föredrog för detta.[2] Senare under samma rådssammankomst uppkom ett utskott af ridderskapet, som öfverlämnade äfven detta ståndets påminnelser vid Regeringsformen.[3] De upplästes på eftermiddagen; likaså prästeståndets en andra gang; och på kanslerns erinran beslöts att uppkalla utskott af ständerna, sedan en öfversikt uppsatts af olikheterna mellan regeringens förslag och ståndens yrkanden samt mellan dessa inbördes. — Följande dag — den 25 oktober — inkom också borgerskapets förklaring.[4]

---

[1] *Präst. Prot.* — Jfr s. 200 not 1.

[2] *RP.* V. — Prästerskapets påminnelser vid Regeringsformen finnas i original bland *Riksdagsacta*.

[3] *RP.* V. *RAP.* VIII s. 96 f. — »Ridderskapetz och Adelens sampt Krijgzbefählets ödmiuke påminnellsser till Hennes Kongl. M:ttz och samptlige Regeringens öfwergifne project om Regeringzformens inrättande» äro tryckta *RAP.* VIII s. 220 ff. (bil. I).

[4] *RP.* V. — Borgerskapets påminnelser vid Regeringsformen finnas i original bland *Riksdagsacta*.

Därmed förelago för radsregeringen samtliga de tre högre ståndens skriftliga erinringar. Utförligast och politiskt märkligast voro ridderskapets och adelns, nu iklädda formen af anmärkningar till hvar och en af regeringsförslagets punkter. *Rådets behandling af förslagen.*

Genast vid inledningen yrkade adeln, att nödiga förändringar skulle införas i själfva den gamla Regeringsformen af 1634, så att intet tillägg behöfde göras, hvilket rådet föredragit.[1] De af detta anförda skälen för formens antagande som regel för riksstyrelsen i framtiden ansåg ridderskapet böra uteslutas.[2]

Betydelsefulla yrkanden gjordes med afseende på regeringens och rådets sammansättning, tillsättning och ställning till hvarandra. Adeln anhöll, att af en släkt icke mer än tre måtte tagas i rådet; ej häller borde fader sitta där med tvänne söner eller mer än två bröder samtidigt; och i själfva regeringen borde icke få vara mer än en af en släkt. Det var en begäran förestafvad af önskan att förebygga en eller annan mäktig familjs alltför stora inflytande, säkert icke framställd utan hågkomst af Oxenstiernornas ställning i den förra förmyndarestyrelsen.[3] Än större vikt hade likvisst yrkandena i följande punkter. Emedan drottningen och de fem höga riksämbetsmännen tillsammans representerade konungen under hans omyndiga år, begärde adeln, att de senares val nu och framdeles under denna tid måtte ske med ståndernas kommunikation och antagna betänkande. Det var att fastslå den uppfattning om ståndernas tillbörliga medverkan, som ståndet nu just hade kämpat igenom i Kaggs, De la Gardies och Flemings sak. — Skulle någon af de fem genom sjukdom eller frånvaro hindras att förrätta sin tjänst, anhölls, att den äldste i hans kollegium måtte inträda i hans ställe; skulle någon dö, äskades, att posten skulle lämnas obesatt till nästa riksdag. Denna anhållan var en naturlig följd af det föregående, såvida icke, såsom man i rådet sagt, riksdag skulle sammankallas vid hvarje dödsfall ibland riksförmyndarne.

[1] Oriktig uppgift härom CARLSON, II s. 156.

[2] Se s. 232.

[3] Vid konferensen mellan rådets deputerade och ståndernas utskott 26 okt. e. m. funno Schering Rosenhane och Gustaf Bielke denna punkt betänklig, »emedan den förre Regeringen perstringerades der medh». *RP.* V. — I rådet 1660 sutto fyra af släkten Horn: Gustaf, Henrik, Krister och Bengt; tre af släkten Sparre: Ture, Erik och Axel; och tre af släkten Fleming: Herman, Erik och Jöran. Ingen annan ätt hade i rådet flere än två medlemmar. — Erinras må f. ö. om yrkandena i Mestadeles Ståndernes och gode patrioters betänkande om Regeringsformen, *RAP.* III, 1 uppl., s. 410 f. (bil. V).

Därefter följa uttalanden om förhållandet mellan regering och råd med en inledning, hvari adeln uttalar sin tillit till regeringens endräkt och goda uppsåt, men dock tillika besinnar mänskligt tillstånd, art och villkor» och det medfödda begäret att så mycket som möjligt främja sin och de sinas lycka, hvarigenom det allmänna bästa kan taga skada.[1] För att förekomma detta yrkade den vissa regler för regeringens och rådets samverkan, först och främst, att den förra alltid skulle regera med riksens råds råde, med beslut efter röstflertal såväl i den trängre som den vidare kretsen. Skulle härvid någon af regeringsherrarne vara af annan mening än de andra och icke af dem kunna öfvertalas, borde han hafva rätt att vädja till samtliga rådet. Skulle regeringen vara ense i en sak, men rådet finna den eftertänklig, borde dess äldste medlem näst efter de fem äga rätt att sammankalla detta, hvarefter nytt, slutgiltigt afgörande skulle träffas af regeringen och rådet tillhopa. — Härmed ville man alltså trygga sig för maktmissbruk; mindre hade man öga för farorna af regeringsmaktens splittring.[2] För öfrigt hade redan föregående förmyndarregering i så vidsträckt mån tagit rådets medverkan i anspråk, att adelns yrkanden kunde anses som en systematisering och utveckling efter dess önskningar af föregående praxis, hvars mest betänkliga punkt var alla tvistiga frågors äskade afgörande i yttersta hand genom flertalet röster i rådet.[3]

Kollegiernas i Regeringsformen stadgade årliga räkenskap önskade standet för framtiden ställd i verket. Därigenom borde delvis hindras, att regering och råd gjorde ett och droge all myndighet till sig och de sina, ständerna oåtsporda och ohörda; för samma ändamål borde hvart tredje år sammankallas riksdag, på hvilken ständerna icke allenast skulle underrättas om regeringens förande under de förlidna åren, utan ock enligt sin uraldriga frihet och rättighet äga göra skäliga påminnelser, som råd och regering måste beakta.[4] — Regelbundet återkommande

[1] Jfr *RAP.* III. 1 uppl., a. st.

[2] Vid Regeringsformens behandling i adelns utskott 4 okt. yrkade dock »een part», »at icke pluralitas votorum motte gälla i Rådet». Och Israel Lagerfelt frågade 9 okt., om icke adelns förslag i dessa ting kunde »gifwa een irring ibland Rådet». *RAP.* VIII s. 28, 38.

[3] Att regeringen 1660 från 17 febr. till 3 nov. utöfvades af hela rådet, kunde ock bidraga att stärka krafven på dess fortfarande andel i regeringsmakten.

[4] »som the antaga måste» (näml. regeringen och rådet). *RAP.* VIII s. 225. Jfr *R.* s. 27.

allmänna riksmöten måste utgöra en kraftig borgen för ständernas inflytande på rikets styrelse och förvaltning; och treårsperiodens stadgande ägde stöd i 1650-talets bevillningspraxis.[1]

Åtskilliga punkter i adelns skrift framburo dess särskilda ståndsintressen, i synnerhet såsom ämbetsmannastånd. Dit hörde bland annat en anhållan, som gaf anledning till någon strid med rådet: Ridderskapet klagade öfver att sedan någon tid hafva till rådets förmån blifvit utestängdt från åtskilliga högre ämbeten och tjänster;[2] det anhöll om ändring härutinnan, och i synnerhet, att generaler, som upphöjdes till riksråd, måtte lämna sina generalscharger. — Som blott de förnämsta familjernas medlemmar dittills vunnit inträde i rådet, riktade sig denna begäran i viss mån mot dessa. — I samma anda äskades, att såväl riksrådsämbeten som andra, både civila och militära, måtte utdelas utan hänsyn till riddarhusets klasser eller familjer efter personernas egenskaper och förtjänster; att infödde svenske af adel måtte användas i kansliet, och de svenska regementena så vidt görligt besättas med svenske officerare; att en rangordning måtte uppgöras för civilbetjänte och hvar och en utom riddarhuset skattas icke efter sitt säte på detta, utan efter sitt ämbete — äfven förhållandet mellan civila och militäriska charger skulle härvid tagas i betraktande[3] —; att i naturalisering af utländingar och de naturaliserades bruk i rikets tjänst måtte ske vissa inskränkningar. Vidare yrkades särskildt i fråga om rådet, att detta icke skulle tagas endast af »riddarståndet» — det vill säga af riddarhusets två högre klasser —, såsom nu en tid mestadels skett, utan både af riddare och svenner, enligt Sveriges lags uttryckliga föreskrift, så att intet afseende därvid måtte göras på skyldskap eller vänskap, utan allenast på trohet, ärlighet, förstånd, allvarsamhet och förtjänst.

Om adlande anhölls, att det under konungens minderårighet måtte ske med riksråds råde, ehuru ingen tvekade om dess beskaffenhet af regale.[4] — Till alla ämbeten borde en viss lön anslås, som kunde riktigt årligen utfalla.

Hvilka än tankarna om reduktionen voro hos ståndets olika

---

[1] Se Sam. Clason, *Om uppkomsten af bestämda perioder för den svenska riksdagens sammanträde, Historisk Tidskrift* 1892, s. 147 ff.

[2] Se *RAP.* VIII s. 227. Jfr nedan s. 313.

[3] Om rangfrågans behandling se Severin Bergh, *Rangstriderna inom adeln under 1600-talet, Historisk Tidskrift* 1896, s. 117 ff.

[4] Oriktig uppgift Carlson, II s. 157.

medlemmar, låg det uppenbart i dettas välförstådda intresse, att faran först för rikshushållningens jämvikt och sedan för ridderskapets godsbesittning icke ökades genom oklokt fortsatt donerande. Också begärde adeln i sin skrifvelse, att ehuru hvarje regering måste hafva behof af att belöna välförtjänte män och tjänare, detta icke dess mindre måtte ske med måtta, så att intet måtte afhändas kronan i de förvärfvade provinserna, och att enkannerligen godsen i Skåne, Blekinge och Bohuslän måtte bevaras för kronans nödtorfter och garnisonernas underhåll.[1] Skulle några gods utdelas för gjorda tjänster eller försträckningar, äskades att de icke måtte inrymmas donations-, utan förläningsvis, för att framdeles åter kunna komma till kronan.[2]

Ständernas fulla inflytande och likhet i åtagna bördor skulle bäggedera främjas genom anhållan, att om dess viktigare ärender icke kräfde det, inga »partikuliära» eller provinsialmöten, utan allmänna riksdagar måtte utskrifvas.[3] —

Sedan Regeringsformen blifvit öfversedd i öfverensstämmelse med ridderskapets påminnelser samt antagen af samtliga riksens ständer, begärde adeln, att den måtte iakttagas såsom en »stadig lag», hvilken den kungliga regeringen samt riksens råd alltid under konungarnes minderårighet och andra »regementsförändringar» skulle följa, och likaledes konungarne själfva, innan de mottoge krona och scepter, måste stadfästa och bekräfta.[4]

Till stöd för sina erinringar framhöll ståndet den frihet, man på riksdagar och i synnerhet vid regementsförändringar ägde att andraga sina behof till fäderneslandets säkerhet och det allmänna bästa.

---

[1] Likaledes anhölls, att när drottning Kristinas underhållsländer hemföllo till kronan, dessa måtte oförryckt bevaras till dess nytta. *RAP.* VIII s. 229 f.

[2] »Det samma ock om Lifland och the caduker, som igenom Polniske pacta fallne äre, wore till förståendes.» *Ib.* s. 230. — Om begreppen donation och förläning Sam. Clason, *Till reduktionens förhistoria. Gods- och ränteafsöndringarna och de förbudna orterna*, ak. afh. 1895, s. 9 ff.

[3] Kanslern anförde i rådet 29 okt., att ridderskapet ogillade provinsmöten, emedan den ena provinsen därvid kunde bevilja, hvad den andra nekade. *RP.* V.

[4] »jembwäl ock hwadh annat på ofwanberörde sätt utaf den Kongl. Regeringen medh Richssens Rådh och samptlige Stendernes inrådh och betänkiande wore skiedt uti alla måtto nu och i tillkommande tijder oryggeligen böhr fast och gilt förblifwa, så at Hans M:tt och fölliande Konungar det samma äga ratificera.» *RAP.* VIII s. 230. Jfr *Regeringsformen 1634* § 62. *Additamentet 1660* § 17.

Prästerskapets ingifna paminnelser vid regeringens förslag till Regeringsform framhäfde redan i sin öfverskrift och ytterligare på tre särskilda ställen i sin inledning, att det endast var för konungens minderarighet, som det ansåg den inrättning af riksstyrelsen och förvaltningen giltig, som nu skulle träffas. Liksom adeln önskade ståndet strykandet af de skäl, som i regeringsförslagets inledning funnos införda till 1634 års stadgas försvar. I detta sammanhang framförde det också sin förhoppning, att ej mindre nu än 1634 allt måtte, så i fråga om själfva formen som personerna, ske med riksråds råde[1] och samtliga ståndernas samtycke och gillande, liksom prästerskapet också gärna ville i framtiden hafva denna sin rätt sig förbehållen vid möjliga förändringar. — Detta var ett yrkande, som prästeståndet, snarast till självförsvar, upptagit efter adelns föredöme. *Prästerskapets paminnelser.*

Att Regeringsformen varit antagen såsom fundamentallag, sade sig ståndet dittills icke hafva kunnat förstå, hälst 1644 års riksdagsbeslut talade om, att den skulle öfverses och vid drottning Kristinas kröning stadfästas, hvilket likväl hvarken då eller därefter skett.[2] Säkrast ansåg det för den skull att behålla ordaformen i riksdagsbeslutet 1634 om stadgans laga kraft[3] — detta att förstå om tider, då konungen vore borta ifrån riket eller omyndig.

Liksom prästeståndet önskade äfven borgerskapet borttagandet af regeringens skäl för Regeringsformen — eller atminstone, att de skulle affattas mindre vidlyftigt — samt användandet af ordalagen i 1634 års besluts tredje punkt i fråga om dess gällande kraft; dock var dess förklaring på regeringens förslag uppsatt i synnerligen artiga och ödmjuka ordalag. *Borgerskapets paminnelser.*

Ett af de i borgerskapets skrift eljest framställda önskemål, hvarvid ståndet fäste mesta vikten, var dess inlägg mot handels- och bergskollegierna, hvilkas afskaffande det hälst önskade. Härutinnan hade borgarne för öfrigt understöd af prästerskapet.[4]

De upptogo och understödde för öfrigt åtskilliga af de erinringar, som gjorts af »Sveriges rikes förnäma och lofliga rid-

[1] »medh Rikz Rådh». *Riksdagsacta.*

[2] Stiernman, II s. 1067.

[3] Stiernman, II s. 876.

[4] Prästerskapet uttryckte sina tvifvelsmål om de båda kollegiernas nytta eller besvär för riket, och tyckte bäst, om de pröfvades nyttiga, att de underordnades amiralitetet och kammarkollegium.

derskap», hvars mening uttryckligen anföres i fråga om naturaliseringen: så förbehållet mot intagandet af för många af en släkt i rådet; så äfven äskandet, att, enligt borgarnes uttryck, partikuliär- och särskildt provinsialmöten ej måtte anställas, om icke högsta nöden så fordrade.[1] — Nogsamt förvissadt förklarade sig ståndet, att regeringen skulle visa sig mäkta grannlaga om de länder och gods, som senast tillfallit kronan, samt jämväl om allt det, som i kraft af tidigare beslut redan återkommit eller framdeles kunde återkomma till denna, på det sådant måtte blifva konungen till nytta i framtiden sparadt; och ifall någon skulle belönas med slikt, anhöll det, att det måtte ske provisoriskt och förläningsvis, till K. M:s senare bekräftelse.

25 okt. Regeringsformen i rådet.

Borgerskapets skrift om Regeringsformen upplästes vid rådets förmiddagsmöte den 25 oktober; likaså ett utdrag ur alla tre ständernas inlagda skrifter.[2] Därefter följde en på eftermiddagen fortsatt och afslutad diskussion med upptagande af punkt efter punkt. På kanslerns påminnelse afgjordes genast i början, att en deputation af rådet skulle utses till vidare underhandling med ständerna, emedan det på sådant sätt vore mindre stötande att mottaga afslag, ifall ståndén i en eller annan stridig punkt icke ville foga sig efter regeringen.

Man öfvergick därpå till frågan om Regeringsformens bindande kraft, hvarvid af Tott tillstyrktes att söka finna en medelväg mellan adelns och de ofrälses yrkanden. Rosenhane ansåg ock, att man väl kunde stryka ordet fundamentallag, och Bonde förklarade sig ej se, att Regeringsformen kunde det ringaste binda en regerande konung; hade de följt den, så vore det därför, att de funnit den nyttig, och äfven framgent torde den konung frivilligt göra detsamma, som ville sitt fädernesland väl. Kagg intygade, att i förra tider alltid varit olika tankar om upphofsmannen, och att många ansett den endast interimsvis gällande; Seved Bååt trodde ej, att någon konung skulle förplikta sig att hålla den. Sedermera upplästes inledningen till 1634 års Regeringsform, som emellertid icke befanns användbar vid närvarande tillfälle; beslutet vardt till sist, att de i regeringens förslag anförda skälen kunde utelämnas, och

[1] Alla de tio numrerade punkter, som utgöra sista delen af borgerskapets förklaring, synas vara hämtade från eller föranledda af adelns yrkanden.

[2] *RP.* V. — Utdraget finnes bland *Riksdagsakter*.

för fundamentallag sättas laga stadga. Drotsens frånvaro gjorde förmodligen denna eftergift så mycket lättare.

Därpå diskuterades ständernas påminnelser om religionen, konungens uppfostran, rådets antal och sammansättning och regeringens rang, hvarefter man kom till frågan om fattandet af förmyndareregeringens beslut och dess och rådets inbördes ställning. Bonde och kanslern funno skäl att gå adeln till mötes. Den allmänna meningen var, att när de fem afgjort en sak och någon af rådet hade några viktiga skäl däremot, kunde han andraga saken vid dettas nästa sammanträde för möjlig förändring genom beslut då.[1]

Man stannade emellertid icke vid detta afgörande; Bonde fortsatte diskussionen, och Tott uttalade, att en eller två rådsherrar borde få anmäla särskilda påminnelser hos drottningen och regeringen, något som dock Rosenhane och Knut Kurk ansågo hällre böra ske genom kanslern. Jöran Fleming fruktade af dessa förslag oenighet mellan regeringen och rådet; i ringa saker yrkade han, att kollegierna skulle bestämma, och resten handläggas af regeringen; däremot betonade likvisst Bonde och rikskansleren, att kollegierna under minderårigheten borde hafva hvarken mer eller mindre makt och myndighet än under myndig konung; Nils Brahe påstod till och med, att enligt Jöran Flemings mening ingen regering skulle behöfvas.

Debatten var en efterklang af öfverläggningarna under Per Brahes ledning 9 och 12 oktober, men under intrycket af adelns yrkande och i saknad af riksdrotsens stöd för de fem regeringsherrarnes myndighet. Beslutet jämkades till sist därhän, att intet sammanträde af rådet skulle hållas utan regeringen — detta hade Tott yrkat —, utan om någon af rådet hade något att erinra, skulle han göra det inför denna vid nästkommande sammanträde, och i trängande fall låta sammankalla regering och råd genom kanslern. —

Den långa punkt i ridderskapets skrift, som talade om de fem och senaten, slutade med dess anhållan om riksdagar hvart tredje år med gransknings- och påminnelserätt för ständerna. Man fann denna icke obillig, hälst, såsom Bonde framhöll, äfven Karl Gustaf låtit framlägga berättelse för dessa vid deras sammankomster och Axel Oxenstierna 1644 erkänt deras rätt att pröfva förmyndareregeringens förvaltning. Emellertid an-

[1] Resolution enligt *RP.* V.

sågo Tott och de la Gardie, att hofsammare ordalag kunde användas än i adelns skrift.

Så långt var man kommen vid förmiddagssammanträdets slut; på eftermiddagen fortsattes arbetet. Diskussionen rörde nu drotsens ämbete, kommerskollegium och monopolen, ridderskapets anhållan, att generalguvernörer, generaler med flere skulle vara adelsmän utom rådet, adelns rangfråga, främmandes naturalisering med mera.

Kanslern frågade därefter, om rådets deputerade skulle öfverlägga med ett stånd i sänder eller med alla på en gång; en sak, hvarom olika meningar yttrades, och som förblef oafgjord. Till kommissarier utsågos emellertid de la Gardie själf, Seved Bååt, Gustaf Bielke, Schering Rosenhane, Gustaf Bonde, Klas Tott och Sten Bielke — några af rådets främste män och skickligaste talare.

26 okt. Konferens med utskott af ständerna.

Rådskommissariernas första konferens med ständernas utskott hölls den 26 oktober på eftermiddagen — på förmiddagen voro ständerna ännu upptagna af riksskattmästaresaken.[1] Tillstädes voro af rådet de la Gardie, Bonde, Rosenhane, Tott, båda Bielkarne och Erik Fleming — den sistnämnde tydligen i afsikt att bevaka bergskollegiets intressen mot borgare och präster.[2] Ridderskapet och adeln representerades af femton personer, af hvilka Johan Gyllenstierna, Klas Rålamb och i fråga om kommerskollegium och handelskompanierna Israel Lagerfelt, kollegiets vicepresident, flitigt togo del i de följande debatterna;[3] prästerskapet af nio, bland dem Erik Brunnius, och borgerskapet af åtta;[4] alla tre ståndens ombud anfördes af deras talmän. Emedan saken rörde alla och för att vinna tid förklarade desse på kanslerns fråga lämpligast, att konferensen skedde med alla stånd tillsammans; och regeringsförslaget vardt därefter punkt för punkt upptaget och afhandladt.

[1] Utförliga protokoll öfver konferenserna 26 okt. e. m. och 27 okt. f. m. i *RP.* V; betydligt kortare i *RAP.* VIII s. 102 ff. under 26 okt. — förhandlingarna den 27 börja s. 105 med Schering Rosenhanes yttrande om kommerskollegii fullmakt och öfverståthållareämbetet. *Präst. Prot.* har ett kort referat af Enanders berättelse i ståndet 27 okt. — Konferenserna höllos i »lilla rådkammaren». *RAP.* VIII s. 102.

[2] Då *Rosenhane* 25 okt. säger, att fem af rådet deputerades att underhandla med ständerna, har han tydligen lämnat ur räkningen både Fleming och Bååt, såsom särskilda representanter för bergs- och kommerskollegierna.

[3] Utskottets medlemmar nämnas *RAP.* VIII s. 101 (26 okt. f. m.).

[4] *Ib.* s. 103.

Genast vid inledningen utspann sig, sasom var att vänta, en diskussion, hvari Johan Gyllenstierna mot de la Gardie häfdade, att den gamla formen icke haft kraft som lag efter drottning Kristinas minderårighet, och biskop Enander fullständigt framställde sitt ståndstankar i fråga om dess giltighet. Rålamb förfäktade adelns yrkande på omarbetning af 1634 års stadga, på det man icke i framtiden måtte få det ena tillägget vidhängdt på det andra. Men med denna önskan var förbunden åsikten, att Regeringsformen skulle gälla äfven efter omyndighetstiden, och därför föredrog Enander ett additament; och de la Gardie sporde å sin sida, hvem som kunde garantera ständerna, att de icke en tid senare ändrade lagen, äfven om man nu af nytt och gammalt gjorde en enda akt. Brunnius gjorde gällande, att myndig konungs medverkan kräfdes till stiftande af lag, som skulle gälla efter minorenniteten; en appendix hade dessutom den fördelen, att den visade efterkommande förändringarnas omfång. Af ridderskapet stod Johan Gyllenstierna i hufvudsak på samma sida.[1] Däremot var borgmästare Prytz böjd för en omarbetning, dock utan att därför erkänna stadgan som fundamentallag, men då Rosenhane förklarade, att en sådan skulle kräfva alltför lång tid, ville Prytz icke vara envis. — Det blef afgjordt, att orsakerna till Regeringsformens antagande i inledningen till rådets förslag skulle utelämnas, likaså uttrycket fundamentallag; detta senare tog dock ridderskapet till föredragning i ståndet.

Adelns begäran i fråga om de fem höga riksämbetsmännens val förklarade kanslern i regeringens namn icke oskälig. En bestämmelse om besluts fattande efter röstflertal inom regering och råd ansåg Enander menlig för den förras myndighet; rikskansleren påstod dock motsatsen, och yrkandet gillades. Men mot ridderskapets vidare önskningar för händelsen af skilda meningar inom råd och regering framförde Gustaf Bielke dettas farhågor för oenighet och missförstånd samt dess förslag om rådets sammankallande genom drottningen eller kanslern; och han understöddes härutinnan af de la Gardie. Adeln tog därpå saken ad referendum; prästerskapet godkände helt och hållet regeringens mening, och borgerskapet höll före, att endräkt

[1] »H. Johan Gyllenst. Hölt och intet böra giöras någon fundamental lagh, uthan en explication öfwer det förre.» *RP.* V. — Lagerfelt ansåg 1644 års riksdagsbeslut beteckna Regeringsformen som fundamentallag. *Ib.*

mellan regeringen och rådet icke gärna kunde bevaras efter adelns förslag.

Drottningens möjliga frånvaro ansågs af intet stånd såsom hinder för regeringens oafbrutna fortgång. I fråga om regeringens räkenskap för hvart tredje år sammanträdande riksdag förklarade Rålamb och Gyllenstierna på erinringar af Tott och de la Gardie, att adeln icke hölle på de uttryck, den användt, blott den erhölle hvad den önskade i sak; och därmed voro äfven de andre tillfreds.

Om riksdrotsens ämbete gaf Gustaf Bielke en längre utredning; därefter kom man snart till frågan om kommerskollegium, hvarom uppstod en vidlyftig diskussion, som icke hann afslutas under dagens sammanträde, och hvaruti särskildt Prytz och Lagerfelt sammandrabbade.

27 okt. Fortsatt konferens.

Arbetet återupptogs vid ny konferens den 27 oktober före middagen.[1] Först afslutades nu debatten om handelskollegiet, och bergskollegiets försvar fördes af dess president Erik Fleming.[2] Sedan talades om de lägre riksämbetena och generalschargerna, därefter bland annat om rangen och om de naturaliserade. Man kom så till frågan om donationer. I detta ämne uttalade kanslern, att det eljest nog vore önskligt, att utdelade gunstbevis kunde vara personliga, men att hvar och en dock arbetade också för sina barn. Bonde däremot yttrade, att förläningar på lifstid alltid gåfve det hoppet, att ingen reduktion skulle följa på dem, såsom annars vore att befara, och Jöran Gyllenstierna sade det vara detta, som adeln fruktade. De la Gardie invände, att den enskilde bättre odlade en varaktig besittning, men fick af Gyllenstierna det svaret, att dess större skada hade han, när reduktionen toge den bort.

Bornholms vederlagsgods afhandlades särskildt, och både Rosenhane och kansleren förklarade, att dessa — 8,500 tunnor hartkorn — skulle höra omedelbart till kronan, icke till enskilda personer.[3] Till förpantning af kronogods i rikets trång-

[1] *RP.* V. *RAP.* VIII s. 105 f.

[2] *RAP* (jfr *RP.* V).

[3] 4 juli 1661 beslöts i rådet att förläna dettas medlemmar Bornholmsgodsen; Gustaf Bonde gjorde gällande, att de genom att gifvas i förläning (icke donation) bevarades för kronan. *RP.* 1661. III. Till 1661 hör alltså det bref härom till G. O. Stenbock, som finnes i *RR.* 1660 under 12 juli, anfördt af Carlson, II s. 139 (dateradt 1660), och af Knud Fabricius, *Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige*, II. 1660—1676, ak. afh. 1906, s. 79 (dateradt 1661).

mål gafs ett allmänt medgifvande.[1] — Bland andra saker, som ytterligare kommo före, var ännu en gång frågan om nödvändigheten af Hedvig Eleonoras närvaro vid öfverläggningar och beslut i regeringen, besvarad nekande liksom förut.

Berättelse om konferenserna med utskotten afgafs i rådet af rikskansleren eftermiddagen den 27 oktober, hvarpå följde ett meningsutbyte om kommerskollegiet och tjärukompaniet.[2] — Den 29 talades först på de la Gardies föredragande om ridderskapets fordran, att de lägre riksämbetena och generalstjänsterna skulle förbehållas adeln utom rådet och de rådsherrar, som innehade dylika, lämna dem.[3] Åtskilliga yttranden föllo härvid om ståndets envishet och stridighet; den klandrades enstämmigt af Bengt Horn och Nils Brahe, af kanslern och Bonde, riksamiralen, Schering Rosenhane och Sten Bielke, Tott och Schlippenbach. *27—29 okt.*

Därefter framlade Rosenhane den nya Regeringsformen i af honom omarbetadt skick, med ständernas godkända påminnelser införda, hvarpå detta andra förslag upplästes och genomgicks.[4] Om de lägre riksämbetena ville man uppkalla utskott af ridderskapet till förnyad öfverläggning. Vid underskrifning af regeringens beslut i änkedrottningens frånvaro ansågs hon icke behöfva hafva någon vikarie; drottningen själf sade sig vara af samma mening. Vid Regeringsformens slutstycke afhandlades, om drottningen skulle skrifva under den eller ej: Bonde jakade till frågan, och ville också hafva hennes namn och titel först i aktens inledning; kanslern och Gustaf Bielke gillade hans åsikt, Sten Bielke och Jöran Fleming likaledes, hvarpå den antogs af rådet. Det beslöts att på eftermiddagen åter uppkalla ständernas utskott. — *Regeringens förslag omarbetadt.*

Ridderskapet och adeln hade emellertid den 27 oktober efter utskottskonferensen öfverlagt om några oafgjorda frågor rö-

---

[1] Jfr *RAP.* VIII s. 237 (bil. N: »Ad referendum hwadh som är at påminna widh Regeringsformen, som oplästes den 26 om aftonen och 27 Octobris 1660 om morgonen»). *Additamentets* tolfte punkt omtalar sådan förpantning såsom tillåtlig. Se s. 314.

[2] *RP.* V.

[3] *RP.* III och V. — I V dateras sammanträdet oriktigt 28 okt., som var en söndag.

[4] Regeringens omarbetade projekt till Regeringsform finnes bland *Riksdagsacta.*

rande Regeringsformen.[1] Inledningen hemställdes rådet att stilisera efter behag. Att stadgan skulle gälla endast för konungens omyndighetstid medgafs. Huruvida änkedrottningens namn skulle stå i riksdagsbeslut och i början af Regeringsformen blef föremål för votering, som visade delade meningar; sekreteraren fick befallning att till måndagen inhämta upplysning om bruket efter Karl IX:s död i fråga om drottning Kristinas underskrift.

Måndagen den 29 afhandlades rangspörsmålet; sedan företogs frågan, om regeringen kunde regera utan att utdela belöningar och straff, eller egentligen om rätten att adla och att bortgifva gods och donationer. De fleste voro af den åsikt, att slika rättigheter under minorenniteten icke skulle utöfvas, utan allt sparas för konungen och kronan; särskildt lades vikt vid, att alla gods, som hemfölle af fjärdeparten eller eljest, icke skulle bortskänkas, på det, heter det betecknande nog för den nya ämbetsadelns intresse, däraf såväl som af andra räntor lönerna måtte kunna riktigt betalas. Gustaf Kurk fann dock denna resolution till förfång för ståndet, likaså generallöjtnanten Erik Kruse.[2]

Ny konferens. Eftermiddagen den 29 försiggick den nya konferensen.[3] Därvid beviljades först regeringens hemställan om anförande af drottningens titel och namn, enligt exempel från 1611;[4] sedan uppläste Schering Rosenhane den efter ståndens anmärkningar öfversedda Regeringsformen, hvarvid diskussion föreföll särskildt om de omstridda generalstjänsterna och riksämbetena. Förslaget skulle meddelas ståndens plena. — Präster och borgare afträdde efter en öfverläggning i drottning Kristinas sak; ridderskapet stannade, och landtmarskalken föredrog ståndets uppsatta betänkande öfver de punkter, som det sist tagit ad referendum;[5] det öfverensstämde med rådets nya förslag utom i hänseende till de fyra lägre riksämbetena och rangen samt donationerna; uppläsningen åtföljdes af ytterligare meningsutbyte.

30 okt. Den 30 aflade kanslern för samtliga rådet berättelse om

[1] *RAP.* VIII s. 107.

[2] *Ib.* s. 107 f.

[3] *RP.* III. *RAP.* VIII s. 109.

[4] Schering Rosenhane uppgaf emellertid oriktigt, att drottning Kristina underskrifvit för sin son hertig Karl Filip, icke i eget namn. *RP.* III.

[5] Tryckt *RAP.* VIII s. 248 f. (bil. Q).

sammankomsten.[1] Rangfrågan väckte en rätt liflig diskussion; därefter föredrog de la Gardie adelns begäran, att gods icke måtte bortgifvas annat än på lifstid. I denna sak tog Jöran Fleming till orda och betecknade dess anhållan som skälig, hvad de eröfrade provinserna anginge; men hvad i det öfriga riket på oförbudna orter hemfölle kronan, kunde icke fråntagas regeringen frihet att bortgifva på Norrköpings besluts villkor; dock icke de reducerade godsen, som syntes efter första afsikten böra behållas för kronan. Kanslern uttalade sitt stora gillande af denna mening, som åtminstone var något mildare än adelns. Dennas tankar voro för öfrigt enligt Fleming, att om förmyndareregeringen finge donera, skulle konungen sedan intet hafva att belöna med, samt att största delen på riddarhuset icke torde hafva något att hoppas af kronan; dessa tankar ansåg han att man borde betaga ståndet. Sten Bielke tillrådde att ej blott behålla utan till och med öka de eröfrade godsen till garnisonernas och krigsmaktens underhåll, och häraf uttryckte Seved Bååt sitt gillande. Jöran Flemings votum vardt därefter af hela rådet antaget.

På eftermiddagen voro de tre högre ståndens utskott uppkallade för riksskattmästaresaken.[1] Ridderskapet dröjde då kvar efter de andra; det hade före middagen efter votering uppsatt en ny skrift med dess mening om rikstjänsterna och rangen, hvartill efter mottagandet af det öfversedda förslaget till ny Regeringsform fogats några andra erinringar, och önskade nu tala härom med regeringen.[2] Rådets deputerade mottogo skriften, hvari bland annat äskades, att i formens andra punkt måtte införas de ord, som funnos i adelns svar om riksstyrelsen af den 30 september mot förslag om eventualval under konungens lifstid; vidare äfven, att i tolfte punkten måtte i fråga om utdelande af gods för länsvis» sättas »förläningsvis uti lifstiden»; äfven yrkandet, att om möjligt inga andra »möten» än allmänna riksdagar måtte utskrifvas, återkom här. Det första och det sista af dessa tvänne yrkanden finnas i den antagna Regeringsformen uppfyllda;[3] till det andra förklarades fran riks-

[1] *RP.* III och V.

[2] Adelns ytterligare påminnelser vid Regeringsformen 30 okt. tryckta *RAP.* VIII s. 250 f. (bil. R).

[3] Jfr regeringens omarbetade förslag bland *Riksdagsacta* (se s. 309 med not 4), där förpliktelsen mot eventualval saknas och utskottsmötens tillåtlighet stadgas. Om dessa se ock Karl Vilhelm Beckman, *Bidrag till utskottsmötenas historia*, ak. afh. 1887.

rådens sida, att man ville rätta sig därefter, så vida det vore görligt, men att adelns medlemmar då icke häller sedermera vid anhållan om gods borde blifva förundrade öfver en hänvisning till sin egen förra begäran.[1]

31 okt.—3 nov. Nästa dag — den 31 — tillkännagaf de la Gardie i rådet, att nu intet annat fattades med afseende på Regeringsformen än dess underskrifning.[2] I fråga om rangen lät ock ridderskapet nöja sig med förtröstning om missbrukens afhjälpande till nästa riksdag, med förbehåll af sin talan då, om det icke skedde;[3] men däremot uppsatte det den 2 november efter middagen ännu en gång några påminnelser om andra saker, som förelästes i rådet förmiddagen den 3 — samma dag som riksdagens högtidliga afslutning skulle försiggå och försiggick.[4] De gällde de naturaliserade, återtagande af det förra yrkandet om förläningars inskränkande till lifstiden — detta på grund af delade meningar inom ståndet[5] — rådets sammankallande till beslut enligt adelns första erinringar, när hela regeringen enhälligt ville gå det förbi med ett ärende, och utsträckandet af riksrådsval såväl till svenner som riddare, såsom i samma skrift vidare utförts. — Missnöje yttrades särskildt af Gustaf Bonde med dessa sena erinringar, sedan alla stånd en gång yttrat sig och adeln varit tillfredsställd; frågorna kommo emellertid till slutligt afgörande vid ett nu anordnadt sista sammanträde mellan rådets deputerade och utskott af ständerna, denna gång alla fyra, med hvilka man vid detta äfven hade att öfverlägga om hertig Adolfs af de ofrälse åstundade nämnande i riksdagsbeslutet.[6]

---

[1] *RAP.* VIII s. 114. — *RP.* III och V hafva om konferensens förlopp och resultat blott rikskanslerens meddelande i rådet den 31.

[2] *RP.* V.

[3] *RAP.* VIII s. 118 (31 okt. e. m.). *RP.* III och V 2 nov. f. m.

[4] *RAP.* VIII s. 121. *RP.* III och V. — Adelns ytterligare påminnelser vid Regeringsformen och riksdagsbeslutet tryckta *RAP.* VIII s. 252 (bil. S).

[5] »emedhan störste deelen äre i differente meningar», yrkas i skriften, att för »förläningswijs» i tolfte punkten af Additamentet »må insättias lähnswijs effter 1655 åhrs Richsdagzbeslut». *Ib.*

[6] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 125 f.: adelns utskott. — Adelns erinran, att först den naturaliserades barn borde hållas för infödde svenske, har tydligen framkallat ett tillägg i *Additamentets* § 12 af innehåll, att riksrådstjänster icke finge besättas med naturaliserade, utan blott med infödde svenske af riddare och svenner — jfr äfven adelns sista i texten anförda påminnelse! — I fråga om förläningar använde regeringens omarbetade förslag, *Riksdagsacta*, uttrycket »lähnswijs»; den nya affattningen i den antagna akten se s. 314.

I 1660 års Additament till Regeringsformen af 1634, i dess slutligen antagna lydelse, finnas i öfverensstämmelse med konferensernas resultat ständernas önskningar i vidsträckt mån, ehuru icke i allo, iakttagna; olikheterna och särskildt utvidgningarna visa sig vid jämförelse med regeringens ursprungliga förslag betydliga. *1660 års Additament.*

I inledningen är drottning Hedvigs namn infördt, och de fem skälen för Regeringsformens antagande uteslutna. I den andra punkten om successionen är på ridderskapets åstundan tillfogad förpliktelsen att hvarken tänka på eller tåla förslag om eventualval, så länge konungen eller hans äkta manliga bröstarfvingar äro i lifvet.[1] Om riksråds tillsättning var redan i regeringens första förslag sagdt, att konungen skulle taga och utvälja dem med riksens råds vetskap och samtycke; detta gillades och ingår i Additamentets tredje punkt.[2] I fråga om släkternas medlemmars antal i regeringen och rådet återfinner man adelns kraf såsom stadgande; likaså dess yrkande om nya höga riksämbetsmäns val under konungens omyndighet med ständernas medverkan,[3] med det tillägg, att därhos ihågkommes, att aldrig någon furstlig person därtill blifver brukad, utan Sveriges ridderskap och adel allena.

Handels- och bergskollegierna äro bibehållna, men med jämkning af regeringsförslagets ordalag. Om de af adeln för sig fordrade tjänsterna förklaras, att såsom rikstyg-, riksstall- och riksjägmästare, såväl som öfverkammarherre, öfvermarskalk, öfverste af gardet, öfverste för adelsfanan och i andra dylika befattningar, skola brukas adelsmän utom rådet, men till generalguvernörer användas både riksråd och andra adelsmän, dock så, att intet riksråd bekläder mer än en charge utom riksämbetet.[4]

---

[1] Förpliktelsen är med i det närmaste oförändrad ordalydelse upptagen i *Additamentet* ur adelns skrift om regeringen 30 sept. (*RAP.* VIII s. 17).

[2] Om det härvid använda uttrycket »*vårt sampt* riksens råds vetskap och samtyckio» se HILDEBRAND, s. 271 not 3. Ordet »vårt» kan ej afse ständerna; något kraf på inflytande vid riksrådsval hade dessa ej offentligt framställt, ehuru drotsen trodde adeln hysa sådana önskningar (se s. 268); det måste vara insatt, då änkedrottningen infördes bland aktens utfärdare.

[3] »communication och antagne betänkiande».

[4] Till generalstjänsterna hade adeln fått muntligt löfte att blifva ihågkommen, när de blefve lediga. *RP.* III och V 31 okt. (kanslerns berättelse om konferensen den 30). — De andra chargerna skulle icke genast, utan efterhand öfverlämnas åt adelsmän utom rådet. *RAP.* VIII s. 113, 250 (bil. R).

Vid alla tjänsters tillsättande bör hänsyn tagas till personernas duglighet och förtjänster, så att ingen förskjutes för ringare härkomst eller befordras för sitt stånd allena — föreskriftens affattning är afsevärdt mindre sträng än i ridderskapets anhållan —; härtill sluta sig andra stadganden till det svenska ämbetsmannaståndets fromma.

Vid adlande, naturaliserande och benådande med gods och »beneficier» påminnes om försiktighet och sparsamhet samt riksens råds inrådande och samtycke, som samtidigt betecknas såsom nödigt äfven i »andra viktiga mål».[1] Om gods och beneficier nödvändigt skola utdelas, bör det ske efter Karl Gustafs stadga och 1655 års riksdagsbeslut, så att de en gång kunna återfalla till kronan; särskildt skattas de gods omistande, som i Pommern och i de af Danmark nyss förvärfvade provinserna nödvändigt behöfvas till fästningarnas underhåll. Därest åter tvingande behof skulle drifva till förpantning af några kronogods, enligt tidigare bruk, bör därvid af kammaren gifven försäkring redligen hållas. I samband härmed uttryckes förhoppning, att nu efter vunnen fred tjänstemännen skola kunna förses med sin tillbörliga lön och underhåll.

Den årliga räkenskapen af de förnämsta ämbetena anses önsklig, men i enlighet med regeringens förslag försäkras, att det dock icke skall framdeles illa uttydas, om den icke hvart år kan gå för sig. — Redan i regeringsförslaget fanns ock infördt förbehållet, att änkedrottningens deltagande i den nu blifvande förmyndareregeringen icke skall inskränka Regeringsformen eller lända till exempel i framtiden.

I händelse af drottningens frånvaro eller sjukdom stadgas obehöfligheten af ställföreträdare och giltigheten af regeringens beslut utan hennes underskrift. — Skulle de sex af regeringen icke komma öfverens i någon sak, hafva de att söka hela det närvarande rådets inrådande och utslag. Skulle regeringen i något ärende gå rådet förbi och någon medlem af rådet utom regeringen hålla detta betänkligt, må han vid nästa konferens eller af drottningen eller rikskanslern begära rådets sammankal-

[1] Här också den s. 312 not 6 anförda bestämmelsen mot naturaliserades tillträde till riksrådstjänster och om dessas besättande med infödde svenske af riddare och svenner. *Additamentet* § 12. — Rörande bestämmelserna om regeringens och rådets inbördes förhållande jfr O. Varenius, *Ansvarsbestämmelserna för förmyndarestyrelse af 1634 och 1660*, *Historisk Tidskrift* 1888, s. 341 ff.

lande, hvarpå hvar och en skall hafva sin frihet att tala och påminna, hvad han finner af nöden. — I detta stycke hade sålunda ridderskapet och adeln till stor del, men icke till fullo, fatt sin vilja fram; regeringen vardt i det senare fallet icke formligen bunden vid rådets flertals beslut; om den i det förra skulle anses så vara, måste formellt taget bero på tolkningen af ordet utslag, som utan tvifvel bejakar frågan.

Ständernas sammankomster förklaras, trots åtskilliga besvär och kostnader, nödiga hvart tredje år, då de vänta att få höra, hvad som under den förlupna tiden inträffat, som angår riket och regementet, och då de tillika hafva att »kontribuera sina underdåniga tankar och inrådande till H. K. M:s tjänst och rikets välfärd» samt att öfverlägga, hvad dem af regeringen meddelas. — Äfven här är adelns yrkande mildradt; om påminnelser till regeringens efterrättelse talas ej; men för omfånget af ständernas verkliga inflytande var en dylik jämkning i ordalagen af mindre betydelse.

Förefalla ärenden af sådan vikt, att regeringen icke vågar afgöra dem med närvarande riksråds råd, och tillåter icke tiden utskrifvande af riksdag,[1] då må den, heter det i enlighet med regeringsförslaget, bruka de fem i Stockholm ordinarie residerande kollegiernas råd och betänkande i saken, men, tillfogas det i strid med sagda förslag, icke utskrifva något provinsialmöte; kan saken ej hjälpas med kollegiernas råd, skola samtliga riksens ständer sammankallas till fullkomlig riksdag. —

Det är ridderskapets och adelns uppslag och inflytande, visserligen modereradt af rådets och de ofrälse ständernas inlägg och gensagor, som i det hela röjas af förändringarna och tilläggen i det öfversedda Additamentet, jämfördt med dess lydelse i regeringens ursprungliga affattning. Slutstycket visar däremot krönt med framgång dessa ofrälse ståndS sträfvan att i hvarje fall bevara myndig konungs handlingsfrihet gentemot både adelsståndet i det hela och rådet — i hvilket dock funnos olika meningar och icke mycken fasthet i denna punkt —, då det där heter, att de gjorda nya påminnelserna, såväl som den gamla Regementsformen, må aktas för lag och stadga, vid straff tillgörandes dess, som häremot bryter». Med användandet af denna i hufvudsak från 1634 års akt hämtade formel voro ju afböjda krafven på Regeringsformens beskaffenhet af funda-

[1] Denna sats fanns icke i regeringens första projekt.

mentallag och på dess ovillkorliga bekräftande af regeringen tillträdande myndig konung.[1]

* * *

30 okt. Skattmästarefrågan i rådet.

Rådet hade den 27 oktober beslutit att tills vidare uppskjuta ytterligare åtgärder med afseende på riksskattmästareämbetet. Dagen för riksdagens högtidliga afslutande var dock alltför nära, för att uppskofvet skulle kunna varda långt, och den 30 företogs frågan ånyo.

Gustaf Posse aflade berättelse om ett besök, som han jämte Klas Stiernsköld och Lorens Creutz å rådets vägnar aflagt hos Herman Fleming för att meddela honom sakens ställning.[2] Detta hade tydligen skett på grund af rådets beslut 24 oktober, hvars verkställande kanslern den 27 förgäfves yrkat. Fleming hade emellertid icke velat gå rådets önskan om hans frivilliga tillbakaträdande tillmötes, utan förklarat, att när saken nu vore allom kunnig, ansåge han sig böra på lagligt vis afsättas, hvarför han anhållit att få rådets framställning skriftligen, för att skriftligen kunna förklara sig.

På ett sådant förfarande var rådet gifvetvis icke hågadt att inlåta sig. En viss tveksamhet yppade sig. Gustaf Bonde satte ifråga att lämna tjänsten obesatt till nästa riksdag — förslaget förnyades en stund senare af Seved Bååt —, och härvid framhöll Jöran Fleming, att Bonde på grund af sin fullmakt som kammarpresident väl kunde förestå ämbetet; men Nils Brahe sade sig visst veta, att ridderskapet icke skulle nöja sig därmed, och flere förklarade det orådligt att föreslå något dylikt. I stället yrkade Sten Bielke, att ständerna genom en skrift skulle taga ansvaret på sig; men Schering Rosenhane, Bonde och Tott ansågo ett sådant förfarande numera olämpligt och omöjligt — rådet hade redan gjort nog för att freda sig; understöd fick Bielke endast af Knut Kurk. De la Gardie fruktade, att om man starkare sökt göra rådets mening gällande, hade ständerna kommit »i håret ihop»; därvid anmärkte dock Klas Tott, att

[1] Förmyndareregeringens beslut tillades också blott provisorisk giltighet, »till konungens angående regering och confirmation», utom fredsslut och traktater. *Additamentet* § 16. Om riksdagsbeslut bestämmer § 17.

[2] *RP.* III nämner Posse och Stiernsköld, *RP.* V Posse och Creutz, med lucka för ett tredje namn.

hade hela senaten varit enig, hade man nog kunnat draga adeln till de andra ständerna, och Kurk förmenade, att man öfverskattat faran.[1]

Tott tillrådde nu att sammankalla ständerna och höra deras tankar — detta vardt ock beslutet, men först efter ytterligare meningsbrytningar.[2] Genom Sten Bielkes och Kurks envishet genomdrefs åtminstone ett beslut, att ingen votering om ämbetet skulle företagas utan föregående protest, att det skedde helt och hållet för ständernas skull; och hvad man skulle säga dessa, bestämdes därpå närmare.

Ständerna åska nytt förslag.

På eftermiddagen afgåfvo uppkallade utskott från de tre högre stånden sina önskade yttranden i rådet.[3] Alla tre talmännen anhöllo om nytt förslag på riksskattmästare; Enander utförde närmare skälen, hvarför hans stånd gick ifrån den bortgångne konungens bestämmelse — däribland att prästerna vore öfverröstade af de andra ständerna —, medan Prytz nöjde sig med att hänvisa till betänkligheter, som blifvit borgarne förehållna af riksens råd, och hvarigenom detta öppnat dem väg till utöfning af en rätt, som de eljest tänkt låta hvila.

Prytz sköt sålunda tillbörlig del af ansvaret på regeringen, och Enander ville häller icke rätt vidkännas det; kanslern å sin sida sökte enligt fattadt beslut så mycket som möjligt fria denna. Han förklarade, att eftersom samtliga ständerna uttalat sig emot rådets önskan och H. M:s förfogande, och regeringen lika litet kunde neka dem att sålunda yttra sig, som den kunnat i någon mån råda eller bidraga därtill, kunde den icke annat än bevilja deras begäran, men ville därhos flitigt mana dem att vidare utlåta sig om förfarandet i saken och att icke göra annat än det, som kunde lända H. M. och riket till nytta, och som i framtiden kunde vara försvarligt — en förmaning, som utsades tvänne gånger.[4]

Ständernas talmän upprepade emellertid blott sin förra anhållan, hvarpå kanslern gaf tillkänna, att de skulle få svar följande dag.

---

[1] »H. Sch. Rosenh. Sustinerade contrarium.» *RP.* V.

[2] Åtminstone anför *RP.* V ingen resolution förrän vid sammanträdets slut; *RP.* III sätter den däremot före det sista ordskiftet.

[3] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 111 f. *Borg. Prot.* (med oriktig datering: 31 okt.).

[4] Två gånger enligt *RP.* III, som ock meddelar, att kanslern ställde ständerna fritt att draga sig tillbaka för att rådslå med hvarandra.

31 okt. Sakens behandling fortsattes i rådet förmiddagen den 31, då kanslern frågade, om rådet skulle skrida till röstning.[1] Erik Fleming, som förut under hela striden om sin frändes tjänst intagit en tillbakadragen hållning, tog nu till ordet; han fann ny votering betänklig, men då de la Gardie anförde nödvändighetens tvång, fogade han sig med förklaring, att han alltid ville vara ursäktad för hvad han sålunda måste göra.

Af Bonde ifrågasattes, om icke ständerna, som hade gjort konungens bestämmelse om intet, borde själfva votera om riksskattmästareämbetet, men de la Gardie invände, att på så sätt skulle man komma in i ännu större villervalla och orimligheter. Sedan talades dels om nya föreställningar till ståndeu om ansvaret, dels om kanslerns förmaning till dem dagen förut.[2]

Vidare kom man, då det allmänt yrkades på valets företagande; det beslöts, att den valde denna gång icke skulle intaga sin nya plats, förrän ständernas bifall gifvits. På de la Gardies förslag sändes tvänne riksråd till Knut Posse med förfrågan, om han tilltrodde sig att mottaga skattmästareämbetet, emedan regeringen i så fall på grund af hans långa tjänst icke kunde gå honom förbi; Posse lät emellertid ursäkta sig med sin sjuklighet och svaghet; och hänvändelsen till honom var antagligen blott en hedersbetygelse.[3]

Val af riksskattmästare. Därefter skedde voteringen, hvarvid frånvarandes röstsedlar inlades af de närvarande. Lorens Creutz och Klas Stiernsköld, Jöran Fleming och Sten Bielke afgåfvo sina röster med den protest, att det endast skedde till följd af nödtvång och allmänt beslut.[4] Rösturnan förseglades sedan till eftermiddagen. —

Efter middagen inlämnades Karl Lejonhufvuds votum, hvarefter urnan öppnades. Vid sedlarnes uppräkning upplästes särskildt en, som Sten Bielke erkände såsom sin, hvari han för-

---

[1] *RP.* III och V.

[2] Några tvifiade, enligt hvad Bengt Oxenstierna anförde, om orden om försvaret i framtiden då verkligen sagts; han nämnde, att den nu för tillfället frånvarande Sten Bielke icke hört dem. De la Gardie tog alla riksråd och protokollet till vittne på sina ord. *RP.* V.

[3] Ett annat skäl kunde vara tanken, att det för Fleming skulle vara mindre sårande att få stå tillbaka för ett äldre riksråd. Dessutom kunde posten genom Posses val väntas snart blifva ånyo ledig.

[4] Jöran Fleming afgaf en längre reservation och ville betraktas som frånvarande vid voteringen, hvilket icke beviljades. *RP.* III och V.

klarade sig rösta på Gustaf Bonde såsom förut förordnad till president i kammaren och Flemings ställföreträdare.

Sammanräkningen visade, att Gustaf Bonde erhållit tjugo- *Gustaf Bonde vald.*
sex röster, Seved Bååt tolf och Gustaf Bielke fyra.[1] Röstningens utfall besannar alltså uppgifterna, att Bååt var en grupps kandidat till skattmästareposten, utan tvifvel riksdrotsens och i allmänhet deras, som mera lutade åt ridderskapets sida, medan Bonde säkerligen samlade deras röster, som bestämdare hållit på konungens rätt, lag och sedvana.[2] Äfven reduktionsfrågan låg nog delvis bakom — Bååt synes i denna hafva stått något så när midt emellan Per Brahes öppna fientlighet mot 1655 års verk och Bondes ifver för dess kraftiga genomförande —, och uteslutet är ej häller, att här som vid andra val och beslut i rådet också vänskaps- och släktförbindelser spelat en roll.

Bonde begärde först att till nästa dag få öfverväga, om han kunde emottaga valet, men förklarade sig sedan på kanslerns föreställning villig därtill, ehuru han tog Gud och hvarje ärlig man till vittne, att han aldrig traktat därefter. — Vid denna punkt i förhandlingarna återkom från Herman Fleming sekreteraren Sven Franc, som sändts till honom för att hämta hans röst; Fleming hade emellertid funnit, att han med godt samvete, utan att på ett eller annat sätt förbryta sig, icke kunde votera.

Något senare uppkommo de tre högre ståndens tillkallade utskott, för hvilka kanslern tillkännagaf, att regeringen enligt allas deras begäran skridit till val, och att flertalet röster fallit på Bonde. Landtmarskalken svarade, att adelns utskott icke kunde annat göra än taga saken till föredragning för sina medbröder, ehuru dess medlemmar för sin del skattade valet väl förrättadt; och ungefär på samma sätt utläto sig de bägge andra ståndens talmän, ehuru de sade sig ej tvifla om sina ståndsbröders bifall.[3]

Strax efter landtmarskalkens återkomst till riddarhuset skreds här till votering om den nu föreslagne skattmästaren, på samma vis som den 23 oktober, och omröstningen utföll så,

[1] Samma siffror i *RP.* III och V — Franc var dock vid rösträkningen frånvarande (se texten) — och hos *Rosenhane.*

[2] Drotsens röst inlämnades på f. m. af Nils Brahe. *RP.* V.

[3] Notiser *RAP.* VIII s. 116 f., *Präst. Prot.* och *Borg. Prot.*

att Bonde af tredje klassen erhöll 58 ja och 14 nej, af andra och första tillsammans 37 ja och 1 nej. Deltagandet i valet var således betydligt mindre än vid den afgörande tidpunkten en vecka tidigare.[1]

1—2 nov. Prästeståndets betänkande i saken togs i biskop Enanders frånvaro af biskop Laurelius följande dag, 1 november — en helgdag, som dock i brådskan för riksdagens nära förestående afslutning på rikssalen icke fick afbryta dess arbeten. Alla gåfvo sitt bifall.[2] — Detsamma blef borgarståndets beslut.

Sedermera kungjorde utskott från de tre högre ständen genom Per Sparre, Laurelius och Prytz i rådet deras godkännande och lyckönskningar till Bondes val, hvartill Schering Rosenhane i kanslerns tillfälliga frånvaro fogade drottningens och rådets.[3] Bonde steg därpå upp, tackade och tog drottningen, riksråden och de närvarande af ständerna i hand, samt intog därefter sin nya plats.

Den 2 november gratulerade ridderskapet och adeln genom utskott Bonde enskildt till det nya ämbetet.[4] — Samma dag var utskott af allmogen uppe hos rådet, underrättades af Rosenhane om hvad som skett, och gaf vederbörlig lyckönskan.[5]

* * *

Adolf Johans ankomst till Stockholm. 28 okt. Strax före skattmästarepostens slutliga tillsättning inträffade i Stockholm hertig Adolf Johan efter fem månaders bortovaro därifrån. Han hade åtminstone sedan midten af oktober med någon otålighet väntat regeringens inbjudning till Karl Gustafs jordafärd,[6] och då han ännu den 24 icke mottagit någon dylik,

---

[1] *RAP.* VIII s. 117. — Nejrösterna kunna hafva afgifvits af bestämda anhängare till Bååt eller Fleming; missnöje med Bondes person eller politiska hållning — i de sista veckornas strider, i reduktionsfrågan eller eljest — kunde väl ock framkalla några nej utan direkt tanke på någon annan.

[2] *Präst. Prot.*

[3] *RP.* V. *RAP.* VIII s. 117 f. (under 31 okt.). *Präst. Prot. Wald. Prot. Borg. Prot.*

[4] *RAP.* VIII s. 119.

[5] *RP.* III och V. — Rosenhane sade, att regeringen velat meddela allmogen detta redan före middagen, men att den då icke varit samlad.

[6] Adolf Johan till Lars Roman Stegeborg 15 okt.; Roman till Adolf Johan Stockholm 13 okt. (bref n:o 29), 15 och 19 okt.; Isak Enefelt till dens. s. o. 16 okt. *Steg.*

aflät han denna dag från Kvarsebo ett bref till K. M., hvari han meddelade, att han nu anträdde resan till Stockholm för att icke försumma begrafningsdagen den 28.[1] Anledningen till dröjsmålet med inbjudningen var antagligen ovissheten, om den utsatta tiden för begrafningen skulle kunna iakttagas, hvilket också visade sig omöjligt — den vardt den 20 oktober uppskjuten till 4 november —,[2] och tillika olusten att förr än nödvändigt mottaga Adolf Johan i hufvudstaden. Den 25, med all sannolikhet efter ankomsten af dennes skrifvelse, som upplästes i rådet denna dag efter middagen, afgick bref med inbjudan till honom.[3]

Den 27 oktober beslöts, att hertigen skulle bo på slottet och hans folk i staden på kronans bekostnad.[4] Följande dag ankom Adolf Johan,[5] och den 29 hälsades han af ett utskott af prästerskapet med Samuel Enander i spetsen, hvilken bad honom icke fatta något misshag till detta stånd, om något under riksdagen skett mot hans önskan, och härpå erhöll gunstigt svar.[6]

30 okt. Rådet om hertigen och riksdagsbeslutet.

I rådet vardt åter tal om hertig Adolf den 30 oktober, i det kanslern frågade, om han skulle nämnas i riksdagsbeslutet eller ej.[7] Sten Bielke och Knut Kurk ville det icke, och Jöran Fleming anmärkte, att eftersom icke mycket vore orördt i konungens testamente, syntes bäst att icke tala därom. Men en annan mening gjordes gällande af Gustaf Bonde, som ansåg åtminstone böra utsättas, att ingen furste skulle få inträde i regeringen. Häremot invände väl kanslern, att man hade detsamma i Regeringsformen, och Gustaf Bielke och Klas Tott föreslogo att i beslutet endast införa en hänvisning till Regeringsformens stadgande, något som de la Gardie och Sten Bielke gillade; men Bonde höll på sin mening: man borde icke göra något till hälften; Regeringsformen hade endast gällande kraft under konungens minderårighet, men ett riksdagsbeslut

[1] *Steg.* (koncept). *Bref till K. M.* (original).

[2] *RP.* III och V. — Till 28 okt. utsattes begrafningen 4 okt.; 6 okt. beslöts att inbjuda hertig Adolf. *Ib.*

[3] Brefvets uppläsning *RP.* V. Inbjudningsbrefvet till hertigen är i *RR* dateradt 22 okt., men originalet i *Steg.* 25 okt.

[4] *RP.* V.

[5] Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 31 okt., *LB, De la Gard. Terserus Berättelse*, Loenbom, *Hist. Märkv.*, III s. 38.

[6] *Präst. Prot. Terserus Berättelse, a. st.*, s. 38 f.

[7] *RP.* III och V.

kunde aldrig upphäfvas — det vill säga icke af konungen allena utan samtliga ständernas medverkan, såsom Bengt Horn strax efteråt yttrade under omröstningen.[1]

Ordentlig votering i saken började; men då denna syntes gå Bondes mening emot och åtminstone Klas Stiernsköld och Krister Horn talade om att icke stöta hertigen, tog Bonde åter ordet för att framhålla, att hertig Adolf enligt hans tanke icke kunde stötas mera, än redan skett, och att vidare dennes person icke behöfde nämnas, utan blott i allmänhet furstars tillträde till regeringen förbjudas. Gustaf Bielke åter försvarade sitt förslag; äfven om Regeringsformen för öfrigt kastades omkull, ansåg han dock den punkt tryggad, som nämndes i ett riksdagsbeslut.[2]

Härpå fortsattes voteringen i vanlig ordning. Den utföll med majoritet mot Bondes yrkande — röstsiffrorna synas hafva varit aderton mot fjorton — och för Gustaf Bielkes. Amiralen, marsken och drottningen voro liksom kanslern på den mildare sidan.[3]

De la Gardie redogjorde därefter för ett samtal, som han haft med hertigen, hvarvid denne icke förklarat sig missnöjd med fattade beslut,[4] men önskat formlig notifikation därom, för att få veta, om han hade något att göra med konungens förmynderskap; han hade också erinrat om Karl Gustafs bref angående hans underhåll.

Med anledning häraf anhöll Bengt Oxenstierna om upplysning om hvad som bestämts rörande förmynderskapet. Tott svarade, att hvad kronan anginge, hade detta tillerkänts drottningen och de fem, men att afgörandet uppskjutits med afseende på H. M:s enskilda gods; Bonde förklarade det oskiljaktigt från regeringen. Sten Bielke satte i fråga att meddela sig med ständerna i saken, men detta ansågs onödigt; af Jöran Fleming yrkades, att hertigen enligt lag borde äga del i förvaltningen af konungens arfvegods, men icke häller denna del af tutelen fann Bonde lämpligt att skilja från rikets styrelse;

[1] *Regeringsformen 1634* § 62, *Additamentet 1660* § 17.

[2] Bengt Oxenstierna påpekade möjligheten, att en furste, som ville tränga sig in i regeringen, sökte inträde på riddarhuset. *RP.* III.

[3] Vissa vota äro trots de dubbla protokollen icke alldeles klara.

[4] Han skulle aldrig sträfvat däremot, hade han förklarat, om icke den aflidne konungens vilja varit, hvari icke han, utan ständerna allena kunde göra förändring. *RP.* V.

han framhöll också dessa gods obetydlighet. — Fyra riksråd utsågos, som tillsammans med representanter för ständerna skulle uppvakta Adolf Johan och gifva honom önskadt besked.

Den 31 oktober afgingo ock till hertigen såsom rådets deputerade Schering Rosenhane, Erik Sparre, Knut Kurk och Gustaf Posse; de förenade sig med utskott från alla fyra ständen.[1] Hertig Adolf mottog de utsände med stor artighet; då Rosenhane meddelade honom beslutet att inrätta riksstyrelsen efter den förra Regeringsformen och regeringens uppsåt att för öfrigt visa honom all respekt, svarade han »mäkta vackert»[2] och önskade, att beslutet måtte lända konungen och riket till gagn. Han talade vidare om sin plikt mot sitt samvete och sitt ansvar inför konungen vid dennes myndighet, för att han icke kunnat taga sig an de saker, som icke förtrotts honom. Han paminde desslikes om den rätt, han såsom konungens farbroder efter lag borde äga, hvarmed han tydligen åsyftade förmynderskap för konungens person, utan andel i riksregeringen.[3] Äfven anhöll han att få senare andraga sina enskilda önskemål. *31 okt. Notifikation till hertigen.*

Vid berättelsen i rådkammaren om sitt förrättade uppdrag anmärkte Rosenhane, att det varit, som om hertigen sökt råd af ständerna, hvad han med afseende på sina rättigheter som farbroder borde göra.[4]

Adolf Johan påminde sedan om sina önskemål hos Schering Rosenhane dels genom sin ståthållare Isak Enefelt, dels i egen person, hvarvid han begärde kommissarier af riksens råd för sina *1–3 nov.*

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 115. *Borg. Prot.* — Äfven *Präst. Prot.* och *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 39 ff., redogöra för uppvaktningen. *Wald. Prot.* 2 nov. har en notis om saken. — Hertig Adolf hade tidigare på morgonen genom sin ståthållare Isak Enefelt sökt råd hos Johan Rosenhane, huru han i fråga om konungens förmynderskap och sitt eget underhåll borde förfara; denne rådde honom att gifva sig tillfreds med hvad konungen och ständerna förordnade därom. *Rosenhane.* Gustaf Bonde, Schering Rosenhane och andra riksråd hade Lars Roman tidigare besökt, enligt bref till Adolf Johan Stockholm 15 okt., *Steg.*, och funnit dem alla ense om, att hertigen icke med någon respekt kunde sitta i rådet.

[2] *RAP.* VIII s. 115.

[3] Enligt *Terserus* tolkade sedan Rosenhane för utskotten hertigens ord såsom afseende arf efter hans föräldrar, en uppfattning, som återfinnes i *Präst. Prot.*, medan *Borg. Prot.* anser både förmynderskapet och arfvegodsen sannolikt åsyftade; samma eller snarlik är uppfattningen i *RAP. Terserus* ansåg hertigen *förnämligast* se på förmynderskapet; *Wald. Prot.* låter honom önska detta just för arfvegodsen. Jfr s. 352 ff.

[4] *RP.* V.

enskilda ärenden;[1] han talade också med landtmarskalken Per Sparre, särskildt om försäkring på underhåll, som han hälst ville hafva införd i riksdagsbeslutet. Detta ville han genom Sparre hafva andraget för ridderskapet, men denne anmälde genom kanslern saken i rådet, som befallde landtmarskalken svara, att han icke kunde föredraga något för ståndet utan regeringens befallning. Till kommissarier för hertigens enskilda angelägenheter förordnades Karl Mörner och Gustaf Soop. Detta skedde eftermiddagen den 2 november.[2]

Ständerna om hertigen och riksdagsbeslutet.

Samma dag var också i ständen Adolf Johans sak före i samband med riksdagsbeslutet, som då öfverlämnades till ständernas granskning. Borgerskapet fann det önskligt, att i detta något nämndes om honom, synnerligen att man ville framgent möta honom med den heder, som tillkomme en sådan furstlig person — således ett omnämnande i helt annat syfte, än det som ett par dagar förut ifrågasatts i rådet, och i öfverensstämmelse med det förbehåll om furstens behandling, som borgarne såväl som prästerna gjort i sina svar om riksstyrelsens inrättning 30 september och äfven i dessas följande skriftliga affattning. — Därjämte ville borgarståndet hafva infördt om reduktionen, att den skulle verkställas efter 1655 års beslut och stadga; i detta ärende var ständernas uttalande äskadt genom första punkten i K. M:s den 29 oktober öfversända andra proposition. För dessa saker sände borgerskapet utskott till alla de tre andra ständerna.[3]

I prästeståndet, där ordet för tillfället fördes af biskop Laurelius, hemställde borgarne äfven, huruvida något borde nämnas i beslutet om Karl Gustafs testamente.[4] Efter deras bortgång anställdes votering, hvarvid testamentets omtalande afböjdes enhälligt, och reduktionen af sex stift emot tre ansågs böra eller kunna helt och hållet sparas till det blifvande biafskedet. Däremot vann yrkandet på hertigens nämnande majoritet.[5] I Lau-

[1] *RP.* V 1 nov. (om Enefelts uppdrag). *RP.* III och V 2 nov. e. m. (om hertigens anhållan hos Rosenhane).

[2] *RP.* III och V.

[3] *Borg. Prot. RAP.* VIII s. 121 (2 nov. e. m.).

[4] *Prast. Prot. Wald. Prot.*

[5] För hertigens nämnande i riksdagsbeslutet röstade Uppsala, Linköpings, Skara, Västerås, Karlstads stift; Strängnäs stifts votum är i denna punkt oklart. Åbo stift ansåg, att för hertigens respekt och underhåll kunde sörjas genom en särskild recess, Viborgs ville lämna sättet för hans tillgodoseende till de

relius ställe mottog sedan biskop Terserus ett borgerskapets utskott, som kom att höra prästernas betänkande, och bägge ständen blefvo därvid ense, att furstens person skulle införas i riksdagsbeslutet, men reduktionen däremot sparas till senare biafsked.[1] — Terserus anförde också utskott i saken till adeln och följande dag till rådet.[2]

Efter detta Terserus besök anställdes på riddarhuset votering. Andra och första klasserna antogo den tredjes mening, som var, att Adolf Johan icke kunde nämnas i riksdagsbeslutet utan sitt eget eller ständernas förfång;[3] men såsom farbroder till konungen borde hertigen hafva en årlig pension, så pass stor som riket kunde tåla. För öfrigt anförde klassen, att hans fader 1634 icke häller hade nämnts i riksdagsbeslutet då.

Kanslern berättade 3 november i rådkammaren, att de tre lägre ständen nödvändigt önskade hertigens omtalande i beslutet, hvilket vore ett oeftergifligt villkor — tydligen för deras underskrifning.[4] Sedan utskott af ständerna uppkallats, har man emellertid, såsom beslutets antagna lydelse visar, lyckats undandraga sig uppfyllandet af detta kraf.

* * *

Riksdagens formella afslutning och konung Karl X Gustafs begrafning, en gång uppskjutna på en vecka, stodo nu för dörren. Väl var den nyss till ständerna öfverlämnade andra propositionen icke slutbehandlad, men de beslut, hvartill den kunde leda, spardes samt- och synnerligen till ett senare biafsked. Slutförd var däremot behandlingen af drottning Kristinas recess.

höga herrarnes afgörande, Växiö, att i biafskedet därom skulle stadgas. — Sekreteraren Behmer, som kom med några förklaringar öfver riksdagsbeslutet, försäkrade, att hertigen i alla händelser otvifvelaktigt skulle blifva fullt tillfredsställd, och framhöll, att biafskedet skulle blifva af samma kraft som själfva riksdagsbeslutet. *Präst. Prot.* — Enligt *Wald. Prot.* voro »the wijdh bordet såto» för hertig Adolfs införande i herredagsbeslutet, ej biafskedet, utom biskop Laurelius, som för honom önskade en särskild recess.

[1] *Wald. Prot.* (jfr *Präst. Prot.*).

[2] *Präst. Prot. RAP.* VIII s. 121. *Wald. Prot.* — I *Präst. Prot.* står datum för 3 nov. först vid eftermiddagssammanträdets början.

[3] »Ex intuitu til dhe bestelte chargerne wele the honom dermed icke förtreta»; att åter för händelse af konungens död hafva tanke på hans person, vore emot deras plikt mot sin konung och gjordt förbehåll i ståndets första svar om regeringen. *RAP.* VIII s. 121 f.

[4] *RP.* III (jfr *RP.* V och *Wald. Prot.*).

äfven hos de länge motsträfviga prästerna, men detta ärendes afveckling uppsköts icke dess mindre af andra skäl. —

3 nov. På själfva afslutningsdagen föreföll på ridddarhuset ett uppträde, som i sin mån kastar ljus öfver äfven förut röjda, men dämpade motsatser inom ståndet.[1] Från riksmarskalken Gabriel Oxenstierna ankom förteckning på dem, som i den aflidne konungens likprocession skulle bära provinsernas fanor; då dessa icke befunnos så fördelade, att hvarje landskaps skulle bäras af dess landshöfding, sporde Klas Rålamb, efter hvad grund förordningen gjorts, och förklarade sig kränkt af att en annan i hans ställe skulle föra Upplands fana, och han själf fanan för en ringare provins.[2] Flere voro af samma tankar, men landshöfdingen friherre Ernst Creutz, som själf stod öfver Rålamb på listan, yttrade sig med andras bifall mot hans anspråk. Tvisten föranledde utskott till regeringen och blef blott med stor möda sliten, hvarvid Rålamb fick orätt. Under ordskiftet härom på riddarhuset förebrådde Creutz bland annat denne, att han inbillade sig vara »anima totius collegii», emedan tredje klassen lät honom föra sitt votum. Därpå svarade Rålamb bland annat med att äska klassens vittnesbörd, om han oombedd hade fört detta, eller om han därvid någonsin utlåtit sig annorlunda, än hela klassen eller åtminstone största delen däraf hade bestämt; och han erhöll äfven dess svar efter önskan.[3]

Riksdagen högtidliga afslutning. Riksdagens högtidliga afslutning försiggick på rikssalen på slottet den 3 november och varade från klockan 12 middagen till 3 eftermiddagen.[4] Den unge konungen satt på sin tron, men drottning Hedvig och riksdrotsen voro frånvarande, den senare för sin sjukdom. Sammankomsten öppnades med ett tal af Schering Rosenhane, hvari han korteligen anförde riksdagsbe-

[1] *RAP.* VIII s. 125. Rålambs uppsats mot åtalet vid Svea Hofrätt dec. 1682, *KB, Rål.* Anders Lilliehöks och Jöran Sperlings attest om Rålambs förande af tredje klassens votum 1660, Stockholm 29 mars 1683 (egenhändigt undertecknad och försedd med bägges sigill), *ib.*

[2] Jfr »Förteckning på dem af Adeln, som vid Konung Carl Gustafs begrafning buro provinsernas fanor och ledde »dertil hörige» hästar», *RAP.* VIII s. 253 ff. (bil. T).

[3] Om detta Creutz anfall och det följande meddelar *RAP* intet, hvilket Rålamb i sin i not 1 nämnda skrift framhåller som ett bevis på sekreteraren Samuel Schillerfelts partiskhet mot honom och för hertig Adolf. »Anima totius collegii» lyder uttrycket i Lilliehöks och Sperlings attest, »anima collegij, hälst uthi sin class» i Rålambs uppsats *KB, Rål.*

[4] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 126 f.

slutets innehåll: därmed upphäfdes änkedrottningens och rådets provisoriska regering. Därpå upplästes Hedvig Eleonoras och Per Brahes underskrifna edliga reverser, också af Rosenhane; han förestafvade likaledes eden för de fyra andra höga riksämbetsmännen, Kagg, Vrangel, de la Gardie och Bonde, hvilka nu aflade den muntligen, sedan förut äfven de underskrifvit reverser.[1] Regeringens ed var i allt väsentligt densamma, som drottning Kristinas förmyndare aflagt.[2]

Sedan lästes Additamentet till Regeringsformen af sekreteraren af staten Edvard Ehrensteen; därefter riksdagsbeslutet af statssekreteraren Daniel Behmer. De fyra ståndens talmän hade därnäst ordet och önskade den nya regeringen lycka och välsignelse, hvarpå rikskanslern höll ett afslutningstal.[3] — Innan konungen, rådet och ständerna lämnade salen, framkallades dock ytterligare de riksråd för att aflägga muntlig ed, som icke förut svurit sådan; de voro nio till antalet, nämligen Bengt Oxenstierna, Erik Fleming, Kristoffer Karl Schlippenbach, Sten Bielke, Gustaf Soop, Henrik Horn, Bengt Horn, Klas Stiernsköld och Lorens Creutz. —

Söndagen den 4 november firades Karl X Gustafs jordafärd, till hvilken drottning Kristina var inbjuden;[4] högtidligheten räckte från klockan 3 eftermiddagen till 12 på natten. Parentationen i Slottskyrkan hölls af riksrådet Gustaf Posse; likprocessionen började i skymningen vid facklor; likpredikan hölls i Riddarholmskyrkan af biskop Samuel Enander. På natten vidtog en stor måltid, tillredd för ständerna i atskilliga rum på slottet; »och voro de därmed», säger ridderskapets och adelns protokoll, »i några dagar hindrade, att inga sammankomster blefvo».[5]

Riksdagsbeslutet[6] talar efter en inledning om Karl Gustafs död och de lyckligt slutna frederna i sin första punkt om suc-

[1] Drotsen hade sändt upp sin revers i rådet underskrifven; de andra fyra underskrefvo sina förbindelser i rådet 3 nov. f. m.; den frånvarande drottningens lämnades henne till underskrifning af kanslern. *RP.* III och V.

[2] Se O. Varenius s. 314 not 1 anförda uppsats. — Den änkedrottningens försäkring, som Fryxell anför, XIII s. 39, ingick i riksförmyndarnes ed redan 1634.

[3] *Rosenhane* anmärker, att endast prästerna tackade rådet för dess regering. *RP.* V 1 nov.

[4] *RAP.* VIII s. 128.

[5] Stiernman, II s. 1354 ff. — Det är uppsatt af sekreteraren af staten Daniel Behmer. *RR.*

cessionen, i det riksens råd och ständer upprepa sina löften och förpliktelser till sin konung och arffurste; detta emedan föregående riksens beslut förbinda dem att icke fatta det ringaste afseende på någon annan än sin närvarande konung, och för att alltså afskära all »anledning», som en eller annan mot förmodan nu eller framdeles kunde fatta, samt för att förtaga alla tillfällen till otjänliga tankar och tal, och öfver hufvud såvidt möjligt förekomma alla irringar och olyckor.

Andra punkten handlar om Regeringsformen och stadgar, att såväl denna själf som dess nu på riksdagen »tillökta förbättring» skola hos alla, som äro K. M. och Sveriges krona undergifna, hafva laga kraft och iakttagas, så kärt hvar och en är att undvika K. M:s samt riksens vrede.

Därefter bestämmes i tredje punkten om riksstyrelsen under konungens omyndighet i enlighet med det beslut, som därom fattats redan den 30 september; här utsäges, att de fem höga riksens ämbeten, drots, marsk, amiral, kansler och skattmästare, skola näst efter änkedrottningen vara konungens förmyndare och riksens föreståndare under den förres omyndiga år; med tillägg, att härefter dessa fem höga ämbeten af ingen annan kunna eller må beklädas än efter lag af infödde svenske män af ridderskapet och adeln, såsom vidare därom i Regeringsformens nu skedda tillökning förmäles, hvilken så däruti, som uti alla andra punkter hålles alldeles giltig, och så som hon vore ord för ord införd i riksdagsbeslutet. — Detta var alltså den form, som den 30 oktober af rådet beslutna hänvisningen till Regeringsformen hade erhållit.[1]

Sedan nämnas änkedrottningens revers och de fem höga ämbetsmännens muntliga och skriftliga eder, och stadgas om de senares eventuelle efterträdares och ställföreträdares edsförbindelser. — Återstoden af tredje punkten innehåller löften och förpliktelser samt straffhot till styrkande af regeringens myndighet och aktning, samt önskningar om konungens goda uppfostran och om Guds välsignelse till regeringsverket. Den fjärde bekräftar änkedrottningens lifgeding, hvarefter i slutorden hänvisas till ett särskildt biafsked i fråga om riksdagens öfriga beslut.

* * *

[1] Regeringsformens giltighet var därmed ytterligare bekräftad för konungens omyndighetstid, men icke därutöfver.

Efter den formella riksdagsafslutningen utsträckte sig ständernas sammankomster öfver hela november månad, under hvilken tid de dels behandlade förhållandet till Ryssland och Polen, dels K. M:s andra proposition och därmed i samband staende ärenden, dels drottning Kristinas anspråk, hvarjämte de under denna månad erhöllo regeringens resolutioner på sina dels nu, dels förut ingifna besvär.[1] —

Andra propositionen. 30 sept.—18 nov.

Redan den 30 september, tre dagar efter riksdagens öppnande, föreslog Schering Rosenhane i rådet att efter mönster från 1634 aflata till ständen en biproposition, till hvilken han ock hade en hel rad ärenden på förslag, bland dem främst frågorna om »ryska väsendet» och den påtänkta alliansen med Polen, om statens upphjälpande, samt om reduktionen.[2] Hans framställning gillades; men drottning Kristinas sak och striderna mellan rådet och adeln kommo emellan, och först i slutet af månaden öfverlämnades bipropositionen till ständerna, fjorton dagar efter Regeringsformen.

Det dröjde till den 9 oktober, innan ett uppsatt koncept till andra proposition upplästes i rådkammaren; sedan till den 18, innan det ånyo föredrogs därsammastädes, hvarvid Baat vid den första punkten om reduktionen yttrade som sin mening, att man borde tiga med denna.[2] Men Rosenhane stod på motsatsen, på det att adeln icke måtte förekomma regeringen i saken; propositionen skulle icke ske för att upphäfva reduktionen, tillade han, utan för att höra, hvad ständerna vid dess utförande hade att påminna; och det beslöts, att punkten skulle stå. Vid andra punkten om statens behof påpekades, antagligen också af Rosenhane, att afsikten icke vore, att ständerna skulle gifva några nya kontributioner, utan att därigenom afböja framställningar om befrielse från de förut beviljade.

Eftermiddagen 25 oktober lästes andra propositionen tredje gången,[3] och tillställdes ständerna den 29.[4] Adeln tillsatte genast ett utskott för dess behandling. — Propositionens första punkt äskar ständernas yttrande om den 1655 beslutna reduk-

[1] Om frågorna om krig eller fred med Ryssland och förbund med Polen se jämte Tham — John E. Nordwall, *Svensk-ryska underhandlingar före freden i Kardis (1658—1661)*, ak. afh. 1890. — K. M:s resolutioner på ståndens besvär i *RR.* för borgerskapet 22 nov., för ridderskapet och adeln samt för allmogen 26 nov., för prästerskapet 28 nov.

[2] *RP.* III och V.

[3] *RP.* V.

[4] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 108 f. *Präst. Prot.*

tionen, enär den till stor del uppskjutits på grund af tillstötta hinder, och därjämte blifvit utsatt för ovilja och klagomål. Den andra hänvisar till de utgifter, som krigen förorsakat, samt till behofvet af penningar för att tillfredsställa främmande och inländskt krigsfolk efter freden, för magasins och garnisoners utrustning och för civil- och militärbetjänte, som dittills fått vara utan lön, och begär ständernas råd om utväg i denna svårighet.[1]

Då denna proposition kom ständerna tillhanda endast fem dagar före riksdagens offentliga afslutning, var det knappast att vänta, att den skulle hinna slutbehandlas dessförinnan. Den 31 oktober gjorde ock Bonde gällande i rådet, att »slutet» på rikssalen om regeringen måste ske i alla fall.[2]

Emellertid hade prästerskapet redan den 30 genomgått den dagen förut mottagna framställningen, hvarvid det gillade reduktionens fortsättande — dock önskade ståndet därvid hofsamhet mot en och annan välförtjänt, särskildt fattiga prästänkor —, men fann ny penningebevillning omöjlig.[3] 1 november tog ridderskapets utskott samma föremål under handläggning. I fråga om reduktionen ville äfven detta förblifva vid 1655 års riksdagsbeslut och då gjorda kungliga stadga efter dess rätta mening; för öfrigt hade det i detta ämne flere särskilda önskemål.[4] — Borgarne, som ifrågasatt stadgande om reduktionens fortgång i riksmötets hufvudbeslut, tillkännagåfvo den 9 november — några dagar efter den kungliga begrafningen — hos prästerskapet sina tankar om propositionens innehåll, i fråga om dess två första punkter lika med dettas; medel förmenade de skola beredas just genom reduktionens utförande.[5]

Om afhändande af kronans gods genom donationer hade ständerna yttrat sig i sina påminnelser till Regeringsformen. Den 12 november kom denna sak åter före på riddarhuset, där nu som förut skilda önskningar framträdde; det yrkades, att i tolfte punktens förbehåll mot bortgifvande af gods äfven Livland skulle införas, liksom det varit nämndt i ridderskapets först inlämnade erinringar; äfven att gods i allmänhet icke måtte från

[1] K. M:s andra proposition till Riksens Ständer [29] okt. 1660 är tryckt *RAP.* VIII s. 237 ff. (bil. O). Den omfattar i allt åtta punkter.

[2] *RP.* V.

[3] *Prest. Prot.*

[4] *RAP.* VIII s. 118 f. — 19 okt. hade Lars Fleming yrkat, att vid nästa sammanträde borde talas om fjärdeparten, som skulle gifvas kronan; men detta hade ej sedan skett. *Ib.* s. 71.

[5] *Prest. Prot.* [illegible] *Prot.* [illegible] 9 nov.

kronan abalieneras.[1] Härvid protesterade grefve Pontus de la Gardie, och en stor del med honom, såsom grefve Ludvig Lejonhufvud och friherre Erik Kruse, mente, att man icke skulle begära, hvad som lände ståndet själft till förfång. Däremot ansågo andre, att utan ett dylikt stadgande skulle några komma att njuta förläningar, andra icke; därföre borde de gods, som under minderårigheten komme till kronan, förblifva orörda till dess slut, och inkomsterna däraf anslås till tjänstemännens löner. Ett utskott framförde till regeringen ståndets önskningar, hvilka det ville hafva införda i biafskedet; därvid häfdade liksom vid andra tillfällen grefve Magnus, att regeringen näppeligen kunde föras utan utdelning saväl af belöningar som straff.

Enligt kanslerns framställning för rådet var det tre ting, som adelns utskott hade åstundat: strykande af ett ord i Regeringsformens föreskrift om de naturaliserade, införande af hemfallande gods bland dem, som där skattades omistandes, och resolution om rangen. Han och skattmästaren ogillade detta återupptagande af redan afgjorda saker, och regeringen undandrog sig att gifva något svar.[2]

Förpantning af några kronans gods var i Regeringsformens Additament förutsatt såsom tillåtlig i tvingande nödfall. Vid konferensen 27 oktober hade emellertid kanslern förebådat en närmare meddelelse i saken, och denna kom också till stånd eftermiddagen 13 november vid ny konferens mellan rådsdeputerade och utskott af de tre högre ständen, då för öfrigt äfven talades om drottningens lifgeding och ett par andra saker.[3] Med andragande af behofvet af penningar för de beskickningar, som nu skulle afgå till utlandet, föreslog de la Gardie såsom enda utväg förpantning af efterhand till kronan hemfallande gods; och skattmästaren sökte göra förslaget dess antagligare genom att erinra om Karl Gustafs befallning från Preussen 1657 före danska kriget att förpanta gods till ett värde af 600,000 daler silfvermynt, hvaraf endast 300,000 uppbragts. Adelns och borgerskapets bifall erhölls strax, och prästerskapets gafs genom votering i ståndet följande dag.[4]

[1] *RAP.* VIII s. 134.

[2] *RP.* V.

[3] *RP.* III. *RAP.* VIII s. 135 f. Berättelse af kanslern i rådet 14 nov.: *RP.* III och V. — Till resolution af de tre högre ståndens utskott öfver de vid denna konferens behandlade ärendena, med åberopande af meddelelse till deras medbröder, finnes koncept bland *Riksdagsacta.*

[4] *Präst. Prot. Wald. Prot.*

Den 14 och åter den 15 november upplästes på riddarhuset adelns svar på andra propositionen.[1] Den 15 lästes i rådet borger- och prästerskapens inkomna svar. Den 16 följde en konferens med utskott af dessa bägge stånd, hvarvid deras samtycke förnyades till godsförpantningen, som borgarne i sin skrift icke berört.[2] Samma dag inkommo till regeringen adelns samt allmogens svar; det förra lästes i rådet den 18 efter middagen, då dess påminnelser om »reduktionsverket» afhandlades.[3]

Svaren på andra propositionen.

I fråga om reduktionen finner ridderskapet och adeln i denna sin skrift efter nästföregående års tunga visserligen intet önskligare, än att den kunde antingen alldeles upphöra eller hvila till en tid, men den godkänner dock ånyo 1655 års beslut i frågan, såsom det där en gång är fattadt på ett allmänt möte och därför icke lätteligen kan tagas tillbaka eller tåla någon förändring; efter detta års beslut och stadga bör reduktionen ju förr ju hällre företagas och bringas till ända. Härvid anhåller ståndet emellertid, att sagda riksdagsbeslut måtte uttydas efter ordens rätta förstånd, och icke därur dragas för hela ståndet skadliga konsekvenser, hvarför gode, förfarne, uppriktige och beskedlige män af adel och oadel böra brukas till dess verkställighet. Och eftersom beslutet 1655 beror på fri bevillning och öfverenskommelse mellan konung och ständer, begär det ytterligare, att uttolkningen af dunkla punkter måtte ske på allmän riksdag af samma parter, och att förut ensidigt utverkade resolutioner måtte visas ständerna, innan de erhålla laga kraft. — Ridderskapets uppfattning i detta stycke fann riksskattmästaren vid rådets genomgång af dess svar 18 november hafva något skäl för sig, men han såväl som Tott, Bååt och Gustaf Bielke fann betänkligt att meddela det de redan utfärdade resolutionerna i tvistiga fall. — Adeln framställer därefter i tjugotre särskilda punkter närmare påminnelser rörande reduktionens utförande.

Med nya utlagor väntar ridderskapet att såväl som öfriga stånd i riket blifva förskont, och uttrycker därvid sin förhopp-

[1] *RAP.* VIII s. 137 f.

[2] *RP.* III och V.

[3] Ståndens svar på andra propositionen finnas i original bland *Riksdagsacta.* Adelns svar är tryckt *RAP.* VIII s. 272 ff. (bil. X). Dess inlämningsdag, 16 nov., nämnes *ib.* s. 140.

ning, att de till kronan hemfallna godsen kunna inbringa »något märkeligt .[1] —

Prästeståndets svar på regeringens andra proposition uttalar dess enhälliga önskan om reduktionens fortsättande och hänvisar för penningebehofvet till den af regeringen föreslagna pantsättningen af gods. Borgerskapets skrifvelse vidrör ej denna senare fråga, liksom ej häller adelns och böndernas svar, men förklarar ståndet — i likhet med prästerna — enhälligt åstunda, att 1655 års riksdagsbeslut och stadga om återkallande af vissa kronans jordagods ställas i verket — ju förr ju hällre, och efter bokstafvens innehåll och rätta förstånd —; och i likhet med ridderskapet förmoda städernas fullmäktige, att härigenom skall, som deras skrift uttrycker sig, tillväxa riket och kronan »ingen ringa stöd och starkhet», så att ständerna vid fortsatt fred skola kunna erhålla lindring i sina pålagor. Alldeles samma tankar framställas slutligen också kortare i första punkten af allmogens svar.[2]

Ståndens svar sammanfattades i riksdagens biafsked, men första platsen i detta fick ett ärende, som icke hade förekommit i regeringens proposition; dess första punkt kom att gälla drottning Kristina.

* * *

Drottning Kristinas recess. 17 okt.—1 nov.

Drottning Kristinas angelägenheter intaga efter midten af oktober icke längre samma rum som förut i rådets och ständernas öfverläggningar, men ärendets behandling fortgick dock, särskildt hos prästerskapet. Den 17 oktober beslöt regeringen att meddela alla fyra ständen sina deputerades förslag till ratifikation på hennes recess och till försäkring för religionen i Regeringsformens biakt.[3] Ridderskapet behandlade förslagen den 19 och gillade dem;[4] prästeståndet fann däremot samma dag något tillägg nödigt.[5]

[1] Uttrycket »hemfallna» måste anses åsyfta äfven de framdeles genom reduktionen hemfallande.

[2] I fråga om godsförpantningen förklarade kanslern vid konferensen med präster och borgare 16 nov., att ständernas bifall icke behöfde gifvas skriftligen, emedan medgifvande därtill redan fanns i Additamentet. *RP.* III.

[3] *RP.* III och V. — Meddelandet skedde till adeln, borgarne och bönderna e. m. 18 okt. *RP.* V. *RAP.* VIII s. 68.

[4] *RAP.* VIII s. 70. *RP.* III och V 19 okt. e. m. — Redan 12 okt. antogs i adelns plenum regeringens den 10 för ständernas utskott framställda grundläggande förslag. *RAP.* VIII s. 48.

[5] *Präst. Prot.*

Den 20 gjorde sig drottningen påmind vid rådets val af marsk och yttrade sig därvid med gillande om Lars Kaggs val och indirekt mot Herman Fleming.[1] — Den 22 och 23 fortsatte prästerna handläggningen af regeringens förslag och meddelade — den 23 — genom utskott under biskop Terserus anförande sina anmärkningar såväl till trenne rådets deputerade som på riddarhuset; de önskade bland annat alltjämt en försäkring af drottning Kristina själf.[2] Den 24 efter middagen sades i rådet, att borgarne liksom adeln intet hade att påminna; samma dag hade prästerskapets svar inlämnats i kansliet.[3]

Vid rådskonferensen med ständernas utskott om Regeringsformen eftermiddagen den 29 oktober företogs äfven Kristinas sak, och Enander, Terserus och Emporagrius uttryckte sitt ståndsfortfarande farhågor, att hon skulle missbruka sitt oberoende, och dess önskan om en revers;[4] härom talades nästa dag i rådkammaren, där Bonde tyckte, att prästerskapet hade skäl för sitt tal, äfvensom hos detta själft. Prästerna gjorde svårighet att skrifva under, om icke deras önskemål tillgodosåges; den 31 förfäktades deras kraf af Terserus inför några utsedda rådsherrar.[5] 1 november fick deras utskott, uppsändt med ståndets bifall till Gustaf Bondes val till riksskattmästare, kvarstanna efter de andra ständerna och tala vid hela rådet i saken. Förut samma dag hade den åter varit före i ståndet, där Brunnius nu liksom den 29 företrädde en mildare mening, och den företogs där ännu en gång den 2. Nu ändtligen gaf prästerskapet vika; det fann visserligen icke tillräcklig säkerhet gifven af recessen, men då regeringen förklarat, att den skulle gifva akt på drottning Kristinas företag och i tid afböja, hvad som kunde lända religionen till förfång, tryggade sig ståndet vid detta löfte och lofvade att underskrifva.[6]

15 nov. Sedermera försvinner emellertid drottning Kristinas sak ur protokollen ända till den 15 november.[7] Denna dag berättade

[1] Se s. 258.

[2] *Präst. Prot. RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 94.

[3] *RP.* V. *Präst. Prot.* Prästerskapets svar tryckt hos STIERNMAN, II s. 1338 f.; se s. 200 not 1.

[4] *RP.* III. *Terserus Berättelse*, LOENBOM, *Hist. Märkv.*, II s. 35 f.; *ib.*, III s. 36 ff., 41 ff., framställning af de följande underhandlingarna i samma sak.

[5] *RP.* III och V. *Präst. Prot.*

[6] *Präst. Prot. Wald. Prot. RP.* V.

[7] 7 nov. underskrefs i rådet konfirmationen på hennes recess, liksom ock riksdagsbeslutet. *RP.* V.

kanslern i rådet, att franske ambassadören Terlon på drottningens begäran anhållit hos honom om bekräftelsen på hennes recess, som hon trodde regeringen innehålla i någon särskild afsikt; sedan ville hon ingifva sina öfriga önskningar. Kanslern hade svarat tillmötesgående, och beslut fattades i enlighet därmed.[1] — De la Gardie hemställde vid sakens föredragande uttryckligen, om man skulle bevilja drottningens anhållan utan att afvakta hennes andra äskanden; det synes, som om man dittills dröjt med att tillställa henne bekräftelseskriften för att därigenom äga ett band på henne med hänsyn både till dessa och till hennes uppförande i allmänhet, änskönt Kristina själf redan i sitt memorial 3 oktober förklarat sig vilja inlämna ytterligare framställningar först efter erhållen försäkring om sitt underhåll.[2]

Efter middagen den 16 lämnade ett ridderskapets utskott i rådet konfirmationen på drottning Kristinas recess jämte riksdagsbeslutet och Additamentet, alla tre underskrifna af ståndet.[3] Sedan därefter äfven uppkallade utskott af de tre andra stånden infunnit sig, gingo Gustaf Baner, Bengt Oxenstierna, Sten Bielke och Nils Brahe med alla fyra ständernas utsände upp till drottning Kristina.[4] *16 nov.*

När de deputerade jämte ständernas utskott återkommit från drottningen, klockan 7 om aftonen, meddelade Gustaf Baner, att drottningen vid mottagandet af recessen ställt till dem ett vidlyftigt tal, med befallning till den närvarande statssekreteraren Ehrensteen att protokollera det, samt öfverlämnat en skrift i fem exemplar till rådet och de fyra stånden. *Kristinas protest om eventuell avsked till kronan.*

[1] *RP.* III och V. — Enligt Ehrensteens uppgift i rådet 17 nov. hade äfven Appelman mycket yrkat på, att Kristina skulle få sin konfirmation. *RP.* V.

[2] Med afseende på Kristinas förfarande härutinnan hade dock Gustaf Bonde 10 okt. i rådet yttrat, att man borde veta allt hvad hon pretenderade, innan man fattade någon resolution om recessen. *RP.* V.

[3] *RP.* III. *RAP.* VIII s. 139 f. — Konfirmationen på Kristinas recess utställdes i två affattningar, en för konungen och en för rådet och ständerna. Den förra är tryckt hos Stiernman, *Bihang* s. 380 f., den senare hos *dens*, II s. 1367 f. Bägge finnas i *RR*, koncept till den senare bland *Riksdagsacta*. Bekräftelserna äro daterade 3 nov. — Pappersoriginalet af ständernas konfirmation på underhållsrecessen, undertecknadt af präste-, borgare- och bondestånden, finnes i familjen Azzolinos arkiv. Bildt, s. 102 noten.

[4] Om dagens följande händelser: *RP.* III; *RAP.* VIII s. 140 ff.; *Präst. Prot.; Wald. Prot.* 17 nov.; *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 63 ff. Jfr ock *Rosenhane* och Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 21 nov., *LB, De la Gard., DGA.* IX s. 11 f.

Därpå upplästes Ehrensteens protokoll.[1] Enligt detta hade Kristina yttrat, att hon vid sin ankomst såväl som sedan förnummit, att några velat uttyda denna illa och göra hennes handlingar misstänkta. Hon hade därför velat visa, att hon endast eftersträfvade rikets säkerhet och välfärd, och att hon vore värdig den tron, till hvilken hon födts, och icke stode efter för sina föregångare. Hon hade afträdt riket och befriat sina undersåtar från deras ed till henne, men icke därmed fritagit sig ifrån sin; för att bemöta de angrepp, som skett på hennes ära, och »mångens temeritet», som hade andra tankar om henne, än han borde, hade hon velat gifva bevis på sina goda afsikter genom en skrift, som hon därmed också öfverlämnat med begäran, att man ville införa den i registratur och acta, samt ägna den skälig uppmärksamhet med samtidig hänsyn till fädernesländets bästa. — Baner hade därpå beklagat, att tal och tankar förekommit, som varit drottningen misshagliga.[2]

Efter protokollet förelästes drottning Kristinas skrift, hvars vittnesbörd om hennes ifrigt betygade ärliga uppsåt och intresse för Sverige befanns af bestämdare och säregnare art, än man kunnat förstå af hennes yttranden; den var nämligen en protestation om eventuell arfsrätt till Sveriges krona, i första rummet i händelse af Karl Gustafs linjes utgång, men äfven vid vissa andra förändringar.[3]

Likalydande i alla fem exemplaren, uttalade skriften, att Kristina vid sin tronafsägelse icke kunnat tänka sig, att Karl Gustaf så snart skulle dö, och att hon då vid bestämmelserna om successionen endast afsett denne och hans äkta manliga lifsarfvingar. Den märkliga förändring, som sedan inträffat, såväl genom Karl Gustafs oförmodade frånfälle som på annat sätt, och ovissheten om hvad som vidare kunde inträffa under den unge konungens minorennitet, antingen genom dödsfall eller i annan måtto, hade emellertid väckt hennes eftertanke, huru i

[1] Finnes liksom det senare samma kväll af honom hos Kristina hållna i koncept på latin och renskrift på svenska, bådadera af hans egen hand, bland andra hans protokoll i vol. *E.* 459, *UB.*

[2] Enligt *Terserus Berättelse*, *a. st.*, s. 64, yttrade Kristina till bönderna, då de efter de andra lämnade hennes rum: »J Dannemän, der i behöfwen penningar så kommen til mig.» De hade f. ö. just samma dag på förmiddagen i rådet fått löfte om en riksdaler hvar och en liten begrafningspenning. *RP.* III och V.

[3] Kristinas protest finnes i två afskrifter bland *Handl. rör. Krist.*, den ena af Ehrensteens hand.

ty fall hon själf kunde blifva bevarad vid sin rätt och kronan vid säkert och lugnt tillstånd; för att ingen matte uttyda hennes afsägelserecess i strid med hennes mening, hade hon därför genom sin nu afgifna skrift velat kungöra denna. Vid denna afsägelse förblefve hon, så länge hon utan någons intrång och ostörd finge njuta den respekt till sin person och de villkor till sitt underhåll, som därvid vore henne utlofvade. Men i andra fall än det där afsedda förbehölle hon sig vid allehanda förändring all den rätt till kronan, som hon förut ägt, och afskure i följd däraf alla såväl främmandes som inländskes inbillade hopp om riket och regeringen under hennes lifstid. Af Sveriges höga ämbetsmän, råd och ständer begärde hon, att de vid all oförmodlig händelse och regementsförändring icke tillåte något beslut till förfång för hennes rätt, och skulle mot förmodan något ske denna till skada förklarade hon allt sådant på förhand ogillt. På sin protest tog hon slutligen Gud, hela världen, samt regering, råd och ständer till vittne.

Egenhändigt underskrifven och försedd med drottningens kungliga sigill, var denna skrifvelse daterad Stockholms slott den 1 november; den gaf sig således utseende af att vara afgifven före riksdagens offentliga afslutning den 3 och utfärdandet af då daterade akter.[1] Orden om in- och utländskes hopp om riket synas närmast riktade mot hertig Adolf Johan.[2] Drottningens påståenden om innebörden af hennes afsägelse 1654 voro för öfrigt ogrundade; denna var enligt akternas lydelse fullständig och ovillkorlig.[3]

---

[1] *Additamentets* andra punkt förklarar 1649 och 1650 års stadganden om successionen allena giltiga; härtill sluter sig förbudet mot eventualval och förslag därom under konungens och hans äkta manliga lifsarfvingars lifstid. *Riksdagsbeslutets* första punkt utesluter äfven alla anspråk af andra än desse. Se s. 328. — CARLSON, II s. 168, meddelar på grund af franske ministrarnes bref 1662 och 1664, att Kristina genom astrologers spådomar ansåg sig äga visshet om den unge konungens snara död.

[2] Kanske har drottningen tänkt sig, att de maktägandes obenägenhet för denne skulle bereda hennes anspråk ett gynnsammare mottagande.

[3] Se särskildt CLAS HJALMAR GUSTAFSSON, *Bidrag till historien om drottning Kristinas afsägelse och riksdagen 1654*, ak. afh. 1887, s. 85.

Enligt uppgift i en historisk skildring med titeln »*Mémoires sur l'histoire de Suède*» i vol. 5619 af *Fond Français* i *Bibliothèque Nationales* handskriftsamling i Paris skulle grefve Schlippenbach i sviklig afsikt hafva uppmuntrat Kristina till afgifvandet af protesten, i det han ville korsa hennes afsikter genom att bringa henne till detta falska steg. (Meddeladt af filosofie kandidat OLOF PALME.)

Hos rådet väckte Kristinas skrift starkt ogillande. Ständernas utskott, som väntade i ett annat rum, anmodades att låta uppläsa den för sig och öfverlägga därom. I rådet lästes under tiden Kristinas abdikationsskrift 1654; vidare skickades bud efter frånvarande riksråd.[1] Sedan inkallades ständernas utskott; de fyra talmännen uttalade deras ogillande af Kristinas anspråk och hemställde saken till regeringen; härvid anfördes både arfföreningen, Regeringsformen och akterna 1654.[2] Kanslern upprepade skälen mot hennes yrkande, och vederbörliga delar af handlingarna vid tronafsägelsen lästes ånyo jämte drottningens nya skrift. Ständerna uttryckte enhälligt sitt uppsåt att hålla fast vid hvad de förut vid riksdagen förklarat om successionen — deras yttrande om arfföreningen med förbudet mot tal om efterträdare till tronen föredrogs; [3] — de tillfrågades ytterligare, om de ansåge, att Kristinas protest borde behållas eller genast återlämnas, och fingo därpå draga sig tillbaka.

Emellertid återkommo Bengt Oxenstierna och Nils Brahe, som varit sända till riksdrotsen för att inhämta hans tankar; denne tillstyrkte att återställa protesten genom samma personer, som mottagit den, samma afton eller senare; han ansåg för öfrigt, att drottningen genom denna gjort sig förlustig allt sitt underhåll.

De la Gardie uttalade sin förmodan, att Kristinas åtgöranden berodde på intalan af folk, som löpte och »hvispade» hos henne, något som för framtiden borde förbjudas. Hennes skrift ville han återlämna ännu samma kväll, ett yrkande, hvaruti Gustaf Bonde instämde, med tillägg, att i annat fall torde rådsherrarne icke ligga säkra på sina sängar under natten, och som vann flertalets bifall; man skulle därvid icke inlåta sig i något ordskifte.

Samma mening om önskligheten af protestens omedelbara återlämnande befanns äfven vara ständernas utskotts, då de ånyo inkallades. Också landtmarskalken och Prytz — kanske äfven Enander — talade om underhållets förbrytande, och bi-

[1] Äfven beslöts, att alla till Stockholm anländande främlingar skulle af sina värdar genast anmälas hos öfverståthållaren; det kunde hända, sades det, att några jesuiter inställde sig och sådde ogräs i landet. *RP.* III.

[2] Allmogens talman instämde med de andra tre, sägande, att den regeringen, som nu vore, ville de blifva vid och hade ingen annan att hålla sig till. *RP.* III.

[3] Ordalagen i *RP.* III angifva närmast *Additamentets* § 2, men kanske afses äfven *riksdagsbeslutets* § 1.

skopen erinrade dessutom om eftersökande af drottningens radgifvare. De la Gardie bad hvar och en gifva tillkänna, om han förnumme något misstänkt tal, och uppgaf, att man från åtskilliga orter hade underrättelse om farliga »praktiker». —

Klockan 9 begåfvo sig så representanter för regeringen och rådet upp till drottning Kristina, åtföljda af utskotten samt sekreterarne Ehrensteen och Gripenhielm, som hade befallning att föra protokoll; amiralen, kanslern och skattmästaren voro med, och en god del af det öfriga rådet.[1]

Hos drottningen anförde rikskanslern kortelïgen, att H:es M:s skrift förekommit dem oförmodad och vore af den beskaffenhet, att den ej kunde mottagas, hvarför de ville igenlämna den. Kristina ville icke tillåta detta: hon svarade, att intet däri kunde vara K. M. eller riket till förfång eller strida mot hennes recess; hon bedyrade, att hon älskade konungen såsom sin egen son. Om man emellertid icke ville mottaga hennes protest, vore det henne nog, att de sett den; hon hade endast velat förekomma andras inbillningar. Äfven om rådet vägrade behålla skriften, hoppades hon dock, att ständerna skulle göra det; men kanslern förklarade dem ense med senaten, och i detsamma nedlades alla fyra ståndens exemplar på drottningens bord. Kristina påstod väl ännu, att om man betänkte sin »devoir», skulle man väl kunna mottaga hennes skrift, men kanslern genmälde, att sådan plikt hade de endast gentemot sin konung. Förgäfves yttrade drottningen halft hotfullt, att den som gifvit protesten skulle veta att »maintenera» denna, och sökte upprepade gånger förmå de la Gardie att åter mottaga den; denne var obeveklig, och vägrade att inlåta sig i disputation. Därmed tog han med de andre afsked.[2]

17 nov. Fråga om revers och reprotestation.

Nästa dag — den 17 november — föreföllo vidlyftiga öfverläggningar i rådet och med ständernas utskott — öfverläggningar, som nogsamt visa, huru allvarliga farhågor drottning Kristinas företag hos många väckte.[3]

Rådets sammanträde inleddes af rikskanslern, som framlade drotsens mening, att drottning Kristina redan fattat sin plan i

[1] *Ehrensteens protokoll, UB* (se s. 336 not 1).

[2] Enligt *Terserus Berättelse, a. st.*, s. 69, gick kanslern med utskotten sedan upp till änkedrottningen och aflade för henne redogörelse för sakens förlopp. Terserus meddelar också, att starkare vakt sattes för konungens och Kristinas gemak för att akta på dem, som gingo ut och in.

[3] *RP.* III och V.

Rom med de katolske — han fann den stå i samklang med hennes bref till Seved Bååt[1] —, och att hon vid förlust af sitt underhåll borde med en revers återkalla sin protest.[2] De la Gardie påpekade Kristinas framställda anspråk på riket äfven i konungens lifstid, därest man handlade mot recessen och hennes respekt; han framhöll, att hon verkställt sin afsägelse mot rådets och ständernas böner, och sålunda ägde dess mindre fog för sina kraf.

Till kanslerns framställning af saken gjordes diskussionsvis åtskilliga tillägg, hvarvid framdrogos yttranden af drottningen dels vid återlämnandet af hennes protest, dels efteråt vid samtal med herrar af rådet. Riksskattmästaren, som erinrade, huru han för sin del alltid rådt till försiktighet gentemot Kristina, anförde, att denna sagt sig icke vara underkastad ständernas lag, då för henne framdragits deras beslut att icke nämna någon efterträdare i konungens lifstid; liknande berättades af grefve Schlippenbach och senare af Bååt; enligt Schlippenbachs uppgift hade hon också förklarat, att samtliga ständerna sades icke vara ense emot henne, utan endast ett utskott. Kanslern fann tydligt, att hon smickrade sig med hopp om någon söndring i riket, hvarför saken borde meddelas själfva ständen.

Bud sändes också till dessa med befallning härom samt tillika med begäran å K. M:s vägnar, att de ej skulle resa från Stockholm, innan de fått tillstånd, samt tillsägelse, att ingen finge gå upp till drottning Kristina utan särskild regeringens och rådets tilllåtelse.[3]

När sedermera diskussionen i ämnet efter en stunds afbrott återupptogs, sporde kanslern Kristinas generalguvernör Seved Bååt, om han icke visste, hvem som uppsatt protesten, hvilket denne förnekade; dock sade han sig tro, att Per Appel-

---

[1] Se s. 121.

[2] Om revers hade kanslern talat redan föregående afton; af *RP.* III framgår ej med full tydlighet, om förslaget då var hans eget eller drotsens.

[3] *RP.* V. *Wald. Prot.* — Borgmästar Prytz hade förut inhämtat rådets tillstånd att meddela sitt stånd, hvad som händt. *RP.* V. I prästeståndet redogjorde biskop Enander för föregående aftons tilldragelser, hvarpå äfven följde någon diskussion. Biskop Laurelius talade om tillstundande »persecutio Antichristi»; doktor Brunnius trodde icke, att Kristina någonsin kunde komma till kronan igen, äfven om hon med ed förpliktade sig att återgå till sin förra religion. *Wald. Prot.* Liknande om Kristinas ringa utsikter Johan till Kristoffer Ekeblad Stockholm 21 nov., *LB*, *De la Gard.*, *DGA.* IX s. 12.

man gjort det.[1] Om Terlons hållning berättade Gustaf Posse, att han gillat dess återställande och försäkrat sig vilja förehålla drottningen det oriktiga i hennes handlingssätt.

De la Gardie hemställde, om det vore nog med att protesten återlämnats, eller om man därjämte borde afgifva en reprotestation och af drottningen själf taga en revers med afsägelse af alla anspråk, hvaraf visserligen denna kunde anse sig icke bunden, såsom tvungen att lämna den. Ett strängare förfarande sattes i fråga af Bonde, som tvekade, om en revers vore säker nog, emedan drottningen utom riket kunde skada detta trots gifna löften. Att fatta hårdare beslut vore visserligen mycket förhatligt, men Kristina vore ändå mycket missnöjd, såsom hon nogsamt betygat, när hon sagt, att han — »in masculino» —, som afgifvit protesten, skulle upprätthålla den. Han fann frågan vara, om hon kunde skada mera inom eller utom landet. Tillätes hon att draga bort, kunde man enligt hans åsikt också nöja sig med den en gång gjorda recessen, hvars utförande man hade i sin hand — en revers skulle då icke skänka någon verklig ökad säkerhet —; men rådligare fann han att kvarhålla henne, hvarvid visserligen vore att öfverlägga, huruvida andra kunde väntas taga sig hennes sak an.

Kanslern trodde, att detta i sådan händelse kunde blifva fallet, och var icke för Bondes yrkanden. På de la Gardies sida ställde sig riksamiralen, som ansåg, att man måste frukta för »faktion», om Kristina kvarhölles i riket, utom det att en sådan behandling vore nästan hård; likaså Nils Brahe, som icke trodde, att någon i utlandet verkligen skulle gripa till vapen för hennes skull — en uppfattning, som Schlippenbach och Vrangel sedan också visade sig dela, under förutsättning, att hennes anspråks ogiltighet gjordes bekant. — Faktioner i riket på grund af drottningens kvarvaro fruktade äfven Bååt, och de la Gardie ansåg möjligt, att hon af dem, som önskade förändringar, begärdes till konung och hufvud, hvarvid Gustaf Bielke erinrade om försöken att åter upphöja konung Erik XIV på tronen efter hans afsättning; Schlippenbach trodde ock, att det medlidande, som drottningen kunde väcka, en gång kunde skaffa henne tillopp. Om Kristina icke nu kommit in med katolske i följe, och om hon eljest förställt sig mera i fråga om religionen, yttrade rikskansleren, hade hon kunnat göra spel nog i riket.

[1] *RAP.* VIII s. 141 meddelar, att man gissade både på Appelman och på Davidsson, som var kvar i Hamburg.

Af andra tankar än alla desse voro emellertid Krister Horn och Gustaf Posse, hvilken senare icke trodde, att allmogen skulle falla Kristina till, när den blifvit riktigt underrättad — det var nu som tidigare hos detta stånd, man snarast tänkte sig möjligheten af oro.[1]

Slutligen framställde amiralen — enligt det ena protokollet dock genom kanslern[2] — ett uttryckligt förslag, öfverensstämmande med hvad den senare hade tidigare föreslagit i fråga om reprotestation och revers, och på skattmästarens yrkande följde votering, blott afbruten af en kort öfverläggning, huruvida posten borde uppehållas, hvarom dock intet beslut fattades — man fruktade, att drottning Kristina skulle sända bort sin mottagna bekräftelse på recessen.

Enhälligt eller så godt som enhälligt befanns rådet förenadt kring Vrangels förslag; äfven Bonde godtog detta, ehuru han fortfarande icke fann det oskäligt eller obilligt att tillgripa hårdare medel.[3] Farhågor för krig yttrades både af honom, Karl Mörner och Schering Rosenhane. Schlippenbach trodde, att drottningen antingen icke skulle gifva någon revers — hon hade, som han förut berättat, sagt sig hällre vilja låta hugga sig i tusende stycken än afstå sin arfsrätt — eller också i stället begära, att i fall af ny konungs val blott sådana personer skulle få väljas, som ville befordra hennes bästa.

Jämte reversen och reprotestationen synes skattmästaren hafva föreslagit att låta uppsätta en deklaration i samma sak. Tre akter blefvo ock strax efteråt ständerna föreslagna, och kommo med deras bifall äfven till stånd. —

Sedan rådet fattat sitt beslut, tillkallades ständernas utskott,[4] för hvilka kanslern på talmännens uppfordran utförligt redogjorde för sakens hela läge och beskaffenhet, hvarvid han gick tillbaka ända till drottning Kristinas påtänkta, men afböjda tronafsägelse 1652. Han framhöll, att ständerna i liknande fall en gång stött en konung ifrån riket, och gjorde gällande, att Kristinas plan vore sammansmidd i den katolska verkstaden; vidare uppläste han hennes protest och anförde

[1] Jfr s. 145.

[2] *RP.* III.

[3] Erik Flemings votum enligt *RP.* III och V innehåller endast, att eftersom Kristina ingen rätt hade till riket, borde man i förening med ständerna säga henne rent ut, att hon genom protesten förbrutit sitt underhåll.

[4] Adelns utskott var nu förstärkt med några icke namngifna personer. *RAP.* VIII s. 142.

hennes ord om dess upprätthållande, hvaraf han slöt, att hon menade vapen och hade någon att stödja sig på; likaså hennes yttrande om olika meningar bland ständerna; häri trodde han, att hon bedroge sig, men uppmanade dock alla som goda patrioter att lämna upplysning om möjliga anslag. På gifven anledning berättade han vidare, att då det förehållits drottningen, att hon redan genom sin religionsförändring förbrutit sin rätt till underhåll, hade hon blott begärt skriftlig förklaring härom och sagt sig väl skola finna råd däremot.

Efter uppläsning af akter från 1654 framställde slutligen de la Gardie regeringens förslag: en högtidlig reprotestation, hvaruti hennes ogrundade och obilliga företag förehölles henne; en deklaration af samtliga ständerna om hennes rätts intighet, och en revers af drottningen själf med erkännande, att hon ingen rätt till tronföljd ägde att yrka. Skulle hon sedan invända mot denna, att hon afgifvit den af nödtvång, så vore ock andra sidan fri från sina förbindelser och drottningen alltså kvitt sitt underhåll. —

Då ständerna efter hållen rådplägning i lilla rådkammaren afgåfvo sina svar, befunnos deras tankar delvis afvikande från regeringens. Såväl adeln som prästerna och borgerskapet funno skriftlig reprotest onödig och orådlig, emedan den innebure ett erkännande af Kristinas protest; borgarne ansågo äfven reversen öfverflödig, emedan hon icke torde hålla den, om man ej vore tryggad på annat sätt. I stället önskade ständerna en muntlig förklaring till drottningen, åtföljd af den redan af regeringen yrkade skriftliga förklaringen af råd och ständer.[1] Vidare tillrådde de att försäkra sig om Kristinas person, åtminstone om hon vägrade revers,[2] och påminde om efterforskande och straffande af drottningens rådgifvare; ty att hon haft sådana

[1] Den skriftliga deklarationen omtalas blott i *RP.* V:s referat af Enanders och Prytz yttranden, men har väl blott utfallit tillfälligtvis i dess referat af Per Sparres; rikskansleren ansåg yrkandet för ständernas samfällda. *RP.* III och V.

[2] Så enligt kanslerns följande sammanfattning af ständernas meningar. *RP.* V. *RP.* III har ej denna punkt i talmännens tal, *RP.* V blott i landtmarskalkens och borgmästarens, där förutsättningen ej tydligen framgår i det förra, och alls icke finnes uttryckt i det senare. Jfr den följande diskussionen. — *Rosenhane:* »och war Prästernes och Bårgherskapetz mening, att man skulle försäkra sigh om D: Christines pärson, att hon hwarken inrijkess eller uthrijkess kunde stämpla någhott emot Rijkett, män Rådett och Adelen mehnte, att man skulle tagha een revers aff hänne och låta hänne dragha aff Rijkett» etc.

ansåg Prytz gifvet, änskönt drottning Kristina vore af den »esprit», att hon själf kunnat uppsätta sin skrift. — För öfrigt beklagade alla de tre högre ståndens talmän nödvändigheten af så stränga åtgärder och uttalade alla någon oro för Kristinas utländska förbindelser. Landtmarskalken försäkrade om adelns enighet; Enander erinrade om sitt ståndS tidigare yrkande på revers af drottningen före konfirmationen af hennes recess, och om konung Sigismunds löften i Linköping, som han sedan svikit.

Talmannen för allmogen förklarade denna af samma mening som de andre, att ständerna ingen annan vore förbundna än konungen allena, och att man skulle muntligen säga Kristina detta. Allmogen såge ock väl, att hon hade ondt i sinnet, hvarför den anhölle att blifva tagen i hägn och försvar.

Rikskanslern sammanfattade därpå ständernas meningar och försvarade regeringens. En muntlig förklaring, låt vara med följande skriftlig deklaration råd och ständer emellan, men utan högtidlig skriftlig reprotestation, ansåg han icke säker nog, ej häller så offentlig och otvetydig, som saken kräfde; dessutom gjorde han gällande, att en inlagd skrifvelse påkallade ett skriftligt svar. Vidlyftiga förhandlingar vore häraf icke att frukta; ville drottningen icke mottaga svaret, kunde det i stället läggas ad acta, och likväl vara lika giltigt. Den följande deklarationen kunde införas i början af biafskedet. Reversen innebure en stark säkerhet, emedan den dömde drottningen, om hon handlade däremot, och rättfärdigade motpartens handlingar för världen. Att försäkra sig om drottningens person syntes något hårdt; det vore tids nog att gripa till ytterligheter, om hon vägrade att gifva skriftlig försäkring.

Detta sista hade de la Gardie strax förut framställt som ständernas egen åsikt, och i den följande diskussionen påpekade Jöran Gyllenstierna genast, att det just var adelns tanke; det vill synas, som om kanslern härmed vändt sig mot ett strängare yrkande af borgerskapets talman, med hvilken ock ett ordskifte härom och om reversen följde.[1] Prytz ville hafva noga öfverlagdt, om Kristina kunde skada mera när- eller frånvarande, men efter enskildt samtal med prästerna — adelns åsikt an-

[1] Prytz framhöll, att om drottningen gåfve revers, kunde man ej vidare tänka på att taga henne i förvar; härtill svarade Bonde, att om man öfverhufvud tänkte på detta, måste man strax tala och handla annorlunda. *RP.* V (jfr III).

sågs väl klar — afböjde kanslern på deras rad den frågan såsom farlig.

Slutet på det hela vardt, att regeringens och rådets förslag i allo godkändes, och man tänkte sig att redan nästa dag kunna uppvakta Kristina.

Söndagen den 18 november sammanträdde regeringen och rådet efter middagen.[1] Därvid föredrog först Kristinas guvernör Seved Bååt, som på hennes kallelse och drotsens och amiralens tillstyrkan besökt henne, en anhållan af drottningen att blifva hörd inför regeringen och ständerna, om mot förmodan något stötande skulle finnas i hennes skrift; hon erbjöd sig att då gifva dem all god »satisfaktion». Tott tillade, att Terlon framfört samma begäran; och kanslern, amiralen och Sten Bielke funno icke obilligt att höra henne.

Koncept till reprotestation och revers voro nu färdiga och föreläste under sammanträdet af Ehrensteen, som uppsatt dem; den förra befanns af de la Gardie nog skarp, hvilket dock ansågs nödvändigt af Vrangel och Sten Bielke, och i båda bestämdes förtydligande tillägg. Den andra deklarationen beslöts i enlighet med kanslerns uttalande dagen förut att införa i biafskedet. Reversen var, såsom rikskansleren upplyste, så mycket som möjligt affattad med ledning af drottning Kristinas egen tidigare förslagsvis inlagda revers, hvaraf då kopia tagits;[2] man hade dock utlämnat Kristinas binamn Alexandra i dess text.

Därpå inkallades ständernas tillstädeskomna utskott och fingo höra sig föreläsas skrifterna, som gillades; på kanslerns hemställan beslöts att i Kristinas revers vid hennes titel »Sveriges drottning» insätta ordet »fordom». Vidare bestämdes, att reprotestationen skulle nästa dag underskrifvas af ständerna och sedan öfverlämnas. Slutligen androgs Kristinas anhållan att få förklara sig inför regeringen, rådet och ständerna, och de la Gardie frågade, om man skulle gå till henne och höra hennes förklaring, men ständerna svarade nekande. För öfrigt var man ense om att betrakta reversens underskrifvande såsom ett oeftergifligt villkor för drottningens underhåll. —

Med besöket hos Kristina vållade mellankommande hinder ännu en dags uppskof. Den 19 föreslog emellertid skattmästaren i rådet att förbereda henne på saken, och på Totts yrkande

[1] *RP.* III och V.

[2] Se s. 201 med not 1.

anmodades därom franske ambassadören; man anlitade äfven Silfvercronas medling. Terlon fick af Kristina löfte, att hon skulle mottaga och läsa igenom akterna.[1] — Reprotestationen med en föregående dag besluten tillsats meddelades ånyo ständernas utskott, och underskrefs därefter af de fem höga ämbetsmännen och riksens råd, äfvensom af ständerna.[2]

20 nov. När rådet sammanträdde den 20, hade Terlon varit hos rikskanslern för att meddela, att han mottagit befallning att snart afresa till Frankrike, och i fråga om drottning Kristina — liksom förut — att befordra hennes intresse i hennes enskilda angelägenheter, men icke »dans les affaires de la couronne», enligt grefve de Briennes bref.[3] Terlon hade ock på tillfrågan fått upplysning om innehållet i akterna mot drottningen och därvid funnit allt rimligt. Härom berättade kanslern i senaten, hvarefter på hans och Bååts inrådan beslöts att öfverlämna protestskriften med kortfattad hänvisning till själfva akten; ville drottningen ej mottaga den, skulle den dock uppläsas.

Den för biafskedet afsedda förklaringen godkändes med en af skattmästaren önskad skärpning, att ständerna aldrig skulle tänka på Kristina såsom tronkandidat.

Klockan 10 gick regeringen med närvarande riksråd och ständernas utskott upp till drottningen. Kanslern angaf orsaken till deras ankomst och framlämnade reprotesten och reversen; Kristina begärde tid att genomläsa denna, men lofvade att sedan göra, hvad som lände till konungens tjänst och rikets säkerhet, och »bruka effort» för att förmå sig att skrifva under. Hon sade sig vidare förmoda den gunst, att sedan detta skett så offentligt, skulle hon ock i samtliga regeringens, rådets och ständernas närvaro få taga sitt afsked, när hon likaledes i deras närvaro underskrifvit. — Då Kristina framställde denna anhållan, var det tydligen hennes afsikt att därefter genast lämna Stockholm — en afsikt, som hon dock vid närmare besinning öfvergaf.[4] —

[1] *RP.* III och V.

[2] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 142. *Rosenhane.* — På e. m. frågade de la Gardie, om någon ändring i reversen kunde tillåtas, hvilket enhälligt förnekades; däremot ansågs billigt att medgifva Kristina något rådrum före underskrifvandet, ehuru man borde säga henne rent ut, huru saken stod. *RP.* III och V.

[3] *RP.* V. — Jfr s. 161 not 2.

[4] *Rosenhane* säger ock, att hon andra dagen ville söka förmå sig att skrifva under »och tillijka valedicera Rådett och Ständerne».

Följande dag — den 21 november — på eftermiddagen mottogo Seved Bååt, Sten Bielke och Nils Brahe den underskrifna reversen af drottningen, som därvid yttrade sin önskan, att detta offer måtte lända H. M. och riket till nytta och gagn.[1] — Den 22 visades reversen för adeln och prästerskapet — förmodligen äfven för borgerskapet —; hos prästerna spordes tvifvel, om underskriften verkligen var gjord med Kristinas egen hand, ett tvifvel, som äfven yppats i rådet af Gustaf Posse.[2] *21—22 nov.*

Rådets och ständernas reprotestation emot drottning Kristinas anspråk på riket, daterad den 19 november, utfärdades i tvänne exemplar, af hvilka det ena lämnades drottningen, det andra lades till rikets handlingar.[3] Det är en mycket utförlig akt, som först anför drottningens framställda anspråk och därefter ingående bemöter dem. Härvid vänder den sig först mot hennes uttalande om sin rätt, i händelse något skulle brista i hennes persons respekt och hennes underhåll — skulle på grund af ogunstiga omständigheter någon del af detta komma att till en tid häfta, kan dock icke en sådan händelse lyfta kronan af konungens hufvud eller skänka denna åt den, som helt och hållet afsagt sig henne —; därefter vederläggas Kristinas kraf på arfsrätt i händelse af Karl Gustafs linjes utgång med redogörelse för hennes afsägelse med tillhörande handlingar, efter hänvisning i förbigående till stadgarna om främmande religions antagande. På grund häraf förklara Sveriges rikes regering, råd och ständer Kristinas dem gifna skrift, som de redan samma afton återlämnat, alldeles ogiltig och utan all vikt och värde, *Reprotestationen mot drottning Kristina.*

[1] *RP.* III och V. *Präst. Prot.* 22 nov.

[2] *RAP.* VIII s. 143. *Präst. Prot. Wald. Prot. Terserus Berättelse, a. st.*, s. 73 f. *RP.* V (Posses yttrande). — Tviflen om underskriften i prästeståndet omtalas af Terserus och i *Wald. Prot.*

[3] Finnes i original bland *Riksdagsacta*, å allas vägnar försedd med ett mindre antal underskrifter af adel och präster samt stads- och häradssigill för borgerskap och allmoge. Tryckt hos STIERNMAN, II s. 1371 ff., med två luckor på ett par rader hvardera och många smärre fel. S. 1373 rad 1—2 upp. är att läsa: »den recess, som om Hennes Maij:tz underhåll och reservater talar, uthan och j serdeles act och instrument dett således författadt, att Hennes Maij:tt uthaf egit bewågh, rådh och betänckiande, uthan någons tillhielp och ingifuande» etc. S. 1374 rad 4—5 upp. bör läsas: »icke optaga för det som kan effter Hennes Maij:tz föregifuande, syffta till Rijkzens säkerheet och wällståndh, uthan för ett brått och intrångh af dee recesser och afskeedh, som så wijdh Hennes Maij:tz Regementes resignation som sedermehra oprättade ähre, huilket icke kan uthan collimera» etc.

och gifva tillkänna, att de icke i någon händelse tillerkänna henne det ringaste anspråk på kunglig arfsrätt eller myndighet; hvarjämte de finna nödigt, att hon straxt med en bindande skrift försäkrar dem om att vilja blifva vid afsägelseakternas lydelse. På sådana villkor vilja de framgent möta henne med beständig tillgifvenhet.

Kristinas revers.

Med samma utomordentliga noggrannhet och fullständighet som reprotestationen är ock drottning Kristinas likvisst betydligt kortare revers af den 19 november affattad.[1] Kristina, fordom Sveriges, Götes och Vendes drottning, gör däruti veterligt, att sedan Sveriges konung, regering, råd och ständer vid den infallna regementsförändringen hafva i följd af recessen i Uppsala 1654 stadfäst hennes däri förbehållna rättigheter, förbinder hon sig att aldrig företaga något i strid mot 1654 års bestämmelser eller andra riksens slut och stadgar, upphäfver sin föregående protestationsskrift, daterad den 1 och öfverlämnad den 16 november, och upprepar och stadfäster sin tronafsägelse för alla tider. Hon lofvar vidare att aldrig på något sätt företaga eller stämpla något till Sveriges skada, utan tvärtom tillkännagifva och efter förmåga afvända dylika anslag; särskildt förbinder hon sig att i sina underhållsländer hvarken befatta sig med den kyrkliga jurisdiktionen eller af världsliga ståndet förordna någon till sin tjänst, som icke är af Augsburgska bekännelsen, än mindre sända till Sverige eller gifva tillträde till sina underhållsländer åt några, som kunde öfvertala någon till hennes religion. Från dessa löften skall ingen »dispensation», andlig eller världslig, kunna lösa henne; skulle hon handla däremot, vill hon i och med detsamma vara skild från all den rätt, som hon enligt 1654 års recess äger.

* * *

Biafskedet. 21—23 nov.

Sedan man lyckligt kommit till slut med drottning Kristinas protest och hvad därmed följt, fanns intet hinder att uppsätta biafskedet med ledning af ståndens inkomna svar på regeringens andra proposition samt de nya akterna i drottningens sak. Konceptet förelästes i rådet af Gustaf Posse den 21 november, hvarvid vissa anmärkningar gjordes.[2]

[1] Finnes i *RR*, bland *Handl. rör. Krist.* (tre afskrifter) och bifogad *Präst. Prot.* (två afskrifter). Tryckt hos STIERNMAN, II s. 1376 ff.

[2] På kanslerns yrkande beslöts till regeringens framtida försvar en bestämdare formulering af ståndernas bifall till godsförpantningen; dock skulle gods på förbudna orter undantagas. *RP.* III och V.

Afskrifter tillställdes därpå ständen, hvilkas uttalanden meddelades nästa dag.[1] Ridderskapet ville, där drottning Kristinas anspråk underkändes, också hafva insatt, att häller ingen annan skulle göra sig anspråk på riket. Däremot hyste väl Tott och de la Gardie betänkligheter, emedan därmed liksom skulle erkännas, att någon hade ett dylikt, men beslutet vardt dock efter adelns åstundan. De andra tre ständen hade yttrat några enskilda önskningar — så allmogen om sina dagsverken —, som emellertid ej uppehöllo sakernas gång. Den 23 underskrefs biafskedet af rådet, och därefter af ständerna.[2] —

Biafskedet vid 1660 års riksdag i Stockholm förklarar i sin inledning, att hvad däri influtit skall hafva lika kraft, som vore det infördt i själfva riksdagsbeslutet.[3]

Dess första punkt är därefter ägnad drottning Kristinas eventuella anspråk på riket. Biafskedets utfärdare — drottningen, rådet och ständerna — påminna om den i riksdagens hufvudafsked 3 november gifna stadfästelsen af konungens successionsrätt, om Kristinas protestationsskrift och om hennes fullständiga tronafsägelse 1654; de nämna återställandet af hennes protest och reprotestationen, samt häntyda på reversen; och till yttermera visso förkasta, ogilla och utplåna de ytterligare genom biafskedet hennes protest och anspråk. De förklara sig icke draga någon vidare »reflexion och anseende» på H:es M:s person, ehvad omskiftelse än må tillstöta i regementet, hvarjämte ock ingen annan, eho det kan vara, må hafva den ringaste tanke på riket. Och dessa bestämmelser skola vid konungens och riksens onåde och vrede af alla iakttagas såsom lag och »orörlig stadga».

Andra punkten handlar om änkedrottningens lifgeding; den tredje talar om reduktionen. Ständerna önska, att denna ändtligen med flit och allvar företages och så snart som möjligt bringas till godt slut; de anhålla, att därtill matte förordnas rättrådiga, oväldiga män, som följa 1655 års riksdagsbesluts och stadgas rätta förstånd, så att de för Gud, K. M. och rikets ständer kunna ansvara för sitt handlingssätt. Ridderskapet,

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 142 f. — Schering Rosenhane och Gustaf Posse, som besökte adeln med Kristinas revers och biafskedets koncept, manade vid afskedet ridderskapet till enighet, samt att i landsändarne »styrkia alt til godo» och i tid gifva regeringen allt ondt tillkänna. *Ib.* s. 143.

[2] *RP.* III och V 23 nov. *RAP.* VIII s. 145, 24 nov.

[3] Biafskedet är tryckt hos Stiernman, II s. 1378 ff.

adeln och krigsbefälet, hvilka reduktionen mest angår, förmoda med visshet, att deras nyligen vid riksdagen gjorda erinringar noga öfvervägas, så att reduktionen måtte blifva handterad med fog och den hofsamhet, att den icke måtte medföra deras ståndsundergång; och de hoppas, att i tvistiga fall icke måtte följas den strängare, utan den lindrigare och för deras ståndsvälfärd gynnsammare uttydningen. Skulle härutinnan något vederfaras dem till men, förbehålla de sig att på vederbörlig ort få andraga detta till rättelse.

I sammanhang med den tredje står den fjärde punkten om medel för kronans behof och godsförpantningen. Ständerna förklara sig efter de förflutna årens besvär och tunga icke kunna gifva någon vidare bevillning, än de på sista riksdag i Göteborg samtyckt, ja de hoppas att med tiden vinna lindring äfven i denna. De hemställa härvid till K. M., om icke de gods, som genom reduktionen efterhand tillfalla kronan, kunna blifva en god hjälp;[1] eljest hålla de, i brist på annan utväg, ej mindre nyttigt än nödigt, att en del gods förpantas, dock icke på förbudna och omistande orter.[2]

Riksdagens slut. 2—20 nov.

Den 20 november hade prästerskapet anhållit hos pastor primarius Erik Emporagrius, som både i hertig Adolfs och i Herman Flemings sak framträdt såsom ståndets särskilde förtroendeman, att han ville skriftligen författa, hvad som vid riksdagen förekommit i dessa ärender; berättelsen skulle förvaras bland ståndets akter. Han åtog sig också uppdraget och föreläste den 28 sitt förslag; man talade då om, huruvida hela ståndet skulle underskrifva denna skrift, eller om den skulle införas i protokollet. Det förra fann biskop Laurelius betänkligt, då de andra ståndena icke lämnade sådana skrifter efter sig; och talmannen biskop Enander nekade för sin del att skrifva under. Slutet blef, att man nöjde sig med hvad som förut fanns om dessa saker i ståndets protokoll.[3]

---

[1] »giöra något erkläckligit til saken». STIERNMAN, II s. 1384.

[2] »Det förra förslaget var borgareståndets: det sednare rådets. De stodo i ständernas beslut fredligt bredvid hvarandra.» CARLSON, II s. 171. Till de hemfallande godsen hänvisa emellertid icke blott borgerskapets, utan äfven, ehuru i större korthet, adelns och allmogens svar på andra propositionen. Se s. 332 f.

[3] *Prast. Prot. Wald. Prot.* — Enligt *Wald. Prot.* 20 nov. hade Emporagrius redan tidigare lofvat affatta skriften i fråga. Jfr s. 187 f.

Samma 28 november togo ridderskapet och adeln samt allmogen afsked i rådet, den 29 prästerskapet, borgerskapet förmodligen i samma dagar; och 1660 års andra riksdag var därmed till ända.[1] — Den 4 december voro landshöfdingarne i Sverige och Finland uppkallade i rådet och tackades af kanslern för visad trohet och tjänst under riksdagen.[2]

* * *

Riksdagen, hvars officiella afslutning i samband med konung Karl Gustafs begrafning högtidlighållits redan den 3 november, hade med samma månads utgång fullbordat sina arbeten; men vissa af de frågor, som varit före under riksdagstiden, kommo i december till fortsatt behandling och afgörande i rådet, och först därmed nå årets politiska strider *sin* fullständiga afslutning. Dessa frågor rörde tre af hufvudpersonerna i riksmötets skådespel: drottning Kristina, hertig Adolf Johan och Herman Fleming, samt den stora sak, hvars fullföljande ständerna i biafskedet uppdragit regeringen: 1655 års reduktion.

Drottning Kristina hade tidigare bebådat, att hon efter mottagandet af bekräftelsen på sin underhållsrecess skulle inkomma med ytterligare önskningar af enskild natur. Det skedde ock genom hennes andra och tredje memorial, det förra ingifvet i rådet 22 november, det senare dateradt 7 och uppläst i rådkammaren 10 december; de röra hennes inkomster och underhållsländer. I dessa ting rönte hon allt möjligt tillmötesgående, och K. M:s resolutioner utfärdades redan 29 november och 12 december.[3]

Öfver biafskedet med dess skarpa, fullständiga och offentliga tillbakavisande af hennes eventuella tronanspråk och äfven blotta förhoppningar i samma riktning var hon mycket bestört, såsom Krister Horn den 21 december skref till sin broder Bengt.[4]

[1] *RP.* III och V. *RAP.* VIII s. 154. — Kanslern bad prästerna vid deras afskedsuppvaktning väl uttyda hos sina medbröder, hvad som vore skedt och förrättadt.

[2] *RP.* III och V.

[3] *RP.* III och V. *RR.* Memorialen i original bland *Handl. rör. Krist.*

[4] I samma bref berättar Krister Horn: »Drottning Christina hadhe i förleden Sönndags enn stohr dehl aff Rådhe på slotte till gäst, men dee, som inte wore budne, gick dett någe till sinness.» *Horn.*

Också anhöll hon strax efter dess antagande hos riksdrotsen, att dess förklaring om hennes person icke måtte tryckas, åtminstone icke innan hon rest sin kos, och drotsen var, såsom kanslern den 26 november berättade i rådet, icke ovillig att låta vid tryckningen alldeles utesluta eller endast omnämna dess första punkt. Detta ansågs dock olämpligt, och rådet beslöt i stället att tills vidare uppskjuta tryckningen eller offentliggörandet. 7 december förelåg det emellertid färdigtryckt; rådet bestämde då, att det skulle utdelas i de landsändar, som drottning Kristina icke skulle resa igenom, samt till samtliga landshöfdingar, dock med föreskrift att bruka det utan att stöta drottningen.[1]

Adolf Johans memorial m. m. 10 nov.—13 dec.

Hertig Adolf Johan hade redan den 10 november undertecknat ett memorial till regeringen om sina enskilda angelägenheter, som den 12 upplästes i rådet, men därefter fick hvila någon tid.[2] Det innehåller sex punkter. Med erinran om regeringens löften att bemöta honom såsom en konungens farbroder förfrågar sig hertigen dels om sin rang i denna egenskap, dels ock, huruvida med hänsyn härtill kommer att förunnas honom »kommunikation af K. M:s intresse». Därefter framställer han sina anspråk och förhoppningar i ekonomiskt afseende;[3] han åberopar härvid sin aflidne broders bref till eventualregeringen om hans underhåll,[4] och förklarar sig på grund af kronans närvarande brist på medel afstå från sina preussiska fordringar, om han kan erhålla sin rest på drottning Kristinas honom gifna pension. Slutligen anhåller han om underrättelse, hvarest regeringen behagar att han härefter skall uppehålla sig, antingen vid hofvet eller annorstädes, samt huruvida den behagar fortfarande använda hans unga år och gifva honom någon sysselsättning.

Den 28 november kom detta hertigens memorial till behandling, först på förmiddagen på slottet, och sedan efter middagen i drotsens hus, där en del af rådet sammanträdde för att i dennes närvaro träffa afgörande om Kristinas och Adolf Johans

[1] *RP.* III och V.

[2] *RP.* V. Memorialet finnes bland *Skrifvelser till K. M.*

[3] De röra dels arfssaker, byten och skuldposter enligt öfverenskommelser mellan honom och Karl Gustaf, dels det underhåll, som Kristina vid sin afgång från regeringen beviljat honom, dels hans försträckningar och underhåll i Preussen.

[4] Han tillbjuder sig att framlägga originalet; och 5 dec. bröts detta i rådet enligt *RP.* V.

kraf.[1] 5 december voro de senare åter före i rådet, och denna dag är äfven K. M:s af Ehrensteen uppsatta resolution daterad.[2]

K. M. finner i denna skäligt, att H. F. D. bemötes med all respekt och ära, men finner icke görligt att nu bestämma något om hans rang i förhållande till krönta hufvudens legater och andra furstar.[3] I fråga om meddelanden rörande konungens intresse hänvisas afböjande till ständernas nyligen fattade beslut och Regeringsformen. Den pension, som Kristina gifvit hertig Adolf, förklaras förfallen, men han får fortfarande och intill konungens myndiga år åtnjuta fjärdeparten af sina gods, som Karl Gustaf i stället år 1656 beviljat honom. Med hänsyn till dennes till regeringen efter hans död gifna bref beviljar K. M. hertigen därutöfver en årlig summa af 9,000 daler silfvermynt, och lofvar tillse, huru detta anslag kan efter riksens stat framdeles förbättras. Andra fordringar skola efter pröfning och möjlighet tillgodoses. Hertigens vistelseort lämnas i hans fria val.

I denna resolution finnes intet svaradt på hertigens förfrågan om användning i rikets tjänst. Ehrensteen hade på förmiddagen den 28 anfört i rådet såsom drotsens tanke i denna sak, att därest något tyskt krig infölle, kunde man förläna honom samma charge, som han förut innehaft.[4] Någonting i detta ämne var troligen infördt i konceptet, men det uteslöts alldeles 5 december på Bondes och Totts yrkande.[5] I ekonomiskt afseende hade Adolf Johan knappast skäl att beklaga sig öfver bristande tillmötesgående, hälst i kronans dåvarande knappa villkor; men för öfrigt visade rådets beslut samma oböjligt afvisande hållning, som den svenska adeln, när omständigheterna lade makten i dess händer, ständigt lagt i dagen gentemot de pfalziska furstarne i riket. —

Två dagar senare — den 7 december — aflade Ehrensteen i rådet berättelse om sitt värf vid resolutionens öfverlämnande.[6] Hertigen hade visat någon öfverraskning öfver att icke få någon del i förmynderskapet och förklarat, att han intet

[1] *RP.* III och V (e. m. blott V).

[2] *RP.* III och V. *RR.*

[3] Uttrycket »möta honom såsom en faderbroder» uteslöts 5 december på yrkande af Bonde, Schering Rosenhane och Tott, tydligen med tanke på Adolf Johans anspråk på del i förmynderskapet. *RP.* V.

[4] *RP.* III.

[5] *RP.* V. — I fråga om hertigens vistelseort anmärkte Bonde, att i Stockholm kunde han väl stanna, men icke gärna på slottet.

[6] *RP.* III och V.

kunde göra mot makten, som regeringen hade i händerna, men att han icke kunde betrakta sig som öfvervunnen i rättsfrågan, utan fortfarande ansåge tutelen i fråga om familjegodsen tillkomma honom såsom farbroder, med den rätt, som däraf följde; han hade därvid yttrat farhåga, att konungens arfvegods under hans minderårighet skulle afhändas honom och läggas under kronan. Ständernas beslut att sätta en annan till fältherre hade han däremot icke stort velat bestrida.[1] På Ehrensteens fråga, om han skulle framföra hertigens ord till regeringen, hade denne svarat ja. — Kanslern meddelade, att hertig Adolf haft liknande uttalanden äfven till honom.

Genom Ehrensteen inhämtade man om hertigens yttranden Per Brahes tankar; denne fann dem obetänksamma, om han åsyftat del i riksstyrelsen;[2] för arfvegodsen åter behöfde han ej frukta någon fara, och dessutom lönade det föga att tala om dem på grund af deras ringhet.[3] Drotsen ansåg emellertid enskilda föreställningar till Adolf Johan af de la Gardie och honom själf tillfyllestgörande; men rådets flertal var af annan tanke — så Tott, Bååt, kanslern, amiralen, Gustaf Baner; endast Schering Rosenhane ville undvika ökad bitterhet.

Öfverläggningen fortsattes 8 december, då flere voro tillstädes, och efter kort diskussion beslöts, att Sten Bielke, Johan Rosenhane och Svante Baner skulle gå till hertig Adolf och hemställa till honom att förskona regeringen för beskyllningar om intrång i hans rätt, och att icke befatta sig med det, som efter ständernas beslut oupplösligt vore förknippadt med regeringen. Senare under sammanträdet gillades ett af Bielke och de båda andra uppsatt tal i denna anda.[4] — Denna dag afböjdes emellertid besöket af hertigen[5] och synes sedan hafva anstått till den 13, då Sten Bielke aflade berättelse i rådet därom. Sedan han hållit sitt tal, hade hertig Adolf förklarat, att hans

[1] Hertigens yttranden berättas i öfverensstämmelse med protokollen äfven i Krister Horns bref till Bengt Horn Stockholm 7 dec., *Horn.*

[2] »prætension på Rijket». *RP.* III. — Referatet af hertigens ord till Ehrensteen i *RP.* V synes knappast lämna rum för ett dylikt antagande; snarare referaten i *RP.* III och Horns bref.

[3] »effter det wore allenast Schenäs, och det lijkwähl närmast borde wara under H. M:tz Enckiedrotningens disposition». *RP.* V.

[4] *RP.* III och V.

[5] Han sade sig ligga till sängs och skickade efter Ehrensteen, som med regeringens tillstånd gaf honom några allmänna upplysningar om de deputerades uppdrag. *Ib.*

yttranden till Ehrensteen blott varit fällda samtalsvis, men dock vidhållit, att han haft goda skäl för hvad han sagt; han ville likväl vara tillfreds med regeringens afgörande, hälst den sade ständernas mening vara densamma, och hade bedt de utsände tyda allt till det bästa hos denna.[1]

Herman Flemings supplikation. 11 dec.

Från Herman Fleming, den andre uteslutne bland de af Karl Gustaf utsedde förmyndarne, förelåg vid samma tid en supplikation till K. M., hvarigenom han sökte få sin ställning ordnad.[2] Han begärde, att K. M. efter undersökning ville gifva honom ett intyg om hans förvaltning af sina tjänster, på det han själf i framtiden måtte vara fri från tilltal, och för att hans barn icke måtte få höra någon tala illa därom. Vidare anhöll han om sin resterande lön, samt att få njuta till godo en årlig pension af 4,000 daler silfvermynt, gifven af Karl Gustaf 1658, och en likaledes af denne lofvad donation på 12,000 riksdaler.

Denna hans skrift var före i rådet den 11 december.[3] Kanslern fann till en början hans första anhållan billig, likaså Tott; men Bonde framhöll, att en sådan attest vore obruklig och sedan borde sökas af hvar och en, om den nu beviljades; de andre ändrade då mening, och beslutet vardt, att skriftlig attest ej kunde gifvas, men att den, som hade något att andraga mot Fleming, skulle göra det snart; i annat fall skulle han vara alldeles fri.[4]

Tott tillstyrkte sedan att tillmötesgå dennes andra önskningar, emedan han lidit »en stor stöt» vid den sista förändringen, och kanslern instämde. Om lönens betalande beslöts ock bref till kammarkollegium, men i fråga om pensionen och donationen befanns på skattmästarens framställning, att den förra endast kunde beviljas för de förflutna åren och den senare icke alls, på grund af de konsekvenser, som ett annat beslut i dessa ting skulle medföra.[5]

* * *

[1] *RP.* III och V. — *Rosenhane* berättar hela saken under 8 dec., men det synes högst osannolikt, att berättelsen i rådet uppskjutits öfver flera rådssammankomster, ehuru Sten Bielke var närvarande vid ett par af dem.

[2] I rådet hade Herman Fleming ej varit tillstädes sedan 13 okt. *RP.*

[3] *RP.* III och V.

[4] Enligt Sten Bielke var en anledning till Flemings begäran tal i staden, att han icke rätt skulle skött sin tjänst. *RP.* III.

[5] 60,000 riksdaler skulle i så fall betalas riksamiralen, och en stor summa till Sten Bielke, yttrade skattmästaren. *RP.* V.

Reduktion och donationer.

Enligt riksdagens beslut skulle reduktionen, som regeringen dittills låtit hvila, med kraft sättas i verket och så skyndsamt som möjligt fullbordas. Riksdrotsen, som vid sommarens rådsdebatter i ämnet 28 juni och 14 augusti visat sin fientlighet mot hela saken och motsatt sig dess upptagande före riksdagen, önskade senare åtminstone afskaffa reduktionskollegiet: 19 november vid behandling af adelns svar på andra propositionen anfördes i rådet, att drotsen förklarat detta onödigt och ville hafva det indraget under kammarkollegium, som kunde taga kammarrevisionen till hjälp; landshöfdingarne torde snarare utföra, hvad som komme därifrån än från reduktionskollegium.[1] Riksskattmästaren betecknade emellertid detta förslag som outförbart utan afbräck för bådas göromål; själf ville han aldrig åtaga sig att leda bäggedera; och hans uttalande understöddes af Gustaf Bielke. — I själfva verket var det inför ständernas uttalade vilja lika litet möjligt att indraga reduktionskollegiet som att inställa reduktionen. I början af december förevar i rådkammaren frågan om dess sammansättning under sitt nya verksamhetsskede. Till president var af Karl Gustaf utsedd Gustaf Soop; till sekreterare efter Olof Thegner förordade skattmästaren den 6 december hertig Adolfs sekreterare Daniel Plan såsom skicklig att förestå tjänsten, som han äfven erhöll.[2]

Den 4 december kom före spörsmålet, huruvida reducerade fjärdeparter kunde bortgifvas, hvilket ansågs blott böra ske på lifstid eller län eller slika villkor, så att godsen, som efter 1655 års beslut borde oförytterligt tillhöra kronan, snart kunde komma till denna igen — detta i öfverensstämmelse med stadgandet i tolfte punkten af Regeringsformens Additament. Bonde önskade votering i en så viktig sak, på det hvars och ens mening i framtiden måtte finnas i akterna; men denna votering kom först till stånd fjorton dagar senare.[3]

17 dec.

Det var riksskattmästaren själf, som ånyo drog fram donationsfrågan den 17 december, i det han beklagade sig öfver, att så många resolutioner fattades om donerande både af fjärdeparter och andra gods; skulle detta fortsätta längre, torde icke mycket komma till kronan, ty så snart något gods hemfölle till denna, gåfves det bort.[4] På denna grund och för att man

[1] *RP.* III och V. Enligt III hade Gustaf Posse detta anförande, enligt V kanslern.

[2] *RP.* V.

[3] *RP.* V (jfr III).

[4] *RP.* III och V.

skulle veta, om godsen vore lediga eller ej, rådde han att icke gifva bort något, utan att »reduktionen» först yttrat sig därom.

Rikskanslern tog därpå ordet för att urskulda kansliet, som icke kunde göra annat än utfärda de bref, som beslutits i rådet.[1] Han sade sig väl finna Bondes förslag godt, men påminde på samma gång om de stora klagomål, det skulle vålla, om förtjänta supplikanter icke skulle få något eller vänta länge på reduktionskollegiets pröfning, hvarvid han vederbörligen framförde sitt stående skäl för donationer, att statens bestånd berodde på belöningar och straff. Han ville gärna veta rådets åsikt i frågan.

Därmed började en allmän diskussion; reduktionskollegiets nye president, Gustaf Soop, menade, att de, som vore svenskar, väl kunde dröja med sina anhållanden. Seved Bååt yrkade att donera något, dock efter undersökning genom reduktionen, om godsen vore ograverade och kunde bortgifvas; det var i själfva verket just Bondes förslag, och denne förklarade också, att han icke var alldeles emot donerande, blott det härefter skedde med måtta. Schering Rosenhane tyckte däremot, att man på ett eller ett halft år kunde inställa alla donationer, för att man skulle vänja sig att icke så hastigt framkomma med dylika fordringar och godsen i stället sparas för kronan. Kanslern ansåg dock, att rikets undersåtar i så fall skulle fatta »vidriga tankar», medan Bonde tvärtom trodde, att donationerna skulle gifva orsak till missförstånd bland ständerna; på de la Gardies sida ställde sig grefve Lejonhufvud.

Rikskansleren förklarade nu, att han hädanefter icke ville vara ansvarig för något eller låta utfärda något bref, innan ett allmänt beslut fattats, och äskade rådets mening, hvarpå votering följde. De tjugo närvarande förenade sig därom, att nya donationer endast skulle gifvas mycket sparsamt, och blott till välförtjänta och fattiga personer samt efter skedd undersökning genom reduktionen.[2] — Skattmästaren afgaf skriftligt votum i

[1] 15 dec. e. m. hade kanslern ålagt kansliets sekreterare försiktighet vid expedition af bref för supplikanter, till undvikande af framtida ansvar, emedan regeringen omöjligt kunde så noga pröfva allt. *RP.* V.

[2] Tham, I s. 138, har på grund af en otydlighet i *RP.* III antagit, att för fattige sökande skulle kunna utfärdas donationer utan reduktionskollegiets hörande; men som vota *ib.* visa, var meningen den, att äfven de fattiges ansökningar skulle dit hänvisas, men där genast upptagas till behandling, för att icke uppehålla dem. Oriktig är äfven Thams uppgift, I s. 139, att enligt *Rosenhane* skulle öfverenskommits att på ett års tid ej göra några donationer.

samklang med sina föregående uttalanden: nu som alltid vore hans åsikt, att de förtjänte skulle belönas, blott det skedde så sparsamt, att man icke därigenom banade vägen för någon ny reduktion, när en konung komme till regementet; ty det vore klart, att en konung skulle anse, att kronan måste hafva gods. Särskildt yrkade han, att vid donation till mågar efter föregående donatarie desse icke nödvändigt skulle hafva hela dennes donation, utan en del däraf. Alltför stor tidigare frikostighet hade förorsakat reduktionen. Reduktionskollegiet borde för den skull först taga »K. M:s intresse och fjärdeparten», och sedan lämpa donationen efter både vederbörandes förtjänst och riksens tarf.[1] — De la Gardie anslöt sig vid afgifvandet af sin röst i hufvudsak till Bonde — han upptog dennes yttranden om reduktionens orsak och faran för en ny —, och med honom instämde riksamiralen och änkedrottningen.

Riksdrotsens votum befalldes sekreteraren Franc att inhämta, hvilket ock skedde efter middagen. Per Brahe fogade sig i det hela efter de öfrige, utan att dock förneka sitt eget tänkesätt. Då han fick höra protokollet, gillade han mycket de la Gardies uttalanden; fjärdeparten borde emellertid enligt hans åsikt gifvas fattige supplikanter att njuta icke allenast på lifstid, utan också utan inskränkningar; alldeles ogillade han, att reduktionskollegiet skulle döma om godsen, innan de donerades; detta borde kammaren göra, och reduktionen allenast befatta sig med fjärdeparten.[2] —

Den 19 december var rådets sista sammankomst under året 1660.

* * *

Återblick. Julen 1660 afbröt för en tid rådets sammankomster; den kan ock sägas utmärka en naturlig afskärning i de politiska händelsernas sammanhang. Höstens riksdag i Stockholm hade afgjort de stora frågor, som genom och efter Karl X Gustafs död framträdt med kraf på att ordnas för hans sons omyndig-

---

Däremot säger *Rosenhane*, att enligt voteringen intet skulle gifvas af fjärdeparten; beslutets verkliga innebörd var dock tydligen, att äfven denna skulle få bortgifvas på lifstid. Se kanslerns votum *RP.* V (och III) och drotsens följande yttrande i texten; jfr s. 356.

[1] Bondes skriftliga votum är inbundet i *RP.* V och nämnes i *RP.* III.

[2] *RP.* V.

hetstid. Rådets beslut i december hade i enskilda punkter medfört några närmare bestämmelser och anordningar. Förmyndareregeringens sammansättning var fastställd, reglerna och grundsatserna för dess verksamhet voro uppställda; ståndens och riksdagsständernas maktförhållanden och rättsliga ställning hade jämkats och vunnit ökad klarhet: det gällde nu den nya ordningens tillämpning till rikets bästa.

Det första stora ärendet vid höstens riksdag — hertig Adolf Johans uteslutande ur den blifvande regeringen — afgjordes hastigt och utan mycken strid; rådet och adeln stodo i denna sak förenade, och deras seger var gifven på förhand. Drottning Kristinas angelägenheter upptogo mycken tid och uppmärksamhet, men ägde till en början icke allmännare politisk betydelse. Med Regeringsformens samtidiga behandling i rådet och på riddarhuset började först fara att hota riksmötets lugna förlopp. I mycket ligger händelsernas sammanhang i dunkel — nästan all den politiska verksamhet, som ej införts i officiella protokoll, är mer eller mindre oåtkomlig —, och sålunda kan man icke noggrant utreda de enskilda förbindelser mellan rådsherrar och ridderskapets ledare, och mellan desse och de ofrälses, den ömsesidiga inverkan af olika frågors behandling och förberedelse, som ledde till konflikten om de obesatta riksämbetena. Spridda uppgifter göra dock sannolikt, att en grupp inom rådet, ledd af riksdrotsen Per Brahe själf, delvis samarbetade med adelns ledande män, bland hvilka Klas Rålamb äfven vid denna riksdag var den afgjordt främste, ehuru Johan och Jöran Gyllenstierna, Gustaf Oxenstierna, Gustaf Kurk, Ernst Creutz och andre uppenbart också ägde ett betydande inflytande. Och tvisten mellan råd och ridderskap om behandlingen af Regeringsformen 15 till 18 oktober var ett förspel till riksdagens afgörande kraftmätning.

Per Brahe och hans närmaste vänner ville liksom ridderskapets fleste ledare underkänna icke blott hertig Adolfs riksmarskfullmakt, något som lät försvara sig på grund af dennes egenskap af tysk riksfurste, utan äfven Herman Flemings — detta, ehuru en sådan åtgärd i hufvudsak blott kunde stödjas på en, om icke ny, så dock först nu erkänd lära om ständernas skäliga inflytande vid tillsättande af riksförmyndare under konungens minderårighet, tillämpad med den djärfva konsekvens, att detta äfven skulle innebära rätt att upphäfva en af myndig konung i laga ordning redan utfärdad fullmakt, hvars inne-

hafvare ännu icke inträdt i utöfning af sin nya tjänst. Men denna åsikt vann icke flertal i rådet; redan i september beslöt detta att i fråga om Magnus Gabriel de la Gardies utnämning till rikskansler och Flemings till riksskattmästare låta Karl Gustafs testamente och fullmakter träda i kraft, och denna ståndpunkt fasthöll det under riksdagen.

Sannolikt bidrog dock Per Brahes och andres motvilja mot denna lösning af regeringsfrågan, jämte spänningen mellan olika meningar om rätta förfarandet vid de höga posternas besättande, till det långa uppskofvet med rådets afgörande åtgärd. Först den 19 oktober genomdrefs i detta beslutet om omedelbart företagande af riksmarskvalet, som också gick för sig nästa dag. Därmed var signalen gifven till öppen strid mellan skilda konstitutionella teorier, och tillika mellan olika ståndspolitiska och ekonomiska intressen.

Ridderskapet hemförde segern i denna kamp, genom fast sammanhållning under beslutsam ledning, och på grund af senatens af nödtorftigt dold splittring vållade svaghet. Fleming utestängdes från sitt ämbete; men så starkt var dock de ofrälses och rådsmajoritetens motstånd, att genomdrifvandet af den kandidat till detta, som Per Brahe och förmodligen också hans vänner på riddarhuset önskade, icke visade sig möjligt. I stället för Seved Bååt vardt kammarpresidenten Gustaf Bonde den omstridda platsens innehafvare, en hofsammare man än Herman Fleming, och som i oktober månads rådsdebatter om Regeringsformen vid mer än ett tillfälle kämpat för nyare föreställningar i fråga om ständernas inflytande och rådets myndighet gentemot regeringsherrarne, men dock en bestämd anhängare af 1655 års reduktion, hvars omintetgörande säkert icke blott biskop Terserus fruktade som följd af Flemings fall.

De la Gardie, som utan framgång eftersträfvade riksmarskämbetet, fick utan svårighet träda i besittning af kanslersposten, och då Karl Gustaf Vrangel, efter hvad det synes, icke gick drotsens parti så, som det önskat, till mötes och säkert icke gjorde anspråk på den tjänst, som hans aflidne konung tilldelat sin broder, blef i stället Lars Kagg rikets fältherre — han hade under året visat sig som en pålitlig anhängare af Per Brahes riktning.

Samtidigt som striden om riksförmyndarnes personer afvecklades, slutfördes också behandlingen af Additamentet till 1634 års Regeringsform. Regeringen själf hade föreslagit

en del måttfulla ändringar och tillägg; adeln var den drifvande kraft, som gaf akten dess karaktär och påtryckte den stämpeln af en ny tid med i mer än ett afseende ändrade maktförhållanden och grundsatser. Dock mäktade den trots rådets stöd i denna punkt icke mot de ofrälses vilja genomdrifva, att stadgan gjordes till bindande lag för myndig konung — alltför stark var känslan för konungens rätt, som af de lägre ståndén ansågs icke under hans minderårighet kunna förminskas; alltför stark också känslan af den omkastning i maktens jämvikt, som Karl XI:s eget tillträde till regeringen alltför lätt kunde medföra, om man också icke kunde ana, huru hårdt den en gång till följd af många missgrepp skulle drabba förmyndaretidens män och åsikter, och huru ett verksamt deltagande i 1660 års beslut tjugo år senare skulle komma att anses såsom en förbrytelse, som man i ett fall kunde tänka på att inför domstol beifra.

Ej blott de ofrälse ståndén, utan ridderskapet själft anhöll i svaren på regeringens andra proposition om kraftigt fullföljande af 1655 års reduktion. Men förbehåll och särskilda önskemål i adelns skrift, upptagna i riksdagens biafsked, torde i sin mån vittna om motsatserna inom ståndet mellan dem, som ansågo kronans intresse och klok hänsyn till framtiden kräfva dess genomförande och därvid särskildt fäste sig vid utsikten, att ämbetsadeln i sådant fall skulle regelbundnare få njuta sina löner, och å andra sidan den del af ridderskapet, som förmenade sig hafva större förde! af tills vidare ostörd besittning af alla sina gods, trots den möjliga faran i en framtid, och som till och med hoppades på nya donationer af de gårdar, som efterhand hemföllo till kronan. Trots riksdrotsens oöfvervinneliga motvilja sattes emellertid reduktionskollegiet efter riksdagens slut i verksamhet, och Gustaf Bonde häfdade den 17 december än en gång och med framgång i rådet, att uppoffring för stunden var ökad trygghet för senare år.

Drottning Kristina hade gjort sig påmind vid riksämbetenas tillsättande; men först efter riksdagens officiella afslutning och Karl X Gustafs jordafärd — den 3 och 4 november — framträdde hon med de politiska förhoppningar, som man ända sedan de första budskapen om hennes resa till Sverige hade fruktat, men som hon dock med många försäkringar lyckats bringa i glömska så mycket, att de icke hindrade bekräftelsen af hennes underhållsförmåner. Men hennes anspråk på arfsrätt

till kronan i händelse af den unge konungens död tillbakavisades enhälligt af regering och ständer, och på intet håll framträder benägenhet att söka politisk förbindelse med henne, ehuru farhågor yppades, att åtminstone allmogen i vissa fall skulle kunna frestas därtill.

I mer än ett afseende bådade 1660 års politiska strid framtida möjligheter, visade den kraftiga ansatser till senare fullföljd utveckling. Reduktionsfaran, som Gustaf Bonde fåfängt sökte afvärja med stöd af ständernas fattade beslut, skulle efter tjugo år på grund af förmyndarestyrelsens försummelser och yttre olyckor frambryta med en styrka, som krossade allt motstånd och medförde både skada och gagn. Den konstitutionella och formellt politiska utvecklingen skulle vid 1664 års riksdag framträda med samma friska kraft och ter sig redan, såsom det anmärkts, som en tydlig förberedelse till tiderna efter enväldet. I det ena som det andra fallet kastar händelsernas senare gång icke det gynnsammaste ljus tillbaka öfver Karl XI:s omyndighetsår och dess grundläggande skede under och mellan riksdagarne 1660. Den regering, som delvis i strid med Karl Gustafs förordning sattes till landets styrelse, visade sig icke sin uppgift till fullo vuxen; den författningsrörelse, som 1660 års akter och händelser i sin mån stadga och förebåda, bragte frukter både på godt och ondt. Reaktionen mot den föregående tidens misstag och missförhållanden i enväldet, nödvändig, men icke i allo hälsosam, faller äfven den till ej ringa del på deras ansvar, som då verkade och segrade. Men till deras försvar måste dock anföras ej blott de flestes utan tvifvel ärliga uppsåt och fosterländska tänkesätt, utan också ovissheten, hvad de män, som de uteslöto ur sin regering, kunde verkat i denna, och förtjänsten af att hafva fört författningens utdaning framåt i en riktning, som trots dåtida och senare öfverdrifter, missgrepp och faror dock i sin kärna var sund och hade framtiden för sig.